

Foto: Frans Goddijn

Jan Elemans
(Ravenstein 1924)
promoveerde in 1958
op het proefschrift
Woord en Wereld
van de Boer.
Precies een halve
eeuw later voltooide
hij het vervolg over
De Huisselingse
Kortspraak.

In dit werk analyseert de auteur van zijn slechts gesproken dialect wat daarin niet wordt uitgesproken.

Hij doet dit aan de hand van een beschrijvende grammatica, onderdeel dat in *Woord en Wereld van de Boer* niet aan bod kwam.

Al probeert Jan Elemans als een der eersten diep door te dringen in een verzwegen taal, het verhindert hem niet ook als boeiend en beeldend schrijver wetenschappelijk onderzoek te mengen met persoonlijke ervaring.

Het geheel wordt afgesloten met een dialectgrens overschrijdende woordenlijst.

Kroon op het werk vindt de schrijver zelf de vier volksverhalen die hij in Huisseling hoorde toen hij jong was, en uit zijn geheugen hertaalde toen hij oud was.

Foto's uit een oude doos versterken het beeld van een vol tooid verleden tijd.

9 789055 123148
ISBN 13: 978-90-5512-314-8

IN HET VUUR VAN HET GESPREK
JAN ELEMANS

DE HUISSELINGSE KORTSPRAAK

IN HET VUUR
VAN HET GESPREK

MET TOEVOEGING VAN SPRAAKKUNST,
WOORDENLIJST, GENEES-EN ZEGSWIJZEN

ALSMEDE

VIER VERHALEN UIT DE VOLKSMOND

JAN ELEMANS

HENDRIKA JOHANNA VAN DEN BERGH

20 - XI - 1849 HUISSELING 20 - III - 1931

ECHTGENOTE VAN HENRICUS ELEMANS

GROOTMOEDER VAN DE AUTEUR

IN HET VUUR VAN HET GESPREK

DE HUISSELINGSE KORTSPRAAK

IN HET VUUR
VAN HET GESPREK

MET TOEVOEGING VAN SPRAAKKUNST,
WOORDENLIJST, GENEES-EN ZEGSWIJZEN

ALSMEDE

VIER VERHALEN UIT DE VOLKSMOND

JAN ELEMANS

UITGEVERIJ VAN DE BERG ALMERE ENSCHEDE

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Elemans, J.

In het vuur van het gesprek – de Huisselingse kortspraak – met toevoeging van spraakkunst, woordenschat, geenes- en zegswijzen alsmede vier verhalen uit de volksmond ; J. Elemans - Almere Enschede: Van de Berg
ISBN 978-90-5512-314-8
NUR 525

ISBN 9789055123148

© Uitgeverij Van de Berg Almere Enschede

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of welke andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

www.uitgeverijvandeberg.nl & www.streekboeken.nl

EEN WOORD VOORAF

Mijn dissertatie WOORD EN WERELD VAN DE BOER (1958), verder aangehaald als WWB, begint met de zin: 'Deze monografie over het dialect van Huisseling is slechts voltooid omdat we er in arren moede een eind aan hebben gemaakt'. Met wat meer tijd (maar die was er niet: promotor L.C.Michels was al 70!) denk ik kennelijk, zou ik nog veel meer bijzonderheden in het Huisselings op het spoor zijn gekomen. Uit het vervolg blijkt dat ik toen vooral dacht aan leemten in het vocabulair. Van 1958 af heb ik dan ook wel vergeten of later gevonden woorden op fiche gezet in een kaartenbak die beter oubliette had kunnen heten. Pas bij mijn pensionering begon ik serieus na te denken over een Supplement. En al spoedig begreep ik dat het dan niet bij een handvol woorden zou mogen blijven. Trouwens: wat maakt een handvol meer of minder uit op de massa als in WWB geboden? Met frisse tegenzin stelde ik het werk uit, frisser naarmate ik me realiseerde dat het echte gemis school in het ontbreken van een Huisselingse grammatica, minus klankleer want die meende ik op voorbeeldige wijze te hebben gepresenteerd: een systeem dat steunt op de tegenstelling kortlang binnen eenzelfde klinker. En vervolgens tussen neus en lippen ook nog even laten zien dat tweeklanken - zoal elders - in het Huisselings niet bestaan. Er hoefde alleen nog maar een vormleer te komen. Maar dat was veel werk van een soort waar ik geen affiniteit mee had.

Gelukkig is het leven raadselachtiger dan je zelf kunt bedenken. Nadat L.C.Michels me voor mijn kandidaats bijna had laten zakken, belde hij me daags na mijn doctoraal al op met de mededeling dat ik bij hem ging promoveren op een proefschrift over het Huisselings dialect. Hij wou dat. En ik kon dat. Met als deadline: zijn zeventigste. Ik vond het prima. In 1952 was 1958 nog prettig ver weg. Ik werd journalist in Amsterdam. Toch al geen razende reporter, en welhaast iedere dag van 2-8 vrij, hoor ik op een gegeven moment in de Kalverstraat, in Femina, mogelijk Formosa, een groepje vrouwen Brabants praten. Het feit alleen al dat je dat na een halve eeuw nog weet! Vervolgens raakte ik verzeild in de wereld van Harriet Laurey, een dichteres die ik nog steeds bewonder. Ze had in haar ABN een heel warm, Eindhovens accent. En dan ga ik op zo'n vrije middag eens poolshoogte nemen op Het Bureau van P.J.Meertens en (moet ik

erbij zeggen) Jo Daan. Vooral deze laatste was me zeer behulpzaam. En - met haar proefschrift WIERINGER LAND EN LEVEN IN DE TAAL - een voorbeeld: wat zij om te beginnen moeizaam bij elkaar had moeten sprokkelen uit een haar vreemde streektaal, lag voor mij al kant en klaar gereed, onaangetast in de opslagplaatsen van mijn geheugen. Op het Bureau had ik alle boeken die ik nodig had binnen handbereik. Toen ik in 1955 Amsterdam verliet, had ik mijn literatuurlijst bij elkaar gelezen, een bananendoos gevuld met bouwstoffen, en nog maar één behoefte: met heel veel plezier op te schrijven wat ik had gevonden. Een vleugje heimwee is misschien het begin geweest. Wat me tot het einde toe gedreven heeft, was het verlangen om voor de sprekende gemeenschap waaruit ik als schrijver was voortgekomen, een monument op te richten. Met heimwee heeft dit weinig te maken. Naar die gemeenschap heb ik juist nooit terug verlangd. Toen ik eenmaal begrepen had dat de taal van mijn kinderjaren alleen maar gesproken werd en dat die taal, iedere nacht als alle boeren weer zonder uitzondering vroeg naar bed gingen, uitstierf tot het kraaien van de eerste haan, en bovendien begreep dat de tijd naderde dat die taal echt zou gaan uitsterven, toen heb ik besloten dat dialect in een schriftelijk Lautdenkmal vast te leggen, zò, dat je het kon horen. Dat was de klankleer, met boogbruggen van geluid die mijn jeugd verbonden met het gekrijs van de Oudwestgermanen. Verder beschreef ik aan de hand van de woordenschat wat de mensen hadden, deden en dachten. Velen hebben gemeend dat het me primair om die woorden was te doen. Die waren me zeker dierbaar. Ik heb er dankbaar gebruik van gemaakt. Maar vinden doe je dat vocabulair overal tussen Oude IJssel en Zeeuwse wateren. Maar ik kan nu nog horen of iemand die ABN spreekt uit Huisseling komt of een dorp verder: uit Herpen. WWB heb ik dan ook altijd hoofdzakelijk beschouwd als een mausoleum voor taalklanken. Vandaar die uitvoerige klankleer. Maar ook: in de woordenschat geen genoeg met een globale, makkelijke transcriptie. Iedere nuance die ertoe doet heb ik zichtbaar gemaakt in de spelling, dezelfde die ik nu gebruik.

Intussen ligt de conclusie voor de hand. Dit supplement is er niet gekomen omdat ik nog hoognodig wat bijgevonden woordjes kwijt wou. Met die grammatica lag het wel wat anders. Hoe meer ik me erin verdiepte, hoe duidelijker ik zag hoe apart die was, hoe afwijkend van wat we leerden op school. Ook wel zoiets als een verlangen om dat allemaal eens te overzien en schriftelijk vast te leggen. Maar net iets groter nog

was de afschuw om dat allemaal uit te fiegelieren. Wel produceerde ik van tijd tot tijd een proefpagina, om eens te ervaren hoe het gaat, als je een grammatica schrijft. En één ding vond ik leuk om te doen: de waargenomen verschijnselen te voorzien van voorbeeldzinnetjes. En toen sprong er ineens een heel scherp luissterend aapje uit de mouw. Ik wist al wel dat ons dialect louter een spreektaal was maar ontdekte nu dat die taal bovendien voor een aanmerkelijk deel zelfs niet werd uitgesproken. Dat de boeren van mijn jeugd maar deels lieten horen wat ze zeiden. Per ongeluk, grasduinend in mogelijkheden, was ik een nooit eerder waargenomen en besproken verschijnsel op het spoor gekomen, een reeks samenhangende fenomenen: een systeem. Van een orde als het vokaal systeem gelijk zichtbaar gemaakt in WWB. En voor die zichtbaarmaking had ik de grammatica nodig. Dus toch nog.

In de loop van vele jaren las ik na 1958 wel eens wat uit naburige dialectboeken. Die prikkelden mijn eigen geheugen. Dan schreef ik vergeten woorden alsnog op een papiertje. Die papiertjes stopte ik in een eerder genoemde schoenendoos om er nooit meer naar om te hoeven kijken. Die doos raakte vol, ook met correcties van fouten in het register van mijn WWB, met verwijzingen naar vondsten in die bevriende boeken van daarnet. Het samenstellen van een klankleer, van een grammatica vergt nogal wat energie. Daarmee vergeleken is het samenstellen van een woordenlijst met wat gerommel in al die boeken binnen handbereik meer een ontspannend tijdverdrijf.

Grote werken als WBD, WLD en WALD had ik dan wel op arm-lengte, ik gebruikte ze minder dan de kleine: Johan van Os over Maas en Waal, Pedro Willems over Wijchen, Wilma Giesbers e/a over Groesbeek, Bedeaux en Derksen over Huissen alsmede Van den Hatert en Datema over de Neder-Betuwe. De leukste dialectverschillen zijn die met de burenen. Genietend van het WALD, genoot ik van het Lijmers duidelijk meer dan van het Achterhoeks: taalkundig ongepermitteerd, emotioneel heel werkbaar. De Lijmers laat het mooie Brabants nog horen tot onder de rook van Doetinchem. Volkomen privé beleef ik de Oude IJssel als de limes voor het imperium van het WBD. Zijn legioenen zijn opgetrokken vanaf de bronnen van de Schelde, over Leuven Brussel Antwerpen tot Den Bosch. Maar tot Utrecht of Doetinchem hebben de legerscharen van Weijnen het niet gebracht. Nijmegen werd niet ingelijfd, de Grebbeberg, nou ja, maar zelfs het rechtzinnige Opheusden werd prijsgegeven aan de onmogelijke hutspot van de Gelderse dialecten. Met die boeken bij de hand,

heb ik alsnog de verweesde gebieden geannexeerd, in ons streekblaadje daarbij gesteund door Dierk van Hanje van Mie, die vanuit Opheusden schreef: als je pech had en je wou na lang wachten op huis aan, dan zaten de spoorbomen dicht, en kon je nog een kwartier wachten tot een goederentrein uitgerangeerd was: 'en adde dan helemaol pech hà, dan zeute adde trug op huis aon wou de booms van d'n overweg dich' en kon de duk nog een klein kwartiereke wachte wis dà d'n goedertrein uitgeranzierd was'. Een verzameling Brabantse dialectteksten heet: HEDDE GIJ, ZEDDE GIJ. Maar het Dialectwoordenboek van de Neder-Betuwe heeft als handelstitel: HOE ZEDDE GIJ DÂ? Dit boek wordt achterop aangeprezen als: ut jerste wordeboek in oe eige taol. Dat jerste is bijna het dialect van Herpen: daar zeggen de biljarters bij hun eerste carambole: *dèster jénne!* (dat is er alvast een). Is dat Oost-Meierijs of West-Neder-Betuws?

Lang dacht ik eigenlijk dat het H nagenoeg alles gemeen had met het Meierijs, en bijna niets met het nabije Betuws. Sinds kort weet ik dat dit niet zo is. Dat ik als jongetje maar dacht dat onze Osse dienstmeisjes hetzelfde dialect spraken als wij: alleen maar een beetje anders. Nu we het MEIERIJS WOORDENBOEK (verder aangeduid als MW) van Cor en Jos Swanenberg eens goed hebben doorgenomen staan we verbaasd: wat een verschil! En dat verschil zit 'm zeer zeker ook wel in tal van woorden maar veel en veel meer in de klanken. En niet toevallig in deze of gene klank in een mond vol woorden. Het Meierijs van de Swanenbergs heeft een ander klankkarakter, beter: een heel andere vokale structuur. Hele woordgroepen die het H gemeen heeft met het Meierijs zijn desondanks helemaal anders, erger anders dan toevallig een compleet woord dat ze in H niet hebben: zoals eest (oven), echelkol (waterweegbree), eevenesse (lijsterbes), knoeris (varken), leupenze (oppervlaktemaat) of skriekele (wankelend lopen). Trof me in de woordenboeken uit ons rivierengebied de onverwachte verwantschap, het MW frappeerde door het grote verschil met ons H, ondanks de grote overeenkomsten: we zijn beide van denzelfden Brabantsen bloede, maar toch van die moeder aparte kinderen. Een woord meer of minder samen maakt niet uit: je kunt niet alles hebben. Bovendien: geen dialect met een woord dat in geen ander dialect voorkomt. Ook fonetische verschillen zijn niet interessant. Maar als zich in het vokaal systeem afwijkingen voordoen, dan zijn er de dialectsprekers zelf als de kippen bij om (WWB 22) van een andere tongslag te spreken. Het mooie van MW is dan ook dat je er al

in lezend het vokaal systeem van dat Meierijs kunt reconstrueren uit de woordvoorraad. Bij zo'n vokaal systeem denk ik niet direct aan de afwijkende realisaties van bepaalde consonanten: een suizende rz ipv r, sk ipv sch. Na zoveel jaar kan ik er niet meer voor instaan, maar ik meen me nog te kunnen herinneren dat ik als schooljongen nog sk-sporen aantrof bij de oudste dialectsprekers. En die suizende rz heb ik in mijn jeugd zelf nog gesproken in het woord *schars* (scheermes), en spreek ze vermoedelijk nog wel uit bij de plaatsnaam *Döörze* (WWB 20). Als het MW 366 *skréève* geeft voor H *schréjve*, dan zit het vervreemdende effect niet in de sk: *skréève* ontpopt zich als een Hagarskind vanwege de lange *éé*-klank zonder j waar H een korte heeft *mét*. Die andere geaardheid geldt nl niet voor die ene klank in dat ene woord maar voor Hagars hele familie: alle woorden met een lange ij ruiken naar een ander nest.

Het komt ook voor dat het MW de zuivere, gerekte ee als in deel heeft waar H *éé* realiseert. Het betreft dan wederom niet slechts een enkel woord maar een cluster:

bléés (korrelvlies)

déél (dorsvloer)

géél (geel)

kéél (keel)

lééve (leven)

nééve (neven: naast)

pééper (peper)

réégene (regenen)

slééch (slagen, slaag)

tréeje (treden)

zéél (zeel: touw)

In MW merken de auteurs op: 'Er bestaat een veel voorkomende misvatting dat de gewone Nederlandse aa-, oo-, eu-, en ui-klanken niet in het Meierijs dialect zouden voorkomen. Ook onze "platte" uitspraak kent wel degelijk al die klinkers'. Had ik maar in de Meierij op de Lagere School gezeten! Wat had ik dan minder geleden onder het harde ABN-regime van de bovenmeester. Die bestreed beroepshalve vooral de H representanten van OWG ai en au. Deze bepaalden wel heel sterk het klankkarakter van mijn moeraspatois. Ze vielen te beluisteren in woorden als *bie:n* (been), *uu:chske* (oogje) en *kloe:t* (kloot). Deze ie-, uu- en oe-klanken zijn langer dan welke vokaal ook in het ABN, en bovendien wat onzuiver door een wat wringende naslag zonder ABN-papieren. Ik vond ze heel mooi en apart maar de bovenmeester heeft vanaf 1937 geprobeerd ze er uit te ranselen, deze onfrisse oergeluiden, volgens de klankwetten van mijn hoofdonderwijzer de Meest Onbeschaafde Klinkers uit mijn

paleolect, vieze MOK's die hij ambtshalve bestreed. Daarover meer in OOGBr 138 vv. Rest mij hier nog slechts op te merken dat ik verbijsterd was in het MW te ervaren dat in dat deel van het Meierijs de MOK's helemaal niet voorkwamen. Gelijkgeschakeld aan die van het ABN? En als ik dan terugkeer naar de inleiding op het MW, dan lees ik op p. 8: ons plat is niet zo plat als dat van H! Dit te mogen beleven aan het dialect van een buurman is in mijn geval te danken aan de boekdrukkunst, aan vader en zoon Swanenberg die er gebruik van maakten.

Dit zou een mooi einde zijn, ware het niet dat ik verslag wil uitbrengen over nóg een verheldering die ik met het MW opeed. Hoe komt iemand ertoe een dialectwoordenboek te schrijven? Dat zal wel bijna altijd iemand zijn die daar emotioneel mee verbonden is. Een Jo Daan en Jacques van Ginneken laat ik even daar: die kenden het dialect dat ze beschreven nauwelijks toen ze eraan begonnen. Ze werden gedreven door wetenschappelijke behoeften. Daar was het in elk geval om begonnen. De Swanenbergs koesteren hun moedertaal. Ze zijn er ook uit voortgekomen. Eigenlijk geldt dat ook voor Elemans en zijn WOORD EN WERELD VAN DE BOER. Lezend in het MW, werd ik getroffen door het feit dat hun boek en het mijne in opzet en uitwerking hevig verschillen. Gaan ze over een nagenoeg eender dialect, hoe kunnen ze dan zover uit elkaar staan?

Ik denk dat dit in elk geval ook komt door de psychoglossie waarover sprake is in WWB 229, 230, en die loopt tussen het zand van de Meierij en de klei van de Maaskant. Daar komt in ieder geval nog bij dat ik mijn dialect beschreef als ten dode opgeschreven taal. En omdat ik dacht dat het doodging, wilde ik het vastleggen. Primair vanuit een emotionele binding. Maar ook omdat ik het systeem waaruit het bestond, wilde begrijpen. En via de te ontginnen woordvelden wilde ik de mensen die het spraken, die ik voorgoed had verlaten, naderkomen. Eerder had ik de schoonheid van het kerklating doorgrond, òók een taal die me na aan het hart lag. Daarvan had je een grammatica, een syntaxis, een woordenboek. Maar van mijn eigen nog uit te sterven taal was niets bekend: geen woordenlijst, grammatica of klankleer. Aanvankelijk lag het niet in de bedoeling ook een klankleer te verzorgen. Was me te abstract. Ik weet niet meer precies wanneer, ik had in Amsterdam een raam op het Oosten. Dat raam stond open, en als dan de laatste tram was gepasseerd hoorde ik van ver weg de wolven in Artis aangaan. Het waren oerklanken die ik niet kon plaatsen maar die daarom nog niet

zonder structuur of betekenis hoefden te zijn. En op zoek naar woorden met OWG ai en au als moederklank zag ik door de wolven het licht. Via boogbruggen van vokalen die door de eeuwen heen verschoven, veranderden, verkleurden bereikte ik voorvaderen, in mijn oren opeens oude Germanen in het Westen, die gebruik maakten van die zelfde verschillen in hun toenmalig dialect. Gemakshalve noemde ik het maar het ruige koeterwaals van Claudius Civilis. Met zijn adem was ons dialect verbonden! Ik herinner me nog dat ik door die wolven ontroerd was. En dat ik zeer gemotiveerd mijn H klankleer voltooide die in mijn proefschrift maar liefst een kleine 100 pagina's beslaat. Toen ik het vokaal systeem had doorgrond, was ik tevens van de fonetiek verlost en kon ik mijn transcriptie consequent funderen op de principes van de fonologie. Pas toen kon ik mijn WWB schrijven: ik had het notenschrift, en zette vervolgens de taal van mijn jeugd op muziek.

Volgende vraag: hoe slaagt iemand in Amsterdam erin om zijn Brabants dialect in een bijna alomvattend boek vast te leggen? Door het klein te houden. Ik beperkte me tot het dialect van de H boeren, en uit dat handjevol koos ik me er hoogstens een tiental uit. Die moesten me vertellen wat ik vergeten was, woorden laten vallen die ik nog nooit gehoord had, technieken laten uitleggen die al voor WO I werden achterhaald. Hoe minder ik vroeg, hoe meer ze vertelden. Vooral het klankkarakter openbaarde zich zo spontaan in al zijn muzikale schoonheid: Kunst der Fuge!

Hoe je een dialect beschrijft is één vraag. Een andere is: wat voor dialect? Die vraag moet gesteld, gezien het opvallend verschil tussen het H en het Meierijs van de Swanenbergs. Deze laatsten bestrijken met hun MW vele duizenden. De woordenwereld van mijn boeren presenteert de taal van... ik mag niet zeggen honderden boeren want dan overdrijf ik schromelijk. Mijn H is de taal van slechts enkelen. Ik kende die al maar heb die kennis gecontroleerd, en uitgediept in gesprekken met zeg maar tien dorpsoudsten. Ik had ze ook om die hoge leeftijd uitgezocht: ik wilde geen dialect attraperen om te laten zien hoe het zich ontwikkelde richting ABN. Integendeel: ik wilde ons moeraspatois vastleggen in zijn ongerepte vormen van voor de oorlog. Het dialect van de zicht. Niet dat van de zicht-machine. Wat moderner ogende gezinnen, duidelijk getekend door de tendence de parler mieux, jonge boeren die al *mèske* zeiden ipv *dérke* meed ik. Daar kwam nog bij dat de spraakmakende gemeente van zichzelf nogal geïsoleerd leefde. De meesten zonder

telefoon, radio, auto of dagblad. Er waren erbij die ik nooit heb zien schrijven. De slechtsten konden het, ongetwijfeld, maar vraag niet hoe. Mijn moeder schreef als jong meisje nog de helft van de brieven die het dorp uitgingen. Aan de hand van een brievenboek? Maar dan nog! Het dialect van een oervolkje dat rondobberde op een staldeur in hoog water? Wat overdreven maar niet onwaar. En van die weinigen zocht ik er regelmatig zo'n tiental op. En twee, drie daarvan waren de besten: op weg naar de H.Olie, slim, geheugen tot diep in de XIX eeuw. Met overzicht en oog voor het detail. Zegslieden met veel tijd. Mensen ook die zichzelf graag hoorden praten. Wat wisten die mensen veel uit een kleine wereld waarvan juist toen het einde in zicht kwam. Buiten, gezeten op een bankje uit de wind tegen de muur, aan de keukentafel, rond de plattebuis, werd ik als 30-jarige exoot alsnog ingewijd in hun ogenschijnlijk bekrompen talige wereldje.

Pas nu ik dit alles schrijf, valt het me op hoe klein dat wereldje was, hoe besloten, overzichtelijk, samenhangend, sober en werkzaam. Met een been nog in het Steenen Tijdperk, wat overdreven is, nog in een uitloper van de Middeleeuwen, nog in de ban van Eligius en het koningszeer dat hij genas. Ze trouwden in een zwarte slijpjas, die niet meer dicht kon en groen was van ouderdom, als ze daarin aan de andere kant van hun tijd de begrafenissen afliepen. Op zondag zaten ze allemaal in de kerk gezellig een beetje rond te kijken in het mooie licht van een zon door gebrandschilderde ramen, veelal bekostigd door iemand die zijn einde zag naderen, te hard had gewerkt en teveel gespaard. De pastoor deed de mis. Gelukkig in het Latijn: dan hoefden ze ook niets te volgen of te controleren. Hij had ervoor geleerd. Was door OLH zelf uitgezocht. En als die pastoor dan met Ons Heer door het dorp fietste, zagen ze meteen dat hij op weg was naar iemand van wie ze allang begrepen hadden dat hij het niet lang meer zou maken. In en om de kerk vielen al die dingen op hun plaats waar onze spraakgrage dorpsoudsten nauwelijks woorden voor hadden.

Hard werken en eenvoudig leven. Vastenavond werd niet of nauwelijks gevierd. Wel had elk dorpje een eigen kerkje, een eigen pastoor en dus ook een eigen kermis. Daarop verschenen natuurlijk de jongeren van heel de streek. Er was één boerenherberg. Die werd matig bezocht: meestal alleen op zondag, van 5 tot 8, 9 uur. Dan speelden ze een potje biljart. De meesten zaten alleen maar wat te praten, vòòr zich een heel klein glaasje brandewijn met suiker. Met een heel klein

lepeltje in hun grote handen roerden ze dan die suiker onophoudelijk omhoog. Om tien uur 's avonds waren alle lampen in het dorp gedoofd.

Huisseling was voor 99 % een dorp van boeren met lagere school, zo al niet afgemaakt dan toch erop gezeten. En nog verbaas ik me over de uitgebreide kennis die mijn zegslieden hadden van zaken en toestanden uit een ook voor hen al verleden tijd. Hoe de houten ploeg in elkaar stak, hoe je die moest stellen, en hoe je kon hóren als ze goed ging: dan bewoog het zadelpoed in een optimaal ritme en met een zeer aangenaam geluid. Dat gevoel voor perfectie bij vaak toch nogal lomp ogende werktuigen was opvallend. Neem zo'n onmundig ding als een zeis. Je had ze uit één stuk van ijzer uit een fabriek. De dorpsoudsten kochten enkel het ijzeren mes. De lange steel zochten ze uit eigen hout. Ze zetten de handgrepen in de ene juiste stand, bepaalden de hoek tussen de steel en het blad al naar gelang het lijf van de maaier en namen tenslotte de proef op de som: als een goed gestelde zeis met het mes op de grond lag, steunend op de knapen voor linker en rechterhand, dan ging het mes van de grond zodra een vogeltje hoe klein ook zich neerzette op het einde van de boom. Dit beeldend gevoel voor perfectie inzake nogal ruig handwerk verbaast me nog steeds.

Deze kleine taal was al op weg naar het einde toen ik ze vastlegde in een klankleer, gevolgd door de woordvelden van het leven. Het was de complete taal van maar heel weinig mensen. Dat is de kracht, tegelijk ook het zwak van WOORD EN WERELD VAN DE BOER: heel erg veel van heel erg weinig. Resultaat van een diepte-interview van mensen die zich tergend langzaam heen en weer bewogen tussen hooguit tien, twintig boerderijen. Om WWB te kunnen schrijven hoefde ik maar uit eigen geheugen te putten en vervolgens maar naar een half dozijn praatgrage dorpsoudsten te luisteren. Met nõg minder kan niet. Bekrompen? Kun je zeggen. Maar ook compleet. En vooral: ook heel erg stil, wat onbeholpen, ruig, alsook vertederend intiem.

Het MEIERIJS WOORDENBOEK valt open op de totaal andere wereld van vele duizenden Meierijers. Ze wonen langs het riviertje de A, wetering de Leigraaf, tussen Uden en Den Bosch, tussen Nuland en Veghel. Het boek bestrijkt wel twintig plaatsen, inclusief Den Bosch. Met aan de zuidgrens de industriële twintowers Uden-Veghel. Als ik eind jaren'30, begin jaren'40 van Huisseling naar Uden fiets, van Heeswijk door Hees naar Ravenstein verbaas ik me: ik zie daar iets wat ik op de klei

niet meer zien kan: vrouwen volop doende met landarbeid. Ergens tussen Heeswijk en Veghel moet ik wachten op het oversteken van een kudde schapen. Ik herinner me nog dat ik dacht: geen witgewolde kudde! Een vieze, grauwe massa levende beesten die zo erg stinken dat ik de herder beklaag die in die stofwolk zijn dagelijks brood moet verdienen. Die herder is in het MW wel terug te vinden als scheper, maar de terminologie van dit bij uitstek romantisch beroep ontbreekt compleet. Dit is in overeenstemming met het doel van de auteurs: die 'hebben de landbouwtermen slechts summier behandeld'. Beter gezegd: zeer summier, nauwelijks. Hier ligt een principieel verschil met het uitgangspunt van WWB, dat zich beperkt tot het kleine boerendorp en daarvan de taal van de ouderen, achteraf wonende achterblijvers. Het MW bestrijkt het hele Oostmeierijs taallandschap. De taal daarvan krijgt een plek in het alfabet. Oude, zelfs uitstervende termen worden graag meegenomen, ze zijn geliefd bij de kenners die ze zelf niet wensen te gebruiken: geen wolven op hun Veluwe! Daar staat iets heel bijzonders tegenover. Beschrijft WWB een streektaaltje op sterven, het MW beschrijft een regiolect in verandering: in staat van wedergeboorte. Of ontbinding. Al naar gelang je het bekijkt. Het is niet meer een taal die iedereen spreekt. En niemand spreekt die taal nog op zijn werk. Een Brabants meisje dat op een mooi paard en in rokkostuum op klassieke muziek naar een medaille danst heeft van onvervalst Meierijs alleen maar last. Met het Meierijs is ook dan niets mis maar juist in die situatie kun je beter overschakelen op Poldernederlands. Sterker gezegd: wie op sollicitatiebezoek Meierijs spreekt, articuleert een kamikazetaaltje. In de stad - dorpen zijn er eigenlijk niet meer - heerst als voertaal het ABN. In die stad liggen soms van die grote kerkhoven die niet meer worden gebruikt. Daar is het dus dubbel stil. Vooral 's nachts. En als je daar dan maar lang genoeg blijft zitten in het licht van de maan, op een gebroken grafzerk, kun je hem langs zien schuiven: de sluwe, schuwe vos: zelfs midden in de stad niet uitgestorven. Zo is het ook met het Meierijs: het leeft nog maar verdraagt niet het daglicht van het glazen kantoor. Vooral in de schemering van de huiselijke kring, in de luwte van het dorpsplein, in het zuinige licht van het bruine café, en vooral in het geweld van het kleurige carnaval komt de taaie, doodgewaande taalvos weer voor de dag. Het Meierijs dialect komt nooit meer terug als de wolf die het voor het zegen had. Maar voor alle plekken waar de vos zich heeft gehandhaafd, tegen de oprukkende verstedelijking in, gelde een onvoor-

waardelijk jachtverbod. Het laatste restje van onze wilde fauna dient beschermd, gecultiveerd te worden. En dat is nu juist wat in het MW gebeurt: het is een reservaat voor een echte, nog altijd levende, listige vos. Eentje - moet gezegd - als ooit Reintje: met humor. Daarmee vergeleken is het Huisselings de allesomvattende, de hele streek bestrijkende vervaarlijke wolf, de laatste, maar dan opgezet.

Wie nu nog een levend, levendig dialect beschrijft, neemt natuurlijk zoveel mogelijk verouderde maar door het geheugen ingemaakte woorden en uitdrukkingen mee: het zijn de geloofsbrieven van het eigen idioom. Het is te weinig om een boek van te maken, teveel om weg te laten. Een mooi boek? Dat is dik, en heeft veel lezers. Het heeft een regio nodig als draagvlak. Dan dient het klankbodem te zijn voor het meest vitale deel van de samenleving. Het gepresenteerde dialect is een vrijetijdstaal geworden, voor mensen die in het eigen dorp gaan stappen, uit het hoge Noorden elk voorjaar weer even terugkomen voor de carnaval. Het dialecticonneke van mijn huidige woonplaats heet dan ook niet per ongeluk: HUISSEN ZOALS 't ZING EN TÄÖTEL! Täötele wil zeggen: lekker kletsen op een bankje aan de dijk, op een kruk in het café. En dat uitroepteken staat er niet voor niets. Het geeft de uitbundige vreugde weer, de uitgelaten eigenheid van het carnaval. Hoofdmoot van dit boekje? De teksten van de schlagers. De tweede helft bestaat uit een woordenlijst. Wie die raadpleegt kan de carnivalsknallers meezingen en zelfs begrijpen. Onder de B figureert ook buut: ton waarin de buutreedner zijn buut houdt... Jammer dat niet ook een buut werd afgedrukt. Voor taalkundigen toch een interessant object: een stand-up comedian als spraakmaker, trendsetter in een proces van taal-vernieuwing. Koot en Bie, Youp van 't Hek dragen toch ook bij aan de verjonging van het ABN? Een taalgeleerde als Ewout Sanders volgt ze toch op de voet?

Het MW bevat geen liedteksten, terwijl de auteurs toch van nabij weten dat ook in Brabant de markt zeer willig is voor een nieuw soort volkslied, geen Lange Passie voor Goede Vrijdag, geen Brabantse Nachten voor Vette Dinsdag, maar een soort Brabant-pop met esthetisch zeer verzorgde teksten van eigen bodem. Gecultiveerd amusementsdialect bestaat. In Brabant bloeit het op in het libretto van de zanger, in de tekst van de entertainer. Een tsunami van eigentijds, algemeen burgerlijk Brabants walst over het oude boerensubstraat heen. Het nieuwe Bra-

bants is er al volop. Het moet nog wat liggen, tot het rijp is voor een wetenschappelijke fijnproever.

Het MW verkent intussen het niemandsland door in zijn idioticon meer dan ruim baan te bieden aan de vrolijke noot, als te verwachten bij een vrijetijdsdialect. De overvloed aan spreekwoorden of andere zegswijzen geeft het boek zelfs een tweeslachtig karakter: soms lijkt het wel een spreukenboek. Dat daar niemand over valt komt omdat die zegswijzen altijd zijn opgehangen aan een lemma en bovendien veel te lachen geven alsook tot nadenken stemmen. Hoe oud zijn ze? Hoe groot is hun bereik? Echt voer voor taalsociologen. Nog verbazingwekkender is de enorme hoeveelheid zeisels. De enige zeisels die ik in mijn jeugd hoorde waren zover ik me herinner niet uit het dialect:

a) 'alle bietjes helpen', zei het wijf van de schipper, en ze blies in het zeil bij windstilte!

b) 'alle bietjes helpen', zei de schipper en hij plaste over boord bij te lage waterstand.

c) 'alles met mate', zei de kleermaker en hij sloeg het wijf met de el!

In het H van mijn jeugd waren deze zeisels import, nog nauwelijks in het eigen dialect vertaald. Ze pasten ook helemaal niet in het dialect van mijn dorpsoudsten. In WWB nam ik ze dan ook niet op. Voor wie een dialect beschrijft in wording ligt het uiteraard wat anders, zeker voor de Swanenbergs die een halve eeuw na WWB aan hun boek werken. Maar niet zoveel later of ze voelen zich ook zelf niet helemaal zeker: 'Wat de zeispreuken betreft hadden wij wel bedenkingen omdat we veel van de ons gemelde apologetische gezegden niet hebben kunnen terugvinden in andere publicaties'. De oorzaak van de onzekerheid zal zeker ook wel het gevolg zijn van de bijvoeglijke bepaling: ons gemelde. Dit betekent: niet zelf opgetekend uit de volksmond. Het risico van desinformatie neemt toe met de omvang van het dialect. Lang geleden heb ik al eens gewezen op de alcohol waarin al die zeisels worden bewaard, waarmee ik zeggen wou dat ze iedere dag tot grote vreugde door onze entertainers vooral in het café kunnen worden aangeleverd. Helemaal verbaasd was ik dan ook in het MW onder de z het woord zinsel tegen te komen. Al mijn haren kwamen overeind, van hetzelfde wantrouwen als waar de auteurs al over repten. Me dunkt dat hier van een leenvertaling uit het ABN sprake is: zin betekent immers in het Brabants: zei. Vanuit mijn dialectbeleving behoort zinsel tot dezelfde volkskunst als de uit bot en been gesneden herders-

plastiekjes van Wiegersma in Deurne: deels echt; deels onecht ook toen de geneesheer-schilder ze begon op te kopen. Hoe het ook zit, hoe oud en echt dat zinsel ook is: de zeispreuken mogen in een woordenboek wat misstaan, ze zijn buitengewoon amusant en beeldrijk; bovendien interessant voor wie geïnteresseerd is in verandering van een taal tussen een afgaande en opkomende cultuur. De geleerden zoeken wel uit wanneer het woord zinsel voor het eerst in het Brabants en wat voor Brabants wordt gesignaleerd.

Intussen vraag ik me af: ontbrak dat levenslustige element, de humorist, de verteller dan helemaal in het H? Lastige vraag. Mijn zegslieden waren als jongelui nog wel herbergbezoekers maar de moppen die daar werden getapt waren ze kennelijk vergeten. Ook was mijn streektaal aan de kleine kant. Wie jacht maakt op verhalen, moppen, spreekwoorden, liedjes, dient over een groot revier te beschikken. Die schat ontspruit niet tussen een paar afgelegene boerderijen. De invloed van de stad, van de grote, burgerlijke nederzettingen had de dorpsoudsten achter WWB nog niet bereikt. Door een top-tien werden ze nog niet beroerd: de radio ontbrak. Via jong personeel uit Oss en omgeving bereikte soms een flard van het grootstedelijk gebeuren zelfs ons ouderlijk erf. Dan zongen we mee met knecht of meid, en verbasterden dat in de kortste tijd tot:

*Fien, Fien, Fien
wén vannacht
oew hémt gezien!*

Een verwrongen brokstuk uit de Lichtstad, Moulin Rouge. Daarmee jouwden we de meid van de burens uit alsof we inderdaad naar Parijs waren geweest en daar gedanst hadden met Josephine Baker. De rest van de toenmalige top-tien zongen we - voor zover we die zongen - in het ABN:

daar bij die molen,
die mooie molen...

ze hebben mijn sokken gestolen
ze hebben mijn schoenen gepikt...

Jan zocht een meisje
naar zijn zin

maar daar slaagde hij niet in:
en spoedig las men in de krant:
gezocht een meisje uit goede stand...

enz enz enz

Toppers van toen, uit de tijd van Kobus Kuch uit Burgerbrug, waarschijnlijk erbarmelijk ten gehore gebracht maar wel altijd voor de volle 100 % in het ABN. Bovendien was mijn directe omgeving qua zang niet hoogbegaafd. Maar zelfs dat verhinderde niet dat er toch nog een enkele liedrest uit een dieper verleden opdook: dan reciteerde ons moeder bv:

Een haantje en een hennetje
die gingen samen op reis...
ze kwamen bij een hofstee aan...
kom mee, zei de haan, kom mee:
hier deugen ze niet voor het vee,
de boer en de vrouw
en de knecht en de meid
zijn lui en verslapen hun tijd.

Toegegeven: het zijn schamele brokstukken, maar je kunt er toch nog uit opmaken dat ook toen al de dichtkunst niet in dialect werd uitgevoerd. Datzelfde geldt voor raadsels als:

eens was ik jong en schoon
en ik droeg een blauwe kroon
maar ik werd oud en stijf
en kreeg een band om het lijf
tenslotte op en neer gestoten en geslagen
en later door vorst en vorstin gedragen!

De door mijn moeder overgeleverde vorm is blijkens De Bont niet compleet, wel zo goed als. Waarschijnlijk moet ik hier opmerken dat de onvolledigheid van moeders raadsel niet te wijten is aan de beperking van haar maar aan die van mijn geheugen. Ze stamde nog uit een lager onderwijs dat zwaar leunde op het geheugen van de pupil. Daarbij was een rijmende tekst uiteraard gewenst. Tot eind jaren '30 hoor ik mijn moeder - in 1943 overleden - niet zonder trots vertellen dat ze voor haar plechtige communie toen ze twaalf was de hele bijbel heeft opgezegd, uit

het hoofd! Achteraf denk ik dat het hier gaat om een uitermate beknopt rijmbijbeltje. Ze kende nl ook de Tien Geboden vanbuiten, in rijmvorm. Ook van het Veni Creator had ze een vertaling in haar hoofd gereed liggen. De inhoud deed me minder dan de rijmvorm. Ik kon mijn oren haast niet geloven: kon ik dat ook maar! Tot op de dag van vandaag herinner ik me er nog dit fragment uit:

Kom Schepper, kóm, o H.Geest,
bezoek onze harten van minst tot meest,
kom, en stort Uwe genadekracht
in de harten door U voortgebracht.

Van mijn zusjes herinner ik me weer een ander soort cultuuroverdracht: die kwamen van de nonnenschool thuis met meer aardse rijmende teksten: dans- of springliedjes. Niet geheel ongevoelig voor rijm heb ik er heel lang nog heel veel onthouden. Het meeste verzonk in vergetelheid. Hier volgt nog een rest:

*Kaarooléjn
stónt achtret chòrdéjn.
Wad deet se daar?
Ze kamde haar haar,
ze waste haar handen,
ze poetste haar tanden.
Wat deetse nòch meer?
Ze knielde neer
voor vaader èn moedder,
voor zuster èn broedder,
voor méjt èn knécht.
Toen stónt se weer récht
èn toen stónt se weer óp
èn die groote póp
fan pòrseléjn
was maar zoo kléjn!!*

Als ik me goed herinner ging bij klein het springtouw niet onder je voeten door maar over je hoofd heen, bij het hurken. Als ik me vergis, dan blijft toch nog een mooie tekst over, een stukje orale poëzie dat ik bij dezen verklaar: te behoren op geheel eigen wijze tot het dialect van mijn jeugd.

Was mijn moeder een dichteres? Dansten mijn

zusters op versvoeten? Zoveel is zeker: mijn vader was geen dichter. Hij had wel de gave van het woord. Laten we hem maar een epicus noemen. Hij zat vol verhalen en vertelde die. Nee, die gingen niet over de H.Geest of het alom aanwezige Kindje Jezus. Ze waren eerder aan de gewaagde kant. Hij zal ze niet zelf verzonnen hebben. Zeer zeker ook niet zelf hebben gelezen. Hoe hij er dan wél aankwam? Ze moeten behoord hebben tot het repertoire van de mannenwereld. In de winteravonden gingen vooral de jonge, ongehuwde mannen graag buurten in de omgeving. En niet te vergeten de herbergen: semi-agrarische ondernemingen voor het eigen volk, en dat leest niet, luistert niet naar de grammofoon, niet naar de radio. Het is ermee als met de mop nu: niemand weet waar die vandaan komt. De verhalen van mijn vader zijn een soort lang uitgesponnen moppen. Ze behoren tot de orale volksverhalen die van generatie op generatie werden overgeleverd. Sprookjes voor volwassenen, ook nog kinderen voor zover ze evenmin kunnen of willen of hoeven te lezen.

De verhalen van mijn vader hebben een eenvoudige structuur en een duidelijke plot, daardoor kan de sprookspreker ze makkelijker onthouden, en ze langer of korter maken al naar gelang de respons. De vertelde vorm was eenmalig: hetzelfde verhaal werd nu eens zus en dan weer zo gedebiteerd. Dit simpel gegeven zorgde voor een probleem toen ik zijn verhalen - ik herinner me er nog vier - opschrift begon te zetten: alle vier waren uit mijn geheugen gewist. Ik herinnerde me enkel de hoofdzaken met de clou. Zo werd ik gedwongen als volksverteller uit de kast te komen. Ik had het geraamte: het lichaam van vlees en bloed schreef ik er omheen. Het zijn niet mijn verhalen, maar ook weer wel: ik heb ze uit mijn geheugen vertaald. Een belangrijke drijfveer om zulks te doen was mijn behoefte om de taal van mijn jeugd in vivo te laten horen. Alle vier zijn dan ook in dit boek opgenomen, parallel met de ABN-vertaling.

De verhalen gaan over heel oude thema's, dezelfde die vertellers ook nu nog inspireren: door schade en schande wordt men wijs, de listen en lagen van de duivel, de hoogste gezagsdragers zijn ook maar mensen, en de ondraaglijke nabijheden binnen het huwelijk. Verhalen over echtgenoot, pastoor, misdadiger en het op te voeden kind. Een vijfde thema - de biografie van een historische figuur - vindt men in het verhaal over Jacobus van der Schlossen als weergegeven in WWB 233, 234. Aanvankelijk dacht ik van doen te hebben met een nog zeer jong drama maar het was al oud: Van der Schlossen werd al in 1695

terecht gesteld. Bij de hier voorliggende vier verhalen ontbreken feiten en jaartallen. Dat vond ik ook niet erg: voor mij waren het vitrines, mooie voorbeelden van mijn taal toen men nog niet las of schreef. Als ik nu bij een van de vier toch nog een aantekening plaats is zulks omdat ik onlangs nog een ontdekking deed, in verband met het verhaal over het Kersenkeesje: een leerzame parabel over een jongetje dat te lui is om het hoefijzer op te rapen dat zijn vader langs de weg ziet liggen. De vader raapt het dan zelf maar op, verkoopt het, en koopt voor die paar centen wat kersen. Die laat hij later op de dag op de grond vallen waarvan ze dan weer een voor een worden opgeraapt door Keesje die intussen vergaat van de dorst. De ontdekking doe ik in mijn DEUTSCHES LESEBUCH, een bloemlezing van H.Derckx. Mijn leraar Duits kwam er amper aan toe: had het te druk met de naamvallen. Het viel, en valt nog steeds, vanzelf open op Goethe's

Über allen Gipfeln ist Ruh...

Maar deze keer glijdt het zware boek me bijna uit de hand, en wat lees ik al op p.11? Van dezelfde Goethe? Der Herr und das Hufeisen, het verhaal van mijn vader, met precies dezelfde strekking maar evangelisch getoonzet: Jezus onderweg met Petrus die als toekomstige Paus van Rome zo'n hoefijzer iets te min vindt om het op te rapen. En daarvoor later op de dag zal boeten. Goethe legt met die Wipfeln en Gipfeln heel wat meer eer in dan met zijn nogal langdradige Hufeisen. Maar de les is even kort als duidelijk:

Wer geringe Dinge wenig acht't,
Sich um geringere Mühe macht.

Aan het eind van deze inleiding nog een enkele opmerking betreffende de achterin toegevoegde foto's. Deze stammen uit de prille jaren '50, toen door de auteur genomen.

Huissen September 2009

Jan Elemans

INHOUD

Een woord vooraf.....	5
Inhoud	23
Literatuur	25
De transcriptie.....	29
Afkortingen / tekens.....	31
Spraakkunst.....	33
Het lidwoord	34
Het bijvoeglijk naamwoord.....	42
Het zelfstandig naamwoord	49
Het telwoord	76
Het voornaamwoord.....	86
pvnw.....	86
bzvnw.....	96
awvnw.....	106
vrvnw	109
btrvnw	112
onbvnw.....	116
wd / wgvnw.....	119
Het voegwoord.....	122
Het werkwoord.....	125
Kleine klankleer	153
Charivari(a).....	160
Inleiding kortspraak	163
Kortspraak in de grammaticale context.....	173
Thesaurus / kortspraak	189
Vier verhalen uit de volksmond.....	225
Gencees- en zegswijzen	259
Woordenlijst.....	275
Bijlage.....	407

L I T E R A T U U R

Anoniem

N-F-WOORDENBOEK

Dit Nederlands-Franse woordenboek van afgrijzen-zilver mist kop en staart. Ooit eigendom van Henriette van Best uit Valkenswaard die leefde van 1722-1808

VAN BEST

Bakel J.van

EEN IMPASSE IN HET DIALECT VAN NUENEN

In: Taal en Tongval 1959

VAN BAKEL 1959

Bakel, J.van

DE MEEST GESLOTEN VOCAALFONEMEN IN HET DIALECT VAN NUENEN

In: Ts. voor Ned. Taal- en Letterkunde 1961

VAN BAKEL 1961

Bensel, E. ten, en Ven, D.J.van der

DE VOLKSDANS IN NEDERLAND

Naarden 1942

TEN BENSEL

Berns, J.B.

NAMEN VOOR ZIEKTEN VAN HET VEE

Amsterdam 1983

BERNS

Bont, A..P.de

DIALEKT VAN KEMPENLAND

Klank- en vormleer

Assen 1962

DE BONT KV

Bont, A..P.de

DIALEKT VAN KEMPENLAND

Vocabularium

Assen 1960

DE BONT VOC

Callewaert, Gebroeders

ZAKWOORDENBOEK NF-FN⁷

Brussel / Antwerpen 1884

CALLEWAERT

Crompvoets, H. en Dams, A.

HET DIALECTENBOEK

Waalre 1991

CRO-DA

Daan, J.

WIERINGER LAND EN LEVEN IN DE TAAI.

Alphen a/d Rijn 1950

Dale's, van

NIEUW GROOT WOORDENBOEK DER NEDERLANDSE TAAI⁷

Den Haag 1950

VAN DALE 1950

Daniels, Wim

BRABANTS MOOISTE WOORD⁶

Den Bosch 2006

BMW

Debrabandere, F.

ZEEUWS ETYMOLOGISCH WOORDENBOEK

Amsterdam / Antwerpen 2007

ZEW

Doornbosch, Ate

ONDER DE GROENE LINDE deel 2

Amsterdam 1089

Elemans, J.H.A.

WOORD EN WERELD VAN DE BOER

Monografie over het dialect van Huisseling

Utrecht / Antwerpen 1958

WWB

Elemans, J.

ZESTIG BLOEMEN

in: Taal en Tongval 1969

Elemans, J.

DE KLANKWETTEN VAN CASTENMILLER

in: OOGBr 138 vv

Zie verder onder: Swanenberg 1993

Elling, Wilhelm

STEINZEUG AUS STADTLOHN UND VRE-DEN

Borken 1994

ELLING

Giesbers, Ch.

WOORDENBOEK VAN DE GELDERSE

DIALECTEN

Rivierengebied

Utrecht 2005

RIVIERENGEBIED

Giesbers, W. e/a
DE WOORDENSCHAT VAN HET GROES-
BEEKS
Utrecht 2007
GROESBEK

Goossenaerts, J.
DE TAAL VAN EN OM HET LAND-
BOUWBEDRIJF IN HET N-W VAN DE
KEMPEN
Gent z.j.
GOOSSENAERTS

Grinsven, L. van e/a
HEDDE GIJ, ZEDDE GIJ
EDDE GIJ, ZIJDE GIJ
Een bonte staalkaart van Brabantse dialecten
Den Bosch 1987
HEDDE GIJ

Haeseryn, W. e/a
ALGEMENE NEDERLANDSE SPRAAK-
KUNST² 2 dln
Den Haag / Deurne 1997
ANS

Hagen, A.M.
WAAR IS DE REGENBOOG GEBLEVEN?
in: CRO/DA 9-17
Zie verder onder: Crompvoets

Haller, Reinhart
BÖHMISCHE MADONNEN IN BAYEREN
Gräfenau 1974

Hatert, J.van den en Datema, A.
DIALECTWOORDENBOEK VAN DE NE-
DER-BETUWE
Kesteren 1998
NEDER-BETUWE

Heukels, H
WOORDENBOEK DER VOLKSNAMEN
VAN PLANTEN
Utrecht 1987
HEUKELS

Janssen, J. e.a.
HUISSEN ZOALS ' TZING' EN TÄÖTEL²
Uitgave van Stichting Huissens Carnavals-
gezelschap
Huissen 1977
HUISSEN

KATHOLIEKE ENCYCLOPAEDIE², DE
onder redactie van P. van der Meer e/a
Amsterdam 1949 vv
dKe

Kluge, Friedrich
ETYMOLOGISCHES WÖRTERBUCH DER
DEUTSCHEN SPRACHE²¹
Berlin 1975
KLUGE

Küpper, Heinz
WÖRTERBUCH DER DEUTSCHEN UM-
GANGSSPRACHE Band 1⁴
Hamburg 1965
KÜPPER

Maerlant, Jacob van
NATUREN BLOEME editie Verwijs
Arnhem 1980
MAERLANT

Martens van Vliet, B.J.
DE VOLLEKSTAOL VAN DE STAD UTE-
RECH⁵
Sprakkunst en lijst met woorden
Utrecht 2008
VSU

MEDEDELINGEN VAN DE NIJMEEGSE
CENTRALE VOOR DIALECT- EN NAAM-
KUNDE
Nr2 Assen 1962; Nr 3 Assen 1963
MEDEDELINGEN

Nannings, J.H.
BROOD- EN GEBAKSVORMEN EN HUN-
NE BETEEKENIS IN DE FOLKLORE
z pl 1932
NANNINGS

Os, J. van
MAAS EN WAALS WOORDENBOEK
Zutphen 1980
MAAS EN WAAL

Os, J.van
NIEUW LICHT OP DE FIETS
Typoscript
Puiflijk 1980

Pirainen, E. en Elling, W.
WÖRTERBUCH DER WESTMÜNSTER-
LÄNDISCHEN MUNDART
Vrede 1992
PIRAINEN

Robert, P.
LE PETIT ROBERT
Dictionnaire alphabétique et analogique de la
Langue Française
Paris 1990
ROBERT

Rijnhart, R.P.
ALGEMEEN WOORDENBOEK VAN HET
PRACTISCHE LEVEN IN DE STAD EN OP
HET PLATTELAND
Gouda 1866
RIJNHART

Sanders, E.
JEMIG DE PENIG
De invloed van Van Kooten en De Bie op het
Nederlands⁷
Amsterdam / Antwerpen 2000

Schaars, A.H.G.
BOERENTERMEN IN ACHTERHOEK EN
LIJMERS
Zutphen 1977
SCHAARS 1977

Schaars, A.H.G.
WOORDENBOEK VAN DE ACHTER-
HOEKSE EN LIEMERSE DIALECTEN
De mens en zien huus
Doetinchem 1984
WALD 1984

Schaars, A.H.G.
WOORDENBOEK VAN DE ACHTER-
HOEKSE EN LIEMERSE DIALECTEN
De Wereld B
WALD 1989

Schaars, A.H.G.
WOORDENBOEK VAN DE ACHTER-
HOEKSE EN LIEMERSE DIALECTEN
De mens A
Doetinchem 1993
WALD 1993

Schaars, A.H.G.
WOORDENBOEK VAN DE ACHTER-
HOEKSE EN LIEMERSE DIALECTEN
De mens B
Doetinchem 1996
WALD 1996

Schaars, A.H.G.
WOORDENBOEK VAN DE ACHTER-
HOEKSE EN LIEMERSE DIALECTEN
De mens C
Doetinchem 2001
WALD 2001

Schaars, A.H.G.
WOORDENBOEK VAN DE ACHTER-
HOEKSE EN LIEMERSE DIALECTEN
De mens D
Doetinchem 2004
WALD 2004

Scholten-Neess, M. en W. Jüttner
NIEDERRHEINISCHE BAUERNTÖPFEREI
17-19 Jahrhundert
Düsseldorf 1971

Staelens, X.
DIEKSJENËER VAN 't (H)ESSELS
Nederlands-Hasselts Woordenboek³
Hasselt 1989
HASSELT

Swanenberg, c. (rcd.)
ONDER ONS GEZEGD IN BRABANT
Deft 1993
OOGBr

Swanenberg, C. & J.
ÈIGE GREÏJ
'n Meierijs Woordenboek
Enschede 1996
MW

Swanenberg, C. & J.
OOST-BRABANTS
Den Haag 2002

Swanenberg, C. & J.
BIJ WIJZE VAN SPREUKEN
Brabantse Spreuken vergaard en verklaard
Almere / Enschede 2008

Swanenberg, J.
LEXICALE VARIATIE COGNITIEF-SEMANTISCH BENADERD
Over het benoemen van vogels in Zuid-Nederlandse dialecten
zpl 2000
VOGELS

Taeldeman, J.
ADJECTIEFFLEKSIE IN DE ZUIDNEDERLANDSE DIALEKTEN
in: J.Stroop: Nederlands Dialectonderzoek
Amsterdam 1983
TAELEDAMAN

Verdam, J.
MIDDELNEDERLANDSCH WOORDENBOEK
Den Haag 1932

Verhoeven, W.
ALGEMEEN BESCHAAFD BALLEGOUS
z.pl. 1994
BALGOY

Vries, J.de
NEDERLANDS ETYMOLOGISCH WOORDENBOEK
Leiden 1971

Vries, M.de en Te Winkel, L.A...
WOORDENBOEK DER NEDERLANDSCHE TAAL 30 dln, reprint
Den Haag 1993
WNT

WEBSTER'S NEW WORLD DICTIONARY
OF THE AMERICAN LANGUAGE
Cleveland - New York 1956
WEBSTER

Weijnen, A.
NEDERLANDSE DIALECTKUNDE ²
Assen 1966
WEIJNEN ND

Weijnen, A. en Bakel, J.van
WOORDENBOEK VAN DE BRABANTSE DIALECTEN
Deel I Agrarische terminologie 1967 vv
WBD

Weijnen, A.
ETYMOLOGISCH DIALECTWOORDENBOEK
Assen 1996
WEIJNEN ED

Willems, P.
WÂNNE PRAOT
Groot Wychens woordenboek
z. pl. en j.
WIJCHEN

Witkamp, P.H.
AARDRIJKSKUNDIG WOORDENBOEK VAN NEDERLAND
Amsterdam 1877

Zwiers, L.
BOUWKUNDIG WOORDENBOEK 2dln
Amsterdam 1942

DE TRANSCRIPTIE

De voertaal van dit boek is ABN in rechte druk.

Voorbeelden van Huisselings dialect worden aangeboden in schuine druk.

Wanneer in een dialecttekst een a, ò of ó desondanks romein wordt weergegeven, betekent dit dat deze klinkers wat gespannen zijn, naar umlaut neigen. Deze bijzonderheid wordt aangegeven omdat ze er functioneel toe doet:

zón is hemellichaam, *zón* staat voor zouden;

wan is een znw, *wan* staat voor de combinatie wat+een; *aat* staat voor de pvorm at, *aat* voor altijd.

De gespannen klinker duidt erop dat hij het product is van een samentrekking of verkorting:

handel wordt gedreven op de veemarkt in Den Bosch maar op bedevaart ga je naar *handel* = Handel < Haendel.

Zo is *wónt* een wonde maar staat *wónt* voor: wouden het.

Er is ook verschil tussen hij *hòlt* (holt) en hij *hòlt* (haalt).

De spanning is ook exemplarisch voor het verkortingsproduct van extreem-lange klinkers uit OWG au in woorden voor groenten als:

bòn (boon),

kòl (kool).

Soms ontbreekt die spanning:

bòm (boom)   *dòf* (doof)

hòch (hoog)   *lòf* (loof)

òk (ook)

Dit komt doordat deze klinkerspanning zich slechts voordoet voor j, l, n, s, t, z en - met dank aan Van Bakel - d.

Extreem lang gebleven klinkers uit vanouds lange vokalen wijken in het H sterk af van de ABN-pendants door een onzuivere naklank.

In onze transcriptie worden ze afgesloten met een dubbele punt:

ie:n (een)

doe:t (dood)

schuu:fke (schoofje)

Voor de rest van de H taalklanken valt op dat ze functioneren in een vokaal systeem dat veel regelmatiger is dan dat van het ABN.

Tegenover iedere korte bevindt zich een lange van dezelfde waarde. De lange waarde wordt waar dat gevoeglijk kan aangeduid met tweemaal het teken voor de korte: *a-aa*, *è-èè*, *ò-òò*, *ö-öö*, *é-éé*. Het hier gebruikte accent-grave duidt de meer open, het accent-aigu de meer gesloten variant aan. Tegenover de *ó* staat in onze transcriptie niet **óó* maar oo omdat deze overeenstemt met de klank van de oo in het ABN waar we zo dicht mogelijk bij willen blijven: tegenover *zón* (zon) staat dan ook *zoon* (zoon).

Om dezelfde reden wordt tegenover *putter* (putter) niet *puuter geschreven maar *peuter* (peuter). Vervolgens ook tegenover *lip* (lip) niet * *li + ipel* maar *lepel* (lepel). Deze laatste keuze maakt ook de weg vrij voor *e* als teken voor de schwa of onbetoonde dan wel stomme *e*.

Waar ABN maar één korte *e*-klank heeft, onderscheidt het H er twee:
nét (net, znw)-*nèt* (zojuist).

De uitspraak van de *éé* wordt verkregen door de *e* van ABN pret wat langer aan te houden tot de waarde van *e* in ABN bieren wordt verkregen.

De uitspraak van de *èè* ligt dicht bij de *aa* dan de *éé* doet. Het open karakter van deze vokaal doet heel on-ABN-achtig aan. Hetzelfde geldt voor de *òò*: de lange waarde van H en ABN: *stok*. Het is de meest populaire klinker in tal van dialecten, en wordt het liefst aangeduid met *ao* of *oa* omdat ze veelal staat voor *a*-klanken in ABN-woorden als *avond* en *maan*.

De korte waarde van *òò* opponeert als *ò* zowel met de *ó* als met de beide gespannen varianten.

Enkele vb:

bòn (boon) - *bón* (bon)
bòt (bod) - *bót* (bot)

kòm (kom, pvorm) -

kóm (kom, znw)

lòt (lot, znw) - *lòt* (laat, gwijs)

zòch (zog) - *zóch* (zeug)

zòn (zo een) - *zón* (zon)

Als je ervan uitgaat dat de *ö*-klanken in het ABN niet voorkomen, kun je voor een juiste uitspraak verwijzen naar de *ö* in het Duitse mv *Löcher* voor de korte waarden, en van daaruit aanhoudend de lange realiseren, als ook gehoord in de eu van de in onze eigen adelstand verheven *freule*.

Maar voor de zaligen die niet geloven in de verschijning van de tweeklank in ons aller moedertaal, is de *ö*-klank in het ABN volop aanwezig bij woorden met *ui*, dwz met *ö+j* of *w* als bij *ströjk* = *struik* en *höws* = *huis*.

Apart vermeld dienen nog de *ie*-, *uu*- en *oe*-klanken, die in het ABN enkel de korte waarde hebben waar het H naast een zuiver-korte nog een zuiver-lange heeft, wat het klankkarakter iets lijzigs geeft maar ook voor verschil in betekenis zorgt:

brief (brief) - *brief* (brieven)

moet (moeder) - *moe.t* (moed)

huuj (sta stil) - *huu.j* (hoeden)

Tot slot volgt nu nog een overzicht van het vokaal systeem als afgedrukt in WWB 36:

lang			kort		
<i>dè</i>		<i>aa</i>	<i>è</i>		<i>a</i>
<i>éé</i>	<i>öö</i>	<i>òò</i>	<i>é</i>	<i>ö</i>	<i>ò</i>
<i>ee</i>	<i>eu</i>	<i>oo</i>	<i>i</i>	<i>u</i>	<i>ó</i>
<i>ie.</i>	<i>uu.</i>	<i>oe.</i>	<i>ie</i>	<i>uu</i>	<i>oe</i>

Deze structuur vinden we bv. in de volgende woorden:

<i>dèèl</i> == (ik) deel		<i>maach</i> == maag
<i>déél</i> == dorsvloer	<i>lööjer</i> == klokkenluider	<i>ròòme</i> == ramen (z.nw.)
<i>steek</i> == steek	<i>peuter</i> == pootboom	<i>zooch</i> == zoog
<i>die.f</i> == dieven (z.nw.)	<i>huu.j</i> == hoeden (z.nw.)	<i>moet</i> == moed
<i>dèl</i> == vod		<i>mach</i> == mag
<i>dél</i> == gedeelte	<i>løjjer</i> == luier (comp.)	<i>ròmme</i> == melk
<i>stik</i> == steil	<i>putter</i> == distelvink	<i>zóch</i> == zeug
<i>dief</i> == dief (z.nw.)	<i>huuj</i> == (ik) hoed	<i>moet</i> == moeder

AFKORTINGEN/TEKENS

ABN	Algemeen Beschaafd Nederlands	pvnw	persoonlijk vnw
awvnw	aanwijzend voornaamwoord	pvorm	persoonsvorm
H	Huisseling(s)	s	sub, onder
MNL	Middel Nederlands	tby	ten bate van
OWG	Oudwestgermaans	tdeelw	tegenwoordig deelwoord
bnw	bijvoeglijknaamwoord	tgw	ter gelegenheid van
btrvnw	betrekkelijk vnw	tt	tegenwoordige tijd
bv	bijvoorbeeld	v	vrouwelijk
bvb	bijvoeglijke bepaling	vb	voorbeeld
bwb	bijwoordelijke bepaling	vdeelw	verleden deelwoord
bzvnw	bezittelijk vnw	vgl	vergelijk
cons	medeklinker	vnw	voornaamwoord
deelw	deelwoord	voc	klinker
dim	verkleinwoord	voorz	voorzetsel
dwz	dat wil zeggen	vrvnw	vragend vnw
ev	enkelvoud	vt	verledentijd
gw	gebiedende wijs	vtt	voltood tegenw.tijd
H	Huisseling(s)	vv	verbogen vorm(en)
hww	hulpwerkwoord	vvt	voltooid verleden tijd
ipv	in plaats van	ww	werkwoord(elijk)
itt	in tegenstelling tot	znw	zelfstandignaamwoord
k	kolom	<	ontstaan uit
kww	koppelwerkwoord	*	reconstructievorm
lw	lidwoord	naast,	afwisselend met
m	mannelijk	r	dubbele r die nagenoeg als een r wordt gerealiseerd
mv	meervoud	w/w _{ww}	twee of drie medeklinkers die nagenoeg als een medeklinker worden gerealiseerd
nl	namelijk	.	bij lange klinker
nw	naamwoord	:	bij onzuivere, extra lange klinker
o	onzijdig	é	meer gesloten
oa	onder andere	è	meer open
ondvgw	onderschikkend voegwoord		
ott	onvoltooid tegenw. tijd		
ovt	onvoltooid verleden tijd		
ow	onbepaalde wijs		

SPRAAKKUNST

HET LIDWOORD (lw)

A) lw van bepaaldheid

1) ev

m de - den - d'n
den boe.r,
de lööjen boer
de kèl
den aawe kèl

v de - d'
de vròw
daaw vròw

o et - 't - ed - 'd
et kalf, taaw kalf
ed dérke (deertje)
tfrömmeske (vrouwmensje)
ikèlèlfke
„durke (deurtje)
dmènneke

2) mv

de - d'
de kèls
de vròllie (vrouwlieden)
daaw mènnekes
de dérkes (deertjes)

Bij het m ev vindt men *den* voor klinker of daartoe geschikte medeklinker. Bij een ongeschikte medeklinker kan toch *den* geplaatst worden als een bnw met de juiste beginklank tussenbeide komt:

de kèl maar
den aawe kèl.

Ook het omgekeerde geldt: *den*

kan *de* worden als een bnw met ongeschikte beginklank tussenbeide komt:

den boe.r maar
de jóngen boe.r

Het lw *de* wordt voor klinker of geschikte medeklinker makkelijk aangehecht:

daaf (de aaf)
daks (de aks)
dòds (de aas)
daaw vròw
daaw vròllie
daaw mènnekes
dnaawe kèl
dullinge (de bunsings)
dakkers
daaw boerre
deus (de euze, dakdrup)

De moeilijk uit te spreken combinaties worden niet altijd vermeden:

gif méjn daaw boerderééj
mar, dan kréddegé dnééj
(geef mij de oude boerderij maar,
dan krijg jij de nieuwe)
drómmel (de rommel)
dvròllie (de vrouwlieden)

Het lw *et* leent zich even gemakkelijk voor aanhechting. Dit blijkt al zonneklaar uit de drie belangrijkste T-stukken in de kerk:

törgel,
taltaar èn
taawoe.r óp te prikstoel.

In nogal wat gevallen gemineren 't en volgende dentaal:

„tik èn „tun (het dik en het dun)

turke (het deurtje)
tèmkje (het dammetje)
tikske (het tikje)
téékentje (het dekentje)
tuumpke (het tompje)
tröpke (het dropje)
törpke (het dorpje)

Voorals er betekenisverschil dreigt wordt niet progressief maar regressief geassimileerd:

trölleke (drolletje) x *drölleke*
t/o *trölleke* (rolletje)
tèkske (dakje) x *drèkske*
t/o *tèkske* (takje)
tèske (dasje) x *drèske*
t/o *tèske* (tasje)
töpke (dopje) x *dröpke*
t/o *töpke* (topje)

Ter afsluiting:

gèn zin zin ting x *dring*
(geen zin zei het ding = meisje)

Zoals ook elders in Nederland wordt eveneens in het H *de* - *et* verbonden met plaatsnamen:

den Bós (den Bosch)
de Graaf (Grave)
de Kóllek (Koolwijk)
drólster (Aalsvoort)
de Réék (Reek)

Hetzelfde verschijnsel doet zich ook voor bij de voornaam:

den Ties (Thijs)
et Tieske (Thijsje)

Veel algemener is de meervoudsvorm van voorgaand verschijnsel. Het geeft bovendien een heel concreet beeld van het sociaal-eco-

nomisch gegeven dat bij tekort aan boerderijen en bedrijfsgronden kinderen heel hun leven ongetrouwd in het ouderlijk huis blijven wonen. Als gemeenschap worden ze dan aangeduid met de meervoudsvorm van vaders voornaam:
de Flipkes (kinderen van

Flipke)

de Wötjes (kinderen van
Woutje)

de Hèjnes (kinderen van Hein)

Wanneer alleen dochters achterblijven als in het geval van Oom Roelof, dan heten die:

de Roellèvvòmmedérkes

Soms wordt niet de naam van de stamvader maar die van de boerderij gebezigd. Heet die *et Slötje*, dan wonen daar op een gegeven moment

de Slötjesjónges

Heeft men het over de nakomelingen van oom Roelof ongeacht burgerlijke staat of geslacht, dan is er sprake van:

de Roellèvvòmme

In het bedrijvig leven van iedere dag kan het gebeuren dat men met de naam vooral de ondernemer op het oog heeft of de eigenaar. In zo'n geval combineert men graag het lw met een deel van de achternaam:

den Béér (Berendsen)

de Koe.n (Coenen)

de Prins (Prinssen)

de Steek (van Stekelenburg)

den Tunnes (Theunissen)

Wordt *de* veelal gebruikt als in het ABN, er zijn toch wat uitzonderingen:

vur de béést (het beste, dwz: zon- en feestdagen)

den déksel (het deksel)

in den dónkere (in het donker)

nò den ééte (na het eten)

in de fóns (in het verzekeringsfonds)

op ten harde (op het harde, dwz: op de verharde weg)

in den höws (in het huis, bedoeld: in de woonruimte van het huis, in de woonkeuken)

in de licht (in het licht)

in de midde (in het midden)

óp ten oe:genblik (op het ogenblik)

de pikdròd (het prikkeldraad)

in de ròòm (in het raam)

den blòk (het blok)

de zòd (het zadel)

Soms *et* ipv *de*:

téért (de aarde)

et febriek,

et mesien (de machine)

Het lw typeert het dialect eveneens in zekere tijdsbepalingen:

vandenaacht (vannacht)

vandemèèrge (vanmorgen)

vandemiddach (vanmiddag)

vandenòdvent (vanavond)

mi te kèrsmis (met Kerstmis)

mi te pòdse (met Pasen)

mi te pinkstere (met Pinksteren)

mi te lie.zejes (met Eligius)

vandewéék (afgelopen week)

vandentéjt (onlangs)

vandelénte (verleden / aanstaande lente)

vandezómmer (idem zomer)

vandenhèrfst (idem herfst)

vandewinter (idem winter)

Resten van de tweede naamval nog verstard terug te vinden in tijdsbepalingen als:

sléntes

sómomers

sèrfs

swinters

smèèrges

smiddachs

sòdoves

snaachs

sóndachs

swoenzdachs

swèrkendachs

swoenzdachsmèèrges

swèrkendachsmèèrges

B) Het lw van onbepaaldheid

m   ene - enen - 'nen - 'ne
enen boer, ene kèl (kerel)
enen aawe kèl,
nen boe.r van niks
ne stommen boe.r
ene gaap (geeuw)

In kortspraak onder gunstige omstandigheden ook _{nn}n:

_nnaawe kèl (een oude kerel)

Of zelfs _{nnn}n:

_mnééjen bloes (een nieuwe bloes)

v   en - 'n

en gaap (domme vrouw)

nónnoe:zel boerrin

en aaf x *naaf* (een naaf)
en dōs x *nōds* (een aas)
en ie:r x *nie:r* (een eer)
en aar x *naar* (een aar)

Met geminatie van n+n:

*n*ⁿ*nōlt* (een naald)
*n*ⁿ*nie.r* (een nier)
*n*ⁿ*neus* (een neus)

o en - 'n

en mènneke
en aaw x *naaw kumke*
(een oud kommetje)
en dōrech x *nōdrech mèn-*
neke (een eigenaardig mannetje)

Geminatie van n+n:

*n*ⁿ*nēmke* (een naampje)
*n*ⁿ*nótje* (een nootje)
*n*ⁿ*nōtje* (een naadje)
*n*ⁿ*nuske* (een neusje)
*n*ⁿ*néj pèrt* (een nieuw paard)

Aanhechting van n:

naaw mènneke (een oud mannetje)

Soms wordt de n gehecht achter voorgaand woord:

tschówn hōdr va_n aaw wéj (het scheelde een haar van een oud wijf)

Het is interessant te zien hoe het lw wordt herhaald:

m *ene lómpen boe.r éenne* (een lompe boer)
ene goeijen éenne (een goede)
ene ròtsak éenne (een rotzak)
ene gaapert éenne (een gaperd)
ene ròdwe mietter éenne (een ruwe mieter)
enen dōregen éenne (een vreemde snuiter)

zōnnen aawen hie:r éenne
(zo'n oude heer)

v *en flinke boerrin ie:n* (een flinke boerin)
wan flinke vròw ie:n (wat een flink vrouwmens)
en kōdj ie:n (een kwade)
en poets ie:n (een poetster)
en tòp ie:n (een domoor)
en prènt ie:n (een verwaand nest)
en rèts ie:n (een reiszieke)

o *en kōdj kujken ie:n* (een slecht biggetje)
en lie.f kientjen ie:n (een lief kindje)
en aaw mènneken ie:n
(een oud mannetje)
wan aawen mènneken ie:n
(wat een oud manneke)
wan kōdjen kujken ie:n
(wat een slecht biggetje)
wan gèkken wéfen ie:n
(wat een gek wijfje)

NB: de laatste voorbeelden zo goed als uitsluitend gehoord bij oude sprekers, dezelfde die de è van *mènneke* rekten tot de èè van *mèeneke*.

De namen van letters en cijfers zijn

v *en zés* (6)
en dee (d)
deez aacht (deze acht)
die tien (die 10)

In de Brabantse taalgemeenschap verraden vooral de lw het taalkundig geslacht van het znw. In die gemeenschap verlangen ook

wel vreemde woorden te worden opgenomen. Willen die er echt bij gaan horen, dan zullen ook zij uit de kast moeten komen met hun taalkundige geaardheid. Pas als ze dat doen wordt hun nestgeur als Brabants herkend. Een Brabander voelt het geslacht van de znw aan. Maar wat valt er te voelen als er ineens een vreemd woord opdoemt?

Iedere vergelijking gaat mank, maar toch. Als je een rat uit familie A onverhoeds overplant naar rattenfamilie B, dan wordt dat arme dier na enig bekijks aangevallen en gedood. Maar zet je zo'n zelfde rat een paar dagen onder een gazen stolp bij familie B, en je neemt vervolgens die stolp weg, dan wordt de vreemde rat als eigen erkend en vredelievend opgenomen.

Zo zou je van die vreemde woorden kunnen zeggen dat ze de nestgeur van de Brabantse taal-familie aannemen, zodat ook hùn genus voortaan spontaan wordt gekend. De lw die ze van de goegemeente meekrijgen, zijn de papieren van hun verblijfs-vergunning. De vreemdelingen zijn medebewoners geworden in het woordenboek waarvan ze de klederdracht hebben aangenomen.

Hier volgt een overzicht in de drie groepen van het woord-geslacht:

m *enen affekòdèt* (advocaat)
enen archièttèkt (architect)

enen assiestènt (assistent)
enen beehaa (BH)
enen diennaamoo (dynamo)
enen dirrektwaar (directoire)
enen dirrekteur (directeur)
enen doomenie (dominee)
enen dónneteur (donateur)
enen does (douche)
enen dòkter (dokter)
ene fraater (frater, ordebroeder)
ene Fòrt (Ford tractor)
ene géjzer (geiser)
enen insimmenaater (inseminator)
ene kategismes (catechismus)
ene kattelooges (catalogus)
ene Kees (Case tractor)
ene kómpjoetter (computer)
ene Kòrmik (Mc Cormick grasmaaier)
ene kultefaater (cultivator)
ene kurzes (cursus)
ene menezje (manege)
ene módderaater (moderator)
ene mooter (motor)
enen ooveral (overall)
ene pie:ter (peter: doopvader)
ene pòdèr (pater)
ene poellie (poelie)
ene printer (printer)
ene pulloover (pullover)
ene Puuzzenat (Puzenat grasmaaier)
ene raadejoo (radio)
ene reebus (rebus)
ene sèppelien (zeppelin)
ene skènner (scanner)
ene soolèks (Solex bromfiets)

ene tèndem (tandem)
ene trakter (tractor)
ene transfërmaater (trans-

formator)
ene zilletteur (zelaieur)

Soms is een vreemd woord als zodanig onherkenbaar omdat het opgegaan is in de gedaante van een autochtoon:

ene kooneng

blijkt dan bij de controle van de papieren een conus: oorspronkelijk een kegelvormige verhoging op een Romeinse helm, in H een slechts door sleutelaars gekend konisch onderdeel van een remnaaf.

Soms is een woord bi-:

enen òwtoo (m)
en òwtoo (v)
ene tilleviezzie (m)
en tilleviezzie (v)
ene grammefoon (m)
en grammefoon (v)

v *en affertènsie* (advertentie)
en dirrektries (directrice)
en inspektries (inspectrice)
en medam (madame:dame)
en mèér (mère: kloosterzuster)
en nevies (novice)
en pòrtefullie (portefeuille)
en rèktriks (rectrix)
en sөө (soeur: kloosterzuster)
en tillefoon (een telefoon)
en zilletries (zelatrice)

Van *medam* (wagensteun) kon het genus niet meer worden vastgesteld, omdat het voorwerp te lang buiten gebruik is. De nevenvorm *medan* verraadt dat men in het woord al sinds lang niet

meer de Franse dame herkende.

o *ed dieplooma* (diploma)
et fraam (fietsframe)
et fullietón (feuilleton)
et mesien (machine)
et piekkónkoers (concours hippique)
et sèrtieffiekkat (certifikaat)

Bij vreemde woorden gaat de voorkeur kennelijk uit naar een mannelijk genus.

De meeste vreemde woorden laten de boeren niet in hun krantje. Die hoorden ze in de kerk. Als we ons beperken tot de belangrijkste delen van de mis en de gezangen, kunnen we toch of juist daarom horen hoe het landvolk op eigen auditieve wijze ook dat Latijn in het eigen taalsysteem verwerkt. Hoe ze vreemde woorden of zelfs complete zinsdelen van eigen lw voorzien:

et aaveemarriejja (het Ave Maria)
et x den alleloejja (alleluja)
et x den addooretee (het Adoro Te)
et x den anjezdéj (het Agnus Dei)
de kónsekraasie (de consecratie)
de kónfiettejòr (het confiteor)
ed x den diejjezie.ree (het Dies Irae)
et x den epistel (het epistel)
et x de glooreja (het gloria)
et x den ivvengillie (het evangelie)
et x den iettemiessa-est

(het Ite missa est)
et x de kierreje (het Kyrie)
et x de kreedo (het Credo)
et x den òffertoorejem
 (het offertorium)
de prefaasie (de prefatio)
et x de sanktes (het Sanctus)
et x de tantemèrgo (het
 Tantum Ergo)

Als er in het bovenstaande te kiezen valt tussen *de* en *et*, dan is het znw met *de* gerealiseerd altijd m. De keuze tussen *de* en *et* wordt veroorzaakt door de inheemse behoefte om het betreffende woord te masculiniseren, een Brabantse geur mee te geven, in strijd met de voorschriften van het ABN dat bv 'het Kyrie' voorschrijft.

Dit inburgeringsproces ook elders waargenomen.

De Bont KV 325 constateert met D.Claus in diens Bijvoegsel bij het HAGELANDS IDIOTICON uit 1904 dat: "al de deelen der Mis met eenen vreemden naam benoemd, ook de namen der kerkzangen, mannelijk zijn".

De brabantisering van het kerklatijn mag wat extreem lijken, het kan nog erger.

Uit eigen ervaring mag ik meespreken over de invloed van het Brabants op het klassieke Latijn van het Kleine Seminarie. De leraren lieten zich wel

professor noemen maar waren veelal niet bevoegd op het terrein van hun werkzaamheden. Bijna zonder uitzondering hanteerden ze de Italiaanse uitspraak. In hun mond werd *coelum* tot *tsjööloem*. Ook daarvan afgezien liet de uitspraak van het Latijn te wensen over. Ze kleurden het met wat Brabants in, en vertelden dan ook wat ze wisten van *den oezzes*, dwz de usus of het gebruik van bepaalde woorden.

Zelf lieten we ons ook niet onbetuigd. Het Latijn van Julius Caesar kreeg in onze mond duidelijk een Ebuuroons accent. De steeds terugkerende technische termen namen de gedaante aan van ons eigen dialect: *enen aawe sintakses* (een oude syntaxis), *enen aawe grammatiekka* (een oude grammatica), *en kónjegáásiejjoo* (conjugatio), *en diklenaasiejjoo* (declinatio), *ene pluurraales* (pluralis), *en pluurraaletantem* (pluralc tantum), *en maskeliennem* (masculinum), *en partesieppejem* (participium), *en preezes* (praesens), *ene noomenetievves* (nominativus), *ene ginnetievves* (genitivus), *enen daatievves* (dativus).

In: Vergili, herkenden we zelfs *enen òðrege ginnetievves* (onregelmatige genitivus). Zelfs het onvoorwaardelijke Latijn van een ablativus absolutus had het onder onze Brabantse taalwetten

zwaar te verduren: *enen able-tievvez apseluuttes*.

Omdat we niet meer tot het Grote Seminarie zijn toegekomen, bleef het werk van Thomas van Aquino voor ons een gesloten boek. Al is me de rest van mijn leven toch nog een 'uitspraak' van de engelachtige geleerde bijgebleven: *den aamer immódderaates habbèndie* (amor immoderatus habendi): de buitensporige liefde voor allerlei uiteraard aards bezit.

Op een echt gymnasium is later geprobeerd de uitspraak nog wat te fatsoeneren. Maar toen ik op het eindexamen een stukje moest voorlezen, zat de gecommitteerde naar mij te luisteren alsof hij Julius Caesar was en ik een Eburoon. Hij joeg me dan ook onder het juk door!

HET BIJVOEGLIJK NAAM-
WOORD (bnw)

Het bnw komt zowel in het kort, zonder buigings-e voor als in het lang, met buigings-e

Bij ev znw die o zijn, vindt men alleen de korte vorm:

en moe:j, léllek kuuske (koetje)
en roe:j, wit " "
en dónker, licht " "
en vòðl, bónte " "
en dun, dik " "
en lang, kòrt " "
en goej, slèècht " "

Bij ev znw die m zijn, vindt men alleen de lange vorm:

ene moe:je, lélleke stie.r
ene roe:je, witte "
enen dónkere, lichte "
ene vòðle, bónte "
enen dunne, dikke "
ene lange, kòrte "
ene goeje, slèèchte "

Bij ev znw die v zijn, vindt men afhankelijk van het soort bnw de korte of de lange vorm:

en moe:j, lélleke koe
en roe:j, witte "
en dónker, lichte "
en vòðl, bónte "
en dun, dikke koe
en lang, kòrte "
en goej, slèèchte "

Bij mv znw vindt men voor alle drie de geslachten afhankelijk van het soort bnw de korte of de lange vorm:

moe:j, lélleke kuuskes, stierre, koej
roe:j, witte " " "
dónker, lichte " " "
vòðl, bónte " " "
dun, dikke " " "
lang, kòrte " " "
goej, slèèchte " " "

Een enkele uitzondering daargelaten treden stoffelijke bnw op in het lang:

en tinne vaas
ene zilvere gulde
en nikkele støjverke
de kóppere sènte
ene gòðwe griffel

Maar:

en gòðw tientje, griffeldoe:s
gòðw tientjes.

Toen A. Weijnen zestig jaar werd, bood ik hem een artikel aan dat geplaatst werd in *Taal en Tongval* 1969, 3-4 onder de titel *Zestig Bloemen*. In die taalruiker gaf ik zestig voorbeelden van adjectief gedrag. Voorbeelden, over het waarom liet ik me niet uit: 'De feestruiker is hiermee compleet. Aan de meer harts-tochtelijke taalonderzoekers laat ik het over om deze, voor de gelegenheid geklede bloemen tot onder hun rokje te bestuderen. Zelf voel ik niet voor een diepte-taalkundig onderzoek naar het adjectief gedrag in het boek. Ik heb eraan geroken. Laat anderen in deze geretardeerde tegenstellingen de oude stammen maar bloot leggen, die het een en ander zouden kunnen

verklaren. Wat kan mij die stomme -e eigenlijk schelen?’ Dejarige kon het wel schelen. Per brief van 3 juni 1970 liet hij weten: ‘...uiteindelijk vind ik de teneur van Uw stuk zo geheel waar.’ Niet zo geheel waar vindt hij de schenker van al die bloemen als deze oppert dat oude stamtegenstellingen wel eens oorzaak zouden kunnen zijn van de grillige wijze waarop de bnw zich in het H gedragen. Hij concludeert: ‘Formeel taalkundig zou ik wat de keuze van al dan niet -e hier betreft niet denken aan oude stammen maar aan de fonische bouw: woorden op n, l, r, j, w, s<z, f<v, ch<g (uitgez.-ig).’ Deze krijgen dus in mv en v ev de korte vorm: *en gruu.n*, *vòdl*, *dónker*, *mòj*, *blòòw*, *gréjs*, *stéjff* (met f<v) en *dròch* (met ch<g) *bloem*; uitgezonderd dan het ex op -ig: *en gruu.nsege bloem*. Campinoloog A.P.de Bont, ook een groot jager op Brabantica, besluipst in zijn *Dialekt van Kempenland* (KV 387) het wild van dezelfde kant: voor meervoud en vrouwelijk enkelvoud neemt hij lange vormen waar na p, t (d), k, f, s en ch.

In de vergrotende en overtreffende trap heeft vaak klinkerverkorting plaats, al dan niet met d als steunconsonant voor de uitspraak. Het interessantst zijn deze verkortingen wanneer er vanouds lange en, vanuit het

dialect zelf geformuleerd, extreem lange klinkers in het geding zijn. Ze typeren het H heel sterk, waarschijnlijk mede doordat ze de spraak een Limburgs tintje geven, beter nog een Limburgs sleep- of stoottoontje. Hier volgt een overzicht:

aaw-awwer-awst (oud)
bléj-bléjjer-bléjst (blij)
bloe:t-blòtter-blòtst (bloot)
blòòw-blòwwer-blòwst
 (blauw)
brie:t-bréjjer-bréjst (breed)
die.p-diepper-diepst (diep)
duu.r-duurder-duurst (duur)
èrch-èrger-èrchst (erg)
flòòw-flòwwer-flòwst (flauw)
gaaw-gawwer-gawst (gauw)
groe:t-gròtter-gròtst (groot)
gruun-gruunder-gruunst
 (groen)
hie:t-hétter-hétst (heet)
kòòl-kòlder-kòlst (kaal)
kòòt-kòjjer-kòjst (kwaad)
lie.f-lievver-liefst (lief)
lòòj-lòjjer-lòjst (lui)
moe:j-mòjjer-mòjst (mooi)
naaw-nawwer-nawst (nauw)
nééj-néjjer-néjst (nieuw)
noe:j-nòjjer-nòjst (node)
roe:t-ròjjer-ròjst (rood)
schròòl-schròlder-schròlst
 (schraal)
smòòl-smòlder-smòlst (smal)
stèèl-stèlder-stèlst (steil)
tèèj-tèjjer-tèjst (taai)
zaacht-zachter-zachst (zacht)
zoe.r-zoerder-zoerst (zuur)
zuu.t-zuutter-zuutst (zoet)

In een aantal gevallen wordt reeds het grondwoord door verkorting getroffen:

géf ipv **gie:f* (gaaf)
hés ipv **hie:s* (hees)
hòch ipv **hoe:ch* (hoog)
léch ipv **lie:ch* (laag)
schòn ipv **schoe:n* (schoon)

Soms is het grondwoord aanwezig in lange en korte vorm:

doe:f x *dòf* (doof)
druu:ch x *dròch* (droog)
hie:l x *hél* (heel)
moe:j x *mòj* (mooi)
roe:t x *ròt* (rood)

In veel gevallen speelt de dentaal op het wordeinde ook nog mee: die verandert in voormalige open positie in een j, of ze blijft bewaard in het predicat terwijl ze in het adjectief verloren gaat. Volgen enkele vb:

- 1) *aaw* - *awt* (oud)
enen aawe mins (mens, m)
en aaw mins (mens, v)
et aaw mins (mens, o)
aaw minse (mensen, mv)

Zelfstandig:

enen aawe (m)
en aaw (v+o)
aaw (mv)

Maar predicatief:

die awtheedes séjn nie ècht awt
(die antiquiteiten zijn niet echt oud)
awt wòrre wille de minse lievver
èz awt séjn (oud worden willen de mensen liever dan oud zijn)

- 2) *brie:j* - *brie:t* (breed)
enen brie:je zuu:m (zoom, m)
en brie:j deur (deur, v)
en brie:j kuntje (kontje, o)
brie:j schòdòwers
(schouwers, mv)

Zelfstandig:

enen brie:je (m)
en brie:j (v+o)
brie:j (mv)

Maar predicatief:

was tie kaast brie:t (wat is die kast breed)
zhént nie brie:t (ze hebben het niet breed)
tiz brét sat ('t is breed genoeg)

- 3) *doe:j* - *doe:t* (dood)
enen doe:jen boe.r (boer, m)
en doe:j kiek (kip, v)
en doe:j vòlle (veulen, o)
doe:j minse (mensen, mv)

Zelfstandig:

enen doe:je (m)
en doe:j (v+o)
doe:j (mv)
de doe:j liggen óp te kèrk-hòf (de doden liggen op het kerkhof)

Maar:

kdénk dèsse mèèrgen al doe:t is (ik denk dat ze morgen al dood is)
vur méjn part slòn ze den diejje vandaach nòg doe:t (voor mijn part slaan ze die vandaag nog dood)
die zóch hi drie keujez dòt chelèège, chetrójje (die zeug heeft drie biggen gedood door erop te gaan liggen, erop te treden)

- 4) *goej - goe.t* (goed)
ene goeije kloe:t
 (een goede vent, m)
en goej mèjt (meid v)
en goej wéfke (vrouwtje, o)
goej vòlk (volk, o)
goej minse (mensen, mv)
men goej dinge hék sòn-
dagz òn (mijn goede kleren
 heb ik zondags aan)

Zelfstandig:

ene goeije (de goede, m)
en goej (een goede, v+o)
de goej (goeden, mv)
de goej mitte kòdòj (de goe-
 den met de kwaden)

Maar:

hawdoe mar goe.t! (hou je
 maar goed!)
dès mar goe.t òk (dat is maar
 goed ook)
tizzal goe.t, mènneke (het
 is al goed, manneke)
ze hélt erèjge goe.t (ze houdt
 zich goed)

- 5) *kaaw - kawt* (koud)
wanne kaawe winter (wat
 een koude winter, m)
en kaaw kaamer (kamer, v)
en kaaw kèmerke (kamertje, o)
kaaw winters (winters, mv)

Zelfstandig:

ene kaawe (m)
en kaaw (v+o)
de kaaw (mv)

Maar predicatief:

wast tòch kawt vande-
mèèrge (wat is het toch koud
 vanmorgen)

- 6) *kòdòj - kòdòt* (kwaad)
ene kòdòjen érpel (aardappel, m)
en kòdòj lócht (lucht, v)
en kòdòj kèlleke (kereltje, o)
kòdòj érpel (aardappelen, mv)
kòdòj kèls (kerels, mv)
kòjjóng (kwajongens, mv)

Zelfstandig:

ene kòdòje (m)
en kòdòj (v+o)
de kòdòj (mv)

Maar predicatief:

èn kòdòt dèj waar (en kwaad
 dat hij was)

- 7) *néjt - nééj* (nieuw)
ene nééje jas (jas, m)
en nééj bóks (broek, v)
en nééj jèske (jasje, o)
nééj hòws (huizen, mv)

Zelfstandig:

ene nééje (m)
en nééj (v+o)
de nééj (mv)

Maar predicatief:

dees schoe.n zéjn nejt (deze
 schoenen zijn nieuw)
néjt chekòdòcht (nieuw ge-
 kocht)
dì moet ópnéjt (dit moet op-
 nieuw)

- 8) *roe:j - roe:t* (rood)
ene roe:je stie.r (stier, m)
en roe:j koe (koe, v)
en roe:j kuuske (koetje, o)
roe:j koej (koeien, mv)

Zelfstandig:

ene roe:je (rode, m)
en roe:j (rode, v+o)
de roe:j (rode, mv)

Maar predicatief, en als znw:

die koej zéjn ròt (die koeien
zijn rood, mv)
moe:j ròt is nie léllek (mooi
rood is niet lelijk)
roe:t iz en mðj kleur (rood
is een mooie kleur)

9) *doe:f - dof* (doof)

enen doe:ve mins (man, m)
en doe:v dðjf (duif, v)
en doe:v dérke (deerntje, o)
doe:v dérkes (deerntjes, mv)

Zelfstandig:

enen doe:ve (m)
en doe:f (v+o)
de doe:f (mv)

Predicatief:

men òm iz dðf x doe:f (mijn
oom is doof)

10) Zonder dentaal in het ge-
ding nog:

moe:j - mðj (mooi)
ene moe:je x mðjje scholk
(schort, m)
en moe:j x mðj bóks (broek, v)
en moe:j x mðj bluumke
(bloempje, o)
moe:j x mðj dinger (mooie
dingen, mv)

Zelfstandig:

ene moe:je x mðjje (m)
en moe:j x mðj (v+o)
de moe:j x mðj (mv)

Predicatief:

dès nie sò mðj x moe:j (dat
is niet zo mooi)

- 11) *druu:ch - dröch* (droog)
*enen druu:ge x drögge zóm-
mer* (een droge zomer, m)
en druu:ch x dröch wéék
(week, v)
druu:ch x dröch hðwt
(hout, o)
druu:g x drög daach (da-
gen, mv)

Zelfstandig:

enen druu:ge (een lakonie-
keling, m)
ed druu:ch x dröch (het
droge, o)
de druu:ch x dröch légde
door (de droge leg je daar, mv)

Predicatief:

de koe stö dröch (de koe staat
droog: zonder melk te geven)
de koe dröch sétte (de koe
droog zetten: niet meer melken)
de sik stö dröch (de sik =
melkkannetje aan tafel is leeg)

12) *hie:l - hél* (heel)

enen hie:len érpel (aard-
appel, m)
en hie:l koe (koe, v)
en hie:l höws (huis, o)
en hie:l òngðòn (een heel
aangaan, werk, o)
hie:l kuukskes (koekjes, mv)

Zelfstandig:

enen hie:le (een hele, m)
en hie:l (een hele, v+o)
de hie:l meude nie ópééte

(de hele mag je niet opeten, mv)

Predicatief:

tkèeneke viel mar bleef hie:l
(het kannetje viel maar bleef heel)
zhént kepòt chelént èn hie:l
teruch chebròcht (ze hebben
het kapot geleend en heel terug-
gebracht)

De korte vormen treden enkel
op in staande uitdrukkingen als:

den hèllen téjt (de hele tijd, m)
en hél dél (een heel deel: een
heleboel)
hèllemòl (helemaal)

Woorden van verschillende soort
kunnen een adjectiefcombinatie
vormen:

waffer? (wat + voor)
wafferen boe.r òk (wat
voor boer ook, m)
waffer boerrin òk (wat
voor boerin ook, v)
waffer boerrinneken òk
(wat voor boerinetje ook, o)
waffer minse zéjn dè (wat
voor mensen zijn dat, mv)
waffer dinger zégde (wat
voor dingen zeg je, mv)

Zelfstandig:

ene waffere (een wat voor, m)
en waffer (een wat voor, v+o)
waffer (wat voor, mv)
oover waffer héddet (over
wat voor heb je het, mv)

Een veel voorkomend tweede
bestanddeel is *ie:n* x *én*. Het kan

zelfs bij *waffer* nog worden
aangehecht:

wafférénnen boe.r (wat voor
een boer, m)
wafferie:n boerrin (wat voor
een boerin, v)
wafferie:n dak (wat voor een
dak, o)

Zoals niet bij *wan* en *hoen*, zijn
hier wel mv-vormen uitgesloten.

Zelfstandig:

ene wafféréne (wat voor
een, m)
en wafferie:n (wat voor
een, v+o)

hoen (hoe + een)

hoenne stier moek koe:pe
(hoedanige stier moet ik kopen, m)
hoen koe / kalf moek koe:pe
(hoedanige koe / kalf moet ik
kopen, v+o)
hoen boerre zédde (hoeda-
nige boeren zeg je, mv)

Zelfstandig:

enen hoenne (wat voor een, m)
en hoen (wat voor een, v+o)
hoen (wat voor, mv)

De combinatie *wat + een* lijkt
moeilijk maar ligt in H mak-
kelijk in de mond:

wan (wat een)
wannen boe.r (boer, m)
wanne pròòt (wat een onbe-
-schaafde taal, m)
wan boerrin, boerke (boe-
rin, boertje, v+o)
wan boerre (boeren, mv)

Iets complexer is de verbinding
zo + een: zowel *zoe:* als *ie:n*
verschijnen in het kort en lang:

zoe:wie:n - zòn (zo + een)
*zòn*nen *boe.r* (boer, m)
zòn boerrin, boerke (boe-
rin, boertje, v+o)
zòn boerre (boeren, mv)

Predikatief:

ist er zoe:wénne,
zówwénne, zònne
(is het er zo een, m)
ist er zoe:wie:n
zówwie:n, zòn
(is het er zo een, v+o)
zéznt er zòn (zijn het er
zulke, mv)

Een aantal bnw heeft itt het
ABN naast een korte ook een
lange klinker:

hòl - hool (hol)
lam - laam (lam)
tam - taam (tam)

Het is lang geleden, toch meen
ik me te herinneren dat de dorps-
oudsten enkel de lange klinker
realiseerden, zoals ze ook zeiden
ik laach ipv *ik lach* (lag)

Wij, dorpsjongsten, zeiden:

taam knéjnt (tamme konijnen)
diejjen béér is tam (die beer
is tam)
enen hoolen bónk (een hol,
hongerig paard)
diejje knoe:t is hòl (die knot
is hol)

We hòrden nog wel *laam* zeg-
gen, maar realiseerden zelf altijd
lam

Een zeer productief achtervoeg-
sel is voor het H *-èèchtig* (achtig).
Het kan de betekenis dragen van:
lijkend op, wat weg hebbend van:
gruu.nèèchtig (lijkend op
groen)
mòdderèèchtech spul
(goedje dat op modder lijkt)

Maar *-èèchtech* kan ook de be-
tekenis voeren: erg happig op,
verlangend naar, zin in. De bnw
met dit *-èèchtech* worden voor-
al met ontkenning gebezigd:

nie sò (niet zo)
daamezèèchtech (dames-
achtig)
danzèèchtech (dansachtig)
pappèèchtech (papachtig)
rèjzèèchtech (reisachtig)
ruuzziejèèchtech (ruzie-
achtig)
stampèèchtech (stampachtig)
zuu.tèèchtech (zoetachtig)

Zelf ben ik niet zo grammatica-
achtig, en sluit deze bijzonderhe-
den over het bnw dan ook gaar-
ne af met een drietal mij persoon-
lijk dierbare adjectieven. Een ver-
schijnt in de overtreffende trap
van het bijwoord *duk* (dikwijls).
En dat alleen nog maar in een
versteende bijwoordelijke uit-
drukking: *den duksten téjt* (mees-
tentijds, veelal). Het andere ken ik
enkel uit de mond van mijn moe-
der: die sprak van een *möwzege*
lócht als die egaal grijs was. En
als ze 't had over *en berrege lócht*,
voorspelden de van drift opgejaag-
de hemelwolken weinig goeds!

HET ZELFSTANDIG NAAM-
WOORD (zwn)

Het enkelvoud

Het zwn wordt verdeeld in twee hoofdgroepen: een die als lw *de* voert naast een andere met *et*. De groep met *de* valt op haar beurt weer uiteen in m en v woorden. Dit maakt verschil voor de vormen van lw en bnw: *enen/den boe.r - en/de boerrin de jóngen boe.r - de jóng boerrin den dééke* (priester) - *de dééke* (de deken)
enen aawe pesto:er - en aaw pestòrsmèjt

Dit verschil heeft niets meer van doen met de naamvalsfunctie, wel alles met de fonetische aard van een volgende taalklank als eerder uiteengezet. We laten dit zien in de volgende vier zinnen met daarin de boer in de diverse naamvalsfuncties:

ik bén den boe.r
ik cheef den boe.r
ik sie den boe.r
den boe.r ziet óns

Resten van het oude buigingsstelsel nog in een enkele verstaende uitdrukking:

halverweege (halfweg)
onderweeges (onderweg)
ten die:le (voor een deel)

En natuurlijk in de nog altijd levende tijdsbepalingen met –s als opgesomd bij het lw van be-

paaldheid. We voegen hier nog een voorbeeld toe:

saandrendaachsmèèrges
(in de ochtend van de volgende dag)

Duidelijke resten van de oude naamvalsvormen vinden we ook bij de namen voor het individu en diens verwanten. Dat het wel degelijk om zwn gaat, blijkt uit volgende voorbeelden, die op karakteristiek Brabantse wijze bznw met zich voeren:

óns höwshaawe (gezin)
óns moedder
ónze Piet
óns Fie x Fééj (Sofie)
óns pèrt

Daar komen dan de buigingsvormen nog bij. De oudste stammen uit de tijd van de verticale cultuuroverdracht: wetenschap ging nog over van vader op zoon, met grootvader op de achtergrond. Zo heette ik zelf in de jaren '30 nog *Jan van Driekkes fan Hèjne*. *Hèjn* was mijn grootvader. Mijn vader *Driekkes* viel met broers en zus onder het mv van *de Hèjnes*. De kortste benaming voor mijn vader was *Driekkes fan Hèjne*. Hij viel aldus niet te verwarren met zijn buren *Silles fan Mònte* (Marcelis van * Maant = Herman) en *Driekkes fan Piette*. Het klinkt nu gruwelijk ouderwets, maar toen was deze voorzetselconstructie redelijk modern, in tegenstelling tot het genealogisch amalgaam dat voor schrijver dezes

gestaan zou hebben in de mond van de alleroudsten: *Wòwtere Mòdnezen Hèjnen Driekkeze Jan*: Wout won Manus, Manus won Hein, Hein won Driekus, Driekus won Jan uit wie Woord en Wereld van de Boer afkomstig is. Deze vijfledige naam van mezelf is slechts een speelse constructie binnen de familiekring. De vierledige van mijn vader werd in diens jeugd wel nog gerealiseerd: *Wòwtere Mòdnezen Hèjnen Driekkes*. Een van de oudtantes heette *Hanne Barte Völle*: Veulen, dochter van Bart, die op haar beurt weer een dochter was van Han. Zelf werd ik behalve *Jan van Driekkes fan Hèjne* ook korter benoemd: *Jan van Driekkeze*. Het minime verschil tussen *Driekkes* en *Driekkeze* laat zien dat je eigenlijk *Jan van Driekkesfanhèjne* heet: de genealogie is van stamboom achternaam geworden. Na een vz wordt wel een naam = znw verbogen, maar niet een deel daarvan.

De voornamen werden in mijn jeugd met of zonder voorzetsel verbogen. Op de grondnaam volgde dan –e of –s, alnaargelang de naam eindigde op een medeklinker of klinker:

An iz er nie
Anna iz er nie
Anne fiets
Annas fiets
zég et Anne
zég et Annas

straf Anne mar
straf Annas mar
die fiets is fan Anne
die fiets is fan Annas

Toon iz er nie
Tóntjen iz er nie
Toone fiets
Tóntjes fiets
gif Toone tòg en fiets
gif Tóntjes tòg en fiets
ze hébbe Toone gevat
ze hébbe Tóntjes chevat
die fiets is fan Toone
die fiets is fan Tóntjes

Algemene zegswijze:

dè pést ès Toone bóks
 (dat past als de broek van
 Toon, dwz: precies)

Opmerking: na een bznw echter wordt een voornaam niet verbogen. Men zegt dan ook:

die fiets is fan ónz An
òf fan òllie Anna
ze hébben ónzen Toon
gevat òv òllie Tóntje

Er is nog een bijzonderheid waarop dient te worden gewezen. Zowel Marie als Jo meten zich twee tweede naamvallen aan:

Mries, Joos fiets

naast:

Mriejje, Jówwe fiets,
 maar niet na een voorzetsel:
de fiets van Mriejje èn
Jówwe

De oorzaak van de dubbele vorm zal gezocht moeten worden in de vocale geschiedenis van de

ie en de oo. Die klonken vroeger al dan niet onder invloed van het aangrenzende Zand behalve helder en open ook wel dof, en gesloten met een *j* of *w*. Als jongetje heb ik de dorpsoudsten nog *drij* en *knij* horen zeggen ipv het gewone *drie* en *knie*, een ontwikkeling met *iej* als tussenfase, mag men aannemen. Vandaar *Mrieje* en *Mries* fiets. De naam Jo werd voor de oorlog nog uitgesproken als *Joo* of als *Jów*. Vandaar *Joos* en *Jówwe* fiets. Jongens hadden natuurlijk ook een fiets. *Sjaak* was ± 1930 nog een redelijk modieuze naam: van *Kóbbes* kon dat toen niet meer gezegd worden. Maar er leiden meer wegen naar San Jago. Jacobus gedoopte kinderen heetten ook wel *Koo* of *Kow*: met open of gesloten vokaal. Met als gevolg: *Kówwe* fiets naast *Koos* fiets. Hetzelfde verhaal past uiteraard ook bij *Ketoo* of *Ketów*: *Ketówwe* fiets naast *Ketoos* fiets. Een van de oudere vrouwen heette *Kee*. Ze werd *Kee* en *Kij* genoemd. Ik geloof niet dat ze de fietskunst machtig was. Desondanks: *Kijje* fiets naast *Kees* fiets.

Soms krijgt een kind op een dorp een naam die te denken geeft. De fiets van *Koo* mag dan *Koos* fiets zijn, er zijn ook jongens die *Koos* heten. Voortgekomen uit een tweede naamval? Niet zoals het hoort maar

zeer bruikbaar. Taal is een modieus transportmiddel. *Koos* fiets is dat ook. Van *Ketoo* naar *Too* is een bekend verhaal. Die laatste haar fiets is *Toos* fiets, zoals het hoort met een *s* na de klinker. Maar ook deze tweede wordt een eerste naamval in de meisjesnaam *Toos*. Die laten we nu even passeren op *Toose* fiets.

Sluiten we hier nog een andere gedachtengang op aan. Als eerder genoemde *Kee* nu echt Jacoba is gedoopt? En als dat *Kee* net als *Joo* ook een jongensnaam is zoals wordt gezegd, als ik het me goed herinner naar de H.Jacobus. Dan heeft er in onze buurt vroeger nog een jongetje rondgefietst dat naar de H.Jacobus werd vernoemd. Dat reed dan - al naar het dorp - op *Kijje* fiets, dan wel op *Kees* fiets. En uit dat genitieve *Kees* (de tweede naamval heette bij de taalzuiveraars vroeger niet voor niets de voortbrenger) moet dan per ongeluk het nominatieve jongetje *Kees* geboren zijn dat alsmaar sprintjes trok rond de kerk op *Keese* fiets.

Voor een klein omwegje stappen we nog even op een fiets van een van onze verwanten, zo nabij dat het eigenlijk voornamen zijn: vader, moeder, zuster, broer en zwager. Hun verbogen vormen gaan uit op -s.

vaaders fiets

*de fiets van vaaders
moedders fiets
de fiets van moedders
men zusters fiets
de fiets van men zuster
men bruu.rs fiets
de fiets van men bruu.r
men zwòdgers fiets
de fiets van men zwòdger*

De fiets van de ouders heeft al museumstatus: Burgers ENR, maar dan een vroege. De kinderen rijden met Pietje Pelle al op een Gazelle. Zonder opstappinnetje op de as om ze van achteren te bestijgen. Met *at* en *mòn* moeten we oppassen. Ze leefden en poejakkerden lang voor de fiets in het dorp berijdbaar werd gesteld. Ze liepen nog naar Kevelaar. In verbogen status kregen ze geen *-s* maar een voorouderlijke *-e*:

*atte bóks
de bóks fan atte
mònne bóks
de bóks fan mònne.*

Algemene zegswijze:

óns mòn hi te bóks òn (ons moeder heeft de broek aan, is de baas)

Er zijn ook eenvoudige substantiveringen van persoonsnamen: *enen hannes*, *ene klòds*, *enen tiennes*, en *en trien*, allemaal wat minder snuggere vertegenwoordigers van het mensdom. *Ene luhannes* is mogelijk iets minder dom maar die praat weer teveel, als kletsmaajor. *Den han-*

nes zorgt voor het ww *hannese*: niet doelgericht, met kennis van zaken en de juiste hulpmiddelen te werk gaan. Met als gevolg weer een znw: *gehannes* (gepruts).

De mooiste, langste, moeilijkste en boeiendste znw ontvouwen zich in volle schoonheid pas in de traag optrekkende ochtendnevel waarin znw, bnw, lw, en zelfs vz in elkaar lijken over te vloeien tot enorme taalbouwsels als hunebedden. Je hoort ze in het open veld van je jeugd waar boeren elkaar tegenkomen, elkaars gewassen, beesten, behuizingen en weduwen bespreken. Ze staan daar midden in hun eigen akkers, weiden, kampen en velden. Het is lang geleden. Later is de oorlog gekomen. Kregen ze een Boerenleider. Bij de Bevrijding leerden ze nog een mondje Engels. En dan was er de Ruilverkaveling. De kleine, middeleeuwse perceeltjes werden onderdelen van grote, rechte lappen. Grillige slootjes dicht geshoveld. Nu ik dit alles opschrijf, bezig met hun taal van toen daar, waar ik nu sta, in een kale vlakte, raak ik toch nog de weg kwijt. Hier lagen ze met hun grillige perceeltjes, gezellig dicht bij elkaar. Maar waar precies wie lag? Ze zijn allang dood maar ze leven nog voort in hun namen die ik iedere dag hoorde aan de andere kant van de

laatste oorlog: de oude vrouw Coenen, Jan van den Oever, Piet van Aar en Frans Verhoeven met vier volwassen zonen op zijn bedrijf. Wat ik moet met deze boerenzonen midden in een droge vormleer van een piepklein, goeddeels uitgestorven dialect?

Even terug naar toen ik jong was ten tijde van de oude vrouw Coenen. Toen zij heenging, verliet ook ik het dorp voorgoed. Maar het dialect nam ik mee. Ik heb het nooit meer gebruikt. Wel sloeg ik het behoedzaam op in de geconditioneerde lobbens van mijn bovenkamer. Nu ik het reactiveer voor deze vormleer, verheug ik me over de sprankelende vitaliteit waarmee het weer te voorschijn komt. Maar toch, soms, voel ik me tussen de taalbrokken van toen niet helemaal zeker meer. Die het weten konden liggen op het kerkhof gezellig bij elkaar. En die nog praten, weten het niet meer. Laatst moest ik in Herpen in een volle bakkerswinkel een kwartier wachten. Iedereen sprak prachtig ABN, met een heel charmant Herps toontje erin. Het enige echt Brabants dat ik hoorde was bij het weggaan telkens: *hawdoe!* (hou je!). Teleurgesteld was ik niet. Taal leeft. Maar ik wist ook dat ik in de plaats van herkomst geen betrouwbare informanten meer zou vinden. In de geest verplaatste ik me naar de dorpsperce-

len van voor de verkaveling. Daar luisterde ik weer naar de boeren van toen. Hun aanduidingen kwamen weer boven, met iets te veel ruis en gekraak. Hier volgen de eerste notaties van een aantal perceelsaanduidingen:

taawvròwKoe.neze (het van de oude vrouw Coenen)
tpietfannAare
(het van Piet van Aar)
tjanvandenOevverze
(het van Jan van den Oever)
tfroevveze
(het van Verhoeven)

Dit eerste steekproefje opent een wereld van herkenning. Toch: helemaal op m'n gemak voel ik me er niet in. Het klopt en het klopt niet. En na wat heen en weer denken raak ik tenslotte toch weer thuis in het Oude Landschap: *tfroevveze* klinkt zeer vertrouwd in de oren. De fout zit in de betekenisomschrijving: het (perceel) van Verhoeven. In dialect luidt de familienaam *Vroevve*. Deze eindigt op -e, en krijgt dus voor de tweede naamval een -s. Het moet dus zijn: *tFroevves*. Maar de naam wordt ook wel begrepen als een meervoud: dan heeft men het over *de Vroevves*. Wanneer dan hun perceel bedoeld wordt, van de samenwerkende gebroeders bv, zegt men omdat dan de naam op -s eindigt: *tFroevveze*. *tJanvandenOevverze* blijkt onherstelbaar fout. Men heeft van

alle vd Oevers enkel die ene Jan op 't oog. Zijn achternaam eindigt op -r, daarop volgt dan -e voor een tweede naamval. Na correctie is het dus *tJanvandenOevvere*. Spreekt men over het bedrijf van JvdO met al zijn zonen, dan is er sprake van *de vandenOevvers*, en wordt hun perceel aangeduid als *tvandenOevverze*. Als je alle gezinsleden van Van Aar op 't oog hebt, worden ze *de vannAars* genoemd, en hun perceel is dan *tfannAarse*. Omdat ook het ev op een medeklinker eindigt, de r, en derhalve -e volgt, is *tpietfannAare* onweerlegbaar goed. Hiermee is het overzicht compleet. Nagenoeg, *taawvròwKoe.neze* is onverbetelijk fout. Er is maar één oude vrouw Coenen in het dorp. Aan mv valt derhalve niet te denken. Voor dat ev zijn twee vormen ter beschikking: *Koe.ne* (Coenen) of *de Koe.n* (de Coen). *tKoe.nes* is dus het perceel van Coenen, en *tKoe.ne* dat van *de Koe.n*. Het mv van *Koe.ne* (Coenen) luidt: *de Koe.nes*. Dan is hun perceel: *tKoeneze*.

Ten gerieve van de lezer volgt hier een gecorrigeerd en verbeterd overzicht:

Vroevve (Verhoeven)
de Vroevves (de Verhoevens)
tFroevves (het van Verhoeven)
tFroevveze (het van de Verhoevens)
vandenOevver (van den Oever)

de vandenOevvers (de van den Oevers)
tfandenOevvere (het van vandenOever)
tJanvandenOevvere (het van Jan vandenOever)
tfandenOevverse (het van de van den Oevers)
vannAar (Van Aar)
de vannAars (de Van Aars)
tfannAare (het van Van Aar)
tfannAarse (het van de Van Aars)

Koe.ne (Coenen)
de Koe.n (de Coen)
de Koe.nes (de Coenens)
tKoe.nes (het van Coenen)
tKoe.ne (het van de Coen)
taawvròwKoe.nes (het van de oude vrouw Coenen)
tKoe.neze (het van de Coenens)

Als na bovenstaande, moeder aan de keukentafel ook nog wat heeft aan te wijzen, levert dat in ieder geval geen taalkundige problemen meer op. Ze verdeelt tussen An en Anna, zeggend:

bij o ev:

dis tAnne - *tAnnas*
dis tFunne - *tFunnekes*
 (Alfons)
dis tKijje - *tKees*
dist Mienne - *Miennas*
dist Mriejje - *Mries*

bij v ev:

dizd Anne - *Annas*
diz de Funne - *Funnekes*
diz de Kijje - *Kees*

diz de Mienne - Miennas
diz de Mriejje - Mries

bij m ev:

diz den Anne - Annas
diz de Funne - Funnekes
diz de Kijje - Kees
diz de Miene - Miennas
diz de Mriejje - Mries

bij alle mv:

di séjn dAnne - dAnnas
di séjn de Funne -
de Funnekes
di séjn de Mienne -
de Miennas
di séjn de Mriejje -
de Mries

Omdat namen in het grensgebied met de znw, en in de schemer tussen mode en traditie zo gevoelig liggen, hier nog iets over de invloed van het verkleinwoord:

Ant An Antje Anna
Hènt Hèjn Hèntje Hèndrik
Jònt Jòdn *Jòntje Sjaan
Mònt *Mòdn Mòntje Mòdnes
Miet Mie Mietje Mrie
Koot Koo Kootje Koos

Omdat de namen uit de eerste verticale rij alleen nog door dorpsoudsten gebezigd werden, versleet ik die aanvankelijk als de oudste. Toen ik alle namen tenslotte in bovenstaand schema had ondergebracht leek me dat minder waarschijnlijk. De kwartetten overziend, vond ik het meer voor de hand liggen

dat de eind-*t* uit de eerste rij de rest is van het -*je* uit de derde. De regel van de klinkerverkorting is daar geheel mee in overeenstemming. Als een genitief gelijk *Koos* een nominatief kan genereren, kan vanuit dezelfde werking een verkleinwoord natuurlijk òòk voor een grondwoord zorgen: van *Hèntje* naar *Hènt* is de stap terug die de Duitsers Rückbildung noemen. Daarop wees me ± 1960 mijn driejarige zoon Derkje. Die had te dien tijde hele verhalen over wat hij had gezien, als hij weer eens terugwas van een wandeling: een hele kleine een op het water, zeker, maar ook een hele grote zwaant. En als hij de kinderkamer moest opruimen, dacht hij veel te vlug daarmee klaar te zijn. Opgepruimd! riep hij dan, voortijdig ontsnapt uit de TGG van Chomsky. Hij had veel gevoel voor systeemwerking. Ik heb er mijn lesje van geleerd.

Komen de znw overeen met die in het ABN, dan klinkt dat onschuldiger dan het is. Hun klankkarakter veroorzaakt nl. voor buitenstaanders die eigenlijk dezelfde taal spreken, een onoverbrugbaar verschil. Als ik voor TV puur H zou spreken, zouden mijn mededelingen zeker ondertiteld worden.

Enkele voorbeelden:

buu:m - (bomen)
bòm - (boom)

<i>èènt</i>	- (einde)
<i>haant</i>	- (hand)
<i>haffel</i>	- (handvol)
<i>kéjnt</i>	- (kind)
<i>knijjes</i>	- (knieën)
<i>péért</i>	- (paarden)
<i>snöw</i>	- (sneeuw)
<i>rèjfel</i>	- (rafel)
<i>uu:zbort</i>	- (hoosbord)

Dat mens wordt uitgesproken als *mins* is nog tot daaraan toe: *mene mins* betekent mijn echtgenoot, *et mins* is altijd een vrouw, en *ene mins* gewoon een mens.

Je hebt ook vormverschillen. Bv korte vormen waar ABN lange heeft:

<i>éért</i>	- (aarde)
<i>roej</i>	- (roede)
<i>dröcht</i>	- (droogte)
<i>höcht</i>	- (hoogte)
<i>hèjt</i>	- (hitte)
<i>lécht</i>	- (laagte)

Maar:

<i>keuje</i>	- (keu)
--------------	---------

Opvallend zijn de lange klinkers van de erbij horende bnw:

<i>brèjte</i>	- <i>brie:t</i> (breed)
<i>diepte</i>	- <i>die:p</i> (diep)
<i>duurte</i>	- <i>duu:r</i> (duur)
<i>gròtte</i>	- <i>groe:t</i> (groot)
<i>hèjt</i>	- <i>hie:t</i> (heet)
<i>römte</i>	- <i>röjm</i> (ruim)
<i>klènte</i>	- <i>klè:n</i> (klein)

Voor de verstaanbaarheid liggen ook znw met verkorte klinker moeilijk in het oor:

<i>bòn</i>	- (boon)
------------	----------

<i>bòm</i>	- (boom)
<i>Jót</i>	- (Jood)
<i>hòj</i>	- (hooi)
<i>kòj</i>	- (kooi)
<i>kòl</i>	- (kool)
<i>lòf</i>	- (loof)

Typisch ouderwetse woorden die nog via ablaut uit het sterke ww gevormd zijn:

<i>zónk</i> (laagte)	- <i>zinke</i> (ww)
<i>slit</i> (slijtsel)	- <i>sléjte</i> (ww)
<i>ris</i> (val)	- <i>rèjze</i> (ww)

Soms verraadt een znw dat nog slechts bewaard bleef uit heel oude monden een klankwet waarvan je dacht dat die niet meer bestond, of hooguit ergens in een nog niet ontdekte uithoek op Het Zand. *Wéjch* (wegge) was zo'n woord, dat geloof ik uitsluitend werd gebruikt voor een feestelijk wittebrood. Die uitspraak dachten we in de jaren'30 dat alleen maar beluisterd kon worden ergens in de Heihoek achter Oss. Daar kwam onze stoepmeid vandaan. Die zei: *dè maa'k nie zéjge*, als ze bedoelde dat ze dat niet kon zeggen. Wij kinderen reageerden daarop met het sjibbolet: *zèjge doew hie.r de römme* (zeven doen we hier de melk). Later verging ons dat lachen toen we begrepen dat in het H nog een restje van dat spraakunstig mediëvisme nadieselde in de getalsvormen van het woord heg: *héch* - *héjch* (heg - heggen). Daar kwam dan nõg een merkwaardig mv van egge bij: *éch* -

eecht, met bijbehorend *eegde-slij*: slede waarop de eggen werden verslept. De etymologie wijst uit dat deze meervouds-d via eindeloze bogen van menselijke spraakgeluiden verbonden is met onvoorstelbaar verre voorvaderen. En de oerwerkzaamheid op een na, eggen na ploegen, heette bij ons inderdaad nog *éjge*, donker middeleeuws maar helaas het was niet anders.

Nieuwe meiden werden uit Oss e/o met de *kaars* (kar) aangevoerd. Die van ons had het ook over *kòdrze* en *en kòðrsstèèfke* als er gekamd werd. Bij ons was een meisje *en dérke*, bij hen *en durske*. Ik vond die suizende *R* iets uit een vreemde taal, tot ik erachter kwam dat bij ons de boeren zich ook schoren met *en schars* (baard-schaar), terwijl moeder binnen voor het knippen van een patroon, en vader buiten voor het knippen van een heg *en schie:r* gebruikten.

Van het znw oom bestaan 4 vormen: *oe:m*, *òm*, *oome* en *oom*. Verder valt op te merken dat dit oom door bejaarde sprekers altijd achter de bijpassende voor-naam werd geplaatst, een uitzonderingspositie die ook *möøj*, (tante) toekwam:

Pie:ter: Pétteròm (Oom Peter)

Oome Kóbbes (Kobus)
Kóbbes iz en oe:m van méjn

Oom Mònt (Manus)
Hannemöøj (Tante Hanna)
dè minz is tòg en möøj (die vrouw is toch een stoethaspel)

Onder de znw nemen de roepnamen voor huisdieren een aparte plaats in. Ze vervangen het normale znw zodra een of enkele individuen worden geroepen. In zo'n geval worden ze altijd enkele malen herhaald:

varken: *kier, kier, kier...*

koe: *kuus, kuus, kuus...*

kip: *tiet, tiet, tiet...*

kat: *poes, poes, poes...*

veulen: *poet, poet, poet...*

kier, kuus en *tiet* krijgen nooit een lw mee, worden enkel als roepnaam gebruikt. Dat geldt niet voor *poes* en *poet*, die zelfs als verkleinwoord worden gebruikt: *en poeske, en poetje*. Een *kuuske* kan ook, maar dat is dan altijd een dim voor *koe*. Wel is er voor het kalf de vleinaam *mök*, zoals er *soek* voor de hond is. Beide verdragen net als *poes* en *poet* een lw en worden overdrachtelijk wel op kinderen toegepast: *wa sèdde me tòg ene mök, ene soek, en mökske, en suukske* (wat ben je me toch een lekker lief diertje)

Het ligt voor de hand dat er ook voor het kleine kind een vleinaam bestaat: *prulleke* (lieveling, lekker ding). En als ons *prulleke* erg lief is, heeft het geen *hèntje* maar *en puelleke*: een handje

zonder hand, poel ontbreekt. Precies zo ontbreekt bij *dérke* (deern-tje) het grondwoord *dern*. Er zijn in het H dus in ieder geval twee diminutiva tantum.

Het meervoud

Het mv wordt op nogal wat uitzonderingen na gevormd als in het ABN:

bédde
dérkes (deern-tjes)
éллебоoge
kientjes
mèskes
moedders
oe:ge
pòðle
voe.te
zakdoekke x *zawdoekke* x
zaddoekke

Mensen van buiten hoefden zich natuurlijk niet aan de H meervouden te houden. Een verkoper van weidepalen uit Groesbeek vroeg dan ook aan de deur: *moette nòch pööl* ipv *pòðle*. Zijn bijnaam luidde dan ook *Pööl*

ABN-meervoudsvormen op -(e)ren hebben in het H -(e)r:

blòðjer
èèjer
kalver
kéjnder
klie:r

In het H bovendien:

balker
dinge
gaater

hòwter (einden hout)
kèèjer
klòwter
linter
wéjver

Meervouden op -s ipv -en:

awtheedes
bótterams
blatséjs
blòðjers (huidblazen)
hèrses
kérrés (keren)
knijjes (knieën)
lie:raars
òðjers (aderen)
wiekkés
zwaaluws

Verskil in aantal kan ook worden uitgedrukt met verschil in klinkerlengte:

brief - *brief*
dief - *dief*
dak - *daak*
dach - *daach*
glas - *glaas*
graf - *graaf*
schip - *scheep*
wéch - *weech*

Deze klinkerverlenging kan met umlaut gepaard gaan:

bòm - *buu.m*
hòf - *heuf*
plöech - *pluu.ch*
slach - *slééch*
stoel - *stuu.l*
troef - *truu.f*
zoch - *zeuch*

Uit de mond van één oude, en

geïsoleerd levende boer tekenden we nog op:

boek - buu.k

*roej
snij
trij*

In de volgende gevallen geeft alleen umlaut het mv aan:

hòòr - hөөr

hoe:p - huu:p

spróng - sprung

stróng - strung (stronken)

Wanneer het ev eindigt op een dentaal, dan kan deze eventueel in combinatie met klinkerverlenging / umlaut overgaan in j:

*bòlspat - bòlspaa*j**

(bolspatgezwollen)

brét (bred) - *bréé*j**

broe:t - bruu:j

*dròòt - dröö*j**

hoe.t - huu.j

knoe:t - knuu:j (knotwilgen)

*nòòt - nöö*j** (naden)

*pat - pa*j**

*rat - ra*j**

sloe:t (sloot) - *sluu:j*

*slòt - sleu*j**

*stat - sti*j** (steden)

De meervoudsvorm van *vat* herinner ik me niet, ik neem aan *vaaj*, mede gezien het wel zeer vreemde *hantfat - hantfa*j**

Waar ABN enkel lange vormen heeft als: *bode*, *gade*, *lade*, *made*, *roede*, *snede*, *trede*, heeft het H korte:

*bó*j**

*(wér)gò*j**

*lòò*j**

*mòò*j**

met mv-vormen op –e:

en trèpke van vie.r trije

*en wèj van dartich roe*jje**

Het mv van *brét*, zagen we, is *bréé*j**. Het woord duidt een plank aan die bij een kar wel wordt aangewend om de laadruimte te vergroten. Het woord wordt gebruikt naast het synoniem *bòrt - beurde* (plank - planken), maar *bòrt* in de betekenis van etensbord heeft als mv *bòrde* gekregen, toen het van een plankje veranderde in een keramisch voorwerp.

Soms blijft een in de ev-vorm verkorte klinker bij het mv ongemoeid: *bòm - buu:m* (bomen), terwijl in vergelijkbare gevallen als *boon* en *kool* (de groente) de dialectspreker in beide –vouden de korte klinker bezigt:

bòn - bònne

kòl - kòlle

Oom, heeft in het ev de lange klinker: *oe:m - òms*. Het mv heeft dan vervolgens weer gezorgd voor het alternatieve ev: *ik hép mar énnen òm*.

Net als in het ABN zijn er ook in het H woorden die in beide –vouden dezelfde vorm hebben:

appel baant

bie:n dèèrm

<i>döjf</i>	<i>érpel</i>
<i>gaans</i>	<i>haant</i>
<i>hónt</i>	<i>hòðs</i>
<i>höws</i>	<i>kaart</i>
<i>kéjnt</i>	<i>knuu:p</i>
<i>löws</i>	<i>maant</i>
<i>mönt</i>	<i>möws</i>
<i>schie:n</i>	<i>schòòp</i>
<i>stie:n</i>	<i>streek</i>
<i>taant</i>	<i>tie:n</i>

Enkele bijzondere mv-vormen zijn nog:

<i>éch</i>	- <i>eecht</i>
<i>héch</i>	- <i>héjch</i>
<i>koe</i>	- <i>koei</i>
<i>pèrt</i>	- <i>péért</i>
<i>vròmmes</i>	- <i>vröllie</i>
	(vrouw - vrouwen)
<i>wèrt</i>	- <i>wéérde</i>

Alleen maar mv-vormen vinden we bij:

<i>aase</i>	(as)
<i>galge</i>	(bretels)
<i>hujkes</i>	(hurken)
<i>kaschenòdj</i>	(verwaande streken)
<i>kòdjkes</i>	(kaantjes)
<i>òòmels</i>	(grove asresten)
<i>òrte</i>	(etensresten)
<i>prezónsies</i>	(verwaande streken)
<i>ròmkes</i>	(een klein beetje melk)
<i>ròmme</i>	(melk)
<i>schérre</i>	(waterscheerling)
<i>zuurkòlle</i>	(zuurkool)

Een meervoudsvorm die nauwelijks opvalt omdat hij principieel niet verschilt van die in het ABN, stempelt het H dialect niettemin met een zeer afwijkend klankkarakter. Vaak treedt

verkorting op die bovendien niet zelden de klinker ingrijpend wijzigt:

<i>bie:r</i>	- <i>bérre</i> (m.zwijn)
<i>bie:st</i>	- <i>béste</i> (beest)
<i>boe.r</i>	- <i>boerre</i>
<i>buu.r</i>	- <i>buurre</i>
<i>die.r</i>	- <i>dierre</i>
<i>deur</i>	- <i>durre</i>
<i>fie:st</i>	- <i>féste</i>
<i>hie:r</i>	- <i>hérre</i>
<i>jòòr</i>	- <i>jòrre</i>
<i>kappelòòn</i>	- <i>kappelòns</i>
<i>kie:r</i>	- <i>kérres</i> (keren)
<i>kuu.r</i>	- <i>kuurre</i>
<i>lie:r</i>	- <i>lérre</i> (ladder)
<i>mie.r</i>	- <i>mierre</i>
<i>muu.r</i>	- <i>muurre</i>
<i>oe:m</i>	- <i>òms</i>
<i>oe:r</i>	- <i>òrre</i>
<i>pestoe:r</i>	- <i>pestòrs</i>
<i>schie:r</i>	- <i>schérre</i> (knipschaar)
<i>schuu.r</i>	- <i>schuurre</i>
<i>spoor</i>	- <i>spórrre</i>
<i>stie.r</i>	- <i>stierre</i>
<i>stuu.r</i>	- <i>stuurre</i>
<i>toe.r</i>	- <i>toerre</i> (omwenteling)
<i>voor</i>	- <i>vórrre</i>
<i>vuu.r</i>	- <i>vuurre</i>

Het lijkt een vreemde taal, erger nog dan Fries, maar het is gewoon ABN uit een Brabantse mond.

Het mv van man en vrouw

Het woord *man* wordt nauwelijks gebruikt, omdat het gewone woord ervoor *mins* luidt:

diejje mins hék dukker gezien (die man heb ik vaker

gezien)
heure mins iz allang doe:t
(haar man is allang dood)
et mins is altijd een vrouw, maar
de minse vormen een mv dat soms
wel, soms niet vrouwen uitsluit.

Vrijstaand in het ev is het woord
man nauwelijks in gebruik:

man man, wa hédde nòw
wér òngevange! (sjonge
jonge, wat heb je nu weer uit-
gehaald)

Algemeen is de combinatie met
de telw. Daarbij blijkt dat het mv
van man ook de ev-vorm kan
hebben:

ém man, twé man, drie
man, vier man etc.

Een bekende kreet was ook:
wa man! (wat een bangcrik)

In de processie liepen *de man-
ne* en *vròwwe* gescheiden mee.
En kleine kinderen werden wel
aangeduid als *de klèèn manne*,
ongeacht of het meisjes waren
of jongens, allicht, want de laat-
ste plachten tot de school rond
te dartelen in *ene keel* (een jurk-
matige kiel), met daaronder een
kesjèt genoemde voorziening voor
het ophouden van de toen nog
zeer hoog opgaande kousen, met
behulp van *knuu:p* (knopen) en *il-
lestiek mi knöpschaater* (knoops-
gatenelastiek). In deze voorschool-
se, voor de geslachtelijke iden-
tificatie toch al zo preciaire le-
vensfase krioelde het ook nog
een keer van de *boemannen!*

Een apart mv ipv *vròwwe* luid-
de nog: *vròllie*: ook vrouwen
maar dan meestal toch van een
ietwat jeugdiger, gevaarlijker
soort, mogelijk zelfs met een
sluimerend vermogen tot machts-
vorming tegen de mannen, boven
hun *mansklómpe* ook wel *mans-
minse* of *mansfòlk* genoemd.

Naast of tegenover *vròllie* geen
mallie. Wel:

kòplöøj (kooplui)
timmerlöøj (timmerlieden)
voerlöøj (voerlui)
wérklöøj (werklieden)
(*èrrebèèjers* zijn altijd losse
landarbeiders)

Geldend voor mannen èn vrou-
wen nog:

daaw löøj (de ouders)
vrémde löøj (vreemde lieden)

Het verkleinwoord

Het verkleinwoord wordt van het
grondwoord gevormd door ach-
tervoeging van:

-eke, -ke, -ske, of: *-je, -tje*

A)

Verkleinwoorden met *-eke, -ke, -ske*,

1) Zonder meer:

bèl - bèleke (bel)
bil - billeke (bil)
blès - blèske (bles)
bójjem - bójjemke (bodem)
bööj - bööjke (bui)
ding - dingske

dòow - dòowke (duw, dauw)
dröö - drööjkes (draden)
duts - dutske (deuk)
duuvvel - duuvvelke (duivel)
èlver - èlverke (armvol)
érpel - érpelke (aardappel)
fiets - fietske (fiets)
flès - flèske (fles)
gleuf - gleufke (gleuf)
gölp - gölpke (gulp, split)
héch - héchske (heg)
hén - hénneke (hen)
hòowe - hòowkes (peultjes)
kar - karke (kar)
*kèrremenèj - kèrreme-
nèjke* (karbonade)
kiep - kiepke (kip)
kin - kinneke (kin)
kòj - kòjke (kooi)
lip - lipke (lip)
lòd - lòdke (lade)
lòw - lòwke (leeuw)
lus - luske (lus)
mik - mikske (witte brood)
mök - mökske (kalfje)
ööjer - ööjerke (uier)
pèns - pènske (pens)
piepper - piepperke (pie-
per, aardappel)
plòj - plòjke (plooj)
poel - poelleke (poel)
prééj - prééjke (prei)
pulleng - pullengske (peluw)
ring - ringske
ruch - ruchske (rug)
schèèrf - schèèrfke (scherf)
schummel - schummelke
(schimmel)
schup - schupke (schop, spade)
sik - sikske (sik)
snij - snijke (snee)
snòw - snòwke (sneeuw)

støjver - støjverke (stuiver)
stuf - stufke (gum)
stuk - stukske (stuk)
témmes - témmeske
(teems = zeef)
Til - Tilleke (Tilda)
tööjer - tööjerke (tuier)
ulleng - ullengske (bunzing)
vaaw - vaawke x vawke
(vouw)
vròw - vròwke (vrouw)
wèèj x wèj - wèjke (weide)
zwaaluw - zwaaluwke
(zwaluw)
zwèèrm - zwèèrmke (zwerm)

Opmerking: Ouderen, vooral vrouwen in gesprek met kinderen, zeggen niet *Tilleke* maar *Teeleke* tegen Mathilde, met ietwat lijzige vertedering in hun stem.

2) Met umlaut van de korte klinker:

as - èske (as, spil)
akker - èkkerke (akker)
appel - èppelke (appel)
bal - bèlleke (bal)
bank - bènske (bank)
bats - bètske (schep)
bloem - bluumke (bloem)
boef - buufke (boef)
boek - buukske (boek)
bók - bukske (bok)
bóks - bukske (broek)
bòl - bòlleke (bol)
bòm - bòmke (boom)
bóm - bumke (bom)
bós - buske (bos)
bótteram - bótterèmke
(boterham)
dak - dèkske (dak)

<i>dam</i> - <i>dèmke</i> (dam)	
<i>das</i> - <i>dèske</i> (das)	
<i>doek</i> - <i>duukske</i> (doek)	
<i>gang</i> - <i>gèngske</i> (gang)	
<i>glas</i> - <i>glèske</i> (glas)	
<i>graf</i> - <i>grèfke</i> (graf)	
<i>haffel</i> - <i>hèffelve</i> (handvol)	
<i>hak</i> - <i>hèkske</i> (hak)	
<i>ham</i> - <i>hèmke</i> (ham)	
<i>hap</i> - <i>hèpke</i> (hap)	
<i>hoef</i> - <i>huufke</i> (hoef)	
<i>hòl</i> - <i>hòlleke</i> (hol)	
<i>kan</i> - <i>kènneke</i> (kan)	
<i>kant</i> - <i>kèntje</i> (kant)	
<i>klad</i> - <i>klètje</i> (klad, geringe hoeveelheid vloeistof)	
<i>kloek</i> - <i>kluukske</i> (kloek)	
<i>Kóbbes</i> - <i>Kubbeske</i> (Kobus)	
<i>koek</i> - <i>kuukske</i> (koek)	
<i>kóm</i> - <i>kumke</i> (kom)	
<i>kral</i> - <i>krèlleke</i> (kraal)	
<i>lach</i> - <i>lèchske</i> (lach)	
<i>lam</i> - <i>lèmke</i> (ooilam)	
<i>lamp</i> - <i>lèmpke</i> (lamp)	
<i>lap</i> - <i>lèpke</i> (lap)	
<i>man</i> - <i>mènneke</i> (man)	
<i>mat</i> - <i>mètje</i> (mat)	
<i>móf</i> - <i>mufke</i> (mof)	
<i>mòp</i> - <i>möpke</i> (mop)	
<i>nón</i> - <i>nunneke</i> (non)	
<i>òm</i> - <i>ömke</i> (oom)	
<i>pap</i> - <i>pèpke</i> (pap)	
<i>paadje</i> - <i>pètje</i> (paadje)	
<i>plank</i> - <i>plènkske</i> (plank)	
<i>ploech</i> - <i>pluuchske</i> (ploeg)	
<i>poel</i> - <i>puulleke</i> (poel)	
<i>poep</i> - <i>puupke</i> (poep)	
<i>pòl</i> - <i>pòlleke</i> (pol)	
<i>pòt</i> - <i>pötje</i> (pot)	
<i>pròp</i> - <i>pröpke</i> (prop)	
<i>ròk</i> - <i>rökske</i>	
<i>schoep</i> - <i>schuupke</i> (grote schip, bats)	
<i>slach</i> - <i>slèchske</i> (slag)	
<i>slóf</i> - <i>slufke</i> (slof)	
<i>slók</i> - <i>slukske</i> (slok)	
<i>soek</i> - <i>suukske</i> (jonge hond)	
<i>stal</i> - <i>stèlleke</i> (stal)	
<i>stap</i> - <i>stèpke</i> (stap)	
<i>stoel</i> - <i>stuulleke</i> (stoel)	
<i>stoep</i> - <i>stuupke</i> (stoep)	
<i>stòk</i> - <i>stökske</i> (stok)	
<i>stòp</i> - <i>stöpke</i> (stop)	
<i>tak</i> - <i>tèkske</i> (tak)	
<i>toemp</i> - <i>tuumke</i> (uiteinde wagenbomen)	
<i>tòl</i> - <i>tòlleke</i> (tol)	
<i>tón</i> - <i>tunneke</i> (ton)	
<i>tòp</i> - <i>töpke</i> (top)	
<i>tòt</i> - <i>tötje</i> (tod, vod)	
<i>troef</i> - <i>truufke</i> (troef)	
<i>troep</i> - <i>truupke</i> (troep)	
<i>vak</i> - <i>vèkske</i> (vak)	
<i>vónk</i> - <i>vunkske</i> (vonk)	
<i>vròmmes</i> - <i>vrømmeske</i> (vrouwmens)	
<i>vòs</i> - <i>vöske</i> (vos)	
<i>wang</i> - <i>wèngske</i> (wang)	
<i>zak</i> - <i>zèkske</i> (zak)	
<i>zòk</i> - <i>zökske</i> (sok)	
<i>zòlder</i> - <i>zulderke</i> (zolder)	
<i>zón</i> - <i>zunneke</i> (zon)	
<i>zónk</i> - <i>zunkske</i> (zonk, laagte)	

Opmerking: in een aantal gevallen realiseerden de dorpsoudsten een dim met gerekte vokaal, vooral in gesprek met kinderen. Dan zeiden ze:

bèèleke (balletje)
dèèske (dasje)
glèèske (glaasje)
kèèneke (kannetje)
krèèleke (kraaltje)

mèèneke (mannetje)
pèèneke (pannetje)
pèètje (paadje)
stèèleke (stalletje)
vèètje (vaatje)
wèèngske (wangetje)

3) Met umlaut van de lange klinker:

blòòs - *blööske* (blaas)
boog - *beugske* (boog)
doe:s - *duu:ske* (doos)
gaavel - *gèèvelke* (gaffel)
gòòs - *gööske* (gaas)
graaf - *grèèfke* x *grèfke*
(graaf=sloot)
groe:s - *gruu.ske* (graszo-
de, grasplantje)
haaver - *hèèverke* (haver)
hòòs - *hööske* (haas)
kaamer - *kèèmerke* (kamer)
klòòs - *klööske* (klaas = dom
persoon)
Kooba - *Keubeke* (Jacoba)
kraach - *krèèchske* (kraag)
kroe:s - *kruu:ske* (kroos =
klokhuis)
laast - *lèèsje* (last = bergvak
in schuur)
lòòch - *lööchske* (laag)
maach - *mèèchske* (maag)
naagel - *nèègelke* (nagel)
oe:ch - *uu:chske* (oog)
òòs - *ööske* (aas =speelkaart)
roe:s - *ruu:ske* (roos)
schaaf - *schèèfke* (schaaf)
schraach - *schrèèchske*
(schraag)
staaf - *stèèfke* (staaf)
staapel - *stèèpelke* (stapel)
stròòt - *ströötje* x *strötje*
(straat)
vaas - *vèèske* x *vaasje* (vaas)

vròòch - *vrööchske* (vraag)
zaach - *zèèchske* (zaag)

4) Met verkorting van de klinker zonder umlaut:

aar - *arke* (aar)
batteréj - *batteréjke*
(batterij)

bèèrk - *bèrkske* (berk)
bie:r - *bérke* (m varken)
bie.r - *bierke* (bier)
bie.s - *bieske* (bies)
blie.k - *blikske* (soort vis, blei)
boe.r - *boerke* (boer)
boor - *bórke* (boor)
boe:t - *bótje* (boot)
deuk - *dukske* (deuk)
deur - *durke* (deur)
die.r - *dierke* (dier)
dòòw - *dòwke* (duw)
èèj - *èjke* (ei)
èèrm - *èrmke* (arm)
fie.p - *fiepke* (mondharmonica)
fléér - *flérke* (oorvijg, klap)
gie.ter - *gietterke* (gieter)
hie.p - *hiepke* (heep)
hie.r - *hérke* (heer)
huu.r - *huurke* (huur)
jòòr - *jòrke* x *jörke* (jaar)
kantoe:r - *kantòrke* (kantoor)
karrekaaw - *karrekawke*
(kauw)
kèèj - *kèjke* (kei)
kie:r - *kérke* (keer)
klèèn - *klèntje* (klein)
klie:r - *klérkes* (kleren)
klòòw - *klòwke* (klauw)
knèècht - *knèchje* x
knèèchje (knecht)
knuu:p - *knöpke* (knoop)
lèèj - *lèjke* (lei)
lepel - *lippelke* (lepel)

lie:r - *lérke* (ladder)
lòòw - *lòwke* (zeelt)
mie:r - *mierke* (mier)
mòòw - *mòwke* (mouw)
muu:r - *muurke* (muur)
neus - *nuske* (neus)
péér - *pérke* (peer)
pestoe:r - *pestòrke* (pastoor)
pie:r - *pierke* (pier)
pooter - *pòtterke* (pootaard-
 appel)
pòòter - *pòtterke* (pater)
preek - *prikske* (preek)
reuj - *rujke* (reu)
rie:p - *ripke* (reep, hoepel)
schaal - *schalleke* (schaal)
scheur - *schurke* (scheur)
schie:r - *schérke* (schaar)
school - *schólleke* (school)
schòòw - *schòwke* (schouw)
schuu:r - *schuurke* (schuur)
spie:k - *spiskske* (spaaak)
spie:r - *spierke* (spier)
spoor - *spórke* (spoor)
steek - *stikske* (steek)
steel - *stilleke* (steel)
stie:r - *stierke* (stier)
strie:p - *stripke* (streep)
teef - *tifke* (teefje)
teegel - *tiggelke* (tegel)
tèèjtèj - *tèèjtèjke* (taai-taai)
toe:r - *toerke* (toer)
toe.ter - *toetterke* (toeter)
tòòw - *tòwke* (touw)
twie: - *twijke* (twee)
uu:r - *uurke* (uur)
véér - *véerke* (veer)
vie:r - *vierke* (vier)
vlie.ch - *vliechske* (vlieg)
voor - *vórke* (voor, akker-
 geul)
vuu:r - *vuurke* (vuur)

wèèj - *wèjke* (wei)
weer - *wirke* x *wérke* (weer)
wèèrk - *wèrkske* x *wèèrkske* (werk)
wie.ch - *wiechske* (wieg)
woort - *wórtje* (woord)
zeef - *zifke* (zeef)
zwèèrm - *zwèermke* (zwerm)
zwie:p - *zwipke* (zweep)

5) Met verkorting van de klin-
ker èn umlaut:

aap - *èpke* (aap)
baant - *bèntje* (band)
braant - *brèntje* (brand)
gaavel - *gèffélke* x *gèèvel-
 ke* (gaffel)
graaf - *grèfke* x *grèèfke*
 (graaf, sloot)
haam x *ham* - *hèmke* (paar-
 denhaam)
hoe:p - *höpke* (hoop, stapel)
hòòk - *hòkske* (haak)
hòòr - *hòrke* (haar)
jòòr - *jòrke* (jaar)
kaam x *kam* - *kèmke* (kam)
kraap - *krèpke* (streep)
kròòm - *kròmke* (kraam)
laam - *lèmke* (lam)
mòòl - *mòlleke* (maal =koe)
naam - *nèmke* (naam)
oe:m - *ömke* (oom)
pòòl - *pòlleke* (paal)
ròòm - *ròmke* (raam)
schòòp - *schöpke* (schaap)
schroe.f - *schruufke* (schroef)
smaak - *smèkske* (smaak)
stoe:t - *stòtje* (stoot, poosje)
toe:m - *tòmke* (toom, worp)
zòòl - *zòlleke* (zadel)

6) Met verlies van de w:

böwl - *bölleke* (buidel)
böws - *böske* (buis)
höws - *höske* (huis)
köwl - *kölleke* (kuil)
kröws - *kröske* (kruis)
möws - *möske* (muis)
öwl - *ölleke* (uil)

7) Met verlies van de j:

böjk - *bökske* (buik)
déjk - *dékske* (dijk)
döjm - *dömke* (duim)
döjf - *döfke* (duif)
köjp - *köpke* (kuip)
köjf - *köfke* (kuif)
köjke - *kökske* (kuiken)
kröjmel - *krömmelke*
(kruimel)
léjf - *léfke* (lijf)
löjk - *lökske* (luik)
péjl - *pélleke* (pijl)
pröjm - *prömke* (pruim)
schéjf - *schéfke* (schijf)
schöjf - *schöfke* (schuif)
schöjm - *schömke*
(schuim)
Téjs - *Téske* (Thijs)
wéjf - *wéfke* (wijf)
wéjl - *wélleke* (wijl)

8) Bijzondere gevallen:

keuje - *kujke* (big),
koe - *kuuske*,
köjke - *kökske*

B) Verkleinwoorden met *-je* en *-tje*:

1) Zonder meer:

At - *Atje* (Adriaan)
baas - *baasje* (baas)
beelt - *beeltje* (beeld)
bét - *bétje* (bed)

boe:gert - *boe:gertje*
(boomgaard)
bòn - *bòntje* (boon)
bòrt - *bòrtje* (bord)
bòwt - *bòwtje* (bout)
brét - *brétje* (bred)
brölleft - *brölleffe*
(bruiloft)

dééke - *déékentje* (deken)
döwn - *döwntje* (hooiduin)
éjment - *éjmentje* (eimaat)
èrt - *èrtje* (erwt)
Fèèst - *Fèèsje* (Silvester)
fi:st x *fést* - *fésje* (feest)
gèèjt - *gèèjtje* (geit)
Grat - *Gratje* (Gerard)
gròòt - *gròötje* (graat)
hart - *hartje* (hart)
höcht - *höchje* (hoogte)
kaft - *kafje* (kaft)
keuke - *keukentje* (keuken)
kíest - *kíesje* (kist)
Klaas - *Klaasje* (Nicolaas)
klie:t - *klie:tje* (kleed)
knéjnt - *knéjntje* (konijn)
knèècht - *knèèchje* x *knèchje*
(knecht)

kòòrst - *kòòrsje* (korst)
[kracht] - *krachje* (karaf)
kunst - *kunsje* (kunst)
lécht - *léchje* (laagte)
léjnt - *léjntje* (lijn)
léjst - *léjsje* (lijst)
mèrt - *mèrtje* (markt)
mesien - *mesientje*

(machine)

mut - *mutje* (mud)
naacht - *naachje* (nacht)
nést - *nésje* (nest)
oove - *ooventje* (oven)
part - *partje* (part)
pöwst - *pöwsje* (puist)

reet - *reetje* (reet)
rèst - *rèsje* (rest)
röwn - *röwntje* (ruin)
scheet - *scheetje* (scheet)
scheut - *scheutje* (scheut)
schòrt - *schòrtje* (schort)
start - *startje* (staart)
stèlt - *stèltje* (stelt)
taart - *taartje* (taart)
tien - *tientje* (tien)
vaart - *vaartje* (vaart)
vaas - *vaasje* (vaas)
vèerke - *vèerkentje* x *vèrkske*
 (varken)
vöwst - *vöwsje* (vuist)
wèrt - *wèrtje* (waardenland)
zeuve - *zeuventje* (zeven)
zwaart - *zwaartje* (zwoerd)

2) Met umlaut van de korte klinker:

bat - *bètje* (bad),
bónt - *buntje* (bont),
bót - *butje* (bot)
gat - *gètje* (gat)
hónt - *huntje* (hond)
Jan - *Jèntje* (Johannes)
kant - *kèntje* (kant)
kat - *kètje* (kat)
klat - *klètje* (klad, hoeveelheid vloeistof)
knót - *knutje* (knot, wrong)
kónt - *kuntje* , (kont)
krant - *krèntje* (krant)
lat - *lètje* (lat)
mat - *mètje* (mat)
mónt - *munntje* (mond)
mòt - *mötje* (mot)
pat - *pètje* (pad)
pónt - *puntje* (pond)
pòt - *pötje* (pot)
schòt - *schòtje* (tussenschot)

slòt - *slòtje* (slot)
stròt - *stròtje* (strot)
tòt - *tòtje* (tod)
vat - *vètje* (vat)
wat - *wètje* (wat)
want - *wèntje* (want)
wónt - *wuntje* (wond)

Opmerking: de oudste sprekers -realiseerden soms de lange klinker ipv de korte. Ze zeiden:

gèètje (gaatje)
Jèèntje (Jantje)
kèèntje (kantje)
pèètje (paadje)
wèèntje (wantje)

Voorbeeld:

giften *oe:men* *iz* *en* *moe:jen*
hèèntje (geef de oom eens een mooi handje)

3) Met umlaut van de lange klinker:

broe:t - *bruu:tje* (brood)
dròt - *dröötje* (draad)
kaast - *kèèsje* (kast)
kòdst - *köösje* (kost)
nòd - *nöötje* (naad)
pòdst - *pöösje* (post, baan)
zòd - *zöötje* (zaad)

4) Met verkorting van de klinker zonder umlaut:

aacht - *achje* (acht)
baart - *bartje* (baart)
bie:n - *béntje* (been)
bie:st - *bésje* (beest)
bòdn - *bòntje* (baan, aanstelling)
bòdrst - *roodbòrsje*
boort - *bórtje* (boord)
fie:st - *fésje* (feest)

geut - *gutje* (geut)
hòdn - *hòntje* (haan)
ie:n - *éntje* (een)
kaart - *kartje* (kaart)
de klèèn - *de klèntjes* (de
kleinen)
kloe:t - *klòtje* (kloot)
knoe:t - *knótje* (knotwilg)
koort - *kórtje* (koord)
*Kòdt - *Kòtjez Dien* (Kaat)
kroe:n - *kròntje* (kroon)
kròdn - *kròntje* (kraan)
loe:t - *lótje* (lood)
mòdt - *mòtje* (maat)
noot - *nótje* (noot)
plòdt - *plòtje* (plaat)
poe:t - *pótje* (poot)
pròdt - *pròtje* (praat)
sloe:t - *slótje* (sloot)
spòdn - *spòntje* (spaans)
tie:n - *téntje* (teen)
tròdn - *tròntje* (traan)
vaacht - *vachtje* (vacht)
vòdn - *vòntje* (vaan)
woort - *wórtje* (woord)

5) Met verkorting van de
klinker èn umlaut:

baant - *bèntje* (band)
bloe:t - *bluutje* (bloed)
dròdt - *drótje* x *dròtje*
(draad)
haant - *hèntje* (hand)
hoe:t - *huutje* (hoed)
maant - *mèntje* (mand)
laant - *lèntje* (land)
nòdt - *nótje* x *nòtje* (naad)
schoe:n - *schuuntje* (schoen)
stròdt - *strótje* (straat)
taant - *tèntje* (tand)
voe:t - *vuutje* (voet)
waant - *wèntje* (wand)

Voorbeelden van
woord vorming

Sommige znw worden gevormd
van de ww-stam + *-ert* voor m
woorden als: *zòjpert*. Vrouwen
worden in hun veelal negatieve
karaktertrekken getypeerd met
die stam zonder meer:

en bòllie (die veel loopt)
en drèèj (die niet stil zit)
en gaap (die dom of nieuws-
gierig is)
en klèts (die veel kletst)
en krimp (die te dicht op de
kachel zit)
en kwéék (is een schreeuw-
lelijk)
en kwèk (die veel praat)
en lie.ch (een leugenbrok)
en poets (die veel poetst)
en rèts (die veel van huis is)
en schréék (een schreeuwlelijk)
en schuu.p (die veel rondzwerft)
en spiegel (die anderen
ogen uitsteekt)
en vréét (die veel eet)
en zòjp (die veel drinkt)

In de meeste gevallen kan de
aanduiding worden uitgebreid
met het achtervoegsel *-kònt*:
rètskònt etc Dit achtervoegsel
heeft een m pendant in *-kloe:t*:
ene lulkloe:t
waawelkloe:t
zòjpkloe:t

Herkomst aanduidende zelf-
standige naamwoorden

Een kleine maar wel bekende
groep znw duidt iemands plaats

van inwoning aan. Me lijkt dat er regels voor zijn, al was het maar deze: dat je het juiste znw als je het niet kent, kunt opzoeken in de ANS. Deze bestrijkt plaatsen uit de hele wereld. Daaruit verneem ik dat iemand uit Nijmegen een Nijmegenaar is. Uit het Land van Ravenstein wordt enkel de Udenaar uit Uden vermeld. Zelf blij ik als inwoner van Huissen een Huissenaar en als zodanig woonachtig in de gemeente Linge-ward, mèt Bommel. Inwoners van deze laatste plaats zijn in onze huis-aan-huis-bladen Bommelnaren. Fout! De ANS noemt ze Bommelaren, wat inderdaad een beetje zeurderig klinkt! Maar ja, ze hebben ook niet de eind-n van Uden, Nijmegen en Huissen.

Interessant aan deze problematiek vind ik de merkwaardige sensatie dat ik als enige specialist inzake het Huisselingse dialect werkelijk niet weet en niet aanvoel hoe je in de sfeer van de ANS een inwoner van Huisseling zou dienen te noemen. Puttend uit een schier onbepert taalgevoel inzake de Huisselingse taalwetten, voel ik me op dit stuk hulpeloos. Als de ANS zich er niet over uitlaat, kan ik me nergens op verlaten. Het maakt me gelukkig niet uit of ik een Huisselingenaar ben dan wel een Huisseling. Ik wéét nl van de moederschoot af dat

die officiële benamingen van buitenaf zijn opgelegd. We hadden daar nl geen znw voor. Hooguit schijn-znw. En die waren voor alle plaatsen hetzelfde:

enen Huusselsingse

(bij een man)

en Huusselsingse

(bij een vrouw)

en Huusselings

(bij een kind).

De Huusselingsers zijn heel eenvoudig *de Huusselingse*, die bij het voetballen nooit verloren omdat ze geen voetbalclub hadden. Ze huwden nooit ver uit de buurt: *diejjen Huusselingse is min Lönse getròwt* (die man uit H is met een vrouw uit Neerloon getrouwd)

We hadden twaalf jaar een dienstmeisje. Ze ging weg toen ze trouwde met:

enen Össe,

prachtkerel uit Oss! Haar zuster kreeg later vaste verkering met:

enen Hèrpse.

Zelf is ze nooit echt

en Hèrpse

geworden, maar amper getrouwd werden ze al gezegend met een kind:

en Hèrps.

Ze hebben nu achterkleinkinderen bij de vleet. Hoe die heten? Ik denk dat ik het weet. Maar ik weet niet of hun plaatsvermeldende znw al tot het H dialect behoort: Herpenaartjes.

Ook over de achternamen kan iets naders worden medegedeeld. Dat het znw zijn bleek al uit het mv:

de Koe.nes (de Coenens)

Een verkleinwoord kan ook in beide -vouden:

Van Lòntje

(de kleine uit het gezin Van Loon)

en - bescheiden als ze zijn - :

d'Illemènskes

De familienaam Van Loon is in zover interessant dat hij slaat op de plaats van herkomst: Overloon of het tot de gemeente Ravenstein behorende Neerloon. Je kunt aan de hand van achternamen iets vernemen over de migratie van dorpeelingen heel lang geleden.

De cultuurgeschiedenis van Holland wordt meegeschreven met de achternaam Van Ravenstein: van de eerste drukker van de Statenbijbel tot de grondlegger van de CPN in Nederland.

De Van Huisselings timmeren minder aan de weg, blijven dicht bij huis. Omstreeks 1958 woonde één familie met die naam in de gemeente. Aldaar ook mensen die *Van Deeme* (Van Demen) en *Van Die.te* (Van Dieten) heten, wel verhuisd ooit, maar slechts een enkele kerktoeren verder. Van Deursen en Van Niftrik zijn als naam in Huisseling onbekend, en behoren oa aan theologen uit de hervorming. Inwijkelingen van

buiten de gemeente waren ooit:

Van Béérs (Beers)

Van Bóksel (Boxtel)

Van Méege (Megen)

Van Wieche (Wychen)

Een plaatsnamenboek van Nederland althans in die zin dat het naast de ABN-vorm ook de plaatselijke uitspraak daarvan vermeldt ontbreekt. In zo'n boek zoek je Doetinchem op, en vind je daarnaast: Deutekom. En naast ABN Dieden onze uitspraak: *Die.te*. Eerder genoemde *Van Die.te* schreef zich officieel Van Dieten, met de t waarmee we ook *Die.te* zeiden.

Het kon ook andersom. Onze buurman trouwde een meisje uit Macheren dat Van Koolwijk heette. Iedereen zei ook *Van Koolwéjk* in zijn beste ABN. Haar naam ontleende ze echter aan een vlek ergens tussen Berghem en Herpen dat we *De Kóllek* noemden. Even dichtbij lag het plaatsje Schaijk. In H woonden twee families die ernaar heetten: Van Schaick en Van Schadewijk, in ons dialect *Van Schajk* en *Van Schaadewéjk*. Als ik die twee door het dorp zag fietsen dacht ik wel: Van Schaick is uit de late maar Van Schadewijk is uit de vroege Middeleeuwen vanuit Schaijk hierheen geraakt. Dit heb ik onthouden omdat ik gefrappeerd werd door het besef: wat een lange afstand in tijd vanuit

een zo nabij dorpje. *Téjsje van Roosmaale* behoorde tot de niet agrarische import, wat je kon horen aan de voornaam die voor autochtonen *Tieske* luidt. Apart is ook de achternaam, want het dorp bij Den Bosch heet in goed H: *Ròsmòdole* (Rosmalen).

Een van onze knechten was *ene Van Hal* of anders gezegd: *énne van de Van Hals*. Nooit enig idee gehad waar dat Hal moest liggen. Tot ik er Witkamp op nasloeg en vernam dat het een buurtschap is ergens in een uithoek van Esscharen. In H heet dat dorp *Éstere*, dat dan weer door heel Nederland terugkeert in de achternaam van vele Van Eesterens. Is Hal nooit veel geweest, dorpingen brachten het mooi wel tot knecht in H en ...burgemeester van Amsterdam.

In ons dorp krioelt het van de *Van Aars*. Waar deze tak van onze stamboom vandaan is? Geen idee. Maar van die ene *Van Gòdøl* in H weet ik het precies. Hij schrijft zich Van Gaal. Zijn verre voorouders hebben zich ooit uit de knusse buurtschap Gaal naar een welvarender buitengebied begeven. Niemand weet waar het ligt. Weet hij het wel, dan kan hij het niet vinden, net zo min als het aanpalend buurtje Mun. Ik weet al vanaf 1939 dat Gaal en Mun

behoorden tot het allodium Bernense, naar ik mag aannemen in de Middeleeuwen een welvarend bezit onder Schaijk. Als ik 11 mei 1940 tegen de Duitsers in van Heeswijk naar Huiseling loop, hoef ik maar tussen Gaal en Mun door te wandelen om via Schaijk veilig thuis te komen, zeggen de premonstratensers. Ter plekke aangekomen valt niks te kiezen, niets te zien van een Gaal of Mun. Het is er één hei, wildernis en wastine, een oord als gezocht door Reintje de Vos, op zoek naar een veilige plek om er zijn schat te verbergen. Toch moeten juist daar ooit veel welvarende mensen hebben gewoond. In de Middeleeuwen waren die Norbertijnen niet gek! Pas later is het daar fout gegaan. Zijn beide plekken in een zandverstuiving gewoon zoek geraakt. Maar waar zijn dan die mensen van Mun en Gaal gebleven? Niemand wist het. Behalve tante Pos. Zo werd ik veel wijzer van de telefoongids voor Oss-Uden-Veghel. Twee abonnees Van Gaal in Berchem, twee in Herpen, een in Nistelrode, twee in Oss en zelfs vijf in bakermat Schaijk. En niet te vergeten die ene nog in H. Gezien het telefonisch overschot is Mun rijker, welvarender, productiever geweest dan Gaal. Meer welvaart meer inwoners. Of andersom: meer armoede meer vertrekkers. We von-

den in Geffen, Lith, Maren-Kessel en Veghel 1, in Heesch, Herpen en Nistelrode 3, in Uden 7 en tot slot in Oss 33 Van Muns. Uit het hoge Noorden kreeg ik informatie van maar één Van Gaal. Lang moet de weg geweest zijn van het kleine Gaal naar de grote Louis met wie in Alkmaar zojuist de victorie begon.

Voornamen boeien omdat ze zoveel beweging te zien geven en leven binnen de familie, tussen families. Achternamen weerspiegelen het leven binnen een dorp, laten de dynamiek zien, sociaal, economisch van de streek. Dynamiek? Van den Tillaard was een naam die je wel eens hoorde: *Vadentillart*. Op zoek naar de plaats van herkomst helpt Witkamp me op weg: Tillard, gehucht in de N-Br gemeente Heesch. Ver uitgezwermd zijn ze niet. De streekgids van tante Pos noemt er in Hees zelf nog een, 1 in Schaijk, 2 in Berchem en Nistelrode, met 3 in Oss. In Boekel en Uden resp 5 en 7 vd Tillaards. Erp springt eruit met 27. Maar Veghel is de favoriet met zo'n kleine honderd inwoners met wortels in Tillard, de kinderen meegerekend een dikke honderd.

Pothoofdwoorden

Pothoofdwoord is een term van eigen makelij, naar analogie van

pothoofdplant waarvan WNT XII² zegt: 'naam voor verschillende soorten van uitheemsche planten die op bepaalde terreinen opschieten uit zaden, die daar toevallig terechtwamen. Heukels noemde deze planten naar het Pothoofd te Deventer...' Het lemma wordt opgefrist met een citaat uit het gedicht *De Pothoofdplant* van J. van Hattum, geciteerd uit het ts *HELIKON*, 1936. In die tijd moet ook het lemma geredigeerd zijn, want nog in hetzelfde jaar publiceert Van Hattum *De Pothoofdplant* opnieuw als openingsgedicht voor de gelijknamige bundel die dan bij Nijgh en Van Ditmar verschijnt. 'Ik ben een blomme...' zong Gezelle, en zo zingt ook Van Hattum. Hij herkent zich in de pothoofdplant, een bloem van de zelfkant die eigenlijk geen plaats verdient in de nationale flora. Het gedicht opent met het mv *Liefdelozen...* Daarin proef ik de haat terug die de buurvrouw koestert jegens mijn Amerikaanse eik. Die vindt ze maar een smerige exoot. Hoe lief ze ook is, ze hoort wel tot de liefdelozen waarmee de dichter bundel en titelvers opent, die van dat aangewaaid spul niets moeten hebben. Dat liefdeloze zit ook in de H naam voor knopkruid: *bèkkerzbocht*, zijnde een zeer plaatselijk onkruid, vanuit Wijchen door bakker Gijbsbers ingevoerd, een onoog-

lijk rotplantje dat niet eens een naam gekregen zou hebben als het geen vervelend onkruid zou zijn geweest. Het klinkt inderdaad liefdeloos: *bócht*.

Intussen is het een en ander zo lang geleden dat ik niet meer weet wie te vragen welk knopkruid is bedoeld: het kleine of het harige. Het kleine werd ingevoerd omtrent 1863 vanuit Peru, het harig omtrent 1925, uit Zuid- en Midden-Amerika. De twee exoten hebben elkaar intussen gevonden en maken het als onkruid de boer knap lastig.

Gaat de eigen plant voor? Ook het eigen woord. Ik ben opgevoed met liefdeloze taalkundigen uit een achterhaalde standenmaatschappij. De verstekelingen werden gebrandmerkt met etiketten als gallicisme, anglicisme, germanisme. Vreemdelingen zijn alleen maar welkom in politiek correcte samenlevingen. Ik denk dat de H gemeenschap politiek helemaal niet zo correct was. Vreemde woorden werden bij voorkeur geweerd. Vooral als ze uit Holland kwamen. Een hoofd was *ene kòp*, jaren en jaren lang maar dan dringen op een gegeven moment toch sluipenderwijs verstekelingen binnen, zoals *et hoeft fan de school*. De *hoofkaas* van de slager verdringt de zelfgemaakte *zult*. De kleine

schooltjes van H en Neerloon worden samengevoegd met die van Ravenstein en je begrijpt het al: dan komen de kinderen thuis met luizen, niet met twee of drie die je baas werd met *de löwzekaam* (stofkam) maar met hoeveelheden die je bestreed met *hoof-tonjeklónje* (hoofd eau de cologne). Gelukkig hebben taalpuristen het gelijk maar kort aan hun zijde. De oude wijze leermeester verliest het altijd van de jonge onervaren leerling.

Pothoofden zijn loswallen, havenhoofden, stations, vliegvelden, molens en meelfabrieken. Geen station zonder *prèlwéché* (parallelweg). Meer vee dan vroeger? Kan alleen met inkoop van krachtvoer uit den vreemde. En dat vraágt om verstekelingen. In het *gróntnooteméél* zitten grondnoten die ze in H echter *óllienótjes* (olienootjes, pinda's) blijven noemen. Soja? Nooit van gehoord. Maar de boeren voeren hun vee wel *sooja-méél*. Daarin zit dan weer zo'n spleetoor uit Japan voor niets en wederrechtelijk mee te reizen. Soms komt zo'n allochtoon van heel nabij binnen met het *òchtentfoejjer* voor de kippen. Daarmee was dan zo'n illegaal wel binnen maar nog niet geaccepteerd. Nee, **òchtent* was en bleef een vies, lui en getint woord. Illegalen zitten graag in de landbouw:

legaal:	illegaal:
<i>griessel</i>	<i>hòjhark</i>
<i>èjges</i>	<i>zèlvbéjner</i> (zelfbinder)
<i>öwdoen</i>	<i>érpelroojer</i>
<i>wèène</i>	<i>zwadkeerder.</i>

Ook ambtenaren en kooplui waren vanwege hun mobiliteit een gevaar voor het taaleigen. En ook weer niet: ze fungeerden als duidelijk verstaanbare grenspalen: *de Ków* (de koe) sprak Herps, en *Pööl* liet duidelijk horen dat hij met zijn *pööl* (weidepalen) uit Groesbeek kwam. Het waren rondfietsende shiboletten die de grenzen lieten horen, overschreden èn bevestigden. Het Land van Ravenstein was op zijn manier al een beetje multiculti. Veelkleurig taaltje, toen al. Maar het moet niet te bont worden. Vooral de ambtenaren van verre, van Stamboek of Crisis Controle Dienst, moest je in de gaten houden. Die bereden van overheidswege onderhouden stoomfietsen met in de zomer stofwolken op de grindwegen achter zich die soms wel een half uur of toch in ieder geval een kwartier bleven hangen. Van een van die verdwaalde vreemdelingen herinner ik me taak en woordgebruik. In de jaren '30 noemden we hem *den érpelprikker* (de aardappelprikker).

De landbouw leed zeer onder de economische crisis. Om die te steunen kocht de overheid de aardappelen op. Deze bleven

vervolgens op de boerderij om daar als veevoer te dienen. Om te voorkomen dat die aardappelen opnieuw in de handel zouden komen, stuurde de overheid de aardappelboeren *den érpelprikker* op hun dak. Deze voerde een vernuftig in Den Haag uitgevonden en dan ook absoluut onbruikbaar instrument met zich, dat ook *érpelprikker* heette: een soort wasstamper, maar dan niet met een klok maar met een vernuftig samengesteld geheel van metalen platen met gaten en penen. Met de penen prikte je door de aardappel. Er viel niet mee te werken. *Den érpelstoe:mer* (aardappelstoommachine) voldeed beter. Het ging ook goed met de spade.

Dit hele verhaal voor de sociaal-economische achtergrond van enig H taalgebruik. Bovendien om te laten zien dat de liefdeloze bejegening van exoten niet alleen een woord kan treffen, ook de uitspraak ervan. De term *érpelprikker* ziet er uit als een autochtoon maar pas op: het ww **prikke* bestaat niet. De boeren zeggen *pikdròt*, de slee wordt over het ijs voortbewogen met behulp van *pikkers*. De uitspraak van **pikdròt* of **prikkers* is ondenkbaar. Interessante bijzonderheid? Dat met het onding uit Den Haag ook het woord *érpelprikker* snel uit H verdween, mèt wat eendagsvliegen uit de oorlog: *ver-*

dōwsteringspepie.r (verduisteringspapier), *ōwswéjs* (Ausweis).

Even interessant de geschiedenis van het woord *schèts*. De term stamt uit de vooroorlogse tijd van de landbouwcrisis. Werd de overtollige aardappel door de regering opgekocht, het overtollige kalf mocht niet gefokt worden. Maar hoe controleer je dat? Met het legaal geworpen kalf te waarmerken door de rood-witverhouding van het dier in te schetsen op een tweezijdige contourtekening van een kalf. Bij controle moest je van elk kalf de bijpassende schets kunnen tonen: geen vingerafdruk maar een kleurenafdruk. Dat vereenzelvingsbewijs noemden de boeren *en schèts*. Toen de bezetter het identiteitsbewijs invoerde voor de Nederlanders zei men soms nogal moeizaam *dènsiebewéjs*. De meesten namen minder moeite en noemden hun persoonsbewijs - solidair met hun roodbonten - *schèts*.

Op een ouderwetse boerderij liep altijd wel een haan met wat kippen rond. Die werden geacht te overnachten in een met gevlochten horden afgesloten ruimte op bv de koestalzolder. Dezelfde horden die zichtbaar werden bij de oude H boerderijen in niet-dragende muren (*waande* = wanden < winden = vlechten) van vak-werk. Het dim van vak (vak+ijn) zorgde voor de naam *vééke* (veken), ter aan-

duiding van het kippenzolderdje, heel Hondecoeteriaans bereikbaar van het erf via het kippenleertje langs de achtergevel. Tussen beide wereldoorlogen zetten de boeren grote dure kippenhokken. Tot ook de eierprijs inzakte als een soufflé. Wie toen een vermeerderingsbedrijf had was nog het beste af. Die mocht onder zekere voorwaarden broedeieren leveren voor een wat betere prijs. De hennen dienden in het genot gesteld van voldoende hanen. En de eieren moesten voldoen aan eisen omtrent gewicht. In twijfelgevallen gebruikte je dan een weegschaaltje met aan de ene zijde een halve dop, aan de andere de grens van het gewicht. Ik heb het ding nooit meer terug gezien. Het leeft nog voort onder zijn naam / zerk waarmee ik het overzicht van de znw afsluit: *den èèjerwééger*.

HET TELWOORD

Het leren lezen en schrijven staat me na een mensenleeftijd altijd nog duidelijk voor ogen. Het leren tellen is weggefallen in het zwarte gat van mijn verleden. Ik heb er ook nooit voldoende voor gehaald. En als dan op het rapport ook nog stond: met wat minder praten zou Jantje beter kunnen! zei moeder: *mènneke, mènneke, wa tèlk dè wèjnech* (wat keur ik dat af). Toch heb ik één getal uit mijn schooljaren onthouden: 1296, omdat in dat jaar een nobele ridder vermoord werd en begraven in een graf waarop zijn lievelingshond vervolgens van verdriet en honger is gestorven. Maar van dat soort cultureel erfgoed hadden de boeren maar een heel vies petje op. Lezen en schrijven? Dat sprak niet tot hun verbeelding, uitgezonderd een duidelijk leesbaar en fraai handschrift. Alle lof vanwege *en moe:j haant fan schrèjve*. Ze zeien ook wel: *héj schrèjft sen èjge* als ze bedoelden: hij heet. Hoogste lof voor de edele lees- en schrijfkunst ging dan ook niet naar een mens: van een mak en intelligent paard dat snel wist en deed wat ervan verlangd werd, heette het: *hej kan léezen èn schrèjve*.

Op school zullen we wel begonnen zijn met *télle wis tien*. Je leerde er *séjvere èn télle* met *séjfers* en *getalle*, kortom *rée-*

kene, een kunst die in het dorp bovenmate werd gerespecteerd. Veel boeren waren er goed in, zoals dat heette, alles *ötte kòp*. Voegwoord, bijwoord? Nooit van gehoord. Maar mooi wel van *óptelle, aftrèkke* en *vermeenechfuldege*. Vooral dat laatste woord doet even weinig inheems aan als *de taafels* die erbij horen, want het mv van tafel was thuis in elk geval nog *tòffels*. Ons *deele* x *die:le* van de deelsommen stond tegenover dat van verdelen = *dèele*. Wat je kreeg toebedeeld was normaal *oew part*, nooit je **dèel*, hoogstens *oew die:l*. Bij *ónrèns* (oneerlijk) delen kreeg *den dèlder* zelf als grote gemene deeler *de méste part* (het grootste deel). Mensen die bij een minder nette zaak niet betrokken waren, hadden daar (*gén*) *part òv die:l* aan. Dit *òv* is interessant. De sprekers ervan hadden even weinig taalkundige verwantschap met dat gekke noch van de ABN^{en} als mijn vader in 1938. In dat jaar schreef ik als aankomend taalgeleerde naar huis in een brandbrief: ik heb noch geld, noch tabak. Moeder las die noodkreet 's avonds vader voor, door zijn krant heen. En die bromde vanuit zijn gemeenteraadsdebatten: mooi zo, assie nog geld en tabak heeft hoeven we ook niets te sturen!

Terug naar de telkunst: alles samen vormt *en gehie:l*. Stuk-

ken daarvan zijn *gedéltes* of *die:le*. Doe je een geheel *dur de midde* of *middedeur*, dan levert dat twee *hélfte* op. Een part of deel is *en die:l*. Als dat deel groot uitvalt, krijg je *enen dél* (een boel) of zelfs *enen héllen dél* (een heleboel). Behalve *den héllen téjt* kon je ook zeggen *den òllengen téjt*. *Aat* betekende altijd, de helft daarvan heette *den halven téjt*. Wilde je iets niet kapot maken om te delen, dan liet je zo'n paasei *hie:l*. Voor woorden met *ie:* moet je altijd oppassen want het verkortingsproduct é kan ieder ogenblik tevoorschijn klinken: *den hie:len dach* is fout, moet zijn *den héllen dach*. *Den òllengen dach* is goed. Bij zelfstandig gebruik zei je: *den òllenge* of *den hie:le* maar *den hélle* verraadde onmiddellijk de aanwezigheid van vreemd volk. Zelfstandig bij *appel* m: *den hie:le*, bij *banaan* v: *de hie:l*. *Den hélle*, *de hél*? Uitgesloten! Ter afsluiting de bw uitdrukking: *ten halve* (voor de helft, halverwege, half afgemaakt).

Weinig - min - minder - minst
wèjnech - *min* - *minder* - *minst*

dèrpel brénge wèjneg òp de keujes waare vlij wéék òb dòsse mèrt en stuk minder (de biggen waren verleden week op de Ossche markt een stuk minder)
ès niemmeste de minste wil zijn, dan hawde ruuzzie!
ze laag er mar minnekes bé

(min = ziek, zwak)
wan minnen mènneken ie:n zis nie min (niet op haar mondje gevallen)

Veel - meer - meest
veul - mie:r - mést

In de klas was de onderwijzer nog de vergrotende trap van een superlatief: *méster*. We moesten hem aanspreken met U. Dat deed, durfde en kon niemand. We omschreven het voor-naamwoord van zijn hoge persoon:
duu te méster men pòtloe:t ònspitse? (meneer, wilt U mijn potlood slijpen?)

Andere voorbeelden:
khépter veul òn verspult (het heeft me zeer aangegrepen)
héjs feul ziek (erg ziek)
hédder nòch mie:r?
khébbber gén mér!

Een wel zeer onbepaald telwoord is:
zòveul-ès (zoveel als)
próttestante minse gòn sòndachs òk nò de kèrk, zòveul ès nò de mis, séch mar.

De vorm **zoe:veul* is uitgesloten:
òns Toos hi wér ene nééje vrééjer. oojaa, dès tan de zòvvelste. den hoevvelste ist fandaach? hoevvelderaande pééere stòn der wél nie in diejjen boe:gert? alleraande!
in dè hówshaawe loe:pe zòv-

*velderaande kějnder rónt, dès
nie mòj mér.*

De Centjes

Lang geleden woonden in ons dorp twee *gezusters*. Ze woonden heel stilletjes, wat achteraf. Ze vormden een Siamese tweeling die nooit aan elkaar had gezeten: zag je de een, zag je ook de ander. Ze waren heel zuinig. Iedereen kende ze als *de sèntjes*.

Ik hoor 't moeder nog zeggen: *ge zót em ene sènt geeve!* Die man zag er dan niet uit.

In de *pòrtemenee* of *knibbeurs* zat nog *den halve sènt*. Die was goed voor *énen babbelaar*.

Voor *ene sènt* kregen we één los *Pierraatje*, een Engelse sigaret. Een wat groot uitgevallen cent was *ene flapsènt* (2½ cent), in WWB 136 ten onrechte gepresenteerd met een waarde van 2½ stuiver. Aldaar ook *ene féfteger* met een waarde van vijftig, uiteraard van vijftig stuiver. Deze laatste nog in mijn jeugd dé rekeneenheid van de oude mensen. Die zeiden ook: *hédde gèt bé?* of: *béw* (geld bij of bij je). En: *dòrdalf* ipv *twij èn en half*, eigenlijk niet gekker dan *anderhalf* dat de tweede maar half betekent. Dertig stuiver was *enen daalder*, in mijn jeugd een gangbare munt in ieders beurs, toen er nog geen

destructor bestond. Had je een koe dood of een ander omvangrijk beest, dan groef je daarvoor een gat in eigen grond en floep, daar ging dat kadaver dan in. Maar geen zand erover voor de gemeentebtenaar was langs geweest. Die moest erop toezien dat de groeve diep genoeg was. Was alles in orde, dan goot hij een fles *krijjeliën* over het kring, hield zijn hand op voor de vereiste leges ter hoogte van *enen dòlder* (daalder) en verdween. De mensen die nog in *støjvers* rekenden en betaalden zijn allang begraven, en hebben dat muntje meegenomen als een obooltje onder hun tong naar de Overzijde.

Iets meer dan precies twee was *en paar* want daarvan horen beide onderdelen bij elkaar. Ging een bruidspaar trouwen, dan werd hun voornemen *driemòl x driemmel* in de kerk afgeroepen zodat iedereen kon nagaan of er geen huwelijksbeletselen waren. Een ernstige aangelegenheid dus waar we ons vrolijk over maakten, tellenderwijs:

*den ursten roep
den twédde poep
den dèrde scheet
toe ha sem beet!*

Van het tellend znw paar werd ook een bnw gevormd: *éppar zòkke, twéppar schoe:n*.

Wegen

is natuurlijk ook tellen. Dat deden ze met *de baskuul* of kleinere hoeveelheden met *de wééchschòdl*. Een enkeling zag ik nog *wéége* = *pundere* met de *punder* (van pond) die ABN unster heet (van ons). De grote *punder* was van ijzer, de kleine van hout, resp. met ingeslagen, en met messing ingelegde schaalverdeling. Je kon het gewicht *schatte*, zo uit de op en neergaande hand. Dat heette *kwikke*, hetzelfde woord als wikken, en wegen. Zo is ook de functie duidelijk van *de kwikriem*: het touw of de riem onder de buik door van het aangespannen paard. Het gewicht van dit noble dier verhinderde de kar bij ondeskundige belading op te slaan: zwevend op de as door te slaan.

Meten

Ook meten is een vorm van tellen. Stukken kon je bij benadering *aftrééje*, met *trijje*, *afschrééje* met *schrijje* van ± 1 meter. Einden touw kon je *vòj-jeme*, per *vòjjem* (gestrekt armenpaar) uitmeten. Vandaar sociaal deviant gedrag in touwslagerskringen waar de man op de baan buiten touw sloeg dat de vrouw binnen per vadem weer verkocht: liefde was er niet zo blind of touwslagersgezellen op vrijersvoeten werden bij voorbaat verliefd op meisjes met korte ar-

men! Was de huisvrouw met lappen stof in de weer, dan hanteerde ze *ene sèntiemmeeter*, maar haar moeder nog *dèl* (de el) of het vierde deel daarvan: *en vèrrel*. *Döjms* hout was *énnen döjm* (2½ cm) dik. Minder precies was *en hèffelke* (kleine handvol) kersen of *en èlverke* (kleine armvol) hooi. Verder had je ijs van *ene vinger* tot *ene klómb dik*. En de timmerman zei in ieder geval dat hij paste en mat *wiz óp en stripke* (tot op een mm'tje). Met de gespannen hand benaderde men de dubbele decimeter: *de span*, met een touwtje door de gesloten vuist de enkele: *de palm*

Van de oude oppervlaktematen raakten *de mèerge*, het *vòtsel* (vaatsel) en *den hónt* te ver van het decimale stelsel verwijderd. Zelfs *den hónt* dat van honderd is afgeleid, was niet meer in het nieuwe stelsel te handhaven: hij paste niet in de HA.

Oude kubieke maten zijn bv de heel duidelijke maar nooit precieze maten als:

en kar hòj
en kar te groe:t
en méjt haaver
ene laast kòrre

Dit laatste *laast* (last) is de hoeveelheid die ligt opgestapeld van de grond af tot boven in het dak tussen twee gebinten in de schuur. Zelfs *ene zak érpel* of *en kiesje appel* is een

onnauwkeurig bepaalde hoeveelheid. Het kan wèl precies:
ene gaast appel (vier appels)
ene vim haaver (honderd garven haver).

Uiteraard werden ook vloeistoffen gemeten. Omstreeks 1900 hadden de boeren behalve een brouwerij in de eigen streek in de kelder ook een eigen *bierstèling* (biertap). Daarop lag:

en hie:l tón

en half tón

en kèèjneke (¼ ton)

en achje (⅛ ton)

Een halve ton klinkt wat armoe-dig maar mat mooi wel nog 50 liter. Bij dorst haalde je wat naar boven, bv in *en bierkrachje* (1liter) of *jeneeverkrachje* (½ liter).

Een karafje is in het H dus een *krachje*, met ch<f, als bij *grachje* uit graft bij graven.

Met ons oude *kèèjneke* ligt het wat moeilijker. Het vaatje heet elders wel verrel of vierendeel. Of - voor ons interessanter - kindeken, kintje, kinneke of kijnje. Levend volk spreekt geen dood Latijn. Toen het de oude oorsprong niet meer kende beluisterden ze spontaan een kindje in de oude term. Voor H klopt dat niet. Daar zeggen ze naast *kientje* hooguit *kéjntje*. Omdat het H ligt ingebed tussen burenen die wel *kénje* zeggen, is die uitspraak ook in H best wel gerealiseerd. Het kind zal ook wel een handje gehad hebben in de bierconsumptie maar...

het H vaatje heet geen *kénje* maar *en kèèjneke*. Wat heel dicht ligt qua uitspraak bij *kèèneke*: lijzig ouderwets voor *kènneke* (kannetje, litermaatje). Beide invloeden zullen hebben meegespeeld om het oorspronkelijke Latijnse woord quintaal aan zijn plaatselijke A-status te helpen. Van quint naar kwint en vandaar naar kind is een proces dat door de plaatselijke klankwetten al-lerminst wordt gehinderd, zoals blijkt uit volgend overzicht: *kwèps* (uitgedronken) - *kèps* (uitgespeeld)

kwòòt (kwaad) - *kòòt* (kwaad)

kwam (kwam) - *kaamoe* (kwamen we)

kwééke (schreeuwen) - *kééke*

(schril schreeuwen)

Bij kw kan de k wegvallen maar even goed de w. In het laatste geval vinden we een kindje in een kwintaal: een vat dat 1/5 is van een groter, precies zoals *en kèèjneke* ¼ is van een groter.

Voor we het grote telraam in werking stellen blijven we nog even onder de tien. Een aanmerkelijk deel van elementaire getallen zongen we in een interessant liedje:

een twee drie vie.r véjf sés seeve,

waar is Jan mét te méjt chebleeve,

Jan is niet hie.r

Jan is niet taar

Jan is mét te méjt naar Keevelaar!

Het was voor ons al een oud en inheems liedje. Pas veel later zag

ik dat de sfeer inderdaad inheems is maar de uitspraak lijkt volgens het H nergens op. Het versje moet oude import zijn. Vanwege de ondeugende inhoud zal het wel niet van *de mèskesschool* zijn gekomen: de nonnen zouden zich wel twee keer hebben bedacht. Eigenlijk hadden mijn zusjes naar *de dérkes-school* moeten gaan. Tussen het H en het ABN werd een compromis gevonden in het Ravensteins dat niet meer van *dérkes* wil weten en met *mèskes* nog niet helemaal toe is aan meisjes. Op de school leer je niet alleen tellen maar ook ABN lezen en schrijven van onderwijskrachten van vaak ver buiten het eigen dialect. Daar komt dan nog bij dat de liedteksten zelf ook al import zijn. De inleiders van Deel 2 van *Onder de Groene Linde* laten er geen twijfel over bestaan: 'De meeste liederen zijn overgeleverd in het Nederlands, niet in het dialect.' Alsook: 'Nederlands was de taal waarin werd geschreven en gezongen; gesproken werd in dialect.' (p 16).

Het telwoord een en twee

Het telwoord een is qua klankkleur een echte kameleon, de draagvokaal verandert al naargelang van de positie:

ie:n - *énne* - *ene* - *en* - *n*

ie:n boerke

énnen boe.r

ie:n boerrin

Het bepaald telwoord wordt

als onbepaald lw zelfs onbepaald telwoord:

en mènneke

enen boe.r

en boerrin

naaw mènneke

nòngoon (een aangaan, werk)

In predicatieve of anderszins zelfstandige toepassing:

tizzer mar énne (m)

tizzer mar ie:n (v+o)

hoevvel dérkes hisse?

ze hitter mar ien!

èn jónges?

mar éenne!

Er zijn ook ontkennende telwoorden:

isse réjk?

bé nie:, ze hitter genie:n!

(wel nec, ze heeft niets)

hoevvel jónges hisse?

(heeft ze)

génneénne! (geen een)

èn dòchters?

genie:n (geen een)

hoevvel kéjnder, dòchters, jónges hisse? gén!

maak nòg en èppelke?

der zéjn der gén mér!

issie nòggal pròtsaam?

bé nie:, héj zitter genie:n!

(wel nec, hij zegt niets)

Keren we terug naar die arme vrouw van daarnet. Ze heeft niet alleen geen kinderen, ze zal ze voorlopig ook niet krijgen ook:

hisse ene vrééjer?

ze hi génne vrééjer! (geen)

ze hi nie énz ene vrééjer!

(niet eens een)
ze hi nie énzéz ene vrééjer!
(niet eenzes een)
ze hi genénzes ene vrééjer!
(geen eenzes een)

Het ABN geen is een ontkenning van een, ontstaan zeg maar uit (no)ch + een. Deze positie doet zich ook voor in het H maar zorgt dan tevens voor verkorting: **gie:n* is ondenkbaar, wordt altijd *gén* of *gen*. Als bnw gedraagt geen + een zich als *ie:n*:

génneénennen boe.r
genie:n boerrin
genie:n dérke

maar :

génne boe.r
gén boerrin
gén dérke
gén dérkes

Zoals het Latijnse non ontstond uit non + unus, resulteert ABN neen uit ne + een.

Aan dit ontkenkend ne beantwoordde in het H nog *en* (niet):
gluu:f nòw mar dè tiejjen hónt
oe niks en duu (niks niet doet)

Met de slot-n van dit *en* begint dus ook in het H de ontkenning met nee:

gòdde mij? (ga je mee)
nie:!
ge moet!
nijje!

Vermenigvuldigen met een schiet niet op. Toch wordt het gedaan:

éns (eens, eenmaal)
dè waar éns èn door blévvét bé!
(dat was eens en daar blijft het bij)
émmòl (eenmaal)
khét oe éns chezeet, kségget nie
nòg ene kér!

énne kér (een keer)
énne kér, en nie dukker (niet vaker)
et moet in énne kér lukke

Soms levert met een vermenigvuldigen wel op:

éns sò veul (eens zo veel) betekent in het H nl twee keer zoveel.

Valt de nadruk weg, dan wordt er ook niet meer geteld:

der waar ez enen boe.r
(er was eens een boer)
der waarz ene kér enen boe.r
(er was eens een keer een boer)
nòwt émmel zoe: is, hoev-
voe òk niks mér te doe.n
(nu het eenmaal zo is, hoeven we ook niets meer te doen)

Soms valt er ook niets meer te tellen:

dan ist innéns afcheloe:pe
En bij *ònnén* (aaneen: zonder onderbreking, voortdurend) hoef je niet te tellen.

Blijft nog over *ònderén* (onder elkaar):

de èèjer, et méél, de bóttér èn
de sòjker goe.t ónderén maake!
(mengen)

ónderén hén ze gén prebleeme!
(onder elkaar hebben ze geen problemen)

Een of geen zit ook in:
allie:n x allénnech dörv ek nie!

tiz en énechst kėjnt
énkelt èn allie:n (helemaal alleen)
ze bròchte mar émman mee
(maar een man)

der waar geman te bekènne
(met klemtoon op –man: niemand)
énkelt al dèssèt dörve vròdøe!
énkelde dörvde nie (enkelen)
nénkeling (een enkeling)

Rangtelwoord

Het rangtelwoord bij een is *urst*
naast ouder *uurst*.

zis durste van de klas
den ursten boe.r den bééste
(de eerste de beste boer)

De lagere trappen van *urst* zijn:
ie:r x *ér* (eer) en *érder* (eerder):
ie:r ek hum vroech! (voor ik hem
vroeg)

ér ek dè din (eer ik dat deed)
we waaren erie:r (we waren er eerder)
we waaren er* ér? Uitgesloten!
ér wer waare (eer we er waren)
wéllie waarener érder dan zéllie!
(wij waren er eerder dan zij)

Wie in het kinderspel als eerste de claim legde stiet als voorgeschreven de kreet uit: *turst!*

Het telwoord *twie:* (twee) ondergaat dezelfde verkortingsprocedures als *ie:n*:

de twédde man (de tweede man)
mi twémman (met twee man)
mittren twét (met hun tweeën)
twé kérres (twee keer)
twéjjörrech (tweejarig)
ene twélleng (tweeling)

twéddeeraande kėjnder
twéjjentwéntech (22)
twéhòndert (tweehonderd)

Naast
mittren twéjje kan men ook zeggen: *mittren bèèje*.

Aan beiden gaat het lw niet vooraf, het volgt erop:
de twie: kėjnder maar *bèèj de kėjnder* x *allebèèj de kėjnder*

Zelfstandig:
gif méjn de bèèj mar! (geef mij
alletwee maar)

Wie bij het kinderspel de tweede claim opeist roept: *twét!*

Zoals *énkel* hoort bij ons eigen telwoord een, zo hoort *döbbel* x *döbbelt* bij het Latijnse telwoord duo = twee:

duurre vur twèèlf télle döbbel
(de uren voor 12 tellen dubbel)
dees hébbe ze döbbel
(deze hebben ze twee keer)
en döbbelde bloem,òlschie:r (een dubbele bloem, aalgeer met 3 tanden)

Tellen tot over honderd

Omdat de uitspraak ook van de getallen de laatste jaren vooral via het poldernederlands van radio, televisie en mobieltje in hoog tempo wordt gemoderniseerd, richt ik vervolgens een genenbank op voor het nageslacht dat straks misschien wil weten hoe er in het verleden precies werd geteld. In de oude

teltaal ligt horenderwijs kennis omtrent heel vroege taaltoestanden opgesloten. Door nu de ouderwets uitgesproken getallen weg te gooien als nutteloze stenen, gooit men ook de fossielen weg met informatie over onze historische grammatica. Vandaar:

ie:n, twie:, drie, vie.r, véjff, zés, zeuve, aacht, neege, tien

élf, twèèlf, dèrtien, vértien, véjftien, zéstien, zuvventien, achtien, niggentien, twéntech

énnentwéntech, twéjjentwéntech, driejjentwéntech, vierrentwéntech, véjventwéntech, zézzentwéntech, zuvvenentwéntech, achtentwéntech, niggenentwéntech, dèrtech

énnendèrtech, twéjjèndèrtech, driejjendèrtech, vierrendèrtech, véjvendèrtech, zézzendèrtech, zuvvenendèrtech, achtendèrtech, niggenendèrtech, fértech

énnenvértech, twéjjenvértech, driejjenvértech, vierrenvértech, véjvenvértech,

zézzenvértech, zuvvenenvértech, achtenvértech, niggenenvértech, féjfftech

énnenvéjfftech, twéjjenvéjfftech, driejjenvéjfftech, vierrenvéjfftech, véjvenvéjfftech x véjvenenvéjfftech, zézzenvéjfftech x zézzenenvéjfftech, zuvvenenvéjfftech, achtenvéjfftech, niggenenvéjfftech, séstech

énnenséstech, twéjjenséstech, driejjenséstech, vierrenséstech, véjvenséstech x véjveneséstech, zézzenséstech x zézzeneséstech, zuvvenenséstech, achtenséstech, niggenenséstech, suvventech

énnensuvventech, twéjjensuvventech, driejjensuvventech, vierrensuvventech, véjvensuvventech x véjvenesuvventech, zézzensuvventech x zézzenesuvventech, zuvvenensuvventech, achtensuvventech, niggenensuvventech, taggtech x tachttech

énnentaggentech,
twéjjentaggentech,
driejjentaggentech,
vierrentaggentech,
véjventaggentech x
véjvenetachtech,
zézzentaggentech x
zézzenetachtech,
zuvvenentaggentech,
achtentaggentech,
niggenentaggentech,
niggentech

énnenniggentech,
twéjjenniggentech,
driejjenniggentech,
vierrenniggentech,
véjvenniggentech,
zézzenniggentech,
zuvvenenniggentech,
achtenniggentech,
niggenenniggentech, hóndert

hóndert(en)ie:n,
hóndert(en)twie:,
hóndert(en)drie,
hóndert(en)vie.r,
hóndert(en)véjf,
hóndert(en)zés,
hóndert(en)zeuve,
hóndert(en)aacht,
hóndert(en)neege,
hóndert(en)tien

twé-hóndert,
drie-hóndert,
vierhóndert,
véjfhóndert,
zéshóndert,
zeuvehóndert x
zuvvehóndert,
aachthóndert x

achthóndert,
neegehóndert x
niggehóndert, duuzzent

twédduuzzent,
driedduuzzent etc

De getallen 1002, 1003 etc heb ik nooit gehoord, dus niet opgeslagen in mijn geheugen. In de meer tedere regionen kreeg moeder nog wel eens als zij heel lief was: *hònderdduuzzentmiljartmiljoen* kusjes: het hoogste wat we in de rekenkunst hebben bereikt.

HET VOORNAAM-
WOORD

PERSOONLIJK
VOORNAAMWOORD (pvnw)

1) van de 1° persoon ev

a) als onderwerp voorop:

ikke (met nadruk)

ik (met en zonder nadruk)

k (aangehecht)

ᵏk (gegemeineerd met volgende k)

Voorbeelden:

ikke bèlde, héj nie

ik plók x kplók tie péér (ik plukte)

kwit (ik wil het),

ᵏkónt (ik kon het)

b) als onderwerp achterop:

ikke (met nadruk)

ik (met of zonder nadruk)

k (aangehecht)

ᵏk (gegemeineerd met voorgaande k)

Voorbeelden:

toe spróng zéj, niej ikke

toe spróng ik x sprónk

toe plók tie péér (plukte ik)

toe brook men bie:n (brak ik)

Met uitstoot van voorafgaande medeklinker:

toe bwook me (toen bewoog ik me)

dè moek ségge (dat moet ik zeggen)

c) als voorwerp:

méjn (met of zonder nadruk)

me (zonder nadruk)

m (aangehecht)

ᵐm (gegemeineerd met voorgaande m)

Voorbeelden:

dè huu:re ze méjn nie ségge
dès fan méjn!

ze vròðge me niks

kmoes mópcheeve (ik moest me opgeven)

héj nó_mm òk mee (hij nam me ook mee)

héj kaa_mm òðle (hij kwam me halen)

2) van de 1° persoon mv

a) als onderwerp voorop:

wéllie, wéj (met of zonder nadruk)

we (zonder nadruk)

w (aangehecht)

w_ww (gegemeineerd met volgende w)

Voorbeelden:

wéllie x wéj waaren òn de burt

we vroeggen ónderweegez de wéch

wén hie:r niks te zégge (we hebben)

woevve niks (we hoeven niets)

w_wwónt nie (we wilden het niet)

b) als onderwerp achterop:

wéj (met of zonder nadruk)

we (zonder nadruk)

oe

w (aangehecht)

w_ww (gegemeineerd met voorgaande w)

w_ww (gegemeineerd met volgende w)

w_ww_ww (drie w's vallen samen)

Voorbeelden:

haawe wéj dè òf séj? (houden wij dat of zij)

haawe we dè?
haawoe dè?
haa_w dè?

Het vnw achterop leidt tot allerlei kortspraak:

doennoe x *doewwe* x *doew*
(doen we)
dinnoe x *diwwe* x *diw* (deden we)
stònnoe x *stòwwe* x *stòw*
(staan we)
stónnoe x *stówwe* x *stów*
(stonden we)
meugoe x *meuwe* x *meuw*
(mogen we)
moogoe x *moowe* x *moow*
(mochten we)

Worden ww-vormen die op w eindigen gevolgd door w=wij, dan gemineert deze w met de voorgaande:

dè haa_w w èjges! (dat houden we zelf)

Volgt op w=we een w=jou, dan gemineert we met volgend jou:

dè doe_w w der bé (dat doen we je erbij)
stò_w w in de weech? (staan we je in de weg)
kó_w w t mar zégge (konden we je het maar zeggen)
dan kò_w w d brénge (dan komen we het je brengen)

Soms genereert de spreker een drieling:

hédde_t nie? dan haa_w w t zò lang tegoe.t! (heb je het niet, dan houden we het je zo

lang te goed)

De triade in *haa_w w t* bestaat uit w=stamcons + w=we + w=jou.

Hiermee zitten we op een onuitputtelijke bron voor de kortspraak. We volstaan met een enkel voorbeeld:

dan bò_d w w t s fur niks um!
(dan bouwen=ploegen we je het eens voor niets om)

In de mededeling *bò_d w w t s* zit een taalspanning van 1-6, dwz: in die H spraakeenheid worden zes ABN-lettergrepen samengeperst tot een.

c) als voorwerp:

óns (met en zonder nadruk)
ns

Voorbeelden:

ze geeven óns niks
die dinger zéjn van óns
bóns tóws (bij ons thuis)
zéns niks gevèròcht (ze hebben ons niets gevraagd)

3) van de 2° persoon ev

a) als onderwerp voorop:

gèj x *gé* (met en zonder nadruk)
ge
g (aangehecht)
gg (gegemineerd met volgende g)

Voorbeelden:

gèj, niew bruu.r moe_t toe.n
gé kòmt pas kèjke
ge zégget (je zegt het)
gagget moette zégge (je had het moeten zeggen)
mar gaattet tòch wèl? (maar je at het toch wel)

gògget nòch meemaake!
(je gaat het nog meemaken)

Opmerking:

doe, een oude aanduiding voor jij, is bewaard in de versteen-de uitdrukking:

oe.s toe, lélekert! (naar huis, jij lelijkerd), meestal de vrome hond toe-gevoegd die meewou naar de zon-dagsmis. Hetzelfde fossiel ook bij DE BONT KV 401, en aldaar als vocatief pronomen gepresen-teerd.

b) als onderwerp achterop:

de (zonder nadruk)

d (aangehecht)

g (aangehecht)

ge (zonder nadruk)

gé (met en zonder nadruk)

géj (met en zonder nadruk)

Bovenstaand rijtje ziet er iets eenvoudiger uit dan het is. Dat *de* mag dan enkel onbetoon-d voorkomen, het kan wel zelf-standig functioneren. De gij-vormen kunnen dat geen van alle. Kom je? In het H geen probleem: *kòm de*. Maar een *kòmt che* is uitgesloten.

Alle gij-vormen verschijnen in combinatie met *de*:

bénde gèk!

béndegé gèk

béndege gèk chewòrre

béndegòk door gwíst (ben
je ook daar geweest)

Het vnw *de* kan dan weer nooit de klemtoon dragen. Moet het die toch hebben, dan gaat het

een binding aan met een gij-vorm:

zéddegéjjet! (ben jij het)

Ook *de* kan worden aangehecht:

moogd òk mee? (mocht je
ook mee)

Met verlies van stem door as-similatie:

dè dénk òk? (dat denk je ook)

Gegemineerd met voorgaande dentaal:

dè dòdch,t òk? (dat dacht je
ook)

Gegemineerd met volgende dentaal:

kòmde dròk x kòm_ddròk?

(kom je daar ook)

haddet x h_at al gezien?

(had je het al gezien)

c) als voorwerp:

òòw (met of zonder nadruk)

oe (zonder nadruk)

w (aangehecht)

w_w (gegemineerd met volgen-
de w)

Voorbeelden:

mòòw hékket wél gehat

(met jou heb ik het wel gehad)

fròòkoe wa? (vraag ik je wat)

wéw gezien (we hebben je
gezien)

mòò_wt nòwwél gehat héb-

be! (met jou we het nu wel ge-
had hebben)

Volgt hier nog een uitweiding inzake de d-vormen.

De Bont voert voldoende mate-

riaal aan om in de uitroep *oe.s-toe* het vnw doe te herkennen. Die kreet heeft vroeger vermoedelijk geluid: **oe.z doe!* Met assimilatie volgens de regel.

Men zei ook: *toe zaat te Mòðz dicht* (toen zat de Maas dichtgevroren), met regressieve assimilatie: onder invloed van volgende stemhebbende d wordt stemloze s een stemhebbende z. Dat in H en op veel plaatsen elders die d een stemloze t wordt, moet in H in ieder geval ook worden toegeschreven aan de betekeniswijziging: het vnw doe, niet meer als zodanig begrepen, werd verstaan en vervolgens ook gebezigd als het bijwoord *toe*. De oude overgang z-d wordt dan vanzelf s-t. Dat het om een oude uitdrukking gaat blijkt ook uit het feit dat de ui van huis nog als oude oe-klank is versteend. Rest de vraag: hoe dient *toe* in de uitdrukking *oe.stoe* taalkundig te worden benoemd? Als bijwoord. Wat voor woord het ooit wàs, is voor een contemporaine analyse niet terzake. Het woord is wat de dialectspreker er mee bedoelt, en de toehoorder er onder verstaat. Doe een vocatief pronomen? Laat het dat geweest zijn, in H is het een bijwoord.

Openen wij het rijtje vnw van de 2° persoon ev als onderwerp achterop met *de*, DE BONT KV 400 geeft voor hetzelfde vnw de stomme e, terwijl hij toch

uitgaat van eenzelfde dialect. Hoe zit dat? Goed fout! Mijn vnw *de* bestaat helemaal niet. Wat wel bestaat is een enclitisch overschot van een verdwenen vnw van de 2° persoon mv, een zgn pluralis reverentiae voor enkelvoudig gebruik, < jiz, in het mnl nog: i, en in het Oers van De Bont verworden tot die stomme e. De mode werd en bleef: jij en gij. Van huis-uit meervoudig, zorgde dat vnw e voor bijbehorende persoonsvormen met t: brengt-e, hoort-e, met de voor de hand liggende assimilaties: brengd-e, hoord-e, etc etc. In het H: *dè ge bedankt sét dè wétte* (dat je bedankt bent, weet je), *dè hoevde nie* (dat hoeft je niet). Vormen als *wa ségde* (wat zeg je) leidden reeds in de Middeleeuwen tot misverstanden als: zegt dij. Dat hoorde ik al in 1946 van Maurits Schönfeld in het bos van Heverlee (B). Die voegde daar nog aan toe: 'Onafhankelijk hiervan, gebruiken dan in de XIX eeuw Drost, ten Kate e.a. in archaische taal: dij, dat door hen kunstmatig geabstraheerd is uit bv segd-i, segd-ij.' (SCHÖNFELD HG⁴ 129)

Even vindingrijk als Drost en ten Kate las ik al in 3 gym genietend van Het daghet in den oosten: 'ligdij in uws liefs armen?' Ik kende die taal! Ik hoorde mijn eigen moeder zingen onder de Groene Linde. En ik abstraheer-

de meer vanzelfsprekend dan deskundig: *ligde*, want thuis vroegen ze ook wel: *ligde nòg in bét?*

Rest de vraag: waarom niet mèt De Bont e opgevoerd ipv *de*?

In de jaren '50 druk met de voorbereiding van mijn proefschrift vond ik mensen als De Bont maar stok-oude Junggrammaticker. Hun hoofd zat vol OWG oerklanken. Die brachten ze onder in een historische grammatica die vervolgens diende als schema voor de beschrijving van hun eigen dialect. Zelf orderde ik mijn dialectmateriaal naar het levende woord van de dialectspreker.

De Bont ordent al naar hij weet. Ik orden naar wat ik hoor. Ik hoor *de*, en laat me een halve eeuw later gretig uitleggen dat het eigenlijk e is.

Of dat het ooit e was? Als ik niet naar de geleerde De Bont luister maar naar mijn welbespraakte boeren op hun praatstoel uit de wind en in de zon, dan weet ik: het is *de* en niet anders. Op dat bankje in de zon hoorde ik iemand vragen: *wörrem?* En de ander antwoordde: *umdè de dè nie kunt!* (omdat je dat niet kunt).

Enthousiast loop ik meteen langs bij WEIJNEN ND 292. Daar verneem ik ontroerd: 'Soms wordt metanalytisch het pron.

de bv in Gent *dade* (dat je)'. Ook mijn moeder was een be-gaafde metanalytica. Ik hoor ze nu over mijn hoofd heen tegen Weijnen zeggen: *dèdde dè van den Bèls hét moette huu:re!*

Een verdwaald schaap? Groot is de kudde niet:

hoe de dè doet (hoe je dat doet)

ér de dè doet (voor je dat doet)

vur der ób bedòdcht sèt (voor je er op bedacht bent)

èdde dè mar nie dént (als je dat maar niet denkt)

vur der èèrg in hét (voor je er erg in hebt)

umdèdde dè nie dörft (omdat je dat niet durft)

al dè de me ne gulde gaaft (al gaf je me een gulden)

dè de dè dörvde (dat je dat durfde)

*woor de òk kòm*t (waar je ook komt)

toe der nò vroecht (toen je er naar vroeg)

dè der oew èjgen òn wòdcht (dat je er jezelf aan waagt)

wie der nòg bé wilt hébbe (wie je er nog bij wilt hebben)

Uit de vb blijkt dat dit *de* geldt in het milieu van de onder-schikking.

Ter afsluiting vormen van kort-spraak met *de* in het zinnetje: hoe je het doet:

hoe de ed doet

naast
hoe ded doet

naast
hoe_{da}doet

naast
hoe_{di}toet

4) van de 2° persoon mv

a) als onderwerp voorop:
gèllie x gullie (met of zonder nadruk)
ge (zonder nadruk)
g (aangehecht)
gG (gegemindeerd met volgende g)

Voorbeelden:

gullie wéttet, zullie nie
(jullie weten 't, zij niet)
ge moet x gmoet mar goe.t schèlle èn schèène! (je moet maar flink schelden en schenden)
minse, gògget nòch mee-maake (mensen, jullie gaan het nog meemaken)

b) als onderwerp achterop:
degèllie x degullie

Voorbeeld:
doe degullie mee? (doen jullie mee)
kòm degèllie òk? (komen jullie ook)

Opmerking: DE BONT KV 403 reserveert in deze positie *de* voor het ev. Het H kent die reserve ook maar is niet erg vast in de leer:

kòm de nòch jóngez òf kòm degèllie nie mer?
(komen jullie nog jongens of

komen jullie niet meer)
minse, minse, wa doe de x doe degullie nòw toch!
(mensen, mensen, wat doen jullie nu toch)

c) als voorwerp:

òllie

Voorbeelden:

zént òllie gegivve (ze hebben het jullie gegeven)
dis fan òllie (dit is van jullie)
zwón òllie nie fròdòje (ze wilden jullie niet verraden)

Opmerking: bij uitzondering wordt ipv *òllie* ook wel *oe* gezegd:

wa klaag degullie: óp chen-ie:n van die vergaadringe hék oe gezien! (wat klagen jullie: op geen van die vergaderingen heb ik jullie gezien)

5) van de 3° persoon

m / ev

a) als onderwerp voorop:
hèj (met of zonder nadruk)
ie (zonder nadruk)
j (gehecht aan voorgaande linker)

Voorbeelden:

hèj waar nie réjk, zèj wél
(hij was niet rijk, zij wel)
hèj duugget nie (hij doet het niet)
ie kömt nòch wél (hij komt nog wel)
kdénk dèttie nòch kömt
(ik denk dat hij nog komt)
kdénk dèj nie mér kömt (ik

denk dat hij niet meer komt)
*èj al kömt, dan wie:w nòch
nie hoej kömt* (als hij al komt,
dan weten we nog niet hoe hij
komt)

b) als onderwerp achterop:

héj (met of zonder nadruk)
ie (zonder nadruk)
j (gehecht aan voorgaande
klinker)

Voorbeelden:

*kömt héj òv iemmez an-
ders?* (komt hij of iemand an-
ders)

*kömt héj deez òv daander
wéék?* (komt hij deze of volgen-
de week)

kömt ie nòch, dénk te?
(komt hij nog, denk je)

kój, wój, zój dè? (kon, wou,
zou hij dat)

Het vnv *j* leidt tot allerlei kort-
spraak als blijkt uit volgende va-
rianten:

dinnie x *dij* (deed hij)
stónnie x *stój* (stond hij)
kannie x *kaj* (kan hij)
kónnie x *kój* (kon hij)
willie x *wij* (wil hij)
wówwie x *wój* (wou hij)
zallie x *zaj* (zal hij)
zówwie x *zój* (zou hij)
hittie x *hij* (heeft hij)
hattie x *haj* (had hij)

In kortspraak:

*kój nie wérke, hajts wér
in de ruch!* (kon hij niet wer-
ken, had hij het eens weer in
de rug)

c) als voorwerp:

hum (met of zonder nadruk)
em (zonder nadruk)
m (aangehecht)
mm (gegemeineerd met voor-
gaande *m*)

Voorbeelden:

hum kén ik, heur nie (hem
ken ik, haar niet)

kén em nie (ik ken hem niet)

kham te pakke (ik had hem
te pakken)

knómm (ik nam hem)

Vier emmen vallen samen in
het zinnetje:

knómm, mee (ik nam hem
voor hem mee)

v / ev

a) als onderwerp voorop:

zéj (met of zonder nadruk)
ze (zonder nadruk)
z (aangehecht)
zz (gegemeineerd met volgen-
de *z*)

Voorbeelden:

zéj waart, héj nie (zij was
het, hij niet)

ze kömt nie mer (ze komt
niet meer)

zis ter al (ze is er al)

zzaacht nie (ze zag het niet)

b) als onderwerp achterop:

zéj (met of zonder nadruk)
ze (zonder nadruk)
z (aangehecht)
zz (gegemeineerd met vol-
gende *z*)

Voorbeelden:

dè duu séj, héj nie (dat doet
zij, hij niet)

dan duu séj dè wél (dan
doet zij dat wel)
dè duu se wél (dat doet ze
wel)

dan vrööchst iemmes
(dan vraagt ze het iemand)
toe wier_zgwòdër (toen werd
ze ze gewaar)

c) als voorwerp:

heur (met of zonder nadruk)
er (zonder nadruk)
r (aangehecht)
r (gegemeineerd met voor-
gaande r)

Voorbeelden:

heur kén ik, hum nie (haar
ken ik, hem niet)
khépter x *khébbër gezien*
(ik heb haar gezien)
kéndër x *kénner* (ik ken
haar)
khér gezien (ik heb haar ge-
zien)
kwaar_r kwéjt (ik was haar
kwijt)

Opmerking:

naast haar-vormen ook zij-
vormen:

ze (zonder nadruk)
z (aangehecht)
z (gegemeineerd met voor-
gaan de z)

Voorbeelden:

bréng ze es mee (breng ze
eens mee)
bréng zes mee (idem)
dan bréng zes mee (dan
brengen ze haar eens mee)

o/ev

a) als onderwerp voorop:

et (zonder nadruk)
t (aangehecht)
t (gegemeineerd met volgende
dentaal)

Voorbeelden:

et is me wa! (het is me wat)
tsit ferkie:rt (het zit ver-
keerd)
tuutter nie toe (het doet er
niet toe)

b) als onderwerp achterop:

et (zonder nadruk)
t (aangehecht)
t (gegemeineerd met vorige
dentaal)

Voorbeelden:

dan kömt et mèèrge pas
(dan komt het morgen pas)
waart mar wòdër (was het
maar waar)
dan köm_t mèèrge pas
(dan komt het morgen pas)

c) als voorwerp:

et (zonder nadruk)
t (aangehecht)
t (gegemeineerd met voor-
gaande t)

Voorbeelden:

duuttie et nòch? (doet hij
het nog)
duujt nòch? (idem)
héj moe_t nòg doen (hij
moet het nog doen)

m en v / mv

a) als onderwerp voorop:

zéllie x *zullie*, *zéj* (met of
zonder nadruk)

ze

z (aangehecht)

ẓz (gegeminced met volgen-
de z)

Voorbeelden:

gullie gòt èn zéj bléjve

(jullie gaat en zij blijven)

ze zinne dè (ze zeiden dat)

dè sinne zéllie, wéj nie!

(dat zeiden zij, wij niet)

*zullie moette mar nò drèj-
ge kéjke!* (zij moeten maar

naar zichzelf kijken)

zènder nie òn gedòdcht (ze

hebben er niet aan gedacht)

zènder! (ze zijn er)

*zònt kunne zéjn (ze zouden
het kunnen zijn)*

b) als onderwerp achterop:

*zéllie x zullie, zéj (met of
zonder nadruk)*

ze (zonder nadruk)

z (aangehecht)

*ẓz (gegeminced met voor-
gaande z)*

Voorbeelden:

dè dinne zullie nie mar wéj

(dat deden zij niet maar wij)

dinne ze dè mar! (deden ze
dat maar)

dinẓt mar (deden ze 't maar)

kónzoe iets maake? (kon
ze je iets maken)

wa doen ze mi tie hōws?

die blòḍẓ óp! (wat doen ze
met die huizen, die blazen ze op)

c) als voorwerp:

hullie (met of zonder na druk)

ze

z (aangehecht)

ẓz (gegeminced met voor-

gaande z)

Voorbeelden:

wie hi hullie dè gezeet?

(wie heeft hun dat gezegd)

waar dè vur hullie òf fur

óns? (was dat voor hen of

voor ons)

wie hi se dè gezeet? (wie

heeft hun dat gezegd)

gif set mar mee (geef hun

het maar mee)

hénẓt chegivve? (hebben

ze het hun gegeven)

Opmerking:

de voorwerpsvorm *hullie* werd
ook wel als onderwerp gebruikt:

hullie hént chedòn!

(hun hebben het gedaan)

o / mv

a) als onderwerp voorop:

zéj (met of zonder nadruk)

ze (zonder nadruk)

z (aangehecht)

*ẓz (gegeminced met volgen-
de z)*

Voorbeelden:

tséjn de kéjnder: zéj zéjn

èjglek de schuld, nie daa-

wers (het zijn de kinderen, zij

zijn eigenlijk de schuld, niet de

ouders)

woor zéjn de kéjnder? ze

speule bōwte! (waar zijn de

kinderen, ze spelen buiten)

de kéjnder waaren òk fer-

zòdcht mar zwaarner nie

(de kinderen waren ook uitgeno-

digd maar ze waren er niet)

èn de kéjnder? zònt nie ge-

wilt hébbe! (en de kinderen,

ze zouden het niet gewild

hebben)

b) als onderwerp achterop:

z'éj (met of zonder nadruk)

ze

z (aangehecht)

z:z (gegemeineerd met vol-
gende *z*)

Voorbeelden:

*èn de k'ejnder, kunne z'éj
niks?* (en de kinderen, kunnen
zij niets)

*èn de k'ejnder, kunne ze
dè?* (en de kinderen, kunnen
ze dat)

*èn de k'ejnder, kunzt òf
kunzt nie?* (en de kinderen,
kunnen ze het of kunnen ze
het niet)

*èn de k'ejnder, kun:zt fròd-
ge?* (en de kinderen, kunnen ze
het haar vragen)

c) als voorwerp:

ze   *z* (aangehecht)

z:z (gegemeineerd met voor-
gaande *z*)

Voorbeelden:

die boekke:

khép se öwt (ik heb ze uit)

khé z'öwt (idem)

léé:z'öwt (lezen ze uit)

zléé:z' öwt (ze lezen ze uit)

BEZITTELIJK
VOORNAAMWOORD (bzvnrw)

1) van de 1° persoon ev

m

méjne (met of zonder nadruk)
mene (zonder nadruk)
mne (zonder nadruk)

Voorbeelden:

dès (dat is)
mene zoon
menen awste (oudste)
mene knèècht
méjnen appel, nie den
òòwe
méjnen òwtoo
mne ròch (rogge)

Opmerking:

De voor het m gebruikelijke lange vorm wijkt voor de korte bij verwantschapsnamen:

men vaader, bruu.r, oe:m, nééf, zwòòger,

met uitzondering van:

mene zoon

Zelfstandig gebruikt:

van wie iz diejjen òwtoo?
dèz de méjne!

v

méjn (met of zonder nadruk)
men
mn x m

Voorbeelden: *dès* (dat is)

men dòchter
men awste (oudste)
méjn péér, nie dòòw
(niet die van jou)
men knibbeurs

maaw x mnaaw moedder
(mijn oude moeder)

En zelfs:

m,nééj fiets (mijn nieuwe fiets)

Zelfstandig gebruikt:

dèz de méjn (peer etc)

o

méjn (met of zonder nadruk)
men
mn x m

Voorbeelden: *dès* (dat is)

méjn part, avbléjve!
men jóngste kientje
méjn hèèverke (lage haver)
mnòwtooke (mijn autootje)
mawste x mnawste kientje
(mijn oudste kindje)

Zelfstandig gebruikt:

dès tméjn

Bij mv woorden:

méjn (met of zonder nadruk)
men
mn x m

Voorbeeld:

al méjn x men kéjnder,
koei, stierre etc
maaw x mnaaw lööj (mijn
oude lieden)

Zelfstandig gebruikt:

van wie zéjn al die
kéjnder? Dè séjn de méjn
x dméjn

2) van de 1° persoon mv

m

ónze (met of zonder nadruk)
óns

ns

s (aangehecht)

sS (gegemeineerd met voor-
gaande s)

Voorbeelden:

ónze zoon, ónzen Toon,

ónze zwòdger, ónze nééf

ónzen appel

ónze vaader

waarnaast ook:

óns faader

wat weer leidt tot:

sfaader

dan s_sfaader jòd_{re}ch (dan
is onze vader jarig)

Zelfstandig gebruikt:

dèz den ónze (dat is de onze)

v

óns (met of zonder nadruk)

s (aangehecht)

sS (gegemeineerd met volgen-
de / voorgaande s)

s_sS (idem met volgende / voor-
gaande s)

Voorbeelden:

óns tant'An

stant'An (onze tante An)

zaaw boerderéj (onze oude
boerderij)

ónz boerderéj

óns péér

smoedder

sliev_vrow (OLV)

dè_sSien (dat is Sien)

dè_{s_s}Sien (dat is ons Sien)

Zelfstandig gebruikt:

dèz dóns (dat is de onze)

o

óns (met of zonder nadruk)

S (aangehecht)

sS (gegemeineerd met volgen-
de / voorgaande s)

s_sS (idem met volgende en voor-
gaande s)

Voorbeelden:

óns hèèverke

ónz dérke

z_dérke

óns pèrtje

spèrtje (ons paardje)

zaaw pèrt (ons oude paard)

s_sschuurke (ons schuurtje)

di_{s_s}schuurke (dit is ons
schuurtje)

Béjs hi sfèerke (Bijs heeft
ons varken)

Ha_{s_s}stierke (Has heeft ons
stiertje)

Zelfstandig gebruikt:

tóns (het onze)

tónz iz béeter dan tòllie (het
onze is beter dan dat [paard] van
jullie)

Bij mv woorden:

óns

S (aangehecht)

sS (gegemeineerd met volgen-
de / voorgaande s)

s_sS (idem met voorgaande en
volgende s)

Voorbeelden:

ónz boerre boe.re béeter!

(onze boeren boeren beter)

sfèerkes hëw vèt (onze var-
kens hebben we vet)

Ha_ssfèerkes... (Has heeft on-
ze varkens...)

Ha_{s_s}stierkes... (Has heeft on-
ze stiertjes)

Zelfstandig gebruikt:

van wie zéjn al die kénj-
der?dè zéjn dóns! (van wie
zijn al die kinderen, dat zijn de
onze)

3) van de 2° persoon ev

m

òòwe x jòwwe (met of zonder
nadruk)

oewwe (zonder nadruk)

we (zonder nadruk)

w (zonder nadruk)

oew (zonder nadruk)

oe (zonder nadruk)

w w (gegeminced met voorgaan-
de w)

Voorbeelden:

dèz òòwen appel, nie de
méjne (dit is jouw appel, niet
de mijne)

dèz òòwe ròch

oewwe ròch stòtter slèècht

bé (je rogge staat er slecht bij)

khé we vòdder gezien (ik

heb je vader gezien)

khéw vòdder gezien (idem)

toe zaa_w wvòdder (toen za-
gen we je vader)

Opmerking:

Bij verwantschapsnamen niet de
lange maar de korte vorm:

òòw bruu.r, zwòdger, nééf

Bij vader de lange of korte vorm:

oew vaader x oewwe vaader

Bij zelfstandig gebruik:

den òòwe x de jòwwe

Voorbeelden:

èz di heuren appel iz, danz

dè den òòwe (als dit haar ap-

pel is dan is dat de jouwe)
dizzen appel is de jòwwe
(deze appel is de jouwe)

v

òòw, jòw (met of zonder nadruk)

oew x oe x w

w w (gegeminced met voorgaan-
de w)

Voorbeelden:

dèz òòw péér, nie de méjn

(dat is jouw peer, niet de mijne)

hèt jòw moedder Schamp

van der èjge? (heet jouw moe-
der Schamp van zichzelf)

lééft oew moedder nòch?

(leeft je moeder nog)

hiw moedder dè (heeft je

moeder dat)

dè moe_w moedder vròdge

(dat moeten we je moeder vragen)

Opmerking:

Een extreem geval is deze vier-
ling:

dan dòòwwww grèèj derbé

(dan duwen wij voor jou je spul-
len erbij)

Bij zelfstandig gebruik:

dòòw x de jòw

Voorbeelden:

èz di méjn péér is, danz

die dòòw (als dit mijn peer
is, dan is die de jouwe)

dees tròøj is de jòw (deze
trui is de jouwe)

o

òòw (met of zonder nadruk)

jòw

oew

w

w_w (gegemineerd met voor-
gaande w)

Voorbeelden:

*dèz òòw wèèrk, èn van
niemmez aandèrs!* (dat is
jouw werk, en van niemand an-
ders)

ja, tis jòw kèjnt! (ja, het is
jouw kind)

héd oew hòj al dröch? (heb
je je hooi al droog)

bréngw hòj mar (breng je
hooi maar)

dan bréngoe oew hòj (dan
brengen we jouw hooi)

dan bréngoew hòj (idem)

dan bréng_w hòj (idem)

Bij zelfstandig gebruik:

tòòw, tjòw

Voorbeelden:

dis méjn èppelke, dès tòòw
(dit is mijn appeltje, dat is 't
jouwe)

woors tjòw geblivve? (waar
is het jouwe gebleven)

Bij mv woorden:

òòw x oew:

*door speule òòw x oew
kèjnder* (daar spelen jouw x
je kinderen)

Bij zelfstandig gebruik:

*zèjn die kèjnder door
dòòw?* (zijn die kinderen
daar de jouwe)

4) van de 2° persoon mv

m

òllie (met of zonder nadruk)

òlliejje (met of zonder nadruk)

Voorbeelden:

is tè òlliejjen Antoon? (is
dat jullie Antoon)

dèz òllie vaader (dat is jul-
lie vader)

dèz òlliejje vòdder (idem)

dèz òllie bruu.r (dat is jul-
lie broer)

*der zit nòg al wa fröwt óp
òlliejjen boe:gert!* (er hangt
nogal wat fruit in jullie boom-
gaard)

Bij zelfstandig gebruik:

den òlliejje

Voorbeelden:

*òlliedde gullie den òlliej-
jen òk?* (oliën jullie die van
jullie ook)

*is tiejjen boe:gert òk ten
òlliejje?* (is die boomgaard ook
van jullie)

v

òllie (met of zonder nadruk)

Voorbeelden:

*iz òllie boerderéj ver-
kòòcht?* (is jullie boerderij
verkocht)

*waz òllie moedder nòch
hèl* (wat is jullie moeder nog
kras)

Bij zelfstandig gebruik:

dòllie

Voorbeelden:

iz die boerderéj door dòllie?

(is die boerderij daar die van jullie)

*dees tòffel is dóns, die dòl-
lie* (deze tafel is de onze, die

van jullie)

o

òllie (met of zonder nadruk)

Voorbeelden:

òllie dérke stö óp tròwwè

(jullie dochter staat op trouwen)

òllie pèrt lie.p bėj ónz in

de wěj (jullie paard liep bij ons

in de wei)

Bij zelfstandig gebruik:

tòllie

Voorbeelden:

di pérke is tóns, dès tòllie

(dit peertje is het onze, dat is

van jullie)

Bij mv woorden:

òllie

Voorbeeld:

loe.pe door òllie stierre

(*koej, kalver*)? (lopen daar

jullie stieren (koeien, kalveren)

Bij zelfstandig gebruik:

wélke koej zéjn de béés-

te? dòllie! (welke koeien zijn

de beste, die van jullie)

5) van de 3° persoon ev

m

humme (met of zonder nadruk)

zėjne x *zénne* (met of zonder nadruk)

zene

zne x *zn* x *z*

Voorbeelden:

is tè humme zoon? (is dat

zijn zoon)

humme ròch stö ter bééter

óp dan de méjne (zijn rogge

staat er beter op dan de mijne)

dès séjnen appel, blév af!

(dat is zijn appel, blijf af)

zene wěj stötter mòj bé

(zijn tarwe staat er mooi bij)

zne ròg is ferdruu:cht (zijn

rogge is verdroogd)

znaawen héngst (zijn oude

hengst)

Bij verwantschapsnamen als broer, neef verschijnt de korte vorm:

zen bruu.r, hum zwòðger

znééf (zijn neef)

Bij vader, zwager kan de korte of de lange vorm gebezigd worden, met voorkeur voor de korte:

zen x *zene vaader*

zen x *zene zwòðger*

hum x *humme vaader*

Bij zelfstandig gebruik:

den humme

Voorbeelden:

diz den ónze, dè den hum-

me (deze is de onze, die de zijne)

v

hum (met of zonder nadruk)

zėjn (met of zonder nadruk)

zen x *zn* x *z*

Voorbeelden:

zhan zich verkeeke: twaar

hum x *zėjn vrow, nie de*

méjn! (ze hadden zich verke-

ken, 't was zijn vrouw, niet de mijne)

znaaw moedder (zijn oude

moeder)

znéej boerderéej (zijn nieu-

we boerderij)

Bij zelfstandig gebruik:

de hum

de zéjn

Voorbeelden:

oover wèlke vròw gögget?

oover de hum! (over welke

vrouw gaat het? over de zijne)

wélke koe iz de bééste?

de zéjn!

o

hum x *zéjn* (met of zonder nadruk)

zen

zn x *z*

Voorbeelden:

héj hi ze gehòlpe mit hòjje,

mar nòw réégenet, èn hi

tie hum hòj nie dröch! (hij

heeft hen geholpen met hooien,

maar nou regent het, en heeft

hij zijn hooi niet droog)

héj hi zen laant ferkòdòcht

(hij heeft zijn land verkocht)

znaaw, znééj hòske (zijn

oud, nieuw huisje)

Bij zelfstandig gebruik:

thum x *tséjn*

Voorbeelden:

wélk höwz is nòw afche-

braant? et hum! (welk huis

is nu afgebrand? het zijne)

gén kòdòj kuuske mar tséjn

iz beeter! (geen slecht koetje

maar het zijne is beter)

Bij meervoudige woorden:

zéjn x *hum*

zen

zn

z

Voorbeelden:

hum x *zéjn kèjnder, allie:n*

die (zijn kinderen, alleen die)

héj hi zen érpel al öwt (hij

heeft zijn aardappelen al uit =

gerooid)

znaaw lööj (zijn oude lieden)

znééj érpel (zijn nieuwe

aardappelen)

hum péért loe:pen in de

Milwèrt (zijn paarden lopen in

de Middelwaard)

Bij zelfstandig gebruik:

de hum x *de zéjn*

Voorbeelden:

waffer kèjnder loe:pe door?

de hum, de zéjn (de zijne)

Opmerking: reeds in de jaren

'30 kleurden de zegswijzen met

hum de spraak van de dorps-

oudsten

6) van de 3° persoon v / ev

m

heure (met of zonder nadruk)

hurre (idem)

dere x *ere*

dre

re

er

r (gegemincerd met voorgaan-

de r)

Voorbeelden:

dès heuren appel, blév af!

(dat is haar appel, blijf af)

hurre schòlk moet in de

was! (haar schort moet in de was)

ere x *dere* x *dre mins* *is*

wéch cheloe:pe (haar man

is weg gelopen)
ze hi tren aawe vréjér truch!
(ze heeft haar oude vrijer terug)
zhi drèjge kéjnt ferlórre
(ze heeft haar eigen kind verloren)

Bij verwantschapsnamen als broer, neef verschijnt de korte vorm:

der bruu.r, nééf

De lange en korte vorm bij vader en zwager:

der x dere vaader
der x dere zwòðger

Maar *der zoon?* Uitgesloten!

Voorbeelden:

zhi re zoon nòch tòws (ze heeft haar zoon nog thuis)
zhi,r zoon óp afchestuu.rt
(ze heeft er haar zoon op afgestuurd)

Bij zelfstandig gebruik:

den heure

Voorbeeld:

génne kòðje stie.r mar den heuren iz bééter! (geen slechte stier maar die van haar is beter)

v

heur (met of zonder nadruk)
der
dr
er
r
,r (gegemineerd met voorgaande r)

Voorbeelden:

dès heur péér, blév af!
(dat is haar peer, blijf af)
der bóks moet in de was
(haar broek moet in de was)

khar zuster gezien (ik had haar zuster gezien)
kha ,r zuster gezien (ik had er haar zuster gezien)
raaw moedder òchhèerm!
(haar oude moeder ocharm)

Bij zelfstandig gebruik:

de heur x dheur

Voorbeelden:

iz dè zéjn tröøj? nie.; *de heur!* (is dat zijn trui, nee, de hare)
dheurr? jaa, de heur! (de hare, ja, de hare)

o

heur (met of zonder nadruk)
der
dr
er
r
,r (gegemineerd met voorgaande r)

Voorbeelden:

twaar heur kéjnt, nie dè van der zuster ('t was haar kind, niet dat van haar zuster)
zhar hòj nèt binne (ze had haar hooi net binnen)
raaw pèrt (haar oude paard)
ze hatter hòj nòch nie binnen òft begón te réégene (ze had haar hooi nog niet binnen of het begon te regenen)
zha,r hòj nòch nie in òft te schuu.r braande wis te grónt toe af! (ze had er haar hooi nog niet in of de schuur brandde tot de grond toe af)
khé,rport truch chegivve (ik heb haar haar rapport terug-

gegeven)
Bij zelfstandig gebruik:

theur

Voorbeelden:

*is tè jungske van der zus-
ter?nie:, dès theur* (nee, dat
is het hare)

Bij mv woorden:

heur

der

er

r

r (gegemindeerd met voorgaan-
de r)

Voorbeelden:

*heur kėjnder meuge nie
mee* (haar kinderen mogen
niet mee)

*khadder kėjnder nèt nòch
hie.r!* (ik had haar kinderen
net nog hier)

*khar kėjnder dhie:l wéék
hie:r* (ik had haar kinderen
de hele week hier)

*kha,r kėjnder oover de
floe.r* (ik had er haar kinde-
ren over de vloer)

Bij zelfstandig gebruik:

de heur

Voorbeeld:

*waffer kėjnder speule door?
de heur* (wat voor kinderen
spelen daar, de hare)

7) van de 3° persoon o / ev

m

zėjne x *zénne* (met of zonder
nadruk)

zene

zne

zn

Voorbeelden:

*et kèèlefke vrét senen bak
nie leech!* (het kalfje vreet zijn
bak niet leeg)

*et kėjnt gaav em nie af:
et waar zéjnen tò!* (het kind
gaf hem niet af, het was zijn tol)
*et knèchje is sene gulde
kwéjt* (het knechtje is zijn gul-
den kwijt)

*zne schórstie:n izzet höws
nòw kwéjt* (zijn schoorsteen
is het huis nu kwijt)

*tkèlleke hi znèjge vaader
nie mér gekènt* ('t ventje
heeft zijn eigen vader niet meer
gekend)

v

zėjn (met of zonder nadruk)

zen

zn x z

Voorbeelden:

*et kèèlefke kan zen plòts
nie féjne!* (het kalfje kan zijn
plaats niet vinden)

*et kėjnt is sen moedder
kwéjt* (het kind is zijn moeder
kwijt)

*tmènneke zórch fur znaaw
moedder* (het mannetje zorgt
voor zijn oude moeder)

*tmènneke i,snééj knie.p
kwéjt* (..is zijn nieuwe zakmes
kwijt)

o

zėjn (met of zonder nadruk)

zen

zn x z

Voorbeelden:

iedder höws hi sen kröws
(elk huis heeft zijn kruis)

*di höws hi zéjn kröwz al
goe.t lòdte zien!* (dit huis
heeft zijn kruis al goed laten
zien)
iedder höws hi znèjge kröws
(ieder huis heeft zijn eigen
kruis)
*di höwz i,snééj dak al wér
kwéjt* (dit huis is zijn nieuwe
dak al weer kwijt)

Bij meervoudige woorden:

zéjn
zen
zn x z

Voorbeelden:

*di höwz iz al zen panne
kwéjt* (dit huis is al zijn pannen
kwijt)
*di höwz iz al znééj panne
kwéjt* (dit huis is al zijn nieuwe
pannen kwijt)

8) van de 3° persoon mv

m

hullieje (met of zonder nadruk)
dere x ere
dre
re
r (gegemineerd met voor-
gaande r)

Voorbeelden:

*is tè deren aawe knèècht
nòch?* (is dat hun oude
knecht nog)
*dren boe:gert levert nie
feul óp!* (hun boomgaard levert
niet veel op)
*zhén er ren boe:gert fer-
paacht* (ze hebben er hun
boomgaard verpacht)

zé,rn boe:gert ferpaacht
(idem)
hullieje ròch stòtter mòj óp
(hun rogge staat er mooi op)
hullieje zoon

maar:

hullieje x hullie vaader
hullie nééf

Bij zelfstandig gebruik:
den hullieje

Voorbeeld:

*zòn hénkstekeuring zi òk
nie alles: den òlliejen is
wéjt òwt ten bééste mar den
hullieje wier kampejoen*
(zo'n hengstenkeuring zegt
ook niet alles: die van jullie is
verreweg de beste maar die van
hen werd kampioen)

v

hullie (met of zonder nadruk)
der
dr
r
r (gegemineerd met voorgaan-
de r)

Voorbeelden:

*hullie boerderééj iz afche-
braant* (hun boerderij is afge-
brand)
*hullie haaver hi slèècht che-
schoote* (hun haver heeft bij
het dorsen weinig opgeleverd)
*zhén vlij wéék der moedder
begrave* (ze hebben vorige
week hun moeder begraven)
*draaw boerderééj is mòjjer
dan der nééj!* (hun oude
boerderij is mooier dan hun
nieuwe)
hawr boerderééj toe mar

gekòòcht! (hadden we hun boerderij toen maar gekocht)
hanz ,r boerderéj mar bé verkòòcht, nòw kunz die aaw braak nie mér kwéjt
(hadden ze hun boerderij er maar bij verkocht, nu kunnen ze die oude bouwval niet meer kwijt)

Bij zelfstandig gebruik:

de hullie

Voorbeeld:

óns haaver stö mar te pratte, moette de hullie zien!
(onze haver wil maar niet gedijen, moet je die van hen zien)

o

hullie (met of zonder nadruk)
der
er
r

,r (gegemineerd met voorgaande / volgende r)

Voorbeelden:

ze zéjn hullie x der pèrt kwéjt! (ze zijn hun paard kwijt)
ze zéjn ötter höske gezét!
(ze zijn uit hun huisje gezet)
öttröske gezét, zédde? (uit hun huisje gezet, zeg je)
zinge öt,ròòm (ze hingen uit haar raam)

Bij zelfstandig gebruik:

thullie

Voorbeelden:

wéj doen ónz dérke nò de kòschool mar zullie thullie nie! (wij doen onze dochter naar de kostschool, zij die van hen niet)

Bij meervoudige woorden:

hullie
der x dr
er
r

Voorbeelden:

al hullie koej doen ze wécht!
(al hun koeien doen ze weg)
ze verkoe:pe al der schòòp
(ze verkopen al hun schapen)
van wérskante zéjn draaw lööj allang doe:t! (van weerszijden zijn hun ouwelui = ouders allang dood)
dè séjn drawste kéjnder
(dat zijn hun oudste kinderen)
zwaa,r kéjnder kwéjt (ze waren hun kinderen kwijt)
zwaa,,r kéjnder ònt suu.-ke (ze waren er hun kinderen aan 't zoeken)

Bij zelfstandig gebruik:

de hullie

Voorbeelden:

van wie zéjn tòg al die kéjnder? Dóns séjnt nie. Dòllie òk nie. Dan zéjnt te hullie! (van wie zijn toch al die kinderen? De onze zijn het niet. Die van jullie ook niet. Dan zijn het die van hen)

AANWIJZEND
VOORNAAMWOORD (awvwn)

1) Bijvoeglijk, voor objecten in de nabijheid

ev

m *dizze* (deze)

v *dees* (deze)

o *di* (dit)

ditte (dit, met nadruk)

mv *dees* (deze)

Voorbeelden:

dizze kèl (deze kerel)

deez brin (deze boerin)

di x ditte pènneke (dit

pannetje)

dees kèls, brinne, pènne-

kes, (deze kerels, boerinnen,

pannetjes)

Bij het m woord *kant* hoort de aanwijzing

dizze kant óp! (deze kant op)

wat vaak verkort wordt tot:

dizzóp! (hierheen)

of nog korter tot:

dis

Voorbeelden:

kòm mar dis, mènneke!

(kom maar hier manneke)

kòm ez diz, Anneke (kom

eens hier, Anneke)

bréngt ze mar dis! (breng

ze maar hier)

ès che nòg ez dizzóp kòm,

kòm dan ez òn! (als je nog

eens deze kant uit komt, kom

dan eens aan)

De bv vormen kunnen ook zelfstandig worden gebruikt.

Behalve bij het o / ev is dan toevoeging van het lw zeker bij ouderen nog heel gewoon:

ev

m *den dizze* (deze)

v *de dees* (deze)

o *ed di x òdi x di* (dit)

et ti x òti x di (dit)

mv *de dees* (deze) x *òdees*

x *dees*

Voorbeelden:

wa féjnde (wat vind je)

den béésten héngst? den

dizze! (de beste hengst, deze)

de bééste mérrie? de dees!

(de beste merrie, deze)

ed bééste vólle? òti x òdi!

(het beste veulen, dit)

de bééste péért? òdees x

dees (debeste paarden, deze)

En echter zelfstandig:

mi wie héddet méste óp?

mitte dees x mi dees! (met

wie heb je het meeste op, met

deze)

Waarbij gewezen wordt bv op de ernaast staande echtgenote die, zelf gevraagd, kan wijzen op haar man *den dizze* of haar dochtertje *òti!*, of heel de kinderschare: *de dees!*

2) Bijvoeglijk voor objecten verder weg

ev

m *diejje* (die)

v *die* (die)

o *dè* (dat)

dètte (dat, met nadruk)

mv *die* (die)

Voorbeelden:

diejje kèl (die kerel)

die brin (die boerin)

dè x dètte pènneke (dat pan-
netje)

*die kèls, brinne, pènne-
kes* (die kerels, boerinnen, pan-
netjes)

Opmerking:

Het vnv *ginne* enkel gebruikt
bij het m znv *kant*, en *geen*
enkel bij het o *èènt* (eind)

Voorbeelden:

*beginne we mèèrge òn
ginne kant* (beginnen we mor-
gen aan die kant)

*òn geen èènt zettoe en
héch* (aan die kant zetten we
een heg)

Voor de rest is dit awv
naar... gene zijde.

Bij zelfstandig gebruik krijgen
ook de vormen met die des-
gewenst een lw mee:

ev

m *den diejje* (die)

v *de die* (die)

o *ed dè x òdè x dè* (dat)
et tè x òtè x dè (dat)

mv *de die x die* (die)

Voorbeelden:

wa féjnde (wat vind je)

den béésten héngst? den

diejje! (de beste hengst, die)

de bééste mérrie? de die!

(de beste merrie, die)

*ed bééste vòlle? òdè x òtè x
dè!* (het beste veulen dat)

En echter zelfstandig:

*wie bedoelde? Frans Jan-
se! oo, den diejje, die dècht
nie, ferköpt zen moedder
èj de kans krécht!* (wie be-
doel je, Frans Jansen, o, die, die
deugt niet, verkoopt zijn moe-
der nog als hij de kans krijgt)

Aparte vermelding verdienen
nog de awv zelf en dezelfde:

A) *zèlf x èjges* (zelf, eigens)

In mijn jeugd ging de voor-
keur uit naar *èjges*:

doet èjges mar! (doe het
zelf maar)

*thöwz èjges hi niks che-
lijje!* (het huis zelf heeft niets
geleden)

ze zéjn nòggal óp trèjge
(ze zijn nogal eenkennig)

ze viel van drèjge (ze viel
van zichzelf = flauw)

khémt èjges huu:re zégge
(ik zelf heb het hem horen
zeggen x ik heb het hem zelf ho-
ren zeggen)

vròdòg et te pòwz èjges!

(vraag het de paus zelf x

vraag het zelf aan de paus)

B) *den èjgeste x dezèlvde*

Voorbeelden:

*di kalv is fan denèjgeste
stie.r!* (dit kalf is van dezelf-
de stier)

Mèt de in het voorgaande vb
tevergeefs aangekondigde bepa-
ling:

*di kalv is fan denèjgeste
 stie.r èz dè door!* (dit kalf is
 van dezelfde stier als dat daar)
*dnèjgesten dach nòch
 kaamzt hòòle!* (dezelfde dag
 nog kwamen ze het halen)
*zwoone nòg in tèjgeste
 hówz ès froegger!* (ze woenen
 nog in hetzelfde huis als
 vroeger)
*van dèjgeste koe trókkoe
 nòg en kèlfke* (van diezelfde
 koe trokken we nog een kalfje)
dèjgeste péére èz dóns! (de-
 zelfde peren als die van ons)
*wie hént chedòn? Die van
 de Prins wér, tséjn aad dèj-
 geste!* (wie hebben het gedaan,
 die van Prinsen weer, het zijn
 steeds dezelfde)

Moet een woord als

vnèjges (vanzelf)

hier ook nog behandeld worden? De vraag verdient een antwoord:

vnèjges nie! (natuurlijk niet)

Want

et sprékt fan èjges (het
 spreekt vanzelf)

dat bijwoorden niet thuishoren onder de awvwn.

VRAGEND

VOORNAAMWOORD · (vrvnw)

1) zelfstandig /

vragend naar personen

a) in onderwerpsvorm:

wie

Voorbeelden:

wie ister òn de burt? (wie
is er aan de beurt)

wiester òn de burt? (idem)

wiezzem nòw? (wie is hem
nu)

wie zédde (wie ben je)

wie zént (wie zijn het)

b) in voorwerpsvorm:

wies (wiens)

Voorbeelden:

wies bóks héd òn? (wiens
broek heb je aan)

wies héddet meegegivve?
(wie heb je 't meegegeven)

wies hédde vròðje? (wie
heb je verraden)

òn wies moekt fròðge? (aan
wie moet ik het vragen)

zwie:te van wies! (ze we-
ten van wie)

Opmerking:

Al in de jaren '30 klonken *wies*-
vormen ouderwets. Jongeren ge-
bruikten algemeen de *wie*-
vormen:

wie we door hébbe x
wiew door hébbe (wie we
daar hebben)

van wie wétte dè? (van wie
weet je dat)

2) zelfstandig /

vragend naar zaken:

wa (wat)

watte (intensiefvorm)

w (aangehecht)

Voorbeelden:

wa izzet nòw wér? (wat
is er nu weer)

waster nòw wér? (idem)

wa sittie? (wat zegt hij)

wadde gedòn? (wat had
je gedaan)

wédde gedòn (wat heb je
gedaan)

watte? (wat zeg je nu weer,
dat geloof je toch zelf niet, etc)

w_wvaart? (wat was het)

vur wa kréjkt? (voor wat
krijg ik het)

Inzake het laatste vb dient opge-
merkt dat een constructie met
een vnw bijwoord meer voor
de hand ligt: *woorvur kréjkt?*

3) bijvoeglijk /

vragend naar personen

De verbogen vorm *wies* (wiens)
verschijnt als bnw in de wisse-
lende vormen die daarbij horen.

Voor het ev:

m *wiezze*

v *wies*

o *wies*

Voorbeelden:

wiezze stier (wiens stier)

wiezzet hénkst ist? (wiens
hengst is het)

wies koe ist? (wiens koe is het)

wies kalv ist? (wiens kalf is
het)

Voor beide mv:
wies (wiens)

Voorbeeld:
wies höws séjn toe afchebraant? (van welke mensen zijn toen de huizen afgebrand)

Bij zelfstandig gebruik voor het ev:

m *de wiezze*
v *de wies*
o *twies*

Voorbeeld:
driz en höwz afchebraant!
twies? (er is een huis afgebrand, een huis van wie)

Bij zelfstandig gebruik voor het mv:

de wies

Voorbeeld:
der zéjn drie höwz afchebraant! de wies? (er zijn drie huizen afgebrand, de huizen van welke mensen)

Gewezen dient nog te worden op onderstaande schijnvarianten. Ze lijken op verbogen vormen ván al verbogen vormen van *wie*. In feite zijn het samenvoegingen van *wie* + *zijn*:

wiezzene stie.r
wiezzenen héngst
wiezzen koe
wiezzen kalf
wiezzen kéjnder

4) Bijvoeglijke vormen met:

a) *wat*

Het vnw *wat* kan enkel bijvoeg-

lijk worden gebruikt als het een binding aangaat met de woorden een of voor.

Voorbeelden met een:
m *wannen boe.r!*
v *wan boerrin!*
o *wan boerke!*
mv *wan boerre!*

De uitroptekens geven een hoge mate van verwondering aan, in positieve maar ook vaak in negatieve zin. Zo betekent

wanne pròt

dat de spreker ongepaste dingen zegt, maar

wanne preek

kan net zo goed betekenen dat de pastoor heel goed heeft gepreekt als heel slecht.

Voorbeelden met voor:
m *wafren boe.r*
v *waffer boerrin*
o *waffer boerke*
mv *waffer boerre*

Ook de combinatie *wat+voor+een* is mogelijk:

wafrénnen boe.r
wafrie:n boerrin
wafrie:n boerke

Of *wafrie:n* voor mv-woorden ook gebruik was betwijfel ik. De etymologie verzet zich er tegen. Al zegt dit ook weer niet alles:

de bvnw *hoen* (hoe een) *zòn* (zo een) en al genoemd *wan* (wat een) zijn goed tegen een mv opgewassen:

wan, hoen vleegeles? (wat

een vlegels)
zòn vleege! (zo'n, zulke
vlegels)

Bijvoeglijke vormen met:

b) welk

Voorbeelden:

m *wélken boe.r*
v *wélke boerrin*
o *wé!k boerke*
mv *wélke boerre*

Bij zelfstandig gebruik:

m *wélken is tè* (welke is
dat)
v *wélke is tè* (welke is dat)
o *wé!k is tè* (welk is dat)
mv *wélke zéjn dè* (welke
zijn dat)

Wélke impliceert een precie-
zere vraag dan *wafferénne*.

Voorbeelden inzake hengsten:

Vraag: *wafferénnen is tè?*

Antwoord: *ene goeije, ene*

Sjètlander, ene schummel!

Vraag: *wélken is tè?*

Antwoord: *de kampejoen*

van vurrech jòòr! Die van

Janse! Dèz nòw Niekkoo

van Meeloo!

Echt zelfstandig:

wé!k (wat)

Dit vraagwoord al in de jaren
'30 beperkt tot de taal van ou-
deren met vaak minimale be-
lezenheid, met de betekenis:
wat zeg je? Wat bedoel je?

BETREKKELIJK
VOORNAAMWOORD (btrvuw)

Wat ik me na een mensenleeftijd nog herinner van het gebruik van het btrvuw in het H dialect? Niets! Toen ik het nog sprak wist ik niet wat btrvuw of bv-bijzinnen waren.

En mijn zegslieden van toen? Liggen nog gezellig bij elkaar op hun kleine kerkhofje maar... doen er het zwijgen toe.

Het enige wat ik zeker weet is dat ze bij leven en welzijn op hun praatstoel moeiteloos omsprongen met hun ingewikkelde taalsysteem waarvan ze overigens geen notie hadden.

Het enige wat ik zelf nog kan doen is luisteren naar hun taalsysteem zoals ik dat als kind ook nog even gesproken heb. Niet dat dan de paragraaf met het btrvuw in alle zuiverheid weer op komt borrelen. Wat ik doorkrijg lijkt me zoal niet erg beschadigd toch wel onvolledig en vaag. Na een mensenleeftijd, zeker, vanzelfsprekend.

Maar het probleem overziend denk ik ook dat mijn onzekerheid betreffende het btrvuw mede veroorzaakt wordt door mijn zegslieden op Hodie Ego: ze doen er nu het zwijgen toe, maar nog volop aan de praat spraken ze - als ik me goed her-

inner - zo min mogelijk in bv-bijzinnen. Die klonken hun veel te moeizaam en ingewikkeld. Die hielden het verhaal maar op. Mijn zegslieden waren geen voorlezers maar praters: ze hadden tijd zat en maakten al vertellend tempo. Bv-bijzinnen moet je zoeken en, soms, genieten in boekentaal maar als al gezegd: boeken lezen ze niet. En bv-bijzinnen spraken ze niet. In ieder geval: liefst niet. Ik denk dat ze - toen ze nog op hun praatstoel zaten - met die btrvuw nauwelijks overweg konden, zo weinig dat ze zelf vaak een potje maakten van al die d-vormen en w-vormen.

Met de onzekerheden van toen en nu, van hen en mij, waag ik me toch aan een overzicht. Om zo weinig mogelijk fouten te maken beperk ik me tot een heel beperkt paradigma. Wat ik vervolgens compenseer met veel voorbeelden die opwellen uit mijn spraakmakend vermogen van toen. Nee, niet op Allerzielen, zo midden in de zomer wil ik nog wel 's even wat omwandelen op het H kerkhofje. Daar valt dan altijd iets te horen. Nooit in paragrafen. Altijd in zinnettes.

Het btrvuw

m / ev:

die

wie - wies

Onderwerp en voorwerp hebben
die

met dien verstande dat na voorz
altijd de w-vorm wordt gebe-
zigd.

Over de tweede naamval
wies

ben ik niet helemààl zeker, in
het voetspoor van de ANS zet
ik er dus <twijfelachtig> ach-
ter. Meer voor de hand ligt in
ieder geval een constructie met
voorzetsel, vnbijwoord of
bzwvw: van wie, waarvan, die
zijn.

Voorbeelden

den boe.r die dòrst
den boe.r die we zaage
wies pèrt
die zen pèrt
van wiet pèrt
woort pèrt fan
verzoopen is
(wiens paard verzopen is)

den boe.r
die ze et x diest
òn wie ze et x òn wiest
woor ze et x woorst
òn meegaave
(aan wie ze het meegaven)

den boe.r
die we et x diewt
òn wie we et x òn wiewt
woor we et x woorwt
òn vroegge
(die we het vroegen)

Het btrvbw
v / ev:

die
wie

Voorbeelden:

de brin
die door löpt (de boerin
die daar loopt)
die der kientje
van wiet kientje
woort kientje van gestör-
ven is (van wie het kindje
gestorven is)

de brin
die we et x diewt
òn wie we et x òn wiewt
woor we et x woorwt òn
meegaave (aan wie we het
meegaven)

de brin
die we x diew
zaage

Het btrvbw

o / ev

dè

Voorbeelden:

et höws dèwn aander klur-
ke gaave (het huis dat we een
ander kleurtje gaven)

ed dak (het dak)
dè versleeten is (dat versle-
ten is)
dè se afchebrooke hén (dat
ze afgebroken hebben)

Bij o zaakwoorden is een voor-
zetselconstructie uitgesloten. In
plaats daarvan gebruikt men
het vnbijwoord:

ed dak
woor de panne van kepòt
séjn (waar de pannen van ka-
pot zijn)
woor nééj rie.t óp moet
(waar nieuw riet op moet)

Bij o woorden die personen aan-
duiden kan ook een wat twij-
felachtige constructie worden toe-
gepast met een bznw, dat zich
dan richt naar het geslacht van
de aangeduide persoon:

et kientje (meisje) *dètter*
moedder doe:t is
et kientje (jongetje) *dèssen*
moedder doe:t is

Helderder in mijn geheugen ligt
de constructie met een voorz:

et kientje (jongen of meisje)
van wie de moedder
doe:t is
òn wiewt meegaave (aan
wie we het meegaven)

De constructie met een vnw-
bijwoord is ook hier weer mo-
gelijk:

et kientje (jongen of meisje)
woor de moedder van
doe:t is

Het btrvnw

m - v - o /mv

die
wie

Voorbeelden:

de minse x vròwwe x kéjn-
der
die hie.r woone
die we zaage

van wiet höwz
die der höwz
woort höws fan iz afche-
braant

de minse...
diest
òn wiest
woorst òn
hébbe meegegivve

de minse...
wooroe toe:ch óp han
(waar we het oog op hadden)
die we zaage

Btrvnw met
ingesloten antecedent

Btrvnw hebben betrekking op /
verwijzen naar / verbinden met
zelfstandigheden die eerder zijn
genoemd. Zo'n zelfstandigheid
noemt men een antecedent.

Als vb hadden we:

de boe.r, brin die...
et höske dè...
de minse die...

Volgen hier nog enkele vb met
wat vagere antecedenten:

alles waw x dèw doen (alles
wat we x dat we doen)
ed bietje waw x dèw in
höws han (het beetje wat we
x dat we in huis hadden)
stè al wagge x dègge hét?
(is dat alles wat je x dat je hebt)
ed bééste waj x dèj kón
lòdte zien (het beste wat x
dat hij kon laten zien)

Deze keuze tussen de w- en d-
vorm soms ook bij een wat
vager znw als water:

et wòtter watter x dètter
stón (het water wat er x dat
er stond)

Tot slot enkele vb van btrvnr
met ingesloten antecedent:

die vroech brevie.re wòr-
re gén pòdter (zij die vroeg
brevieren worden geen pater)
diet x wiet wét macht ség-
ge (wie het weet mag het zeg-
gen)
wat wört wie:toe al (wat
het wordt weten we al)
wiewt cheeve vròdjoe nie
(wie we het geven verklappen
we niet)

We sluiten af met het meest
gelezen zinnetje van de Bra-
bantse Muurkrant:

krèk wak wó! (net wat ik wou)

ONBEPAALED
VOORNAAMWOORD (onbvnw)

Voor deze groep vnw beperken we ons tot een overzicht in voorbeelden. Daarin ontbreekt de moeder van alle onbvnw: men.

A) Zelfstandig gebruikt:

al (alles, allemaal)
al wak hép (alles wat ik heb)
al èèrmoej dègge door ziet
(allemaal armoe wat je daar ziet)
ie:n haagelbööj, èn alles
waar ewéch! (een hagelbui,
en alles was weg)
èn nòw ammòl de deur öwt!
(en nu allemaal de deur uit)
bóns, bòllie, ballemòl! (bij
ons, bij jullie, bij allemaal)
zèjn ammel énder! (ze zijn
allemaal eender)
toe zinder mènne hoet moes!
(toen zei er me een hoe het moest)
iemmant x iemment x iem-
mes (iemand)
niemmant x niemment
(niemand)
niemmante zégge!
(niemand zeggen)
iemmente moet ze gezien
hébbe! (iemand moet haar ge-
zien hebben)
gémman x gniemmes x
niemmes x niemmeste (geen
man, geen iemand, niemand)
gniemmes wéttet! (geen
weet het)
génne x génnenénne diet
me zégge kan! (geen die het
me zeggen kan)

gnie:n diet wét! (geen [van
de dames] die het weet)
zitter gnie:n! (ze zegt er geen
een = niets)
héj hitter gnie:n! (hij heeft
niets)
héj wéttet chlèjk! (hij weet
het allemaal)
iemmes x iemmeste moed
beginne! (iemand moet be-
ginnen)
tschilt iets òf niks (het
scheelt iets of niets: bijna niets)
niedder kant! (eenieder kan
het)
iederie:n kant! (iedereen kan
het)
iedrén zene zin! (elk z'n zin)
gégget x gécht nie vurt
ségge! (je hebt het niet voor
het zeggen)
sómmege waare lit van de
Lanstant! (sommigen waren
lid van de Landstand)
zént furt ségge, door in den
Haach (ze hebben het voor
het zeggen, daar in Den Haag)
ènt köpt èn tsöpt mar òv
et nikz en kòðst! (en men
koopt en zuipt maar alsof het
niks niet kost)
èn dè löpt mar in èn öwt
òft niks is! (en dat loopt maar
in en uit of het niks is)
tréégent tèt sèkt (het regent
dat het zeikt = het regent zeer
hard)
veul izzet nie mar tis tòch
wa! (veel is het niet maar het
is toch wat)
ès ten hónt schét vélt er wa!
(als de hond schijft valt er wat)

Opmerking:

De onbvnw *iemmant* - *niemmant* en consorten vertegenwoordigen een nogal asociale groep: het is allemaal familie van elkaar, en regels zijn er om aan de laars te lappen. Heel onbeschaafd laten ze zich nog verbuigen:

iemmes moet et toe.n (iemand moet het doen)

iemmeze zulde et moette zégge! (iemand zul je het moeten zeggen)

Zo ook:

gniemmeze zégge, war!
(niemand zeggen, he)

Maar als te verwachten in deze balsturige groep ook:

gniemmes ségge!

En dan is het hek van de dam:

iemmeze moe_{ut} ségge

kan eigenlijk alleen betekenen:

(aan iemand moet je het zeg gen)

Lees je het zinnetje als: iemand moet het zeggen, dan is het onderwerp *iemmeze* fout, moet *iemmes* zijn. Foutje? Helemaal niet. Ze doen het expres. *Iemmeze*, *iemmente* werd zelfs gebruikt als intensiefvorm voor het onderwerp:

niemmes wét et, tòch, iemmente van òllie moet et wie:te! (niemand weet het, toch, iemand van jullie moet het weten)

B) Bijvoeglijk gebruikt:

al de x alle boerre diek kén!

(alle boeren die ik ken)

alle hónschezèjk (alle hondsgezeik: voortdu rend)

alle kérres (alle keren)

stal pap dètter is? (is dat alle pap die er is)

élke kér (iedere keer)

iedre kér wér (elke keer weer)

nénkle kér (een enkele keer)

énkelde ròtte trèft aat wél!

(enkele rotte tref je altijd wel)

sómmege boerre gòn nòw

fliet! (sommige boeren gaan nu failliet)

verschèèjne lijje hén nòch

nie betòlt! (verscheidene leden hebben nog niet betaald)

verschillende lijje zéjn ónder den Boerrebónt öwtchegòn!

(verschillende, diverse leden hebben hun lidmaatschap van de Boerenbond opgezegd)

Bij *iemmes* etc horen ook adjectiefvormen:

Iemmezen hénkst

Iemmeze koe

Iemeze kalf

De verbogen vormen laten zich lezen als die van een eigenaam:

Toonen hénkst

Toone koe

Toone kalf

Daarom dienen we in dit geval het onbvnw *iemmes* etc te lezen als *Iemmes*.

Ook deze bvnw kunnen zelfstandig worden gebruikt. Ter illustratie een landelijke con-

versatie. Deze komt wat vaag door. Hij volgt hier onder enig voorbehoud:

wiezzen héngstè? (wiens
hengst is dat)

ene gniemmeze! (een van
niemand)

moet tòg dniemmeze zéjn!
(moet toch een van iemand
zijn)

èn wies koestè? (en wiens
koe is dat)

*en niemmes! moet tòg
diemmes séjn?*

WEDERKEREND/WEDERKERIG
VOORNAAMWOORD (wd / wgvnw)

wassen)

A) Het wdvnw

Met DE BONT KV 404-405 delen
we deze vnw in twee groepen
in:

- a) na voorz
- b) alle andere.

Groep a) heeft dan als reflexief
het overeenstemmende pvnw
Groep b) wordt gevormd door
bijpassend possessief, al dan
niet uitgebreid met de toevoe-
ging: eigen.

Voorbeelden

met het ww zich wassen:

ik waas me x menèjge
ge waast oe x oewwèjge
ze waast er x drèjge
héj waast zenèjge x znèjge
we waaasen óns x ónzèjge
gullie waast oe x oewwèjge
zèj waasener x waasentrèjge

Opmerking:

Bij de 3° persoon m / ev is de
combinatie met eigen de enige
mogelijkheid. Bij de 2° per-
soon mv valt op dat het bznw
oe(w) wordt gebruikt, terwijl
normaal alleen maar òllie voor
dat possessief wordt gebezigd.
DE BONT vermeldt voor Bra-
bantius (Uden/Zeeland): òllie
aege. Als ik goed om me heen
luister (op het kerkhof) kan ik
wel nog horen:

gullie moet òllie nòch
waase! (jullie moeten je nog

maar al bijna niet meer:
gullie moet òlliejèjge
nòch waase!

Voorbeelden

met het ww bij zich hebben:

ik hé gèlt bé me
gé hét chèlt béw x béjjo
zèj hi gèlt bédder
héj hi gèlt bém
wéj hébbe gèlt bé óns
gullie hét chèlt béw x béjjo
zèj hébbe gèlt bédder

Opmerking:

In een aantal gevallen wordt
het wdvnw weggelaten en blijft
slechts het voorz over:

hédde téjt bé?(heb je tijd =
een horloge bij je)
wan niks bé (we hadden niets
bij ons)
kha men knibbeurs nie bé
(ik had mijn portemonnee niet
bij me)
zan gén bótrramme bé (ze
hadden geen boterhammen bij
zich)

Voorgaande vormen alleen in
nogal vaste uitdrukkingen. Wijk
je daarvan af, dan gaat de re-
gel weer op:

zattere vòdder bédder (ze
had haar vader bij zich)

Voorbeelden

met het ww voor zich kijken:

ik kéjk vur me
gé kékt furroe
zèj kékt furder

*héj kékt furm
wéj kéjke vurróns
gullie kékt furroe
zéz kéjke vurder*

Dus niet:

héj waast em (hij wast hem)

maar wel:

*héj hi gèlt bém
héj kékt furm*

B) Het wgvnw

In het H is het wgvnw:

mekòòr (elkaar)

Voorbeelden:

*Binne de buurt hèlepe de
boerre mekòòr*

Ze zéjnt nie éns mi mekòòr

(ze zijn het niet eens met elkaar)

mi mekòòre kuwt! (met el-

kaar kunnen we het)

ónder mekòòr zéjnzd duk

nie éns (onder elkaar zijn ze

het vaak niet eens)

we kénde mekòòrs pèrt

al van wéjt wéché! (we her-

kenden elkaars paard al vanuit

de verte)

ge moet mekòòr nie in de

licht zitte! (je moet elkaar

niet in het licht zitten)

gullie moet achtermekòòre

tòws kòmme! (jullie moeten

achterelkaar = onmiddellijk

thuiskomen)

den börger kreet in de Ròòt

wér mðj vur mekòòr! (de

burgemeester kreeg het in de

Raad weer mooi voor elkaar)

ge moet te getèèlekes

rèècht óndermekòòr zétte,

dè télt hèndiger óp! (je
moet de getalletjes recht onder
elkaar zetten, dat telt makkelijk-
ker op)

èn kòm nie truch furget

mimmekoor éns sét! (en

kom niet terug voor je 't met

elkaar eens bent)

hòlt tie klòk mar ówt me-

kòòr! (haal die klok maar uit

elkaar)

haw die schruu.fkes goe.t

ówt mekòòr! (hou die schroef-

jes goed uit elkaar)

zét tie klòk mar wér im-

mekòòr (zet die klok maar

weer in elkaar)

Opmerking:

Bij demonteren / monteren moet

je natuurlijk de diverse onder-

delen niet laten slingeren, en

zeker niet door elkaar gooien.

Je moet de diverse soorten:

béjjén haawe x bé me-

kòòr haawe (bij elkaar, bij-

een houden)

Zo ook kunnen mensen het:

óndermekòòre x ónderén

goed eens zijn, terwijl de huis-

vrouw die het deeg mengt zal

zeggen dat ze bezig is al die

ingrediënten:

ónderén te maake.

En de boer zei vroeger als hij

't hooi van al zijn weiden bin-

nen en dus bij elkaar had:

khét hòj bé

kortspraak voor:

ik héb et hòj béjjén

En als bij het maaien van hooi-

gras de oogst te mager was, het

gras te dun stond, niet lekker
vet in elkaar zat maar bij 't maai-
en vlokkerig uiteenviel, dan zei
men teleurgesteld:

*et chras wi mekòòr nie
kénne!* (het gras wil elkaar niet
kennen: blijft in losse vlok-
ken uiteen vallen)
dur mekòòr (gemiddeld, door-
een)

Dus:

allez béjjén x *allez bé me-
kòòr*

nog een heel verhaal over dit
rare vnw.

HET VOEGWOORD (voegw)

A) NEVENSCHIKKEND

VOEGWOORD (nvoegw)

èn (en)
mar (maar)
want (want)
òf (of)

Voorbeelden:

èn dè sòpt mar èn dè duu mar! (en dat zuipt maar en dat doet maar)

Jak èn Jòj (Jan en alleman)

at èn mòn (vader en moeder)

zhént nie gedòn mar wis-sent wél (ze hebben het niet gedaan maar wisten het wel)

ksó mar óppaase, want chluu:f mar dèj truch-kömt! (ik zou maar oppassen want geloof maar dat hij terug-

komt)

moette zimmegreeren òf hie.r bléjve? (moeten ze emigreren of hier blijven)

wan_sónklòdr (want ze is onk-

klaar)

zéjfhéj (zij of hij)

héjfséj (hij of zij)

diftè (dit of dat)

ksó mróppaase (ik zou maar oppassen)

èns moedder dan? (en onze moeder dan)

hòðknoe:ge (haken en ogen)

B) ONDERSCHIKKEND

VOEGWOORD (ovoegw)

dè (dat) etc

Net als *dát* in het ABN, is *dè* in het H de moeder van vele andere ovoegw. Vandaar dat het als

blikvanger deze paragraaf opent.

We zetten eerst even de satellieten van *dè* op een rijtje:

böwtedè (buiten dat)
durdè (doordat)
érdè (eerdad)
èzdè (alsdat)
hoeddè (hoedat)
nòddè (nadat)
tiggèdè (tegen dat)
tòddè (totdat)
umdè (omdat)
vurdè (voordat)
wizdè (totdat)
zoe:dè x *zòddè* x *zdè* (zodat)

Van deze samengestelde ovoegw is *zoe:dè* het minst innig verbonden, want *zoe:* en *dè* kunnen gescheiden worden. Naast:

èn bléfter óp létte, jung-ske, zdèt oe nie nòg ene kér kult! (blijf erop letten, jongetje, zodat het je niet nog een keer kult)

is ook mogelijk:

èn bléfter zoe: óp létte, jungske, dèwt nie nòg ene kér kult!

érdè
hoeddè
tòddè
vurdè
wizdè

kunnen ook zonder het bestanddeel *dè* worden gebruikt:

waachte wizdè wer zéjn x
wis wer x *wiwr zéjn* (wach-
ten tot we er zijn)
goe.t kéjke hoest x *hoed-*

dèst toen (goed kijken hoe ze
't doen)
waachte tøsse x *tòddèsse*
kòmme (wachten tot, totdat ze
komen)
twaar gebeurt furwt x *fur-*
dèwt saage (het was gebeurd
vòòr, voordat we het zagen)
zwiets chö goe.t wist x *wiz-*
dèt ferkie:rt chö! (zoiets gaat
goed tot het, totdat het ver-
keerd gaat)
voe.te véége érge x *ér-*
*dègge binnekòm*t (voeten
vegen voor je binnenkomt)

Opmerking 1)

wiz kan net als *tòt* ook als voorz
worden gebruikt:

wis hie.r èn nie wéjjer! (tot
hier en niet verder)

Opmerking 2)

Dorpsoudsten realiseerden wel
wies ipv *wis*:

nòw, dan mar wiez emèèr-
ge! (nu dan maar tot morgen)

Vanwege het open einde van
dè, is dit ovoegw van groot
belang voor het klankkarakter
van het dialect: het komt niet
alleen veel voor, het heeft ook
een grote impact op de kort-
spraak. Dat open einde even-
eens bij *toe* en *hoe*.

Enkele voorbeelden van dit
soort kortspraak:

toe_wwt sinne...(toen we het
je zeiden)

hoe_zt furdin (hoe ze het
haar x hun voordeed)

dèjzt afchaaf! (dat hij het
haar afgaf)

Al heeft het ovoegw *tòt* geen
open einde, in het vuur van het
gesprek wordt het dit wel op-
gedrongen:

zha nérgèz èèrg in tòjrt x
tòttie ert ha vertélt! (ze
had nergens erg in, tot hij het
haar, ze had verteld)

Hetzelfde geldt voor het ovoegw
òf:

èn nòw gaaw en bietje
òvvek slò dróp! (en nu gauw
een beetje of ik sla erop)
kwie:t nie òwm kunne ver-
tròwwe! (ik weet niet of we
hem kunnen vertrouwen)
kwie:t nòch nie òkst òk
ferté! (ik weet nog niet of ik
het ze ook vertel)
òwrts kunne geeve? (of we
het haar eens kunnen geven)

Ook het ovoegw *ès* (als) wordt
in bepaalde condities wel open
gebroken:

èssiet x *èjt mar wét* (als hij
het maar weet)
èssoe oet x *è_wwt han ge-*
zeet (als we het je hadden ge-
zegd)

Het ovoegw *toe* (toen) heeft een
open einde:

toe de méster et saach
(toen de meester het zag)

Maar voor een klinker wordt
dat einde weer gesloten:

toew x *toewwoe* x *toen-*

noe tōws kwaampe (toen
we thuis kwamen)
toejt x toejjiet x toenniet
saach (toen hij het zag)
toert x toennert teveul wier
(toen het haar teveel werd)

Vervolgens enkele vb met de
nogal inheemse verbindingen
bōwtedè, tiggedè en *èzdè*:

bōwtedèj en goej slaares
ha ès méster trókkie òk
nòg ez en moe:j trakte-
mént ès ksie.r van de
Boerrelénbank! (behalve dat
hij een goed salaris had als
schoolmeester, trok hij ook
nog een mooie bijverdienste
als kassier van de Boeren-
leenbank)

tiggedè gònt pesjoen toe
zét zédde doe:t! (tegen [de
tijd] dat je aan het pensioen
toe bent ben je dood)

zòvveul èzdèj börgméster
waar: zaat aat èn oovral
òp durste rééj! (zo ongeveer
alsof hij burgemeester was: zat
altijd en overal op de eerste rij)

Opmerking:

Naast *zòvveul èzdè* ook wel de
combinatie: *nèt èzzòf* (net alsof):
nèt èzzòwm nie saage (net
alsof we hem niet zagen)

HET WERKWOORD (ww)

Op school stonden ze op het
bord geschreven, het werkwoord
hebben en het werkwoord zijn...

Ed Hoornik

Het werkwoord brengt de taal-
machine in beweging. Er zijn
verschillende soorten van ww:
hoofdww, hulpww, koppelww,
sterke en zwakke ww, regel-
matige en onregelmatige. In
dit boek is het ons om die
verschillen niet te doen. De
behoefte om het ww te be-
handelen werd ons ingegeven
door het verlangen, de lezer te
laten zien hoezeer het verbonden
kan raken met de taal-
kundige persoon waardoor het
in beweging wordt gezet, ge-
vormd en gestuurd. Tegelijkertijd
wordt zo duidelijk dat ook
onderwerp en voorwerp dan
makkelijk hun heldere vorm
verliezen en samenklonteren met
het ww, en in het vuur van het
gesprek tal van constituenten
van gedaante veranderen voor
de openbaring. Je kan ook zeg-
gen - om een andere beeldspraak
te gebruiken - dat het gesproken
woord dan een snelheid ontwik-
kelt als van een vliegtuig dat
los komt van de grond. Dat
gaat gepaard met geluiden als:
moe_wts! (moeten wij het je eens!)
En om de lezer van dit taal-
gebeuren getuige te laten zijn,
moeten we hem en haar vooral
onregelmatige ww volledig

vervoegen, in ev en mv, in ott,
ovt: je moet het gehoord heb-
ben om te weten wat het is.
Om de lezer maar meteen in
het diepe te gooien (om niet te
hoeven zeggen: in het heetst
van het vuur) beginnen we
met de moeder van alle ww.

Het ww *ZÉJN* (zijn)

Gebiedende wijs (gw):

zé, bén

Voorbeelden:

*bén nòw mar de ver-
standechste* (wees nu maar
de verstandigste)

zé mar zuu.t (wees maar
zoet)

Verleden deelwoord (vdeelw):

gewist x gwist

Voorbeeld:

woor zédde hén gewist?
(waar ben je heen geweest)

Opmerking:

Aparte vermelding verdienen
volgende vb met het ww *wizze*
(wezen):

ze zéjn:

wizze fietse (uit fietsen...)

wizze visse (uit vissen...)

wizze wandle (uit wandel-
len...)

wizze buurte (in de buurt
op kletsvisite... geweest)

De sprekers zien in deze uit-
drukkingen *wizze* niet als in-
finitief maar als vdeelw, en
denken dat ze zeggen:

(fietsen [etc] geweest).

OTT met het onderwerp voor de
persoonsvorm (o-p):

kbén, kse

ge bént x gbént, ge zét x

gzét

héj is x héjs, zéj is x zéjs,

ze is x zis

we zéjn x wzéjn, we zén x

wzén

gullie zét

ze zéjn x zéjn, ze zén x

zén

Voorbeeld:

zént fergééte (ze zijn het
vergeten)

Opmerking 1)

zhén = ze hebben, maar
door de zwakke positie van de
h wordt *zén* gerealiseerd.

zént fergééte dan ook
moeilijk te onderscheiden van
zént fergééte.

Opmerking 2)

Een enkele uitzondering als
jister gewist (hij is er geweest)
daargelaten, kan *ie* als reductie
van *héj* alleen *j* worden met een
ondvgw: *dèj, èj, hoej kömt* (dat
hij, als hij, hoe hij komt). Als de
combinatie niet matcht blijft
de *ie*: *òffie kömt* (of hij komt).
De overgang van *ie* > *j* is wel
normaal in achterplaatsing.

Voor een compleet beeld van de
H kortspraak is het dus zaak
de ww-vormen ook te geven
met het onderwerp achter de
persoonsvorm (p-o):

bén ek x bénk

zéj ek x zéjk x zék

bénde x bénd

zédde x zéd

issie x isj

isse x isz

zéjn we x zéjwe x zéjw

zén we x zéwwwe x zéw

zéjnoe x zénnoe

béndegullie x zéddegullie

zéjn ze x zéjnz

zén ze x zénz

Voorbeelden:

nòw zéwt éns (nu zijn we
het eens)

isjt fergééte? (is hij het ver-
geten)

OVT (o-p):

kwaar

ge waart x gwaart

héj waar

ze waar x zwaar

we waare x_wwaare x_wwaar

gullie waart

ze waare x zwaare x zwaar

Voorbeelden:

w_wwaart fergééte (we waren
het vergeten)

*w_wwaarwt fergééte te zég-
ge* (we waren je het vergeten

te zeggen)

*gwaarmt fergééte te zég-
ge* (je was hem het vergeten

te zeggen)

*jòmmer dèj waar vrónge-
lukt!* (jammer dat hij was ver-
ongelukt)

OVT (p-o):

waar ek x waark

waarde x waard

waarie x waarj

waar ze x waarz

waare we x waarwe x

waarw x waar x waaroe
waardegullie
waare ze x waarze x waarz

Voorbeelden:

waarjmt mar wizze zégge!
(was hij het hem maar wezen
zeggen)
twaark mittè pèrt wizze
bòdwe (toen was ik met dat
paard wezen ploegen)
waa,r òk mar gwist (waren
we daar ook maar geweest)

Het ww *HÉBBE* (hebben)

gw:

héb x hé

Voorbeeld:

héb et x hét hart nie! (heb
het hart niet...)

tdeelw:

hébbes! (te pakken)

vdeelw:

gehat x gat

Voorbeeld:

dè héw gat (dat hebben we
gchad)

OTT (o-p):

khép x khé

ge hét x gé

háj hi

ze hi x zi

we hébbe x wébbe x wén

gullie hét

ze hébbe x zébbe x zén

Voorbeelden:

zént furt ségge (ze hebben
het voor het zeggen)

zitter gnie:n (ze heeft niets)

Opmerking:

j ipv ie zeldzaam:

jít x ie higget nie gèdòn
(hij heeft het niet gedaan)

OTT (p-o):

héb bek x hék

hédde x héd

hittie x hij

hisse x his

hébbe we x hébboe x héwwe

hén we x hénnoe x héw x hé

héddegullie

hébbe ze x hénze x hénz

Voorbeelden:

twémt chégivve (toen heb-
ben we het hem gegeven)

hoe hijt òngékunt (hoe heeft
hij het aangekund)

OVT (o-p):

kha

ge hat x gat

háj ha x ie ha x ja

zėj ha x ze ha x za

we hadde x we han x wan

gullie hat

ze hadde x ze han x zan

Voorbeelden:

want furt ségge (we hadden
het voor het zeggen)

jat nie moette zégge (hij
had het niet moeten zeggen)

OVT (p-o):

hájjek x hájk x hak

hadde x had

ha háj x hattie x haj

hasse x has

hadde we x hawwe x haw-

woe x han we x hanw x

hannoe x haw

haddegullie

hadde ze x hanze x hanz

Voorbeelden:

hajt me tòch nie gezien! (had hij het me toch niet gezien)
han_wwt x hannoewt mar vertélt! (hadden we je het maar verteld)
hantz mar nie gewie:te! (hadden ze het maar niet geweten)

Het ww *BLÉJVE* (blijven)

gw:

bléf x blé

Voorbeeld:

bléf mar x blémmar door!
(blijf maar daar)

vdeelw:

geblivve

Voorbeeld:

waar mar doorgeblivve
(was maar daar gebleven)

OTT (o-p):

kbléj x kbkéj
ge bléft x gbléft
héj bléft
ze bléft x zbléft x zblé
we bléjve x wbléjve x wbléjv
x wbléj
gullie bléft
ze bléjve x zbléjve x zbléjv

Voorbeeld:

zblémt ségge (ze blijft 't hem zeggen)
wbléjmt ségge (we blijven het hem zeggen)

Opmerking:

j ipv ie met ondv_gw:
dénkte dèj bléft? (denk je dat hij blijft)

OTT (p-o):

bléjvek x bléjk x blék
blévde x blédde x bléd
bléftie x bléftj
bléfse x bléfs x blés
bléjvewe x bléjwe x bléjw
x bléw x blé x bléjwoe x bléjvoe
blévdegullie x bléddegullie
bléjve ze x bléjvz x bléjz

Voorbeelden:

blédròk slòðpe? (blijf je daar ook slapen)
bléftjòk slòðpe? (blijft hij ook slapen)
zoe: blémw veur (zo blijven we hem voor)

OVT (o-p):

kbleef x kblee
ge bleeft x gbleeft x gblee
héj bleef x blee
zèj x ze bleef x zbleef x zblee
we bleeve x wbleev x wblee
gullie bleeft x blee
ze bleeve x zbleev x zblee

Voorbeeld:

gullie bleetròk nie (jullie bleven er ook niet)
gbleemt fròðge (je bleef het hem vragen)
wbleer nie lang (we bleven er niet lang)
zbleert fròðge (ze bleven x bleef het haar vragen)

OVT(p-o):

bleevék x bleewk x bleek
bleevde x bleevd x bleed
bleef ie x bleevj x bleej
bleef se x bleefs x blees
bleevewe x bleewe x bleew
x blee x bleewoe x bleevoe

bleefdegullie
bleeve ze x bleevz x bleez

Voorbeelden:

dè bleem zégge (dat ble-
ven we hem zeggen)
bleevj òk x bleej òk (bleef
hij ook)
tòch bleemzt fròdøge (toch
bleven hem ze het vragen)

Opmerking:

Om de vijf syllaben in één lettergreep onder te brengen, wordt de woordvolgorde soms ingrijpend gewijzigd, zodat de extreme samenvoeging vloeier tot stand komt.

Het ww *BRÉNGE* (brengen)

gw:

bréng

Voorbeeld:

bréng me dèz dis! (breng
me dat eens hier)

vdeelw:

gebròdcht x gebròcht

Voorbeeld:

tis hie.r gebròcht

OTT (o-p):

kbréng

ge bréngt x gbréngt

héj, zéj bréngt x zbréngt

we brénge x wbrénge x
wbréng

gullie bréngt

ze brénge x zbrénge x

zbréng

Voorbeelden:

wbréngwt ie:n mee (we
brengen je het een mee)

zbréngt mee (ze brengt x ze
brengen het mee)

OTT (p-o):

bréngk

bréngde x brengd

bréngtie x bréngtj

bréngtse x bréngts

bréngwe x bréngoe x

bréngw x bréw

bréngdegullie

bréngwe ze x bréngze x

bréngz

Voorbeelden:

bréngtjòk wa mee? (brengt
hij ook wat mee)

dan bré_wwt ie:n mee (dan
brengen we je 't een mee)

OVT (o-p):

kbròdcht

ge bròdcht x gbròdcht

héj bròdcht

ze bròdcht x zbròdcht

we bròdchte x wbròdchte x

wbròdcht x wbròd(ch)

gullie bròdcht

ze bròdchte x zbròdchte x

zbròdcht

Voorbeelden:

zbròdcht en broe:t mee

(ze bracht(en) een brood mee)

Met uitval van *ch*:

zbròdmt ie:n mee (ze brach-
ten het een voor hem mee)

OVT (p-o):

bròdchtek x bròdøk

bròdøde x broogd

bròdchtie x bròdchj

bròdchse x bròdchs

bròdchte we x bròdchtoe,

bròdchtw x *bròòwd*
bròdchtegullie
bròdchte ze x *bròdchts*

Voorbeelden:

bròòwd nie trug dan? (brachten we het je niet terug dan)
wa bròdchtoe die keujes nòw óp in Òs chiestre?
(wat brachten je die biggen nu op in Oss gisteren)
bròdchst hullie òk mij?
(brachten ze dat van hen ook mee)

Het ww *DOEN* x *DOEN* (doen)

gw:

doe

Voorbeeld:

doe me dè nie òn!
(doe me dat niet aan)

tdeelw:

doende

Voorbeeld:

zoe:doende (aldus)

vdeelw: *gedòn*

Voorbeeld:

zòdde ónderhaant nie gedòn maake? (zou je er zo zachtjes aan niet mee ophouden)

OTT (o-p):

kdoe
ge doet x *gdoet*
héj duu x *ie duu*
zèj, ze duu x *zduu*
we doen x *wdoen*
gullie doet
ze doen x *zdoen*

Voorbeelden:

héj duugget nie (hij doet

het niet)

zdoent nie! (ze doen het niet)

OTT (p-o):

doejjek x *doewwek* x *doek*
doedde x *doed*
duuttie x *duuj*
duusse x *duus*
duuwwet x *duugget* (doet het)
doen we x *doewwe* x
doew
doewwoe x *doennoe*
doeddegullie
doen ze x *doenz*

Voorbeeld:

duujt òv duuttiet nie? (doet hij het of doet hij het niet)
doennoe dè òv doewt nie?
(doen we dat of doen we't niet)

OVT (o-p):

kdin x *kdi*
ge dinnet x *ge dint* x *gdint*
héj, ie din x *dij*
ze din x *zdin* x *zdij*
we dinne x *wdinne* x *wdin*
x *wdi*
gullie dint
ze dinne x *zdinne* x *zdin*

Voorbeelden:

héj dijt vur zen moedder
(hij deed het voor zijn moeder)
zdint oover (ze deden het over)
ook mogelijk: (ze deed het over)
wdiwt nie òn (we deden het je niet aan)

Opmerking:

j ipv ie:

kwó dèj din waj zin! (ik wou dat hij deed wat hij zei)

of nog korter:

kwój din waj zin (ik wou

dat hij deed wat hij zei)

OVT (p-o):

dinnék x dink

dinde x dind

dinnie x dij

dinze x dinz

dijjewe x dinnewe x dinwe

x diwwe x dinnoe x diw

diddegullie x dindegullie

dinne ze x dinze x dinz

Voorbeelden:

dijt fur òllie? (deed hij het
voor jullie)

di_w tekòrt? (deden we je
tekort)

Het ww GÒÒN (gaan)

gw:

gò (ga)

Voorbeeld:

gò tòg ewéç (ga toch weg)

tdeelw:

gònde (gaande)

Voorbeeld:

gòndewéç héwt chelie:rt
(gaandeweg hebben we het ge-
leerd)

vdeelw:

gegòn (gegaan)

Voorbeeld:

héjs nòch lang mid dawste
dérke gegòn (hij is nog lang
met de oudste dochter geeaan)

De infinitief en de 3° persoon mv
van de OTT hebben respectieve-
lijk een lange en een korte klin-
ker:

wén de koej in de Ròòm

gòòn (we hebben de koeien in
de Raam [weide] lopen)
óns koej gòn in de Ròòm
(onze koeien lopen in de R)

OTT (o-p):

kchò

ge gòt x gòt

héj, zéj gò x zgò

we gòn x wgòn

gullie gòt

ze gòn x zgòn

Voorbeeld:

zgögget x zgòt hòðle (ze
gaat 't halen)

OTT(p-o):

gòk

gòdde

gòttie, gòsse x gòj, gòs

gòn we x gòwwe x gòw x

gònnoe

gòddégullie

gòn ze x gònz

Voorbeeld:

dan gòwmt bréngel (dan gaan
we het hem brengen)
gòjt hòðle (gaat hij het halen)

OVT (o-p):

kchóng

ge góngt x góngt

héj góng

zéj góng x zgóng

we góng x wgóng x wgóng

gullie góngt

ze góng x zgóng x zgóng

Voorbeeld:

wgóng òk mee (we gingen
ook mee)

OVT (p-o):

gónk

góngde x góngd

góngie x *góngj*
góngze x *góngz*
góngze we x *góngoe* x
góngw

góngdegullie
góngze ze x *góngz*

Voorbeeld:
toe góngwzt ségge!
(toen gingen we het haar zeggen)

Het ww *GEEVE* (geven)

gw:

gif

Voorbeeld:
giv dis! (geef hier)

tdeelw:

geevent (gevend)

Voorbeeld:
een geevende koe (een koc
die melk geeft)

vdeelw: *gegivve* (gegeven)

Voorbeeld:
éns chegivve bléft chegivve!
(eens gegeven blijft gegeven)

OTT (o-p):

kcheef
ge gift x *ggift*
héj gift, zéj gift x *zgift*
we geeve x *wgeeve* x *wgeev*
x *wgee*

gullie gift
ze geeve x *zgeeve* x *zgeev*
x *zgee*

Voorbeeld:
wgeemt mee (we geven het
hem mee)
zgeemt nie verniks (ze ge-
ven 't hem niet voor niets)

wgeewt chéér (we geven het
graag aan je)

OTT (p-o):

geevék x *geek*
givde x *givd*
giftie, gifse x *gifs*
geeve we x *geevoe* x *geewe*
x *geewoe* x *geew*
givdegullie
geeve ze x *geevze* x
geewze x *geewz*

Voorbeeld:

dan geewz er niks mér vur!
(dan geven ze er niets meer voor)
dan gee_wwr niks mér vur!
(dan geven we je er niets meer voor)

Opmerking:

Bij kortspraak veroorzaakt dub-
belzinnigheid nooit een pro-
bleem. Als met *dan geewz er*
niks mér vur bedoeld is: dan
geven wij hun er niets meer
voor, dan wordt die bedoeling
ook gehoord.

OVT (o-p):

kchaaf
ge gaaft x *ggaaft*
héj gaaf
ze gaaf x *zgaaf* x *zga*
we gaave x *gaawe* x *wgaaf(f)*
gullie gaaft
ze gaave x *zgaawe* x *zgaaw(w)*

Voorbeeld:

zgaamt mee (ze gaf x gaven
het hem mee)
wgaawt x *wgaaft nie chéér*
af! (we gaven 't niet graag af)

OVT (p-o):

gaavek x *gaafk* x *gaak*

gaavde
gaafie
gaaf ze x gaafs
gaave we x gaavoe x
gaawe x gaawoe x gaa(w)
gaavdegullie
gaave ze x gaawe ze x gaawz

Voorbeeld:

gaa_wwt mij òf nie? (gaven
wij het je mee of niet?)
toe gaawk x gaak taf (toen
gaf ik het af)

Het ww *HOEVVE* (hoeven)

vdeelw: *gehoevve*

Voorbeeld:

dè ha tòch nie gehoevve!
(dat was toch niet nodig ge-
weest)

OTT (o-p):

khoef
ge hoeft x ghoeft
héj, ie hoeft x joeft
zéj, ze hoeft x zoeft
we hoevve x woevve x
woewwe x woe(w)
gullie hoeft
ze hoevve x zoevve x
zoewwe x zoe(w)

Voorbeelden:

want joeft mar te vròðge
(want hij hoeft het maar te vra-
gen)
zoe_wwt nie te vròðge (ze
hoeven het je niet te vragen)
zoemt mar te vròðge (ze
hoef 't hem maar te vragen)

OTT (p-o):

hoevvek x hoewk x hoek

hoevde x hoevd
hoeft héj, ie x hoeftj
hoeft zéj, ze x hoefs
hoevvoe x hoewwoe x
hoe(w)
hoevdegullie
hoevve, x hoewweze x
hoevz, hoe(wz)

Voorbeelden:

hoeftjòk nòch (hoeft hij ook
nog)
hoek òk nie mér (hoef ik
ook niet meer)
nòw hoewz nie mér (nu hoe-
ven ze x hoeven wij ze niet meer)
nòw hoemzt nòch mar te
vròðge (nu hoeven ze het hem
nog maar te vragen)

OVT (o-p):

ik hoevde x khoevd
ge hoevde x ghoevde x
ghoevd
ie hoevde x joevde x joevd
zéj, ze hoevde x zoevde x
zoevd
wéj, we hoevde x woevde
x woevd
gullie hoevde x hoevd
zéj, ze hoevde x zoevde x
zoevd

Voorbeelden:

mar joevdz òk nie mér
(maar hij hoeft haar ook niet
meer)
woevdoe niks te vròðge
(we hoefden je niets te vragen)

OVT (p-o):

hoevde, hoewde x hoevd,
hoewd ik
hoevde x hoevd

zielm vaast (ze hield[en] hem
vast)

Opmerking:

Het verschil tussen *zielm* (ze hield hem) en *zielm* (ze hielden hem) wordt door native speaker gehoord aan de l die bij mv iets langer is of wat gewrongener wordt uitgesproken. Een dergelijk verschil tussen *w* en *w_w*: *hielwt* (hielden we het) en *hiel_wwt* (hielden we het (voor) je)

OVT (p-o):

hiellek x *hielk*
hielde x *hiel*
hiellie x *hielj*, *hiel ze* x *hielz*
hiellewe x *hiellew* x
hielw x *hielloe*
hieldegullie
hielleze x *hielze* x *hielz*

Voorbeeld:

dörrem hielzt èjges
(daarom hield ze / hielden ze
het zelf)
twiell_wwt zlang vaast
(toen hielden we het zolang
(voor) je vast)

Het ww *KÉJKE* (kijken)

gw: *kék*

vdeelw:

gekeeke

Voorbeelden:

kéggés Driegges (kijk eens
Driekus)
kék door es (kijk daar eens)

En als tevergeefs wordt omgezien zegt deopper:

umgekeeke
hémichescheete
fik fak
stróntsak!

OTT (o-p):

ik kéjk x *ikéjk*
ge kékt x *gkékt*
zé kékt x *zkékt*
we kéjke x *wkéjk*
gullie kékt
ze kéjke x *zkéjk*

Voorbeelden:

wkéjkt nòg ez òn (we zien
het nog eens aan)
zkéjk òk nie mér (ze kijken
ook niet meer)
tchrèèj kékt choe.t! (de ge-
wassen zien er goed uit)

OTT (p-o):

kéjk ik x *kéjkk*
kékte x *kékt*
kéktie x *kéktj*
kékt ze x *kéktz*
kéjke we x *kéjkwe* x *kéjkew*
x *kéjkw* x *kéjkoe*
kékte gullie
kéjke ze x *kéjz*

Voorbeelden:

kéjkwòn! (kijk ik je aan)
kéjk_wwòn (kijken we je aan)
kéktmòn (kijk je me aan)

OVT (o-p):

ik keek x *ikkeek*
ge keekt x *gkeekt*
ze keek x *zkeek*
we keeke x *wkeeke* x *wkeek*
gullie keekt
ze keeke x *zkeeke* x *zkeek*

Voorbeelden:

zkeek njéns mér (ze keken
x ze keek niet eens meer)
wkeeks de deur öwt (we ke-
ken ze de deur uit)

OVT (p-o):

keek ik x *keek*
keekte x *keekt*
keekie x *keekj*
keek ze x *keeks*
keeke we x *keekwe* x
keekw x *keekoe*
keekte gullie
keekeze x *keekze* x *keekz*

Voorbeelden:

toe keeks um (toen keek ze om)
toe keekz um (toen keken ze
om)
toe keekjer x *keekjz òn*
(toen keek hij haar x ze aan)

Het ww *KÖMME* (komen)

gw:

kòm

Voorbeeld:

kòm ez dis! (kom eens hier)

tdeelw:

kòmment

Voorbeelden:

kòmment jòòr (komend jaar)
ninkòmmente (een inkomen)

vdeelw:

gekòmme

Voorbeeld:

hoest kepòt chekòmme (hoe
is het kapot gegaan)

OTT (o-p):

ik kòm x *kòm*

*ge kòm*t x *gkòm*t

*ze kòm*t x *zkòm*t

we kòmme x *wkòmme* x
wkòm

*gullie kòm*t

ze kòmme x *zkòmme* x *zkòm*

Voorbeelden:

*wkòmwt bréng*e (we komen
het je brengen)
wkòm_m hòòle (we komen hem
halen)

OTT (p-o):

*kòmme*k x *kòm*k

kòmde x *kòm*d

*kòm*tie x *kòm*tj

*kòm*tse x *kòm*ts

kòmme we x *kòmme*w x

*kòm*w x *kòmme*o

*kòmde*gullie

*kòmme*ze x *kòm*ze x *kòm*z

Voorbeelden:

*dan kòm_w tee*ge (dan ko-
men we je tegen)

*kòm*tj òk *kéjke*? (komt hij
ook kijken)

*kòm*z *mim mee*? (komen ze
met hem mee)

OVT (o-p):

*ik kwaam*k x *kwaam*

*ge kwaam*t x *gkwaam*t

ze kwaam x *zkwaam*

we kwaame x *wkwaame* x
wkwaam

*gullie kwaam*t

ze kwaame x *zkwaame* x
zkwaam

Voorbeelden:

*zkwaam_m tee*ge (ze kwam(en)
hem tegen)

*kwaam_m tee*ge (ik kwam
hem tegen)

Opmerking:

Ouderen realiseerden de m vaak als mp: *gullie kwaampt*, *ze kwaampe* etc

OVT (p-o):

kwaamek x *kwaamk*
kwaamde x *kwaamd*
kwaamie x *kwaamj*
kwaam ze x *kwaamz*
kwaamewe x *kwaamwe* x
kwaamw x *kwaaw* x *kwaaw*
moe
kwaamdegullie
kwaameze x *kwaamz*

Voorbeelden:

toe kwaawm teege (toen kwamen we hem tegen)
toe kwaamz t ségge (toen kwamen ze het ze zeggen)

Opmerking 1:

Ouderen realiseerden de kw vaak als k:

toe kaampwoe teege x *toe kwaamw teege* (toen kwamen we je tegen)

Opmerking 2:

Het verschil tussen *kwaamzt* (kwam ze het) en *kwaamzt* (kwamen ze het) valt te beluisteren in de uitspraak van de *z* die iets korter of iets langer klinkt

Het ww *KRÉJGE* (krijgen)

gw: *kréch*

Voorbeeld:

kréch mar gaaw de mòzle,
Pietje hisse al (krijg maar gauw de mazelen, Pietje heeft ze al)

vdeelw:

gekrigge

Voorbeeld:

hèjter nie feul vur gekrigge
ge (hij heeft er niet veel voor gekregen)

Opmerking:

In schoolliedjes en -rijmpjes vaak de ABN-vorm:

oolle gestoole gekreege gekòcht,
khép méjn jasje naa de lòmmeret chebròcht!

Eigenlijk is het *gekòcht* maar omwille van het rijm...

OTT (o-p):

kréjch
ge krécht x *gkrécht*
ze krécht x *zkrécht*
we kréjge x *kréjg* x *kréjn*
gullie krécht
ze kréjge x *ze kréjg* x
zkréjg x *zkréjn*

Voorbeelden:

zkrécht fur mekòòr (ze krijgt het voor elkaar)
zént choe.t èn kréjnt nòg bééter (ze hebben 't goed en krijgen 't nog beter)
wkréjnt x *wkréjcht wél klòòr*
(we krijgen het wel klaar)

OTT (p-o):

kréjgek x *kréjk*
kréjgde x *kréjde* x *krédde* x
kréd

kréchtie x *kréchtj*
kréchse x *kréchs*
kréjge we x *kréjgwe* x
kréjgw x *kréjw* x *kréjgoe*
kréjdegullie x *kréddegullie*
kréjgeze x *kréjgze* x *kréjgz*

x *kréjz*
 Voorbeeld:
kréddòk nòch wa? (krijg je
 ook nog wat)
dan kréj_w nòch wél (dan
 krijgen we je nog wel)

OVT (o-p):
ƙkreech
gkreecht
zkreech x *zkree*
we kreege x *wkree(g)* x
wkreen
gullie kreecht
ze kreege x *zkreege* x
zkreeg x *zkreen* x *zkree*

Voorbeeld:
ze kreent nie klòdr (ze kregen het niet klaar)
zkreem woorzm hébbe wó
 (ze kreeg hem waar ze hem hebben wou)
wkreet kéjnt nie mee (we kregen het kind niet mee)

OVT (p-o):
kreegek x *kreek*
kreede x *kreed*
kreechie x *kreechj* x *kreej*
kreech se x *kreechs* x *krees*
kreegewe x *kreegwe* x
kreegw x *kreew* x *kreegoe*
 x *kreewoe*
kreegdegullie x *kreedegullie*
kreegeze x *kreegze* x *kreegz*
 x *kreez*

Voorbeelden:
kreezt òk nie mee (kregen ze het ook niet mee)
kreest òk nie mee (kreeg ze het ook niet mee)
kree_w nie mee (kregen we

je niet mee)
kreejt òk nie (kreeg hij het ook niet)

Opmerking 1:
 Naast *kreewm* (kregen we hem) ook:
kreemw

Opmerking 2:
 Het verschil tussen kreeg-ze en kregen-ze is enkel de sisklank: z voor het mv, s voor het ev

Het ww *KUNNE* (kunnen)

vdeelw:
gekunne

Voorbeeld:
jaa, dè ha gekunne (ja, dat had gekund)

OTT (o-p):
ƙkan
gkunt
zkan
wkunne x *wkun*
gullie kunt
zkunne x *zkun*

Voorbeelden:
ƙkant nie maake (ik kan het niet wisselen)
wkunt anderz doen (we kunnen het anders doen)
zkun de pòt óp! (ze kunnen de pot op)

OTT (p-o):
kank
kunde x *kund*
kannie x *kaj*
kan ze x *kanz* x *kaz*
kunne we x *kunnew* x *kunnoe* x *kuw*
kundegullie
kunne ze x *kunze* x *kunz* x

kuz

Voorbeelden:

dan kankwt nie geeve (dan kan ik je het niet geven)
dan ku_w mie:r vertéle (dan kunnen we je meer vertellen)
dan kazt nòch fraandre (dan kan ze het nog veranderen)
dan kuzt nie mér (dan kunnen ze het niet meer)

Opmerking:

De overeenkomst tussen *kunzt* en *kuzt* wordt gehoord in de vokaal *u* die bij *kuzt* naar *eu* neigt als herinnering aan de verdwenen *n*

OVT (o-p):

kón
gkónt
zkón x zkó
we kónne x wkón
gullie kónt
ze kónne x zkó(n)

Voorbeelden:

zkónt nie fejne! (ze kon(den) het niet vinden)
zkóm nie hébbe (ze kon hem niet hebben)
zkóns nie fééle (ze kon (den) ons niet velen)
wkónt nie sien (we konden het niet zien)

OVT (p-o):

kónk
kónde x kónd
kónze x kónz x kóz
kónnie x kój
kónnewe x kónnew x kónnoe x ków
kóndegullie

kónneze x kónz x kóz

Voorbeelden:

toe kózt èjgez öwtsuu.ke (toen konden ze 't zelf uitzoeken)
toe kóst èjgez öwtsuu.ke (toen kon ze 't zelf uitzoeken)
héj wó nòch wél mar toe kójt nie mér (hij wou nog wel maar toen kon hij 't niet meer)

Het ww *LÒÒTE* (laten)

gw: *lò*

Voorbeelden:

lò mar (laat maar)
lògget mar hie.r (laat het maar hier)
lòttè (laat dat)
lòst nie wie:te (laat het ze niet weten)
lò lòs! (laat los)

vdeelw:

gelòòte x glòòte

Voorbeeld:

dèw glòòte krèk èt waar (dat hebben we gelaten precies als het was)

OTT (o-p):

klòòt
glòt
zlö x zlöch x zlöt
wlòòte
gullie lòt
zlòòte x zlòòt x zlòò(n)

Voorbeelden:

zlònt sien (ze laten 't zien)
zlögget sien (ze laat het zien)
zlöttet sien (idem)
zlöttem x zlòm lòs (ze laat hem los)

zlòòm lòs (ze laten hem los)

OTT (p-o):

lòòtek x lòòk x lòk

lòtte x lòt

lòttie x lòj

lòsse x lòs

lòttet x lògget

lòòtewe x lòòtew x lòòtw

x lòòtoe x lòòw x lòw

lòtte gullie

lòòteze x lòòtz

Voorbeelden:

lòt òk wa sien? (laat je ook
wat zien)

*dan lò,t mar achterwee-
ge* (dan laat je het maar ach-
terwege)

anders lògget lòs (anders
laat het los)

dan lò,w veurgòòn (dan
laten we je voorgaan)

OVT (o-p):

klie.t

gliet

zlie.t

wlie.te x wlie.t

gullie lie.t

ze lie.te x zlie.t

Voorbeeld:

zlie,t sien (ze lieten) het zien)

OVT (p-o):

lie.tek x lie.k

lie.te x lie.t

lie.tie x lie.tj

lietse x lie.ts

lie.te we x lie.tw x lie.tew x

x lie.toe x lie.w

lie.te gullie

lie.teze x lie.tz x lie.z

Voorbeeld:

lie,w nie feul oover (lieten
we je niet veel over)

toe lie.k mar lòs (toen liet
ik maar los)

lie,t sien (liet je het zien)

Het ww *MEUGE* (mogen)

vdeelw:

gemeuge

Voorbeeld:

dè hadde nie gemeuge (dat
had je niet gemoogd)

OTT (o-p):

*kmach x kmaach x kmaa
x kma*

ge meucht x gmeucht

zmach x zma

tmach

wmeuge x wmeug x

wmeu(n)

gullie meucht

zmeuge x zmeug x zmeu(n)

Voorbeelden:

zmeuw niks ségge (ze mo-
gen je niets zeggen)

zòt wél wille mar zmat

nie (ze zou 't wel willen maar
ze mag het niet)

kmaat nie ségge (ik mag /
kan het niet zeggen)

wmeunt nie wie:te (we mo-
gen het niet weten)

OTT (p-o):

maggek x mak x maak

meude x meud

machie x machj

mach se x machs

meugewe x meugwe x meugw

x *meugoe* x *meuwe* x *meuw*
x *meuwoe*
meugdegullie
meuge ze x *meugz* x *meuz*

Voorbeelden:

maak mee? (mag ik mee)
machjòk mee (mag hij ook mee)
meu_w nie ségge (mogen
we je niet zeggen)
dè meu zèjgez òk nie (dat
mogen ze zelf ook niet)

OVT (o-p):

kmooch x *kmoo*
gmoocht
zmooch x *zmoo*
wmoog x *wmoo(n)*
gullie moocht
zmooge x *zmoog* x *zmoo(n)*

Voorbeelden:

kmoot nie (ik mocht het niet)
zmoont òk nie (ze mochten
het ook niet)
zmoot òk nie (ze mocht(en)
het ook niet)
zmoom meeneeme (ze
mocht(en) hem meenemen)

OVT (p-o):

moogek x *mook*
moode x *mood*
moochie x *moochj*
moochse x *moochs* x *moos*
moogewe x *moogwe* x *moow*
x *moogw* x *moowoe*
moogdegullie
moogeze x *moogze* x *moogz*
x *mooze* x *mooz*

Voorbeeld:

urst wók nie, lötter mook
nie (eerst wilde ik niet, later
mocht ik niet)

mooch_szt nie fròdge (mocht
ze het haar niet vragen)
moog_zzt nie fròdge (mochten
ze het haar niet vragen)
toe moos òk nie (toen mocht
ze ook niet)
toe mooz òk nie (toen moch-
ten ze ook niet)

Het ww *MOETTE* (moeten)

vdeelw:

gmoette x *gmoette*

Voorbeeld:

tis nie gebeurt èn dè ha wél
gmoette (het is niet gebeurd
en dat had wel gemoeten)

OTT (o-p):

kmoet
gmoet
zmoet x *zmoe*
tmoet
wmoette x *wmoet* x *wmoe(n)*
gullie moet
zmoette x *zmoet* x *zmoe(n)*

Voorbeelden:

wmoet òk nòch (we moe-
ten ook nog)
wmoem nie (we moeten hem
niet)
zmoet_t èjges wie:te (ze moet
het zelf weten)
zmoent èjges wiete (ze moe-
ten het zelf weten)
zmoe mar dénke (ze moeft(en)
maar denken)
zmoemt èjges fròdge (ze
moeft(en) het hem zelf vragen)

OTT (p-o):

moettek x *moetk* x *moek*

moette x *moet*_t
moettie x *moetj*
moetse x *moets* x *moes*
moettet x *moet*_t
moette we x *moettew* x
moettoe x *moetw* x *moew*
moettegullie
moette ze x *moetz* x *moez*

Voorbeelden:

dan moest nòg doen (dan
moet ze 't nog doen)
dan moezt nòg doen (dan
moeten ze 't nog doen)
dan moet mar (dan moet het
maar)

Opmerking:

toen moest ze het nog doen,
wordt gerealiseerd als :

*toe moe*_{st} *nòg doen*

OVT (o-p):

kmoes
gmoest
zmoes
tmoes
wmoesse x *wmoez*(n)
gullie moest
ze moesse x *zmoez*(n)

Voorbeelden:

wmoessenem nie (we moes-
ten hem niet)
zmoezs wie:te (ze moesten
eens weten)
zmoes, s wie:te (ze moest eens
weten)
we moessen et (we moes-
ten het)
wmoeznt (idem)

OVT (p-o):

moessek x *moezzek* x *moezk*

moeste x *moest*
moesj
moes, s
moesse we x *moessew* x
moessoe x *moezw*
moestegullie
moesseze x *moessez* x *moez, z*

Voorbeelden:

èn toe moez, z òk nòch mee
(en toen moesten ze ook nog
mee)
èn toe moe, s òk nòch mee
(en toen moest ze ook nog
mee)
èn toe moezk òk nòch mee
(en toen moest ik ook nog mee)

Het ww *NEEME* (nemen)

gw: *nim*

Voorbeeld:

nim mar mee! (neem maar
mee)

vdeelw:

genómme x *gnómme*

Voorbeeld:

zént meegenómme (ze heb-
ben het meegenomen)

OTT (o-p):

kneem
gnimt
znimt
tnimt
we neeme x *wneeme* x
wneem x *wnee*
gullie nimt
ze neeme x *zneem* x *znee*

Voorbeeld:

tnimt nòggal wa plòtz in
(het neemt nagal wat plaats in)
wneewt ie: n mee (we ne-
men het een voor je mee)

zneewt ie:n mee (ze nemen
het een voor je mee)

OTT (p-o):

neemek x neemk
nimde x nimd
nimtie x nimtj
nimtse x nimts
nimtet x nimmet xnim,t
neemewe x neemwe x
neemw x neemoe
nimdegullie
neemeze x neemze x neemz

Voorbeelden:

zoe: nim,t nòggal wa plòtz
in (zo neemt het nogal wat plaats in)
neem_w drie:n mee (ne-
men we je er een mee)
dan neem_w moedder òk
mee (dan nemen we je moe-
der ook mee)

OVT (o-p):

knóm
gnómt
znóm
tnóm
we nómmе x wnóm
gullie nómt
znómme x znóm

Voorbeelden:

znómt mee (ze nam(en) het
mee)
wnó_m mee (we namen hem
mee)
gnóm,t mee (je nam het mee)
znómw moedder mee (ze
nam(en) uw moeder mee)
znómw mee (ze nam(en) je
mee)

OVT (p-o):

noomek x noomk
noomde x noomd

noomie x noomj
noomze x noomz
noomet x noomt
noomewe x noomwe x
noomw x noomoe
noomdegullie
noomze x noomze x noomz

Voorbeelden:

oe moedder noom wòk
mee (je moeder namen we
ook mee)
noom_z òk mar mee
(nam(en) zij ze ook maar mee)
noomjm òk mar (nam hij
hem ook maar)

Opmerking:

De lange oo-klank wordt naar
willekeur afgewisseld met de
korte ó:

noomk x nómk etc

Het ww *SLÒÒN* (slaan)

gw: *slòt x slò*

Voorbeelden:

slòm tòch kepòt! (sla hem
toch kapot)
slòt er tòg óp lòs! (sla er toch
op los)

vdeelw:

geslaage

Voorbeeld:

zém geslaage (ze hebben
hem geslagen)

OTT (o-p):

kslò
gslòt
zslò
we slòn x wslò(n)
gullie slòt
ze slòn x zslò(n)

Voorbeelden:

zslòw (ze slaan je)
wslòm (we slaan hem)

OTT (p-o):

slòjiek x slòk
slòdde x slòd
slöttie x slòj
slösse x slös
slögget
slòdnwe x slònwe x slòwwe
x slòw x slònnoe
slòddegullie
slòdn ze x slònze x slònz

Voorbeelden:

dan slòk tróp (dan sla ik
erop)
dan slò_ww dròwt (dan slaan
we je eruit)
dan slòn_z òn (dan slaan ze
ze aan)
slögget òn, dénkte? (slaat
het aan, denk je)

OVT (o-p):

ksloech
gsloecht
zslöech
tsloech
we sloegge x sloeg x sloe(n)
gullie sloecht
zslöegge x zslöegn x zslöeg
x zloe(n)

Voorbeelden:

tsloech nérnt óp (het sloeg
nergens op)
wsloem de sloe:t in (we
sloegen hem de sloot in)
zslöeg óp hòl (ze sloeg(en)
op hol)
zslöen_ttoe:t (ze sloegen het
dood)

OVT (p-o):

sloeggek x sloek
sloegde x sloegd
sloechie x sloechj
sloechze x sloechs x sloes
sloegget x sloecht
sloegge we x sloegwe x
sloewwe x sloew x sloeggew
x sloegw x sloeggoe
sloegdegullie
sloeggeze x sloegze x
sloegz x sloe(n)z

Voorbeelden:

toe sloek tróp (toen sloeg
ik erop)
sloegdróp? (sloeg je erop)
toe sloecht pèrt óp hòl
(toen sloeg het paard op hol)
èn sloezt toet (en sloegen
ze het dood)
èn sloest toe:t (en sloeg ze
het dood)
toe sloe_ww de deur òwt
(toen sloegen we je de deur uit)

Het ww STÒÒN (staan)

gw: stò

Voorbeelden:

stòm nie in de weech (sta
me / hem niet in de weg)
stò nie sò te gaape (sta
niet zo te gapen)

tdeelw:

stònde

Voorbeeld:

mi de stònde kar vòòre
(met de staande kar = met 2
karren varen)

vdeelw:

gestòn

Voorbeeld:

thin de krant chestòn (het heeft in de krant gestaan)

OTT (o-p):

kstò

gstòt

zstò

tstò

wstòn x *wstò*

gullie stòt

zstòn x *zstò*

Voorbeelden:

tstòns niejjòn (het staat ons niet aan)

wstòn òk te kèjke (we staan ook te kijken)

zstòwt òwt te légge (ze staan het je uit te leggen)

zstònz in de weech (ze staan ons in de weg)

OTT (p-o):

stòjje x *stòk*

stòdde x *stòd*

stöttie x *støj*

stösse x *stòs*

stögget x *stòt* x *stòjt*

stònwe x *stòwwe* x *stòw*

stònw x *stònnoe*

stòdegullie

stònze x *stònz*

Voorbeelden:

dan stòt tòch ferkie:rt
(dan staat het toch verkeerd)

stò_ww in de weech (staan we je in de weg)

stònzer in de weech (staan ze er in de weg)

stòn_zz er in de weech (staan ze er haar / hen in de weg)

Opmerking:

Een vraag als: staat het je in de weg? wordt in een rustig tempo: *stòt oe in de weech*. Onder druk van de kortspraak zou het moeten worden: *stò_tw in de weech*, wat zelfs in H tot uitspraakfrustratie leidt. Om het allemaal wat makkelijker te maken realiseert men de vraag dan als volgt: *stòwt in de weech*

OVT (o-p):

kstón

gstón

zstó(n)

tstón

wstónne x *wstòn*

gullie stón

zstónne x *zstó(n)*

Voorbeelden:

zstóm óp te waachte (ze stond (en) hem op te wachten)

wstóm óp te waachte (we stonden hem op te wachten)

wstón_t óp te waachte (we stonden het op te wachten)

kstóntróp (ik stond erop)

OVT (p-o):

stónnek x *stónk*

stónde x *stónd*

stóntie x *stój*

stónze x *stónz*

stónnet x *stónt*

stóntet

stónnew(e) x *stónw* x *stów*
x *stónnoe* x *stówwoe*

stóndegullie

stónneze x *stónz* x *stónz*

Voorbeelden:

stónkz in de weech (stond ik ze in de weg)

stón_ddròk (stond je er ook)
stón_zz óp te waachte
(stonden ze ze op te wachten)
stón_ss óp te waachte (stond
ze ze op te wachten)

Het ww *TRÉÉJE* (treden)

gw: *trééj(t)*

Voorbeelden:

trééjt er nie óp (trap er niet
op)
trééj nie óp mne voe.t
(trap niet op mijn voet)

vdeelw:

getrójje

Voorbeeld:

gétter óp chetrójje (je hebt
er op getrapt)

OTT (o-p):

ktarééj

gtrééjt

ztrééjt

wtrééje x *wtrééj(n)*

gullie trééjt

ztrééje x *ztrééjn* x *ztrééj*

Voorbeeld:

ztrééjt af (ze treden / treedt
dwz: meten / meet het al stap-
pend af)

OTT (p-o):

trééjk

trééjde x *treejd*

trééj(t)

trééjts

trééj,t

trééjw x *trééjoe*

trééjdegullie

trééjz

Voorbeelden:

woor trééj,t óp af (waar

gaat het heen)

dan trééjw vast òn (dan
gaan we alvast weg)

OVT (o-p):

ktrój

gtrójt

ztrój

wtrójje x *wtrój*

gullie trójt

ztrójje x *ztrójn* x *ztrój*

Voorbeelden:

gtrójt al vroeg óp höwz òn

(je ging al vroeg op huis aan)

ztrójt kepòt (ze trapte(n) het

kapot)

OVT (p-o):

trójk

trójd(e)

trójjie x *trój,*

trójz(e)

trójjew x *trójw* x *trójjoe*

trójdegullie

trójjez(e) x *trójz*

Voorbeelden:

trójdòk sò vroeg óp höwz

òn (stapte je ook zo vroeg
naar huis)

trójz dwarz durt hòjgras

(stapte(n) ze dwars door het
hooigras)

Het ww *VRÒÒGE* (vragen)

gw: *vròòg* x *vròò*

Voorbeelden:

vròòg et me nie (vraag het me
niet)

vròò mar (vraag maar)

tdeelw:

vròògent

Voorbeeld:

vròðgende blaage wòren
oovergeslaage (vragende bla-
gen worden overgeslagen)

vdeelw:

gevròðcht x *gevròðge*

Voorbeeld:

hantz méjn mar gevròðcht
(hadden ze het mij maar ge-
vraagd)
zénze gevròðgen òf se
wójje (ze hebben ze x zijn ze
gevraagd of ze wilden)

OTT (o-p):

kfròðch
gvròðcht
zvròðcht
tfròðcht
we vròðge x *wvròðch* x
wvròð(n)
gullie vròðcht
ze vròðge x *zvròðch* x
zvròð(n)

Voorbeelden:

tfròðcht nõggal wa van
ne mins (het vraagt nogal wat
van een mens)
wvròðwt nie mér (we vra-
gen het je niet meer)
zvròðm niks (ze vragen hem
niets)

OTT (p-o):

vròðgek x *vròðk*
vròðgd(e)
vròðchtie x *vròðchj*
vròðchs(e)
vròðchtet x *vròðcht* x
vròðget
vròðgew(e) x *vròðw* x
vròðwoe x *vròðgoe*

vròðdegullie

vròðgez(e) x *vròð(g)z*

Voorbeelden:

vròðwòðwa (vragen we jou
wat)
dan vròð_wwt wél (dan vra-
gen we het je wel)
vròðchj òk nõch wa (vraagt
hij ook nog wat)
vròðgdoew moedder niks
(vraag je je moeder niets)
dè fròðzoe nie énzes (dat
vragen ze je niet eens)
vròðcht feul (vraagt het veel)
dè fròðwz nie (dat vragen
we ze x ze je niet)

Opmerking:

dè fròðzw nie niet uitgesloten,
wel moeilijk na te luisteren

OVT (o-p):

kfroech
gvroeucht
zvroech(ch)
tfroech
wvroegge x *wvroeg(g)*
gullie vroecht
zvroegge x *zvroeg(g)*

Voorbeelden:

zvroemt (ze vroegen het hem)
wvroeggoe niks (we vroe-
gen je niets)
wvroemt òk nie (we vroe-
gen het hem ook niet)

OVT (p-o):

vroeggek x *vroek*
vroegd(e)
vroegz x *vroez*
vroechj
vroegew x *vroegw* x *vroew*
x *vroeggoe*

vroegdegullie

vroeggez(e) x vroegz x vroez

Voorbeelden:

vroezmt x vroemzt (vroegen
ze het hem)

vroezwt (vroegen ze het je)

vroewzt (idem)

vroeswt oe (vroeg ze je het)

vroem wa (vroegen we hem wat)

Het ww *WIE:TE* (weten)

gw: *wét*

Voorbeeld:

wét watter gebeure kan

(weet wat er gebeuren kan)

vdeelw:

gwie:te

Voorbeeld:

teveul stikstof: dèw gwie:te
(teveel stikstof (gemest), dat
hebben we geweten)

èn dènz gwie:te (en dat heb-
ben ze geweten)

OTT (o-p):

kwie:t

gwét x gwé

zwét x zwé

wwie:te

gullie wét

zwie:t(e) x zwie:

Voorbeelden:

gwét èjgez òk nie (je weet
het zelf ook niet)

zwéwt moe:j te zégge (ze
weet het je mooi te zeggen)

wwie:m wél te véjne (we
weten hem wel te vinden)

zwie:m wél te véjne (ze we-
ten hem wel te vinden)

OTT (p-o):

wie:tek x wie:k

wétte x wét

wéttie x wétj

wétse x wéts

wie:tew(e) x wie:tw x

x wie:toe x wie:w

wéttegullie

wie:tez(e) x wie:tz

Voorbeelden:

wétte wa (weet je wat)

dè wie:w nie òt te dööje
(dat weten we je niet uit te dui-
den)

dwie:k nie (dat weet ik niet)

dan wie:k me génne ròdòt

(dan weet ik me geen raad)

OVT (o-p):

kwis

gwist

zwis x zwies

wwisse x wwiss

gullie wist

zwiss(e) x zwiz(n)

Voorbeelden:

zwiznt nie (ze wisten het niet)

gwister génne ròdòt mi (je
wist er geen raad mee)

gullie wist òk nie (jullie wis-
ten het ook niet)

zwist nie (ze wist het niet)

zwizt nie (ze wisten het niet)

OVT (p-o):

wissek

wiste x wist

wisj

wisse x wis

wisew(e) x wisw x wisseo

wistegullie

wisseze x wissez x wis

Voorbeelden:

wiet waar wi_ssòk nie (wie
het was wist(en) ze ook niet)
toe wiz_ww nie te véjne
(toen wisten we je niet te vin-
den)

Het ww *WILLE* (willen)

tdeelw:

willes

Voorbeeld:

willez èn wie:tes (willens
en wetens)

vdeelw:

gewilt x *gwilt*

Voorbeeld:

dak nie gwilt (dat had ik niet
gewild)

OTT (o-p):

kwil

gwilt x *gwit* x *gwi*

zwil x *zwi*

w_wwille x *w_wwil*

gullie wilt

zwille x *zwil* x *zwi*

Voorbeelden:

w_wwimt nie ségge (we willen
het hem niet zeggen)

z_wwiwt nie ségge (ze wil(len)
het je niet zeggen)

g_wwirt nie ségge (je wilt het
haar niet zeggen)

OTT (p-o):

willek x *wik*

wilde x *wild*

willie x *wij*

wilze x *wilz*

willet x *wit*

willewe x *wilw* x *wiw* x

willoe

wildegullie

willez(e) x *wilz*

Voorbeelden:

*wit en bietje meezitte, dan
zèw zoe: klòòr* (wil het een
beetje meezitten, dan zijn we
zo klaar)

dan wi_wwt wél meegeeve
(dan willen we het wel aan je
meegeven)

wilzdròn (will(en) ze eraan)

OVT (o-p):

kwó

gwót

zwó x *zwów* x *zwój*

twó x *twów* x *twój*

we wóww(e) x *w_wwów* x

w_wwó(n)

gullie wót

ze wóww(e) x *zwón*

Voorbeelden:

zwóns nie mee (ze wou (den)
ons niet mee)

zwópt pèrt (ze wou op het
paard)

w_wwó_ww mar plòòge (we wil-
den je maar plagen)

gwó_t toch nie (je wou het
toch niet)

OVT (p-o):

wójjek x *wówwek* x *wówk*
x *wók*

wódde x *wód*

wówwie x *wóttie* x *wój*

wówz(e) x *wóss(e)*

wóww(e)(we) x *wów* x

wówwoe x *wónnoe*

wóddegullie

wóww(e) z(e) x *wówz*

wónz

Voorbeelden:

wónzt wérz bééter wie:te
 (wilden ze het weer eens beter
 weten)
wó_wwjt nie ségge (wilde
 hij het je niet zeggen)
wójwts choe.t öddöoje (wil-
 de hij het je eens goed uit-
 duiden)
wóddòknòch (wou je ook
 nog)

Het ww *ZÉGGE* (zeggen)

Opmerking:
 het personeel van het aangren-
 zende Zand realiseerde zeggen
 als: *zéjge*

gw: *zéch*

Voorbeeld:
zéch nòw èjges (zeg nu zelf)

vdeelw:

gezeet x *gzeet*

Voorbeeld:

éns chezeet bléjft chezeet
 (eens gezegd blijft gezegd)
gezeet is chezeet (gezegd
 is gezegd)

OTT (o-p):

kséch x *ksé*
gzécht
z_{zi}
héj zi
tsi
wzégg(e)(n) x *wzé(n)*
gullie zécht
zézgg(e)(n)

Voorbeelden:

z_{zi}gget nie (ze zegt het niet)

wzéggent nie (we zeggen
 het niet)
wzéwt nie (we zeggen het je
 niet)
wzént nie (we zeggen het niet)
wzécht nie (idem)
z_{zitter} gnie:n (ze zegt er geen-
 een = ze zwijgt)
ksé mar zoe.; *ksémar niks*
 (ik zeg maar zo, ik zeg maar
 niets)
ksét nie (ik zeg het niet)

OTT (p-o):

zéggék x *zék*
zégd(e) x *zédd(e)*
zittie x *z_{ij}*
zisse x *zis*
zéggew(e) x *zé(g)w* x *zénw*
 x *zénnoe*

zégdegullie

zéggez(e) x *zégz*

Voorbeelden:

dè zégz òk (dat zeggen ze ook)

dè zé_wwnie (dat zeggen we
 je niet)

zist (zegt ze het)

dörm z_{ij}tm niks (daarom
 zegt hij hem niets)

dan z_ist nògges (dan zegt
 ze het ze nog eens)

dan zégz_zt nògges (dan zeg-
 gen ze het ze nog eens)

OVT (o-p):

ksi(n)
gzint x *gzeet*
z_{zin} x *z_{zij}*
we zinn(e) x *wzeeje*
gullie zint x *zeet*
z_{zin}(ne) x *z_{zee}je*

Voorbeelden:

zinniks (ze zei(den) niets)
zim dèj òp moes schie.te
(ze zei hem dat hij op moest
schieten)
ksiwt tòch (ik zei het je toch)

OVT (p-o):

zinnèk x *zink* x *zijjek* x *zijk*
zind(e) x *zijd(e)*
zinnie x *zij*
zinz(e) x *zijz(e)*
zijjewe x *zijwe* x *zijw*
zinnew(e) x *zijjew(e)* x *zinwe*
x *zijw* x *ziw* x *zinnoe* x *zijjoe*
zindegullie x *zijdegullie*
zinnez(e) x *zinz* x *zijjez(e)* x
zijz

Voorbeelden:

dè zi_ww nòch (dat zeiden we
je nog)
zij_zt mar (zei(den) ze het
ze maar)
zinzwt mar (zei(den) ze het
je maar)

Het ww *ZIEN* (zien)

gw: *zie*

Voorbeeld:

zie mar wa ge doet (zie maar
wat je doet)

vddeelw:

gezien

Voorbeeld:

wie nie wég iz is chezien
(wie niet weg is is gezien)

OTT (o-p):

ksie
gziet
z zie(f)
tsiet
wzie(n)

gullie ziet

z zie(n)

Voorbeelden:

tsietter nie òwt (het ziet er
niet uit)
wziew wél kòmme (we zien
je wel komen)
z ziet nie choe.t mér (ze ziet
niet goed meer)
z ziegget nie mér zitte (ze
ziet het niet meer zitten)
z ziem nie mér (ze zien x ziet
hem niet meer)
wziemt toe.n (we zien het
hem doen)

OTT (p-o):

ziek
ziedd(e)
ziettie x *ziej*
ziess(e)
ziettet x *ziegget* x *zie,t*
zienwe x *ziewwe* x *ziew* x
zinnenoe
zieddegullie
zienz(e)

Voorbeelden:

ziedròk (zie je haar ook)
ziejt sitte (ziet hij het zitten)
zie_ww mèèrgen òk? (zien
we je morgen ook)
hoe zie,t ròwt x *hoe zieg-
get er òwt* (hoe ziet het eruit)

OVT (p-o):

ksaach x *ksaa*
gzaacht
z zaach x *z zaa*
tsaach
we zaag(e) x *zaa*
gullie zaacht
z zaag(e) x *z zaa(n)*

Voorbeelden:

- z*zaant ònkòmme (ze zagen
het aankomen)
*z*zaawnie (ze zag(en) je niet)
*k*saam ònkòmme (ik zag
hem aankomen)
*z*zaaz *nie truch* (ze zagen ze
niet terug)
*z*zaas *nie truch* (ze zag ze
niet terug)

OVT (p-o):

- z*aagek x *z*aak
*z*aagd(e) x *z*aad(e)
*z*aachie x *z*aachj x *z*aaj
*z*aachse x *z*aachs
*z*aaget x *z*aacht
*z*aagew(e) x *z*aagw x
*z*aaw x *z*aagoe x *z*aawoe
*z*aagdegullie
*z*aagez(e) x *z*aagz x *z*aaz

Voorbeelden:

- mar dè* zaaznie (maar dat
zagen ze niet)
mar dè zaasnie (maar dat
zag ze niet)
*z*aadròk (zag je haar ook)
door *z*aa_w_w *moedder*
hèlpe (daar zagen we je je moe-
der helpen)
wa saaj *dröwt* (wat zag
hij eruit)
*z*aam_w_w *cheeve* (zagen
hem we je het geven)
*z*aa_z_z *ròn kòmme* (zagen ze
ze eraan komen)
*z*aa_s_s *ròn kòmme* (zag ze ze
eraan komen)

KLEINE KLANKLEER

Voor de grote klankleer verwijzen we naar WWB 33-98. Hier kan volstaan worden met enkele bijzonderheden die speciaal van belang zijn voor het ontstaan van de kortspraak.

Ook Algemeen Nederlands is het verschijnsel om van znw de eerste lettergreep weg te laten als het accent op de tweede ligt. Székely-Lulofs heeft het in RUBBER zelfs over pagne ipv champagne. Aan de vb van WWB 91 voegen we nog toe:

sjèt (sajet)
sjèsters (manchesters)
sprès (expres)
braak (barak)
gòdòlech (egaal)
kòrmik (Mc Cormick)

De lange klinkers, de draagvokalen van een woord krijgen vaak een korte naast zich in een andere grammaticale positie. Dit gebeurt zodra deze positie een volgende medeklinkercombinatie oplevert die deze verkorting veroorzaakt:

wèrt - *wéerdehòwt*

Soms is de historische ontwikkeling verduisterd:

pèrt - *péért* (paard-paarden)

Soms is er nooit sprake geweest van een lange vorm:

mèrt (maart)

Ook kan het gebeuren dat een lange klinker is verloren gegaan:

bòm (boom)
kòl (koolplant)

hòch (hoog)

léch (laag)

Of komt in een en hetzelfde woord de lange òf de korte vorm voor:

doe:f x *dòf* (doof)

oe:m x *òm* (oom)

Het woord **lie:ch* of **hoe:ch* mag dan niet voorkomen, er zijn bewijzen dat het er ooit was:

aflie:ge (laag maken)

Vandenhoe:ge (de achternaam: Van den Hoogen)

We nemen aan dat in dit soort uitzonderlijke gevallen de korte klinker uit de verkortingspositie die van de lange heeft meegeleurd, in het vuur van het gesprek: dat de uitzondering ging overheersen: dat **boe:m* het verloor van *bòmmeért* (boom-aarde), **koe:l* van *kòlplante* (koolplanten), of, wat meer voor de hand ligt, van het mv: *kòlle* (kolen)

Dat de ene klankgroep zich meester maakt van de andere komt structureel voor bij de sterke ww, waarvan de lange klinker uit het mv de korte van het ev overmeestert:

kzaach (ik zag)

ge zaacht (je zag)

héj zaach (hij zag)

we zaage (we zagen)

ge zaacht (jullie zagen)

ze zaage (zij zagen)

De vb zijn legio.

De zgn Brabantse klinkerver-

korting wordt veroorzaakt door een bepaalde combinatie van medeklinkers die op een lange vokaal volgen. Die combinaties treden vooral op in enkele grammaticale posities die met elkaar grote invloed uitoefenen op het klankkarakter.

We noemen de volgende:

1) ww-vormen:

ik dèèl (ik deel)
ge dèlt (je deelt)
ze dèlt (ze deelt)
we dèèle (we delen)
ge dèlt (jullie delen)
ze dèèle (ze delen)

vdeelw:

gedèlt (*gedeeld*)

gw: *dèl mar* (deel maar)

De OVT wordt geheel beheerst door de korte klinkers in ww als delen:

ik dèlde (*ik deelde*)
etc

De gw heeft altijd de korte klinker:

slò mar
gò mar
hòr mar
ròk mar
etc

Het tdeelw van ww als *slòòn* en *sòòn* heeft de korte klinker:

mi te sònde kar (met de staande kar)
slònde ruuzzie (slaande ruzie)

Voor andere vb zie men de vervoeging van de ww

2) meervoudsvorming:

pestoe:r - pestòrs (pastoor-pastors)
oe:m - òms (oom - ooms)
oe:r - òrre (oor - oren)
muu.r - muurre (muur - muren)
voor - vòrre (voor - voren)
deur - durre (deur - deuren)
boe.r - boerre (boer - boeren)
hie:r - hërre (heer - heren)
kie.r - kierre (kier - kieren)

Opmerking:

De positie van de r kan ook tot verkorting leiden waar oorspronkelijke rn een rr werd:

garre (garen,znw)
kòrre (koren)
dòrre (doorn)
tòrre (toren)

3) trappen van vergelijking:

moe:j - mòjjer - mòjst (mooi)
ie:r - érder - urst (eer(der))
zie:r - zérder - (zeer)
druu:ch - drögger - dröchst (droog)
aaw - awwer - awst (oud)
blòòw - blòwwer - blòwst (blauw)
lööj - löjjer - löjst (lui)
géeł - gélder - géłst (geel)

4) samenstellingen:

doe:t - dòtskiest (dood - doodskest)
éért - érpel (aarde - aardappel)
broe:t - bròdzbak (brood - broodbak)
déél - délslééger (deel - deelslager)
hoe:p - hōpwèèrk (hoop - hoopwerk)

kéél - *kélschat* (keel - keelgat)
kloe:t - *klòtsak* (kloot - klootzak)
krööje - *kröwwaage* (kruien -
kruiwagen)
lie:ne - *lénbank* (lenen - leenbank)
preeke - *prikstoel* (preken -preek-
stoel)

5) afleidingen:

ruu:ke - *röksel* (roken - rooksel)
roe:t - *ròjsech* (rood - rooisig)
moe:j - *mòjjechèjt* (mooi - mooi-
igheid)
gruu:n - *gruunnechèjt* (groen -
groenigheid)
gaaw - *gawwechèjt* (gaww - gau-
wigheid)
hie:t - *hèjt* (heet - hitte)
ie:n - *éns* (een - eens)
kòdòt - *kòjjechèjt* (kwaad - kwaai-
igheid)

bloe:t - *blòtsel* (bloot - blootseel)
twie: - *twét* (twee - tweede)

6) syntactische eenheden:

groe:t - *gròtsat* (groot - groot zat)
brie:t - *brétsat* (breed - breed zat)
gruu:n - *gruungenoech* (groen -
groen genoeg)
doe:t - *dòtchetrójje* (dood - dood
getreden)
veur - *vurroe* (voor - voor je)
öwt - *öttevoe.t* (uit - uit de voet)
ie:n - *émman* (een - een man)
twie: - *twémman* (twee - twee man)

In alle bovenstaande catego-
rieën is er sprake van een combi-
natie van volgc consonanten
die de klinkerverkorting veroor-
zaken. De volgende combi-

naties maken voorgaande vo-
kaal juist lang:

rekking voor n + d, t, s:

aander (ander)
baant (band)
braantasteraansie
(brandassurantie)

gaans (gans)
haant (hand)
kraans (krans)
laant (land)
maans (mans)
maant (mand)
nòvvenaant (navenant)
schaans (schans = takkenbos)
schaant (schande)
waant (wand)
zaant (zand)

rekking voor r + keelklank:

bèèrch (berg)
bèèrk (berk)
dwèèrch (dwerg)
èèrch (erg)
klèèrk (klerk)
mèèrch (merg)
mèèrge (morgen)
stèèrk (sterk)
tèèrge (tergen)
vèèrge (vergen)
vèèrke (varken)
wèèrk (werk)
zèèrk (zerk)
zwèèrk (zwerk)

rekking voor r + f, v, m:

bedèèrf (bederf)
èèrf (erf)
èèrve (erven)
gèèrf (garf)
schèèrf (scherf)

wèèrf (werf, steel)
dèèrm (darm)
gèèrm (garm)
kèèrme (kermen)
wèèrm (warm)
zwèèrm (zwerf)

taast (tast)
vaast (vast)
waase (wassen, ww)

Opmerking:

Maar met verkorting voor r +
dentaal:

buurt (buurt)
Gört (Geurt)
hèrt (haard)
Mèrt (Maart)
pórt (poort)
sórt (soort)
vórt (voort)
Milwèrt (Middelwaard)

rekking voor cht:

aacht (acht)
aagdaach (week)
daacht (dacht)
naacht (nacht)
paacht (pacht)
vaacht (vacht)
waacht (wacht, znw)
waachte (wachten, ww)
zaacht (zacht)

rekking voor s (t):

baast (bast)
béést (best)
gaast (gast, 4 stuks)
kaast (kast)
kòòst (kost)
laast (last)
kraas (kras, znw)
kraase (krassen, ww)
léézdbéést (lest best)
maast (mast)
pòòst (post)

rekking voor r + st:

bòòrst (borst)
dòòrst (dorst)
kòòrst (korst)
wòòrst x wòrst (worst)

Hoe een klinker verkort wordt,
is bij de zuiver lange vokalen
makkelijk uit te leggen: ze ver-
anderen enkel in lengte, hun
zuiverheid verliezen ze niet:

raake - gerakt (raken - geraakt)
brééke - brékt (breken - breekt)
wèène - gewènt (wenden - gewend)
voor - vórke (voor - voortje)
leepel - lippelke (lepel - lepeltje)
boe.r - boerke (boer - boertje)
deur - durke (deur - deurtje)
rie.t - rietje (riet - rietje)
uu.r - uurke (uur - uurtje)
plòòt - plòtje (plaat - plaatje)

De extreem-lange klinkers
ie:, uu: en oe: ondergaan bij
verkorting een gedaanteverwis-
seling. Ze veranderen resp. in
é, ö en ò / ó:

ie:n - éns (een - eens)
huu:re - gehört (horen - gehoord)
oe:r - òrre (oor - oren)
poe:t - pótje (poot - pootje)
kloe:t - klòdding (kloot - klootding)

Het verkortingsproduct van ie:
is behalve é ook wel eens i :

nie: - *nijje* (nee - neeë)
zwie:p - *zwipke* (zweep - zweepje),
naast bv:
zie:p - *zépnat* (zeep - zeepnat)

Of er in het ABN tweeklanken bestaan? Het onderzoek in dezen zou heropend moeten worden. Vooral ook omdat ze in het H geheel ontbreken. Dat heeft daarvoor in de plaats een van de voorradige klinkers, gevolgd door een van de voorradige medeklinkers uit het eigen systeem. In verkortingspositie wordt de lange klinker kort:

aaw - *awt* (oude - oud),
en verliest de combinatie korte vokaal + w of j de consonant:
höws / *döjm* - *höske* / *dömke*
(huis / duim)

Volledigheidshalve een overzicht.

A) lange klinker + j :

huu.j - *huujkes* (hoeden - hoedjes)
kèèj - *kèjke* (kei - keitje)
zèèjk - *zèksel* (zeik - zeiksel)
keuje - *kujke* (keu - keutje)
lööj - *løjjer* (lui - luier)
moe:j - *møjjechèjt* (mooi - mooiigheid)
nééj - *néjschierrech* (nieuw - nieuws-gierig)
roe:j - *ròjsech* (rood - roodsig)
sleuj - *slujkes* (sloten - slootjes)

Opmerking:

Woorden met vanouds lange vokaal zijn soms van zichzelf al kort:

hòj - *hòjke* (hooi - hooitje)
kòj - *kòjke* (kooi - kooitje)

B) lange klinker + w :

aaw - *awwer* (oud - ouder)
haawe - *hawdoe* (houden - hou je)
naaw - *nawwer* (nauw - nauwer)
vaawe - *vawt mar dicht* (vrouwen - vouw het maar dicht)
mèèwe - *ge mèwt mar* (mauwen - je mauwt maar)
dòòw - *dòwke* (duw - duwtje)
blòòw - *blòwlégger* (blauw - blauw-legger)
tòòw - *tòwke* (touw - touwtje)
schòòw - *schòwwer* (schuw - schuw(er))

Opmerking:

Woorden met vanouds lange vokaal zijn soms van zichzelf al kort:

snöw - *snöwman* (sneeuw - sneeuwman)
löw - *löwwin* (leeuw - leeuwin)
öw - *öwwech* (eeuw - eeuwig)
möw - *möwwer* (meeuw - meeuwen)

C) korte klinker + j :

Hèjn - *Hèntje* (Hein - Heintje)
mèjt - *mètje* (meid - meidje)
méjt - *métje* (mijt - mijtje)
hèjt x *hètte* (hitte)
Rèjn - *Rèntje* (Rein - Reintje)
schéjt - *schéthöws* (schijnt - schijnt huis)
téjt - *betéts* (tijd - bijtijds)
wéjf - *wéfke* (wif - wijfje)
wéjt - *wétsat* (wijd - wijd zat)
we zéjn - *zéw* (we zijn - zijn we)
döjf - *döfke* (duif - duifje)

döjm - döms (duim - duims)
köjf - köfke (kuif - kuifje)
köjke - kökske (kuiken - kuikentje)
löjk - lökske (luik - luikje)
plöjm - plömke (pluim - pluimpje)
schöjf - schöfke (schuif - schuifje)
schöjm - schömke (schuim - schuim-
 pje)
zöjpe - zöpt (ze zuipen - ze zuipt)

D) korte klinker + w :

böwl - bölleke (buil - builtje)
böws - böske (buis - buisje)
bröwn - brönder (bruin - bruiner)
höws - höske (huis - huisje)
köwl - kölleke (kuil - kuiltje)
kröws - kröske (kruis - kruisje)
möws - möske (muis - muisje)
schöwn - schöns (schuin - schuins)
slöws - slöske (sluis - sluisje)
öwt - Ötterdéjk (uit - Uiterdijk)
vöwl - völlak (vuil - vuilak)
zöwnech - zönnege minse (zuinig
 - zuinige mensen)

Opmerking:

De *è* en *è* zijn uit het vo-
 kaalsysteem van het ABN ver-
 dwenen, wat de gelijkschake-
 ling van *ei* en *ij* in de mond
 heeft gewerkt. Maar de *öö*?
 Die leeft nog volop in de Hol-
 landse dialecten. De korte *ö*
 vaart nog altijd mee als ver-
 stekeling onder de valse vlag
 van de tweeklank, op de
 Diphthong. Onze *jöwn* is in het
 ABN geen *ui* maar een *öj*.

Medeklinkers komen er in de
 klankleer meestal bekaaid van-
 af. Ook wij zouden ons kunnen

beperken tot enkele bijzon-
 derheden. Dat de *v* een *f* dreigt
 te worden. Of zelfs een *w*, als
 in de naam *Röwwestèjn*. Onder
 vermelding van een Munster-
 landse parallel. Daar noemt
 men schuddekul uit Kevelaar
Käaweler Prussionskoffie, door
 Pirainen omschreven als: dün-
 ner Kaffee. Of nog zo'n inter-
 vokale metamorfose: *k* wordt
g. Zoals in: *kéggez Driegges*
 (kijk eens Driekus)

Het tijdens de Tweede Refor-
 matie weggevaagde scapulier
 wijst er postuum nog op dat
 intervokaal zelfs de stoere *p*
 nog zacht kan worden: *schab-
 belie.r*, en de *k* nog verschuift
 naar *ch*. Dit laatste omdat in *H*
 - zulks itt in en om Skijndel -
 de combinatie *sk* niet (meer?)
 geprogrammeerd is. Interessant
 maar ook niet meer.

Echt geïnteresseerd raken we
 pas als kenmerken structurele
 gevolgen hebben. Dat in *H* de
h zwak staat? Je kunt het maar
 weten, maar belangrijk is zo'n
 gegeven eerst als het over een
 lange lijn mogelijkheden biedt
 voor kortspreek: *wént chört* voor:
 we hebben het gehoord, kan in
 twee lettergrepen worden mee-
 gedeeld mede dankzij de zwak-
 ke positie van de *h* die de be-
 knoptheid van deze informa-
 tie mede mogelijk maakt.

Interessanter voorbeeld betreft
 de *r*. Er zijn twee *erren* in het

H: de gewone r en een andere waar iets mee is, alsof er een kronkeltje in zit. Het verschil is niet zomaar een fonetische bijzonderheid, het is fonologisch belast door tegenstelling in betekenis:

dérke - *Dé,rke* (deemtje - van Derk)
kérke - *ké,rke* (keertje - kerken, mv)
pierke - *pie,rke* (piertje - perziken)
schurke - *schu,rke* (scheurtje-schurken, mv)
snörke - *snö,rke* (snorretje - snurken)
turke - *Tu,rke* ('t deurtje - Turken)
wérke - *wé,rke* (weertje - werken, ww)

Het verschil zit 'm niet in het aantal lettergrepen: dat zijn er in beide gevallen twee. De *r* lijkt op een twee-eiige eenling, wat heel goed te horen valt in een kortspraak als deze: *khé,rnie gezien* (ik heb er haar niet gezien).

Het verschijnsel doet zich overigens niet alleen bij de *r* voor:

dun - *dun* (dun - het dun)
durke - *durke* (deurtje - het deurtje)
gòt - *gòt* (gaat - ge gaat)
kan - *kan* (kan - ik kan)
nééj - *nééj* (nieuw - een nieuw)
tèèj - *tèèj* (het ei - het taaie)
wónt - *wónt* (woont - we wilden)
zéjn - *zéjn* (zijn - ze zijn)

Een drie-eiige eenling? Kómt voor:

ha_{ww}w part mar mijgegiv-

ve (hadden we je je deel maar meegegeven)
nimmee - *ni_{mm}mee* (neem mee - neem hem mee)

Andere vorm van verkorting is het weglaten van een onbeklemtoonde klinker:

tToon iz óp (het Toone is op)
naander (een ander)
noe:genblik (een ogenblik)

Dat *et* een *t* wordt is zelfs in ABN niets bijzonders. Bij *óp* ligt dat wel anders:

psònnòd (op zo na = bijna)
pSéllant (op = in Zeeland)
pPiette létte (op Piet letten)

of nog mooier:

pnaander (op een ander = bij andere mensen)

hier neemt zowel de *p* als de *n* de voorgaande vokaal in zich op.

CHARIVARI (A)

òòn x òn x n (aan)

nòò x nò x n (na, naar)

Voorbeelden:

zén òòw gevròòcht (ze hebben
jou gevraagd)

zé_nnòòw gevròòcht (ze hebben
naar jou gevraagd)

nòm gevròòcht (naar hem ge-
vraagd)

_nnaander gegivve (aan een ander
gegeven)

nòddemert (naar x na de markt)

nòns (na ons)

nóns (naar ons)

béj x bé x bj x b (bij)

Voorbeelden:

zwaar goe.d bé (ze was goed bij)

alz**bjén** (alles bijeen)

bjóns x bóns (bij ons)

héj ha gén téjt bém x béj**jem** (hij
had geen horloge bij zich)

bekant (bijkans)

btéts (bijtijds)

blangenie (bij lange niet)

niks bzunders (niets bijzonders)

bum tóws (bij hem thuis)

bòòw tóws (bij jou thuis)

mi (met)

Voorbeelden:

mi hum izzet aat wa (met hem is
het altijd wat)

mumst aat wa (idem)

móns moedder gögget choe.t
(met ons moeder gaat het goed)

èn mòllie (en met jullie)

um x m (om)

Voorbeelden:

wééte mie:n uurre (we eten om
een uur)

mdèkt nie chéér hép (omdat ik
het niet graag heb)

dörm doekt nie (daarom doe ik het
niet)

ze doen trum (ze doen het erom)

doe tòg enen daz um (doe toch
een das om)

óp x p (op)

per x pr (per)

Voorbeelden:

psònnòò (op zo na: bijna)

pséllant (in het dorp Zeeland)

pnaander (op een ander: bij vreem-
den, buitenshuis)

prabböws (per abuis)

próngeluk (per ongeluk)

van x vn (van)

Voorbeelden:

vnóns (van ons)

vnèjges (vanzelf)

vnòllie (van jullie)

v_nnaander (van een ander)

veur x vur x vr (voor)

Voorbeelden:

veurendeur (buiten bij de voor-
deur)

kékte gé mar vurroe (kijk jij maar
voor je)

vròòw mar nen dòlder (voor jou
maar een daalder)

vröwt! (vooruit)

vröt mar (vooruit maar)

woor x *wór* x *wr* (waar)
door x *dór* x *dr* (daar)

Voorbeelden:

woor izzet te doe.n (waar is het te doen)

wórrist te doe.n (idem)

wrist te doe.n (idem)

Antwoord op deze vragen:

door izzet

dórrist

drist

Bij antwoord *hie.r* blijft de klinker lang:

hie.rst te doe.n

De lange vokaal bij *woor* en

door naar keuze:

woorst te doe.n x *wórst te doe.n?*

Antwoord:

doorst te doe.n x *dórst te doe.n*

INLEIDING
KORTSPRAAK

INLEIDING KORTSPRAAK

Bijna een halve eeuw na mijn dissertatie *Woord en Wereld van de Boer* zette ik me alsnog aan het schrijven van een beknopte *Huisselingse Grammatica*. Niet dat ik van meet af die grammaticale behoefte had. Eerder het tegendeel. Maar ik voelde dat ik dat grammaticale overzicht nodig had voor de beschrijving van dat deel van het H dat m.i. ten onrechte ontbrak aan WWB. Dàt het ontbrak werd me pas in het trage verloop der jaren duidelijk.

Duidelijk ook wat het was: de kortspraak van vooral de dorpsoudsten die me de taal lieten horen waarop ik mijn WWB kon baseren. Aanvankelijk begreep ik nog slechts dat het H een taal is die nooit geschreven is, nooit gelezen. Voor een lees- en schrijfdier als ik is dat een schokkende ervaring.

Elke zondag na de hoogmis kwamen de gebroeders Elemans in de jaren '30 samen in hun stamhuis, niet om de net gehoorde preek door te nemen, wel om eigen praatstof te mengen. En die werd dan gekraakt. In de winter rond de plattebuis, hielden ze de hoeden op. Hele grote, hele goedkope sigaren in het hoofd. En in hun hele grote handen hielden ze hele kleine brandewijn glaasjes vast. Daarin stonden in een bodem

van suiker miniscule lepeltes. Je houdt het niet voor mogelijk maar daarmee roerden ze nog draaikolken tot op de bodem. Daar zaten ze dan zo, achter hun sigaren, onder hun hoeden, tegen elkaar, door elkaar verhalen te vertellen. Over hoog water. Droge zomers. Over Nico van Melo, de vader van alle hengsten. Nee, over de paus kan ik me niet herinneren ze ooit gehoord te hebben. Wij kinderen stonden achter hun stoelen gretig te luisteren. We werden ingevoerd in hun *oral history*. Naarmate er meer gedronken werd, werd er harder gepraat, dieper doorgedrongen in een steeds verder verleden, en werden de contouren van de taalkrakers in de blauwe sigarenwalm vager en vager. Tot Tante Fij het welletjes vond, en begon te spuien. Ze moest de aarpel overhangen! En al die gesproken woorden - besef ik nu pas - dreven mét die blauwe rook het raam uit. Voor goed verdwenen ze in het niet. Daar, toen, achter de rugleuning van al die stoere mannen, sloeg ik het materiaal op waar ik in 1958 op zou promoveren. Die vier gebroeders rond de plattebuis, onder de hoeden van hun taai geheugen, een beetje beneveld en begenadigd door de blauwe rook en de zoete brandewijn, waren in 1958 mijn echte promotoren. En L.C.Michels gaf ze vol vertrou-

wen alle ruimte.

Het beeld van de blauwe rook die vervluchtigt werd mijn eerste houvast: dialect leer je niet, schrijf je niet. Je hoort het, je praat het. Daarna doe ik er nog jaren over voor ik me realiseer dat mijn enkel gesproken moedertaal ook nog eens voor een aanmerkelijk deel verzwegen, althans niet uitgesproken wordt. Ergens word ik wel uitgedaagd dat vers ontdekt spraakfenomeen te analyseren en te beschrijven. Ik begin al voorbeelden vast te leggen. Zie vervolgens van het vreselijk project weer wellustig af. Ik publiceer in drie delen het archief van een familie Van Best in Valkenswaard. Ik schrijf de tekst voor het eerste grote boek over Tegelse keramiek.

En dan is het zover. Alsof Michels me opbelt: Jan, komt er nog wat van? Alsof! De dwang komt van elders. Ik verzamel voorbeelden van niet uitgesproken dialect. Heel veel voorbeelden. Maar zonder structuur. Heel langzaam begin ik die te ontwaren. Taal die niet geschreven wordt, wordt ook niet gelezen. Maar terug in de blauwe rook van de dorpspiek, begrijp ik dat dialect dat niet gesproken wordt best kan worden gehoord, begrepen en gewaardeerd. En om wat meer licht te zien in het oerwoud

van mijn geheugen, moet veel onderhout worden weggekap. Daarom begin ik alsnog met een overzicht van de grammatica.

Tegelijkertijd - of omtrent die tijd - word ik door Harry Mulisch geholpen. Dat had ie al eens eerder gedaan. In de jaren '60 hoor ik hem op de radio bij het beantwoorden van een vraag zeggen: wat een onzin, inspiratie. Het geheim van mijn productiviteit schuilt in mijn discipline. Inspiratie of niet: ik zit iedere ochtend acht uur achter mijn bureau! Daar ben ik toen ook aan begonnen, en in 1972 verscheen het resultaat bij Nijgh en Van Ditmar: TEMPEL VAN ZEUS. Veel later las ik van Mulisch het verhaal OUDE LUCHT. En dat gaf me de laatste zet. Het verhaal gaat over een gevechtsvliegtuig dat in de oorlog is neergestort en vervolgens na vele jaren welvaart en milieuverontreiniging weer wordt opgegraven. En wat blijkt dan verrassenderwijs zo belangrijk? De lucht in de luchtbanden van het landingsgestel. Hoe kunnen we nl weten of de lucht van lang geleden zuiverder of smeriger was dan die van nu? De lucht van toen is met de sigarenrook van mijn ooms ins Blaue hinein verdwenen. Tenzij je geluk hebt. En zo'n band van het landingsgestel de jaren door hard is gebleven!

Ik paste de vondst van Mulisch spontaan toe op mijn eigen situatie. Toen zijn gevechtsvliegtuig neerstortte reed er in Huiseling nog altijd geen tractor. De boeren hadden veelal geen radio, telefoon of stromend water. De eigen auto was nog niet in zicht. Sikkels klonken, sikkels blonken nog, ruischend viel het graan. Maar als dat vliegtuig wordt opgegraven heeft ook in H de loonwerker zijn intrede gedaan. Boerenmeid en -knecht zijn onbetaalbaar geworden. Enorme landbouwmachines hebben man- en paardenkracht vervangen. De boer ploegt, zaait en oogst niet meer. Hij is bedrijfsleider, ondernemer geworden. De koeien lopen met een computer om hun nek. Die met mij jong waren hebben een dialectgrensoverschrijdende levenswijze aangenomen. Hun kleinkinderen, deel 3 van de boerenroman, zijn geglobaliseerd. Mijn klasgenoten spreken een H dat me met afschuw vervult, wat te veel gezegd is maar het begint erop te lijken. En... mijn proefpersonen van voor 1958, al mijn dorpsoudsten? Die liggen op het kerkhof, de mond vol van het zand dat sommigen nog zelf mee hebben helpen aanvoeren met paard en kar omdat het oorspronkelijk niveau te drassig was. Lopend op het kerkhof kom ik hun namen weer tegen. Hun zonen hebben al dan niet bewust hun taal

aangepast aan een nieuwe tijd. Hoe kan ik dan mijn klankbeeld van die kortspraak verifiëren? En dan komt HM mij met zijn ouwe lucht te hulp.

In 1938 zingt de huttekedut nog weldadig in de bloeiende aardappelvelden. In de beek achter ons huis drijft wel eens een verzopen hond. Toch is ze zo helder dat je een zeelt op de bodem kunt zien liggen, in de schaduw van een enorme waterscheerling. Ik heb nog nooit ABN gesproken, althans, nooit meer dan een minuut lang iets wat erop diende te lijken, af en toe, bij een beurt in de leesles. En in september van dat jaar word ik dertien jaar oud in eens uit de circulatie genomen: ver van huis in een internaat geplaatst, in de figura minor van een gymnasium. Mijn dialect mag ik niet meer spreken. Vijf, eigenlijk zes talen die me vreemd zijn moet ik aanleren. Mijn puberteit beleef ik ver van huis in het ABN. In die taal leer ik schrijven, mijn dagboek, mijn eerste gedichten. In die taal leer ik lezen: HET ZAND-
UUR VAN DE DOOD van Bertus Aafjes, MATHEUS van Ed. Hoornik, en vooral SCHIERE-
LAND van Clara Eggink. Soms kondigt zich een vers aan in een mooie regel die blijft rondzoemen. Die regel rijst altijd op uit ABN. Heimwee naar mijn dialect heb ik dan ook

nooit gehad. Ik heb het wel bewaard, en verzorgd ook door met behulp van Neerlandicus Van den Biesen de vragen van de Dialectcommissie uit Amsterdam zo stipt mogelijk te beantwoorden. Zo verzorg je ook spullen in een museum-boerderij liefdevol zónder ze nog ooit te gebruiken.

Eén herinnering moet hier nog vermeld. Ze versterkt de strekking van bovenstaande. Ze betreft het verraad van Petrus uit de passie van Jezus: *vere, et tu ex illis es; nam et loquela tua manifestum te facit*. Nou, dacht ik, dat zal mij niet overkomen! En heb ik dat niet precies zo gedacht, dan heb ik er wel naar gehandeld. Gezelle kon met zijn Loquela de pot op! Het moest mij niet overkomen dat ze zouden zeggen: *ghy zyt oock van die, want ook uwe sprake maakt u openbaer*. Dat dubbelspel spreekt ook uit de verloochening zelf: *Ick en kenne den mensche niet!* Verraad, maar met dezelfde middeleeuwse constructie voor de ontkenning als ik nog net even heb horen gebruiken vòòr ik uit mijn orale cultuur werd weggenomen. Het verhaal zou hiermee af zijn geweest, ware het niet dat ik toch nog het slachtoffer ben geworden van mijn loquela: hoe ABN mijn spraak ook was, schriftgeleerden uit het Noorden bleven er

iets in horen dat ze Limburgs noemden.

De Limburger in me verraadt dat er diep onder mijn beschaafde omgangstaal een oertaal als substraat verborgen ligt, even ongerept door de na-oorlogse vervuiling als de Oude Lucht van Harry Mulisch. Die oertaal ging onachterhaalbaar verloren, met uitzondering van de ongeschreven, ongelezen tongval die ik met mijn jongensjaren achter me had gelaten, bedolven onder de zes talen waar ik het als intellectueel mee zou moeten kunnen redden. Het nog gangbare dialect is door heel Brabant aangetast door allerlei verontreinigende of revitaliserende invloeden. De loquela van mij kwam weer boven op het eind van mijn leven, verouderd, maar ook puntgaaf. Niet in de vorm van een compleet woordenboek. Aan dat boek ontbreekt heel wat. Maar met de klanken en grammaticale regels zit het wel goed. Chomsky zegt toch dat de taal een systeem is dat eindeloos zinnen kan genereren die naar de normen van die taal gemeten mogelijk zijn. Dat systeem heb ik voor dit boek opgegraven en geactiveerd. Als enig overgeblevene ben ik dan ook voor dit boek mijn eigen zegsman geworden. Ik begon met allerlei zinnnetjes te construeren. Woorden kun je nog

wel eens wat onthouden. Zinnen niet. Voor de constructie van een zin moet je een systeem opstarten. De generator van Chomsky. Toen die weer op toeren kwam, begon ik met dit boek.

Nee, de vakliteratuur heb ik niet bijgehouden. In hoofdzaak heb ik geluisterd naar mijn eigen taalgenerator. Al moet ik toegeven: een enkel boek heeft me toch wel geholpen. Zo vond ik per ongeluk een van de leesboekjes terug van de cursus waaruit ik op school had leren lezen: IK LEES AL, deel 10. Ik geloofde mijn ogen niet. Ik dacht zelf dat een Stem mij midden in de nacht had wakker geroepen: Samuel, Samuel! En dat ik had gezegd: spreek Heer, Uw dienaar luistert. En dat ik zo op dat seminarie was terecht gekomen. Maar wat las ik met veel moeite te dien tijde in deeltje 10? Dit: ' Jan moet pa-ter wor-den, maar daarvoor moet hij eerst groot-zijn. Nu is hij een klein pa-ter-tje. Daar heeft Sin-ter-klaas voor ge-zorgd. Hij reed voor hem een toog en een bon-net-je. Ook reed hij een groot kruis. Dat moet het pa-ter-tje op zijn borst hangen. Later moet Jan pre-ken voor de gro-te mensen. Hij begint het al goed te le-ren...'

De meester was minder enthousiast over Jan. Die moest

voor de klas been zeggen. Of boon, bloot en groot. Of deugen, jeuken, oogje en zomen. Daarop had ik thuis geoefend tot ik die gekke vocalen helemaal onder de tong had. Of zulks dacht te doen. Meester bleef mopperen. En dat wilde predikant worden! Weer deed hij het voor. En weer kreeg ik oefenwoordjes mee naar huis. Om - als ik het intussen goed begrijp - dat Limburgse sleep- of stoottoontje er bij de aankomende predikant uit te krijgen. Maar de uitspraak van de vanouds lange vocalen, vooral die op een Germaanse tweeklank teruggingen, was niet het grootste probleem. Toen ik die streepjes tussen de lettergrepen in de wat moeilijk geachte woorden weer zag staan, werd ik opnieuw van schrik bevangen voor de leesbeurt. Zestig jaar na dato lees ik weer de opmerking op mijn rapport: Jan moet thuis veel langzaam en hard-op lezen: hij slikt lettergrepen in! Eindelijk begreep ik wat al die juffen en meesters me hadden willen afleren: de ingeboren behoefte van de dialectspreker om de helft van het gesproken woord in te slikken. Wat ik hard-op moest lezen was een andere zoal niet geheel vreemde taal. De herlezing van IK LEES AL werd voor mij een taalkundige openbaring. En stimuleerde me te beginnen aan dit Supplement

op WWB. Niet omwille van een grammatica. Die grammatica had ik alleen maar nodig om toegang te krijgen tot het ons aangeboren systeem om de spreksnelheid van ons enkel gesproken dialect te verhogen door een aanmerkelijk deel van de uit te spreken boodschap niet uit te spreken.

Hoe benader je nou zo'n taaldeel van een spreektaal dat je niet eens kunt horen? Je denkt erover na. Maar hoe doe je dat als je geen taalfilosoof bent, geen theoreticus, geen laboratoriumfoneticus? Wetenschappelijk voelde ik me gehandicapt door allerlei onvermogen. Dat voelde ik me al in 1958. Toen werd ik gelukkig bemoeidigd door het schier onbeperkt vertrouwen dat het taalkundig genie LC Michels in me stelde. Nu werd dat vertrouwen opnieuw in me opgewekt. Toen ik mijn substraattaal weer naar boven haalde en het onbeperkt vermogen tot zinsvorming nog intact bleek, zag ik af van alle hulp van zegslieden. Het vertrouwen in mezelf als zegsman was groter, en bleek voldoende: ik genereerde eindeloos vooroorlogse zinnen als een strobinder strobossen. De gekke vormen die ik daarin tegenkwam kon ik tenslotte plaatsen binnen de structuur van mijn eigen grammatica, en deze beschrijven vanuit die over-

vloed van weer opgewelde zinnnetjes, veelal nooit eerder precies zo door iemand geformuleerd. Maar mooi wel gegene-reerd volgens het aloude, in mij intact gebleven vermogen van de vele grote vertellers uit mijn jeugd, thans op het kerkhof waar we zo zachtjes aan ook zelf verwacht worden. Uit die zinnnetjes rolde dus de grammatica. En uit die grammatica bleken de voorwaarden waaronder de H kortspraak wordt gerealiseerd.

Kortspraak ontstaat als een spreker in haast woorddelen of zelfs hele woorden inslikt zonder dat de verstaanbaarheid er onder lijdt, volgens welluidendheidsregels en voorschriften voor zinsbouw en grammatica. Die haast wordt vooral gevoed door de bewogenheid van de sprekers. In het vuur van het gesprek wordt de hoogste taalsnelheid bereikt. Die snelheid of hitte kun je meten in mach of graden Celsius. De maat die wij voeren is de lettergreep. De eenvoudigste, traagst-denkbare taal is het ABN van IK LEES AL. Zeer bruikbaar, maar wat wij boerenjongetjes in de leesles presteerden, beter: moesten presteren, was een terugschakelen naar een hersenniveau met trage taalverwerking. Juf noch meester hadden ook maar enig idee van de buitensporige taal-

snelheden waarover we beschikten. Wat wij in fracties van seconden vermochten om te zetten in betekenisvolle eenheden van geluidloosheid, drong niet door tot het trage taalbrein van onze onderwijzers. Ze hadden geen idee van de snelheden waarmee wij gebruik maakten van het gesproken woord op basis van een spraak-kunst die wat te moeilijk was voor juf. Die werd voor haar traagheid niet gekort op haar loonstrookje, wat valt te billijken. Intussen werden wij als syllabenslikkers beloond met een vier of vijf voor lezen! Juf slikte niks in. Maar wat zij las was niet meer dan petroleum die nog gekraakt moet worden, kraken dan genomen als scheikundige benaming voor het splitsen van organische verbindingen met hoog molecuulair gewicht in eenvoudiger verbindingen door middel van hoge temperatuur waarbij bv simpele huisbrandolie wordt omgezet in hoogwaardige benzine. Deze hoge temperatuur leidde tot de titel van dit Supplement: IN HET VUUR VAN HET GESPREK

In het onuitputtelijk taalarchief van mijn geheugen ontdekte ik dus een compleet systeem om met minder taal meer te zeggen. Wat iets positiever klinkt dan syllaben slikken. En toen ik me heel langzaam aan begon

op te laden voor de creatieve explosie waarmee ik van mijn eigen taalwonder zou gaan getuigen, trok ik per ongeluk het verkeerde boek uit de kast, van Otto Behagel: DIE DEUTSCHE SPRACHE. En die komt op p.63 onze leesjuf te hulp. Hij vindt dat de standaarduitspraak niet verontreinigd moet worden door dorpse particularia: ...zumal wenn wir bedenken, in welcher Weise wir fremde Reden auffassen: tatsächlich wird nicht jeder einzelne Laut, jede einzelne Silbe vom Ohr wirklich wahrgenommen. Was uns zum Bewusstsein kommt, sind vielfach nur Bruchstücke der fremden Rede, die wir dann zu vollen Sätzen ergänzen. Daraus erklärt sich die bekannte Tatsache, dasz wir fremde Sprachen viel leichter verstehen, wenn wir sie lesen, als wenn wir sie hören: beim Lesen fällt natürlich die Notwendigkeit des Ergänztes fort. Weiter hat wohl schon jeder die Erfahrung gemacht, dasz er einen Satz zunächst nicht verstanden hat, dasz ihm dann aber plötzlich der Sinn aufgeht: in diesem Augenblick ist es ihm gelungen, die gesuchte Ergänzung zu finden. Weil also häufig nur ein Teil der Laute wirklich erfazst wird, ist es wichtig, dasz diese nicht noch durch fremd-artige Aussprache Schwierigkeiten bereiten.

We hebben onze leesjuf dus nogal wat Schwierigkeiten bezorgd. Wanneer 'nicht jeder einzeln Silbe vom Ohr wirklich' wordt verstaan, komt daar voor haar nog bij dat wij vanuit onze haar vreemde taal meer gaan inslikken naarmate we beter, althans vlugger leren lezen. Ons oude zeer schuilt echter in de pijn toen te zijn weggezet als een stel zich in lettergrepen verslikkende imbecielen, die in feite taalwondertjes waren met een genererend vermogen - als ik even zo onbescheiden mag zijn - van 1 tegen 8 op de schaal van Elemans.

Otto Behagel heeft het over fremde Reden. Zelf herinner ik me dat we als jongetjes mededelingen in onze eigen tongval altijd perfect verstonden, met inbegrip van al die ingeslikte lettergrepen. Speciale gave zeg maar van de aboriginal.

Nog zoiets moois. We hadden thuis drie woorden die je met het letterdoosje van de school alleen maar op kon schrijven als zon. Zei je tegen de meester dat je thuis wel drie zonnen in omloop had, dan wees hij met zijn krijtje naar zijn eigen voorhoofd. Terecht: zijn bevoegdheid gold een basic-taaltje, een simpele lingua franca: kon je in iedere biechtstoel mee terecht. Meester had mogelijk nog slechtere oren dan Be-

hagel: zon was voor hem de zon die opging voor zondaars en rechtvaardigen. Aan 26 lettertekens voor het alfabet had hij meer dan genoeg. Wij niet: we hadden de zón boven ons hoofd en hooi, het zón van zouden, en tenslotte nog een zòn dat zo-een betekende. Die drie zonnen hielden we moeiteloos uit elkaar dankzij een hyperfijn bewerktuigd taalsysteem. Voor die jongetjes van achteraf een ongelooflijke prestatie, waar we helaas niets van teruglazen op ons rapport: Jantje slikt lettergrepen in! Als meester of juf bevoegder was geweest of begaafder, hadden ze op het rapport aangetekend: Jantje leest zo precies dat je het dunste vleugje van het Limburgse stoottoontje in het Brabants nog heel duidelijk kunt horen, dat jong moet straks Nederlands gaan studeren! Helaas, toen had men nog geen oor voor dat toontje Limburgs buiten Limburg. Pas in 2006 lees ik dat in Nijmegen Carlos Gussenhove met dat toontje in Nijmegen als fonoloog druk in de weer is.

Maar keren we terug tot de hoofdzaak: het vermogen van het menselijk oor. Dat kan een gesproken tekst niet volledig verwerken, zegt Behagel. Maar Rachel Kemps is in 2004 in Nijmegen gepromoveerd op een onderzoek naar taalverwerking

bij luisteraars. Als die goed luisteren horen ze dat zelfs beschaafde sprekers slordig spreken. Die zeggen niet natuurlijk, eigenlijk of mogelijk maar tuuk, eik en mook. Toen ik dat las geloofde ik eerst mijn ogen niet. Het talenwonder van de syllabenslikkers in de laatste moerassen van het Brabantse dialect was dus niet extreme uitzondering. Het bleek gewoon Algemeen Nederlands, kwam in de beste kringen voor. Toen ik even later ook nog bij Van Deysse Mathilde hoorde zeggen: 'weê - je ook iets gebruiken, Jozef?' wist ik wat me te doen stond: al die toen ingeslikte lettergrepen zou ik juf en meester alsnog gaan inpeperen.

Tijd voor een samenvatting. Sprekers in AB die alles uitspreken wat ze dienen te doen, worden door luisteraars in AB niet volledig gehoord. Die luisteraars vervolledigen de mededeling wel als ze tevens de geschreven tekst onder ogen hebben of bij het aanhoren extra tijd krijgen. De opnamecapaciteit van AB-mensen is dus beperkt: traag en onvolledig. Intussen weten we van Rachel Kemps dat onze juf wel deed alsof alle AB-ers alle lettergrepen zoals het hoort ook uitspreken, maar dat ze dat eigenlijk niet doen. Ooit ben ik dus gestraft voor de leesfouten

van de leesjuf zelf. Een AB-te-kort werd mij ooit verweten als foutief HO: Huisselings Onbeschaafd.

Intussen heb ik me moreel herbewapend. De *native speakers* uit ons moeras konden elkaar prima verstaan, al slikten ze tal van lettergrepen in: ze verstonden onder elkaar zelfs uitstekend wat er niet gezegd werd. We konden met minder meer dan Juf! Ze is niet meer onder ons. Toch ga ik proberen haar alsnog iets over onze kortspraak duidelijk te maken. Om iets terug te doen want eerlijk is eerlijk: ik heb veel van haar geleerd. En vraag me tenslotte af - ze hield van de toen moderne poëzie - wat ze gevonden zou hebben van de huidige performers op Poetry International.

KORTSPRAAK
IN DE
GRAMMATICALE
CONTEXT

KORTSPRAAK
IN DE GRAMMATICALE
CONTEXT

I Bij de lidwoorden

Al bij de lw valt duidelijk waar te nemen dat de fonetische situatie bepaalt of er kortspraak kan plaats hebben. Of er nu weinig of veel door de spreker wordt ingekort, het beoogde resultaat moet uitspreekbaar zijn. Daarom kan *dnboe.r* (de boer) niet. Ook *dnikken boe.r* is uitgesloten

Een tussengeplaatst bvnw dat voorziet in de uitspraakmoeilijkheden maakt dan kortspraak weer wél mogelijk of makkelijker:

dnaawen boe.r
dnaawe kèl
daaw vròw x vròllie
daaw kèls
daaw kalf

Iets meer inspanning kost:

dérke x térke (het deertje)
durke x turke (het deurtje)

Echt een makkie is de kortspraak wanneer het lw eindigt op een klinker en het erop volgend woord ermee begint:

daaf (de aaf, naaf)
daks (de aks)
dakkers (de akkers)
daaw lööj (de oude lui)

In het ev is:

dnakker (de akker)
best te doen, zeker in de ritmische stuwung van een mededeling:
dnakker van Franse?

(de akker van Frans)

Het lw eindigt voor m znw soms op een n die vaak inkorting verhindert, zoals we al zagen bij het onmogelijke *dnboe.r*. Bij het ook m akker doet zich de obstructie van de n niet voor omdat deze in alle welluidendheid wordt opgenomen door de behulpzame volgklinker a.

Om de graad van hevigheid van de kortspraak aan te geven stellen we het aantal onderhavige lettergrepen van het H tegenover dat van het ABN. Het H *daks* telt bv één lettergreep, maar het corresponderende taaldeel in het ABN heeft er twee: de aks. Het verschil wordt aangegeven in getallen tussen haakjes:

daks (1-2)

enen akker (4-3) - een akker

nen akker (3-3)

„nakker - idem (2-3)

Kunnen bij lw de verschillen niet bijzonder hoog oplopen, dan is dat bij andere woordsoorten wel even anders:

daak (1-3) - dadelijk

„muglek (2-4) - onmogelijk

Vooraf in combinaties kan de score hoog oplopen:

zémnt (1-5) : ze hebben het hem

De eenheid waarmee we de mate van taaldichtheid meten is de H syllabe: hoeveel ABN lettergrepen gaan er in die ene?

Er huist in *zém*t bijna een complete zin, met als verdichtingsgraad (1-5). Het verschil in realisatiesnelheid wordt aldus in een eenvoudig symbool direct zichtbaar.

Om verkortingen te kunnen realiseren moeten regelmatig trucjes worden toegepast. Zo kan in een zin best

nwéjff (een wijf)
gezegd worden, onder verhoogde druk.

Makkelijk in de mond ligt:
naaw (1-2) *wéjff*, want *n* + *a* gaan makkelijk samen.

Meer weerstand ondervindt de spreker van:
nkòdòj wéjff (een kwaad wijf).

De combinatie
nkòdòj (1-2)
kan, bv met emotie aan het begin van een mededeling:
nkòdòj wéjff? De die? Óm-muglek!

Overigens zijn ook de combinaties
nwéjff (1-2)
nkalf (1-2)
nkujke (een biggetje 1-2)

aan de lastige kant. De snelle en gemakzuchtige spreker heeft daar nog een andere oplossing voor. In een wat ruimer zinsverband verhuist hij dan die lastige -n van het lw naar een voorgaande lettergreep. Daar gaat ze dan op in een andere *n*, bv

in die van haddeN:
ze ha_{nn} kòdòj kujke (ze hadden een kwaad biggetje)

De ww-vorm hadden en het lw een worden hier samengevoegd tot

ha_{nn} (1-3)
Heb je
nkuuske? (een koetje (1-2)
Met wat moeite kan dat. Het is makkelijker die *n* elders onder te brengen. Dan ga je bv
min kuuske (met een koetje)
naar de markt

Gaat een koetje dood, dan kun je jezelf troosten:
tsmarn kòdòj kuuske! (het is maar een kwaad koetje)

Het lw is dan opgegaan in:
tsmarn (het is maar een (1-4)

II Bij bijvoeglijk / zelfstandig naamwoord, en bijwoord

Bij deze woorden valt het op dat ze weinig illustratief zijn voor het verschijnsel kortspraak. Ze bieden daartoe in verhouding tot andere woordsoorten weinig gelegenheid. Om dit duidelijk te maken dienen we te wijzen op het feit dat er twee soorten kortspraak zijn.

We onderscheiden de algemene kortspraak en de persoonlijke.

De algemene vloeit voort uit de ongeschreven regels van de H grammatica. Als daaruit taalvormen voortvloeien die korter

zijn dan die van het ABN equivalent, dan signaleren we algemene kortspraak, een nl die voortvloeit uit de voor iedereen geldende regels van de spraakleer. Zenuwachtig, gehaast, vurig, onverschillig? Maakt niet uit. Er valt niets aan te passen of te kiezen. Iedereen wordt geacht de wet te kennen, en zich eraan te houden. Die wet schrijft bij boom het monosyllabische mv *buu:m* voor, waar ABN het tweeletter-grepige mv *bomen* vereist. Deze taalverkorting van 50% tegenover het ABN equivalent rangschikken we onder de algemene kortspraak. Deze wordt in dit boek niet besproken, enkel meegenomen indien verweven met de persoonlijke kortspraak. Deze spruit voort uit de voorkeur van de spreker in actie. Hij heeft dan altijd de keuze tussen langere of kortere vormen. Niet in die zin dat hij dan ook bewust kiest. Zijn keuze zal het resultaat zijn van allerlei persoonlijke omstandigheden als haast, onzekerheid, woede, gedrevenheid etc.

Naast de fonetische mogelijkheden, de eigen articulatiebasis, de eigen gemoedstoestand speelt uiteraard eveneens mee het moeilijk uiteen te pluizen kluwen van sprekers persoonlijke ritmiek. Ook is er een relatie tussen de gradatie van de kortspraak en de belezenheid

van de spreker. Wie meer schriftuur onder ogen heeft gehad - en die schriftuur was toen altijd ABN - laat minder weg. Schriftbeeld is funest voor kortspraak. Hoe vaker iemand konnet-je heeft gespeld, en begrepen dat het om pastoors petje gaat, hoe minder kans dat zo iemand een aanmerkelijk deel daarvan inslikt, en *bnètje* zegt.

Betreffende het bvnw

Bij *ev znw* die *v* zijn en bij *mv znw* gebruikt men in ABN altijd de lange vorm. In vele gevallen (zie p.40) gebruikt men dan in het H de korte vorm. Dan kiest niet de spreker voor de korte of lange vorm: deze laatste vloeit voort uit de regels van de plaatselijke spraakkunst.

Behalve deze algemene kortspraak leveren de *bvnw* maar weinig voorbeelden van persoonlijke kortspraak. Hier volgen enkele gevallen:

aaklek x *aakelek*
gmèkkek x *gemèkkelek*
gnoech x *genoech*
lélk x *léllek*
_m*muglek* x *ómuggelek*
sjèsters x *mesjèsters*
vrónglukt x *veróngelukt*
strant x *astrant*
lèktries x *elèktries*

Ook de *znw* dragen weinig bij tot de impact van de persoonlijke kortspraak:

anjzdéj x *anjezdejjie*

bhang x *behang*
bnèt x *benèt*
éngelseer' x *engeleseere*
(Engel des Heren)

gluk x *geluk*
gmak x *gemak*
gménte x *geménte*
gwènt x *gewènt* (akkerdeel)
gwicht x *gewicht*
klaate x *seklaate*

(chocolade)

kmuunnie x *kemuunnie*
labretoorjem x
labriejjetoorejem
mubbelment x
ammubbelmènt
Naat x *Denaat*, *Iechnaat*
vraandring x *veraandering*

Gevallen van persoonlijke
kortspraak bij bijwoorden:

aat x *aaltéjt*
aml x *ammel* x *allemòl*
bvubt x *bvubbelt* x *bevurbelt*
bzéeje x *bezéeje*
daak x *daalk* x *daadelek*
dróp x *der óp*
hémmòl x *héllemòl*
nénéns x *innénéns*
truch x *teruch*
vröwt x *veröwt* (vooruit)

III Bij voornaamwoord / werkwoord

Voor kortspraak op z'n mooist
en kortst moet je goed luis-
teren naar het binnensmonds
gemompel bij het rendez-vous
van voornaamwoord, verbind-
dingswoord en werkwoord. Je
kunt het niet gesproken deel

van het alleen maar gesproken
Huiselings niet duidelijk ma-
ken voor derden aan de hand
van een der grammaticale ca-
tegorieën. Alleen in de ver-
strengeling ervan in het ge-
sprek komt het wonder tot
stand. Ik heb redelijk lang
geaarzeld voor ik deze klus
aandurfde.

Ik begon weer onbevangen te
luisteren naar wat mijn vader
zei in 1935. Mijn ooms zeiden,
de dorpsoudsten. En ik begin
nu dan ook zonder enige arg-
waan met het pronomen van
de eerste persoon ev: ik voor-
op! Dan volgt de *actus purus*
van de taaldaad als vanzelf. In
het vuur van het gesprek smel-
ten de woorden en categorieën
ineen.

We beginnen met het eenvou-
dige ik, en heel het systeem zet
zich in beweging:

ik bén

een onderwerp gevolgd door de
persoonsvorm (o-p). Zo heb je
ook:

ik hép

of:

ik wil

Naast of tegenover de (o-p)
constructie is er ook de variant
(p-o): dan gaat de persoons-
vorm voorop, gevolgd door het
onderwerp.

Voor ABN-ers is het verschil
niet bijster interessant. Voor

de Huisselinguïst is het dat wel degelijk:

ik sé x ksé - zéj ik x zék
(ik ben - ben ik)

Het vnw 'ik' kan ter verkorting makkelijk worden aangehecht. Dat laat zich ook duidelijk illustreren met de synonieme vorm:

ik bén x kbén - bén ik x bénk

Volgt hier het tweede ww van de Nederlandse taal:

hébbe (hebben):
ik hép x khép x khé

in (p-o) constructie:
héb ik x hék.

Voorbeelden uit de OVT:

ik waar x kwaar - waar ik
x waark
ik ha x kha - haj ik x hak

Behalve dat de k makkelijk wordt aangehecht, heffen ook andere belangrijke medekliners zich makkelijk op voor het goede doel. Dat doel ontbreekt bij Lodewijk Van Deijssel zoals we al zagen: 'weê-je ook iets gebruiken, Jozef?' Hij laat de I weg zonder meer, terwijl ik al lezend met mijn H oren Mathilde duidelijk hoor zeggen: 'weej ook iets...' Zo'n uitnodigend zinnetje werkt in het H kortspraak in de hand:

ik wil x kwil - wil ik x wik

In de OVT:

ik wó x kwó - wów ik x wók

Naast *kwil* is ook *kwi* mogelijk:

kwi mar zégge
(ik wil maar zeggen).

Het open eind van *kwi* vraagt om aanhang:

kwimt fròòge
(ik wil het hem vragen)

Raadplegen we nu de thermometer, dan lezen we daarop af: *kwimt* (1-4), genoeg voor de taal-massa om kritisch te worden: alledaags traag Brabants wordt kortspraak.

Kijken we door het ovenluikje rechtstreeks in het vuur van het gesprek, dan zien we - dat gebeurt alleen bij de hogere temperaturen - de starre regels van de syntaxis ietwat vloeibaar worden: onderdelen wisselen van plaats: wat *kwitm* had moeten zijn blijkt niet te realiseren en wordt:

kwimt

Omdat alleen deze volgorde het zinvol niet-uitspreken van een aanmerkelijk deel van een slechts gesproken taal, mogelijk maakt.

Ook de syntactische woord-orde is dus een graadmeter. En heb je eenmaal de tongval van je jeugd door analyse in dat hoge vuur waargenomen, dan voel je je beloond. Dààr doe je n't voor!

In het vuur van het gesprek worden alle onderdelen van de taal verhit tot ze in beweging komen. Weer terug in het gepolijste ABN, wil je het waargenomen proces beschrijven. Ga je beter luisteren dan je ooit hebt gedaan:

kwit nie (ik wil het niet)
khémt chevròdcht (ik heb
het hem gevraagd)
khémt afchevròdcht (ik heb
het me afgevraagd)
khét mafchevròdcht (idem)

Iedereen kent de tijden van breken: brak, gebroken. In het H wordt de o-klank van het vdeelv ook voor andere vormen gebruikt:

kbroom bekant mene nèk
(ik brak bijna mijn nek)

Interessanter is de manier waarop de -k van ik gemineert met de k van breken:

toe brook mene steel
(toen brak ik mijn steel)

Die hele ik blijkt te zijn opgegaan in een klein stukje van brak: de consonante k.

Ik kan zich ook vasthechten aan een ander vnw:

hakt mar gezien! (had ik
het maar gezien)

Ook het voegwoord *toe* (toen) heeft geen bezwaar tegen een wat intiemere relatie met een vnw:

pas toekt saach! (pas toen

ik het zag)

We sluiten de ik-paragraaf af met een overzicht van de manier waarop ik in (p-o) constructies zich gedraagt ten aanzien van de eindconsonant van de voorafgaande pvorm:

hebben:
dè hék nie (dat heb ik niet)
dè hak nie (dat had ik niet)

doen:
dè doek nie (dat doe ik niet)
dè dingk nie (dat deed ik niet)

blijven:
dan bléjk nie (dan blijf ik niet)
toe bleek nie (toen bleef ik niet)

zeggen:
dè sék nie (dat zeg ik niet)
dè singk nie (dat zei ik niet)

vragen:
dè fròòk nie (dat vraag ik niet)
dè froek nie (dat vroeg ik niet)

eggen:
dè éjk ónder (dat eg ik onder)

mogen:
dè maak nie (dat mag ik niet)
dè mook nie (dat mocht ik niet)

hangen:
dè hangk nie óp (dat hang
ik niet op)
dè hóngk nie óp (dat hing
ik niet op)

laten:
dè lòk me nie ségge (dat
laat ik me niet zeggen)
dè lie.k me nie ségge (dat
liet ik me niet zeggen)

strijken:
dè stréjkk strakke wél (dat
strijk ik straks wel)

slaan:

dè slòk nie af (dat sla ik
niet af)

dè sloek nie af (dat sloeg ik
niet af)

zoeken:

dè suu_k nie (dat zoek ik
niet; daar heb ik geen zin in)

steken:

dè stéék in de tès (dat
steek ik in de zak)

dè stoo_k in de tès (dat
stak ik in de zak)

maken:

dè maa_k mèèrge wél (dat
maak ik morgen wel)

weten:

dè wie:k nie (dat weet ik
niet)

moeten:

dè moek nòch (dat moet ik
nog)

Toch is niet alles met ik-ach-
terop geoorloofd:

dè wik (dat wil ik)

mag, maar met *dè fuuk* plaatst
de spreker zich buiten de taal-
gemeenschap: die zegt onder
druk niet *fuuk*. Wat die wel rea-
liseert blijkt uit de volgende
zegswijze:

*slóón héddet hart nie,
schèlle dè fuuk nie!*

(slaan durf je niet, schelden
voel ik niet)

Wat bij laten kan: *lòk*, kan niet
bij praten: *door pròk nie
oover!* (daar praat ik niet over)
schrijf ik met genoeg en op
maar dat krijg ik niet door de

strot gewrongen.

Bij de 2° pers ev

gég, ge, g
doet de

gég-vorm

voor de behandeling van de
kortspraak niet ter zake: hij
dient vooral voor nadruk op die
persoon, en leent zich dus niet
voor een linguïstieke kamika-
ze.

Maar

ge
vloeit makkelijk over in een
volgende taalklank:

ghét (je hebt)

ghat (je had)

Ook:

gzét (je bent)

Net als bij ik zorgt bij gij de
(p-o) constructie voor de mooi-
ste voorbeelden van kortspraak.
Hebben de Duitsers het vnv
du nog volop in de (o-p)
constructies, de H pendant, geen
familie, duikt alleen nog maar
op in (p-o) zinnnetjes, en dan
vaak ook nog gebonden aan
een *ge*-vorm:

kòmdege nòch? (kom je nog)

Korter is ook geoorloofd:

*kòm d òk nòg òf kòm de
nie mer?* (kom je ook nog of
kom je niet meer)

Door assimilatie wordt *de wel
te: wét te* (weet je).

Deze graad van (2-2) kan wat

heviger, naar (1-2) *wéit* (weet je). Stoppen we voorgaand geheel met een derde deeltje in de versneller, dan bereiken we een graad van (1-3): *wéit* (weet je het), moeiteloos te genereren in een zinnetje als *wéit òk* (weet je 't ook).

Het pvnw van de 1° pers mv is wat de taalverkorting betreft het leukst om te beluisteren in een (p-o) constructie.

In (o-p) constructies:

De *wéj*-vorm laten we weer buiten beschouwing.

En het saaije *we* is toch leniger dan je denkt. In tal van fonetische posities wordt *we* makkelijk tot *w*:

hoe *wòn* (we aan)

of *win* (we in) iets komen?

Zelfs hier is al te zien dat die *w* zich uitermate makkelijk aanpast aan andere, haar omringende taalklanken.

We laten het korthedshalve bij één voorbeeld. Dat is meteen voldoende om aan te tonen hoe zo'n *w* er in slaagt zich meester te maken van maar liefst 3 h's, om de woorden die ermee beginnen vervolgens met huid en haar op te slokken:

wémt (we hebben het hem)

Wat een hitte is van: (1-5).

Die onschuldig ogende vnv

van de 1° persoon zijn zowel in ev als in mv geduchte predatoren. Reeds in de (o-p) constructie. Achter de pvorm geplaatst ontpopt de eerste persoon mv van ons meest nabije vnv zich als een echt kameleon. Daar komt nog bij dat dan ook de directe omgeving drastisch meeverandert. Al bij de ww HEBBEN en ZIJN valt dat te zien.

Bij het pronomen van de 2° persoon ev kan het vnv *de* enkel in de (p-o) constructie worden gebezigd: *de kòm*t voor: je komt, is uitgesloten. Alledaags en algemeen is:

kòm de (kom je)

Heel normaal:

haw de dè nòg öwt? (hou je dat nog uit)

Maar het *doe* van het bekende: *haw doe* (hou je) bestaat niet eens: het is de vrucht van een grammaticale misvatting. De groet luidt:

hawdoe!

Haal je die twee lettergrepen uit elkaar, dan wordt het:

hawd (houd)

en:

oe (je)

Dit *oe* staat voor de verbogen vorm van het pronomen je dan wel:U. En om het nog verwarrender te maken: deze oeklank vertegenwoordigt ook nog de alternatieve onderwerpsvorm van de 1° persoon mv:

we x w x oe

En deze *oe*-vorm wordt nooit in de (o-p), enkel in de (p-o) constructie gebruikt.

We beginnen eenvoudig met hebben en zijn:

we hebben het:

we hébben et
we hébbent
wébbent
wébn̄t x wém̄t
we hén̄ et
we hént̄
wént̄

we hadden het:

we hadden et
we haddent
we hannet
we hant
want

we zijn het:

we zéjn et
we zéjnt

we waren het:

we waaren et
we waarent
we waarnt
w_owaarnt

Volgen nu dezelfde voorbeelden omgezet in een (p-o) constructie:

hebben we het:

hébbe we(n)et
hébbe wet
hénnewet
hénwet
héwnet
héwwet
héwt

hébbowet

hébwet

hébbowet

Hadden we het:

hadde we(n)et

hadde wet

hannewet

hanwet

hawwet

hawt

hannoet

hawwoenet

hawwoet

hawt

Van de voegw is *èn* het minst bereid een wat intiemere verbinding met een ander woord aan te gaan. Als het moet, dan maar met een onbeduidend woord:

de moedder ènt kėjnt (de moeder en het kind)
ene jóng è_n dérke (een jongen en een meisje)
èns moedder (en ons moeder)

Mar en *want* zijn minder kieskeurig. Eerder lezen we al:

want et is (want het is)

Dit kan korter:

wan_t is

of zelfs:

wan_tts:

héj zakt er nie deur wan_tts marn mènneke! (hij zakt er niet door want het is maar een mannetje)

Waar nog aan toegevoegd kan worden:

mart mènneke viel der wél deur! (maar het mannetje)

viel er wel door)

wörmde (waarom dat)

Naar nõg een geval moet er al goed gezocht worden:

marw moessent! (maar we moesten het)

Zo eenkennig als de nvgw zijn de onderschikkende niet. Van het meeste belang voor de kort-spraak is ongetwijfeld:

dè (dat)

Door het open einde leent zich dit woord van nature voor aan-hechting, wat ook het geval is bij een voorz als:

mi (met)

wat bv:

mim (met hem)

of:

miw (met jou) oplevert.

Dat open einde ook bij de awvnw:

di (dit)

en:

dè (dat):

dist òòw èn dèst méjn! (dit is het jouwe en dat is het mijne)

Wanneer het voegw *dè* al geen hoofd- en bijzin verbindt, dan is het wel een van zijn satel-lieten:

vurdè (voordat)

umdè (omdat)

nòddè (nadat)

séjnzdè (sindsdat)

toeddè (toendat)

èzdè (alsdat)

hoeddè (hoedat)

Bij het geven van voorbeelden beperken we ons uiteraard tot de moeder van al die verbindingswoorden, tot *dè*:

dèr nie te kòmme waar

(dat er niet te komen was)

dèjt nie wis! (dat hij het niet wist)

dèwmt nie sinne! (dat we het hem niet zeiden)

dè_wwt nie froegge! (dat we het je niet vroegen)

In dit laatste voorbeeld weer die typische dubbelfunctie van de *w*: onderwerpsfunctie van *wij*, en voorwerpsfunctie van *jou*, in combinatie met een afwijkende woordvolgorde, niet: dat we 't je vroegen

maar:

dat we je 't vroegen, om aldus de beogde vorm van kortspraak makkelijker te kunnen realiseren.

Die gewijzigde woordvolgorde zien we ook in 't voorgaande exemplaar, met:

dèwmt

niet: dat we het hem vroegen, maar: dat we hem het vroegen.

Resten nog de voegwoorden zonder DAT, zoals:

ér (eer)

ès (als)

hoe (hoe)

toe (toen)

tòt (tot)

wis (tot, Dts bis)

Hier volgen van ieder item wat voorbeelden:

ér

is als voegw. als een verkorting uit het bijw.:

ie:r (eerder, eer)

Vervolgens leent de *r* zich uitstekend voor versmelting met andere woorden:

érvt (eer we het)

érv_wwt (eer wij je het)

érvt (eer ze het)

Met *hoe* of *toe*:

hoevt (hoe we het)

hoe_wwt (hoe we je het)

toewm (toen we hem)

toewzt (toen we het haar)

Met *wis* valt weinig te verbinden:

wist beként wier! (tot het bekend werd)

wizn bééter bòn kwaam!
(tot een beter bod kwam)

Een combinatie met *tòt* lijkt moeilijker dan het is:

tòkt wis! (tot ik het wist)

tòwm zaage! (tot we hem zagen)

tò_wwt sinne! (tot we 't je zeiden)

tòs raachter kwaam! (tot ze erachter kwam)

Het voegw.

ès (als)

is tot het ongelooflijke in staat:

èjts wis (als hij het eens wist)

De kortspraak demonstreren

aan de hand van bepaalde onderdelen uit de grammatica is onbegonnen werk. Kortspraak immers ontstaat juist uit het samenpersen van vertegenwoordigers van diverse grammaticale functies in die ene hete ademstoot: de lettergreep.

Voor het in werking stellen van dit proces binnen de grammaticale chemie bestaat nog geen terminologie. Behalve dan het ietwat venijnige *ww* syllabiseren. Dit wordt enkel gebezigd door huisgenoten zodra het vermoeden heeft postgevat dat schrijver dezes zich poogt te onttrekken aan huishoudelijke verplichtingen onder het mom van wetenschappelijke bezigheden. Zo in de trant van: niet storen, meneer syllabiseert!

Weer terzake, merken we vervolgens op dat we in de voorliggende grammatica veel *ww* hebben opgevoerd, en deze hebben verbogen, zowel in (o-p) vorm als in (p-o) vorm, in tegenwoordige en verleden tijd. Wie die keuze controleert merkt ook dat ze met voorbedachten rade zijn gekozen, allemaal min of meer onregelmatige *ww*, die bovendien vaak beginnen met medeklinkers die zeer nauwe bindingen met een voorgaand woord bevorderen.

Zo zien we dat

hoevve
en
we
moeiteloos
woevve

wordt. Ook de eindmedeklinker van de stam is van grote invloed op het verkortingsproces. Zo is de *v* van *hoevve* nagenoeg identiek met de *w* van *we*, een vnw dat van zichzelf al makkelijk krimpt naar zijn minimale omvang: *w*. Het verlangen van die *v* en *w* om in elkaar op te gaan, wordt dan ook nog eens extra aangevuurd door de verwante stamklinker *oe*.

Als dan het onderwerp *we* ook nog eens achter de persoonsvorm van het gezegde wordt geplaatst, neemt dit korthedshalve bijna zingend de gedaante aan van *oe*.

Dat levert bv

hoewt (hoeven we het)
op. Op de schaal van Elemans (1-4). De *v* wordt *w* die *oe* wordt, mede gedragen door de *oe* van *hoeven*. Maar het kan nog heter.

Het vnw van de 2° persoon *ev ge* luidt in verbogen vorm *òðw*. Dit kan verkort worden tot *w*. En vervolgens - u voelt de hitte al oplopen - verlangt ook deze *w* ernaar om al zingend een *oe* te worden.

En die drie naar elkaar verlan-

gende *oe*-klanken:

- a) stamklinker van *hoevve*
  - b) de *oe* van *we*, en
  - c) de *oe* die staat voor de objectvorm van *ge* (jou - *òðw*)
- genereren tenslotte de finale hitte waarin de taal vloeibaar wordt.

Dan ben ik terug van weggeveest in 1937. Fie Kokke kijkt me indringend weer van heel dichtbij aan. En ze zegt, met haar vinger naar mij:

dan hoe_wwt nie mér òt te dööje! (dan hoeven wij jou het niet meer uit te leggen)

Zoiets kun je ook realiseren bij moeten. De eind-*t* is in het H toch al niet sterk. Biedt dan ook nauwelijks tegenstand. Ik hoor het *Fie* (ook wel *Fééj* genoemd) en tal van andere dorpsoudsten in al hun onduidelijkheid opnieuw glashelder zeggen:

dan
moewrt (moeten wij het haar)
moewmt (moeten wij het hem)
moewzt (moeten wij het hen)
moe_wwt (moeten wij het jou)
nòg mar es fròðge (nog maar eens vragen)

In het laatste voorbeeld is de hitte zo intens dat onderwerp jij en voorwerp jou tot die ene *w* in elkaar versmelten.

Het is niet de bedoeling over wat voor *ww* verder uit te weiden. In de grammatica kan men

er het belangrijkste over vinden, ook of juist in betrekking tot de kortspraak, dus in interactie met andere essentiële zinsdelen. Met de nodige voorbeelden in zinsverband. Toch bespreken we nog twee bijzondere gevallen.

Is inmiddels de hitte in onze taalkraakinstallatie tot grote hoogte gestegen, en het proces van de taalverdichting goed zichtbaar, in het vuur van het gesprek kan het er in H nòg heter toegaan. Immers:

hoe_wwt (hoeven we het jou) mag dan een sterk staaltje zijn van kortspraak, het kàn nog korter.

Hoeven, moeten etc zijn nog betrekkelijk eenvoudige ww van maar twee lettergrepen. Om ook de wat uitzonderlijke vormen van de H kortspraak te laten horen, de maximale vormen, hebben we die met wat moeite gevonden bij de ww van drie lettergrepen. Als die beginnen met een voorvoegsel waarvan de klinker kan worden uitgestoten, kan dat voorvoegsel aan de stam worden aangehecht: wat een extra lettergreep, een extra graad hitte scheelt:

dan bwòdr_wwt éfkes (dan bewaren we het even voor je)

Mate van verkorting van (1-6). Tellen we het voorzetsel *voor* ook mee - ik denk dat daar iets voor te zeggen valt - dan be-

reiken we zelfs de spraakmakende hitte van 1-7!

En zo zijn we dan terecht gekomen op het voor de taalkunde minder vertrouwen wekkende gebied van de eierzucht: het onderste moet uit de kan! Ook maar een mens, sleep ik tenslotte nog een topscore van (1-8) uit het vuur van de H taalstokers Anno jaren '30.

Fij komt weer op me toe. Nog één keer steekt ze haar vinger naar me uit. In 1958 was ze al dood. Geeft niet. Levende taal stoort zich niet aan een graf. In het H luidt het bijwoord eens:

éns.

De verkorte vorm is:

es.

Die verkorting gaat gepaard met verlies van accent. Daarmee is dat bijwoord een willig slachtoffer voor overname door of voor een sterker geheel:

- (1-2) *kòmz dis!* (kom eens hier)
- (1-3) *lòms kèjke* (laat me eens zien)
- (1-4) *lòrts sien* (laat het haar eens zien)
- (1-5) *moewts* (moeten we het eens)
- (1-6) *moe_wwts* (moeten we het je eens)
- (1-7) *maak_wwts* (maken wij het eens voor jou)
- (1-8) *bwòdr_wwts* (bewaren we het eens voor je)

De zwakke positie van de h, de metamorfotische aard van

het vnw we, in combinatie met zijn verlangen op te gaan in de verleidelijke oerklank van de stamklinker *oe*, het zijn factoren die het vuur van het gesprek hoog kunnen opstoken. En is de fonetische situatie te moeilijk om de hitte te bereiken om samsmelten mogelijk te maken, dan kan een ongebruikelijke wijziging van de woordvolgorderde alsnog uitkomst bieden. (Toen) deed ik het hem (voor) wordt makkelijk gerealiseerd als:

deejek et em (4 -4)

of:

din ek et em (4 -4)

Dat kan korter:

deektem x deekemt

dinktem x dinkemt

maar het blijft bij een matige temperatuur: (2-4).

Kan het nog korter? *dinkmt* noch *dikmt* houd ik voor absoluut onmogelijk. Maar waarom zo moeilijk? Het kan nl ook makkelijk door bovengenoemde ongebruikelijke wisseling van de woordorde toe te passen, in dit geval eerst het voorwerp uit te spreken om daar vervolgens het onderwerp fonetisch heel soepel achter aan te hangen:

toe dimkt feur (toen deed hem ik het voor)

of:

dan doemkt feur (dan doe ik het hem voor)

Ten overvloede nu nog een een-

voudige maar toch interessante verkorting waarbij het vnw van de 2° pers ev in achterplaatsing *dege* (je), een taalkundige tweeling, bruut wordt gescheiden, waarbij *de* overlijdt. Normaal luidt de vraag: *kômde* (kom je) *kômdege* *kwaamde* (kwam je) *kwaamdege*. Bij zwakke ww wordt in de OVT het vnwdelijk bestanddeel *de* in het vuur van het gesprek wel gelijkgeschakeld met de vt-uitgang -de:

hördet òk (hoor je 't ook)

hördet òk (hoorde je 't ook)

Hiermee zijn we aan het eind van onze uiteenzetting over de H kortspraak.

Wat dienaangaande nog volgt is een door mij samengestelde thesaurus: een grote, uiteraard niet volledige, verzameling van voorbeelden van H kortspraak, geordend in groepen van intensiteit, van (1-2) tot (1-8). Een bloemlezing van nooit uitgesproken delen van een alleen maar gesproken taal, een Lautdenkmal van verzwegen geluiden, taalstijle betracht ter herdenking van mijn overleden zegslieden, mannen en vrouwen, dorpsoudsten die met minder meer zeiden dan wie ook later in mijn leven.

THESAURUS/
KORTSPRAAK

THESAURUS

HUISSELINGÆ

LOQUELÆ

IN ARTICULATORUM

Verzameling
van voorbeelden van
Huisselingse Kortspraak

1-2 werkwoorden:

<i>kbén</i> -ik ben	<i>bénk</i> -ben ik
<i>ksé</i> -ik ben	<i>zék</i> -ben ik
<i>gbént</i> -je bent	<i>bénd</i> -ben je
<i>gzét</i> -je bent	<i>zéd</i> -ben je
<i>héjs</i> -hij is	<i>isj</i> -is hij
<i>jis</i> -ie is	
<i>zéjs</i> -zij is	<i>i_ss</i> -is ze
<i>tis</i> -’t is	<i>ist</i> -is het
<i>wzén</i> -we zijn	<i>zév</i> -zijn we
<i>kwaar</i> -ik was	<i>waark</i> -was ik
<i>gwaart</i> -je was	<i>waard</i> -was je
	<i>waarj</i> -was hij
<i>zézjn</i> -ze zijn	<i>zéjnz</i> -zijn ze
<i>zwaar</i> -ze was	<i>waarz</i> -was ze
<i>twaar</i> -’t was	<i>waart</i> -was het

<i>khé</i> -ik heb	<i>hék</i> -heb ik
<i>ghét</i> -je hebt	<i>héd</i> -heb je
<i>zhi</i> -ze heeft	<i>his</i> -heeft ze
	<i>hij</i> -heeft hij
<i>thi</i> -’t heeft	<i>hit</i> -heeft het
<i>kha</i> -ik had	<i>hak</i> -had ik
<i>ghat</i> -je had	<i>had</i> -had je
<i>zha</i> -ze had	<i>haz</i> -had ze
	<i>haj</i> -had hij
<i>tha</i> -’t had	<i>hat</i> -had ’t

<i>kdoe</i> -ik doe	<i>doek</i> -doe ik
<i>gdoet</i> -je doet	<i>doed</i> -doe je
<i>tuu</i> -’t doet	<i>duut</i> -doet het

<i>zduu</i> -ze doet	<i>duuz</i> -doet ze
	<i>duuj</i> -doet hij
	<i>doew</i> -doen we
<i>zdoen</i> -ze doen	<i>doenz</i> -doen ze
<i>kdin</i> -ik deed	<i>dink</i> -deed ik
<i>gdint</i> -je deed	<i>dind</i> -deed je
<i>zdin</i> -ze deed	<i>dinz</i> -deed ze
	<i>dij</i> -deed hij

<i>kan</i> -ik kan	<i>kank</i> -kan ik
	<i>kund</i> -kun je
<i>zkan</i> -ze kan	<i>kanz</i> -kan ze
	<i>kaj</i> -kan hij
<i>tkan</i> -het kan	<i>kant</i> -kan het
<i>kon</i> -ik kon	<i>kónk</i> -kon ik
<i>gkónt</i> -je kon	<i>kónd</i> -kon je
	<i>kój</i> -kon hij
<i>tkón</i> -het kon	<i>kónt</i> -kon het

<i>ksal</i> -ik zal	<i>zak</i> -zal ik
<i>gzult</i> -je zult	<i>zuld</i> -zul je
	<i>zaj</i> -zal hij
<i>tsal</i> -het zal	<i>zalt</i> -zal het
<i>zsal</i> -ze zal	<i>zalz</i> -zal ze
<i>ksów</i> -ik zou	<i>zók</i> -zou ik
<i>gzót</i> -je zou	<i>zód</i> -zou je
	<i>zój</i> -zou hij
<i>tsó</i> -het zou	<i>zót</i> -zou het

<i>kwil</i> -ik wil	<i>wik</i> -wil ik
<i>gwit</i> -je wilt	<i>wid</i> -wil je
<i>zwil</i> -ze wil	<i>wilz</i> -wil ze
	<i>wij</i> -wil hij
<i>twil</i> -het wil	<i>wit</i> -wil het
<i>kwó</i> -ik wou	<i>wók</i> -wou ik
<i>gwót</i> -je wou	<i>wód</i> -wou je
<i>zwó</i> -ze wou	<i>wóz</i> -wou ze
	<i>wój</i> -wou hij
<i>twó</i> -het wou	<i>wót</i> -wou het

<i>kchò</i> -ik ga	<i>gòk</i> -ga ik
<i>gòt</i> -je gaat	<i>gòd</i> -ga je

1-2	<i>zgö-ze</i> gaat	<i>göz-</i> gaat ze <i>göj-</i> gaat hij <i>tchö-</i> het gaat <i>wgòn-</i> we gaan <i>zgòn-</i> ze gaan <i>kchóng-</i> ik ging <i>wgòn-</i> we gaan <i>zgòn-</i> ze gaan	<i>göt-</i> gaat het <i>gòw-</i> gaan we <i>gònz-</i> gaan ze <i>gónk-</i> ging ik <i>gòw-</i> gaan we <i>gònz-</i> gaan ze
	<i>ksie-</i> ik zie <i>gziet-</i> je ziet <i>ziziet-</i> ze ziet <i>wzien-</i> we zien <i>zizen-</i> ze zien	<i>ziek-</i> zie ik <i>zied-</i> zie je <i>ziej-</i> ziet hij <i>ziez-</i> ziet ze <i>ziew-</i> zien we <i>zienz-</i> zien ze	

Opmerking:

twee-lettergrepige ww als blijven leveren bij verkorting van mv-vormen geen (1-2) producten op als wel bij zien: *bléjw* (blijven we) (1-3) tegen *ziew* (zien we) (1-2)

1-2 dat / wat:

<i>dèk-</i> dat ik	<i>wak-</i> wat ik <i>wad-</i> wat je <i>dèj-</i> dat hij <i>dèt-</i> dat het
<i>dèw-</i> dat we <i>dèn-</i> dat een	<i>waw-</i> wat we <i>wan-</i> wat een

tot:

<i>tòk-</i> tot ik <i>tòj-</i> tot hij <i>tòt-</i> tot het <i>tòw-</i> tot we <i>tòn-</i> tot een <i>tòr-</i> tot er
---

met:

<i>miw-</i> met je <i>mòòw-</i> met jou <i>mim-</i> met hem <i>mit-</i> met het <i>mòns-</i> met ons <i>min-</i> met een <i>mir-</i> met haar
---

bij:

<i>béw-</i> bij je <i>bòòw-</i> bij jou <i>bém-</i> bij hem, zich <i>beur-</i> bij haar <i>bér-</i> bij haar <i>bóns-</i> bij ons <i>béjt</i> x <i>bét-</i> bij het <i>béjn</i> x <i>bén-</i> bij 'n <i>bjén-</i> bijeen
--

toen:

<i>toek-</i> toen ik <i>toed</i> x <i>toeg-</i> toen je <i>toej-</i> toen hij <i>toes-</i> toen zij <i>toet-</i> toen het <i>toew-</i> toen we <i>toen-</i> toen een <i>toer-</i> toen er
--

als:

<i>èk-</i> als ik <i>èd</i> x <i>èch-</i> als je <i>èj-</i> als hij <i>ès-</i> als ze <i>èst-</i> als het <i>èw-</i> als we <i>èz-</i> als ze
---

1-2 *èzn*-als een
èr-als er

eer:

érk-eer ik
érd x *érg*-eer je
érij-eer hij
ért-eer het
érw-eer we
érz-eer ze
érr-eer er
érn-eer een

hoe:

hoek-hoe ik
hoed x *hoeg*-hoe je
hoej-hoe hij
hoet-hoe het
hoew-hoe we
hoez-hoe ze
hoer-hoe er
hoen-hoe een

voor:

vurk-voor ik
vurd x *vurg*-voor je
vurj-voor hij
vurm-voor hem
vurz-voor ze
vurt-voor het
vurw-voor we
vern-voor een
vr-voor er

na, naar:

nòt-na het
nòn-na een
nòk-naar ik

nòw-na jouw
nòòw-naar jou
nòm-na hem
nòns-na ons
nòr-naar haar (bzvuw)
nòws-naar huis

wis (tot):

wik-tot ik
wisch-tot je
wis-tot ze
wij-tot hij
wist-tot het
wiw-tot we

vnw:

struus-ons Truus
spèrt-ons paard
waaw- je oud
maaw-mijn oud
zaaw-ons oud
drie:l-haar heel
dröör-haar haar
wöör-je haar
znicht-zijn nicht

1-3 werkwoorden:

^w*waar*-we waren *waarw*-waren we
zwaar-ze waren *waarz*-waren ze
wzul-we zullen *zuw*-zullen we
wzów-we zouden *zów*-zouden we
^w*wil*-we willen *wiw*-willen we
^w*wów*-we wilden *wów*-wouden we

1-3 zijn (o-p):

kbént x *ksét*-ik ben het
kbém x *ksém*-ik ben hem
ksér-ik ben haar

1-3 *kbéw* x *kséw*-ik ben je, jullie
kbéns-ik ben ons
kzéns-ik ben ons
gbén,t x *gzé,t*- je bent het
gbémt x *gzémt*-je bent hem
gbéns-je bent ze x ons
zist-ze is het
jist x *héjst*-hij is het
wzént-we zijn het
wzéw-we zijn je, jullie
zézjnt-ze zijn het

zijn (p-o):

bénkt x *zékt*-ben ik het
bénks x *zéks*-ben ik ze
béwm x *zéwm*-zijn we hem
bé_ww x *zé_ww*-zijn we je, jullie
zézjnt x *zénzt*-zijn ze het
zéns-zijn ze ons

waren (o-p):

kwaart-ik was het
kwaar,r-ik was haar
kwaartz-ik was ze
kwaarm-ik was hem
kwaarw-ik was je, jullie
kwaarns-ik was ons
gwaart-je was het
gwaarts-je was ze

waren (p-o):

waarkw x *waakw*-was ik je
waawk-was ik je
waaks-was ik ze
waardt-was je het
waarjt-was hij het
waartzt-was ze het

hebben (o-p):

khéw-ik heb je
khém-ik heb hem
khéz-ik heb ze
khéns-ik heb ons
khér-ik heb haar
ghé,t-je hebt het
ghégt-je hebt het
ghés-je hebt ze
héjs-hij heeft ze
héjns-hij heeft ons
zéjs-zij heeft ze
zéjns-zij heeft ons
whén-we hebben
zhén-ze hebben

hebben (p-o):

hékt-heb ik het
héks-heb ik ze
hékr-heb ik haar
hédt-heb je het
hédz-heb je ze
hédr-heb je haar
héns-heb je ons
hijt-heeft hij het
hijm-heeft hij hem
hijz-heeft hij ze
hijr-heeft hij haar
hijns-heeft hij ons
himt-heeft 't hem
hist-heeft ze het
hi_zz-heeft zij ze
hizr-heeft zij haar
hizm-heeft ze hem
hizns-heeft ze ons
héw-hebben we
hénz-hebben ze

hadden (o-p):

khaw-ik had je

1-3 *khar*-ik had haar
kham-ik had hem
khat-ik had het
khans-ik had ons
gha,t-je had het
jar-hij had er x haar
jat-hij had het
zar-zij had er
zat-zij had het
whan-we hadden
zhan-ze hadden

hadden (p-o)

hamk-had ik me
hawk-had ik je
haks-had ik ze
hark-had ik haar
hakt-had ik het
hadt-had je het
hadm-had je me x hem
hadr-had je haar
hadz-had je ze
hadns-had je ons
hamt-had het hem
hats-had het ze
hajz-had hij ze
hajr-had hij haar
hajm-had hij hem
hajns-had hij ons
hajw-had hij je
hajt-had hij het
haw-hadden we
hanz-hadden ze

doen (o-p):

kdoem-ik doe hem
kdoes-ik doe ze
kdoer-ik doe haar
kdoet-ik doe het
kdoew-ik doe je, jullie

gdoe,t-je doet het
zduun-ze doet een
zduut-ze doet het
wdoent-we doen het
zdoent-ze doen het

doen (p-o):

doekt-doe ik het
doeks-doe ik ze
doewk-doe ik jou
duujt-doet hij het
duust-doet ze het
doewt-doen we het
doenz,t-doen ze het

deden (o-p):

kdint-ik deed het
kdiw-ik deed jou
kdim-ik deed hem
kdinz-ik deed ze
kdir-ik deed haar
gdint x *gdijt*-je deed het
gdinz x *gdijz*-je deed ze
zdint-ze deed het
wdin-we deden
zdin-ze deden

deden (p-o):

dinkt-deed ik het
diwk-deed ik je
dinks x *dijks*-deed ik ze
dijnt x *dijz*-deed hij het
dinz x *dijz*-deed ze het
dinw x *dijw*-deden we
dinz x *dijz*-deden ze

kunnen (o-p):

ƙkant-ik kan het

1-3 *kaw*-ik kan je
kam-ik kan hem
kanz-ik kan ze
gku_nt-je kan het
zkant-ze kan het
wku_nn-we kunnen
zku_nn-ze kunnen

kunnen (p-o):

kankt-kan ik het
kanks-kan ik ze
kundz-kan je ze
kanzw x *kawz*-kan ze je
kanzm x *kamz*-kan ze hem
kanzt-kan ze het
kajz-kan hij ze
kuw-kunnen we
kunz x *kuz*-kunnen ze

konden (o-p):

kónt-ik kon het
kóm-ik kon hem
kónz-ik kon ze
kór-ik kon haar
gkón,t-je kon het
gkóns-je kon ze
zkóm-ze kon hem
zkónt-ze kon het
zków-ze kon je
zkóns-ze kon ons
wkón_n-we konden
zkón_n-ze konden

konden (p-o):

kónkt-kon ik het
kónks-kon ik ze x ons
kónkw x *kówk*-kon ik je
kónzt-kon ze het
kóns-kon ze ons

kójw-kon hij je
kójt-kon hij het
kójm-kon hij hem
kójz-kon hij ze x kon hij eens
kójr-kon hij haar
kójns-kon hij ons
kójw-kon hij je
kójz-kon hij ze
ków-konden we
kónz x *kóz*-konden ze

willen (o-p):

kwilt x *kwit*-ik wil het
kwilw-ik wil je
kwilm-ik wil hem
kwilz-ik wil ze
kwilr-ik wil haar
gwilt-je wil het
gwiltz x *gwilz*-je wilt ze
zwiw-ze wil je
zwilt-ze wil het
zwim x *zwilm*-ze wil hem
zwins-ze wil ons
zwilz-ze wil ze
w_wwiln-wij willen
w_wwiw-we willen
zwil-ze willen

willen (p-o):

wikt-wil ik het
wikz-wil ik ze
wiwk-wil jou ik
wijt-wil hij het
wilzt-wil zij het
wiw-willen we
wilz-willen ze

wilden (o-p):

kwót-ik wou het

1-3 *kwój*-ik wou hij (niet kon)
kwóm-ik wou hem
kwóz-ik wou ze
kwór-ik wou haar
gwót-je wou het
gwóm-je wou hem
gwós-je wou ze
zwóm-ze wou hem
zwór-ze wou haar
zwót-ze wou het
zwóns-ze wou ons
zwóz-ze wou ze
wów-we wilden
zwón x *zwów*-ze wilden

wilden (p-o):

wówk-wou ik je
wókt-wou ik het
wóks-wou ik ze
wómk x *wókm*-wou ik hem
wówkr-wou ik haar
wóst-wou ze het
wómz x *wósm*-wou ze hem
wójt-wou hij het
wójm-wou hij hem
wojr-wou hij haar
wójz-wou hij ze
wów x *wójw*-wilden we
wówz x *wójz*-wilden ze

moeten (o-p):

kmoew-ik moet je
kmoem-ik moet hem
kmoes-ik moet ze
kmoer-ik moet haar
kmoet-ik moet het
gmoe-je moet het
zmoe-ze moet het
zmoets-ze moet ons
wmoet x we moeten

zmoet-ze moeten
moeten (p-o):

moekt-moet ik het
moeks-moet ik ze
moerk-moet ik haar
moewk-moet ik je
moetst-moet ze het
moejt x *moetjt*-moet hij het
moew-moeten wij
moez-moeten ze

moesten (o-p):

kmoezw-ik moest je
kmoest-ik moest het
kmoezm-ik moest hem
kmoes-ik moest ze
gmoezm-je moest hem
gmoes-je moest ze
gmoez-je moest eens
zmoest-ze moest het
zmoezns-ze moest ons
zmoezm-ze moest hem
wmoez-we moesten
zmoez-ze moesten

moesten (p-o):

moeskw-moest ik je
moeskt-moest ik het
moeskr-moest ik haar
moezkz-moest ik ze
moesjt-moest hij het
moest-moest ze het
moesw-moesten we
moes-moesten ze

gaan (o-p):

kchòw-ik ga je (halen)
kchòt-ik ga het

1-3 *kchòm*-ik ga hem
kchòz-ik ga ze
kchòr-ik ga haar
gòt-je gaat het
gòts x *gòs*-je gaat ze
zgow-ze gaat je
zgom-ze gaat hem
zgos-ze gaat ze x ons
zgor-ze gaat haar
wgònt-we gaan het
zgònt-ze gaan het

gaan (p-o):

gòkt-ga ik het
gòkz-ga ik ze
gòkw-ga ik je
gòwk-ga je ik
gòjt-gaat hij het
gòjz-gaat hij ze
gòjm-gaat hij hem
gòwt-gaan we het
gòmw x *gòwm*-gaan we hem
gòwz-gaan we ze
gòwr-gaan we haar
gòw-gaan we jou
gònz-gaan ze ze
gònzt-gaan ze haar

gingen (o-p):

kchów-ik ging je
kchóm-ik ging hem
kchór-ik ging haar
kchóngt-ik ging het
gòwt-je ging het
góngt-je ging het
góngm x *góm*-je ging hem
góngz-je ging ze
góngr-je ging haar
zgom-ze ging hem
zóngz-ze ging ze

zgor x *zóngr*-ze ging haar
zóngs-ze ging ons
wóng-we gingen
zóng-ze gingen

gingen (p-o):

gónkw-ging ik je
gónkt-ging ik het
gónks-ging ik ze
gónkr-ging ik haar
gónkm x *gómk*-ging ik hem
góngjm x *gómj*-ging hij hem
góngjt-ging hij het
góngjz-ging hij ze
góngjr-ging hij haar
góngzm x *gómz*-ging ze hem
góngz-ging ze ze
góngzt-ging ze haar
góngz-ging ze het
góngz-ging ze ons
góngw-gingen we
góngz-gingen ze

slaan (o-p):

kslów-ik sla je
kslòt-ik sla het
kslòm-ik sla hem
kslòz-ik sla ze
kslòr-ik sla haar
gslòt-je slaat het
gslòts-je slaat ze
zslów-ze slaat je
zslòt-ze slaat het
zslòm-ze slaat hem
zslòs-ze slaat ze
zslòr-ze slaat haar
zslòns-ze slaat ons
wslònt-we slaan het
wslòm-we slaan hem
wslòw-we slaan je

1-3 *zslòm*-ze slaan hem
zslònz-ze slaan ze x ons
zslònr-ze slaan haar
zslòw-ze slaan je

slaan (p-o):

slòkw-sla ik je
slòwk-sla ik je
slòkt-sla ik het
slòkm x *slòmk*-sla ik hem
slòks-sla ik ze
slòkr-sla ik haar x er
slòjt-slaat hij het
slòjz-slaat hij ze
slòjr-slaat hij haar
slòjm-slaat hij hem
slòjns-slaat hij ons
slòst-slaat ze het
slòsm x *slòmz*-slaat ze hem
slò_ss-slaat ze ze
slòsr-slaat ze haar
slò_ww-slaan we je
slòwr-slaan we haar
slòwz-slaan we ze
slòwm x *slòm*-slaan we hem
slòdz-sla je ze
slònz_t-slaan ze het
slònz_m x *slòmz*-slaan ze hem
slònz_r-slaan ze haar
slòns-slaan ze ons
slònz_z-slaan ze ze

sloegen (o-p):

ksloew-ik sloeg je
ksloet-ik sloeg het
ksloez-ik sloeg ze
ksloer-ik sloeg haar
ksloem-ik sloeg hem
gsloecht-je sloeg het
gsloem-je sloeg hem

zsloew-ze sloeg je
zsloet-ze sloeg het
zsloem-ze sloeg hem
zsloens-ze sloeg ons
zsløez-ze sloeg ze
zsløer-ze sloeg haar
wsloew- we sloegen
zloen-ze sloegen

sloegen (p-o):

sloewk-sloeg ik je
sloekt-sloeg ik het
sloemk-sloeg ik hem
sloeks-sloeg ik ze
sloekr-sloeg ik haar
sloejt-sloeg hij het
sloejz-sloeg hij ze
sloejr-sloeg hij haar
sloejm x *sloemj*-sloeg hij hem
sloejns-sloeg hij ons
sloew-sloegen we
sloewz x *sloenz*-sloegen ze

vragen (o-p):

kfròòm-ik vraag me
kfròòw-ik vraag je
kfròòcht-ik vraag het
kfròòm-ik vraag hem
kfròòchs-ik vraag ze
kfròògr-ik vraag haar
gvròòcht-je vraagt het
gvròòchs-je vraagt ze
zvròòcht-ze vraagt het
zvròòchs-ze vraagt ze

vragen (p-o):

vròòkw x *vròòwk*-vraag ik je
vròòkt-vraag ik het
vròòkn x *vròòmk*-vraag ik hem

1-3 *vròðks*-vraag ik ze
vròðkr-vraag ik haar
vròðw-vragen we
vròðgz-vragen ze

vroegen (o-p):

kfroecht-ik vroeg het
kfroew-ik vroeg je
kfroem-ik vroeg hem x me
kfroechs-ik vroeg ze
gvroech,t-je vroeg het
gvroem-ge vroeg hem
zvroew-ze vroeg je
zvroewt-ze vroeg het
zvroewm x *zvroem*-ze vroeg
hem

zvroewz-ze vroeg ze
zvroer-ze vroeg haar
zvroens-ze vroeg ons
wvroew-we vroegen
zvroew-ze vroegen

vroegen (p-o):

vroewk-vroeg ik je
vroekt-vroeg ik het
vroemk-vroeg hem ik
vroeks-vroeg ik ze
vroechjt x *vroejtt*-vroeg hij het
vroew-vroegen we
vroewz-vroegen ze

zien (o-p):

ksiem-ik zie me
ksiew-ik zie je
ksiet-ik zie het
ksiem-ik zie hem
ksiez-ik zie ze
ksier-ik zie haar
gzie,t-je ziet het

gziets x *gzies*-je ziet ze
gzietr-je ziet haar
zziew-ze ziet je
zzie,t-ze ziet het
wzient-we zien het
wziem-we zien hem
wzienz-we zien ze x ons
wzier-we zien haar
zziem-ze zien hem
zzient-ze zien het
zziens-ze zien ons

zien (p-o):

ziewk x *ziew*-zie ik je
ziekt-zie ik het
ziekm x *ziemk*-zie ik hem
zieks-zie ik ze
ziekr-zie ik haar
ziejw-ziet hij je
ziejm-ziet hij hem
ziejr-ziet hij haar
ziejz-ziet hij ze
ziejt-ziet hij het
ziejns-ziet hij ons
ziezt-ziet ze het
ziezr-ziet ze haar
zie,w-zien we je
ziewt-zien we het
ziewm x *ziemw*-zien we hem
ziewz-zien we ze
ziewr-zien we haar
zienzr-zien ze haar
ziemz x *zienzm*-zien ze hem
zienz-zien ze het
zienzz-zien ze ze
zienzs-zien ze ons

zagen (o-p):

ksaaw-ik zag je
ksaat-ik zag het

1-3 *ksaam*-ik zag hem
ksaachs-ik zag ze
ksaagr-ik zag haar
gzaam-je zag het
gzaam-je zag hem
gzaam-je zag ze
gzaam-je zag ze
gzaam-je zag haar
zzaam-je zag ze
zzaam-je zag ze
zzaam-je zag ze
zzaam-je zag ze
zzaam-je zag ze
zzaam-je zag ze
zzaam-je zag ze
zzaam-je zag ze

zagen (p-o):

zaakw x *zaawk*-zag ik je
zaakt-zag ik het
zaamk x *zaamk*-zag ik hem
zaaks-zag ik ze
zaakr-zag ik haar
zaagdr x *zaadr*-zag je haar
zaachjz x *zaajz*-zag hij ze
zaachjr x *zaajr*-zag hij haar
zaachjt x *zaajt*-zag hij het
zaaw-zagen we
zaagz x *zaaz*-zagen ze

1-3 verbindingswoorden:

dat:

dèkt-dat ik het
dècht-dat je het
dèjt-dat hij het
dèjz-dat hij ze
dèst-dat ze het
dèrt-dat het haar
dèwm-dat we hem
dèwr-dat we haar
dèwz-dat we ze
dèwt-dat we het
dè_ww-dat we je

tot:

tòkt-tot ik het
tòks-tot ik ze
tòdt x *tòcht*-tot je het
tòjt-tot hij het
tòst-tot ze het
tòrt-tot het haar
tòwm-tot we hem
tòwr-tot we haar
tòwz-tot we ze
tò_zz-tot ze ze

met:

meekt-mee (dat) ik het
meedt x *meecht*-mee (dat) je het
mijt-mee (dat) hij het
meezt-mee (dat) ze het
miwt-mee (dat) we het
meeznt-mee(dat) ze het

toen:

toekt-toen ik het
toeks-toen ik ze
toedt x *toecht*-toen je het
toejt-toen hij het
toest-toen ze het
toert-toen het haar
toewm x *toemw*-toen we hem
toer-toen we haar
toewz-toen we ze
toe_zt-toen zij (mv) het

als:

èkt-als ik het
èks-als ik ze
èdt x *ècht*-als je het
èjt-als hij het
èst-als ze het
èrt-als het haar

1-3 *èmw* x *èwm*-als we hem
èwz-als we ze
èzt-als ze (mv) het

eer:

érkt-eer ik het
érks-eer ik ze
érdt x *érgt*-eer je het
érjt-eer hij het
érzt-eer ze het
érw-eer we hem
érwz-eer we ze
ér_ww-eer we je
érw-eer we het

hoe:

hoekt-hoe ik het
hoeks-hoe ik ze
hoedt x *hoecht*-hoe je het
hoejt-hoe hij het
hoejns-hoe hij ons
hoezt-hoe ze het
hoemw x *hoewm*-hoe we hem
hoewz-hoe we ze
hoe_ww-hoe we je
hoewt-hoe we het
hoewr- hoe we haar
hoewns-hoe we ons

voor:

vurkt-voor ik het
vurks-voor ik ze
vurdt x *vurgt*-voor je het
vurjt-voor hij het
vurzt-voor ze het
vurw x *vurmw*-voor we hem
vurwz-voor we ze
vur_ww-voor we je
vurwt-voor we het

vurwns-voor we ons

na:

nòkt-na(dat) ik het
nòwm x *nòm*-na(dat) we hem
nòjm-na(dat) hij hem
nòjns-na(dat) hij ons
nòzns-na(dat) ze ons

1-4 werkwoorden

zijn (o-p):

kbémt-ik ben het hem
ksémt-ik ben het hem
ksért-ik ben het haar
kbénzt-ik ben het ze (gaan
zeggen)

ksést-ik ben het ze
gzést-je bent het ze
gzémt-je bent het hem
z_ist-ze is het ze
zizmt-ze is het hem
zézjmt-ze zijn het hem

zijn (p-o)

béwkt x *bénkwt* -ben ik het je
zéwkt x *zékwt*-ben ik het je
bémkt-ben ik het hem!
béngzt-ben ik het ze
zékst-ben ik het ze
izmt-is ze het hem
zézjmt x *zém*-zijn we het hem
zézjmtz-zijn ze het hem

waren (o-p):

kwaarmt-ik was het hem
kwaarwt-ik was het je
kwaarzt-ik was het ze
gwaarmt-je was het hem x mij

1-4 *gwaarzt*-je was het ze
gwaarts-je was het ze
zwaarmt-ze was het hem x mij
zwaarwt-ze was het je
zwaarzt-ze was het hen
zwaarw-ze waren je
zwaarm-ze waren hem
zwaarz-ze waren ze
zwaart-ze waren het

waren (p-o):

waarkmt-was ik het hem
waarkwt-was ik het je
waarkzt-was ik het ze
waarjt-was hij het je
(<*waarjoet*)
waarwm-waren we hem
waarw-waren we je
waarwz-waren we ze

hebben (o-p):

khért-ik heb het haar (gezegd)
khést-ik heb het ze
khéwt-ik heb het je
khémt-ik heb het hem
ghért-je hebt het haar
ghémt-je hebt het hem x mij
ghést-je hebt het ze
ghénst-je hebt het ons
zhímt-ze heeft het hem x mij
zhírt-ze heeft het haar
zhíst-ze heeft het ze
whént-we hebben het
zhént-ze hebben het
zéns-ze hebben ons

hebben (p-o):

hékst-heb ik het ze
hémkt-heb ik het hem

hijwt-heeft hij het je
hijmt-heeft hij het hem x mij
hijzt-heeft hij het ze
hé_ww-hebben we je
héwm-hebben we hem
héwz-hebben we ze
hénzt-hebben ze het
hén_zz-hebben ze ze

hadden (o-p):

khawt-ik had het je
khart-ik had het haar
khamt-ik had het hem
khast-ik had het ze
ghamt-je had het me
ghamt-je had het hem
ghart-je had het haar
zhamt-ze had het me
zhamt-ze had het hem
zhawt-ze had het je
zhazt-ze had het ze
zhant-ze hadden het
zhaw-ze hadden je
zhans-ze hadden ze
zhans-ze hadden ons

hadden (p-o):

harkt-had ik het haar
hakst-had ik het ze
hakwt-had ik het je
hajmt-had hij het hem
hajzt-had hij het ze
hajrt-had hij het haar
hajwt-had hij het je
ha_ww-hadden we je
hawm-hadden we hem
hanzm-hadden ze me x hem
hanzs-hadden ze ons x ze

doen (o-p):

1-4 *kdoewt*-ik doe het je (voor)
kdoemt-ik doc het hem
kdoest-ik doe ze het
kdoert-ik doe het haar
gdoetst-je doet ze het
gdoest-je doet ze het
gdoert-je doet het haar
gdoemt-je doet het hem
zduumt-ze doet het hem
zduurt-ze doet het haar
zduust-ze doet het ze
wdoemt-we doen het hem
wdoenzt-we doen ze het
zdoenzt-ze doen het ons x ze

doen (p-o):

doekst-doc ik het ze (voor)
doewkt-doe jou ik het
doemkt-doe hem ik het
duujmt-doet hij hem het
doewmt-doen we hem het
doen_zt-doen ze het ze

deden (o-p):

kdimt-ik deed het hem
kdirt-ik deed het haar
kdinzt-ik deed het ze
kdiwt-ik deed het je
gdimt-je deed het hem
gdirt-je deed het haar
gdinzt-je deed het ze
wdint-we deden het
zdint-ze deden het
zdins-ze deden ons x ze

deden (p-o):

diwkt-deed ik het je
dinkzt-deed ik het ze
dirkt-deed ik het haar

dimkt-deed ik het hem
din_zt-deed ze het ze
dinzrt-deed ze het haar
dinzmt-deed ze het me
diwt-deden we het
diwm-deden we hem
diwz-deden we ze
diwr-deden we haar
di_ww-deden we je
dinzt-deden ze het
din_zt-deden ze ze
dinz-deden ze ons

gaan (o-p):

kgòrz-ik ga er eens
kgòmz-ik ga me eens
kgòwt-ik ga het je
kgòrt-ik ga het haar
kgòst-ik ga het ze
kgòmt-ik ga het hem
g_gòmt-je gaat het me
g_gòrt-je gaat het haar
g_gòst-je gaat het ze
g_gòmt-je gaat het hem
zgòwt-ze gaat het je
zgòrt-ze gaat het haar
zgòmt-ze gaat het hem
zgönst-ze gaat het ons
zgòmt-ze gaan het me
zgòwt-ze gaan het je
zgòntz-ze gaan het ze
zgòrt-ze gaan het haar
zgòmt-ze gaan het hem
zgönst-ze gaan het ons

gaan (p-o):

gòwkt x *gòkwt*-ga ik het je
gòkst-ga ik het ze
gòkrt-ga ik het haar

1-4 *gòkmt*-ga ik het hem
gòmkt-ga ik het hem
gòdzt-ga je het ze
gòdrt-ga je het haar
gòdmt-ga je het hem
gòjmt-gaat hij het me
gòjw-gaat hij het je
gòjzt-gaat hij het ze
gòjrt-gaat hij het haar
gòjmt-gaat hij het hem
gòjts-gaat hij het ons x eens
gòsmt-gaat ze het me
gòswt-gaat ze het je
gòsrt-gaat ze het haar
gò_sst-gaat ze het ze
gòsmt-gaat ze het hem
gòsts-gaat ze het ons
gò_wwt-gaan we het je
gòmwt x *gòwmt*-gaan we het hem

gòwzt-gaan we het ze
gòwrt-gaan we het haar
gòwts-gaan we het eens
gòmzt-gaan ze het me
gònzwt-gaan ze het je
gònzzt-gaan ze het ze
gòrzt-gaan ze het haar
gòmzt-gaan ze het hem
gònzts-gaan ze het eens

gingen (o-p):

kgówt-ik ging het je
kgóngzt-ik ging het ze
kgóngrt-ik ging het haar
kgómt-ik ging het hem
kgóngts-ik ging het eens
_g*gómt*-je ging het me
_g*góngzt*-je ging het ze
_g*gómt*-je ging het hem
zgómt-ze ging het me
zgówt-ze ging het je

zgóngzt-ze ging het ze
zgóngrt-ze ging het haar
zgómt-ze ging het hem
zgóngst-ze ging het ons
zgóm-ze gingen me
zgó_ww-ze gingen je
zgówr-ze gingen haar
zgówz-ze gingen ze
zgóm-ze gingen hem
zgówt-ze gingen het
zgóws-ze gingen ons

gingen (p-o):

gómkt-ging ik het me
gónkwt-ging ik het je
gónkst-ging ik het ze
gónkrt-ging ik het haar
gómkt-ging ik het hem
gómzt-ging ze het me
góngzwt-ging ze het je
gónzrt-ging ze het ze
gón_zzt-ging ze het ze
gómzt-ging ze het hem
gójmt-ging hij het me
gójw-ging hij het je
gójzt-ging hij het ze
gójrt-ging hij het haar
gójmt-ging hij het hem
góng_ww-gingen we je
gówz-gingen we ze
gówr-gingen we haar
gówm x *gómw*-gingen we hem
gówzm-gingen ze me
góngzw-gingen ze je
gómz x *góngzm*-gingen ze hem
góng_zz-gingen ze ze
góngzr-gingen ze haar
góngzt-gingen ze het
góngzs-gingen ze ons

komen (o-p):

1-4 *ᵏkòmwt*-ik kom het je
ᵏkòmzt-ik kom ze het
ᵏkòmrt-ik kom het haar
ᵏkò_mmt-ik kom het hem
gkò_mmt-je komt het me
gkòmzt-je komt het ze
gkòmrt-je komt het haar
gkò_mmt-je komt het hem
zkò_mmt-ze komt het me
zköwt-ze komt het je
zkòmzt-ze komt het ze
zkò_mmt-ze komt het hem
zkömnst-ze komt het ons
wkòw-we komen je
wkòwz-we komen ze
wkòwr-we komen haar
wkò_mm-we komen hem
zkò_mm-ze komen me
zkòw-ze komen je
zkòmz-ze komen ze
zkò_mm-ze komen hem
zkòmt-ze komen het
zkòmns-ze komen ons

komen (p-o):

kòwkt-kom ik het je
kòmktz-kom ik het ze
kò_mmkt-kom ik het hem
kòmdmt-kom je het me
kòmdzt-kom je het ze
kòmdrt-kom je het haar
kòmdmt-kom je het hem
kòmdnst-kom je het ons
kòmzmt-komt ze het me
kòmzwt-komt ze het je
köm_zzt-komt ze het ze
kòmzrt-komt ze het haar
kòmzmt-komt ze het hem
kömjmt-komt hij het me
kömjw-komt hij het je
kömjzt-komt hij het ze

kömjrt-komt hij het haar
kömjmt-komt hij het hem
kömjnst-komt hij het ons
kò_ww-komen we je
kòwz-komen we ze
kòwr-komen we haar
kòwm-komen we hem
kòwnz-komen we ons
kòmzm-komen ze me
kòmzw-komen ze je
köm_zz-komen ze ze
kòmzr-komen ze haar
kòmzm-komen ze hem
kòmzt-komen ze het
kòmns x *kòmzs*-komen ze ons

kwamen (o-p):

ᵏkwaamws-ik kwam je eens
ᵏkwaamzs-ik kwam ze eens
ᵏkwa_mms-ik kwam hem eens
gkwa_mms-je kwam me eens
gkwaamzs-je kwam ze eens
gkwa_mms-je kwam hem eens
gkwaamn_s-je kwam ons eens
zkwa_mms-ze kwam me eens
zkwaamws-ze kwam je eens
zkwaamzs-ze kwam ze eens
zkwaamrs-ze kwam haar eens
zkwa_mms-ze kwam hem eens
zkwaamts-ze kwam het eens
wkwaamw-we kwamen je
wkwaamz-we kwamen ze
wkwaamr-we kwamen haar
zkwa_mm-ze kwamen me
zkwaamw-ze kwamen je
zkwaamz-ze kwamen ze
zkwa_mm-ze kwamen hem
zkwaamns-ze kwamen ons

kwamen (p-o):

1-4 *kaamkws*-kwam ik je eens
kaamkzs-kwam ik ze eens
kaamkms-kwam ik hem eens
kaamkts-kwam ik het eens
kaamdms-kwam je me eens
kaamdzs-kwam je ze eens
kaamdrs-kwam je haar eens
kaamdms-kwam je hem eens
kaamdts-kwam je het eens
kaamdns-kwam je ons eens
kaamzms-kwam ze me eens
kaamzws-kwam ze je eens
kaamzzs-kwaam ze ze eens
kaamzrs-kwam ze haar eens
kaamzms-kwam ze hem eens
kaamzts-kwam ze het eens
kaamjws-kwam hij je eens
kaamjzs-kwam hij ze eens
kaamjrs-kwam hij haar eens
kaamjms-kwam hij hem eens
kaamjts-kwam hij het eens
kaamjnst-kwam hij het ons
kaa_ww-kwamen we je
kaawz-kwamen we ze
kaawr-kwamen we haar
kaawm-kwamen we hem
kaawt-kwamen we het
kaamzm-kwamen ze me
kaamzw-kwamen ze je
kaamzr-kwamen ze haar
kaam_zz-kwamen ze ze
kaamzm-kwamen ze hem
kaamzt-kwamen ze het
kaamzns-kwamen ze ons

kunnen (o-p):

ikamt-ik kan het me
ikawt-ik kan het je
ikanzt-ik kan het ze
ikamt-ik kan het hem
gkumt-je kan het me

gkuwt-je kunt het je
gkunzt-je kunt het ze x ons
gkumt-je kunt het hem
gkunst-je kunt het ons, ze
zkamt-ze kan het me
zkawt-ze kan het je
zkanzt-ze kan het ze
zkamt-ze kan het hem
zkanst-ze kan het ons, ze
zkunt-ze kunnen het
zkuw-ze kunnen je
zkunz-ze kunnen ze x ons
zkum-ze kunnen me x hem

kunnen (p-o):

kamkt-kan ik het me x hem
kankwt-kan ik het je
kankst-kan ik het ze
kankts-kan ik het eens
kundzt-kun je ze het
kamzt-kan ze het mij x hem
kawzt-kan ze het je
kanzts-kan ze het eens
kajmt-kan hij het mij x hem
kajwt-kan hij het jou
kajzt-kan hij het ze
kajrt-kan hij het haar
kajts-kan hij het eens
ku_ww-kunnen we je
kuwm-kunnen we hem
kuwz-kunnen we ze
kuwr-kunnen we haar
kuwt-kunnen we het
kuws-kunnen we ons
kuws-kunnen we eens
kunzt-kunnen ze het
kuwz-kunnen ze je
kunzs-kunnen ze eens

konden (o-p):

1-4 *ᵏkómt*-ik kon het me x hem
ᵏkówt-ik kon het je
ᵏkónst-ik kon het ze
ᵏkórt-ik kon het haar
gkómt-je kon het me
gkónst-je kon het ze
gkórt-je kon het haar
gkómt-je kon het hem
zkómt-ze kon het me
zkówt-ze kon het je
zkóst-ze kon het ze
zkórt-ze kon het haar
wkónt-we konden het
wkóm-we konden hem
wkónz-we konden ze
zkónt-ze konden het
zkóm-ze konden hem
zków-ze konden je
zkóns-ze konden ons

konden (p-o):

kómkt-kon ik het me x hem
kónkwt-kon ik het je
kónkst-kon ik het ze
kónkts-kon ik het eens x ze
kóndzt-kon je ze het
kómzt-kon ze het me x hem
kówzt-kon ze het je
kónzts-kon ze het eens
kójmt-kon hij het me x hem
kójwt-kon hij het je
kójzt-kon hij het ze
kójrt-kon hij het haar
kójts-kon hij het eens
kó_ww-konden we je
kówm-konden we hem
kówz-konden we ze
kówr-konden we haar
kówt-konden we het
kóws-konden we ons
kóws-konden we eens

kówz-konden ze je
kónz-konden ze eens x ons

laten (o-p):

klòmt-ik laat het me
klòwt-ik laat het je
klòst-ik laat het ze
klòrt-ik laat het haar
klòmt-ik laat het hem
glòmt-je laat het me
glòwt-je laat het je
glòst-je laat het ze
glòrt-je laat het haar
glòmt-je laat het hem
glònst-je laat het ons
zlòmt-ze laat het me
zlòwt-ze laat het je
zlòst-ze laat het ze
zlòrt-ze laat het haar
zlòmt-ze laat het hem
zlònst-ze laat het ons
zlòm-ze laten me
zlòw-ze laten je
zlònz-ze laten ze
zlòr-ze laten haar
zlòm-ze laten hem
zlòns-ze laten ons

laten (p-o):

lòkts-laat ik het eens
lòkwt-laat ik het je
lòkst-laat ik het ze
lòrkt-laat ik het haar
lòmkt-laat ik het hem
lòdmt-laat je het me
lòdrt-laat je het haar
lòdzt-laat je het ze
lòsmt-laat ze het me
lò_sst-laat ze het ze
lòsrt-laat ze het haar

1-4 *lömzt* x *lösmt*-laat ze het hem
lössts-laat ze het ons
løjmt-laat hij het me
løjwt-laat hij het je
løjzt-laat hij het ze
løjrt-laat hij het haar
løjmt-laat hij het hem
løjts-laat hij het ons
lō_ww-laten we je
lōwz-laten we ze
lōwr-laten we haar
lōwm-laten we hem
lōwt-laten we het
lōwns-laten we ons
lōws-laten we eens

lieten (o-p):

klie.mt-ik liet het me
klie.wt-ik liet het je
klie.rt-ik liet het haar
klie.st-ik liet het ze
klie.mt-ik liet het hem
glie.mt-je liet het me
glie.st-je liet het ze
glie.tst-je liet het haar
glie.rt-je liet het haar
glie.mt-je liet het hem
glie.nst-je liet het ons
zlie.mt-ze liet het me
zlie.wt-ze liet het je
zlie.rt-ze liet het haar
zlie.st-ze liet het ze
zlei.nst-ze liet het ons
wlie.w-we lieten je
wlie.r-we lieten haar
wlie.m-we lieten hem
zlie.m-ze lieten me
zlie.w-ze lieten je
zlie.r-ze lieten haar
zlie.z-ze lieten ze
zlie.m-ze lieten hem

zlie.t-ze lieten het
zlie.nz-ze lieten ons

lieten (p-o):

lie.wkt-liet ik het je
lie.kst-liet ik het ze
lierkt-liet ik het haar
liemkt-liet ik het hem
liemzt-liet ze het me
lie.wzt x *lie.tswt*-liet ze het je
lie.rzt x *lie.tsrt*-liet ze het haar
lie.t_sst-liet ze het ze
lie.tsm x *liemzt*-liet ze het hem
liemjt-liet hij het me
liejw-liet hij het je
liejzt-liet hij het ze
liejrt-liet hij het haar
liejmt-liet hij het hem
liejnst-liet hij het ons
lie_ww-lieten we je
liewr-lieten we haar
liewz-lieten we ze
liewm-lieten we hem
liewns-lieten we ons
lie.tzt-lieten ze het
lie.rz x *lie.tzr*-lieten ze haar
lie.tz-lieten ze ze x ons
lie.mz x *lie.tzm*-lieten ze hem

moeten (o-p):

kmoemt-ik moet het me
kmoewt-ik moet het je
kmoert-ik moet het haar
kmoetst-ik moet het ze
kmoemt-ik moet het hem
gmoemt-je moet het me
gmoewt-je moet het je
gmoert-je moet het haar
gmoetst-je moet het ze
gmoemt-je moet het hem

1-4 *zmoemt*-ze moet het me
zmoewt-ze moet het je
zmoetst-ze moet het ze
zmoert-ze moet het haar
wmoem-we moeten hem
wmoent-we moeten het
zmoem-ze moeten me
zmoew-ze moeten je
zmoetz-ze moeten ze
zmoer-ze moeten haar
zmoem-ze moeten hem
zmoet,*z*-ze moeten het
zmoens x *zmoets*-ze moeten
 ons

moeten (p-o):

moewkt-moet ik het je
moekst-moet ik het ze
moerkt-moet ik het haar
moekmt x *moemkt*-moet ik
 het hem

moedzt-moet je het ze
moedrt-moet je het haar
moedmt x *moemt*-moet je het
 hem

moewzt-moet ze het je
moemzt-moet ze het hem
moejmt-moet hij het me
moejwt-moet hij het je
moejzt-moet hij het ze
moejrt-moet hij het haar
moejmt-moet hij het hem
moejts-moet hij het ons
moew,*w*-moeten wij je
moewz-moeten wij ze
moewr-moeten we haar
moewm-moeten we hem
moewt-moeten we het
moewns-moeten we ons

moesten (o-p):

kmoezwt-ik moest het je
kmoesrt-ik moest het haar
kmoeszt-ik moest het ze
kmoezmt-ik moest het hem
kmoeests-ik moest het eens
gmoests-je moest het eens
gmoezmt-je moest het me
gmoesrt-je moest het haar
gmoeszt-je moest het ze
gmoezmt-je moest het hem
gmoezts-ze moest het eens
zmoeznt-ze moesten het

moesten (p-o):

moesks-moest ik het eens
moesjts-moest hij het eens
moests-moest zij het eens
moesws-moesten we eens
moes,*w*-moesten we je
moeswt-moesten we het
moeswr-moesten we haar
moeswz-moesten we ze
moeswm-moesten we hem
moesm-moesten ze hem
moest-moesten ze het
moesz-moesten ze ze
moesr-moesten ze haar
moes,*s*-moesten ze ons

vragen (o-p):

kfròòrz-ik vraag er eens
kfròòmt-ik vraag het me
kfròòwt-ik vraag het je
kfroochst-ik vraag het ze
kfròòmt-ik vraag het hem
gvròòchst-je vraagt het ze
gvròòmt-je vraagt het hem
zvröömt-ze vraagt het me
zvrööwt-ze vraagt het je
zvrööst-ze vraagt het ze

1-4 *zvrööm*t-ze vraagt het hem
*zvrööch*ts-ze vraagt het ons
wvròòw-we vragen je
wvròòm-we vragen hem
wvròòwz-we vragen ze
wvròòr-we vragen haar
wvròòwnt-we vragen het
zvròòm-ze vragen me
zvròòw-ze vragen je
zvròògz-ze vragen ze
zvròòr-ze vragen haar
zvròòm-ze vragen hem
zvròòwnt-ze vragen het
zvròòwnz-ze vragen ons

vragen (p-o):

*vròòm*kt x *vròòk*mt-vraag ik
 het me
*vròòk*wt-vraag ik het je
*vròòk*st-vraag ik het ze
*vròòr*kt-vraag ik het haar
*vròòm*kt x *vròòk*mt-vraag ik
 het hem
*vròògd*wt-vraag je het je(zelf)
*vròòrd*t x *vròògd*rt-vraag je
 het haar
*vròòz*dt x *vròògd*zt-vraag
 je het ze
*vròògd*mt x *vròòmd*t-vraag
 je het hem
*vròöch*smt x *vròòm*zt-vraagt
 ze het hem
vròöch,st-vraagt ze het ze
*vròöch*srt x *vròö*rz't-vraagt
 ze het haar
*vròöch*jts-vraagt hij het eens
*vròòw*t-vragen we het
*vròòw*r-vragen we haar
*vròòw*z-vragen we ze
*vròòw*m x *vròòm*w-vragen
 we hem

vròòwnz-vragen we ons
vròòwz-vragen we eens
*vròògz*t-vragen ze het
*vròògz*w x *vròòwz*-vragen ze je
*vròògz*z-vragen ze ze

vroegen (o-p):

*kfroew*t-ik vroeg het je
*kfroech*st-ik vroeg het ze
*kfroem*t-ik vroeg het hem
*gvroem*t-je vroeg het me
gvroe,wt-je vroeg het je
*gvroew*zt-je vroeg het ze
*gvroem*t-je vroeg het hem
*zvroem*t-ze vroeg het me
zvroe,wt-ze vroeg het je
*zvroew*ts-ze vroeg het ze
*zvroem*t-ze vroeg het hem
wroe,w-we vroegen je
*wroew*z-we vroegen ze
*wroew*m-we vroegen hem
*wroew*t-we vroegen het
zvroem-ze vroegen me
zvroe,w-ze vroegen je
*zvroew*z-ze vroegen ze
*zvroew*m-ze vroegen hem
*zvroew*t-ze vroegen het
*zvroew*ns-ze vroegen ons

vroegen (p-o):

*froew*kt-vroeg ik het je
*froek*st-vroeg ik het ze
*froem*kt-vroeg ik het hem
*vroeg*dzt-vroeg je het ze
*vroerd*t-vroeg je het haar
*vroez*mt-vroeg ze het me
*vroez*wt-vroeg ze het je
vroe,zt-vroeg ze het ze
*vroez*mt-vroeg ze het hem
vroe,w-w-vroegen we je

1-4 *vroewr*-vroegen we haar
vroewz-vroegen we ze
vroewm-vroegen we hem
vroewt-vroegen we het
vroewnz-vroegen we ons
vroew_wz-vroegen ze je
vroew_zz-vroegen ze ze
vroerz x *vroewzr*-vroegen ze
haar
vroewzm-vroegen ze hem
vroewzt-vroegen ze het
vroewnz-vroegen ze ons

willen (o-p):

kwimt-ik wil het me
kwiwt-ik wil het je
kwist-ik wil het ze
kwirt-ik wil het haar
kwimt-ik wil het hem
gwiwt-je wilt het je
gwimt-je wilt het me
gwirt-je wilt het haar
gwist-je wilt het ze
gwimt-je wilt het hem
zwiwt-ze wil het me
zwiwt-ze wil het je
zwirt-ze wil het haar
zwist-ze wil het ze
zwimt-ze wil het hem
zwits-ze wil het ons x ze x eens
_w*wiw*-we willen je
_w*wim*-we willen hem
_w*wilz*-we willen ze
_w*wint*-we willen het
zwilm-ze willen me
zwilw-ze willen je
zwilz-ze willen ze
zwilr-ze willen haar
zwilm-ze willen hem
zwilnt-ze willen het
zwins-ze willen ons

willen (p-o):

wiwkt-wil ik het je
wikst-wil ik het ze
wikrt-wil ik het haar
wimkt-wil ik het hem
wildzt-wil je het ze
wimzt-wil ze het hem
wi_wwzt-wil ze het je
wijmt-wil hij me het
wijwt-wil hij het je
wijzt-wil hij het ze
wijrt-wil hij het haar
wijmt-wil hij het hem
wijts-wil hij het ons x eens
wi_ww-willen we je
wiwz-willen we ze
wiwr-willen we haar
wiwm-willen we hem
wiwt-willen we het
wimz x *wiwzm*-willen ze me
wiwzw-willen ze je
wiwz-willen ze ze
wimz x *wiwzm*-willen ze hem
wiwzs-willen ze ons
wilsz-willen ze eens

wilden (o-p):

kwómt-ik wou het me
kwowt-ik wou het je
kwóst-ik wou het ze
kwórt-ik wou het haar
kwómt-ik wou het hem
gwómt-je wou het me
gwówt-je wou het je
gwóst-je wou het ze
gwórt-je wou het haar
gwómt-je wou het hem
gwónst x *gwó_dst*-je wou het ons
zwómt-ze wou het me
zwó_wwt-ze wou het je

1-4 *zwórt*-ze wou het haar
zwóst-ze wou het ze
zwómt-ze wou het hem
zwóts-ze wou het ons
wónt-we wilden het
wóm-we wilden hem
wówr-we wilden haar
zwónt-ze wilden het
zwóm-ze wilden hem
zwónz-ze wilden ze x ons

wilden (p-o):

wó_wwkt-wou ik het je
wómkt-wou ik het hem
wókst-wou ik het ze
wórk x *wókr*-wou ik het haar
wódz-wou je het ze
wómz-wou ze het me
wó_wwz-wou ze het je
wórz-wou ze het haar
wó_zz-wou ze het ze
wómz-wou ze het hem
wójmt-wou hij het me
wójw-wou hij het je
wójz-wou hij het ze
wójrt-wou hij het haar
wójmt-wou hij het hem
wójts-wou hij het ons x eens
wó_ww-wilden we je
wówz-wilden we ze
wówr-wilden we haar
wómw x *wówm*-wilden we hem
wówt-wilden we het
wówzm-wilden ze me
wówzw-wilden ze je
wów_zz-wilden ze ze
wówzm-wilden ze hem
wówzs-wilden ze ons x eens

zeggen (o-p):

kségwt-ik zeg het je
kségzt-ik zeg het ze
kségrt-ik zeg het haar
ksért-ik zeg het haar
kségmt-ik zeg het hem
ksémt-ik zeg het hem
gzégmt-je zegt het me
gzémt-je zegt het me
gzégw-je zegt het je
gzéwt-je zegt het je
gzézt-je zegt het ze
gzért-je zegt het haar
gzémt-je zegt het hem
gzénst-je zegt het ons
z_zimt-ze zegt het me
z_ziwt-ze zegt het je
z_zizt-ze zegt het ze
z_zirt-ze zegt het haar
z_zimt-ze zegt het hem
z_zinst-ze zegt het ons
wzént-we zeggen het
wzé_m-we zeggen hem
wzé_nz-we zeggen ze
wzé_nr-we zeggen haar
wzé_r-we zeggen haar
z_zém-ze zeggen me
z_zéw-ze zeggen je
z_zénz-ze zeggen ze
z_zénr-ze zeggen haar
z_zér-ze zeggen haar
z_zém-ze zeggen hem
z_zént-ze zeggen het
z_zéns-ze zeggen ons

zeggen (p-o):

zéwkt-zeg ik het je
zékst-zeg ik het ze
zékr-zeg ik het haar
zé_rkt-zeg ik het haar
zé_kmt-zeg ik het hem
zé_mkt-zeg ik het hem
zé_dmt-zeg je het me

1-4 *zédzt*-zeg je het ze
zédrt-zeg je het haar
zédmt-zeg je het hem
zédnst-zeg je het ons
zismt-zegt ze het me
ziswt-zegt ze het je
ziszt-zegt ze het ze
zisrt-zegt ze het haar
zismt-zegt ze het hem
zists-zegt ze het ons
ziznst-zegt ze het ons
zijmt-zegt hij het me
zijwt-zegt hij het je
zijzt-zegt hij het ze
zijrt-zegt hij het haar
zijmt-zegt hij het hem
zijnst-zegt hij het ons
zé_w-zeggen we je
zéwz-zeggen we ze
zéwr-zeggen we haar
zéwm-zeggen we hem
zéwt-zeggen we het
zégz_m-zeggen ze me
zégz_w-zeggen ze je
zégz_z x *zén_z*-zeggen ze ze
zégz_r x *zénz_r*-zeggen ze haar
zégz_m x *zénz_m*-zeggen ze hem
zé_{mz}-zeggen ze hem
zégz_t x *zénzt*-zeggen ze het
zégz_{ns} x *zénz*-zeggen ze ons

zeiden (o-p):

ksiwt-ik zei het je
ksinz_t-ik zei het ze
ksinrt-ik zei het haar
ksirt-ik zei het haar
ksimt-ik zei het hem
gzimt-je zei het me
gzinz_t-je zei het ze
gzinrt-je zei het haar
gzimt-je zei het hem

gezinst-je zei het ons
z_zinmt-ze zei het me
z_zimt-ze zei het me
z_zinwt-ze zei het je
z_zinz_t-ze zei het ze
z_zinrt-ze zei het haar
z_zimt-ze zei het hem
z_zinst-ze zei het ons
wzinw-we zeiden je
wziw-we zeiden je
wzinz-we zeiden ze
wzir-we zeiden haar
wzim-we zeiden hem
wzint-we zeiden het
z_zim-ze zeiden me
z_zinw-ze zeiden je
z_ziw-ze zeiden je
z_zinz-ze zeiden ze
z_zinr-ze zeiden haar
z_zim-ze zeiden hem
z_zint-ze zeiden het
z_zins-ze zeiden ons

zeiden (p-o):

ziwkt-zei ik het je
zinkwt-zei ik het je
zinkst-zei ik het ze
zirk_t-zei ik het haar
zimkt-zei ik het hem
zindmt-zei je het me
zindzt-zei je het ze
zindrt-zei je het haar
zindmt-zei je het hem
zindst-zei je het ons
zinjmt-zei hij het me
zinjwt-zei hij het je
zinjzt-zei hij het ze
zinjrt-zei hij het haar
zinjmt-zei hij het hem
zinjnst-zei hij het ons
zi_w-zeiden we je

1-4 *ziwz*-zeiden we ze
ziwr-zeiden we haar
zirw-zeiden we haar
ziwm-zeiden we hem
zimw-zeiden we hem
ziwt-zeiden we het
zinzm-zeiden ze me
zinzw-zeiden ze je
zin_zz-zeiden ze ze
zin_{zr}-zeiden ze haar
zinzm-zeiden ze hem
zinzt-zeiden ze het
zinzns-zeiden ze ons

zien (o-p):

ksiemt-ik zie het me
ksiewt-ik zie het je
ksiert-ik zie het haar
ksiest-ik zie het ze
ksiemt-ik zie het hem
ksients-ik zie het ons!!
gziemt-je ziet het me
gziezt-je ziet het ze
gziert-je ziet het haar
gziemt-je ziet het hem
z_zziemt-ze ziet het me
z_zziewt-ze ziet het je
z_zziest-ze ziet het ze
z_zzietst-ze ziet het ze
z_zziert-ze ziet het haar
z_zziemt-ze ziet het hem
wziiewt-we zien het je
wziezt-we zien het ze
wziert-we zien het haar
wziemt-we zien het hem
wzients-we zien het ons
z_zziemt-ze zien het me
z_zziewt-ze zien het je
z_zzienzt-ze zien ze het
z_zziert-ze zien het haar
z_zziemt-ze zien het hem

z_zzienst-ze zien het ons

zien (p-o):

ziemkt-zie ik het me
ziewkt-zie ik het je
ziekzt-zie ik het ze
ziekrt x *zierkt*-zie ik het haar
ziemkt-zie ik het hem
ziekts-zie ik het ons
ziedzt-zie je het ze
ziedrt-zie je het haar
ziedmt-zie je het hem
ziedst-zie je het ons x ze
ziejmt-ziet hij het me
ziejwt-ziet hij het je
ziejzt-ziet hij het ze
ziejrt-ziet hij het haar
ziejnts x *ziejts*-ziet hij het ons
ziesmt-ziet ze het me
zieswt-ziet ze het je
zie_zzt-ziet ze het ze
zierst x *ziesrt*-ziet ze het haar
ziemst x *ziesmt*-ziet ze het hem
ziessts-ziet ze het ons
zie_wwt-zien we je het
ziewzt-zien we het ze
ziewrt-zien we het haar
ziewmt-zien we het hem
ziewt-zien we het het
ziemzt x *zienzmt*-zien ze het me
zienzwt-zien ze het je
zien_zzt-zien ze het ze
zierzt x *zienzrt*-zien ze het haar
ziemzt x *zienzmt*-zien ze het hem

zagen (o-p):

ksaamt-ik zag het me
ksaawt-ik zag het je
ksaast-ikzag het ze
ksaart-ik zag het haar

1-4 *ksaamt*-ik zag het hem
ksaanst-ik zag het ons
gzaamt-je zag het me
gzaamzt-je zag het ze
gzaamrt x *gzaamrt*-je zag het haar
gzaamt x *gzaammt*-je zag het
hem
gzaamst x *gzaamnst*-je zag het
ons

zzaamt-ze zag het me
zzaamwt-ze zag het je
zzaamzt-ze zag het ze
zzaamrt x *zzaamrt*-ze zag het haar
zzaamt-ze zag het hem
zzaamts x *zzaamts*-ze zag het
ons

zzaam-ze zagen me
zzaamw-ze zagen je
zzaamz-ze zagen ze
zzaamr-ze zagen haar
zzaam-ze zagen hem
zzaamns-ze zagen ons

zagen (p-o):

zaamwt-zag ik het je
zaamst-zag ik het ze
zaamrt-zag ik het haar
zaammt x *zaammt*-zag ik het hem
zaamts-zag ik het ze
zaamdt-zag je het me
zaamwt-zag je het je
zaamzt-zag je het ze
zaamrt-zag je het haar
zaamdt-zag je het hem
zaamnst-zag je het ons
zaamjmt-zag hij het me
zaamjw-zag hij het je
zaamjzt-zag hij het ze
zaamjrt-zag hij het haar
zaamjmt-zag hij het hem
zaamzmt-zag ze het me

zaamzwt-zag ze het je
zaamzt-zag ze het ze
zaamzrt-zag ze het haar
zaamzmt-zag ze het hem
zaamz x *zaamzmt*-zagen ze me
zaamzw-zagen ze je
zaamz-zagen ze ze
zaamz x *zaamzr*-zagen ze haar
zaamz x *zaamzmt*-
zagen ze hem
zaamns x *zaamzns*-zagen ze ons

1-4 verbindingswoorden:

dat:

dèkwt-dat ik het je
dèwkt-dat ik het je
dèkzt-dat ik het ze
dèkrt-dat ik het haar
dèrkt-dat ik het haar
dèkmt-dat ik het hem
dèmkt-dat ik het hem
dègmt-dat je het me
dègwt-dat je het je
dègzt-dat je het ze
dègrt-dat je het haar
dègmt-dat je het hem
dèmgt-dat je het hem
dèzmt-dat ze het me
dèzwt-dat ze het je
dèzt-dat ze het ze
dèzrt-dat ze het haar
dèzmt-dat ze het hem
dèmzt-dat ze het hem
dèjmt-dat hij het me
dèjw-dat hij het je
dèjzt-dat hij het ze
dèjrt-dat hij het haar
dèjmt-dat hij het hem
dè_ww-dat we het je
dèwzt-dat we het ze

1-4 *hoezmt*-hoe ze het hem
hoemzt-hoe ze het hem
hoejmt-hoe hij het me
hoejwt-hoe hij het je
hoejzt-hoe hij het ze
hoejrt-hoe hij het haar
hoejmt-hoe hij het hem
hoemjt-hoe hij het hem
hoe_wwt-hoe we het je
hoewzt-hoe we het ze
hoewrt-hoe we het haar
hoewmt-hoe we het hem
hoemwt-hoe we het hem

mee:

mijkwt-mee (dat) ik het je (zei)
mijkzt-mee (dat) ik het ze
mijkrt-mee (dat) ik het haar
mijkmt-mee (dat) ik het hem
mijgmt-mee (dat) je het hem
mijgwt-mee (dat) je het je
mijgzt-mee (dat) je het ze
mijgrt-mee (dat) je het haar
mijgmt-mee (dat) je het hem
mijmgt-mee (dat) je het hem
mijzmt-mee (dat) ze het me
mijzwt-mee (dat) ze het je
mijzrt-mee (dat) ze het ze
mijzmt-mee (dat) ze het haar
mijmzt-mee (dat) ze het hem
mijmt-mee (dat) hij het me
mijwt-mee (dat) hij het je
mijzt-mee (dat) hij het ze
mijrt-mee (dat) hij het haar
mijmt-mee (dat) hij het hem
mij_wwt-mee (dat) we het je
mijwzt-mee (dat) we het ze
mijwrt-mee (dat) we het haar

toen:

toekwt-toen ik het je
toekst-toen ik het je
toekrt-toen ik het haar
toekmt-toen ik het hem
toemkt-toen ik het hem
toegmt-toen je het me
toegwt-toen je het je
toegzt-toen je het ze
toegrt-toen je het haar
toegmt-toen je het hem
toemgt-toen je het hem
toesmt-toen ze het me
toe_sst-toen ze het ze
toesrt-toen ze het haar
toesmt-toen ze het hem
toemzt-toen ze het hem
toejmt-toen hij het me
toejzt-toen hij het ze
toejrt-toen hij het haar
toejmt-toen hij het hem
toemjt-toen hij het hem
toe_wwt-toen we het je
toewzt-toen we het ze
toewrt-toen we het haar
toewmt-toen we het hem
toemwt-toen we het hem

tot:

tòkwt-tot ik het je
tòkzt-tot ik het ze
tòkrt-tot ik het haar
tòrkt-tot ik het haar
tòkmt-tot ik het hem
tòmkt-tot ik het hem
tògmt-tot je het me
tòmgt-tot je het me
tògwt-tot je het je
tògzt-tot je het ze
tògrt-tot je het haar
tògmt-tot je het hem
tòmgt-tot je het hem

1-4 *tòsmt*-tot ze het me
tòmzt-tot ze het me
tòswt-tot ze het je
tòszt-tot ze het ze
tòsrt-tot ze het haar
tòrst-tot ze het haar
tòmzt-tot ze het hem
tòjmt-tot hij het me
tòmjt-tot hij het me
tòjwt-tot hij het je
tòjzt-tot hij het ze
tòjrt-tot hij het haar
tòjmt-tot hij het hem
tòmjt-tot hij het hem
tò_wwt-tot we het je
tòwzt-tot we het ze
tòwrt-tot we het haar
tòwmt-tot we het hem
tòmwt-tot we het hem

voor:

vrkwt-voor ik het je
vrkzt-voor ik het ze
vrkrt-voor ik het haar
vrkmt-voor ik het hem
vrmkt-voor ik het hem
vrgmt-voor je het me
vrgwt-voor je het je
vrgzt-voor je het ze
vrgrt-voor je het haar
vrgmt-voor je het hem
vrngt-voor je het hem
vrzmt-voor ze het me
vrzwt-voor ze het je
vrzzt-voor ze het ze
vrzrt-voor ze het haar
vrzmt-voor ze het hem
vrnzt-voor ze het hem
vrjmt-voor hij het me
vrjwt-voor hij het je
vrjzt-voor hij het ze

vrjrt-voor hij het haar
vrjmt-voor hij het hem
vrnmt-voor hij het hem
vr_wwt-voor we het je
vrwzt-voor we het ze
vrwrt-voor we het haar
vrwmt-voor we het hem
vrnwt-voor we het hem
vrwst-voor we het ons

Inzake voorbeelden van kort-spraak (1-4) hebben we ernaar ge-streefd het assortiment zo ruim te nemen dat zoveel mogelijk onderdelen van het systeem voor de meer aandachtige le-zer zichtbaar worden. Voor de volgende graden van hevig-heid van deze kortspraak kan deze overvloed aan voorbeel-den dan ook achterwege blijven.

Wie eenmaal de wetten van de kortspraak kent kan met veel minder illustratiemateriaal toe. De reeksen (1-5), (1-6) en (1-7) zijn dan ook aanmerkelijk korter.

Wie zich verbaast over de uit-spraakmoeilijkheden van al de-zes monosyllabische medede-lingen, doet dat terecht. Men be-denke echter dat van de hier lees-baar gemaakte verzwegen taal-delen nõg weer een deel niet wordt gearticuleerd. Zo'n vol-gepropte lettergreep zindert van genuanceerde hoorbaarheden. Taalklanken iets korter, iets langer, met een boogje erin, een zweempje. Onze transcrip-tie is maar notenschrift. Zelf

hoor ik er de muziek wel door-
heen, alsof ik een partituur lees.
Buitenstaanders zal dat niet zo
gauw lukken.

1-5 werkwoorden:

zémwmts x

zémwts-zijn we het hem eens
waarwmt-waren we het hem
waarzwt-waren ze het je

zhémt-ze hebben het hem
whamt-we hadden het hem
zhamt-ze hadden het me, hem

doewrts-doen we het haar eens
diwrt-deden we het haar
di_wwt-deden we het je
zdimt-ze deden het me, hem

ku_wwt-kunnen we het je
kónzmt-konden ze het me, hem

zwilwt-ze willen het je
zwimt-ze willen het me, hem
w_wwómt-we wilden het hem
zwómt-ze wilden het me, hem
wó_{ww}wt-wilden we het je

wmoemt-we moeten het hem
zmoemt-ze moeten het me, hem
moe_wwt-moeten we het je
moewmt-moeten we het hem
gmoemts-je moet het hem eens
zmoezrt-ze moesten het haar
góngwmt x
gómwt-gingen we het hem
góngzmt x
gómzt-gingen ze het me, hem
góngzwt-gingen ze het je

1-5 *wlòðwnt*-we laten het je
zlòðwnt-ze laten het je
wlie.wnt-we lieten het je
zlie.wnt-ze lieten het je
zlie.mt-ze lieten het me, hem
lie._wwt-lieten wij het je

zvròðmt-ze vragen het me, hem
zvroemt-ze vroegen het me,
hem
vròð_wwt-vragen we het je
vroe_wwt-vroegen we het je
vròðmwnt-vragen we het hem
vroemwt-vroegen we het hem

zaa_wwt-zagen we het je
zaamwt-zagen we het hem
zaag_zzt-zagen ze het ze

kbloe:wt-ik beloof het je
zbloe:wt-ze belooft het je
zbloe:w-ze beloven je

wkòwt-we komen het je
wkò_mmt-we komen het hem
zkòwt-ze komen het je
zkò_mmt-ze komen het me, hem

kaam_wwt-kwamen we het je
kaamwmt-kwamen we 't hem
kaa_mmwnt-kwamen we het hem
kaamzwt-kwamen ze het je

zbléjmt-ze blijven het me, hem
wbléjmt-we blijven het hem
bléj_wwt-blijven we het je
bléjzwt-blijven ze het je
zbleemt-ze bleven het me
zbleewt-ze bleven het je
bleezwt-bleven ze het je

wzéwt-we zeggen het je

1-5 *wzémt*-we zeggen het hem
z'émt-ze zeggen het hem
zi_wwt-zeiden we het je
ziwmt x
zimwt-zeiden we het hem
zimzt-zeiden ze het hem
zinznst-zeiden ze het ons

1-5 verbindingswoorden:

Met vier lettergrepen is het maximum aan kortspraak bij de verbindingswoorden nagenoeg bereikt. Nagenoeg, door listig aan een 1-4-product nog een makkelijk vast te plakken sissertje toe te voegen als bv de *s* van *es* (eens), kan de naarstige speurder nog wel een enkel 1-5-resultaat scoren. Hier wordt volstaan met een paar voorbeelden uit de diverse groepen.

1-5 *dèkwts*-dat ik het je eens
dègrts-dat je het haar eens
dèzwts-dat ze het je eens
dèjzts-dat hij het ze eens
dèmwts-dat we het hem eens
dèwmts-dat we het hem eens

é_rkwts-eer ik het je eens
é_rgms-eer je het hem eens
é_rzmts-eer ze het hem eens
é_rjwts-eer hij het je eens
é_rwmts-eer we het hem eens

èkwts-als ik het je eens
ègrts-als je het haar eens
è_{ss}sts-als ze het ze eens
èjrts-als hij het haar eens
èmwts-als we het hem eens

hoewkts-hoe ik het je eens
hoegrts-hoe je het haar eens
hoemzts-hoe ze het hem eens
hoemjts-hoe hij het hem eens
hoemwts-hoe we het hem eens

toekwts-toen ik het je eens
toemkts-toen ik het hem eens
toemgts-toen je het hem eens
toe_{ss}sts-toen ze het ze eens
toejrts-toen hij het haar eens
toe_wwts-toen we het je eens

tòkzts-tot ik het ze eens
tòmkts-tot ik het hem eens
tògzts-tot je het ze eens
tòmzts-tot je het hem eens
tòsrts-tot ze het haar eens
tòmzts-tot ze het hem eens
tòjmts-tot hij het hem eens
tòwmts-tot we het hem eens
tòmwts-tot we het hem eens

vurkts-voor ik het haar eens
vurmks-voor ik het hem eens
vurgmts-voor je het hem eens
vurmgts-voor je het hem eens
vurmzts-voor ze het hem eens
vurjmts-voor hij het hem eens
vurmwts-voor we het hem eens
vurwmts-voor we het hem eens

Toevoeging:

dènz-dat hebben ze ons

1-6 werkwoorden:

Voor de hoogste graden van kortspraak lenen zich ook niet meer alle werkwoorden. Deze moeten minimaal twee lettergrepen tellen, wat bij zien of

zijn neerkomt op vormen van verleden tijd: zagen, waren. En dan is er nõg het s-steuntje nodig van *es* (eens) om de hoge score van (1-6) te realiseren:

- 1-6 *waarwts*-waren we je het eens (vergeten te zeggen)
zaagwrts-zagen we het haar eens (helemaal goed doen)
zémts-ze hebben het hem eens (vergeten te zeggen)

Van deze soort is er nog een behoorlijke reeks samen te stellen. Maar al die mededelingen op 's zijn in hun eenvormigheid nogal saai, en overbodig: de lezer kan ze zelf samenstellen uit het voorgaand materiaal. En voor de taalkundige performer is steeds hetzelfde kunstje vertonen gegoochel met een intussen overleden konijn. Volge hier als witte duif nog een variant: een constructie met de plaatsbepaling: er.

1-6 met er:

- bré_wwrt*-brengen we je het er (mee)
di_wwrd (*bé*)-deden we je het er (bij)
gee_wwrd (*bé*)-geven we je het er (bij)
haa_wwrt (*af*)-houden we je het er (af)
hoemzrt-hoeven ze het hem er (ook niet bij te geven)
hanzwt-hadden ze je het er (niet bij hoeven geven)

- ha_wwrt*-hadden we je het er (bij gedaan)
héwzrt-hebben ze je het er (bij gedaan)
hémzrt-hebben ze hem het er (bij gedaan)
hoe_wwrt-hoeven we je het er (niet af te houden)
kuwrzt x *kurwzt*-kunnen we ze het er (bij geven)
moe_wwrt-moeten we je het er (van afhouden)
moemwrt-moeten we het hem er (brengen)
schöj_wwrt-schuiven we je het er (een onder de deur door)
vròò_wwrt *bé*-vragen we je het er (bij)
vroe_wwrt *bé*-vroegen we je het er (bij)
waa_wwrt-we houden het je er (later wel van af)
wó_wmrt-we wilden het hem er (niet bij geven)
wé_wwrt-we hebben het je er (bij gezegd)
zaamwrt-zagen we hem het haar x er (afgeven)
zaa_wwrt-zagen we je het er (oprapen)
zdiwrt-ze deden het je er (bij)
zèèjmwrt-zaaien we hem het er (morgen nog in)
zèèj_wwrt-zaaien we je het er (morgen nog in)
zé_wwrt (*bé*)-zeggen we je het er (bij)
zhaawrzt-ze houden het er haar x ze (wel af)
zhaawnstr-ze houden het er ons (wel af)
zhoew_wrt-ze hoeven het er

- 1-6   haar (niet bij te geven)
zhoe_wwrt-ze hoeven het je er
                   (niet bij te geven)
zlòwrt-ze laten het er je (zelf
                   uitzoeken)
zu_wwrt-zullen we je het er
                   (brengen)
zwó_wwrt-ze wilden je het er
                   (brengen)

De oogst overziende van de (1-6)-productie, hoef je niet meer te twijfelen: het systeem heeft zijn grenzen bereikt. Nog kortere kortspraak is schier onmogelijk. Schier, want soms, bij een drie lettergrepig ww dat ook over de fonetische klankstanden beschikt die het samensmelten van de taalklanken bevorderen - het houtskool van de hoogovens - dan kan het soms gebeuren dat (1-6) bereikt wordt zonder *eens* of *er*. Dit is bv het geval wanneer iemand van je een geheim wil vernemen waar hem of haar uitermate veel aan is gelegen. Prima! Maar daar moet dan uiteraard iets tegenover staan, anders, zeg je:

vròdj_wwt (*nie*)-verraden we
                   het je (niet)

1-7 werkwoorden:

Als tenslotte het gordijn definitief gevallen lijkt te zijn, gaat het toch nog even open. Daar is de goochelaar weer voor een toegift. En tovert hij hopelijk voor een uitermate dankbaar publiek na al die vette konijnen

en vliegende duiven nog een paar witte muizen uit zijn oren.

We beginnen met een verhaal van ruim een halve eeuw geleden. Dan zit ik in Nijmegen nog heel devoot aan de voeten van Prof.Dr.A.M.G.van Melsen. Hij leidt ons in tot de geheimen van de filosofie. Soms vertelt hij een verhaal. Ik herinner me er nog één: hoe de man voor het eerst van zijn leven al denkende de hoogste abstractiegraad bereikte, en juist bij die blikseminslag van de zuivere rede de kat van de burens in het raam zag springen. Sindsdien - en dat is dan een ongeluk - kan Dries van Melsen nooit meer die puurste graad van beschouwing bereiken of die kat springt weer hup in zijn denkraam. Laat mij op bescheiden schaal ook zoiets zijn overkomen. Ik had net de voorbeeldenreeks van (1-6) afgesloten, in de vaste overtuiging dat ik het summum van taaldichtheid had bereikt, toen ik via Radio Brabant iemand *kwók* hoorde zeggen, door mij onmiddellijk opgepikt uit een zinnetje zoals ik me er plotseling wel honderden herinnerde, en wel duizenden nog zelf kon verzinnen: kwok een rauw ei ha! Sindsdien raak ik nooit meer in de kortste kortspraak van mijn dialect verzeild, of ik hoor de kwok van de Brabantse Nachtegaal. *Kwók* is onderdeel van een ty-

pisch Brabantse zinsconstructie die onder gunstige omstandigheden leidt tot één ademstoot waarin maar liefst zeven lettergrepen in elkaar versmelten. Het betreft de constructie van een samengestelde zin: hoofdzin en bijzin worden verbonden zonder verbindingswoord. In het ABN luidt de constructie: ik wou dat ik een rauw ei had! In het plat van mijn Huisselingse prehistorie: *kwók en ròðw èèj ha!* Het verdonkeremanen van het onderschikkend voegwoord *dat* levert één lettergreep winst op. Dankzij deze zinsconstructie kunnen we in de smeltkroes van ons dialect een maximum temperatuur van (1-7) bereiken, in het ev met toevoeging van *er* of *es*, in het mv zelfs zonder *dat*:

- 1-7 *kwójkzts*-ik wou dat ik het ze eens (gevraagd had)
kwójmts-ik wou dat hij het hem eens (vroeg)
kwómkst-ik wou dat ik het hem eens
wwijmt-we willen dat hij het hem (ook zegt)
wwó_wwt-we wouwen dat we het je (niet verteld hadden)
wwó_wwzt-we wilden dat we het ze (nog konden zeggen)
wwó_wwzwt-we wilden dat ze het je (vroegen)
zwiwrt-ze willen dat we het haar (vragen)
zwówgrrt-ze wilden dat je het haar (vroeg)

Zonder deze hoofd- bijzin constructie kan bij uitzondering ook de taaldichtheid van (1-7) worden bereikt:

in dat geval *vruu.r_wwts*-verhuren we het je eens (voor een heel zacht prijsje!)

Maar onder toevoeging van de bekende *s* kunnen we langs de syntactische weg het vuur van het gesprek opvoeren tot een hitte van (1-8):

zwiwrts-ze willen dat we het haar eens (vragen)

Met deze mondvul sluiten we dan ons relaas over de kort-spraak af.

Om het verschijnsel inzichtelijk te maken, hebben we het systeem tot in de uithoeken doorgelicht. De meest primitieve sprekers in het dorp van mijn jongensjaren waren ook nu weer mijn beste zegslieden. Ze hadden geen grammatica, geen schriftbeeld. Ik bewonder nog steeds hun spraakmakend vermogen. Toen ik nog niet kon lezen of schrijven werd ik al opgenomen in de wereld van hun alleen maar gesproken woord. Ik verstond hen al lang voor ik wist wat een naamwoordelijk deel van een gezegde was. Uit hun taalvermogen heb ik in grote dankbaarheid geput. Dat ik me in een enkel geval heb vergist, slachtoffer werd van taalverwering door de tijd, sluit ik ook zelf

niet uit. Ik zit daar niet over in. Wat ik wilde laten horen waren geen eindeloze reeksen van eenmalige geluidseenheden maar dat was het systeem. Als taalkundige heb ik op dat systeem moeten zweten. De boeren van toen leefden erin, gebruikten het moeiteloos. Zoals ze ook moeiteloos op hun boerenwagen stapten: de linker-voet onder op de velg, juu peerd! En het wiel kwam in beweging. Steunend op een spaak werden ze dan naar boven getild. Levensgevaarlijk. Maar zij dachten er niet bij na. Het ging vanzelf.

VIER VERHALEN
UIT DE
VOLKSMOND

tWaar ene schrömmelek lange èn ene schrömmelek hie:-te zómmer. Ès cher nò stónt te kéjke zaagdet chrèèj verdruu:-ge. Um de paar daach moez et witterschap öwtchemöddert wòrre umrijje dè de béste alwér nie mér bét wötter kónne. Èn bé al dè gegräaf wiz óp te wèl kwaam der greegelt mi te mòdder mij ene strie:pòdl óp te kant. Bé de minse stónne dan òk oovral glòdzere pòtte in de ròdm. Door hanze dan wa wòtter in. Óp ten bójjem van die pòtte laach tan zònne strie:pòdl te slòpe leek et wèl. Mar tigge dètter ónweer bgón òn te kómme wier ed beesje wakker. Dan góngt ònt spòlderen in dè pòtje dègge dòdcht: drèkt springting der nòg öwt tòdchte dan. Mar door waar daeije zómmer die:n wéék nò daander génne kéjk ób dètter aander weer zaat òn te kómme. Èn die twie:, drie kèrrez dèt só gòn réégene, bleewd bèn bietje stie:ve, et stòv ewéch, mie:r nie, nie:.

Òch, wa chròtter boerre, nie dèsser bééter van wòrre, mar die kómme in zònne drögge zómmer amper wèj tekòrt. Die wèjje aat minder béste óp mie:r gras. Mar ghét netuurlek duk fan die klèèn boerkes. Die dénke dan: tsal wel hénweere dizze zómmer. Die gòn dan nò

Het was een vreeslijk lange en een vreeslijk hete zomer. Als je er naar stond te kijken zag je de gewassen verdrogen. Om de paar dagen moest de drinkkuil uitgemodderd worden omreden dat de koebeesten alweer niet meer bij het water konden. En bij al dat graven tot op de bron kwam er geregeld met de modder mee een streepaal op de kant. Bij de mensen stonden dan ook overal glazen potten in het raam. Daar hadden ze dan wat water in. Op de bodem van die potten lag dan zo'n streepaal te slapen leek het wel. Maar tegen (de tijd) dat er onweer van begon te komen werd het beestje wakker. Dan ging het aan het spolderen in dat potje dat je dacht: direct springt het ding er nog uit, dacht je dan. Maar er was die zomer de ene week na de andere geen kijk op dat er ander weer zat aan te komen. En die twee, drie keer dat het zou gaan regenen, bleef het bij een beetje stuiven, het stof weg, meer niet, nee.

Och, wat groter boeren, niet dat ze er beter van worden, maar die komen in zo'n droge zomer amper weide tekort. Die weiden altijd minder koebeesten op meer gras. Maar je hebt natuurlijk dikwijls van die kleine boertjes. Die denken dan: het zal wel redelijk weer blijven deze zomer. Die gaan dan naar

d'Osse mèrt èn koe:pe door en paar bésjes bé want - dénke ze - van de zómmer moewt hébbe: öwthòde watter inzit! Mi alle reezekoo: schòdre ze sléntes nie te veul in óp te wèjnech chras? Èn in de zómmer woorwt nòw oover hébbe - de zómmer van Kèrsekilleke - hi te drócht die boerkes schrómmelek chekult. Èjglek zaate zalf juunnie al zón-der gras, èn èz al zòvveul aan-der klèèn boerkes moez òk Fun de Lócht wér mi te twie: bésjes diej ha bé gekòdòcht, truch nò d'Osse mèrt. Ennie moog bléj zéjn èj in Òs beurde waj-ger vur gegivve ha: iedren déjnz-dach waar der van de bésjes wér wa vannaf.

tWaar en hie:l èènt lèèje nò de mèrt mi tie twie: bésjes. Um zónderweeges gènkech te haawe moes tawste jungske min stòkske draachteròn, Killeke, en goej mènneke, door gö niks fan af, lööj, nie:, dè maak nie ségge, mar tòch nie half sò nie.ver ès sene vòdder, of: senen at moek èjglek ségge want woorkt nòw oover hép is lang gelijje, Nappoolejon, den~~k~~, zwa diejjen téjt.

Halverweege Hèèrpe waar Killeken al muuj, zinnie, èn óp te Kóllek begón ie al te klaage èn te zwie:te van de hèjt. Dan jaagde ze mar wa har-der òn, zin de Fun tigge Kille-kes, hoe mie:r hòst we maake,

de Osse markt en kopen daar een paar koebeestjes erbij want - denken ze - van de zomer moeten we het hebben: eruit halen wat er inzit! Met alle risico: scharen ze in de lente niet te veel in op te weinig gras? En in de zomer waar we het nu over hebben - de zomer van Kersenkeesje - heeft de droogte die boertjes vreeslijk gekuld. Eigenlijk zaten ze half juni al zonder gras, en als al zoveel andere kleine boertjes moest ook Fun de Locht weer met de twee koebeestjes die hij had bijgekocht, terug naar de Osse markt. En hij mocht blij zijn als hij in Oss beurde wat hij ervoor gegeven had: iedere dinsdag was er van de koebeestjes weer wat af.

't Was een heel eind leiden naar de markt met die twee koebeestjes. Om ze onderweg aan het lopen te houden moest het oudste jongetje met een stokje er achteraan, Keesje, een goed ventje, daar gaat niets van af, lui, nee, dat kan ik niet zeggen, maar toch niet half zo vlijtig als zijn vader, of: zijn at moet ik eigenlijk zeggen want waar ik het nu over heb is lang geleden, Napoleon, denk ik, zo wat die tijd.

Halverweege Herpen was Keesje al moe, zei hij, en in Koolwijk begon hij al te klagen en te zweten van de hitte. Dan jaag je ze maar wat harder aan, zei Fons tegen Keesje, hoe meer haast we maken,

hoe éerder gin Òs kunt öwt-ruste. Òch, chèn kòdj kèlleke dè Killeke. Èn óp sene kòp mi hөөr stönter mar ie:n en bietje verkie:rt: twaar ègge goe:t keekt en tie:r mènneke, nie sò tèj ès tòch feul van die klèèn boerkes séjn. En bietjen en maawerech mènneken. Stie:n èn bie:n! Hédde de Kóllek chehat, èn dan nòg dwarz dur Bèrge hén, der kwaam gén èènt òn dè verrekte dörp!!! Kégges, sin zen vòdder, wan schòn boerderéj hie.r stòn! Door moette oe:ch fur hébbe. Èjglek moet iedder klèèn boerke dè oe:ch hebbe, hoe kant anders fröwt kòmme. Ge moet tòg érgesz óp av doen wild iets brèjke? Meschien dròmde de Fun mi tie twie: bésjez achtr-em òn al, hoe hullie Killeke nòg ez boe.r zó wòrre óp sòn schòn Bèrchse boedderréj, mi hart wérke, wa gluk èn meschien en géf Bèrchs dérke, gwét mar nòjt. Mar Killeke hagget nie mér, die schòn Bèrchse boerderéj kónne Killekes niks ferdomme, vur zéjn part vlooge ze mitt urste ónweered béeste ammel in braant, mi tie frékte Bèrchse ròdboerre der bé!! Òn en moe:j Bèrchs durske dòdcht Killeke nòch nie.

Èn 't wier nòch hétter èn hétter òk nòch. Der kwaam gwoon gén èènt ònt törp. Èn toesser zòvveul èz deur waare,

hoe eerder je in Oss kunt uitrusten. Och, geen slecht kereltje dat Keesje. En op zijn kop met haar stond er maar één een beetje verkeerd: het was als je goed keek een teer ventje, niet zo taai als toch veel van die kleine boertjes zijn. Een beetje een zeurderig ventje. Steen en been! Heb je Koolwijk gehad, en dan nog dwars door Berghem heen, er kwam geen eind aan dat verrekte dorp!!! Kijk eens, zei zijn vader, wat een mooie boerderijen hier staan! Daar moet je oog voor hebben. Eigenlijk moet ieder klein boertje dat oog hebben, hoe kan het anders vooruit komen. Je moet toch ergens op afgaan wil je iets bereiken? Misschien droomde Fons met die twee koebeestjes achter zich aan al, hoe hun Keesje nog eens boer zou worden op zo'n mooie Berghemse boerderij, met hard werken, wat geluk en misschien een gaaf Berghems meisje, je weet maar nooit. Maar Keesje had ze te verroesten, die mooie Berghemse boerderijen konden Keesje niets verdommen, voor zijn part vlogen ze met het eerste onweer het beste allemaal in brand, met die verrekte Berghemse rotboeren erbij!! Aan een mooi Berghems meisje dacht dat Keesje nog niet.

En het werd nog heter en heter ook nog. Er kwam gewoon geen eind aan het dorp. En toen ze er zoveel als door

vòlgez de Fun, vroech Killeke: is ti Òs tan? Nie:, waart nòch nie, mar wél bekant, zin den at, nòg éfkez de Spònderstròt èn dan zéwr! Mar wa duurde dè Spònderstròtje lang, gnèent òn. Néns rie.p de Fun: ksien hoenvéjzer ligge, Kil, sték et es chaaw béw, leever in Òs aat wóp, alst nòch sò wèjnech! Mar Killeke zaaget nie ligge, dè hoenvéjzer, tsfuls te hie:t, rie.p ie nò den aawe, rappet èjges mar óp! kSuu.ket fan gen kantes! Wa moew mi sòn stóm éjzer? Rappet èjges mar óp. Èn dè din de Fun. Héj stook et éjzer bém èn vròt: toor gòngt wér óp Òz óp òn.

Nòw kunneze zégge van die hoenvéjzers wa se wille, dèt flòdwekul iz òv béjgluuf mar in Òs waart fur de Fun gén kòdòj mèrt. Héj din bèèj de bésjes al betéts fan de haant vur nèt wa mie:r èj ha gedòcht. Héj ha òk nie fer niks ónderweegez en bietje gavve-seert. Toej wér óp hówz òn din, gèlde de bésjes en stuk minder.

Zoe: rónt et middech-lööje trójje ze wér dur de Spònderstròt óp hówz òn, èn dan wér dwarz dur dè frèkte Bèrge! Wan koe.telech kèlleke waar dè Killeke! nÒs toe hajt al hie:t. Mar nòw stón de zón booven in de lócht óp ter hétst. Waart hén nie sò èrrech chwist

waren, volgens Fons, vroeg Keesje: is dit Oss dan? Nee, was het nog niet, maar wel bijna, zei at, nog eventjes de Spaanderstraat en dan zijn we er! Maar wat duurde dat Spaanderstraatje lang, geen end aan. Ineens riep Fons: ik zie een hoefijzer liggen, Kees, steek het eens gauw bij je, levert in Oss altijd wat op, al is het nog zo weinig! Maar Keesje zag het niet liggen, dat hoefijzer, het is veels te heet, riep hij naar den Ouwe, raap het zelf maar op! Ik zoek het van geen kanten! Wat moeten wij met zo'n stom ijzer? Raap het zelf maar op! En dat deed Fons. Hij stak het ijzer bij zich: en vooruit: daar ging het weer op Oss aan.

Nu kunnen ze zeggen van die hoefijzers wat ze willen, dat het flauwekul is of bijgeloof maar in Oss was het voor Fons geen slechte markt. Hij deed beide koebeestjes al bijtijds van de hand voor net wat meer dan hij had gedacht. Hij had ook niet voor niets onderweg een beetje geavanceerd. Toen hij weer op huis aan ging, golden de koebeestjes een stuk minder.

Zo rond het middagluiden stapten ze weer door de Spaanderstraat en dan weer dwars door dat verrekte Berghem! Wat een mopperig kereltje was dat Keesje. Naar Oss toe had hij het al heet. Maar nu stond de zon boven in de lucht op haar heetst. Was het heen niet zo erg geweest

èj zin, nòw waart èrger èjt che-
zeet kón krègge. Nie:, dbéeste
waardervannaf, fan Killekes.
Èn toe de Fun wér oover die
schòn boerderéj begón, òk wél
en bietje umt kèlleke te plòdøge,
ha Killeke niks mér bé te zét-
ten. Héj waar te muu, héj vrék-
te van den dòðrst, kwaam veul
en veul te kort um nòg ne kèr
oover die verdómmese réjke
Bèrchse ròdboerre te gòn lig-
ge loe:pe schèlle èn schèène.

Fun de Lócht zaat nòch
niks nie ooverm in, nie:, hélle-
mol nie, nie:, dè nie. Héj kén-
de zen mènneke. tLie.p ter bé
òf ten dòkter iedren oe:genblik
tlòòt kós kòmme. Mar Fun zóm
lie:re wis te léeste bietjes fól te
haawe, èn nie al ónderweeges
nòt stèèrvét toe doe:t te valle
in plòts fan paz dróp. Héj ha
vurt éjzer van den Ósse smit
nòg en paar dówte gebeurt, èn
door in de gawwechèjt en hèf-
felke Uujjese Kèrse van ge-
kòdcht um die ónderweeges ér-
ges langz de weg lékker op te
éete. Tòj, in de buurt fan de
Broeksteech, snèjge beddòcht.

Bé't kpèlleke van Sunt
An óp te Kóllek fiel durste kèrs.
Killeke zaag se drèk ligge: moe:j
ròt, lékker dik, èn ze glóm vant
sap. 'n Paar hóndert meeter
wéjjeróp laager wér ie:n. Tig-
ge dè sin Hèèrpe waare, ha
Killeke dral en stuk òf tien óp.
Dan en paar in 't tórp, en stuk
òv drie in de Béers. In de Ham-
stròt nòg en énkelle, èn bé

als hij zei, nu was het erger dan
hij het gezegd kon krijgen. Nee,
het beste was er vanaf, van Kees-
je. En toen Fons weer over die
mooie boerderijen begon, ook
wel een beetje om het ventje te
plagen, had Keesje niets meer bij
te zetten. Hij was te moe, hij ver-
rekte van de dorst, kwam veel
en veel te kort om nog een keer
over die verdomde rijke Berg-
hemse rotboeren te gaan liggen
lopen schelden en schenden.

Fons de Locht zat nog niets
over hem in, nee, helemaal niet,
nee, dat niet. Hij kende zijn kerel-
tje. Hij liep erbij of de dokter
elk ogenblik te laat kon komen.
Maar Fons zou hem leren tot
de laatste beetjes vol te houden,
en niet al onderweg naar het
sterfbed dood te vallen ipv pas
erop. Hij had voor het ijzer van
de Osse smid nog een paar dui-
ten gebeurd, en daar in de gau-
wigheid een handje Udense ker-
sen van gekocht om die onder-
weg ergens langs de weg lekker
op te eten. Tot hij, in de buurt
van de Broeksteeg, zich bedacht.

Bij het kapelletje van Sint
Anna in Koolwijk viel de eer-
ste kers. Keesje zag ze onmid-
dellijk liggen: mooi rood, lek-
ker dik, en ze glom van het sap.
Een paar honderd meter verder-
op lag er weer een. Tegen dat ze
in Herpen waren, had Keesje
er al een stuk of tien op. Dan
een paar in 't dorp, een stuk of
drie in de Beers. In de Ham-
straat nog 'n enkele en bij de

de Huusselingse kerk fiel de léeste.

Töws, sòoves, nò den ééte, vroech Killeke òn zen vòdder: hoe kwaamdegé zoe: néns òn al die dikke kèrse? Dè sakkoe zégge, zin de Fun. Mi bèèj zen haant in de tès keek ie dur de ròòm ed boe:gertjen in, zòn bietje tussen de zés bellefleure deur, nòt kèrsebòmke dè van de dröcht al kepòt waar gegòn, diejje verschrikkeleke zómmer. Wétte nòch, froech te Fun, dèw nÒs toe lie.pe? Dur de Spònderstròt? Dè wis 'tKilleke nòch. Èn wa toor laach wattie nie óp ha wille raape? Dè wis Killeken òk nòg òk. Èn door hédde dan al die kèrse van gekòdcht? Dhék, zin de Fun: vierrenvéjvtech kèrsse, èn door héddegé der achtenvértich fan óp. Gerapt, zin Killeke, èn zoe: waart.

Wa ter vant mènneke lötter nòch trèecht is chekòmme? Dméste part dénkt tan aat: niks òf nie feul. Dè hèbbeze dan goe.t mis. Dè Killeke mag dan ès jungske ene maawkloe:t zéjn gwist, de Fun ha sen verstaant nie hòg boove zen pèt sitte mar der wél vlak ónder. Èn dè hij - kund ónder-tusse wél gwòdr gwòrre zéjn - goe.t chbròkt um zen Killeke te kréjge woorjt hébbe wó: óp ie:n van de gròtste en mójste boerderéj in Bèrge! Door hèjete de Van de Lóchte nòg aat de Kèrsekillekes, al wie:te zèjgez allang nie mér wòrrum.

Huusselingse kerk viel de laatste.

Thuis, 's avonds, na het eten, vroeg Keesje aan zijn vader: hoe kwam je zo ineens aan al die dikke kersen? Dat zal ik je zeggen, zei Fons. Met beide handen in zijn zak keek hij door het raam de kleine boomgaard in, zo'n beetje tussen de zes bellefleuren door, naar het kersenboompje dat van de droogte al dood was gegaan die verschrikkelijke zomer. Weet je nog, vroeg Fons, dat we naar Oss toe liepen? Door de Spaanderstraat? Dat wist Keesje nog. En wat daar lag dat hij niet op had willen rapen? Dat wist Keesje ook nog ook. En daar heb je dan al die kersen van gekocht? Dat heb ik, zei Fons: 54 kersen, en daar heb jij er 48 van op. Geraapt, zei Keesje. En zo was het.

Wat er van het mannetje later nog terecht is gekomen? De meesten denken dan steeds: niets of niet veel. Dat hebben ze dan goed mis. Dat Keesje mag dan als jongetje een zeurpietje zijn geweest, Fons had zijn verstand niet hoog boven zijn pet zitten maar er wel vlak onder. En dat heeft hij - kun je onder-tussen wel gemerkt hebben - goed gebruikt om zijn Keesje te krijgen waar hij het hebben wou: op een van de grootste en mooiste boerderijen in Berg-hem. Daar heten de Van de Lichten nog altijd de Kersenkeesjes, al weten ze zelf allang niet meer waarom.

Jòj, Jij en Jak

*De hoofsaaken òwt
wa swal vertélt wier
oover de jónges fan
Kòbbes fan der Slòsse*

*Kòbbes fan der Slòsse ként
iedderén: dèj nie dögde, dèj
toovre kós, dèj znèjge in et
Huuslings Fèlt in en knótje hi
vraandert, in Ròwwestèjn in
ene méélzak, dèsssem in Velp
óptléést òn zen véasje zéjn gwist
vur zem door óphóngse vlak bé
de kèrk ób dèjggeste höcht woor
veul érder al de Bröwn Pòdters
der klòster han gebòòwt. Wie
wéttè nie? Mar hoevvel minse
wie:te dè de Kòbbes drie jónges
ha? Èn dè die òk nie dögde, zwa
òb dèjggeste menie.r òn der èènt
zéjn gekòmme ès hulliejje vòd-
der? Niemmes! Geniëmmeste!!*

*Dnawste hette Jòj, ene
lange laabez èn de gròtste
ròtsak fan die drie. Dan hadde
Jijje, en stuk jónger mar nen
éève groe:te vleegeel. Jak waar
de klènste èn de jóngste van de
drie, ha toessem vie:te èjglek
óp school moette zitte mar door
zaam de méster nòjt. Die drie
zéjn toe de Kòbbes waar óp-
chehange vur drèjge begónne.*

*Mar tmòj van alle kòj-
jechèjt iz dètter òjt en èènt òn
kòmt. Zwierre mütren drijje
gevat, in de buurt vant Ooven-
tje, in Hal,*

JoJ, Jeej en Jak

*De hoofdzaken uit
wat zoal verteld werd
over de zonen van
Jacobus van der Schlossen*

Jacobus van der Schlossen
kent iedereen: dat hij niet deug-
de, dat hij kon toveren, dat hij
zich in 't Huisselingse Veld in
een knotwilgje heeft veranderd,
in Ravenstein in een meelzak,
dat ze hem in Velp tenslotte aan
zijn vestje zijn geweest voor ze
hem daar ophingen vlak bij de
kerk op dezelfde hoogte waar
veel eerder al de Capucijnen hun
klooster hadden gebouwd. Wie
weet dat niet? Maar hoeveel men-
sen weten dat Jacobus drie zo-
nen had? Dat die ook niet deug-
den, en bijna op dezelfde manier
aan hun eind zijn gekomen als
hun vader? Niemand. Geen mens!!

De oudste heette Joj, een
lange lummel en de grootste
schurk van de drie. Dan had je
Jeej, 'n stuk jonger maar een
even grote vlegel. Jak was de
kleinste en de jongste van de
drie, had toen z'm vingen ei-
genlijk op school moeten zit-
ten maar daar zag hem de
meester nooit. Die drie zijn,
toen Jacobus was opgehangen,
voor zichzelf begonnen.

Maar 't mooie van alle
slechtheid is dat er ooit een
eind aan komt. Ze werden alle-
drie tegelijk gevangen, in de
buurt van 't Ooventje, in Hal,

*érnte óp Sellant, minnen offer-
blòk trie:re van Sunte Mechuut
öt te kèrk fan Ëstre, ne zak mi
jóng hénnen èn en lèpke van
duuzzent tè nõch wèèrm waar
van de Van Kildónke, want
toor waart fan. Die han wél
wa gehört dieje naacht mar
drèjge slòòpes chehaawe: liev-
ver èèrm in bét dan réjk in de
kiest. Zoe: ist mar nèt.*

*Of te gzichte van die drie
die.f van te vurre zwart sen ge-
makt nèt èz bé dre vòdder dörk
nie te zégge. Door hék niks oo-
ver ghört. Ze dénke wél dè te
jónges nie kósse toovre, zwès
te Kóbbes. Mar die ha te gaav
òk mar wis tè sem vie.te: ón-
der de galch waariet kunsje
kwéjt, vnèjges, want toor spult
tan den duuvvel mi. Die zin: Van
der Slòsse, ge zét nõw woor koe
hébbe wów, èn door zuuktet wéj-
jer èjges mar öwt!*

*Ès alle tooveréj van den
duuvvel kómt - èn dè duusse -
dan begrépte wél wörm zen drie
jónges bé der lééve nie kósse
toovere, marnéns wél toe zém-
mel doe:t laage, die bruu.rs
néévekekòdre. Der waar nie
mi gevilt fan tevurre ès mitter
vòdder. Héllèmòl nie, kòrte
mètte, hup, te kòp traf, balle
drij. Die kaaneze hén zóp-
chestuu.rt nõ Döwtslaant, èz
bwéjz dèt chebeurt waar. De*

ergens in Zeeland, met een offer-
blok ter ere van Sint Machutus
uit de kerk van Escharen, een
zak met jonge kippen en een
briefje van duizend dat nog
warm was van de Van Kils-
donken, want daar was het van.
Die hadden wel wat gehoord
die nacht maar zich slapend
gehouden: liever arm in bed dan
rijk in de kist. Zo is het toch
maar precies.

Of de gezichten van die
drie dieven van te voren zwart
zijn gemaakt net als bij hun
vader durf ik niet te zeggen.
Daar heb ik niets over ge-
hoord. Ze denken wel dat de
zonen niet konden toveren, zo-
als Jacobus. Maar die had de
gave ook maar tot ze hem vin-
gen: onder de galg was hij het
kunstje kwijt, vanzelf, want daar
speelt dan de duivel mee. Die
zei: "Van der Schlossen, je bent
nu waar ik je hebben wilde, en
daar zoek je het verder zelf
maar uit".

Als alle toverij van de dui-
vel komt - en dat doet ze - dan
begrijp je wel waarom zijn drie
zoons bij hun leven niet kon-
den toveren, maar ineens wel
toen ze eenmaal dood lagen,
die broers, naast elkaar. Ze wa-
ren niet gemarteld van te
voren zoals hun vader. Hele-
maal niet, korte metten, hup,
de kop eraf, bij alle drie. Die
hoofden hebben ze opgestuurd
naar Duitsland, als bewijs dat
ze terecht gesteldwaren. De

lêjve wierren in Vêlb begraave, wêl nôch séch mar ópt kêrkhòv door, mar dan òn de verkeerde kant van de héch. Èn dès tan tèènt, zódde zégge, mar door begóst pas.

Saandrendaachs laage de graav òlleng ooverhoe:p, de pliesie wier der bé gehòlt èn jawél, de lêjve van Jòj, Jij en Jak waaren ewéché. Hoe kós tè nòw? Broedder Frans wist presies, mar dè moochie nie hartóp ségge van de gardejòdn. Intusse begreep iedderén dètter den duuvvel mi spulde, en zoe: waart. Héj hasse lòdte vréjze, èn zmoette duk òk nôch in dees streek hébbe róncheschuupt ónder kmandoo van diejjen duuvvel: stééle, bedrie.ge, vermoore òv, èsse niks sléchtters han te doe.n, zòrge vur tóngblòdjer òf kòdj weer, vur winterz dèt wòtter bé de minse in der béddekròjke bevroor. Geniem-meste die zòjt hi truch chezien séjnz, dè sprikt: twaarn sórt fan póppe woor den duuvvel mi spulde.

Èn tòch: toe men gròt-fòdder nôch mar en kèlleke waar, wisset tòrp nôch presies hoezzer ówtsaage, die drie, en wie wie waar. Alle drie hanze van den duuvvel ene nééje kòp chekridge. Dooròn kónde zien dèt èjglek chén minse mér waare. De jóngste, Jak, lie.p minne kattekòp, Jij minnen

lichamen werden in Velp be-graven, wel nog zeg maar op het kerkhof daar, maar dan aan de verkeerde kant van de heg. En dat is dan het einde, zou je zeggen, maar daar begon het pas.

De andere dag lagen de graven helemaal in het onge-rede, de politie werd erbij ge-haald, en jawel, de lichamen van Jój, Jeej en Jak waren weg. Hoe kon dat nu? Broeder Francis-cus wist het precies, maar dat mocht hij niet zeggen van de gardiaan. Intussen begreep ie-dereen dat er de duivel mee speelde, en zo was het. Hij had ze laten verrijzen, en ze moe-ten vaak ook nog in deze stre-ken hebben rondgezworven onder commando van die dui-vel: stelen, bedriegen, vermoor-den of, als ze niets slechtters hadden te doen, zorgen voor mond- en klauwzeer of vies weer, voor winters dat het wa-ter bij de mensen in hun beddekruiken bevroor. Niemand die ze ooit heeft teruggezien sindsdien, allicht... het waren een soort poppen waar de duivel mee speelde.

En toch: toen mijn groot-vader nog maar een jochie was, wist het dorp nog precies hoe ze eruit zagen, die drie, en wie wie was. Alle drie hadden ze van de duivel een nieuw hoofd gekregen. Daaraan kon je zien dat het eigenlijk geen mensen meer waren, De jongste, Jak, liep met een kattenkop, Jeej met

hóndekòp en Jòj ha van den duuvvel de kòp fan en zóg ópchezét chekridge. Nie:, men grötfoadder hisse òk nòjt mér gezien mar - zinnie - drwaarener in zéjnen téjt nòg die se wél gezien han, vòlgez de gardejòn 'mdesse teveul gezoope han, ammel verbeeleng! Mar broedder Frans schéjnt te hébbe gezeet: drank òf chénnen drank: chén verbeeleng zónder iets chezien te hébben, èn zoe: ist mar krèk. Mach diejje Frans dan mar enen broeder zéjn gewist, nòjt turgelie:rt, allie:n wa getimmert èn gemètselt in de missie, gluu:fmar dèttie door in dè Aafriekka mie:r gezien hi òn duuvvelderéj ès wéj óns hie:r minzenalle kunne vurstèlle. Òv dòòchte van nie, sóms? Òv dòòchte sómsz dè te gardejòn dòòcht tètter gén duuvvels waare? Dwók tòg òk nòch mar éfkes chezeet hébbe.

Men grötfaader - héj waar nie énzez òn pruu.ve toe, héj zaat nòg óp school - hi ès klèèn mènneke duk huu.re vertèlle oover de drie zoons van de Kòbbes. Oover die kòppe. Oover hoesse mittren drijjen in de kèrsnaacht zaate te pruu.ve in de Macherse Hut, òn en hie:l klèèn tòffelke, te pròtte mimmekòòr, en bietje òtte licht, die kòppe bjén, van en kat, nen hónt en van en zóch. Zhan mekòòr in gén téj

een hondenkop en Jój had van de duivel de kop van een zeug opgezet gekregen. Nee, mijn grootvader heeft ze ook nooit meer gezien maar - zei hij - er waren er in zijn tijd nog die hen wel gezien hadden, volgens de gardiaan omdat ze te veel gezopen hadden: allemaal fantasie! Maar broeder Fransiscus schijnt te hebben gezegd: drank of geen drank: geen fantasie zonder iets gezien te hebben, en zo is het maar net. Kan die Fransiscus best maar een lekebroeder zijn geweest, nooit doorgeleerd, enkel wat getimmerd en gemetseld in de missie, geloof maar dat hij daar in dat Afrika meer gezien heeft aan duivelstreken dan wij ons hier met ons allen kunnen voorstellen. Of dacht je van niet, soms? Of dacht je soms dat de gardiaan dacht dat er geen duivels waren? Dat wilde ik toch ook nog maar eventjes gezegd hebben.

Mijn grootvader - hij was niet eens aan borrelen toe, hij zat nog op school - heeft als klein kereltje vaak horen vertellen over de drie zonen van Jacobus. Over die hoofden. Over hoe ze met hun drieën in de Kerstnacht zaten in te nemen in de Macharensse Hut, aan een heel klein tafeltje, te praten met elkaar, een beetje uit het licht, die koppen bij elkaar, van een kat, een hond en van een zeug. Ze hadden elkaar in geen tij-

mér gezien òf chesprooke, leeket. Vroech Jòj òn Jijje: hoe vòrdegéj ónder oewwen hóndekòp? Khér goeije schik mi, zin Jij, ha veul kòjjer gekunt, nòch mar délfst van 't wèerk: kròjk tiggewórreg óp te Kóllek al woort chèlt li in Bèrge, èn beezech hék nóg éfkes téjt èster sómwéjle plies-sie ònkòmt: kuu:r zal vur ze vnöwz doen.

Jij zaager nòr öwt dèjt nie slèècht chetróffe ha. Van Jòjje zódde dè nie gezeet hébbe. Héj keek nòggal ónklòdr van zenèjgen af, nèt òvvet em nie mijzaat, zéch mar: òffie iets tekòrt kwaam. Èn géj Jèkske, knòrdenie, ónder oew mietterigge katekòpke ist òk nie allez, dén_k? Oh, maawdenet mènneke, dè félt sat mij, 'kdénk dèker vnöwt men vak chezien óp fröwd bèn geboe.rt: hoef chén licht mér bé te hébbe, hoe dónker et òk is, ksiet allemòl al van wéjt af ligge, mimmen kattenoe:ge, 'snaachs.

Toe waart toor in de Macherse Hut éfkes stil, in de kèrsnaacht. In de hèrberch waar plòts sat. De Hut saat sò goe.t ès leech. tWaar al lòdt, èn kòdj weer òk nòch, mi ne smérrege wéjnt fan Méégen af, èn snöw hé, van diejjen drögge, schèerpe snöw diew int chezicht snééjt ónderweeges. Wie duutter nòw mi di weer óp Méégen óp òn?

den meer gezien of gesproken, leek het. Vroeg Joj aan Jeej: hoe vergaat het jou onder je hondenkop? Ik ben er heel tevreden mee, zei Jeej, had veel slechter gekund, nog maar de helft van het werk: ik ruik tegenwoordig in Koolwijk al waar het geld ligt in Berghem, en bezig: heb ik nog eventjes tijd als er soms politie aankomt, ik hoor ze al voor ze vertrekken.

Jeej zag er naar uit dat hij het niet slecht getroffen had. Van Joj zou je dat niet gezegd hebben. Hij keek nogal grimmig om zich heen, net of het hem niet meezat, zeg maar: of hij iets tekort kwam. En jij, Jakje, bromde hij, onder jouw verzopen kattenkop is het ook niet alles, denk ik? Ooh, mauwde het manneke, dat valt genoeg mee, ik denk dat ik er vanuit mijn vak gezien op vooruit ben geboerd: ik hoef geen licht meer bij me te hebben, hoe donker het ook is, ik zie het allemaal al van verre liggen, met mijn kattenoogen, 'snachts.

Toen was het daar in de Macharensse Hut eventjes stil, in de Kerstnacht. In de herberg was plaats genoeg. De hut was zo goed als leeg. Het was al laat, en slecht weer ook nog, met een smerige wind van Meegen af, en sneeuw hé, van die droge, scherpe sneeuw die je in het gezicht snijdt onderweg. Wie gaat er nu met dit weer richting Meegen?

Jij, dès sòvveul ès seeker, die han Òz al gerooke dètter in dè Mèège wa furm vèrrech laach. Mar Jòjje kén-de zintusse amper truch. Die zaat mar zò'n bietje te schoeffele óp sene stoe.l, èn gréjnzeg ónderówt te kékje. Èn, vroege Jak èn Jij dan òk òn Jòjje: tsiet er nie nòwt dèdde veul te stòwte hét ónder oewwe vèerkeskòp. Dè hanze goe.t. Mar, zin Jòj, tjiel òk wél wér wa mij, mijjendan. Klus, zinnie, tiggewórrech sów óngeveer alles, èn dès mòj mij genómme vur iemmeste die veul van hówz is. Mar van dnandre kant...

Wa dan van dnandre kant, wón ze wie:te? Want tè trenen andre kant waar zaage ze wél. De Jòj leek héllemòl van streek, óntevrije, òf ter en kòdj lócht óoverm héngewalle waar. Zéget mar, zinne ze tigde Jòjje. En die zinnet: um de drie wééke stòk gòfferdómme bérrech, zinnie.

Vròdge ze nòggal es: wa tie twie: aander dan door in Mèége moesse. Jij ha gerooke dètter vurrem wa laag, bé die Van de Kampe. Mar Jak en Jòj? Dè fròdgzoe dan. Mi dè weer. In de kèrsnaacht. Dan zék: nòggal glat: Jak èn jòj dinnen óp Mèégen òn um door nie te gòn biechte bé de pòoters.

Jeej, dat is zoveel als zeker, die had in Oss al geroken dat er in dat Meegen wat voor hem klaar lag. Maar Joj kenden ze intussen amper terug. Die zat maar zo'n beetje te schuifelen op zijn stoel, en nors onderuit te kijken. En, vroegen Jak en Jeej dan ook aan Joj: het ziet er niet naar uit dat je veel te pochen hebt onder je varkenskop? Dat hadden ze goed. Maar, zei Joj, het viel ook wel weer wat mee, nu en dan. Ik lust, zei hij, tegenwoordig zo ongeveer alles, en dat is mooi meegenomen voor iemand die veel van huis is. Maar van de andere kant...

Wat dan van de andere kant, wilden ze weten. Want dat er een andere kant was, zagen ze wel. Joj leek helemaal van streek, ontevreden, alsof er een onweer over hem was heengevallen. Zeg het maar, zeiden ze tegen Joj. En die zei het: om de drie weken sta ik gofferdomme berig, zei-d-ie.

Vragen ze nogal eens: wat die twee anderen dan daar in Meegen moesten? Jeej had geroken dat er voor hem wat lag, bij die van de Kampen. Maar Jak en Joj? Dat vragen ze je dan. Met dat weer. In de Kerstnacht. Dan zeg ik: natuurlijk, Jak en Joj gingen naar Meegen toe om daar niet te gaan biechten bij de paters.

Hannez de Krap, hèttenie. Héj wónde in en hie:l klèèn, hie:l moe:j boerdrééjke, m'allez dróp èn dròn. Bzéejen thóske laag ne witte put die mi sene mik döøjlek ötstook hooven't nõk vant rie.ten dak. Drlaag en höfke bé vur de gruuntes èn en bluumke: en spikkelillie, wa fuurkröwt, knillesroe:ze èn nõch soe: tie:n òf taander degge dan oovral bé de boerren in den höf siet stòdn. Tuurlek òk soe: hie.r èn door nen béézepòl. Door-mi héwt chehat, óp en boe:gertje nõd, min winterpéér, en paar van die aawerwetse kòrpenduus diegge nérnte mér ziet, èn en zoe.r zèèjkpröjm in de héch.

Hannes hat chlèjk, mar dan wél int klèèn. Woor int chroe:t de koej stòn, stónne bé Hanneze twie, drie gèèjte èn en paar vèèrkes. Zenen balke krööjdenie in de zómmerdach fól mi hòj dèj wón van en paar stròdte diej van de geménte ha gepaacht. Stròj um te ströøje haj gén. Ströøjsel moessie krabbe. Dè kraptenie mi te krap-sèssie zoe: lingz èn règz bé me-kòdr woorjt saach stòdn, langz de sluu:j èn in de wèrtjes. Héj hèttenie dan òk nie verniks zwès zen vòdder èn gròtfòdder al ghèèjte han: De Krap. Héj schreef senèjge De Kööster, mar dè wisse de minse veulal nie énzes.

Hannes de Krab, heette hij. Hij woonde in een heel klein, heel mooi boerderijtje, met alles erop en eraan. Bezijden 't huisje lag een witte put die met zijn mik duidelijk uitstak boven de nok van het rieten dak. Er lag een hofje bij voor de groenten en een bloemetje: een tijgerlelie, wat vuurkruid, pioenrozen en nog zo het een of het ander dat je dan overal bij de boeren in de tuin ziet staan. Natuurlijk ook zo hier en daar een bes-senstruik. Daarmee hebben we het gehad, op een kleine boomgaard na, met een winterpeer, een paar van die ouderwetse corpendu's die je nergens meer ziet, en een zure zeikpruim in de heg.

Hannes had het allemaal, maar dan wel in het klein. Waar in het groot de koeien staan, stonden bij Hannes 2, 3 geiten en een paar varkens. Zijn hooizolder kruide hij in de zomer vol met hooi dat hij won van een paar straatbermen die hij van de gemeente had gepacht. Stro om te strooien had hij geen. Strooisel moest hij krabben. Dat krabde hij met de vlaghak zo links en rechts bij elkaar waar hij het zag staan, langs de sloten en in de waardjes. Hij heette dan ook niet voor niets zoals zijn vader en grootvader al geheten hadden: De Krab. Officieel heette hij De Koster, maar dat wisten de mensen veelal niet eens.

Hannes hat chléjk. Boove de gèèjte haj aachter enen èjges chevlóchte waant nòg en véé-kentjen òk: en hòkske min klóchje van zòn tien, twèèlf kieppe, minnen hòòn derbé vur dòòr-echejt.

Wa alle groe:te boerre han, ha Hannez òk int klèèn, bééter: int krèk iets te klèèn. Te klèèn vurn pèrt. Al waj òn grónt ha, waar de Lange Strie:p: en èkkerke langz de Kérkhòf, nen halven hónt, hòchstes, ene plak diej kón bespòðje. Landbòw kóndet èjglek nie nuumme. Héj moezzer dan òk ietz bé doen, èn dè dij dan òk.

Dur hie:lt törp laage toe nòg oovral van die aawerwétse boe:gerde bé de boerderééj, òngeleet um van te plukke mar slèècht ónderaawe: de méste boerre hant te druk van drèjge um er den boe:gert nòg bé te doe.n. Mar génnen boe:gert òf ter lie:pen aat en stél fòkseuch in te wèjje, vruu.te òf te mòdderre, èn dan nie fan die bónte, wilde vèèrkes, bé nie:, van die stamboekseuch. Èn al die boerre waare dan òk lit fan de Fòkfreening.

Umdè die lijent ful te druk han um mit fèèrke nò den bie:r te kòmme, bnuumdeze Hannez de Krap èz den bérrelèèjer van de Vreeniging: ès ter érgent en vèèrke bérrech stón, dan kwaam Hannes

Hannes had het allemaal. Boven de geiten had hij achter een zelfgevluchten wand nog een vekentje ook: een hokje met een troepje van zo'n 10, 12 kippen, met een haan erbij voor het plezier.

Wat alle grote boeren hadden, had Hannes ook in 't klein, beter: in 't precies iets te klein. Te klein voor een paard. Al wat hij aan grond had, was de Lange Streep: een akkertje langs de Kerkhof, een halve hond, hoogstens, een oppervlakte die hij kon bespitten. Landbouw kon je het eigenlijk niet noemen. Hij moest er dan ook iets bij doen, en dat deed hij dan ook.

Door heel het dorp lagen toen nog overal van die ouderwetse boomgaarden bij de boerderijen, aangelegd om van te plukken maar slecht onderhouden: de meeste boeren hadden het te druk van zichzelf om er de boomgaard nog bij te doen. Maar geen boomgaard of er liepen altijd een stel fokzeugen in te grazen, wroeten of te modderen, en dan niet van die bonte, wilde varkens, welnee: van die stamboekzeugen. En al die boeren waren dan ook lid van de Fokvereniging.

Omdat die leden het veel te druk hadden om met het varken naar de beer te komen, benoemden ze Hannes de Krab als de beerleider van de Vereniging: als er ergens een varken berig stond, dan kwam Hannes

mi snen bie:r nòt fèerke. Iedrén tevrijje. Hannez òk: en paar støjver de zóch, voej-jergèlt woorj dik òn ooverhiel, mi toor nòg ez boovenóp véjv-entwéntech chulde huu.r vurd bérrehòk. Wier den bie:r te awt òf siek òf hoe dan òk ònbekwaam, dan zörgde de Vreene-ging vur ne nééje.

Nikz bezunderz èjgkèk, èn niemmes só lötter nòch fan Hannez de Krap chört hébbe, ès tnaawe pestoe:r nie halverweegen en léézende mis waar doe:t chevalle. Ed duurden éfkes fur zene nééjen han. Gmoet nie fergéete: in de daach fan Hannez de Krap hadde nòg van die klèèn dörpkè min hie:l aaw kërkske. Door umhén drèèjde dan de wèch van tie:n dörpke nò taander. In al die klèèn kërkskes tèmpele dan wér hie:l klèèn pròchiekkes. Èn dooroover stón dan wér en èjge pestòrke, èn ès tè dan tawt wier òf siek òf hoe dan òk ònbekwaam, kónt éfkez duu.re mar ze kreegen aat wér ne nééje. Nòw hédde pestòrz èn pestòrs. Dè wét ten biskòp òk wél. De béeste gòn nò Nimweegen èn Tilbòrch èn zoe:, de goej zéch mar nò Uujjen èn Òs. Mar zònnen biskòp bléft netuurlek òk wél es sitte min paar woor wa mi is, wa mi miz is hörde me nie ségge, hoe dan òk: den biskòp hatter toe nèt en par oover

met z'n beer naar het varken. Iedereen tevreden. Hannes ook: een grijpstuiver de zeug, voeder-geld waar hij dik aan overhield, met daar nog eens bovenop 25 gulden huur voor het hok van de beer. Werd de beer te oud of ziek of hoe dan ook onbekwaam, dan zorgde de Vereniging voor een nieuwe.

Niets bijzonders eigenlijk, en niemand zou later van Hannes de Krab gehoord hebben, als de oude pastoor niet halverwege een gelezen mis was doodgevallen. Het duurde eventjes voor ze een nieuwe hadden. Je moet niet vergeten: in de dagen van Hannes de Krab had je nog van die kleine dorpjes met een heel oud kerkje. Daar omheen draaide dan de weg van het ene dorpje naar het andere. In al die kleine kerkjes tempelden dan weer heel kleine parochietjes. En daarover stond dan weer een eigen pastoortje, en als dat dan te oud werd of ziek of hoe dan ook onbekwaam, kon het eventjes duren maar ze kregen altijd weer een nieuwe. Nu heb je pastoors en pastoors. Dat weet de bisschop ook wel. De beste gaan naar Nijmegen en Tilburg en zo, de goede zeg maar naar Uden en Oss. Maar zo'n bisschop blijft natuurlijk ook wel eens zitten met een paar waar wat mee is. Wat mee mis is hoor je me niet zeggen, hoe dan ook: de bisschop had er toen net een paar over

woorie in de stij, in de groe:te dörpe nie mi hoevde òn te kòmme. Gén kòdj hërre, dè nie, mar driz iets mi. Èn hoe klènder zòn dörpke, hoe mie:r drmi is, mitter nééj pstòrke, dè begreep sèlfz den bie:r van Hannez de Krap.

Int törper fan Hanneze duurdenet èfkez vur der ene nééje kwaam: enen apparte, wa nie krèk ópchevalle zó zéjn - der lie.pe wél mie:r van die apparte ront int törper - mart nééj pestòrke waar wél enen hie:len apparte. Héj wier ingehòlt nèt toe de Vreeneging den bie:r kepòt ha, en Hannez iedren dag den nééje kon verwaachte. Toej dè van de kèrkmeesters hörde, booj drèk òn um dieje nééjen bie:r te wééje, nijj énzes sò gek: oewwe nééje rözzekrans lötte tòg òk wééje? Ha wel mòj gekunnen: Hannes mi ten nééjen bie:r in zéjn zondagz dingè óp sen uurste roetje èfkes langz de kèrk, langz de pestoe.r die al in zen suupperplie stò te waachten mitte wéjwòtterkwaast. Mart kón nie, de kèrkmeesters waarn dróp teege, èn de lijje van de Fòkvreeneging nie minder.

Dan waar der nòch wa wat nééj pestòrke wó: de zaalechferklaareng van den hëllegen Baltezar. Héj ha érnnt es cheléeze dè diejjen Baltezar Gèrtse, ónderweeges nò Dèlft um door ketter Wullem den Uurste te vermoore, in Dénneborch - òjjéges, nòw hék

waar hij in de steden, in de grote dorpen niet mee hoefde aan te komen. Geen slechte heren, dat niet, maar er is iets mee. En hoe kleiner zo'n dorpje, hoe meer ermee is, met hun nieuwe pastoortje, dat begreep zelfs de beer van Hannes de Krab.

In het dorp van Hannes duurde het eventjes voor er een nieuwe kwam: een bijzondere, wat niet direct opgevallen zou zijn - er liepen wel meer van die typen rond in het dorp - maar het nieuwe pastoortje was wel een heel bijzondere. Hij werd ingehuldigd net toen de Vereniging de beer dood had, en Hannes iedere dag de nieuwe kon verwachten. Toen hij dat van de kerkmeesters hoorde, bood hij direct aan om die nieuwe beer te wijden, niet eens zo gek: je nieuwe rozenkrans laat je toch ook wijden? Had wel mooi gekund: Hannes met de nieuwe beer in zijn zondagse pak op zijn eerste tochtje eventjes langs de kerk, langs de pastoor die al in zijn superplie staat te wachten met de wijwaterkwast. Maar het kon niet, de kerkmeesters waren erop tegen, en de leden van de Fokvereniging niet minder.

Dan was er nog wat dat het nieuwe pastoortje wilde: de zaligverklaring van de heilige Balthasar. Hij had ergens eens gelezen dat die Balthasar Gerards, op weg naar Delft om daar ketter Willem I te vermoorden, in Dennenburg - ojee, nu heb ik

*me tòch fersprooke, òchèèrme,
mar tis nie aandere - dè tiejje
Spònjèr toe nòg int Ténne-
börchse kèrkske sòndachs in
de mis ha gezéete, ha gebiecht
èn tkmuunnie waar gwist, ón-
derweeges nò Dèlft, in véjft-
tienvierrentaggentich.*

*En bietjen enen òdorege?
Dè waart seeker, mar goe.d bé,
twaar nòch nie chedrukt òffie
hat al gelééze, èn preeke kój-
jòk, vergimmes, al waart av-
ventoe messchien wa lang. tLief-
ste priktenie oover diejjen Bal-
tezar. Doorvan wój al en beelt
lòdte snééje bé diejje jóng van
de Pompez in Aantwèèrpe, vur
in de kèrk, minnen òfferblòk
trónder:*

*Ter Bespoediging
van het Proces
syner Salighverklaeringe
hier gaerne uwe gaaven!*

*Den Bós waarder nie krèk blééj
mi, maar zaaget nog éfkez òn,
wistie znèjgen in en preek ver-
sprook, èn in de littenie vnalle
héjlege kdénk próngeluk hie:l
de zaalechferklaareng oover-
sloeg èn er den Hèllege Balte-
zar tusse stòpte. In Dénne-
börch vónznt wél goe.t: dbit-
fróns fiel drówt vurz drèèrcht
in han: tsaat wél goe.t mi tiejje
Gèrtse, wóndener òk fan in
Döörzen èn Huusseling, goej
vòlk. Mar énne ha ónder de
preek nie sitte slòdpe, jaa, pre-
sies, Téjs fan Die.te nie.*

me toch versproken, ocherm,
maar het is niet anders - dat die
Spanjaard toen nog in het Den-
nenburgse kerkje 's zondags in
de mis had gezeten, had gebiecht
en te communie was ge-
weest, op weg naar Delft, in 1584.

Een beetje een zonder-
ling? Dat was het zeker, maar
goed bij zijn verstand, 't was nog
niet gedrukt of hij had het al
gelezen, en preken kon hij ook
heel goed, al was het af en toe
misschien wat lang. Het liefst
preekte hij over die Balthasar.
Daarvan wilde hij al een beeld
laten snijden bij die zoon van
de Pompens in Antwerpen, voor
in de kerk, met een offerblok
eronder:

Ter Bespoediging
van het Proces
van zijn Zaligverklaring
hier gaerne uw gaven!

Den Bosch was er niet direct
blij mee, maar zag het nog even-
tjes aan, tot hij zich in een
preek versprak, en in de litanie
van alle heiligen ik denk per
ongeluk heel de zaligverklaring
oversloeg en er de H.Balthasar
tussenpropte. In Dennenburg
vonden ze het wel goed: het bid-
voor-ons viel eruit voor ze er erg
in hadden: het zat wel goed met
die Gerards, woonden er ook nog
van in Deursen en Huisseling,
goed volk. Maar een had er onder
de preek niet zitten slapen, ja,
precies, Thijs van Dieden niet.

tTuurde dan òk nie lang òf se wissent in den Bós, èn door wierd er vnèjgez drèk te vijjartz bé gehòlt. Min gwééjde karz ónder zen kin hij toe moette bloe:ven umt nòjt èn noe:jt èn nérnte mér oover wafferènnen Baltezar dan òk nòch te hébbe, anders waarie èjges nòch nie saalech, kój ver-hòwze nò d'Achelse Klòwz: door wisse ze wèl ròdt mi pstòrkes die dòdchte de pòws te zéjn.

tTènnenbörchs pstòrke hi bekant 50 jòdr in Dénnenbörch chestòn. In al die jørre dij nie mitte mòdde mij. Daander hërre van zne koers gón-gen óp ten duu.r nen toog draa-ge en mi kòdj weer door dan wér zònne lange zwarte jaz oo-verhén. Den Dénnenbörchse din door nie òn mee. Onder en zwart bazzeloe:n en zwarte bóks: bnij-je de knijjes min zwart kórtje dicht chebónde. Doorónder zwar-te kòwse in zwarte schoe:n. Èn dan nòg óp élke schoen en groe:te zilvre gèps. Dòrm hèt-tenie óp ten duu.r nie de pe-stoe:r mar den Biskòp fan Dén-nenbörch.

Wétte wasse in den Bós wér wèl goe.t fónne? Dè tiejje pestoe:r van Dénnenbörch óp te kèrkhof twie: fòkfèèrkes hiel. Muglek hénze gedòdcht: ès te boerre door lévvent chéér tusse de vèèrkes sitte, zullezer doe:t

Het duurde dan ook niet lang of ze wisten het in Den Bosch, en daar werd er natuurlijk on-middellijk de veearts bijgehaald. Met een gewijde kaars onder zijn kin heeft hij toen moeten beloven om het nooit en nim-mer en nergens meer over wat voor Balthasar ook nog te heb-ben, anders was hij zelf nog niet zalig, kon hij verhuizen naar de Achelse Kluis: daar wisten ze wel raad met pastoortjes die dachten dat ze de paus waren.

Het Dennenburgse pastoor-tje heeft bijna 50 jaar in Den-nenburg gestaan. In al die ja-ren deed hij niet met de mode mee. De andere heren van zijn koers gingen op den duur een toog dragen en met slecht weer daar dan weer zo'n lange zwarte jas overheen. De Dennenburgse deed daar niet aan mee. Onder een zwarte bloes een zwarte broek: beneden de knieën met een zwart koordje dichtgebonden. Daaronder zwarte kousen in zwarte schoenen. En dan nog op elke schoen een grote zil-veren gesp. Daarom heette hij op den duur niet de pastoor maar de Bisschop van Dennen-burg.

Weet je wat ze in Den Bosch wèl weer goed vonden? Dat die pastoor van Dennen-burg op de Kerkhof twee fok-varkens hield. Mogelijk hebben ze gedacht: als de boeren daar bij leven gaarne tussen de var-kens zitten, zullen ze er dood

òk wel niks óp teege hébbe. Bòwte dè waart òk en bietje en sèntekwèstie. tWaar en dörpke van niks, ge pistener zoe: oover hén èscher nie ób bedòocht waar. Bé die par réjke boerre zaat in den hutspòt fur de pestoe:r wélz ene kèrremenèëj, mar wéj-ler kósse de pròchejaane dren hèrder amper ónderhaawe. Door kwaam nòg bé dètter um dè klèene kèrkske ne vuls te groe:-te kèrkhòf laach, min bòttehöske dè vuls te groe:t waar umdètter nòjt bóttèn inlaage. Èn zoe: wier den Biskòp fan Dénnebörch òk nòg ene vèèrkes-herder zuw mar zégge.

Lit fan de Vreeneging waarie nie. Mar wèl moe:j dè Hannez de Krap óp ten téjt tie ter vur stónt óp te kèrkhòf verscheen um dénechste óngedòp-te pròchejaane van Dénnebörch te geeve wasse zaalech waar: kujkes! Allez bjén tòg en bietjen òk en sakremènt, èn Hannez dan wér òk en bietjen ene pestoe:r, al waar zenen bie:r dan nie gewééjt.

Èsche durret tórrep trójt, kwaamde òv den Biskòp, òv den bérrelèèjer wél tegen, èn èst mijzaat: bèèj. Zódde dénke: tpestòrke de slimste van de twee:!
Wie:k nòch nie sò krèk, temin-
sten, èst wòdèr is wa se zégge.

Toe ,térke van Hanneze
góng tròwwe èn der nòch wa

ook wel niets op tegen hebben. Buiten dat was het ook wel een beetje een centenkwestie. Het was een dorpje van niets, je piste er zo overheen als je er niet op bedacht was. Bij die paar rijke boeren zat in de hutspot voor de pastoor wel eens een karbonade, maar verder was het geen vetpot: eigenlijk konden de parochianen hun herder amper onderhouden. Daar kwam nog bij dat er om dat kleine kerkje een veel te grote kerkhof lag, met een knekelhuisje dat veels te groot was omdat er nooit knekels in lagen. En zo werd de Bisschop van Denenburg ook nog een varkensherder zullen we maar zeggen.

Lid van de Vereniging was hij niet. Maar wel mooi dat Hannes de Krab op de tijd die ervoor stond op de Kerkhof verscheen om de enige ongedoopte parochianen van Denenburg te geven wat ze zalig was: biggetjes! Alles bijeen toch een beetje ook een sacrament, en Hannes dan ook weer een beetje een pastoor, al was zijn beer dan niet gewijd.

Als je door het dorp liep, kwam je of de bisschop of de beerleider tegen, en als het meezat: beiden. Zou je denken: 't pas-toortje de slimste van de twee! Wéét ik nog niet zo precies, tenminste, als het waar is wat ze zeggen.

Toen de dochter van Hannes ging trouwen en er nog

hòst mi ha òk nòch, sin den Biskòp tigde dere vòdder: gzét nie den uurste den bééste, we doent plèchtech, Hannes, niks um halv aacht: um halv élf! Dè hédde goe.t, zin Hannez, um halv élv èn mi drie hérrer, ènt fól gelucht! Èn toet ammel aachter de ruch waar èn Hannes froech wa ten Biskòp kreech, ferschoot ie der wél van: door kón Hannes senen bie:r gadölme en jòòr van voejjere! Al haj zen ègge mi tiejjen héllegen Baltezar wa fergallepeert: di fón Hannes tòch wa kòjjer: en jòòr voejjere vurn uurke mis! Dè lie.pie nòggal es te brómme achter zenen bie:r: vurn uurke mis!

Wis tèj wérz ne kér langs de kèrkhof kwaam gelèèjt èn door de vèèrkes fan den Biskòp tusse de graaf saach wèjje. Toe wój dè voejjergèlt truch. Wér tòws wissie wa te doe.n. Héj sprook mi te bérrelèèjers fan Döörze èn Deemen av dèj èster ötkwaam hulliejjen bie:r kón lie:nen, vurn bzunder moeilik cheval dètter òn zaat te komme. tKwaam der aat öwt, sinne die, mar dan wél enen bòrrel van Hanneze bé Van Zummere, èn en snij broe:t fur hullie bérre. Wèjjer waart énkelt wa waachten wis tèj óp te kèrkhof wier verwaacht. Hannes kòjjerden òn, èn den Biskòp lie.p óndertusse wa te brevieren in de schaadu van zen Miechielleke, dè hunnebétje

wat haast mee had ook nog, zei de Bisschop tegen haar vader: je bent niet de eerste de beste, we doen het plechtig, Hannes, niks om half acht: om half elf! Dat heb je goed, zei Hannes, om half elf en met drie heren, en alle kaarsen aan op de grote kandelaar. En toen het allemaal achter de rug was en Hannes vroeg wat de Bisschop kreeg, schrok hij er wel van: daar kon Hannes zijn beer verdikkeme een jaar van voeren! Al had hij zich met die H.Balthasar wat vergaloppeerd: dit vond Hannes toch wat erger: een jaar voeren voor een uurke mis!

Tot hij weer eens een keer langs de Kerkhof kwam geleid en daar de varkens van de Bisschop tussen de graven zag grazen. Toen wou hij dat voedergeld terug. Weer thuis wist hij wat te doen. Hij sprak met de collega's van Deursen en Deemen af dat hij als het hun schikte hun beer kon lenen, voor een bijzonder moeilijk geval dat er aan zat te komen. Het schikte hun altijd, zeiden die, maar dan wel een borrel van Hannes bij Van Someren, en een snee brood voor hun beren. Verder was het enkel wat wachten totdat hij op de Kerkhof werd verwacht. Hannes ging van huis, en de Bisschop liep ondertussen wat te brevieren in de schaduw van zijn Michieltje, dat hunnebedje

woor diejje zaalege Baltezar nòch ha gebiecht, ónderweeges nò Delft um door diejje Wullem te vermoore. In Dénnenbörch han zem nie hòch tiejje Wullem: ene lélleke kèl, dè waart éenne, dè moode grust ségge. Dè dinne de minse dan òk. Dòdchte sòmwejle dè diejje Wullem znèjge mi fie.r péért ötmekòore zó wille lòdte trékke vurt choej gluu:f, hót, haar, haar èn hót óp? Dè wis ten Biskòp wél zee-ker van nie ónderd brevie:re. Èn toej éfkes tórp inkeek oover zenen bril, ed boek al dicht mar zen lippe nòch nie stil vand bidde, zaachie Hannezen al ònkòmme. Moe:j óp téjt. tWaar dan òk soe: gbeurt mit fèrkske van den Biskòp die vroe ch wat tie kreech òn Hanneze, die zen voejjergèlt truch wó, nie mie:r, nie minder, èn dèj dan òk froech.

Overvròdgede nòw oewe pestoe:r nie, froeg den Biskòp òn Hanneze. kDenk nie - zinnie em - dègget stepèndejem kunt spissesfesseere. Hannez dòdcht fan wél. Héj weez óp sen twie: assestènte öwt te kaplònneijje zé ch mar van Döörzen èn Deeme. Den Biskòp wier éfkes choe.t kòdt: die twie: aander hadde tòg béést tòws kunne lòdte, zinnie, zónder die ha men vèèrksken tòg òk wél behaawe! Door hédde nòw es chroe:t chlèjk in, vón den Hannez, énnen hie:r makt te mis, de twie: aander loe:pe mar en

waarin die zalige Balthasar nog had gebiecht, op weg naar Delft om daar die Willem te vermoorden. In Dennenburg hadden ze hem niet hoog die Willem: een lelijke kerel, dat was het, dat mocht je rustig zeggen. Dat deden de mensen dan ook. Dacht je soms dat die Willem zich met vier paarden uit elkaar zou willen laten trekken voor het goede geloof, hot, haar, haar en hot op? Dat wist de Bisschop wel zeker van niet onder het brevieren. En toen hij eventjes het dorp inkeek over zijn bril, het boek al dicht maar zijn lippen nog niet stil van het bidden, zag hij Hannes al aankomen. Mooi op tijd. 't Was dan ook zo gebeurd met het varkentje van de Bisschop die vroeg wat hij kreeg aan Hannes, die zijn voedergeld terug wou en dat hij dan ook vroeg.

Overvraag je nu je pastoor niet, vroeg de Bisschop aan Hannes. Ik denk niet - zei hij hem - dat je het stipendium kunt specificeren. Hannes dacht van wel. Hij wees op zijn twee assistenten uit de kapelanieën zeg maar van Deursen en Deemen. De Bisschop werd eventjes goed kwaad: die twee anderen had je toch best thuis kunnen laten, zei hij, zonder die was mijn varkentje toch ook wel bevrucht! Daar heb je nu eens groot gelijk in, vond Hannes, één heer maakt de mis geldig, de twee andere lopen maar een

*bietjen in de weech fur de möj-
jehèjt. Wasser dan mis mi deez
drie bérré? Den Biskòp keek Han-
nezen ez éfkez òn oover de glaas
van zenen bril. Zen uu:chskez
begónnen en bietje te blinken
èzzòf ze dreeven in nèt che-
wééjt wéjwòtter. En toe zinnie...*

*Zwie:tent nò mie:r ès
hòndert jòdèr nòg aalt in Dén-
nenbörch watren Biskòp toe
tigge Hanneze zin. Èjges hékd
Driek Foe.t, djóngste van de
Roellvòmmederkes, nòch huu-
re zégge toek nòch mar en
jungske waar, wat pestörke
toe tigge Hannez de Krap hi
gezeet:*

Niks mis mi Drie Bérré!

beetje in de weg voor de mooi-
igheid. Wat is er dan mis met
deze drie beren?

Den Bisschop keek Hannes eens
eventjes aan over de glazen
van zijn bril. Zijn oogjes be-
gonnen een beetje te blinken
alsof ze dreeven in net gewijd
wiywater. En toen zei hij...

Ze weten het na meer dan
100 jaar nog altijd in Dennen-
burg wat hun Bisschop toen
tegen Hannes zei. Zelf heb ik
het Driek Voet, de jongste van
de dochters van Oom Roelof,
nog horen zeggen toen ik nog
maar een jongetje was, wat het
pastaortje toen tegen Hannes
heeft gezegd:

Niets mis met Drie Beren!

Ègge vroegger in Ròwwe-stèjn óp te Mèrt stònt òv door-emtrènt èn ge keekt tan dur ie:n van de twie: stadzbooge deur, dan zaade in éinne dervan hél-lemòl ònt èènt en hie:l klèènen höske stòn, en höske van niks, èjglek, mar nètjez ónderhaawe. Van de Mèrt af keekter stèèl tiggeròn, èn ès tan de zón scheen zaa'd òk nòg dètte bèl bé de vuddeur blónk èzne mòl ónder zne start. *Is lang glijje: zwéjt ik wie:t stónt er toe't kes-tie:l nòch, ónder òn den déjk, m'òn den andre kant de Strang. In die Strang stón ne pòòl mi'n schòòl dróp, èn èst wòtter hie:l léch waar, kónde min trèpke nóndre um te zien hoe léch krèk. G'hat aat van djaaw mèn-neske die dè òk skuu.r wie:te wówwen òk. Nie:, nie:, die vrek-te nónnè hén pas feul lötter door gebòòwt. Veul en veul löt-ter. Mar die zón door, èn krèk door, wél wér gebòòwt hébbe vanweeges watter lang vur hul-lie in dè höske gebeurt waar.*

In dè höske mi ti bèl wón-de de snééjer, éinne van oover de Mòòs, òwd Druu.te vandòn, òv Deest, tè wik kwéjt séjn, en bietje ene maagre mins woor goe óp kónt verkéjke: héj waar mie:r mans èssie dròwt saach. Héj spulde de vòòn bé dèrre-menie, mart kón

Als je vroeger in Ravenstein op de Markt stond of daar-omtrent en je keek dan door een van de twee stadspoorten, dan zag je door een ervan helemaal aan 't eind een heel klein huisje staan, een huisje van niets, eigenlijk, maar netjes onderhouden. Vanaf de Markt keek je er net tegenaan, en als dan de zon scheen zag je ook nog dat de huisbel bij de voordeur blonk als een mol onder zijn staart. Het is lang geleden: zo- ver ik weet stond er toen 't kasteel nog, onder aan de dijk, met aan de andere kant de Strang. In die Strang stond een paal met een schaal erop, en als het water heel laag was, kon je met een trapje naar onderen om te zien hoe laag precies. Je had altijd van die oude mannetjes die dat ook precies wilden weten. Nee, nee, die ver- rekte nonnen hebben pas veel later daar gebouwd. Veel en veel later. Maar die zouden daar, en precies daar, wel weer gebouwd hebben om wat er lang voor hen in dat huisje gebeurd was.

In dat huisje met die bel woonde de kleermaker, een van over de Maas, uit Druten, of Deest, dat wil ik kwijt zijn, een beetje een magere man waar men zich op kon verkijken: hij was meer mans dan hij leek te zijn. Hij liep met het vaandel bij de harmonie maar het kon

wèje wat wó, héj lie.p trmi ès
min vléchske dur Keevelaar.
Kchluuf tèt Bròs hette mar ze
nuumdenem de Knip, vnèjgez,
umdèj mitte schie:r de kòòst fer-
diende. De minse han nòggal
mim óp: en bietjen ene stillen,
ene zaachten éne.

*Van't wéfké kónde dè nie
krèk chezeet krèjge, dèsser veul
m'óp han. En bietjen en ón-
klòòr ie:n, érgéz ötte kòòjen
hoek fan Braabant, vannaach-
ter Bredaa òf wa wéjjer wéch
nòch. Dòrm ha's òk chénne
póffer óp mar zòn òdrech wit
mèjdemutske, nikz bzunderz,
óp al die plòjje nòd dan dietter
inzaate. tTuurde dan òk nie
lang òv iedderén wis wietter
in dè mòj, klèèn höske wónde
mit tie gepoetste kóppere bèl,
in den durkéjk fan den boog
bét kestie:l dètter toe nòch
stón: de Knip èn de Knipmuts.
Èn dè wier dan dur de jòrre
hén, zoe: tusse de kóppere èn
de zilvre bróllefst, de Knip èn de
Muts, òk wél, umdèt sòn klèèn
ie:n waar, et Mutske.*

*De Knip kéndenet fak
èn zaat bét urste licht al óp sen
tòffel wist lééste, in de winter-
dag lang nòg ónder veul licht
vnöwt sòn gruu.n lampekèpke.
Enen nie.vre waart, èn de Muts
gòjden et chèlt tè binnekwaam
nie um te zégge oover den balk.
Ze waar en*

waaien wat het wou, hij liep
ermee als met een vlagje door
Kevelaar. Ik geloof dat hij Bros
heette maar ze noemden hem
de Knip, vanzelf, omdat hij met
de schaar de kost verdiende.
De mensen hadden nogal met
hem op: een beetje een stille,
een zachtmoedige man.

Van het vrouwtje kon je
dat niet precies gezegd krijgen,
dat ze er veel mee ophadden.
Een beetje een grimmige, er-
gens uit de kwade hoek van
Brabant, van achter Breda of
wat verder weg nog. Daarom had
ze ook geen poffer op maar zo'n
vreemd wit dienstbodenmutsje,
niets bijzonders, op al die plooi-
en na dan die er inzaten. Het
duurde dan ook niet lang of
iedereen wist wie er in dat
mooie kleine huisje woonde
met die gepoetste koperen deur-
bel, in de doorkijk van de boog
bij het kasteel dat er toen nog
stond: de Knip en de Knip-
muts. En dat werd dan door de
jaren heen, zo tussen de kope-
ren en de zilveren bruiloft, de
Knip en de Muts, ook wel, om-
dat het zo'n kleintje was, het
Mutsje.

De Knip kende het vak
en zat bij het eerste licht al op
zijn tafel tot het laatste, 's winters
lang nog onder veel licht van-
uit zo'n groen lampenkajje.
Een ijverige man was het, en
de Muts gooide het geld dat
binnenkwam niet om te zeg-
gen over de balk. Ze was een

èchte poets. De wunneng blónk fan binnen èn van bōwte. Ze waar òn de zōwnege kant: ze paaste óp te klèèn zuw mar zéggen, al hanz òchèèrm gén kējnder. Alzbjén kwaame ze niks tekòrt, al gónk toe'n gesnójje pak en lééve mij. Ge trouwde in een zwart pak, en door tròwde dan en lééve lötter òk wér langzaam òwt, al waart tan gruu.n, óp te begraffenis.

Ègn nééj pak bestélde naam de Knipper oe urst de mòdòt, èn en wéék òf wa lötter al, nòjt truk ha kónde kòmme paase. Oew pak saat tan al im-mekòòr, mar al die dröøj laagener nòg boovenóp. Èst nie presies pies, begój óp oew nééj pak min stuk kréjt fan die brie:j witte strie:pe te trékke tò ger zòn bietje bé stónt ès Jan Schoolbòrt. Wa te brie:t, door wa te smòdòl, te lang, ietskes tekòrt, tòjt wél gezien ha. Èn dan begój néns mi feul gwélt de mòdòwe wér òwt oewwe nééje jas te trékke. Kój wér ópnéjt beginne. Waart nòg nèt fur de Pòdòse klòdòr.

tWaar gén kòdòj bòntje, snééjer. In de zómmerdach zaat de Knipper lèkker in de schaaduu, in de hónzdaach mitte durre en de ròdome waagewéjt oope, èn wéj mar zwie:te in de frékte hòj! In de winterdag, bé réégen èn snów, wie

echte poetsvrouw. De woning blonk vanbinnen en vanbuiten. Ze was aan de zuinige kant: ze paste op de kleintjes zullen we maar zeggen, al hadden ze och-arm geen kinderen. Alles bijeen kwamen ze niets tekort, al ging toen een gesneden pak een leven mee. Je trouwde in een zwart pak, en daar trouwde je dan een leven later ook weer langzaam uit, al was het dan groen, op de begrafenis.

Als je een nieuw pak bestelde nam de Knipper je eerst de maat, en een week of wat later al, alnaar hij het druk had kon je komen passen. Je pak zat dan al inelkaar, maar al die draden lagen er nog bovenop. Als het niet precies paste, begon hij op je nieuwe pak met een stuk krijt van die brede witte strepen te trekken tot je er zo'n beetje bijstond als Jan Schoolbord. Wat te breed, daar wat te smal, te lang, ietsje tekort, tot hij het wel gezien had. En dan begon hij ineens met veel geweld de mouwen weer uit je nieuwe jas te trekken. Kon hij weer opnieuw beginnen, was het nog net voor Pasen klaar.

Het was geen slecht baantje, snijder. In de zomer zat de Knipper lekker in de schaduw, in de hondsdagen met de deuren en de ramen wagenwijd open, en wij maar zweten in dat verrekte hooi! In de winter, bij regen en sneeuw, wie

dinnem wa, door *bét kèchelke?* En *ès wéj wérs mi hòch wötter böwte laage tèremoejje mi te béste die allekantes óp wón bhalve nò de noe:tstal, dan zaat te Knip hòg èn drög óp sen tòffel lèkker wèerm vrónz de lèpkez òmmekòòr te nèèje. Smoedder dòocht òk al zwiets. Dè die Muts vnachter Bredaa tnòg nie zò slèècht cheschoote ha. Die poetste drie kèrrez in de wéék de bèl mdèsse nikz bééters ha te doe.n, òf se zaat vur de ròòm ónder den Boog dur te kèjke nò de Mèrt òv door iedren oe:genblik Slièvròw kón verschéjne. Zeeker, óns moedder han volslaage mèjt um de stróndbókse te waase en vur veul wèèrk aachter mar dan nòch: zha wél mòj iedren dach vértien man in de k.òdòst, èn van die vértien sòdòvs achtentwéntech sòkken in et mèntje mi - ròòw getélt - zòn hóndert chaater, nie:, die Muts ha gèn klaage! Der höske waar òn de klèène kant mar - smoedder keek éfkes nòns faader - zwaar der wél moe:j den baaz in, de Knipmuts: héj waar de snééjer mar zéj nèèjde zene nòdòt. Toe drez iemmez ònbèlden èn vroeg òv den baas tòws waar zin die Muts: den baas, den baas? door pròtte mi!*

Veul vral klèèn boerkes han géér ed bòntje van de Knip chehat, zeeker, mar ès ser de Muts bé han moette vatte, dan wie:kt

deed hem wat, daar bij het kacheltje? En als wij weer eens met hoog water buiten lagen te sappelen met de koebesten die alle kanten op wilden behalve naar de noodstal, dan zat de Knip hoog en droog op zijn tafel lekker warm voor ons de lapjes aan elkaar te naaien. Onze moeder dacht ook al zoiets. Dat die Muts van achter Breda het nog niet zo slecht getroffen had. Die poetste driemaal in de week de deurbel omdat ze niets beters had te doen, of ze zat voor het raam onder de stadsboog door te kijken naar de Markt alsof daar elk moment OLV kon verschijnen. Zeker, onze moeder had een volwassen meid om de poepluiers te wassen en voor veel werk achter maar dan nog: ze had mooi wel iedere dag 14 man in de kost, en 's avonds 28 sokken in het mandje met - ruw geteld - zo'n 100 gaten, nee, die Muts had geen klagen! Haar huisje was aan de kleine kant maar - onze moeder keek eventjes naar onze vader - ze was er wel mooi de baas in, de Knipmuts: hij was de snijder maar zij naaide zijn naad. Toen er eens iemand aanbelde en vroeg of de baas thuis was zei de Muts: de baas, de baas? daar spreek je mee!

Veel vooral kleine boertjes hadden gaarne het baantje van de Knip gehad, zeker, maar als ze er de Muts bij hadden moeten nemen, dan weet ik het

nòch nie sò krèk. Oovert algemie:n stónt te snééjer goe.t òngeschrivve bé de boerre, óp sen wéfke hanzt nie soð hange. Èn dè mi rijje, dè mag dööjlek séjn.

tl's mi te Knip èn zen Muts bar ónglukkeg afcheloë:pe. Ghé-ter aalt diejjet òn hén zien kòmme, achteraf, mar dméstepart nie, van gén kantes. De Muts ha gén kòdòj kèlleken òn dre snééjer. Héj pruu.vde nie. Hoe vroe ch ròk al langs kwaamt, de Knip saat al óp sen tòffel. Héj makte zeeker zòn lang daag ès te boerre. Èz durste dral oplaage sòðvez, in de winterdach, saagdem nòggal ez ónder dè aawerwéts, glòðzere, gruu.n lampekèpke vannem zitte drie.ge mi sen lang èèrm, mi tie lang dröøj.

Gén kòdòj minse, gnévven-bèèje, de Knip nie, de Muts nie, héjn bietjen ene zaachte, mar zeeker génne zòðfte - zéjn harde, muglek wa te hart mdèsse gén kéjnder han. Zwist òk wa hééter èstre snééjer èn dè só niemmes séjn ópchevalle ès tren hèrt waar vòlgloe:pe iedren dach mi kéjnder èn wérkfòlk. Èn dè s nòw krèk tfraal. Gkeekt er van böwtenaf mòjjer tiggendn èst fan binne waar. OLH stuu.rt te minse wél óp rès, èn die moette ónderweeges tan mar gewòdrwòrre wattle

nog niet zo precies. Over het algemeen stond de snijder goed aangeschreven bij de boeren, op zijn vrouwtje hadden ze het niet zo hangen. En dat met reden, dat kan duidelijk zijn.

Het is met de Knip en zijn Muts zeer ongelukkig afgelopen. Je hebt er altijd die het hebben zien aankomen, achteraf, maar de meesten niet, van geen kanten. De Muts had geen slecht kereltje aan haar snijder. Hij was niet aan de drank. Hoe vroeg je er ook al langs kwam, de Knip zat al op zijn tafel. Hij maakte zeker zo'n lange dagen als de boeren. Als de eersten er al oplagen 's avonds, in de winter, zag je hem nogal eens onder dat ouderwetse, glazen, groene lampenkapje van hem zitten naaien met zijn lange armen, met die lange draden.

Geen slechte mensen, geen van beiden, de Knip niet, de Muts niet, hij een beetje een zacht-aardige man, maar zeker geen domme goedzak - zij een harde: mogelijk wat te hard omdat ze geen kinderen hadden. Ze wist het ook wat beter dan hare snijder en dat zou niemand zijn opgevallen als haar woonkeuken was volgelopen iedere dag met kinderen en werkvolk. En dat is nu precies het verhaal. Je keek er van buitenaf mooier tegenaan dan het vanden binnen was. OLH stuurt de mensen wel op reis, en die moeten onderweg dan maar merken wat

ze hi mijgegiven in der knibeurs. Die van de Knip en zen Muts sal zongeveer leech séjn gwist, psònnòd, dén, k, sòngeveer.

Zhan iets te vie.re diejjen dach, halverweege de kópre èn de zilvre bròlft. Héj ha wél ne lietter brandewéjn gehòlt bé de Krèèj, smèèrges. In dè moe:j mar vrékkes klèèn höske hébbe ze dnòllengen dag öt fan die klèèn glèèskes zitte pruu.ve. Toet middach wier, hisse nie gekókt, de Muts, dès lötter ammel nòg ötchezòdcht, nie gekókt. Den òllengen dach moette ze durgepruu.ft hébbe, wis tèt tònker wier. Èn nòg dónkerder, want het licht is nie mer òngegòn. Mittren bèèje hébbe ze diepper en diepper in der glèèskes gekeeke, wiste lééste lampe in Ròwwestéjn wierren ötwhedòn. Toe moette zóp en oegenblik chezien hébbe dètte flès leech waar, dètte knibeurs fan OLH nèt sò leeg waar es tie fles: génne kéjk ter mér óp dèsse nòg òjt en kientje zówwwe kunne koe:pe. Èn toe is hullie pèrt um 't mar es soe: te zégge oover de hacht gesprónge. Zhén verschrikkelijke ruuzie gekrigge. Wooroover? Wie begós? Wie tè wéjzer ha moette zéjn?

Achteraf wie:te sómmegeminse aat hoe't zaat. Dèssèt òn hén zien kòmme. Gluu:wt mar nie. tWéfké

Hij ze heeft meegegeven in hun knibeurs. Die van de Knip en zijn Muts zal zo ongeveer leeg zijn geweest, op zo na, denk ik, zo ongeveer.

Ze hadden iets te vieren die dag, halverwege de koperen en de zilveren bruiloft. Hij had wel een liter brandewijn gehaald bij de Kraay, 's morgens. In dat mooi maar verrekt kleine huisje hebben ze de hele dag uit van die kleine glaasjes zitten borrelen. Toen het middag werd, heeft ze niet gekookt, de Muts, dat is later allemaal nog uitgezocht, niet gekookt. De hele dag door moeten ze hebben ingenomen, tot dat het donker werd. En nog donkerder, want het licht is niet meer aangegaan. Met hun tweeën hebben ze dieper en dieper in hun glaasjes gekeken, tot de laatste lampen in Ravenstein werden gedoofd. Toen moeten ze op een ogenblik gezien hebben dat de fles leeg was, dat de beurs van OLH net zo leeg was als die fles: geen zicht er meer op dat ze nog ooit een kindje zouden kunnen kopen. En toen is hun paard, om het maar eens zo te zeggen, over de trekketing gesprongen. Ze hebben een verschrikkelijke ruzie gekregen. Waarover? Wie begon? Wie dat wijzer had moeten zijn?

Achteraf weten sommige mensen altijd hoe het zat. Dat ze het aan hebben zien komen. Gelooft het maar niet! 't Vrouw-

waar meschiens wa te hart? Ge kunt òk ségge: waart mènneke nie wa te zaacht. tËnnege wa vaast stö: zhan ruuzzie. Die hédde òf krédde paz ès te knibeurs van OLH leeg is: leeger nò iedder glèèske, tlééste leeger nòvvenaont ger diepper inkékt. Dan hoeft nog mar en lippelke te vallen èn de koej doender öwt. Dan gögget nie mér um di òv dè, llénnech nòch mar um di èn dè. Umt kientje desse nie han. Dè de Knip heur nie gegivve ha! Dèj van de Muts nie gekrigge ha!

Woort preciez oover góng zuw nòjt wie:te. Zan iets te vie.-re. Door hén zóp chedronke. In der knibeurs van OLH keekeke tötter niks mér inzaat ès krèk nòg en dööjstuk: tlééste woort. Ha tè de Knip? De Muts? Zwónt bèj, zveuls seeker. Ès se nie sòvveul gedronke han, han ze bééter, diepper, hèlderder in de knibeurs van OLH kunne kèjke. Dan han ze door bèj tlééste woort hébbe kunne zien ligge. Èn èsse héllemòl nie chezoope han, han ze bèj gezien dèw lééste woort aat fur den aandren is, fur daander, al nòrglang.

'tFraal hék wél hòndert kèrres chòrt, bé de Krèèj, béj den barbie.r. Ghét fan die minse: die hébbe de gaaf vant woort . In di cheval zók

tje was misschien wat te hard? Je kunt ook zeggen: was het mannetje niet wat te zacht? 't Enige wat vast staat: ze hadden ruzie. Die heb je of krijg je pas als de knibeurs van OLH leeg is: leger na elk glaasje, 't laatste leger alnaar je er dieper in kijkt. Dan hoeft er nog maar een lepeltje te vallen en de koeien breken los. Dan gaat het niet meer om dit of dat, alleen nog maar om dit èn dat. Om het kindje dat ze niet hadden. Dat de Knip haar niet gegeven had! Dat hij van de Muts niet gekregen had!

Waar het precies over ging zullen we nooit weten. Ze hadden iets te vieren. Daar hebben ze op gedronken. In hun beurs van OLH gekeken tot er niets meer in zat dan precies nog een duitstuk: 't laatste woord. Had dat de Knip? De Muts? Ze wilden het beiden, zoveel is zeker. Als ze niet zoveel gedronken hadden, hadden ze beter, dieper, helderder in de beurs van OLH kunnen kijken. Dan hadden ze daar beiden het laatste woord hebben kunnen zien liggen. En als ze helemaal niet gezopen hadden, hadden ze beiden gezien dat je laatste woord altijd voor den ander is, voor de ander, al naargelang.

't Verhaal heb ik wel honderd maal gehoord, bij de Kraay, bij de barbier. Je hebt van die mensen: die hebben de gave van het woord. In dit geval zou ik

ségge: de gaaf vant lééste woort dè niemmes hi gehört, gniemmeste gekrigge. Eggen kientje verlórren hét is tē èèrch, mar ès tan tléjksken òk nòg es nie gevónde wört blévvet èèrg, de jòrre deur.

Dörm zódde kunne zégge dè de Knipper èn zen Muts, dè die bèj aachteraf, nò jòrren èn jòrre, tòch nòch fnöwt te Krèj begraave zéjn.

Pas toe tfraal de rónde din in èn um Ròwwestèjn kónne de minse dre klérmaaker èn zen vròwke begraaven ób die:n òv daander menie:r. Kónne ze vertélle watter waar gbeurt, tnòstentbéj.

Han zer öttèjndlek vrede mi, kónzder inder èjge klèn èn bréékelek höske zèlfz en bietje um lache, um dè lèèste woort dè niedder géér krécht èn mar nuu:j afchift.

Wa nòw nòch kómt hék tus ötte Krèj, bschèjt zuw mar zéggen, tpuntjen óp te ie van dees droevvege geschieddenes.

Halverweege de flès - wier dan vertélt - waare de Knipper èn zen Muts fergéete wà sònt fie.re waare, òffoe langt chelijje waar wasse vierden òf wíe ter bé waaren òf nie, òf toe de zón scheen òf nèt nie, - iets te lang waar gwist dan wél te kòrt, zwaarnter nie ooveréns. Mar dè sék ferkie:rt: oover dè lééste wier nie gestrijje, vròdch nie wat waar: wat òk waar, twaar

zeggen: de gave van het laatste woord dat niemand heeft gehórd, niet iemand heeft gekregen. Als je een kindje verloren hebt is dat erg, maar als dan het lijkje ook nog eens niet gevonden wordt blijft het erg, de jaren door. Daarom zou je kunnen zeggen dat de Knipper en zijn Muts, dat die beiden achteraf, na jaren en jaren, toch nog vanuit de Kraay begraven zijn. Pas toen het verhaal de ronde deed in en om Ravenstein konden de mensen hun kleermaker en zijn vrouwtje begraven op de een of andere manier. Konden ze vertellen wat er was gebeurd, ten naaste bij. Hadden ze er uiteindelijk vrede mee, konden ze er in hun eigen klein en kwetsbaar huisje zelfs een beetje om lachen, om dat laatste woord dat eenieder gaarne krijgt en maar node afgeeft. Wat nu nog komt heb ik dus uit de Kraay, bescheid zullen we maar zeggen, het puntje op de ie van deze droevige geschiedenis.

Halverweege de fles - werd dan verteld - waren de Knipper en zijn Muts vergeten wat ze aan het vieren waren, of hoe lang 't geleden was wat ze vierden of wie erbij waren of niet, - iets te lang was geweest of wel te kort, ze waren het er niet over eens. Maar dat zeg ik verkeerd: over dat laatste werd niet gesteggeld, vraag niet wat het was: wat het ook was, het

te lang gewist, èn de Knipper hat kòrter gemakt. Wis te Muts òk nòch. Zakkerdeerden oover dhoofsak: twier ingekòrt. Iwwe tròdòw kunde wél es woorde krèjge, dè sprikt, èg oover dhoofsak mar akkerdeert. Èn dè dinneze.

Zoe: zakte délft fan de flès die nòg oover waar gwist langzaam mar zeeker nò den bój-jem, wiz dètter nòch mar en klètjen oover waar. Òf minder.

Vòlgez de pliessies stón de flès nòg ooverèent, mar wel leech! Hi de Knipper toe in zen glèeske gekeeke: dèt leech waar? Dèt leech só bléjve, gezien de flès tie nòg ooverèent stón? Héj zal ópchestòn zéjn, tiz ne lange maagre mar òk stèerke kèl. Waarie nòw mar bléjve zitte. Òf haj mar niks chezeet òv iets anders. Marj stónt óp: min mès, zinnie, waart kòrter gemakt! Tiggent Mutske dè nèt nòch ha gezeet: mitte schie:r! Woor waar dè nòw vur nòddeg, dè soe: nòg wér te zégge.

Héj wis tòch waffer wéfkent waar èster um góng wiet lééste woort kreech?

Dè minne gzychje van de Muts trók wit wéch èn begós te rimple ónder dè chèkke pufferke van der. Ze keek em òn, èn hòst sónder dè klèen muntje vander oope te maake sprook se mar ie:n woort: schie:r. Zó wit èst

was te lang geweest, en de Knipper had het korter gemaakt, wist de Muts ook nog. Ze akkoordeerden over de hoofdzaak: het werd ingekort. In je huwelijk kun je wel eens woorden krijgen, dat spreekt vanzelf, als je over de hoofdzaak maar akkoord bent. En dat waren ze. Zo zakte de helft van de fles die nog over was geweest langzaam maar zeker naar de bodem, totdat er nog maar een bodempje over was. Of minder. Volgens de politiemannen stond de fles nog overeen, maar wel leeg. Heeft de Knipper toen in zijn glaasje gekeken: dat het leeg was? Dat het leeg zou blijven, gezien de fles die nog overeen stond? Hij zal opgestaan zijn, 't is een lange magere maar ook sterke kerel. Was hij nou maar blijven zitten. Of had hij maar niets gezegd of iets anders. Maar hij stond op: met een mes, zei hij, was het korter gemaakt! tegen het Mutsje dat net nog had gezegd: met de schaar! Waar was dat nu voor nodig, dat zo nog weer te zeggen. Hij wist toch wat voor vrouwtje het was als het erom ging wie het laatste woord kreeg? Dat kindergezichtje van de Muts trok wit weg en begon te rimpelen onder dat gekke pofferke van haar. Ze keek hem aan, en haast zonder dat kleine mondje van haar open te maken sprak ze maar een woord: schie:r. Zo wit als het

wéfke wier, zò rôt wier de Knipper. tWaar ne langen dach che-wist, sooper minsen èst waare hanze den òllengen dach sitte pruu.ve. Èn danz en woort gaawèèchtech teveul, òchèrm. Schie:r, spooch twéfke, més! schrèkte de Knipper. Fienmaal ooverstuu.r de bèej.

Als klappe schoote ze dur den hówz, de woorde die ze han, de twee: die ze nòg oover han: més - schie:r,

més - schie:r,

més - schie:r.

Saamen èn in vreeneging. Oover èn weer, de woorde die se nòch han, nòg oover han, èn dè ---- hanze dè nòw mar òn kunne zien kòmme ----- èn dè dè drléeste woorde waare van derbèej, òchèrm.

Wa nòw nòch kòm, tléeste van die minse, tèèrchste, dè wét wér iedderie:n in Ròwwestèjn. De Knipper hi de Muts bé der vòdde gevat, èzne ròl mesjèster oover zne schòdower gegòjt èn ister mi tmoe:jen, klèenen höske ötchedòn, den ópwég óp toor nò den déjk woorjz vant trèpke nò de wötterstaant in de Strang hi gemiettert. Van óp te bovveste trij hijz nòg nòd zitte te kèjke. Veul gespòlk èn gespòlder, veul lugbèlle nòg èn wa gebroebbel, èn dan waart chebeurt mit wéfke, van achter Bredaa ergente wis hier in Ròwwestèjn, in de Strang,

vrouwjtje werd, zo rood werd de Knipper. 't Was een lange dag geweest, sobere mensen als het waren, hadden ze de hele dag zitten te borrelen. En dan is een woord gauw teveel, ocharm. Schaar, spooget het vrouwjtje, mes! schreeuwde de Knipper. Helemaal over hun toeren allebei. Als klappen schoten ze door de kamer, de woorden die ze hadden, de twee die ze nog over hadden:

mes-schaar

mes-schaar

mes - schaar.

Samen en in vereniging. Over en weer, de woorden die ze nog hadden, nog over hadden, en dat ----- hadden ze dat nu maar aan zien komen ----- en dat dat hun laatste woorden waren, tussen hen beiden, ocharm.

Wat nu nog komt, het laatste van die mensen, het ergste, dat weet weer iedereen in Ravenstein. De Knipper heeft de Muts bij haar lurven gepakt, als een rol manchester over zijn schouder gegooit en is ermee het mooie kleine huisje uitgegaan, de oprit op daar naar de dijk waar hij ze van het trapje naar de waterstand in de Strang heeft gemieterd. Van op de bovenste trede heeft hij ze nog na zitten kijken. Veel gespòlk en gespòlder, veel luchtbellèn en gespòlder, veel lugbèlle, en dan was het gebeurd met het vrouwjtje, van achter Breda ergens tot hier in Ravenstein, in de Strang,

wiz dónderste trij vant trèpke van de Wòtterstòdt. Gebeurt, dòdòcht òk de Knipper. 't Ènnege waj nòg dréjve zaach waar der muts, nen tòt, mi al die mòj plòjje bedörve, vraat. Dòdòcht de Knipper òk: vraat! Ziezzoe:!
Héj stónt al óp, za bé znéjge lichlek al gedòdòcht hébbe: dè héw ghat, toet wòtter inéns wér begón te broebbele, en wa saach te kèl?

De Muts kaam tòch nòg éfkes choejjendach ségge, nòg éfkez boove, énkelt mitren èèrm, mi toor dan wér boovenóp dè klèèn wit hènjtje van der, èn dè makte mi wéjz- èn miltvinger dbweegeng nòdò va,,n ding dè knipt:

schie:r.

tot de onderste tree van het trapje van de Waterstaat. Gebeurd dacht ook de Knipper. 't Enige wat hij nog drijven zag was haar muts, een vod, met al die mooie plooiën bedorven, voor altijd. Dacht de Knipper ook: voor altijd! Ziezo! Hij stond op, zal bij zichzelf misschien al gedacht hebben: dat hebben we gehad, toen het water ineens weer begon te broebelen, en wat zag de man?

De Muts kwam toch nog eventjes goedendag zeggen, nog eventjes boven, enkel met haar arm, met daar dan weer bovenop dat kleine witte handje van haar, en dat maakte met de wijs- en middelvinger de beweging na van een ding dat knipt:

schaar.

GENEES - EN
ZEGSWIJZEN

GENEESWIJZEN

appestunnies = *sténpöwste* WWB 224
werden wel bestreden met de *zwartwörtel* x *sméérwörtel*. Ook wel door ze af te dekken met een spekschijfje.

bèèjere WWB 166 (beieren: van buitenaf tegen iets slaan)

Werkwoord uit de veeartsenijkundige zelfhelp: met een in karnemelk gedrenkte doek tegen een castratiewonde slaan om de genezing zoveel mogelijk te bevorderen.

bloetje, laote WWB 164 (laten bloeden)
Leed een kalf aan de lal, een zeg maar ongeneeslijke hersenziekte, dan greep men nog wel eens naar een wanhopig redmiddel: het een wonde toebrengen en goed laten bloeden! Het veeartsenijkundige effect kan men betwijfelen, de vitaliteit van de volksmagie dient men te bewonderen.

boerremoes WWB 164 (boerenkool)
Deze kool kreeg een koe te vreten als ze te lang bleef staan met de nageboorte. Voor wie twijfelt aan de veeartsenijkundige werking van onze nationale kool, delen we nog mee dat waarschijnlijk elk soort voer goed was: mits gestolen!

Ook aan andere ziekten komt in H nog wel enige geneeskundige magie te pas. In dit geval lijkt het erop dat de gezondheid van de koe aan het noodlot moet worden ontstolen. Ten overvloedige nog een staaltje geneeskunst bij dezelfde ziekte: iemand herinnerde zich in dit verband nog dat hij heel vroeger wel gezien had dat

iemand al prevelend driemaal om de zieke koe heenging om ze te genezen! Prevelend? Driemaal? Mijn generatie heeft er hartelijk om gelachen. Daaronder zijn er die - zelf ziek geworden - zich in het alternatieve circuit niet minder magisch hebben laten behandelen.

flierrestroe:p / flierretij WWB 164, 225
(stroop / thee van de vlier)

Deze producten werden aangewend tegen roos = tandontsteking bij de mens. Thee van de vlier werd ook aangewend, als bij een koe de nageboorte niet werd afgestoten.

frat WWB 224 (wrat)

Om deze te verwijderen beschikte men over de meest lugubere en denklijk slechts gefantaseerde hulpmiddelen: afstrijken en zo meegeven aan een dode
bestrijken met regenwater dat op een koeienvlaai is blijven staan
erover wrijven met de binnenkant van een tuinboonschil.

gruu.ske WWB 165 (kleine graszode)
Een medicijn dat ik niet meer heb zien toepassen was *et chruu.ske*: een kleine graszode met erin afgedrukt de voetstap van een rund dat aan scheurklauw leed. Deze zode werd in de stal opgehangen en als ze helemaal was uitgedroogd, was het dier genezen. - Een behandeling waar de psycholoog minder moeite mee heeft dan de veearts.

ham, den WWB 184 (nageboorte van een merric)

Den ham werd wel opgehangen hoog

in een boom waar het veulen vaak onderdoor moest. De achterliggende gedachte is: dat het veulen zo werd gestimuleerd de kop fier op te steken, wat paarden doen als ze gezond zijn.

hòðneklójtjes WWB 318 (hanenklootjes: speenkruid)

De bolvormige worteltjes van dit gewas lijken op de bolvormige verschijnselen van het ongemak der aambeien die in H worden aangeduid als *et spie:n*. Dankzij een soort geneeskundige betrekkingswaan (similia similibus) werden speenkruidknolletjes ter nuttig verstrekt aan speenlijders.

hòðrénekele WWB 227 (haarenkelen)

Dit is het stukstoten van de binnenkant van de enkels onder het lopen. Hét middel daartegen is even onmogelijk als doeltreffend: aan een der binnenkanten een bosje met doornen binden. Het recept minder te rekenen onder de geneeskunde, meer tot ook de agrarische behoefte aan cabaret.

kalf WWB 162

Een mannelijk kalf mocht worden verwacht: als de haren tussen de horens omhoogstonden
als je de vrucht zelden of niet zag bewegen

als de draagtijd werd overschreden
als reeds weken voor het kalven slijm door de schede werd afgegeven.

Wanneer je het kalf van twee kanten kon voelen=stoten, kon je rekenen op een tweeling.

kemilletij WWB 225 (kamillethee)

Hiermee moesten tandpijnlijders de mond spoelen.

knuppe (knopen, ergens een knoop in leggen) In te voegen bij WWB 164. Stond enig vee met een te lang uit-hangende nageboorte, dan moest men deze inkorten om zo te voorkomen dat het dier er op trapte. Dit deed men dan ook met het zgn *knuppe*.

léjnóllie WWB 224 (lijnolie)

Lijnolie werd toegepast voor het genezen van brandwonden, die ook wel verzorgd werden met een geroosterd blad van de witte lelie.

lilliejenblad (lelieblad)

Veelal het blad van de witte zomerlelie, omdat dit ook als geneesmiddel tegen wonden en zweren werd gebruikt. Dit blad werd gesmoord: aangestroken met een gloeiende pook, en eerst dan op wonde of zweer gelegd, die vervolgens werd verbonden.

nootenbòm WWB 105 (notenboom)

De blaren van de *nootenbòm* hebben de naam dat ze de huisvlieg verdrijven. Notenboomtakken werden dan ook wel in huis opgehangen.

péjn WWB 224 (pijn)

Pijn werd bestreden door een soort medicijnmannen: begaafde lieden die *de péjn kónne wéchfatte* (de pijn konden wegnemen) door de lijder te belezén.

pééperwòrtel WWB 225 (mierikswortel)

Bij tandpijn moest de lijder gebruik maken van de warmte die uitgaat van het schrapstel van de mierikswortel.

ribbelenblad x **weegentrij** WWB 228 (weegbree)

Van deze plant werd niet het blad genomen om hardlijvigheid te bestrijden maar de aar. Deze immers bevatte voor het goede doel zeer bruikbaar oliezaad.

ringelwörm WWB 224 (ringvormig soort eczeem)

Daarvoor moest je naar de paters in Grave. Die hadden een goed geheim gehouden heilmiddel daartegen: een zachtrood gekleurde zalf.

sproe.tels WWB 224 (sproeten)

Sproeten werden bestreden met paardenmelk.

spròw WWB 225 (spruw)

Deze ziekte werd bestreden met een niet al te ver te zoeken gewas: *höwsloe:k* = *sempervivum tecturum* = vetplant die welig placht te tieren op het dak waar je onder woonde.

taant WWB 225 (tand, tanden)

Wou je na het uitvallen van de melktanden goede vaste tanden terugkrijgen, dan moest je zo'n melktand over je hoofd heen weggooiën!

vuurkröwt stééke WWB 164 (vuurkruid steken)

Bij niet erg tierig vee, met een slechte kleur, onder de zweren, schurft ed moest je *vuurkröwt stééke*: je trok dan een plooi in de huid, maakte er met een priem een opening in en daardoorheen stak je dan een wortelstengeltje van het vuurkruid dat toen bij iedereen in de moestuin groeide. Dat stengeltje veroorzaakte ter plaatse een etterende plek. Die ettering kon je dan behandelen. Was de toegebrachte wonde weer gene-

zen, dan mocht men verwachten dat het dier beter was. Het middel werd ook veel toegepast bij uierwring. Daarom heet vuurkruid ook wel wrangwortel. Tot de magische behandeling werd men gebracht door de gedachte dat het vuurkruid van allerlei ongeweten en onbereikbare plaatsen de etterende substanties naar zich toetrok. Wat ik weet omdat me dit nog na de oorlog van meerdere kanten werd verteld.

vréjdaach, drie WWB 163 (drie vrijdagen)

Het droogzetten (= niet meer melken) van een koe brengt *risico's* mee, het gebeurt dan ook heel geleidelijk. De laatste drie weken wordt zelfs maar één keer per week meer gemolken. En die ene dag is een vrijdag. Zo drie en vrijdag hier al geen religieuze betekenis hebben, dan toch wel een magische!

De *wéjwötterflès* bevatte het wijwater, waarmee men niet alleen het eigen kruisteken maakte. Men zegende er ook het huis mee bij onweer, en het vee voor dit in de lente naar de weide ging: *et höws, de bésjes wééje* (het huis, de runderbeestjes wijden: besprenkelen met wijwater) Ook kon het gebeuren dat bij een wat onverwachte, extra harde donderslag mensen schrokken. Dan sloegen ze een kruis. Allemaal achterlijkheden uit een primitief verleden vol bijgeloof? Men dient dit soort handelingen te plaatsen in de context van hun tijd. Tegen de meeste ziekten was nog geen kruid gewassen. De mensen beseften heel goed dat je met wat wijwater 'n hoeve niet beveiligde tegen

het hemelvuur. De kracht van de wijding en van allerlei ander ongewijd magisch handelen bood geen enkele zekerheid. De werking van het ritueel ging uit van de handeling als zodanig. Rook, modder, water werden gebruikt als in een liturgie. Je wachtte niet panisch het noodlot af: je deed wat je kon, en aan dat besef ontleende je weer gemoedsrust en vertrouwen. Het verrichten zelf van de rituelen gaf je de kracht om in noodgevallen overeind te blijven. Zoals het van de sacramenten heet dat ze werken <ex opere operato> dwz: ongeacht de bedienaar. Zo smeerden lang geleden boeren hun zieke paard in met modder als met een magische zalf. En lieten ze zich zelf op hun sterfbed zalven met de Laatste H.Olie. Met de beste overlevingskansen toch wel voor het paard. Het sacramentalie is geen afgeleide van het Sacrament. Het gaat eraan vooraf.

zèlfrømme WWB 226 (saliemelk)
Tegen verkoudheid hielpen zowel *zèlfrømme* (saliemelk) voor kinderen, als een *èlske* (brandewijntje getrokken op alyssum = alsem) voor volwassenen.

ZEGSWIJZEN

Ze boe.re veur bééter dan aachter!
(ze boeren voor beter dan achter)

Dwz: ze krijgen veel kinderen maar met hun boerderij verdienen ze maar weinig.

*Den alleloejja is chezónge
èn de vaasten is chesprónge!*
(het alleluja is gezongen en de vasten is gesprongen) Dwz: geëindigd met gezang op paaszaterdag.

Scheldrijm:

*Amsterdam dè iz en stat,
Ròwwestein dè iz en gat,
Huusseling iz ene wòtterpoel,
Hèèrpe mar en schòjjerzboel.*

Oe nie fan den bak lòdte vèèchte!
(je niet van de etensbak laten vechten)
Varkens die gevoerd worden proberen elkaar van de bak te vechten, zodat de sterksten het meeste krijgen. De betekenis van het gezegde is dan ook: vecht terug zodat je niets tekort komt.

Groe:d bal óp klèèn érpel! WWB 199
(groot bal op kleine aardappelen)
Ze doen alsof ze rijk zijn en royaal kunnen leven, maar als het er op aankomt, hebben ze niet veel te makken.

*klits klèts klandere
van den énnen bil ob den andere!*
Woordspelletje, ter nabootsing van het geluid van een pak slaag op de blote billen.
In HUISSEN 108 is klits-klits-klanderen een ww: op de billen geven.

Bloe:t slò doe:t WWB 254

(bloot slaat dood)

Met deze zegswijze wordt een spelregel vastgelegd en doorgegeven: bij tikkertje gelden tikken op de blote huid niet!

Enen boe.r is chénne piepper! WWB 199
(een boer is geen aardappel) Een boer is niet kleinzerig maar net als ieder ander heeft ook hij zijn menselijke gevoelens.

Enen boe.r èn en zóch

hén nòjt chenóch! WWB 208

(een boer en een zeug hebben nooit genoeg)

Dwz: een boer is een vraatzuchtig, hebzuchtig wezen. Voor het antwoord van de boer: zie ook onder *zóch*.

Wa ten boe.r nie ként tè fré't ie nie!
(wat de boer niet kent eet hij niet)
Waarmee men wil zeggen: boeren zijn conservatief.

't Sakt si ten boe.r èn ed bést tè wint!
WWB 162 (het zakt zegt de boer en het beest wint)

Winnen betekent hier: bevrucht worden. Duistere uitspraak die wel steeds terugkeert in dezelfde formulering en bij dezelfde gelegenheid: het dekken van de koe.

Raadsel: *Enen boe.r smét et wéch,
enen hie:r sték ét in zen tès!* (een boer gooit het weg, een heer steekt het in zijn zak)

Oplossing: snot; een boer snuit de neus tussen duim en vinger, een heer gebruikt een zakdoek.

Héj mèlkt nie in enen émmer zónder
bójjem WWB 171 (hij melkt niet in een
emmer zonder bodem)

Dwz: hij weet goed op zijn duiten te
passen.

Wie nen bójjem kan maake, WWB 103
kan òk en maand maake! (wie een
bodem kan vlechten, kan een hele
mand vlechten)

De betekenis van deze zegswijze is
eigenlijk negatief: wie het moeilijkst
van een vak niet kent, kent dat vak niet.

Óns mòn hi te bóks òn! (onze moeder
heeft de broek aan, dwz: is de baas)
Schibbolet om het Osse dialect mee te
typen.

Dè pést ès Toone bóks! (dat past precies)

Wie bònne wil ééte
mach Markes nie fergééte! WWB 129
(wie bonen wil eten, moet zorgen ze
niet vòòr 25 april, het feest van Mar-
cus, te zaaien)

Wat je ook niet moest vergeten? Die
dag naar de kerk te gaan want dan
trok de processie: een smeektocht voor
de vruchten der aarde.

Raadsel:

Bót, *vöwl òv ewéech?*

(bot, vuil of zoek)

Op dit raadsel zijn nu eens twee ant-
woorden goed: mes en vrouw.

Graad van bothheid van een mes:

Zò bót dèdder miw bloe:te kónt óp
nò Keule kunt rééje! (zo bot dat je er
op je blote kont mee naar Keulen
kunt rijden)

Brannéttels kunde nòw gerust òn-
vatte want ze stééke dees mònt nie!
(brandnetels kun je nu gerust vastpak-
ken want ze steken deze maand niet)
Spreek als slijpsteen voor het ver-
nuft van kinderen die nog veel moe-
ten leren: brandnetels steken deze maand
niet maar jou wel.

Ghét ie.r niks in te bréngen ès leeg
briefkes. (je hebt hier niets in te
brengen dan lege briefjes)

Dwz: je hebt hier niets te zeggen.

broe:t òf mik (hard roggebrood of
zacht wittebrood)

Naam van een kinderspelletje: je springt
onverwacht omhoog tussen twee an-
dere kinderen, de handen steunend
op hun schouders. Wie dan doorzakt
= mik, de ander roggebrood.

Dónderet óp ene kòòlen dórrre,
dan is ten òllenge zómmer verlórre!
WWB 106

(dondert het op een nog niet bebla-
derde doornstruik, dwz in het vroege
voorjaar, dan is het de hele zomer
vies weer)

Rijmpje:

Diřk Dròl

scheet heel de kèrk fól!

Toe kwam meneer pestoor,

die viét em béj zen oor.

Toe kwam de kappelaan

èn die liet Diřk chaan

Rijmpje:

Mededeling: *ik hép sònnen dòòrst!*

Antwoord: *gò nò Jan de Wòòrst,*
want die hi en huntje

dè pist oe in oew muntje!
(ik heb zo'n dorst! ga naar Jan de
Worst, want die heeft een hondje,
dat pist je in je mondje)
Hetzelfde rijmpje ook in WIJCHEN 41
maar dan met Jan van Dorst.

*Nie fréjve! èn èst moet, tan allie:n
mi ten éllenbooch!*

(niet wrijven, en als het moet, dan
alleen met de elleboog)
Uit de reeks: goede raad, en niet duur;
in dit geval te geven bij ooglijden.

*Wie sen èjge bewòdrt, bewòdrt chén
ròtte érpel!* WWB 199 (wie zichzelf
bewaart, bewaart geen rotte aardappels)
Wie goed voor zichzelf zorgt, zorgt
voor zijn hoogste goed.

Oew érte öwthébbe! WWB 197 (je
erwten uithebben)
Een wat duister gezegde, dat inhoudt
dat je je goodwill in je omgeving
door wangedrag hebt verspeeld.

Iemmez óp sen föllie kòmme! WWB 223
(iemand op zijn falie, of tabberd geven)
Zie ook onder *vésje* (vestje).

De gèèjt iz oover de wis! WWB 249
(de geit is over de wilgetwijg)
Duistere kreet bij het kaartspel, als bij
kwak de vierde aas bekend wordt.

*Ene gééert èn ene wis
die hòlde woor tie is
mar réjs fur den hòf
dè wòrt te gròf!* WWB 103
('n tweejarige en een eenjarige twijg
haal je waar die is, maar rijshout voor
de moestuin dat is te veel gevraagd)

Een soort wetsvoorschrift op rijm.

Verkoper: *geluk mid bésjje!* WWB 208
(geluk met het rundbeestje)
Koper: *de zeege mit chèt!*
(de zegen met het geld)
Wensspreuken tussen verkoper en koper.
Vandaar: *geluk cheeve* = verkopen.

Graz èn ènde-èèjer (groeizaam weer)

*Gruu.n moet er tusse Hòch Lievròw
èn Léch Lievròw inzén!* WWB 201
(dat groenvoer moet je inzaaien tussen
Hoog Lievrouw: feestdag van Maria
Hemelvaart op 15 augustus, en Laag
Lievrouw: Maria Geboorte op 8 sep-
tember)

Haaren èn wétte WWB 177

kan niemmez belétte!
(haren en wetten
kan niemand beletten)
Soort wetsartikel uit het onbeschre-
ven arbeidsrecht: haren en wetten ga-
randeren ook een zekere rustpauze.
Tot onze verbazing troffen we een ver-
want gezegde aan uit de wereld van
de bankbedienenden; deze hadden het
recht om bij tijd en wijle naar de wc
te gaan:
poep je niet, dan rust je toch;
komt de baas? Dan poep je nog!

*Verschéjnt te haavermòdn in mòj
weer, dan krédde ene mòjjen drög-
gen hèrfst!* (verschijnt de havermaan
in mooi weer, dan krijg je een mooie,
droge herfst)
Voor tekst en uitleg: zie onder *haa-
vermòdn* in de woordenlijst.

Òn oewwen **hak** si Kooba! WWB 227
(aan je hiel zei Coba)

Met de betekenis: mooi niet!

*Schèlle dè fuul ek nie, slòdn héddet
hart nie!* (schelden voel ik niet,
slaan durf je niet)

Imponeertaal onder ruziënde jongens.

Ròt men hòj, dan groeijt mene garst!
WWB 197

(rot mijn hooi, dan groeit mijn gerst)

Dat is het voordeel van een gemengd
bedrijf. Als het met 'n product tegen-
zit, gaat het met 'n ander juist goed.

Correctierijm:

wa?

*Ès ten hónt schét,
tan vélt er wa!*

(wat - als de hond schijt, valt er wat)

Deze zegswijze gebruikt tegenover
kinderen die een beetje te nieuws-
gierig vragen: *wa?*

Raadsel:

*Wétte wòrm nen hòdn oover en kar-
respoor trééjt?* (weet je waarom een
haan over een karrespoor stapt)

Oplossing: *mdèjt te wéjt féjnt um um
te loe:pe!* (omdat hij het te ver vindt
om om te lopen)

Liedje van verwijt:

*van de lööje piek
fan de lööjen hòdn*

Jèntje wil nie

nò de school toe gòdn!

Ze hi tren hórrèn afchestoe:te WWB 161

(ze heeft haar hoorn afgestoten)

Wordt in overdrachtelijke zin wel ge-

zegd van een vrouw die voor haar
huwelijk zwanger blijkt.

Prebeere doen de huntjes! (proberen
doen de hondjes)

Men bedoelt: niets proberen, be-
slissen, en aan het werk!

*Wie gén huu.r betòlt wòrt er òwt-
chezét!* WWB 267 (wie geen huur be-
taalt wordt uit zijn huis gezet)

Vaste uitdrukking bij het voor ande-
ren hoorbaar laten van een wind.

Scheldrijm:

De Huusselingse dikbille

wie:te nie wa se vréete wille.

Garstestròj òf charstekaf,

*door wòrre de Huusselingse dikbille
vét af.*

Aftelrijmpje:

*oole gestoole gekreege gekòcht,
khép mene jas nò de lömmert che-
bròcht!*

Het rijmwoord *gekòcht* is in strijd
met de H klankleer die *gekòcht* voor-
schrijft.

En roe:jbónte kat is nòjt chénne kòdter!
(een lapjeskat is nooit een kater)

De term *kat* betekent zowel kat in het
algemeen als vrouwtjeskat. Op deze bij-
zonderheid is het grapje toegespitst.

Zegswijze om kinderen te oefenen in
oplettendheid: een vrouwtjeskat noemt
men nooit kater.

Kéjke èz en kat tie kikfòrse véngt
(kijken als een kat die kikvorsen
vangt) Er slecht uitzien.

Dè krabbe de katte nie mér los! (dat krabben de katten niet meer los) Dwz: dit heb ik nu stevig vastgezet.

Ist kawt toorboove? (is het koud daarboven)

Plaagvraag voor buitengewoon lange personen.

Aachtrum ist kèrmes! (achterom is het kermis) Betekent: omlopen, want hier is de doorgang belemmerd. Vooral gezegd als je niet door de gang mocht lopen omdat die geschrobd, gedweild of geboend werd.

Ès ten boe.r kiep ét WWB 211
is ten boe.r òf te kiep siek! (als de boer kip eet, is die kip of de boer ziek)
De zegswijze slaat op de zuinigheid van de boer.

Kieppe moette jóng hébbe, koej aaw!
WWB 161 (kippen moet je jong hebben, koeien oud)

Kippen zijn het meest productief in hun eerste en tweede levensjaar. Daarna gaat er meer aan voer in dan er aan ei uitkomt. Dus: hoe eerder in de pot, hoe beter. Koeien daarentegen blijven tot in zeer hoge ouderdom productief. Wel is het moeilijk om een topkoe te fokken. Het kan jaren duren voor het lukt. Heb je er dan een, en krijg je er een mooi bod op? Niet doen!

Uit de reeks: door ervaring wijs.

Wilde baart kréjge, mènneke?
Dan moettoew kin mi katterónt in-sméere! WWB 214 (wil je baard krijgen,

ventje, dan moet je je kin insmeren met katterstront)

Bekend grapje in de sfeer van goede raad en niet duur!

Klèèn jaage de groe:te! WWB 247
(kleinen jagen de groten op)
Gezegd wanneer lage kaarten aan het begin van een actie worden uitgespeeld.

Kleuren is chèld beure! (kleuren is geld beuren)

Vaste uitdrukking als een rikker bij het kaarten een aas meevraagt in de kleur van zijn troefkaarten.

De lééste koe mak,t hékke toe! (de laatste koe maakt 't hek dicht)
Dwz: wie het laatst binnenkomt sluit tegen tocht en kou de deur.

Groeijen èz ene koejjestart (groeien als een koeienstaart)

Dwz: weinig, misschien wel niet groeien. Vooral gezegd van kinderen.

Kraakéjz is chén braakéjs (ijs dat kraakt, is niet gevaarlijk, want dit is taai en buigzaam)

Raadsel:

*Eens was ik jóng èn schoon,
ik droeg een blòwwe kroon.*

*Toen wért ik òwt èn stéjf
èn kreek een bant ómt léjf,*

.....

.....

*ik wért chestoote en geslaage
laater door vòrst èn vorstin gedraage.*

Oplossing: vlas.

Blijkens DE BONT-VOC 515 hadden de lege regels betrekking op het roten in

een sloot: en kwam ik daar weer uit,
dan had ik het verbruid.

Hédde gelooge? (heb je gelogen)
héllemòl nie! (helemaal niet)
swél, ksiet! (dat is wel, ik zie het)
wooròndan? (waaraan dan)
ònt swarte kröske óp oewwe kòp! (aan
het zwarte kruisje op je voorhoofd)
Dit zedekundig dialoogje is niet al-
leen gebaseerd op de humane voor-
schriften voor tussenmenselijk ver-
keer, het wortelt ook in de diepten
van een nog magisch verleden.
Zie ook onder *vlèk*.

Kröws fur oe:ge, nòjd bedrooge! WWB
247 (kruis voor ogen, nooit bedrogen)
Vaste uitdrukking bij het kaarten als
een klaveren aas wordt meegevraagd.

Krullen int hòr, strónt in de ròmmel!
WWB 225 (krullen in het haar, koei-
enstront in de melk)
Dwz: een boerin die veel zorg be-
steedt aan haar uiterlijk, doet dit ten
koste van haar werk.

Dik van léér, dun van sméér! WWB 238
(dik van leer, dun van smeer)
De bedoeling is te zeggen dat je meer
moet letten op de vulstoffen dan de
voedingsstoffen: een goede boterham
bestaat uit twee dikke sneden brood,
met daartussen sober beleg.

Scheldrijm:

*In Loe:n woone de Tu,rke,
die slòdpe dèsse snö,rke
èn die der èjge waase
mi snòt èn aase.*

Der hóng binne zòn lucht (WWB 146)
*dèw de karploech nò böwte moesse
trèkke wantie kónt óp te déél nie
haawe van de stank!* (er hing binnen
zo'n vieze lucht dat we de karploeg
naar buiten moesten trekken, want
die kon 't op de deel niet uithouden
van de stank)

Verhaal van graad en hevigheid dat
tot het volkscigen behoort: het wordt
steeds opnieuw verteld om te zeggen
hoe erg iets stonk, maar vooral hoe
leuk het is om te overdrijven.

*Dèwm nòch lang meugen hébbe, lusse
zal wél gòdn!* (dat we hem nog lang
mogen hebben, lusten zal geen pro-
bleem worden)
Deze zegswijze werd gebezigd bij het
pròste (proosten).

Er de zwarte man öwtstooke! WWB 239
(er de zwarte man uitstoken)
Dwz: ook de laatste zwart gebleven
steen in de oven nog wit-gloeiend
stoken.

Mèèj kaaw èn nat
fult boerreschuur èn vat WWB 196
(mei koud en nat vult de schuur van de
boer en diens graanvat)

*Zörg er vur dègge min flinke mèjt tóws
kòmt: tòdwsléégers hén allemòl wéj-
ver mi kòrte èèrem, vanweegent fòjje-
me!* WWB 262 (zorg er voor dat je met
een flink meisje thuiskomt: touwsla-
gers hebben allemaal vrouwen met kor-
te armen vanwege het vademen)
De bedoeling is te zeggen dat je een
bruidskeuze in ieder geval op zake-
lijke gronden moet doen; neem een

voorbeeld aan de touwslager die rijk wordt van de korte armen van zijn vrouw: touw toch wordt per vadem verkocht.

Uit de reeks: door ervaring wijs.

Ès te mèjt et schóttelwóttér lö kooke, mach se nõg in gen jórre tròwwe! (als de meid het afwaswater laat koken, mag ze nog in geen jaren trouwen)

Omdat ze nog niet geleerd heeft zuinig te zijn.

'tiz er énne van de lééste mèm WWB 207 (het is er een van de laatste tepel)

Bedoeling is te zeggen: een big van geringe kwaliteit, zwak, ondervoed, omdat hij in de struggle for life zich tevreden heeft moeten stellen met de laatste = achterste tepel die weinig moedermelk levert. Ook overdrachtelijk gebruikt.

Zeer algemeen de slogan: *mélk is choe.t fur élk!* (melk is goed voor elk)

Dat deze spreuk een allochtoon is blijkt al uit *mélk* dat in de mond van autochtonen niet melk betekent maar ondermelk.

Mèrt moet epril de zòdbloem geeve, epril moet mèèj de ròg-òòr geeve!

WWB 196. (maart moet april de zaadbloem geven, april moet mei de rogge-aar geven)

Maart moet de voorwaarde scheppen voor de bloesem, april de voorwaarde voor de vrucht van de rogge.

Et lòv is langer dan de mis! (het lof is langer dan de mis)

Een mis is belangrijker dan een lof

waarin alleen maar wat devoot gezongen wordt, en duurt dan ook langer! Dit als vermaning wanneer onderkleding onder bovenkleding uitkomt.

Dè moette Gòt èn de mólder mar schèèje! WWB 208 (bij dat moeilijke probleem moeten God en de mulder maar zeggen hoe het precies in elkaar zit)

De zegswijze is ontsproten aan een sociale misstand waar Chaucer al op gewezen heeft: dat vòòr de warenwet werd uitgevaardigd en geëffectueerd, niet alle molenaars even braaf waren. Wat er als roggemeel uitzag, hoefde dat nog niet te zijn. Pas toen de boerenbonden in de XIX eeuw macht verwierven, kon tegen malafide molenaars worden opgetreden met eigen maalderijen, monsteranalyses en ingrediëntenlabels met de percentages.

Mòòt hélt stòòt WWB 134 (maat houdt staat)

Na nadere informatie lijkt me de oorspronkelijke verklaring (eerlijk duurt het langst) het product van inlegkunde, toen de inhoud van het spreekwoord was vervaagd. Iemand herinnerde zich later als betekenis: matigheid houdt gezond! Dit in overeenstemming met WNT XV k 225 s staat houden = stand houden, niet vergaan, met als fraai vb van De Brune:

Middel-maet houdt staet,

On-maet vergaet.

Dat het in dit geval gaat om een slechts door de oudste generatie gebezigde zegswijze blijkt uit de ww-

vorm *hél*: jongeren zeggen in de jaren '30: *hawt*.

Gén néste, gén èèjer WWB 196 (geen nesten, geen eieren)

Nesten zijn kleine plekken in een staand gewas waar het graan toch nog is gelegerd: ze geven aan dat er sprake is van de hoogste opbrengst.

Oewwen èjge nòòt nèèje (je eigen naad naaien)

Dwz: je eigen weg gaan.

Enen nootenbòm, enen eezel èn en wéjf moette sméér hébbe, anders doen zet nie! WWB 105 (een notenboom, een ezel en een vrouw moeten geslagen worden, anders doen ze niet [wat ze moeten doen])

En fiets minnen ööjer (een fiets met een uier)

Een ambtenaarsfiets. De ambtenaar in de buitendienst was een regelmatige verschijning op de boerderij, vooral in de tijd van de Crisiscontroledienst. Zijn attribuut was een actentas. Daaraan kon je zien dat hij van hogerhand was gezonden. Zijn vervoermiddel was toen vooral nog de fiets: als ambtelijk rijwiel van verre herkenbaar, omdat die tas met dichtgedrukte overslag aan de stang hangend werd meegevoerd. De wijdverbreide uitdrukking was geen lang leven beschoren: als ik me goed herinner was ze afkomstig uit een der Brieven van Dorus uit de Hooghei.
wa hék nòw òn men fiets hangen? (wat heb ik nu aan mijn fiets hangen) wat gebeurt me nu?

Òrre dægger èrte in kunt sèèje! WWB 197 (oren zo vuil dat je er erwten in kunt zaaien)

Gezegde dat kinderen leert dat ze hun oren goed moeten schoon houden.

Spelend met kaarten en woorden werd bij het rikken wel opgemerkt: *gif méjn mar òsse: die hoevde nie te mèlke!* Dan zei men *òsse* (ossen) terwijl men *òðze* (azen) bedoelde.

Paasrijmpje:

le:n èèj - gén èè

twie: èèjer - nalv èèj

drie èèjer - nèèj,

vie.r èèjer - npòzzèèj

(een ei - geen ei; twee eieren - een half ei; drie eieren - een ei; vier eieren - een paasei) Met Pasen mocht je aan het ontbijt één paasei eten, en volgens rijmrecht waren dat vier gewone eieren.

Péjn immene rijk fant ròwk mèèje!

(pijn in mijn rug van het rogge maaien)

Gezegd ter typering van het klankkarakter van het Berghemse dialect.

De péjp in de mónt,

de bóks fól strónt! WWB 246 (pijp in de mond, broek vol stront) Werd tegen jongetjes gezegd om zeer jeugdige rokertjes te ontmoedigen.

Raadsel:

Wast ferschil tussen en zóg èn ene pestoe:r? (wat is het verschil tussen een zeug en een pastoor)

Oplossing: *die:n hi twie: rééj knuu:p, den aandre mar ie:n.* (de een heeft twee rijen met knopen, de andere maar één)

Réégen óp ten urste pòzdach
chift de koej gebròdje gras! WWB 196
(regen op de eerste paasdag schenkt
de koeien volop gras. Of juist heel
weinig?)

Regenliedje:
t reegent, et seegent
de panne wòrre nat
èn ès te boerre nò bét toe zéjn
dan kréjgoe réjstepap!
het regent, het zegent, de pannen wor-
den nat, en als de boeren naar bed
zijn, krijgen we rijstepap)

De daach kòmmen óp rééj! (de vol-
gende dagen geven elkaar de hand)
Dwz: kalm aan, morgen komt er weer
een dag.

Den urste roep, WWB 263
den twédde poep,
den dèrde scheet,
toe ha sem beet!
Dit kinderrijmpje werd opgezegd als
persiflage bij de drie afkondigingen
in de kerk (de zgn roepen) dat bep.
personen een kerkelijk huwelijk wil-
den aangaan. De afkondiging, drie zon-
dagen achter elkaar, stelde de gemeen-
schap in de gelegenheid eventuele
huwelijksbeletselen bekend te maken.

Zéjge doennoe hie.r de ròmm! (ze-
ven doen we hier de melk)
Dit als antwoord aan mensen uit Oss die
zéjge realiseerden ipv *zégge*= zeggen.

De sik stö dröch WWB 238 (de sik
staat droog) Het melkkannetje is leeg.
Landelijke beeldspraak: met sik
wordt de melkgevende geit bedoeld.

*Spulle mi schroe.ve den boe.r be-
droe.ve!* WWB 130 (spullen met schroe-
ven de boer bedroeven)
Technisch ingewikkelde zaken lig-
gen de boer niet zo.

Wie starte hi, kan vèlle verwaachte
(wie staarten heeft, kan vellen ver-
wachten)
Dwz: geen levende beesten (staarten)
zonder kans op dode beesten waar-
van hooguit de huiden nog wat op-
leveren.

De léeste stoe:t makt te bóttèr groe:t!
WWB 172 (de laatste stoot, met het
karnstaafje, maakt de boter groot:
voltooit het boteringsproces)
Ook in algemene zin: wie tot het
laatst volhoudt, slaagt.

Strónt vurróp (stront voorop)
Corrigerende zegswijze waarmee kin-
deren wordt geleerd zinnen niet met
ik te beginnen. Dus heel bescheiden:
Franz èn ikke en niet: ikke èn Frans.

Iemand die extreem verwaand is,
wordt wel gevraagd:
strónt, wie hìw gescheete? (stront,
wie heeft je gescheten)
Opmerking: in de Over-Betuwe werd
van de paupers van de steenfabrie-
ken wel gezegd: door den duuvel ge-
scheten!

Vur Sunt Jan réégenet nie hèndech
chenoech, nò Sunt Jan gaawèech-
tech teveul! WWB 196 (voor het Sint
Jansfeest regent het niet zo gauw
genoeg, erna al gauw te veel)

Sunte Metéjs chòjt enen hie:te stie:n ópt éjs! (S.Mathias, 24 februari, gooit een hete steen op het ijs: beëindigt de winter)

Mi te tóng óp sen klómpe (met de tong op zijn klompen) Dwz: aan het eind van zijn krachten: uitgeput.

héj wérkt in den tórre WWB 246
(hij werkt in de toren)

Dwz: hij verdient veel, net zoveel als de leidekker die extra verdient met gevarentoeslagen vanwege zijn riskant-hoge werkplek.

Héj spult er de vaan! WWB 232 (hij speelt er het vaandel)

Dwz: hij mag wel meelopen met de *hèrmenie*, maar niet meespelen op een instrument, alleen maar het vaandel dragen: meer spierballen dan talent voor muziek.

Ze groeijt èzne rèchte vèèrkesstart!
(ze groeit als een ongekrulde varkensstaart) dwz: slecht!

Zie ook WOORDENLIJST s *groeije*.

Iemmez óp sen vésje spòdwe WWB 224
(iemand op zijn tabberd geven)

visse WWB 249 (vissen)

Aldaar de volkse wijsheid: *gòdde sómmers fisse èn swinters finke, dan ligget spèk nie hèndig in oe kójp te stinke!* (ga je 's zomers vissen en 's winters vinken, dan ligt het spek niet gauw in je kuip te stinken)

In Munsterland weten ze dat ook volgens PIRAINEN: Fissen und jagen giff 'n hungrigen Maagen und ploddri-

gen Blaagen! Plodderig betekent dan ook: in vodden gekleed.

Witte vlèkken ób de nagels hoevde hëllemòl nie te hébbe!

Hoe kréjkze dan wéch?

Dur nie mér te lie.ge!

Leuk dialoogje op basis van het volksgeloof dat je voor elke leugen een witte vlek op de nagel krijgt.

Zie ook onder *kröske*.

Ès te vlinders flie.ge (WWB 200) (als de vlinders vliegen)

Met deze vaste uitdrukking wordt het moment bepaald van de eerste klaversnede: in volle bloei.

Ès te kat terèjge wést, krédde vòlk!
(als de kat zich wast, krijg je bezoek)

Héj bòdwe zò die.b dèt WWB 231
dónker wier in de voor! (hij ploegde zo diep dat het donker werd in de voor)

Veel gebruikte zegswijze om vooral kinderen zich te laten verbazen over zowel de diepte van de voor als de betrouwbaarheid van de spreker.

Zédde vuggelkez ònt fange?

(ben je vogeltjes aan het vangen)

Deze vraag wordt gesteld aan iemand die zich onzorgvuldig heeft aangekleed: zijn gulp vergat te sluiten.

Door higgert wéjff fan den bèkker ingezéete! (daar heeft de vrouw van de bakker ingezet)

Opgemerkt als er in het brood een opvallend grote holte wordt aange-troffen.

Getròwt fur de wét WWB 264
mar nòch nie furd bét!

(getrouwd voor de wet maar nog niet voor het bed)

Korte samenvatting door de volksdichter van het concordaat: je mag pas trouwen voor de kerk ná getrouwd te zijn voor de wet. Tussen beide huwelijken in, was je voor de kerk nog ongetrouwd, en het bed dus nog verboden.

Raadsel:

Ge gòjjet er wít óp, èn 't félt er géél af!
(je gooit het er wit op, en het valt er geel af)

Oplossing: *en èèj* (een ei, dat wit op het dak gegooid er weer geel vanaf valt)

Raadsel:

Wónder boove wónder,
twie: bulte booven
èn énnen ónder!

(wonder boven wonder, twee bulten boven en één onder)

Oplossing: boekweit of tarwekorrel.

Wörm? Umdè ne wörm génne pie.r is! (waarom? omdat een worm geen pier = regenworm is) Antwoord om van het vele gevraagd van kinderen af te zijn.

Zeege WWB 208 (zegen)

Afgeleid van de uitdrukking *de zeege mit chèlt!* (moge Gods zegen op het ontvangen geld rusten) is het znw *zeegegèlt*: een klein bedrag dat de verkoper na het ontvangen van de koop-som, vaak een gulden, aan koper teruggaf.

zeegel WWB 268 *Héj zal et seegel er wél oover geleet hébbe!* (hij zal het zegel er wel over gelegd hebben) De 'hij' wordt er in dit vermoeden van verdacht de zwangerschap te hebben veroorzaakt van een ongetrouwde moeder.

Zèèjk óp ene riek! WWB 232 (zeik op een mestvork) Dwz: pleister op een houten been.

Scheldrijm:

De Zéllantse Smòwse,
die pissen in der kòwse,
die pissen in der schoe.n,
de Zéllantse Smòwse
die wie:te nie wasse doe.n.

En zóg èn enen hie:r

die vréete mie:r. WWB 208

(een zeug en een heer vreten meer)

Antwoord op het verwijt dat een boer vraatzuchtig, hebzuchtig is.

Zie ook onder: *boe.r*

een twee drie vie.r véjfs sés seeve,
waar is Jan mét te méjt chebleeve?

Jan is nie hie.r,

Jan is nie daar,

Jan is mét te méjt naar Keevelaar.

Muziek en choreografie bij dit dansliedje in TEN BENSEL 328, de tekst op 334 met als afwijking niet Kevelaar maar Amerika.

Woor en zwaaluw wónt WWB 165
chö gén koe kepòt! (waar een zwaluw woont gaat geen koe dood)

Gezegde om het vernuft van kinderen mee te spitsen: zwaluwen nestelen hoog in de stal, en daar zijn geen koeien! (Zie ook onder: *brannéttels*)

WOORDENLIJST

WOORDENLIJST

aachter (achter)

ook in de uitdrukking: *ze boe.re veur bééter èz aachter!* (ze hebben veel kinderen maar verdienen weinig met de boerderij)

aachterén (achtereen, achterheen)
gullie moet aachterén töwskòmme van óns moedder! (jullie moeten onmiddellijk thuis komen van moeder)
zhén der goe.t aachtrén gezééte (ze hebben er goed achterheen gezeten: ze hebben er flink van gesnoept)

aachterum (achterom)

aachterum ist kermis (achterom is het kermis) Met de uitdrukking wordt bedoeld dat je om moet lopen om binnen te kunnen, bv omdat er net geschrobd wordt.

aart (aard, ook: schik, lust)

ze spulde me tòg, tha nen aart um der nò te kékje! (ze speelde me toch, het was een plezier om er naar te kijken)
zis wér töws: zha toor deren aart nie! (ze is weer thuis, ze had daar geen schik)

aase (as, asresten)

ind bakhöws wierre vroegger daase ópcheslaagen in den ónderoove! (in het bakhuis werd vroeger de as opgeslagen in de onderoven)

aat (altijd)

aat énder (altijd eender)

Deze aa opponeert met de aa van hij
aat (at): *háj aat aat alles!* (hij at altijd alles)

aawers (ouders)

lééven oew aawers nòch? (leven je ouders nog)

aawerwéts (ouderwets)

aawoe.r (ouwehoer: kletsmaajor)
den diejjen hört znèjge géér pròde mar veul hij nie te zégge: iis en aawoe.r! die hoort zich graag praten maar veel heeft hij niet te zeggen: het is een kletsmeier)

aawoe.re (ouwehoeren: veel praten maar weinig zinvols te zeggen hebben)

aawoe.re kaj goe.t mar woor hijt oover? (zijn rebbel roeren kan hij goed maar waar heeft hij het over)

achtermekòòr (achter elkaar, onmiddellijk)

ès chaans kwaame ze achtermekòòr òngetrójje! (als ganzen kwamen ze achter elkaar aangestapt)
gullie moet achtermekòòr van óns moedder töwskòmme! (jullie moeten onmiddellijk van moeder thuis komen)

Afbeelding XII

Deze mededeling in WWB 193 moet luiden: Afbeelding XVI.

affatte (afvatten: afnemen, zich bedienen)

vat tòch nòg ez af, oom Mònt! (bedien je toch nog eens, oom Herman)

afhéffe (afheffen)

door elkaar schudden.

Zowel bij VAN BEST als bij CALLEWAERT wordt afheffen vertaald met: couper les cartes.

afkléppe (afkleppen, omroepen)
bekend maken van nieuws van de gemeentelijke overheid door de omroeper.

aflie:ge (aflagen: afgraven)
zén diejje grónt afchelié:cht! (ze hebben het maaiveld van dat stuk grond verlaagd door de bovenlaag weg te graven)

afpròòte (afpraten, afspreken)
door wier me wa afchepròt! (daar werd me wat gepraat)
door héw tòch nòch niks oover afchepròt? (daar hebben we toch niets over afgesproken)

afszèjje (afzaaien)
bij nat weer telkens als het net even kan akkerland stukje bij beetje gereed maken voor (en vervolgens ook echt) inzaaien.

afszéjn (af zijn)
door wik fan afséjn (daar wil ik van af zijn, daar kan ik met zekerheid niets over zeggen)
zis ter van af (ze is niet bij haar verstand, ze dementteert)

afszétte WWB 228 (pissen)
VAN BEST s afzetten: afdrijven, purger.

afszméére WWB 127 (met cement bestrijken)
Hieraan toe te voegen: ook in de betekenis van afranselen.
Voor het verband tussen smeer en slaag zie men onder *sméér*.

afstoe:te WWB 161 (afstoten)
ze hitren hórren afchestoe:te! (ze heeft haar hoorn afgestoten)
Ook in overdrachtelijke zin. Zie daar-

voor ZEGSWIJZEN s *hórre*.

afstooke (afstoken: in brand steken, met een ruïne als gevolg)
zènder hówz èjgez afchestókt! (ze hebben hun huis zelf in brand gestoken)

afstrééje (afstrijden: tegenspreken)
dè wiv nie afstrééje! (op dat punt willen we je niet tegenspreken).

afswie:te (afzweeten)
héjje tèkkerke wa afchezwét! (hij heeft op dat akkertje wat afgezweet)

afwinne (afwinnen: voor zijn)
néjjòòr afwinne (voor zijn, de eerste zijn met de nieuwjaarswens)

akkerdeere WWB 71 (accorderen)
Nog toe te voegen het vb: *takkerdeertoor nie!* (het accordeert daar niet: man en vrouw hebben er ruzie)

al WWB 136
ook in:
wórrem? al dórrem! (waarom? al daarom); hier *al* als onderdeel van een schijnantwoord, dat ook kan luiden: *umdè ne wórm géenne pie.r is!* (omdat een worm geen pier is)
is tè al vlèjz dètter is? (is dat alle vlees dat er is)
is tè al appel dètter ònhéngt? (zijn dat alle appels die er aanhangen)
is tè al péér dè gin hówz hét? (zijn dat alle peren die je in huis hebt)
die sòkke stòp ik nie mér: tis ie:n gat al gat! (die sokken stop ik niet meer: het is een en al gat)

aldè (aldat: al)
Dit voegwoord gebruikt naast *al*:

aldègge me duuzzent chulde gaaft, kdint nie! (al gaf je me duizend gulden, ik deed het niet)
al gaavde malles wa ghat, kdint nie! (al gaf je me alles wat je had, ik deed het niet)

alle (allen)

mi oew x miw alle (met je allen)
mi oewwen x moewwen x miwwen alle (met je allen)
mi ónz x mónz x minz alle (met ons allen)
mi ónzen x mónzen x minzen alle (met ons allen)
mitter x mittren alle (met hun allen)

alledaach (alle dagen: elke dag)
den höws ströoje doew alledaach! (de woonkeuken bestrooien we elke dag na het vege met strooizand)

allemòl (allemaal)

met als nevenvormen:
ammòl (klem op laatste lettergreep)
èn nòw ammòl! (en nu allemaal)
ammel (klem op eerste lettergreep)
vur nen dolder neemwt ammel mij! (voor een daalder nemen we het allemaal mee)
Een alternatief voor *allemòl* is *gléjk* (gelijk). Zie aldaar.

allénnech (alleen)

bréngde de vròw mij? nie:, kòm allénnech! (breng je de vrouw mee? nee ik kom alleen)

alzenléève (alzijnleven: altijd)
hie.r iz allez alzenlééven tèjgeste! (hier is alles altijd eender)

amper (nauwelijks)

we kwaamen er amper òn te paas! (we kwamen er amper aan te pas)

Amsterdam dè iz en stat... WWB 23
Dat de stadsdichters in Munsterland ook het kunstje kennen van venijn op rijm, blijkt bij PIRAINEN waar Ahaus, Wüllen en Ottenstein de maat genomen wordt:

'Ausn is ne Stadt
Wüllen is noch wat,
Ottenstein is 'n Wottelgatt.'

angels (stekelige haren van de korenaar)

òn daare van ròg èn garst sitte van die smérrege angels! (aan de aren van rogge en gerst zitten van die vervelende haren)

Aren met angels wel gebruikt voor een 'wreed' kinderspel. Je stopte dan bv een gerste-aar bij iemand onder de kleren. Dan kroop die aar als op eigen kracht bij iedere beweging van het slachtoffer over de blote huid verder op ontdekkingsreis. Met alle onaangename sensaties van dien. PIRAINEN omschrijft het begrip voor West-Munsterland als: Granne an der Ähre von Gerste u. Rogge. Hiermee zijn we in de buurt van de 'granen' van Reintje de Vos. Men zie hiervoor HUISSEN 99: graone: snorharen.

GOOSSENAERTS heeft tangel, en merkt op: Ned. angel, waar de t vandaan komt, kan ik niet gissen.

Ant - Antoon WWB 309

Aldaar beide hoofdletters A abusievelijk verwisseld.

apseluussie (absolutie: vergeving voor bedreven kwaad na rouwmoedige belijdenis in de biecht)

Ook in overdrachtelijke zin: *jónges, zuwm den apseluussie dan mar geeve?*

(jongens, zullen we hem dan maar vergeving schenken)

aslòdj WWB 142 (lade van de kar-as).
Toe te voegen betekenis 2: (aslade van de kachel)

atfiezzeur (adviseur)
ieddere katteliekke vreeneging ha vroegger ene geestelek-atfiezzeur!
(iedere katholieke vereniging had vroeger een geestelijk adviseur)

avdoen WWB 184 (afdoen: couperen)
Een andere, in H niet gebruikte, term luidt: blokstaarten, in MW 46 terug te vinden voor pijnlijk straffen.

baater WWB 309 (ik sla)
Deze aa opponeert met de aa van **baater** (ik bad er)

bach - bagge WWB 34 (big, mv biggen)
Het Berghems *bawge* voor biggen niet teruggevonden in MW 25 vv dat bag-bagge vermeldt.

bak (bak: krib, trog)
dróp léte òf se den bak òk choe.t leech frééte! (erop letten of ze de bak ook goed leeg vreten)
Zie ook de staande uitdrukking met bak onder ZEGSWIJZEN.

baldekéjn (baldakijn: troonhemel van textiel)
Deze overhuiving boven het Allerheiligste werd op vier stokken in een sacramentsprocessie meege dragen. *wódded baldekéjn mijdraagen in de persèssie, dan moeste èz boe.r goe.t òngeschrivve stòn bé de pestoe:r!* (wou je 't baldakijn meedragen in de pro-

cessie, dan moest je als boer goed aangeschreven staan bij de pastoor)

balk WWB 309 (balk)
Toegevoegd dient het mv: *balker*.
en boerderééj hóng vroegger nie òb de muurre rónдум, mar óp en geraamte van èjke balker (een boerderij rustte vroeger niet op de muren rondom, maar op een geraamte van eiken balken)
Opmerking: voor jongere mensen was het mv niet *balker* maar *balke*.

balke, den WWB 309 (de hooizolder)
De laadvloer van deze berging bestond uit *schulfhowt*, hooischelvenhout van dikke takken en telkens daarop in dwarsrichting dunner. Als deklaag werden ook wel *schòdre* = vlechtwerken van hout gelegd.

NEDER-BETUWE en GROESBEEK geven onder de oude meervoudsvorm *balker* het enkelvoudige begrip *zolder*. Vroeger zal men gezegd hebben: het hooi ligt op de balken. Dat dit meervoudig begrip zich heeft verenkelvoudigd onder invloed van de *zolder* blijkt ook uit de n van *den balke*: die kan daar alleen maar staan als de spreker denkt met een enkelvoudig woord van doen te hebben. Zo is er ook sprake naast *ene zólder van enen balke* (hooizolder) en *enen balk*: een en niet meer dan een balk.

PIRAINEN geeft het mannelijke woord *Balken*: Bodenraum über der Tenn.

balköwne WWB 310 (donderjagen)
MAAS EN WAAL: *baelduwne*, NEDER-BETUWE: *balduine*, HUISSEN: *balkeniëre*.
WNT geeft de vorm *baljaren*, met als grondbetekenis *dansen cq springen*, en leidt het woord af uit het It. *bal-*

lare = dansen. Hierbij sluit nog het dichtst aan Swanenberg: Oost-Bra-bants 87 met de vorm ballezjoere voor nutteloos rondhangen.

Mogelijk hoort GROESBEEK: balle-goï.e = in de weer zijn, ook tot het hier besproken cluster.

bange (bangen, bang zijn)

ge hoeft er nie vur te bange! (je hoeft er niet bang voor te zijn)

Dit merkwaardige ww ook gelezen op een Duitse teletekst. Verder gere-gistreerd in WIJCHEN 13, MAAS EN WAAL 69 en MW 29.

batteng WWB 57 (meskant bezaagd houtdeel: zo'n 6 cm dik, met een breedte van 10-23 cm, badding)
tiggent wéchsakke begiw min bat-teng! (tegen het wegzakken begin-nen we met een badding)

bazzeloe.n WWB 220 (boezeroen: werkbloes, overhemd voor elke dag) In het Noorden van ons taalgebied is een boezeroen een onderhemd, in het Zuiden een overhemd. In beide gevallen is het allerminst een modieuze dracht! Het Franse peetwoord bour-geron betekent: courte blouse de tra-vail en grosse toile, en heet bij ROBERT verouderd. Het verschil met *den bloes* is dat deze laatste een kraag heeft: *ed bazzeloe:n* moest het doen met een heel smal randje. Naar de kerk ging de boer met *en ooverhémt*: aanvan-kelijk ook zonder kraag, maar op het halsboordje paste *ene lósse kraach*, die met een koperkleurig *boorde-knöpke* werd vastgezet.

Daar het woord bourgeron pas 1842 in het Frans opduikt kan de volgende genealogie worden opgesteld: tot hal-

verwege de XIX eeuw overheerst *de keel* (kiel). Daarna is *ed bazzeloe:n* even hoogmodisch, tot dit moet wij-ken voor het *ooverhémt* ± 1900. Deze orde is niet strict lineair. Oud en nieuw blijven elkaar overlappen. Zo heb ik in mijn jeugd niet alleen zelf nog de stoere jongenskiel om de schouders ge-had: in diezelfde periode droeg de huisschilder als laatste nog de werk-kiel, weliswaar niet blauw geruit, maar wel in beroepseigen wit.

bé (bij)

ikander mi men verstaant nie bé! (ik kan er met mijn verstand niet bij)

zis choe.d bé (ze is goed geïnformeerd, pienter)

zis nòch choe.d bé (ze is nog niet dement)

(gezegd tot de korenmaaier:) *van-daach hoevde nòch nie te kòmme want se zéjn mid béjne nòch nie bé!* (van-daag hoef je nog niet te komen, want ze zijn met het binden nog niet bij)

hédde téjd bè? (heb je tijd = een horloge op zak)

hédde gèld bèw? (heb je geld bij je)

héj ha nikz bé (hij had niets bij zich)

bónz, bòllie, bullie, ballemò! (bij ons, bij jullie, bij hen, bij iedereen)

bedanke (bedanken)

Vooraf in de vaste uitdrukking: *dèg-ge bedankt sét, dè wétte!* (dat je bedankt wordt, dat weet je), zijnde een objectieve formule voor persoon-lijke gevoelens van dankbaarheid.

Verder speciaal voor het bedanken van biggen, in WBD I 839 omschreven als: 'Het gebaar dat kleine biggen (in de Franse versie porcelets, zie onder *poer-ke*) vaak maken en dat daarin bestaat, dat ze meestal vlak na het voederen

naar de neus van het moederdier gaan en daar hun neus tegen aanduwen'.

bèèje (beiden)

mi oew x miw bèèje (met je beiden)

mi oewwen x moewwen x miwwen

bèèje (met je beiden)

mi óns x mins bèèje (met ons beiden)

mi ónzen x mónzen bèèje (met ons beiden).

mütter x müttren bèèje (met hun beiden)

bèèjere WWB 166, 207 (beieren)

Voor dit beieren = slaan tegen een castratiewond, zie men ook Fred Timmermans: LUIDKLOKKEN EN BEIARDEN IN NEDERLAND² p 165: beieren (het met een houten hamer van buiten op de klok slaan)

Zie ook KLUGE s beiern: mnl beiaarden: die unbewegten Glocken mit dem Klöppel anschlagen...

bèèks (bah wat vies)

Zie ook: èèks.

béést (best)

vir de béést bwòdre! (voor de beste gelegenheden bewaren: voor zon- en feestdagen)

bé foej! (wat erg!)

bé foej, wanne mòdder ónder oew klompe! (vreselijk, wat een modder onder je klompen)

bé-gegéete (bijgegeten)

hěj kwaam wér wa bé, toej waar bé-gegéete (hij kwam weer wat bij, toen hij genoeg had gegeten)

begòje WWB 264 (begaden: waarderings verspelen)

Bij A.Coolen PEEI.WERKERS 18 ook het

standwoord gaaien, met de positieve betekenis van waarden: 'Maar als er geld in huis kwam, dat het er zóó weer uitvloog, dat gaaide hem niks'.

béhaawe (bijhouden, aanreiken)

ès choewwen bòrt éfkez béhaawt, oomen-doorez, dan schép ik oe nòg ez óp! (als je je bord eventjes aanreikt, Oom Dorus, dan schep ik je nog eens op)

béjjén x bjén (bijeen)

ge moet tie rèsjes hòj béjjén scharre! (je moet die restjes hooi bij elkaar harken)

békénne (bekennen)

de vereiste soort kaart spelen.

ès iemmez harte hi èz die gevroocht wòrre, moettie zòk speule, zéch mar bekenne! (als iemand harten heeft wanneer die gevraagd worden moet hij ze ook spelen, zeg maar bekennen) Zie ook onder: *verzaake*.

bèkkerzbocht (bakkersonkruid, pot-
hoofdplant)

Aldus heet in enge kring (Dieden) het knopkruid, omdat bakker W.Gijsbers dit onkruid vanuit Wijchen had meegebracht. Dit onkruid vooral in Dieden te vinden, op het eind van de zomer in aardappel- en bietenvelden.

bé-kòmme (bijkomen)

toer te wèjnech wèj waar verdruu: g-de de koei mar ze zéjn intusse wér goe.d bégekómme (toen er te weinig gras was gaven de koeien minder melk maar ze zijn intussen mooi terug op het oude peil)

bérrech WWB 206 (berig, bronstig) ook gezegd van andere zaken: drei-

gend, onheilspellend:

wast tóg en bérrege lócht fan-daach! (wat is het toch een dreigende lucht vandaag)

Bêrtesken Arts (Bertusje Arts)

Naam van een mijner zegslieden die ruim een halve eeuw geleden WOORD EN WERELD VAN DE BOER hebben mogelijk gemaakt. Zijn naam hier ook op schrift gesteld om te laten zien hoe de -n van het verkleinwoord voor klinker of gunstige medeklinker zich vanuit de Middeleeuwen nog steeds laat horen.

beschie.te (beschieten: toereiken, voldoende effect hebben, helpen)

zòn bietje sôjker in de rebèrber? dè beschiet er niej òn! (zo'n beetje suiker in de rabarber? dat is bij lange niet genoeg)

Opmerking: hoort wel bij het ww *schie.te* (opleveren) als gebruikt bij het dorsen: *dizze wèjt schiet choe.t!* (deze tarwe heeft nu een goede opbrengst)

beschöwtje (beschuitje)

Specialiteit binnen volksgebruikelijk spelletje waarmee kinderen worden gefopt: *wilde sómz en beschöwtje? Jaa, dè willek!* (wil je soms een beschuitje? Ja dat wil ik) Het beschuitje bestond dan uit een vuist waarmee de kin werd vastgepakt en zgn liefkozend geknepen. Minder geïsoleerde bijzonderheid dan we aanvankelelijk dachten. NANNINGS 183 vermeldt onder zegswijzen in verband met het bakkerswezen: iemand een beschuitje geven (iemand iets onaangenaams doen ondervinden)

beslach (beslag)

in het register tweemaal opgenomen, met 141 en 268 vòdr *bekant* en, op de juiste plaats, vòdr *beslòdn* met 183 en 229. De paginaverwijzingen zijn echter juist.

béssem WWB 132 (bezem)

Ook in de uitdrukking *den béssem ówtstééke*: de bezem uit het raam steken om de in aanmerking komende jongens te laten zien dat de ouders van het meisje niet thuis zijn.

bestélle (bestellen, order plaatsen)

lòk marz beginne mi séjfttech sèkskes kunstmist te bestélle! (laat ik maar eens beginnen met 50 zakjes kunstmest te bestellen)

khén mis min bzónder intènsie bestélt fur daander wéék: dan zéw véjventwéntech jòdr getròwt! (ik heb een mis met bijzondere intentie besteld voor komende week: dan zijn we 25 jaar getrouwd)

bé te zétte hébbe WWB 184 (energie over hebben, te missen hebben)

Deze uitdrukking abusievelijk niet opgenomen in het register.

we hébbent mènneke goe.t waargenómme: nònnen dag in 't hòj haj nie feul mér bé te zétte! (we hebben goed van 't mannetje geprofitteerd: na een dag in het hooi had hij niet veel meer te missen)

De uitdrukking ook bij PIRAINEN: he hátt nich vull bi te setten (kann gesundheitlich oder finanziell nicht viel machen).

Voor de Kempen noteert GOOSSEN-AERTS s bijzetten: zijn eigen bijzetten, van een trekdier dat op een bepaald ogenblik hard trekt.

betrééje (betreden)

het bevruchten van de hen door de haan.
Zie voor een synoniem: *rééje* (WWB 211)

bétstééjplank (bedstedeplank)

plank die op z'n kant staat aan de voorzijde en over de hele lengte van een bedstede tegen eruit vallen aangebracht.

in de bétstééjplank zaat duk en öwtchesnóyje hartje! (in de bedsteep plank zat dikwijls een uitgesneden hartje)

bé-vòrste x **vòrste** (vorsten, ww)

we moette den dékker lòdte kòmme, héj moet te vòrst hòchnòddeg bé-vòrste! (we moeten de rietdekker laten komen, hij moet de nok van het dak herstellen)

beun (beun, legplank)

In de jaren '30 ook gebruikt voor een afdeling in een schoolétui.

khép fan Sunterklòds en schooletwie gekrigge mi fie.r beune! (ik heb van Sinterklaas een schooletui gekregen met vier opbergvakken)

beunhòdze WWB 271 (beunhazen)

Opmerking: de aldaar genoemde 20% als schadeloosstelling voor de malafide schijnkopers op de veilingen zal wel een vergissing zijn!

bibbere WWB 310 (beven, rillen)

Het in Brabant veel gehoorde reren x rijeren in H volstrekt onbekend, tot onze verbazing echter niet in de aangrenzende gemeente Wijchen. Men zie DE BONT VOC: 524 en WIJCHEN 79.

bie:n WWB 181 (been - benen)

Het woord poot voor paarden vooral als dat been gezien wordt als een en-

kelvoudig voorwerp:

stón dè pèrt minne poe:t óp mene voe.t! (stond dat paard met een poot op mijn voet)

bierhöws WWB 74 (bierhuis)

niet opgenomen in het register. De precieze betekenis, op 74 niet beschreven, heugt me na 50 jaar niet meer.

bikkel WWB 300 (kiezelsteen)

Het woord werd niet opgenomen in het register, waar het geplaatst had moeten worden met het paginanummer 300. Het mv zowel *bikkels* als *bikkele*, deze laatste vorm in MAAS EN WAAI, ook wel gerealiseerd als *biggele*.

binnegeut WWB 120 (bewaarvertrek)

Deze ruimte kennelijk onder te brengen onder het WBD-lemma melkhuis, in 171: 'deel van het boerenhuis waar men de melk verwerkt en bewaart.'

blat (blad)

Het normale mv *blòdjer* (bladeren) maar *blaaaj* (bladen) voor p uit een boek of brievenbloc.

ze schreev nén brief van drie blaaaj! (ze schreef een brief van drie velletjes)

blékjasse (peultjes van zekere kwaliteit)

Het woord als zodanig geeft af aan wat voor kwaliteit wordt bedoeld: ze zijn te oud. De hauwen of jassen zijn dan zo hard geworden als *blék* = blik.

blékte WWB 211

transitief en intransitief ww: *blékte gé éfkes men èèj, ed blékt nie!* (pel jij even mijn ei, het laat zich zo lastig pellen)

blie.k WWB 39 (blei)

In het register achter dit woord pagina-nummer 40 schrappen.

bliksem, hie:te (hete bliksem)
stampot van appels en aardappelen. Men zie ook NEDER-BETUWE waar hete bliksem wordt omschreven als: 'appels met sperziebonen en spek'.

blikseme (bliksemen)
Ook in de betekenis van: ondergoed laten zien door het tijdens het dragen op ongepaste wijze onder bovenkleding te laten uitkomen: *ge bliksemt!* (je laat je ondergoed zien)

bloe:te WWB 175 (bloten)
Cfr. ELLING 450: afblöoten: abräumen der Deckschicht beim Tongraben.

bloe.tèèj (bloedei)
dwz: een ei met inwendige bloedsporen, en daardoor voor de handel onaanvaardbaar.
èw dèèjer schòdwe, kuw zien òfter en bloe.tèèj tusse zit! (als we de eieren schouwen, op een lichtbak zetten, kunnen we zien of er een bloedei tussen zit)

blööje (bloeien / bloeden)
Gefossileerd ww, dat enkel nog gebruikt werd in herinnering aan de koperen potten en pannen, die vertind werden voor gebruik in de keuken. Dat laagje tin moest kopervergiftiging voorkomen. Maar door de jaren heen werd dat laagje tin dunner en dunner, tot het koper met zijn groene oxide doorbrak. Dan zei men: *die pan die blööjt!*
Voor een Duitse pendant leze men Reinhard Haller's BÖHMISCHE MADONNEN IN BAYERN 35: Besonders strahlend geben sich die Kronen. Die

Farbchemie spricht hier vom sogenannten 'Waschgold' oder 'Falschgold'. Grundlage bildet ein Silbermetallbelag, der auf Kreidergund kam und mit gelber Farbe versetzt wurde. Die nachfolgende Reaktion täuschte im Endzustand eine Vergoldung vor. Das 'Silber' schwärzt bisweilen nach und blutet durch.

Bij een bloeiende pan groent het koper natuurlijk na. Volgens de H klankleer beantwoordt dit *blööje* aan ABN bloeien. Het WNT II, kolom 2890: 'bloeien wordt ook gezegd van iets dat opzwellt, of iets afscheidt,' met een vb uit Vlaanderen van De Bo over bloeiende kanker die gedurig opengaan de botten voortbrengt. Verder wordt hier opgemerkt dat de stambomen van bloeden en bloeien zo dicht bij elkaar staan, dat we maar niet tussenbeide komen.

Blooke Pòdse (Beloken Pasen)
de zondag na Pasen, waarmee dit feest wordt besloten = beloken.

blòdwwèrveréj (blauwververij)
Toen ik rond 1950 vernam dat de rook van brandend *blòdww léjnde* (WWB 183: blauw linnen) als geneesmiddel werd gebruikt, ontging me het specifieke van de term. De zegsman bedoelde niet te zeggen: gewoon een lapje stof, bv van een moderne blauwe overal. Hij had een soort textiel op het oog uit de tijd lang voor hem, toen ook de volwassen mannen nog een blauwe *keel* (kiel) droegen, gemaakt van een stof die ze zelf van eigen vlas wonnen. Bij de boeren heb ik nog de spinnewielen, hekels en repels zien liggen uit het verre verleden waarin ook het trekpaard met

rook werd genezen, althans behandeld. De rooktherapie en het *blòðw lèjnde* horen bij elkaar. Het gesponnen vlas werd op een kruiwagen naar Grave gebracht, waar het in de *blòðwvèrveréj* van het *gaasthöws* werd blauw geverfd. Van enige weefactiviteit verder nooit iets gezien of vernomen.

blòðzboks (blaasbroek: plusfour) kuitbroek die beneden de knie werd dichtgebonden met een overlap van 4 inches, zodat ze een ballon- of blaasvormig aanzien kreeg. Omstreeks 1935 hoge jongensmode. Vluchtig mode-woord bij uitstek.

wa bòllie enen dròllevanger iz, dèz béjjónz en blòðzboks! (wat bij jullie een drollenvanger is, dat is bij ons een blaasboks)

blòwléggòr WWB 213 (blauwlegger: roodstaartje)

Dient aldaar gelezen als *blòwlégger*. Roodstaartje dus, maar als in VOGELS 157 de eindstand wordt opgemaakt inzake de benaming van de heggenmus, blijkt het meest frequente woordtype voor deze scharrelaar: blauwlegger. Hoe kleiner het plantje, het beestje, hoe liever de boeren zich vergissen. Toch heb ik in 1936 goed gekeken: ook het roodstaartje legt blauwe eitjes!

bluts (deuk, kneuzing)

diejjen appel is nie géf mér, der zit enen bluts in! (die appel is niet gaaf meer, hij is gekneusd)

Zie ook: *duts*.

bócht WWB 164 (nageboorte)

Toe te voegen: *er den bócht afmèlke*

(er de nageboorte vanaf melken) dwz: de nageboorte los maken door er langzaam overheen te strijken.

Een andere uitdrukking: *den bócht ópknuppe* (de nageboorte inkorten door er knopen in te leggen). Een handwijze die vooral werd toegepast bij merries. Deze konden dan de nageboorte niet meer over de grond slepen.

boelschèèjer (boedelscheider, notaris) *den aawe Piet fan Aar hat nie oover ene netaares mar oover enen boelschèèjer* (de oude Piet van Aar had het niet over een notaris maar over een boedelscheider)

MAAS EN WAAL 71: boelslichter, samengesteld met boedel + slichter. Dit laatste woord dan van slichten = gelijkelijk verdelen.

NEDER-BETUWE 12: boelschaaiing voor boedelscheiding.

Boerrebonzblat (Boerenbondsblad) het wekelijks orgaan van de NCB, waarvan het emancipatoir belang voor de beroepsgroep van onschatbare betekenis is geweest.

héddet òk cheléeze, Hènt, ind Boerrebonzblat fan van de wéék? (heb je het ook gelezen, Hent, in het Boerenbondsblad van deze week)

boest WWB 150 (bast: bolster)

GROESBEEK 45: boest, mv buust.

Bij Antoon Coolen: DE GOEDE MOORDENAAR 65: 'Toen... de noten waren gevallen of afgeslagen in hun bittere boetsen...'

boetse x **bótse** WWB 80 (botsen) toegevoegd dient nog te worden de mededeling dat *boetse* enkel voorkomt in een kinderspelletje waarbij

de lengte van twee personen wordt vergeleken: wie is het grootst? Een derde kind, de meter, laat dan de hoofden pijnlijk botsen.

bóks WWB 311 (broek)

dè pést ès Toone bóks! (dat past als Toon z'n broek), dwz: precies.

Hierbij: *enen bóksenbaant* (broekband) en *bóksepéjp* (broekspijp), en *bóksetès* (broekzak) In plaats van: het in de broek doen, zegt men in H: *in de bóks doen*.

Zie verder onder *bóks* in ZEGSWUIZEN.

bòlder WWB 254 (knikker van iets groter formaat)

BALGOY 11 kent het ww naobulderen. WIJCHEN 17 omschrijft buldere als knikeren.

bòlleje WWB 228 (baliën: gaan = te veel van huis zijn)

Het ww ook in MAAS EN WAAL 69 voor: rondstruinen. MW 57 geeft onder *bòllievat*: onhandige vrouw, onder *bòlliebète*: onzin praten. Dit laatste doe je vooral als je uitgaat, op visite bent.

Dat het ww ruimer bekend is, blijkt uit VAN DALE 1950: aanbaliën, alleen in de gew. uitdr komen aanbaliën: moeizaam komen aansukkelen.

bòllie WWB 311 (zwerfzieke vrouw) hierbij hoort het ww *bòlleje* = rondzwerven.

MAAS EN WAAL vermeldt wel het ww 'ballië' maar niet het bijpassende znw.

bòm-éért (boomaarde: verweerd hout en bladwerk uit holle knotwilgen, gebruikt in bloempotten)

Zie PIRAINEN s. Boom-earde: Erde in hohlen Bäumen mit verrottetem Laub-

und Holz, als Blumenerde benutzt.

bónze (bonzen)

Afwijkende verledentijdsvorm: *bónste*, als ook in Utrecht blijkens VSU 51.

bòdn (baan: meestal met bomen omzoomde provinciale weg)

ze zéjn mittren òwto vróngelukt ób de Bósse Bòdn! (ze zijn met hun auto verongelukt op de Bossche Baan)

boordeknöpke (boordenknoopje)

Zie hiervoor onder *bazzelo.e.n*.

bòds (baas)

In deze klankstand kwam het woord nog slechts voor in de samenstelling: *fónzbòds* (fonds baas: bestuurslid van het veeverzekeringsfonds) De òd-klank bleef ook bewaard in verkortingspositie: *kundem bòs?* (kun je hem baas) Normaal zegt men *baas*: *is ten baas tòws?* (is de baas thuis)

boovenòn (bovenaan)

boovenòn hónge de mójste prøjme! (bovenaan hingen de mooiste pruimen)

bòdwe WWB 149 (ploegen)

met de samenstellingen:

ónderbòdwe (onderploegen)

urst moettoe de mist ónderbòdwe! (eerst moeten we de mest onderploegen)

umbòdwe (omploegen)

de haaver stò te pratte, die bòdwoe um! (de haver groeit niet, die ploegen we om)

bót (bot: lomp)

ene bótte mins (een lompe kerel) ook in de bijnaam: *de bótte Piet*.

bótschappe (boodschappen)

zwów nõg bótschappe doen! (ze wil-

de nog boodschappen doen)

böwl, bölleke WWB 55, 246 (zak, zakje)

Voor dezelfde zaak:

HUISSEN 143, 144: toewt, tuutje;

MAAS EN WAAL 131: tuut;

NEDER-BETUWE 122: tuutbuil naast tuutje;

WIJCHEN 101: tuut naast toët.

Tot slot van de grensgevallen BALGOY 65: toeët, tuutje en bulleke. Zie voor de oe-vormen ook onder *paapetoe.te*.

Opmerking: toet, tuut of tuit, al deze benamingen vanwege de spits toelopende vorm. De *römtöojte* (melkbus-sen) zullen oorspronkelijk een konische vorm hebben gehad. Het *drinkestöjte* was tijdens het interbellum zeg maar een veldflesje, van gemailleerd blik. Het liep naarboven spits toe. Op die spits zat een klein oor. Je sloot het met *ene stöp* (kurk). Dat oudere exemplaren van koper of aardewerk werden gemaakt blijkt bij ELLING: 457, 458. Daar ook de term Koffietöite!

böwte dè (buiten dat: behalve dat) *böwte dèt en deegelek dërken is, isse nõch knap òk!* (behalve dat het een degelijk meisje is, is ze nog knap ook)

böwteslöwte (buitensluiten)

Dit woord enkel overgeleverd in gesprekken over het feest van de kinderen die op Thomasdag (21 dec) de meester uit de school jaagden en vervolgens de toegangsdeur op slot deden.

böwzel (bostel, paardenvoer) *ónze vödder hat nõg oover böwzel, mar dè spul hëw nõjt chezien, èn dè woort hé wéj dan òk nõjt chebrökt!*

(vader had het nog over bostel, maar dat spul hebben we nooit gezien, en dat woord hebben we dan ook nooit gebruikt)

brèèje (breien)

Het woord werd nog een enkele keer gebruikt door terugblikkende ouderen als ze het hadden over het *brèèje* = vlechten van horden en scharen.

bréékwoòr (breekbaar: aardewerk, porselein)

wéj zégge bréékwoòr mar hie.r oover de Mòds maake ze der bréékbewòòr van! (Wij zeggen *bréékwoòr* maar hier over de Maas realiseren ze *bréékbewòòr*)

brèm WWB 106, 231 (brem)

De uitdrukking *zò zoe.r èz brèm*, dwz *zèer* zuur, is merkwaardig omdat niemand wist waar dat *brèm* op sloeg. In Huissen vernam ik dat fruit van een omgewaaide boom die overleeft, bremsachtig smaakt: bitter.

Bremmerig voor zuur in Barneveld wordt WNT III k 1271 vermeld als mogelijk afgeleid van in azijn ingelegde kappers van de brem. Met in k 1270 de mededeling dat bloembotten van de brem in zout, pekkel of azijn ingelegd, als toespijs dienden ipv kappers. Daarmee vervalt wel mijn veronderstelling van WWB 106 dat gemelde zuurgraad af te leiden zou kunnen zijn van de zure braam. Niet waarschijnlijk, ook al omdat men in H niet *brèmbééze* zegt maar *brambééze*.

brènderech WWB 207 (brandiger)

Hierbij dient toegevoegd het moederwoord: *braant*: een wat onbestemde ziekte met koorts en uitslag.

brèsssem (brasem, bepaalde soort vis)
zén enen brèsssem gevange! (ze hebben een brasem gevangen)
wan giestere tòg ene mòjje brèsssem in de fòjk! (we hadden gisteren toch een mooie brasem in de fuik)

brét WWB 139 (bred, plank, bord)
zis so stèjv èz en brét (ze is zo stijf als een bred)

briefke (briefje)
dè cheewk oe óp en briefke! (dat geef ik je op een briefje), dwz: dat verzeker ik je.

Zie ook WNT s brief 'Een stukje papier, op zekere vastgestelde wijze beschreven of bedrukt, ten einde te kunnen dienen als bewijs...'

ghét hie.r niks in te bréngè ès leech briefkes! (je hebt hier niets in te brengen dan lege briefjes), dwz: je hebt hier niets te zeggen.

Zie verder onder ZEGSWIJZEN

briensele WWB 179 (hinniken)
Dat het hier gaat om een iteratief blijkt uit MW 63: brienze voor hinniken.

brillejuut WWB 225 (brillejood)
Klasgenoten die een bril moesten gaan dragen vielen op en werden uitgescholden voor *brillejuut*, ook wel voor: *schééle juut!* (schele jood).

Het tweede bestanddeel werd niet meer begrepen als jood, wat ik kan weten omdat ik in de jaren '30 deze scheldwoorden zelf vaak heb gehoord en gebruikt. Praat me dus niet van antisemitisme. Alhoewel... TEN BENSEL 196 vv, minder in de ban van Willemien Brom-Struik dan van Otto Schmidt, volksdansleider van Kraft durch Freude en de Bund Deutscher

Mädel, doet een minder onschuldig boekje open. Daarin wordt de Driekusman als Judentanz herkend. Die Driekus is in het Rijnland ne Joode Kääl. In het H *ene joodekèl*. En die is volgens het Nederlandse volksdansen-echtpaar: 'op enem Oach jet schääl'. Wat ik ook las in verband met het Brabantse dialect: het Huisselingse *brillejuut* is voor mij de afschuwelijkste term uit WWB: gefossileerde rest van een antisemitisme dat zes miljoen joden het leven heeft gekost, waarvan vier miljoen kinderen.

brits (brits, kont)
hiervan afgeleid het ww *britse* (op de kont slaan)

broe:t òf mik WWB 238 (rogge- of wittebrood)

Uitroep bij kinderspel.

Zie verder onder ZEGSWIJZEN s *broe:t*.

broohaawer (bureauhouder)
Toen in de crisisjaren '30 de productie werd ingekrompen van hogere hand had dat een enorme papierwinkel ten gevolge. Het overheidsapparaat beschikte dan ook in alle hoofddorpen over *en broo* (een bureau) dat alle vereiste papieren verstreekte. De beheerder van dat kantoor was de *broohaawer*.

bruls WWB 161 (alsmaar brullend)
In de omschrijving wordt het dier gezien alsof het niet tuchtig wil worden. In feite is het alsmaar tuchtig en wil het niet drachtig worden.
Zie ook PIRAINEN: ne brulske Koh (eine brunstige Kuh).

daach, deez (een dezer dagen: bin-

nenkort)

kòw deez daag éfkes langs! (komen we binnenkort eventjes langs)

daaglekse zónde (dagelijkse zonde)
min daaglekse zónde óp oew gewiete hoevde nie nò de hél! (met een dagelijkse = kleinere zonde op je geweten hoef je niet naar de hel)

daak (dadelijk)

naast *daak* komt ook *daalek* voor.
dè doek daak wél (dat doe ik dadelijk wel)

daaleja (dahlia)

ónz daalejas stónne pas lòdt in den blöøj! (onze dahlia's stonden pas laat in bloei)

dabbe WWB 228 (voetstappen achterlaten in pas gespit land)

Voor de etymologie ZEW 77: dabben < dabbe = modder: door slijk ploeteren. De iteratief in MW 73: dabbere = door de modder stappen)

damdörser WWB 157 (stoomdorsor, door stoomkracht aangedreven dorsmachine)

PIRAINEN heeft hiervoor de term Dampdosker. Wat de opkomst van de dorsmachine betreft nog enkele nagekomen bijzonderheden. In 1890 is er sprake van een dorsmachine bij Roelof Voet in Deursen die met de hand wordt gedraaid. In diezelfde tijd was het loon van een arbeider die met de vlegel hielp dorsen in de winter *f* 0.25 per dag + de kost, met als werktijd: 6.30 voormiddag tot 17..30 in de avond. En voor dat geld en die werktijd was er volk volop te krijgen. Maar nieuwe tijden breken aan. Rond

1900 is bij Wouter Kocken in Huiseling een hekeldorsmachine die door paarden wordt aangedreven. Nog in 1920 werd het meeste graan met de vlegel gedorst, maar in 1929 wordt bij Van den Oever in Ravenstein gedorst met een machine die door een locomobil wordt aangedreven.

de (de ipv het)

ób den hògge (op het hoge) van de weg
ób den drögge (op het droge) van de weg
in den dónkre (in het donker)
ób den harde (op het harde) van de weg
in den hōws (in het woon (huis))
in de licht (in het licht)
in de rōm (in het raam)

dè WWB 234 (dat)

in alinea 2 te corrigeren in regel 5: *dé* in *dè*.

deeger (zeker)

dè hédde nèt sò deeger... (dat heb je net zo zeker...)
In het MNL deger: geheel, volkomen.

dék (dek: dekkleed, ruggedek voor vee)
ksó die koe mar en dék óbdoen, zis siek! (ik zou die koe maar een dekkleed over de rug doen, ze is ziek)

dékke WWB 312 (dekken, bespringen)
dieje stie.r dékt nie choe!! (die stier dekt, bevrucht niet goed)
wén die zóch nie mér gedékt! (we hebben die zeug niet meer door een beer laten dekken)

de man

ene gulde de man (een gulden per man)

dèmké (dammetje)

voetpad tussen twee stukken land van

± 2 voren breed, tevens vaste grenslijn. Gezien de etymologie, zal het pad eertijds ook wel wat hoger hebben gelegen.

dènsie-bewéjs (identiteitsbewijs)
zie verder onder: *schèts*.

dér (daar)
intensiefvorm naast *door*, dat van de andere kant de onbetoonde vorm *der* (er) naast zich heeft.

dér dan, mar door moettet dan òk mi doen! (daar dan, maar daar moet je het dan ook mee doen)

dérke WWB 313 (deertje: meisje, dochter)

Bij dit dim ontbreekt het standwoord, zulks echter niet in Grave, blijkens OOGBr 112, 113 alwaar Liesbeth Caron van haar opoe een pepermuntje krijgt omdat ze zo'n goeie deer is!

WIJCHEN 19 heeft derke naast dern; MAAS EN WAAL 74, 75 daen (als je goed kijkt naar de uitspraak hòòr je de r nog) naast dertke; NEDER-BETUWE 18 djen als standwoord bij het dim djenje; GROESBEEK 58 geeft het complete stel: den, mv denne en dim denje.

Van Os verbaast zich: merkwaardig de tweeledige ontwikkeling van deern tot daen en dertke, omdat dertke niet als verkleinwoord van daen te beschouwen is. Verder valt op dat de auteur dim als brùrtke (broertje) en klurtke (kleurtje) niet opnam in het woordenboek. Wij doen dit alsnog om te laten zien dat dertke wel degelijk het dim is van daen.

Conclusie: H en Grave beschikken samen over het complete stel: deer en *dérke*. Zoals we in H geen*déér

meer kennen, kennen ze in het ABN ook geen *meis meer.

désselschupke x **déjselschupke**
(distelschopje)

langgesteeld mini-steekschopje waarmee in het voorjaar op het akkerland distels tussen het gewas werden doodgestoken.

diesel WWB 124 moet zijn: *diessel*.

dik (dik, vol, verzadigd)
khé de koej dik (ik ben klaar met het voeren van de koeien)

dik WWB 195, 231 (dicht bij elkaar staande)

Voor de uitdrukking *zò dik ès hòòr óp enen hónt* zie ook:

GOOSSENAERTS s. haardik: 'zo dik (= dicht) als haar op een hoofd naast mekaar staand'.

Alsmede GROESBEEK 116: 'De wasbèrre hoenge as hòòr op d'n hond'.

ding, dinger, dinge (ding, belevenis, aangaan, werk, opgave)
wa moette tòch mi al die dinger?
(wat moet je toch met al die dingen)
dès me nòg al gén dinge! (dat is me nogal geen werk, opgave)

is tre mins wècheloe:pe? dèz en kòdij ding! (is haar man weggelopen? dat is een slechte zaak)

Ook wel met herhaald lw:
wan dingen ie:n! (wat een belevenis)
zòn dingen is tè nie! (zoveel moeite is dat niet)

doen

Dit ww werd ook perifrastisch gebruikt, met name door kinderen en verbaal minder geofende volwas-

senen. Een zinnetje op school als: *slépte gé éfkes men pòtloe:t òn, méster?* was ondenkbaar. Wat meer voor de hand lag: *slépt de méster éfkes men pòtloe:t òn?* De meesten vroegen: *duu te méster éfkes men pòtloe:t ònsléjpe?*

De omschrijving met doen had al in de jaren '30 iets onbeholpens over zich. Aanspreking met U was ondenkbaar. Intussen zal de meester wel met de voornaam worden aangesproken.

doen (gaan)

woor doed óp af? (waar ga je heen)
èn door dinnie hén (en daar ging hij heen)

ze zéjn nò Nisselròj gedòn! (ze zijn naar Nistelrode verhuisd)

doe.n x **doen** (doen)

de 3° persoon mv heeft de korte oe: ze *doen*. De onbep.wijs verschijnt in het lang: *tis chénnen doe.n!* Het verleden deelwoord gaat in het kort: *gedòn kréjge* (ontslagen worden) *hédde al gedòn?* (ben je al klaar) *we wérke vannòðvent teur want we wille gedòn maake* (we werken vanavond door want we willen klaar komen met 't werk)

doe:tsónde (doodzonde).

èschiemmes fermoort toedde doe:t-sónde! (als je iemand vermoordt doe je doodzonde)

dòlder x **daalder** (daalder: f 1.50)

Zie verder onder *krijjelijen*.

dóndere WWB 196 (donderen)

Toe te voegen:

ed dóndert (het dondert)

ed dónderde (het donderde)

dónderet x *dóndret?* (dondert het)

dónderdenet x *dónderdet* (donderde het)

dónker WWB 231 (donker)

Toevoegen:

mitten dónkre (met het invallen van de duisternis)

wa lidde door tòg dur den dónkre te vallen? (wat loop je daar toch door het donker te doen)

door (daar)

door zén der nie feul van! (daar zijn er niet veel van)

dórremes WWB 106 (hagedoornmes)

In het Maasheggenlandschap van de uiterwaarden viel aan de huizenhoge heggen met een heggescbaar niet te beginnen. Ook op de Gelderse oever wisten ze daar alles van:

'Kun d'efkes dreië?

Wa motte dan?

Den dørsabel slijpe en 't houwmes.

We gòn daluk an de heg', BALGOY 31.

De auteur geeft wel prachtige idiotica van het Balgoys maar zonder weergave in ABN. Naar de precieze betekenis moet je raden. Het houwmes zal wel gelijk te stellen zijn met H *dórremés*. Den dørsabel dan voor het kleinere werk; -sabel doet meer denken aan een machete dan aan een heep.

dórrepòl (hagedoornstruik)

vroegger stónnen in de Lònsen

Ótterdèjk hie:l veul en hie:l hòg dórrepòlle! (vroeger stonden in de uiterwaarden bij Neerloon heel veel en heel hoge hagedoornstruiken)

Opmerking: dit Maasheggenlandschap ging verloren bij de kanalisatie in de jaren '30.

döwdelek x **dööjlek** (duidelijk)

De beide vormen akkorderen niet. Klankwettig juist ware geweest: döwdelek met verkorting döddelek. Hier is *dööjlek* dan ook de korte vorm van de lange: *dööjelek*, die me indertijd ontging, of toen al buiten gebruik was.

Döwtse schuur (Duitse schuur)

in het dorp had je Duitse schuren met oa deze bijzonderheid dat er zich een stalruimte in bevond die ± 1 meter hoger lag dan de rest. Deze noodstal voorkwam dat het vee bij watersnood geëvacueerd moest worden. Elders: Vlaamse schuur.

dr (dr)

Deze combinatie nog gewoon in de taal der ouderen: *drölle* (rollen). In een tussenfase realiseert men *rölle*. Intussen zegt iedereen: *gètt moet rölle!*

drank WWB 200 (drank)

Zie hiervoor WNT s koe: 'nat en warm voeder voor de koeien, bereid uit gekookte aardappelen, bieten enz'.

drankstón WWB 200 (drankton)

In NEDER-BETUWE 19: drankeston: ton voor restjes eten voor de varkens.

drèèjpölleke WWB 173 (heining-praam)

Ook bij PIRAINEN: Dräi páölken (kleines Knebel zum Festzurren von Draht)

drèk (direct)

onmiddellijk:

ge moed drèk nò höws kòmme! (je moet onmiddellijk naar huis komen)
zojuist, net pas:

ze waare drèk nòch hie.r! (ze waren zojuist nog hier)

ze zéjn drèk wéch! (ze zijn net weg)

Driegges (Driekus)

De normale uitspraak luidt **Driekkes**.

Dat het geval niet op zichzelf staat blijkt uit andere voorbeelden:

kéggès (kijk eens), *òjjéggès* (ajakkes)

In MAAS EN WAAL hoorden we nog: *biggès* (bikkels)

Uit de Meierij is boeggent (boekweit) bekend.

Voor verwante gevallen in Munsterland zie men PIRAINEN s Kaddegismus (catechismus), Poddegraaf (foto-graaf)

dröp (drup)

gèffergimme: we stòn hie.r krèk in den dröp! (gefferderrie, we staan hier precies in de drup)

Druu.te (Druuten)

Deze plaatsnaam valt op met zijn lange uu, in ABN altijd kort gerealiseerd. Een latere fase uit de klankontwikkeling nog in de familienaam Van Druiten.

dubbeltje (dubbeltje: muntje van tien cent)

vur en dubbeltje ób den urste rang wille zitte! (voor het minste geld het beste willen krijgen)

Zie ook PIRAINEN s Dübbelken: Zwei Stüberstück, 15 pf. Met als voorbeeld: He will föör 'n Dübbelken up 'n eersten Plass sitten.

durdemidde (door het midden, middendoor)

ze snójjenet durdemidde x *middedeur!* (ze sneden het doormidden)

durmekòòr (door elkaar)

ze din allez durmekòòr! (ze mengde alles door elkaar)
durmekòòr genómme makket niks! (gemiddeld maakt het niets uit)

duts (deuk)
die aaw kröjk sit vól dutse! (die oude beddekruij zit vol deuken)
der zit enen duts in die tööjt! (er zit een deuk in die melkbus)
Zie ook: *blus*.

e x en (gefossileerd voorzetsel)
Dit antieke voorzetsel 'een', dat in of op betekent, komt symbiotisch voor met het znw 'weg' in de bwb *ewéch*.
gò tòg ewéch, man! (ga toch weg man)
Als voorz vinden we dit taalkundig fossiel ook nog terug bij tijdsbepalingen met de dagen van de week, wanneer de dichtstbijzijnde dag in het geding is: de laatste die voorbij is of de eerste die komt:
ès che nõwz ezóndach kómt? (als je nou eens a.s. zondag komt).
we hén ezóndach meer gezoope dan goe.t vur óns waar! (we hebben verleden zondag meer gedronken dan goed voor ons was)

Eeda (Edah: naam van winkelketen)
Algemeen gebruikt als m woord met bep lw: *zédde gullie ók bé den Eeda?* (zijn jullie ook klant bij Edah?) Het lw mogelijk ontleend aan de grote concurrent: *de Gröwter* (De Gruyter)

eekers, de (veldnaam)
Bouwland in het centrum van H. Aanpalend nog het perceel De Akkers, wat erop wijst dat in *de eekers* een oude klankstand is bewaard gebleven.

èèks (ajakkes, bah wat vies)

Zie ook: *bèèks*.

èèndebrét WWB 138 (sluitschot achter op de kar)
PIRAINEN heeft hiervoor Fäaken: Endbrett des Wagenaufbaus. Uit dit Fäaken valt af te lezen dat dit sluitschot ooit uit hetzelfde vlechtwerk bestond als dat waarachter in H de kippen hokten. Zie hiervoor WWB 128 onder *vééke*.

eeneja kappeeneja WWB 260
Dit eenvoudige kinderliedje is de schamele rest van 'onzen meest bekenden Nederlandschen rondedans...'
Men zie hiervoor TEN BENSEL: hoofdstuk IV: Japie sta stil, p.50 vv. Daar ook de Oostfrieze variant:

Ick segg van Japk: stah still!
Warum sal ick denn stille stahn?
Ick heb di nix to quade dahn.
Ick segg van Japk:stah still.

èèrcht (erg, argwaan)
ha de gé der èèrecht in? (had jij iets in de gaten)
de krant makked duk èrger dan tis (de krant maakt het dikwijls erger dan het is)
we zéjn zónder èèrch x éércht ók meegewist (we zijn zonder argwaan ook meegeweest)

éérde WWB 269 (aarde)
In het register leze men niet 271 maar 269. Alleen in deze staande uitdrukking heeft het znw een slot-e.
Zie verder onder *éért*.

èèremoej (armoede)
tiz door ie:n èn al èèremoej! (het is daar een en al armoe)
Ook wel in de betekenis van afzien,

pijn, kou: *mi tè kaaw weer héw ópt laant hie:l wa èèremoej gelijje!* (met dat koude weer hebben we op 't land heel wat afgezien)

èèremoejje (armoeden: ww)

zich hard maar ook vergeefs want zonder inzicht en duidelijk doel voor iets inspanssen: *wa lidde door te èèremoejje, gebrök tòg oew verstaant!* (wat ben je daar aan het prutsen, gebruik toch je verstand)

éért WWB 180 (aarde)

vroegger zaagde *bén boerderéj nog duk ene klómpeschrabber um 't éért fan de klómpe te schrabbe!* (vroeger zag je bij een boerderij nog vaak een klompenschrapper om de aarde van de klompen te schrapen)

eeventer WWB 149 (evenaar)

Met dezelfde t als in de oude naam voor Zevenaar, als nog waar te nemen in de familienaam Van Seventer.

égge WWB 193 (eggen)

Hierbij de uitdrukking:

mi énnen taant égge! (met een egtand eggen) Dit doe je als je wat onzorgvuldig en haastig stroken land slechts één keer raakt.

De oude tarwerassen stoelden breed uit, moesten dan ook dun gezaaid worden: de plantjes hadden lucht nodig. Bij iets te dichte stand werd de nodige tussenruimte erin geëgd. Het gezegde luidde dan: *égge, èn nie umkèjke* (eggen en niet omzien) De uitdrukking functioneerde in de opleiding van de jonge, onervaren egger: die werd bij omkijken bang dat van het gewas dat hij zo ruig bewerkte niet veel zou overblijven.

èjge (eigen: zelf)

kdòdòcht bé mnèjge...(ik dacht bij mezelf...)

ktrok mnèjgen òn! (ik kleedde me aan)

mnèjge hòws (mijn eigen huis)

zis fan drèjge gevalle! (ze is flauw gevallen)

diejje mins hi sen èjge verdòn! (die man heeft zich zelfmoord)

zis nòggal óp ter èjge! (ze is nogal eenzelvig)

niks sò èjges ès femiellie (niets zo eigen als familie)

èjges (eigens: zelf)

dè doed'èjges! (dat doe je zelf)

èjgeste (eigenste: zelfde)

dnèjgesten dach (dezelfde dag)

tèjgeste jungske (hetzelfde jongetje)

dèjgeste koe (dezelfde koe)

elèktries WWB 227

De combinatie *elèktries butje* dient gelezen als *elèktriez butje*.

Algemeen is de nevenvorm *lèktries*.

èlk (ieder)

èlken dach, èlke kèr, èlken òòvent,

èlk uu,r (iedere dag, keer, avond, uur)

Zie voor *èlk* verder in ZEGSWIJZEN.

èllenbooch WWB 227 (elleboog)

Zie verder onder *èllenbooch* in ZEGSWIJZEN.

èls (els: priem)

Dim: *èlske*, vrijwel alleen gebruikt in de term *vuurkròwtèlske* (vuurkruid-elsje), het elsje dat gebruikt werd bij het veterinaire *vuurkròwt stééke*.

èlver WWB 137 (armvol)

Ten onrechte niet opgenomen in het

register.

em zéjn (hem zijn)

Aan de beurt zijn om in een vangspel als vanger op te treden:

ik bén em! (ik ben aan de beurt)

zullie zén em! (zij zijn aan de beurt)

en (niet)

Al in 1938 antieke vorm van ontkenning.
mar héj en dint nie! (maar hij deed het niet)

zen zin der genie:n! (ze sprak geen woord)

héjn zuuk et nie! (hij zoekt (=wil) het niet)

énkelt x **énkel** (enkel)

en énkelt kéjnt! (een enkel kind)

der zéjn der aat énkelde bé! (er zijn er altijd enkelen bij)

énsòvveul (eens zoveel: twee keer zoveel)

héj ha ter éns sò veul! (hij had er twee keer zoveel)

éns (eens, een keer)

énz èn nie dukker! (eens en niet vaker)

zém't nie énz'es chevròdcht! (ze hebben het hem niet eens gevraagd)

énz'es (eens)

zém't niej'énz'es chevròdcht! (ze hebben het hem niet eens gevraagd)

ér (eer, voordat)

érgt wét zédder bé! (eer je het weet, ben je erbij)

érgiester (eergister)

érgiester waarz nòch hie.r! (eergisteren waren ze nog hier)

eröwt x **röwt** (eruit)

we zéjn dröwt cherakt! (we zijn eruit geraakt), dwz: we zijn door misgewas, ziekte of anderszins een goede bloedlijn bij het vee of zaad van een goed plantenras kwijt geraakt.

érpelschéel (aardappelschillen)

den érpelschéel laag oovral dur den hōws! (de aardappelschillen lagen overal door de woonkeuken)

érpelschélmèntje

woorst érpelschélmèntje geblivve? (waar is het aardappelschillenmandje gebleven)

érpel stoe:me (aardappelen stomen)

Gedurende korte tijd was het mogelijk *érpel te lōdte stoe:me:* door een loonwerker met een 'stoommachine' aardappelen te laten verwerken tot een gewenste vorm van veevoer.

érpelverlòf (aardappelverlof)

Aan leerlingen van de lagere school gegeven verlof om de school te verzuimen om te helpen bij de aardappel oogst.

èrrebèèje WWB 163 (arbeiden: persen om de vrucht bij het baren uit te drijven)

de koe iz al ònt èrrebèèje, et kalv ister zoe (de koe is al aan het persen, het kalf is er zo)

In alle andere gevallen wordt het ww *wérke* gebruikt:

nat hòwt wérkt (nat hout werkt)

diejjen bruu:kert wérkt wa af! (die workaholic verzet veel werk)

Zie ook ELLING s arbàiden, dat in de pottenbakkerstaal van Stadtlohn- Vreden krimpden betekent: De Pötte arbeitet

(bij drogen en branden ± 15 procent)

èrsbil WWB 109

moet gelezen worden als: *èrzbil*.

èrte WWB 226 (erwten)

òrre zò vöwl dègger èrte in kunt sèèje (oren zo vuil dat je er erwten in kunt zaaien)

Voorbeelden van elders:

PIRAINEN s grote Bohne: Daor kaas wall groote Bohnen in potten! (Wenn ein kind sich die Ohren nicht gewaschen hat)

Uit GRIET DE SMEERPOETS (1896) naar NRC-H van 21-X-'93:

'Zaagt gij ooit zo'n sloddervos?
Alles is gescheurd of los,
't hoofdhaar kan men waarlijk
maaien,
in haar ooren klaver zaaien.'

Hierbij ook de uitdrukking: *wèrte öwt-hébbe* (je erwten uithebben), dwz: al je goodwill verspeeld hebben: *séjns 't mènneke die streek vèèl ha, hij znèrte bal die minsen öwt!* (sinds het ventje er die streken op nahield, is hij bij al die mensen z'n goodwill kwijt)

èsteblijf (alstublief)

et (het: vnw)

hédde gullie nòch slòdj oover? òjjé-ges jaa, wént nòch sat! (hebben jullie nog sla over? ojee ja, die hebben we nog genoeg)

évvél WWB 69 (toch al)

Ook wel gerealiseerd als *évvél*.

ewéché (weg)

gò tòg ewéché! (ga toch weg)

In de e- van *ewéché* schuilt nog het

MNL voorz en

Zie verder onder *en*.

èzdè (als dat)

zòvveul èzdèt nie van ónz èjgen is, mar dèwt sò lang we nòch lééve verniks meuge lie:ne! (zo ongeveer dat het niet ons bezit is maar dat we het zolang we nog leven gratis mogen lenen)

fannie (Fanny)

letwat modieus, onbetrouwbaar, welbespraakt en veelbesproken dorpsstyp.

wanne fannie (wat een fat)

NEDER-BETUWE: smeerpoets.

Volgens WEIJNEN ED: 'bep. boot (zuidgeld en omg) genoemd naar de dochter van de scheepsbouwer Fanny...'

fernöwspot WWB 123 (met hout gestookte ketel waarin voer voor de varkens maar ook wel was werd gekookt)

De term fornuisput in WBD I 310, 311 slechts eenmaal vermeld in het uitvoerig lemma sopketel. Daarin figureert ook de term: drankeston. Het bestanddeel -ton geeft eigenlijk al aan dat het hier niet gaat om een stookketel maar een bewaarton. Althans in H verliep het proces als volgt: in de *fernöwspot* werd het sop, het draf of (WWB 200) *den drank* gaar gestookt. Vervolgens gingen die gekookte aardappelen door *den érpelmeule*, die er puree van draaide. Deze stond opgesteld boven een reuzachtige houten ton: daarin werd dan het gereed product bewaard. Het voordeel van de opslag was uiteraard dat de fornuisput onmiddellijk weer kon gebruikt worden.

L 95 (Oijen) heeft de uitdrukking dran-

keston ook en deze wordt door Mischogfsky omschreven als zijnde eveneens: een bewaarton van het gekookte en fijngemalen varkenseten. Alleen minutieuze kennis van het voedingsgebeuren laat het verschil zien tussen ton en pot of ketel.

fést (feest)

ze hébbe fést chehaawe (ze hebben gefeest)

fiennele (prutsen, dom en met weinig resultaat bezig zijn)

kéjnt, wa sütte me door tòch te fiennele (kind, wat zit je daar toch te prutsen)
Voor dit woord heeft NEDER-BETUWE 24: constant bewegen met de handen.

fie.p WWB 75 (mondharmonica)

Abusievelijk niet opgenomen in het register.

fie.pe (spelen op een mondharmonica)

fie.s (vies)

Met de f van *flic.r* en *floe.r*.

fie:ste - fèste - gefést (feesten)

en döbbelde bröllft, wa sulle ze fie:ste! (een dubbele bruiloft, wat zullen ze feesten)

fiets 1 WWB 76 (ondermalk)

MAAS EN WAAL 79 heeft voor deze zaak *fieps*, NEDER-BETUWE 24 eveneens *fieps* en GROESBEEK 80 weer *fiets*. Van Os over *fieps* = *fiets* = ondermalk: 'In plaatsen als het Brabantse Huisseling werd het Limburgse *fuus* = centrifuge niet meer begrepen. Daar associeerde men *fuus* met *fiets*: het oude woord voor ie-

dere snelle, roterende, de mens uit de hand lopende beweging'. Beweging waaruit hij ook het woord *fiets* = rijwiel afleidt.

fiets 2 WWB 240, 262 (fiets, rijwiel)

Ook in de uitroep van verbazing: *wa hék nõw òn men fiets hange!* (wat heb ik nu aan mijn fiets hangen).

Voor een uitvoerige etymologie zie men J.van Os: NIEUW LICHT OP DE FIETS, typoscript in bezit van de auteur.

fietzbaant x **fietsenbaant** (fietsband)

fietse (fietsen)

Ook in: *dies fietse!* (die is fietsen), dwz: die is 'm gesmeerd.

fietskaart (fietskaart)

Document als bewijs dat men de jaarlijkse rijksdaalder had betaald voor het verlof om op de provinciale weg te mogen rijden.

veul gèlt, féjnd òk nie, vur zòn fietskaart? (veel geld, vind je ook niet, voor zo'n fietskaart)

fietsmóffe (fietsmoffen)

Eenzijdig in te steken moffen, links en rechts op het fietsstuur vastgegespt met een riempje, voor het warm houden van de handen. Alom aanwezig in de jaren '30, na de oorlog snel spoorloos verdwenen.

fietsplòtje (fietsplaatje)

Koperkleurig metalen rijwielbelastingmerk, tegen f 2.50 ieder jaar nieuw te bekomen, dienend als bewijs van betaling voor het recht per rijwiel van gemeentewegen gebruik te maken. *wie gén fietsplòtje kón betòdle kreeg-*

er ie:n vur niks, wagge kónt sien: der
zaat en gat in! (wie geen fietsplaatje
kon betalen kreeg er een voor niets,
wat je kon zien: er zat een gat in)

fietswiel x **fietsewiel** (fietswiel)

fikfak WWB 261

Hierover WNT: 'naam van de wijs-
vinger in sommige Z-N kinderrimpjes'.
KLUGE verbindt s Faxe het ww fick-
facken met het bewegen van grappen-
makers. Het ww *öwtslie.pe* betekent
de wijsvingers slijpenderwijs langs
elkaar strijken om een gefopt iemand
uit te slapen als teken van bespoting.
Hetzelfde uitscheldrijmpje in GROES-
BEEK 80.

flapsènt WWB 136 (koperen munt
van 2½ cent)

In WWB met de foutieve waarde van
2½ stuiver. Over de uitgifte van deze
munt en haar naam (kluit, botje, klein-
tje, plak en schol) meer bij E.San-
ders in NRC-H dd 17-X-'01. Sanders
geeft daar ook een mooi citaat uit
een artikel van Johan Winkler in DE
NAVORSCHER van 1877: 'Eerstdaags
wordt er in ons land 'n nieuwe munt in
de wandeling gebracht, 'n bronsen
muntstuk, ter weerde van 2½ cent.
Hoe zal men die munt noemen in de
dagelijksche spreektaal?'

In H dus *flapsènt*. In WIJCHEN 32
wordt flap geregistreerd.

flötje flötje flie.re WWB 256 (fluit-
je fluitje flie.re)

Met *flie.re* wordt vermoedelijk ge-
wezen op het hout van de vlier. Ver-
der dient hier verwezen naar DE
BONT VOC 526, 527 waar de auteur een
liedje afdruckt (Jan sloeg d'acier in

de pan) waarvan hij de functie niet
herkent. Het is duidelijk een fluiten-
makersliedje, dat bovendien de clou
prijsgeeft die in het H ontbreekt.

föjjetedeech (feuilletédeeg)

In de jaren '30 nieuw van de huis-
houdschool geïmporteerd woord. Dat
valt te zien aan het Franse blad in dit
bladerdeeg, maar ook aan het mo-
derne *deech* ipv het gewone *dé.ch*.

fónsbòðze WWB 252

Moet zijn: *fónzbòðze*.

De *òð* in *bòðze* en *fónzbòðze* is een
relict. Normaal zegt men: *baas*, mv
baaze, zoals blijkt uit de bekende
vraag: *is ten baas töws?* Het verkor-
tingsproduct is echter nog altijd dat
van de *òð*: *kundem bòs?* (kun je hem
baas)

fòsfaat mmón WWB 315

Moet zijn: *fòsfaatammón*.

fraam (frame)

*zwél de daamesfiets ès te heerefiets
hébben en fraam* (zowel de dames-
fiets als de herenfiets hebben een frame)

fraater WWB 266, 315

Dient gelezen als: *fraater*.

frat (wrat).

Maar: *vrie:t* (wreed) en *vringe* (wrin-
gen)

frètter WWB 143 (fretter: verbinding
tussen twee schakels van een ketting)
WEIJNEN ED 52: *frètele* = met een gaf-
feltje een nestje uit een holle boom
draaien, ablatend frequentatief bij
vrijten.

In NEDER-BETUWE 134 opgevoerd als

vretter: 'draaibaar slot aan een ketting'.

freubele (fröbelen)

wa sitte door tòch te freubele! (wat zit je daar toch te prutsen)

freubelschool (fröbelschool, kleuterschool)

friemmel, öwt te (uit de weg)

gòz öwt te friemmel! (ga eens uit de weg, opzij)

MAAS EN WAAL 81: gao 's uwt te friebel, met b ipv m, verder zelfde betekenis.

friemmele (friemelen, prutsen)

friemmelmöws WWB 255 (minitol)

Voor afbeelding zie men DE BONT VOC 578. Aldaar ook een verwijzing naar Loquela dat het voorwerp aanbiedt als een spindermuize. De betekenis is vermoedelijk een pietepuuterig klein speeltje dat als een muis heen en weer schiet.

fullietón (feuilleton)

ónz An léést van de krant niks èst fullietón! (onze Anna leest van de krant alleen maar het feuilleton)

Fun dim **Funneke** (Alfons)

èèjer leevere diw bé Funneke de Vócht! (eieren leverden we bij Fonsje de Vogt)

fuunneerch WWB 235 (funerig: ondememend, zakelijk creatief)

twaare fuunneerege minse! (het waren ondernemende lui)

gaast WWB 134, 257 (vier stuks)

Waar kleine voorwerpen als bessen, rozijnen, knikkers met de *haffel* (handvol) worden gemeten, gebeurt dit met wat grotere zaken als appels en eieren per 4 stuks: eigenlijk ook een handvol. Zie in dit verband WBD 1 1023 het lemma: vierdeel eieren. Hoeveel er dat zijn blijkt niet. In het H is een vierdeel een *vèrrel* = ¼ l. Het Franse lemma spreekt van une douzaine, volgens ROBERT ook: quantité indéterminée, maar wel om en om de twaalf. Tweemaal 13 = 26: Melsbroek en Hoeilaart hebben dan ook een vierdeel van: zesentwintig. Het Engelse lemma luidt: a baker's dozen, dat is ook: dertien stuks. Mijn WEBSTER legt dat uit: bakers formerly added an extra rool to the dozen bought, probably as a safeguard against the penalty for giving too few. Dit verwijst naar WWB 134: 'Bij de verkoop van stukgoederen werd het gewenste aantal uitgeteld maar men gaf bij minder waardevolle voorwerpen *ene gaast* (hoeveelheid van vier stuks) meer'. Toen er nog geen spoorwegen waren en geen eiermijnen, verkocht de boer zijn eieren vermoedelijk per 100 stuks + *ene gaast* extra. Ik interpreteer WBD's lemma: vierdeel eieren, als het gekochte aantal plus de gebruikelijke toegift.

gaaw x **gaawvórt** (gauw, spoedig)

Lie.zejes? dèz al gaawvórt (met Eli-gius? dat is al gauw)

gaddölme (vloek, iets netter dan *gòddómme*, en dit is weer wat netter dan *gòfferdómme*)

galge WWB 220 (bretels)

Met het mv van twee aparte dingen

die alleen gepaard voorkomen, zoals bij a pair of pants, spectacles. De galgen van de ploeg komen ook steeds gepaard voor. Toch meen ik me te herinneren dat van dit woord ook het ev voorkwam.

gat WWB 315 (gat)

Pagina 168 moet zijn 198. Aldaar *gaater*, verkeerdelijk voor *gaater*.

zielm goe.t in de gaater! (ze hield hem goed in de gaten)

gebakken WWB 127

Duidelijker formulering ware gedroogd geweest: aan het bakken van deze stenen kwam geen vuur of oven te pas.

gedòn (gedaan)

gedòn kréjge (gedaan krijgen, ontslagen worden)

gedòn geeve (gedaan geven, ontslaan)

gedòn maake WWB 193: werk voltooiën; ook wel: ermee ophouden)

twört donker: we maake gedòn! (het wordt donker, we houden ermee op)

gedón hébbe (gedaan hebben: klaar zijn) *hédde nòw nòch nie gedòn?* (ben je nu nog niet klaar, bv met eten)

gedrèèjt WWB 169 (gedraaid)

Dit deelw bij *drèèje* (draaien)

Het ww vaak gebruikt in het dagelijks werk met het paard. Dan kwam stuurmanskunst, precisie te pas. Vandaar: *door zéw nòch nie mi gedrèèjt!* (daar zijn we nog niet klaar mee)

geen, ginne (geen, gene)

òn ginne kant, òn geen èènt (aan die kant, aan dat eind)

géf WWB 315 (gaaf)

Toevoegen paginanummer 69.

gekriezzelt (gekrijzeld: getekend door een heel fijne, korrelige structuur)
wan mój gekriezzeld bluumke (wat een mooi gekrijzeld bloempje)

gemak x gemach (gemak, m geslachtsdeel)

Aaw minse zinne nòch wél gemak (oude mensen zeiden nog wel *gemak*)

Na een lezing op het Amsterdamse Trippenhuus vroeg me Piet Meertens waarom er zo weinig sexueel getinte woorden voorkwamen in WWB. Ik weet niet meer wat het antwoord was. Nu zou ik zeggen: nou, gewoon, taboe. En verwijzen naar GOOSSEN-AERTS 384: 'Naast het vulgair klinkende woord voor teelballen, dat door de grofsten te pas en te onpas zal gebruikt worden in een afwijzende uitdrukking, legt het boerenfolk algemeen geen nadruk op het geslachtelijke. Zo hoorde steller dezès maar eenmaal in zijn leven, en in ernstig verband, het woord gemacht.' Het heeft bij Goossenaerts dan ook geen eigen lemma. Hij bespreekt het onder: klink (uitwendige geslachtsopening bij hoornvec).

gemakt chekòòcht (gemaakt gekocht)

hédde dè pèkske gemakt chekòòcht? bé nie.; dèk èjges chemakt! (heb je dat pakje kant en klaar gekocht? wel nee, dat heb ik zelf gemaakt) De uirdrukking ontstond tijdens de eerste fase van de confectie-industrie.

genéns x genénzes WWB 136 (niet eens)

ikénde ze genénzes! (ik kende ze niet eens)

genévvenalle (geen van allen)

dè dörve ze tòch chenévvenalle? (dat durven ze toch geen van allen)

genie:n WWB 231 (niet een)
hěj hutter genie:n (hij is straatarm)
hěj zitter genie:n (hij zwijgt, doet zijn mond niet open)

gènkech WWB 142 (geschied om mee te rijden)
Zie ook PIRAINEN: *gängig, gängs* = gangbaar: de Fietse *gängs* maake (reparieren, ölen)

geplókke vdeeltw van *plukke*
de péere brénge van 't jòòr niks óp, wén ze nie énzes geplókke! (de peren brengen dit jaar niets op: we hebben ze niet eens geplukt)

gerdénlat (lat in de gordijnzoom)
èst wa dónker wier in den hówz dan zéte óns moedder de gerdénlat schówn mhòg in de ròòm vur mie:r licht! (als het donker werd in huis, dan zette moeder de gordijnlat schuin omhoog in het raam voor meer licht)

geschórrre zéjn (geschoren zijn, in moeilijkheden gebracht zijn)
dan zédde me tòch cheschórrre (dan ben je me toch in de aap gelogeed)
Zie VAN DALE 1950, s. scheren 3:
'bijna uitsluitend nog Zuidnederlands'.
Daar ook 2 verwante vb: daar zat hij mee geschoren, (verlegen); alsook: met iemand geschoren zijn, (met iemand opgescheept zitten)

gevéecht (vdeeltw van *véege* = vegen)
hěj zat nie lòòte èjt chevéecht kan kréjge (hij zal het niet nalaten, als hij het voor elkaar kan krijgen)

gevròòge (gevraagd)
zém't nòch chevròòge! (ze hebben het hem nog gevraagd)

gewisse WWB 31, 73 (tegenwoordigheid van geest)
Het woord mist ten onrechte het teken van ouderdom. Ik heb het zelden gehoord, en heb later wel eens getwijfeld of ik het wel had gehoord. Ten onrechte: VAN BEST vermeldt het woord met de betekenis: geweeten, conscience.

gezwat WWB 176 (zwade)
Bij een rijke oogst zit het gras goed verstrengeld zodat de zwaden bij het hooien niet breken. Bij schrale oogst vallen de zwaden makkelijk in losse plukken uiteen. Dan, zegt men: *wit chras mekòòr nie kénne!* (willen de grasdelen niet samen horen)

gie:n WWB 203 (reeks gemaaid graan, gras)
Zoals òn ginne kant (aan gene zijde) en bejegening corresponderen met: auf jener Seite, Begegnung, zo doet ons *gie:n* dat ook met Jahn dat volgens KLUGE het resultaat aangeeft van een (arbeids)gang.

glaazesnééjer (glazensnijder = libel)

glèèje WWB 60 (glijden)
Volgens de H klankleer zou men niet *èèj* maar *ééj* verwachten.

gléjk WWB 316 (gelijk)
hěj hi groe:t chléjk (hij heeft het recht, de waarheid, de redelijkheid enz geheel aan zijn zijde)
hěj wét et chléjk (hij weet het allemaal)

dè hédde gléjk (dat heb je gauw)
mi de wèl makte et laant moe:j gléjk!
(met de landrol maak je het land
mooi glad)
minse gléjk es wéj! (mensen zoals wij)

gléske WWB 207 (gelijke)
Moet zijn: *gléксе*.

glooriezzéddevaader, ene (een
glorie-zij-den-vader, een gebed zo ge-
noemd naar de beginwoorden)
*ene glooriezzéddevaader mie:r òf min-
der makt Onzelievvenie:r nie òwt!* (een
glorie... meer of minder maakt OLH
niets uit)

glòðzere (glazen, van glas)
ene glòðzere knikker (een knikker van
glas). *De Glòðzere Joot* (de Glazen
Jood). Een bekende winkel in Nij-
meegs benedenstad, waar ik als stu-
dent de naam van de uitbater nog op
de etalageruit heb zien staan: Gläser!

gluu:f (gleuf)
*We sleepen ónze griffels óp te muu:r
van de school: die zaat dan òk fól
gluu:ve!* (we slepen onze griffels op
de muur van de school: die zat dan
ook vol gleuven)

gluu:ve WWB 272 (geloven)
Toe te voegen:
dè gluu:k oe géér! (dat wil ik graag
van je geloven)
dè gluu:k oe béést! (dat wil ik best
van je aannemen)

goejjekoe:p, -kopper, -kòpst
(goedkoop, goedkoper, goedkoopst)
*héj hi dè bést nèt óp sen goejjekòpst
moette wégdoen!* (hij heeft dat (koe)-
beest net op het laagst van de vee-

prijzen moeten verkopen)

gölp (gulp: split)
in en klébbóks saat chén gölp! (in
een klepbroek zat geen split)
Ook als scheldwoord gebruikt: *lélleke
gölp fan Monten Doores!* (lelijk mi-
raket van Dorus van Maan)

gool (goal: doel)
wén en gool gemakt! (we hebben een
doelpunt gescoord)

Gòt WWB 265 (God)
Dit woord door het volk het meest
gebruikt in vloeken als *gòsferdómme!*
Antoon Coolen in ALLE KLOKKEN
LUIDEN 182: 'God. Dat is een woord dat
wordt bij ons niet veel gebruikt. Wij
zeggen: Onze Lieve Heer. Maar de
dingen in de wereld zijn zo ernstig,
dat ik van de plechtigheid God zeg'.

gòts
Alleen waargenomen in de uitdruk-
king: *gòtse kèl* (iemand die je ver-
steld doet staan)

Graft, de veldnaam van een per-
ceel in Neerloon bij de Graftstraat ter
plaatse van een sterke overgang van
laag naar hoog, de oplopende kanten
beplant met houtgewas.
Volgens NRC-H 27-1-'96 zijn in Zuid-
Limburg graften: met struiken en bo-
men begroeide terrasovergangen.

Gra.t WWB 316 (gerard)
Dient gelezen als *Grat*.

grèèj, 't (gerei: spul)
WWB 196: de vruchten der aarde
WWB 131: het landbouwgerief
WWB 91: gerief, gerei

WWB 220: weefsels, stoffen van textiel.
Toe te voegen: *et jóng grèèj* (de kinderen)

grèèje (graaien)

wén in de gawwechèjt mar wa bém-mekòòr gegrèèjt! (we hebben in de gauwigheid maar wat bijelkaar ge-graaid)

griessel WWB 316 (hark)

Toe te voegen de uitroep: *verrékte griessel!* (verdomde hark). Deze werd steevast gebruikt als sluitstuk van het verhaal over een boerendochter die - met vakantie van kostschool weer even thuis op de boerderij - niets meer wilde te maken hebben met het eenvoudige boerenleven waaruit ze was voortgekomen. Thuis verwaardigde ze zich zelfs niet meer het dialect te kennen, laat staan te spreken, van haar jeugd. Daarom noemt ze de *griessel* heel nuffig een hark. Tot ze op het erf per ongeluk op een hark trapt die ondersteboven ligt. Ze krijgt de opslaande steel tegen het hoofd. En wat zegt dan die laplut, keppekeutel of kalijn (ook Streuvels kent het type), als ze zo pijnlijki wordt getroffen? *Verrékte griessel!*

griffel (griffel)

óp te spulplòts fan de Ròwwestèjnse jóngeschool zaatoe int spulketierke duk ónze griffel ón te spúse óp ene zaachte stie:n in de muu.r (op de speelplaats van de R jongensschool zaten we in het speelkwartiertje vaak onze griffel te slijpen op een zachte steen in de muur)

griffeldoe:s (griffeldoos)

óns Mrie moes chiestere zónder ééte nò bét: zha Jèntjes mi te griffeldoe:z

óp zene kòp cheslaage! (Marie moest gisteren zonder eten naar bed: ze had Jantje met de griffeldoos op zijn hoofd geslagen)

groetje WWB 316 (groeien)

Ook in de uitdrukking: *groetje èz ene rèèchte vèèrkesstart* (groeien als een ongekrulde varkensstaart, dwz niet of slecht groeien)

Zie PIRAINEN s updròögen (trocknen):
He wöss as ne upgedroogten Kohstatt.

groep WWB 316 (mestgeul achter de staanplaats van de koeien in de stal)

Dit woord enkel vermeld in het register en dient met de betekenis op p 124 van WWB te worden ingevoegd.

groe.s WWB 173 (grasland)

érpel van de groe.s waren allesbehalve geliefd. Waarom niet? Dat blijkt in NEDER-BETUWE s groesgrond: dâ zijn zeker erpels van groesgrond. Ze zijn veuls te groot en smake nie.

groe.smist (steigeraarde, toemaak, compost)

Deze meststof werd vervaardigd van stadsvuil: rioolslib, as, groentenresten enz, en vaak vermengd met gewone mest en kaf. De composthopen lagen in de vorm van aardappelkuilen op de Lamoenenhof. Het recht op deze compost werd jaarlijks verpacht. Dat hier de stadshistorie en de geschiedenis van de landbouw elkaar raken is duidelijk. En in beide verhalen betaalt niet de vervuiler. Zo luidt een niet geïdentificeerd knipsel: 'dat de vuilnisman die in 1407 in Leiden werd aangesteld, niet door het stadsbestuur werd betaald maar in zijn levensonderhoud voorzag door de verkoop

van stadsvuil aan boeren en tuinders'. Zo kwam veel koper, lood en kwik met het stadsvuil naar het platteland.

groe.ze WWB 173 (groen fruit eten)
Ook in HUISSEN 100: groeze: het eten van harde, groene appels of knollen. In GROESBEEK 100 ontbreekt de connotatie van onrijp: *groe.ze*: fruit schransen.

gróntnooteméél (grondnotenmeel)
Een veevoedernaam die een pothoofdwoord importeert: het normale woord in H is nl niet grondnoot, desnoods *pinda* maar hoofdzakelijk *óllienótje* (olienootje)
Zie ook: *sóójaméél*.

gruu.n WWB 201 (groen: stoppelknol)
Opmerking: dat de naam groen algemeen verspreid is blijkt uit dke s groen, waar het staat voor: herfstknollen.

gruu.nbléjvers (groenblijvers)
Dit woord duidt een sinds lang verdwenen aardappelras aan.

haavermòdn (de eerste nieuwe maan in september)
September als de maand van de oogst van de toch al vroeg rijpende haver lijkt onwaarschijnlijk. Lijkt, want men bedenke dat in de XIX eeuw de waterbeheersing nog veel te wensen overliet. Op laag, lang nat en koud terrein kon men pas in juni terecht. Dan zaaide men een extra laat haverras in, dat vervolgens in september werd geoogst. Zie ook onder ZEGSWIJZEN.

haawe (houden: vieren)
whén allie:n zóndach kermes chehaawe (we hebben alleen verleden zondag kermis gevierd)

zóndach haawe (niet werken)
zhén diejjen dónderdach mar zóndach chehaawe! (ze hebben die donderdag maar niet gewerkt)
pòðse haawe (de paasplichten vervullen) *héddoewwe pòðsen al gehaawe?* (heb je al aan je paasplichten voldaan)

haawes, vur WWB 252 (zo, dat je bij winnen niet meer hoeft af te geven)
Hierbij kan verwezen worden naar het eenvoudige straatenjengels: for keeps: with agreement that the winner will keep what he wins.

hakkoe? (had ik je)
Het zinsdeel *tuk* (beet) wordt altijd weggelaten. Betekenis: had ik je daar even mooi beet of niet soms?

half WWB 317 (half)
Toevoegen in het register 136 en 257.

halfmislööje (halfmisluiden)
wördenet halfmis lööje (we hoorden 't luiden van de kerkklok tijdens de consecratie)

handel WWB 104 (kooplieden)
Tegenover *Handel* (WWB 277). De a van *Handel* niet gemouilleerd onder invloed van de volgconsonant, wel omdat deze a ontstond door verkorting van een oorspronkelijk lange aa.

hange (hangen)
zanter nie óp hange! (ze verlangden er niet naar, dwz: ze waren er bang van)
zanter óp énnen öwt Deeme hange! (ze hadden het op een uit Demen gemunt)

hank WWB 7, 298 (ophangplek voor vleeswaren)

WELJEN ED 68 kent het woord slechts in de betekenissen: dakspar, rivier en schenkel. De dakspar ook in MAAS EN WAAL 87: hanke (mv): balken in dakgebinte of schouw om iets op spijlen te drogen. Deze spijl noemt van Os: hankhout, welk woord hij verbindt met het ww hangen. Dat is ook verleidelijk omdat de hank inderdaad samenhangt met hangen. Maar niet waarschijnlijk. NEDER-BETUWE heeft wel hankhout voor spijl maar de term horst voor het begrip hank. Met aan weerszijden van de Waal het gezegde: zo krom als een hankhout. Maar aan een kromme spijl kun je geen vleeswaren roken of drogen. WUCHEN heeft voor hankhout: gekromd stuk op hanghout voor een geslacht varken. Ook in HUISSEN hangt het varken aan een hankhout. Maar in H aan een *hangknuppel*. In al deze gevallen hangt het varken met de pezen van de achterhiel vastgehaakt aan de uiteinden van de houten trekbalk achter het paard. De oude vorm van die knuppel was enigszins krom en paste zo om de hammen van het dus vrij kort aangebonden paard. De ham van dit hankhout vinden we nog terug in de GROESBEEKSE term haamke. In HUISSEN heet de trekbalk ooshout. Maar de plaats ligt in het grensgebied tussen oost en west, en heeft het oudere hankhout als fossiel bewaard boven aan de ladder van het varken waarvan - eenmaal uitgestorven - minder overbleef.

Opmerking: GROESBEEK 105 omschrijft haamke als halsjuk. Zie daarom ook P. Goossens die het in MEDEDELINGEN nr 3 1963 p 10 rekent onder de benamingen voor de trekbalk. Voor Groesbeek noteert hij de vorm hemke. Al-

daar ook meer over de relatie halsjuk en trekbalk.

hannek, tjan WWB 212 (tamme ekster, kauw)

Voor een merkwaardige kruising zie WUCHEN 99: tjannèk: tamme kauw of Vlaamse gaai.

Hannes WWB 218 (Johannes)

Ook in de betekenis van sul:

tis me tög ennen hannes! (het is me toch een sul) Vandaar ook: *hanneze* (dom bezig zijn) en *gehannes* (gepruts)

hansjòp (hansop)

Een nogal ruim vallende nachtkleding, soort pyama voor kinderen in de vorm van een narrenpakje.

Uitgesproken met de klemtoon op de eerste lettergreep.

hantwéjzer (handwijzer, wegwijzer) *rèègdeur wis ten hantwéjzer, en door doe de dan lingz óp Hèèrpen òn* (recht-door tot de, vroeger handvormige, wegwijzer, en daar ga je dan links op Herpen af)

Harde Koppen WWB 277 (bijnaam voor Vincentius, Bastianus en Antonius)

Wat de laatste heilige betreft: bij PIRAINEN heet de abt van 17 januari Kollen Töns, die gezelschap heeft van Kolle Soffie. Die heeft haar feest op 15 mei: mit dem letzten Nachtfrost.

hawdoe WWB 235 (hou je)

Deze afscheidsgroet nog steeds kernkenmerk van het dialect, en ook nog gebruikt bij sprekers die hun dialect eigenlijk al voorbij zijn. *hawdoe mar goe.!*

Als afscheidsgroet zegt men enkel: *haw doe!* Deze ook gebruikelijk over de Maas: GROESBEEK 105: haldóow, naast 117: houwdoe en zelfs: hou je. WIJCHEN 39: houdoe. Vgl Duits: Mach's gut! als heilwens bij afscheid.

hé hé! (uitroep, verzuchting)
wel wel, dat was spuit elf
foei foei, was me dat even lastig.

hébbe (hebben)
Dit ww speelt de hoofdrol in de overwinningskreet *hakkoe?* Daarmee zegvierde de fopper over zijn slachtoffer. De kreet is verdicht uit: *hakkoe tuk?* (had ik je te pakken of niet soms)

**héchmölder =
meulestie:nschèrper** WWB 317
Dit lemma merkwaardigerwijs enkel in register vermeld. Hier volgt alsnog de betekenisomschrijving: door drankmisbruik aan lager wal geraakte molenaar die met zijn molen zijn zelfstandig beroep verloor en als slijper van molenstenen tenslotte een magere boterham verdiende.
WEIJNEN ED 70 vermeldt in dezelfde sfeer: heggenaffekaot als onbevoegd advocaat.

héchschie.r WWB 106 317
Te lezen als: *héchschie:r*. Vergissing begrijpelijk omdat reeds rond 1940 de positie van *ie:* voor *r* leidde tot spraakonzekerheid. De korte vorm van *ie:* is *é*, een weetje waarmee de proef op de som kan worden gedaan. Is het nu *lie:r* (ladder) of *lie:r?* *Lie:r*, want dim *lérke*. Maar al in de jaren '50 was het aggiornamento al zover gevorderd dat als verkleinwoord van *schie:r*

naast *schérke* al *schierke* werd gebezigd.

héchwöw (haagweduwe = ongehuwde moeder)
Zoals de hagepreek buiten de regels om in het veld, in de luwte van de haag werd gehouden bij de opkomst van het protestantisme, zo werd het kind van deze weduwe niet verwekt in het echtelijk bed maar in het hegenlandschap van de vrije liefde.

hèèjkneuter (heidebewoner, iemand van de heikant)
Scheldwoord.

hèèjte x hie:te (heten)
Zowel *èèj* als *ie:* klankwettig voortgekomen uit OWG ai. Daar komen dan ook nog eens twee vormen bij van klankverkorting zoals zich die plegen voor te doen bij de vervoeving van het ww. Verder dient opgemerkt dat in de jaren '30 al de *èèj* alleen vernomen werd uit de mond van dorpsoudsten. Dat bij zulke verschillen enige onzekerheid ontstaat, zal niemand verbazen. Ter verduidelijking van een en ander een aantal voorbeelden.

hoe zèèjte wie:k nie! (hoe ze heten weet ik niet)

vroegger hénz aandens chèèjte! (vroeger hebben ze anders geheten)

hoe zie:te wie:k nie! (hoe ze heten weet ik niet)

Bij *hèèjte*:

hoe hèttie? (hoe heet hij)

hoe hèttentie? (hoe heette hij)

Bij *hie:te*:

hoe hèttie? (hoe heet hij)

hoe hèttentie? (hoe heette hij)

Bij ovt-vormen met de 2e pers als onderwerp in achterplaatsing dient men extra oplettend te zijn. De voornaam-

woordelijke tweeling *dege* (jij) kan in die positie wel gescheiden worden maar dan altijd zo dat *ge* overlijdt. Enkele voorbeelden ter verduidelijking.

Bij *hèèjte*:

hoe hèttegòk alwér? (hoe heet je ook alweer)

hoe hèttegòk alwér? (hoe heette je ook alweer)

Bij *hie:te*:

hoe hèttegòk alwér? (hoe heet je ook alweer)

hoe hèttegòk alwér? (hoe heette je ook alweer)

In beide gevallen zijn de vormen van ovt en ovt eender. Maar als zodanig worden ze niet ervaren door de spreker. In het element *-te* van de ovt hoort hij behalve het kenmerk van de tijd ook dat van het vnv *de*.

heerefiets (herenfiets)

De *ee* uit *heerefiets* is met de fiets geïmporteerd. Een geheel eigen product zou *en hèrerefiets* zijn geweest.

hèèverke WWB 58 (havertje)

Niet opgenomen in het register.

Betekenis: niet zo beste, laag gebleven, schrale haver.

tha nòch choe.t chekunt, mi wa mie:r réégen, nòw ist mar en hèèverke! (het had nog goed gekund, met wat meer regen, nu is het maar een havertje)

hékke WWB 317 (hek) mv: *hékkes*

Voor voc of gunstige cons keert de verdwenen -n weer terug:

et hékke stö oope! (het hek staat open)

et hékken iz oope! (het hek is open)

hèl WWB 185, 212, 163 en 268 (gezond, beweeglijk, vlug van bewegen, begrijpen en optreden, alsmede ge-

zegd van bejaarden: kras)

In dezelfde vorm en betekenis ook in MAAS EN WAAL 88 en GROESBEEK 110.

hélft WWB 67

in de hélft fan den téjt = den halven téjt (voortdurend, herhaaldelijk)
ge moet tukker gòn schéppe, de koej stòn de hélft fan den téjt te bólke van den dòðrst! (je moet vaker [water] gaan scheppen, de koeien staan voortdurend te loeien van dorst)

héllegenòðvent (avondval)

Dit woord alleen gebruikt in de uitdrukking: *héllegenòðvent lööje* (het luiden van de avondklok om zes uur 's avonds. Op etenstijd om precies 12 uur kon men het *middach lööje* horen. *higget al héllegenòðvent chelööjt?* (hebben de avondklokken al geluid)

héllegewèèrk (klierziekte)

wétte gé sóms waffer ziekte et héllegewèèrk is? (weet jij soms wat voor ziekte 't heiligenwerk is)

Als ziekte ook wel het koningszeer genoemd omdat koningen het genazen, of ervan genezen werden. De Ravensteinse dames Nieuwenhuizen konden zien of je het had: dan had je vlekken in het gezicht. Al met al een schier ongeneeslijke ziekte, geen werk voor de dokter, meer voor de H.Eligius in Huisseling.

hén WWB 317 (heen)

kéggés, door réégenet wér hén (kijk eens, daar gaat weer een regenbui)

tsal wél hénweere (het weer zal wel droog blijven)

hèndech WWB 317 (handig: makkelijk)

enen hëndige stoe.l (een makkelijke stoel)

dè hëdde hëndech (dat heb je al gauw)
tis noggal enen hëndige! (het is nog-
al een makkelijk, zelden moeilijk doend
persoon, mogelijk ook wat zorgeloos,
slordig)

dè sa hëndech! (dat zal best wel)

hènje (handje)

Dit *hènje* moesten we geven als we met de meid mee naar Oss gingen om daar haar moeder op te zoeken. Dit verkleinwoord zonder d ook in MAAS EN WAAL, NEDER-BETUWE en HUISSEN. Niet in Huisseling.

hérre WWB 266 (heren)

Het ev van mv *hérre* is *hie:r*. In het register dient *hér* 266 gelezen als *hérre* 266; het verwijst nl. naar *mis mi drie hérre* (mis met drie heren)

Hérring, den WWB 217 (de Haring)

Lang was me de betekenis van deze bijnaam niet bekend. NEDER-BETUWE 38 s heiring: 'lang en mager persoon, die kjal is zo mager as un heiring'

hèrttréejer WWB 121, 318 (haardtred- der: moeder de vrouw)

Uit deze samenstelling blijkt dat het woord *hèrt* (hard) niet enkel de open-
haard aanduidde maar desgevraagd ook de woonruimte erom heen.

MW 169 heeft hiervoor *hèrdgènger*.

Hés (Hees bij Oss)

Hierbij:

den Hésse wéch (de Heesenseweg in Oss)
enen Hésse (een manspersoon uit Hees)
en Hésse (een vrouwspersoon uit Hees)
en Hésstes kientje (een kindje uit Hees)

hè tòch! (hee toch: vreselijk)

hè tòch, wa èèrch! (vreselijk, wat erg)

heus WWB 260 (heus: echt waar)

Dit woord hoort eigenlijk niet tot het H dialect. Het stamt uit een sinds jaar en dag gezongen kinderliedje.

Er zijn natuurlijk volop argumenten om dit soort woorden ook tot het eigen dialect te rekenen: kinderlied-
en spel horen bij de eigen gebruiken zoals ook het *schólhòws* (schoolhuis) past bij kerk en boerderij in het dorpsgezicht. Hetzelfde gevoel geldt voor Marie van Walbeek uit het aanpalende dorp Zeeland in HEDDE GIJ 278: 'Same spulde kierieje, joorde, skolle, buutte en herder laat je schaapjes gaan, want *dè* moete nie vergeete t Nederlands leerde je ook verstaan'.

hie:r (heer, geestelijke) mv: *hérre*

Met de herenfiets werd begin XX eeuw ook het ABN heer ingevoerd: *en heerefiets* (een herenfiets)

hie.r WWB 318 (hier)

Het tweede *hie.r* dat naar 208, 266 en 274 verwijst, moet *hie:r* luiden.

hie:te (heten)

wétte gé sóms hoe ze hie:te? (weet jij soms hoe ze heten)

héj hét Lanzaal mar hoe hette dè fròwke van em òk al wér? (hij heet L maar hoe heette dat vrouwtje van hem ook al weer)

De verledentijdsvorm *hette* is klankwettig onzuiver: bij *ie:* hoort in verkortingspositie *é*. Mogelijk neemt hier de als ouderwets verworpen nevenvorm *hèjete* wraak, want die heeft klankwettig *è* als korte vorm van de stamklinker.

hilde WWB 252 (het hiltspel spelen, bikkelen)

Zie ook PIRAINEN waar het spel beschreven wordt onder de namen Bickel-spöll, Hiltenspöll. Ook met naam en beschrijving van de zès zijden van de *hilt* = bikkel. Voor *sionde* aldaar: stäöne: aufrecht auf die ebene, glatte Seite gestellt (sehr gut)

Hilter (Hitler)

Oude boeren die nagenoeg voor 100% leefden in het gesproken woord hadden moeite Hitler goed uit te spreken: de tl druiste in tegen hun klankleer. Voor de correcte uitspraak was hun articulatiebasis niet geschikt.

hinkelman WWB 318 (etendrager) Zie hiervoor ook Scholten-Neess-Jütner 181 'Der Partopf (Henkelmann) hat zwei gleichgroße Töpfe die durch einen quergestellten Bügel mit einander verbunden sind'.

hoen (hoe een)

Enen hoenne zégde? (een hoedanige zeg je)

hoennie: **r** (wanneer)

kwie:t nie mér hoennie:r twaar! (ik weet niet meer wanneer het was)

hoe.t - huu.j (hoed - hoeden)

Den høggen hoe.t x de stèèlen hoe.t. Deze hoge of steile hoed voornamelijk gedragen bij begrafenis, met *striepez bóks* (streepjesbroek) en *slipjas*.

hoevvelste, den (de hoeveelste)
den hoevvelsten ist fandaach? (de hoeveelste is het vandaag)

hòf (hof, tuin)

kéggés, der zit en kiek in den hòf! (kijk eens, er zit een kip in de tuin)

de doe:j liggen op 't kèrkhòf (de doden liggen op het kerkhof)

de heuf ligge midden in ed dörp dicht bé de hów's! (de oudste landbouwpercelen liggen midden in het dorp dicht bij de huizen)

nzòndach héw vrééj hòf, dan zéjn óns faader en moedder nie tów's, dan steeke we den bessem ówt! (zondag hebben we vrij hof, dan zijn vader en moeder niet thuis, dan steken we [om dat te laten zien] de bezem uit het raam)

hòj WWB 318 (hooi)

In het register moet paginanummer 140 vervallen, en vooral 177 worden toegevoegd. Daar hoort ook het volgende vb thuis: *whént hòj bé* (we hebben het hooi bijeen, dwz binnen of veilig op een mijt)

hòjhoe.t (hooihoed)

Deze slappe hoed van stro of ander materiaal gevlochten, met brede randen werd in de zomer onder de volle zon gedragen, vooral bij het oogsten. Als zodanig in WWB 221 ook vermeld: *stròjhoe.t*. Met deze laatste zal toch wel vooral bedoeld zijn de stijve strohoed voor de zomerse zonen feestdagen, als tijdens Interbellum in de mode, en graag gedragen door toenmalige bekende Nederlanders als Lou Bandy.

hòjstaake (hooistaken)

synoniem van *hòjpòòle* (hooipalen)

hòlstènder (forse vrouw)

Ook gebruikelijk over de Maas. In WIJCHEN 39 is het een druk en on-

rustig (vrouws)persoon. In MAAS EN WAAL 89 ook: een onrustig (vrouws)-persoon. Willems laat het daarbij. Van Os: eerste lid zal verband houden met Ned. hollen, tweede lid vermoedelijk een vorm van spendere = hollen. Had hij maar de pont genomen naar NEDER-BETUWE 40 met holsteiner voor: groot vrouwspersoon. Waarom groot?

Dat blijkt uit de vakliteratuur onder Holsteinspaard: 'Vindt zijn oorsprong in het zware Friese paard'...

Maar waarom is in WIJCHEN een holstender dan zo druk en onrustig dat ze zichzelf voorbijloopt? Omdat dke eraan toevoegt: dat later gekruist werd met andere paarden om 'meer snelheid te verkrijgen'.

Nevenvorm was in H de *halfstònder*, alsof de vrouw er ook bij mocht staan maar dan slechts voor 50%! GROESBEEK heeft voor een drukdoenerig, luidruchtig persoon een: hollewaaij, in dit verband mogelijk een taalkundige muilezel.

hóngerkar (hongerkar)

Kar hooi die men op het eind van de stalperiode moest aanvoeren van elders omdat de eigen voorraad was uitgeput.

hónschezèjk WWB 318 (hondsgezeik)

Alle *hónschezèjk* betekent: voortdurend, ook met de bijgedachte: voor ieder wisselwasje.

Ligt in H de klemtoon op de kwantiteit, in HASSELT 186 op de kwaliteit: vir alle hondsgezee.ksels (voor elke futiliteit)

hónsroe:s WWB 106 (wilde roos)
MAERLANT 51 geeft onder Canis als

geneesmiddel tegen hondsdoelheid: die wortel van der wilder roze.

hónstóngezòdt (zaad van de smalle weegbree)

WWB 200 over de teelt van klaverzaad: 'ongewenst is een percentage *langzòdt* = *hónstóngezòdt* = zaad van de smalle weegbree die veel als onkruid in klavervelden wordt aangetroffen'.

Bij dezen alsnog alle hulde aan de stokoude zegsman van toen voor de deskundige informatie, ook van belang voor de achtergrond van tien woorden in Streuvels' VLASCHAARD p 65: 'anderen mochten naar de jonge klaverij om hondstibbe te stekken'.

hooftónjeklónje (hoofd eau de cologne)

Bij zulk modern artikel hoort ook een modern woord voor de *kòp*. Dat dit woord heel lang geleden ook al werd gebruikt blijkt uit de term voor ploeghoofd: *huu:t*.

hòòkchat WWB 123, 178, 204 (opening in de balklaag van hooi- of korenzolder waardoor de oogst bij het binnehalen wordt gelost en geborgen; ook wel de uitsparing in een zeer hoge tas voor een tussenpersoon die slokken of garven naar een derde persoon doorgeeft)

Men zie ook NEDER-BETUWE s huikgat: 'gat waardoor men hooi op de zolder(balken) werkt'.

Alsmede RIVIERENGEBIED s hooiluik, met type haakgat voor Maas en Waal en Betuwe.

HUISSEN 103 hòkgat voor zolderluik.

hòòke WWB 297 (haken: als tussenpersoon dienen bij het lossen van de

graanoogst)

Voetnoot 82 met een citaat van Kops: 'het opsteken van koren in de berg noemt men in het Sticht haken'. GROESBEEK 116 noemt het ww hōöke met de betekenis van sprokkelen, toch ook een vorm van oogsten.

hòðneklotjes WWB 318 (hanenklootjes als benaming voor speenkruidplantjes)

HEUKELS 102 vermeldt onder speenkruid o.a. hanenklootjes, kattenklootjes en papenkloten, alsmede uit het Midden-Nederlands nog beverscul.

STAELENS 186 geeft voor Hasselt hanekelkes, maar dan als benaming voor de vruchten van de hondsroos. De teelballetjes van de haan (die zag dus toen nog bijna iedereen) leken op de knolletjes van het speenkruid of, elders, op de zaaddozen van de hondsroos.

Zie verder onder GENEESWIJZEN.

hòðnetööjer (hanenteur)

Niet zo snuggere individuen werden op 1 april wel naar een winkel gestuurd voor *enen hòðnetööjer*, terwijl zo'n teur meestal zelf gefabriceerd werd: een combinatie van ijzeren gronden, ketting of touw plus een halsband om een koe, paard, maar vooral een geit in open grasland mee vast te zetten.

Voor een andere loze boodschap zie ook: *klómpuntjesòòt* (klompuntjeszaad)

hòðrénder (haareender, precies eender)

tis chénne twélling, èn tòch séjnz hòðrénder! (het is geen tweeling, en toch zijn ze precies eender)

hòðwe WWB 237 (peultjes)

In WWB wordt de betekenis meer te raden gegeven dan gemeld. Verder dient opgemerkt dat *hòðwe* ook gebruikt wordt in de algemene betekenis van zaaddozen = hauwen.

hòðzegèèrf WWB 318 (duizendblad)

Deze naam slechts ogenschijnlijk samengesteld uit de woorden haas + garf. HEUKELS CI weet beter: dat garve hangt samen met harwe = wrang.

WEIJNEN ED s hazegaar gaat uit van haas + gerwe = gereed, en dan zou deze geneeskundige plant direct geschikt zijn, voor gebruik gereed.

hórke (haartje)

drin hórke in de soep! (er ligt een haartje in de soep)

Opmerking: de r is niet sonantisch, dat is ze wel in *hò,rke*: scherp toelisteren.

hórré WWB 176 (hoom: wesp = vespa crabro)

Mogelijk biedt dit woord de verklaring voor een ouderwets, brommend speeltuig als vermeld in MW 177: hoors, mèt de voor de streek karakteristieke rs ipv r.

hórreziek (hoornziek)

Overgevoeligheid van de hoornstreek bij koeien, als men een bindtouw na gebruik niet wegneemt maar om de hoorns windt en daar te lang laat zitten. Meer informatie WBD I 502 s hoornziek.

hòrste WWB 258 (weghangplek voor het vlees)

Deze plek bevond zich tussen twee zolderrribben aan het keukenplafond (of in vroegere jaren in de rookvang van het open vuur). Worsten, ham-

men en zijden spek hingen in het eerste geval aan houten spijlen die met hun einden rustten op een lat die tegen de zolderrib was gespijkerd. Vanwege het *öddröppe* van het vlees werden op de vloer onder *de hörste* de eerste dagen kranten uitgespreid.

Het woord *hörste* werd als meervoud begrepen. Mogelijk is het met het lied geïmporteerd uit Twente / Achterhoek waar de -e op het wordeinde nog vaak bewaard bleef. In hetzelfde lied nog een vreemd woord: *drónke*. De inheemse term luidt *zat*. Overigens valt op dat de aanduiding *horste* in WALD 1984 p 29 maar een keer wordt vermeld, nl als: *höste*, voor Achterhoek en Twente, met op p 31 het frappante citaat:

'Baoven in de höste
hangt de spelen met wöste.'

De Lijmers kent het gebruik van de vleselijke hangplek maar heeft er geen woord voor. Zo was het eigenlijk ook in H. Wel dient men zich te realiseren dat in het nogal nabije Betuws van Van den Hatert de *horst* een plaats is aan de zolder waar het spek, de hammen en de borsten van de huisslacthing aan spijlen hangen. Conclusie: *hörste* kan in H geïmporteerd zijn met een liedtekst, maar ook als eigen woord in zo'n tekst bewaard zijn gebleven.

Zie ook onder *hank*.

hört WWB 174 (opzichter die voor uitwonende boer toeziet op het welvaren van weidevee)

Opmerking: de term die niet in het register voorkomt, alsnog invoegen met paginanummer 174.

Meer informatie in WBD I 496 bij koeherde, onder het lemma: koewachter.

höst WWB 136 (haast, bijna)
Hieraan toe te voegen het znw: *höst* = haast, spoed, snelheid.
der is chén höst bé! (er is geen haast bij)

höstech (haastig)
enen höstege mins! (een gejaagde, nerveuze man)

hót WWB 143 (rechts)
WIJCHEN 39: *hòt*-op (naar links)

hòtte WWB 172 (verdickingen in melk)
KLUGE bespreekt het woord onder Hutzel: *verhütselfn* <einschrumpfen>, met verwijzing naar nd. *hotten* = gerinnen en mnd. *hotte* = geronnene Milch. Rinnen heeft in Zuid-Nederland de betekenis van stremmen.

höwskrits WWB 212 (huismus)
Dit woord indertijd vastgelegd als Niftriks. De vliegroute van deze vogel volgend:

NEDER-BETUWE 42: huisscheet,

GROESBEEK 120: huusklets,

WIJCHEN 51: krits,

MAAS EN WAAL 90: huwsklèts.

Gelukkig waarnemingen op de Brabantse Maasoever: BALGOY 6: krits.

Een valse waarneming omdat Balgoy door de Maaskanalisisatie in Brabant kwam te liggen. Nee, het overzicht in VOGELS 136, 137 laat zien dat 't ook op de Linkeroever niet een mus

al mus is: Megen: huiskrep, Lith en Grave huiskrets, en dan heel dichtbij:

huiskreet in het van Gelderland gepikte Dieden. In Oeffelt blijven ze er kalm onder: daar zijn ze de mus nog

steeds niet kwijt, hij heet er de kluts!

höwsseege (huiszegen)

Royale prent met daarop een gebed

om zegen van Boven te laten nederdalen over het huis en die daar wonen.

höwt - hööj (huid - mv: huiden)
Het woord voor de dode huid, terwyl *vèl* vooral voor levende huid wordt gebruikt.

hööj van koej mi angelbeete bréngenijs óp! (huiden van koeien met gaatjes van de runderhorzel brengen niets op)

hòwtère WWB 146, 151 (houten, van hout)

De combinaties *hòwtère eecht*, *hòwtère ploech* zijn uiteraard van jonge datum: van na de opkomst van ploegen en eggen in ijzeren uitvoering.

Toe te zegen nog:

hòwtère mis (oefenmis van een priester in opleiding, zonder een echte consecratie)

hòwtère beedevaart (bedevaart zonder biecht of communie)

hòwtèren hammer (houten hamer) dwz: niet de grote, *òòk* houten *staakhammer* voor het indrijven van weidepalen, maar de kleine, als vaak gebruikt voor het aandrijven van de beitels.

hult èn bult WWB 193 (holte, laagte) met als mv en dim: *hulte*, *hultje*.

Staande uitdrukking voor: oneffen, niet vlak. Uit het mv *hulte* (holten) en het dim *hultje* (kleine holte) blijkt dat de akkerende boeren in H. hun *hult* hebben verward met ABN holte: *hult* betekent van huis-uit: verhevenheid, heuveltje.

Zie hiervoor Debrabandere ZFW 104, waar de term verbonden wordt met Eng hill (heuvel) en Lat collis (idem). Men zie in dit verband ook WEIJNEN ED 78, alwaar *hult* omschreven wordt als 'laagte in land'. Deze

definitie van de betekenis is juist, de beknopte etymologie 'Afleiding van hol' is dat dus niet.

die hultjes moette nõch wéchwérke, want anders blévvèt wõtter door nõg in stòòn (die kleine lage plekken moet je nog dicht eggen want anders blijft daar het water nog in staan)

hut (hut)

woning, huis:

zén der hut toe verkòòcht! (ze hebben hun huis toen verkocht)

afgelegen, eenzame herberg:

érges tusse Méegeen èn òs hadde vroegger de Macherse Hut! (ergens tussen Megen en Oss had je vroeger de Macherense Hut)

huttekedut WWB 212 (kwartel)

De gewone benaming *wachel* ook in GROESBEEK.

WALD 1989 355 geeft behalve *wach(t)el* ook: *prutjedut* en *kwikmedit*. Deze laatste onomatopie ook bij DE BONT VOC 270: *hùkwadit*, met varianten.

èw vroegger nõs dinne, zaaw òn döws oovral vuggelkòjkjes minnen huttekedut erin! (als we vroeger naar Oss gingen, zagen we aan de huizen overal vogelkooitjes met daar een kwartel in)

iedderie:n (iedereen)

zoe:st mi iedderie:n wa! (zo is het met iedereen wat)

ie:k (edik: azijn)

ie:k iz en aawmòddes woort fur azzéjn! (eek is een ouderwets woord voor azijn)

ie:r (eerder)

zèj waaren er ie:r! (zij waren eerder)

iets (iets)

Ook gebruikt als znw in de betekenis van ding, zaak.

kanker? dèz en léllek iets! (kanker? dat is iets ergs)

inbrénge (inbrengen)

tiz al mòj ès te kéjnder kòdstchèld betòdè want se brénge wéjjer niks in! (het is al mooi als de kinderen kostgeld betalen want verder geven ze niets van hun loon af)

ingespanne (ingespannen)

nòw zéjnoe moe:j ingespanne! (nu zijn we mooi van alles voorzien)

inkòmmede (verdienste, inkomen)

die minse zaate zò goe.t ès sònder inkòmmede! (die mensen zaten zeg maar zonder inkomen)

In WJCHEN 43: inkommene.

inschudde (inschudden: inschenken)

schui mèjn nòch mar wa in, Doora! (schenk mij nog maar wat in, Dora)

Maar de inschudketel voor heet water heet weer *schénkkeetel*.

In OOGBr 113 merkt Liesbeth Caron vanuit Grave op: Mijn man en schoonouders uit de buurt van Zwolle kennen het woord schudden helemaal niet in verband met schenken en zien mij dus met de koffiepot zwaaien.

inspanne WWB 144 (inspannen)

Toevoegen de uitdrukking aan het einde van een bezoek: *kòm, we gònz inspanne* (kom, we gaan eens opstappen)

intènsie (intentie: bedoeling, toepassing)

De geestelijke uitwerking van de mis

kan door de priester worden toegestapt - althans op kerkelijk vrije dagen - voor een particulier doel. Bv ter bekering hier op aarde van een zondaar; ter verlossing van een ziel in het vagevuur; bij feestelijke gelegenheden vooral om God te danken. *de pestoe:r laas vandemèèrgen en mis min bezòndre intènsie, kdénk fur de van Gruunsféns, die waar ammel in de kèrk* (de pastoor las vanmorgen een mis met bijzondere intentie, ik denk namens de Van Grunsvens, die waren allemaal in de kerk)

Het stipendium voor zo'n mis diende mede tot onderhoud van de pastoor.

intéts x betéts (op tijd)

zörg dègger intéts sèt! (zorg dat je er op tijd bent)

jaage (jagen)

Met de vormen *joech* en *gejaage*.

zém door wéchchejaage! (ze hebben hem daar weggejaagd)

jassebeschèrmer (jasbeschermer)

Ter weerszijden van het achterwiel draden of platen die verhinderden dat kleding tussen radspaken kwam.

óp en bietje fiets sit tiggeswórrég ene jassebeschèrmer! (op een beetje fiets zit tegenwoordig een jasbeschermer)

jéggés x òjjéggés (ojee)

òjéggéz, door zéjnz al! (ojee, daar zijn ze al)

Opmerking: de uitroep van verbazing *jéggésmerante* zal wel onder dit lemma thuishoren.

jéggésmerante x jézzesmerante

(uitroep van verbazing, ontsteltens etc.)

Opmerking: toen vroeger de pastoor

onder de godsdienstles iemand eens een te moeilijke vraag stelde over het ene ware geloof, zou deze geantwoord hebben: weet ik niet, het Kindje Jezus zal er wel weer mee te maken hebben! Altijd goed. Maar of dit ook opgaat voor dit lemma is twijfelachtig.

In MW 192: Jikkemerante, met als 'meest waarschijnlijke' verklaring: Jezuke van Miranda, in Portugal. Wat ver gezocht. Als het eerste deel Jikkés is afgeleid van Jezus, waarom dan merante niet van Maria?

jèzbbòn WWB 244 (beugelbaantje)
De term ook in WIJCHEN 43, met een prachtige foto van deze mini-beugelbaan op p 60.

j.l.n.s.t.z. WWB 37
Aan deze reeks toe te voegen: d.

jóng - jóng (jong - jongen)
Diejje voogel ha véif kòdl jóng, mar ie:n jóng góng der van doe:t! (die vogel had vijf onbevederde jongen, maar een jong ervan ging dood)

jóng - jónges (zoon - zonen)
bé de Prins hanze drie jóngez èn vie:r dérkes (bij Prinsen hadden ze drie zonen en vier dochters)

joodelèjm (jodenlijm: spuug)
dizze plèk plèkt nie, tlékt wél joodelèjm! (deze lijm plakt niet, 't lijkt wel spuug)

jòdre WWB 254 (jaren, zeker vangspel spelen)
Tikkertje om een cirkel op het erf met hok. Daarin was je veilig. Was iedereen binnen of gevangen, dan

begon een nieuwe poging = jaar voor de vanger

Joozep x Józsep x Jözzep (Jozef)
Al deze varianten behoren tot de taal van de oudsten. Jongeren zeggen: *Joozef*.

jót - jódde WWB 121, 225 (jood - joden)
Naast de ouderwetse ook de wat moderner lange vormen: *joot - joode* (jood-joden). Vooral gebruikt in de bijzondere betekenis van koopman. Vanuit Oss werd jaren '30 het plateland per fiets bereisd door de *lappejoot* (joodse textiel koopman) *Leviettekes* (Leviticus). Zijn tragische dood mei 1940 wijst er al op dat dit lemma buiten alle taalkunde om gevoelig ligt. Brengt het antisemitisme aan het licht? In de jaren voor de oorlog was ik te jong om het te ervaren. Als het al bestond in het dorp dan in elk geval niet bij de vrouwen. Die zaten met Leviticus en al zijn mooie lappen aan tafel zo ongeveer in de hemel. Maar toch: er is de zegswijze bij duistere, desondanks verdachte zaken: *dè moette Gòt èn de mölder mar schèèje* (daar kunnen enkel God en de molenaar iets zinnigs over zeggen). De molenaar - al bij Chaucer een verdachte figuur - functioneert hier als verdachte omdat de inhoud van zijn meelzakken niet gespecificeerd werd, en niet gecontroleerd op de te verwachten ingrediënten. Toen de Boerenbonden rond 1900 opkwamen, stichtten die oa eigen maalderijen. En slachterijen, om de kleine boeren te vrijwaren tegen malafide vleeshandelaren. Daar schijnen ook joden onder gezeten te hebben, en Boerenapos-

tel Gerlacus van den Elzen zou allesbehalve Joodsgezind zijn geweest. Waar of niet. Toch reden genoeg om even terug te gaan naar de speelplaats van onze school. Daar had je spelregels. Je mocht niet spuwen. Deed je dat toch, dan werd je uitgescholden voor *jót!* De spuug zelf heette *joodeléjm*. Pas als er klappen vielen kwamen de meesters in het geding. Die vonden het ook niet erg als we bril dragers uitmaakten voor *juut* of *brillejuut*. Ik was al gediplomeerd Neerlandicus toen ik begreep dat die *juut* een jood was. Incubatief antisemitisme dat pas '40-'45 uitbrak? Of een uitvloeisel nog van jodenhaat uit een ver verleden? Toen ik in 1937 Tobje Langendaal uitschold voor *vöwle jót* verscheen in een nummer van Zwart Front een antisemitische spotprent waarop een jood met o.a. een reusachtige bril. Nog zo'n onschuldige term: *jóddekèl* (jodenkerel). Je had het toch ook over *ene kieppekèl* (opkoper van kippen) of *ene tóddekèl* (lompenman)? Niets aan de hand. Na de oorlog nog doen de meisjes van de Boerenbond aan reïdansen: de Drickusman, Ripe, ripe gerste enz. Gezonde, frisse meisjesdansen, zonder vuige erotiek! Elise TEN BENSEL heeft - in tegenstelling tot Willemien Brom-Struik - niets tegen die erotiek. Haar boek *DE VOLKSDANS IN NEDERLAND* is al een beetje verdacht vanwege het jaar waarin het in Naarden verschijnt: 1942. Uit dat boek verneem ik dat de Driekusman ook in Duitsland wordt gedanst op een niet zo mooie tekst. In het Rijnland is die Driekus 'ne jode kää!, om Ooch jet schää!'. Op onze speelplaats rijmde *joodekèl* en *schéél*

niet op elkaar. In Duitsland al wel.

Jót WWB 121 (Jood)

De oudsten zeiden *Joe:t*, de jongsten *Joot*, met als mv *Joode* waar ouderen *Jódde* realiseerden. Dim: *Jótje*. *Leviettekes waar ne lappejoot öt Ös!* (Leviticus was een lappenjood uit Oss) *Vöwle Jót!* (vieze Jood).

Dit scheldwoord vaak gehoord (niet onmogelijk zelf gebruikt) bij het spelen als iemand naar je had gespuugd. De vorm *Juut* lag als fossiel opgesloten in het scheldwoord *schééle Juut!* (schele Jood) voor iemand die een bril droeg.

Opmerking: op antisemitische spotprenten worden Joden vaak scheel afgebeeld. Maar wij, kinderen, spugend of bespogen, wisten echt niet dat een *Juut* een Jood was: we scholden dan ook: *juut!*

jòw (jouw)

Jongere vorm naast *òòw*

jòw burt kömt nòch wél! (jouw beurt komt nog wel)

jöwnappel WWB 105 (ajuinappel)

Appelnaam die algemener bleek dan we aanvankelijk dachten.

Zie PIRAINEN s Appel: Ssiepelappel, een lemma waarin de Zwiebel nog wel valt te herkennen.

k (k)

Ook deze medeklinker kan intervoorkaals stem aannemen: *Driegges* x *Driekes*, *kéggas* (kijk eens) etc.

Het omgekeerde komt ook voor blijkens *getiekkerd* voor getijgerd, gestippeld.

kaastelèjn (kastellein: herbergier)

Franz is kampejoen biljarte, mar wa wilde: de zoon van ene kastelèjn! (Frans is kampioen biljarten, maar wat wil je: de zoon van een herbergier).

kaawe (kauwen).

nie soe: mar durslikke, goe.t kaawe! (niet zo maar doorslikken, goed kauwen)

kallekoe.n (kalkoen)

wén der ok nòg ene kallekoe.n loe:-pe, vur dòdrechèjt! (we hebben daar ook nog een kalkoen lopen, voor de aardigheid, dwz: alleen omdat we daar plezier in hebben)

kammenèt (cabinet: laden- + legkast)

òn ie:n van de durre vant kammenet zaat òn den binnekant duk den hòwsseegen ópcheplèkt! (aan een van de deuren van het kabinet zat aan de binnenkant vaak een huiszegen opgeplakt)

kammeròòt (kameraad)

kék mar nò dòsse bènde: ed begint mi kòdj kammeròdj! (kijk maar naar de Osse Bende: het begint met slechte kameraden)

kant (kant)

Het mv wordt gevormd door toevoeging van -e of -es.

langs de kante van de wéch stòn buu:m! (langs de kanten van de weg staan bomen)

mum kund' alle kantez óp! (met hem kun je alle kanten op)

kap (hoofdbedekking van een kloosterzuster)

't jóngste dérke door iz òk nòt klòster, zhi te kap al óp! ('t jongste meisje daar is ook naar het klooster,

ze heeft de kap al op, dwz: ze is al ingekleed, loopt al in een pij)

tiz en ónduggend dérken ie:n, zhi pas nòg en nón der kap van de kòp chetròkken óp school! ('t is een ondeugend meisje, ze heeft pas nog een non de kap van het hoofd getrokken op school)

kar (kar)

In MW 196: kaar. Zegslieden uit Oss realiseerden in H: kaars.

karbiet, de (carbide, het)

karbiedbus (carbibus)

Blikken bus met indrukdeksel waarin de carbidebrokken werden aangeleverd. Vermengd met wat water leverde dit carbide het acetyleneegas op voor de rijwiellantaarn. De lege bus was geliefd als speelgoedprojectiel. Daartoe sloeg men een gaatje in de bodem, dan wat water en carbide in de bus, deksel stevig erop, voet op het geschut, lucifer bij het gaatje en floep, daar ging het deksel. Dit soort speelgoed was bij de ouders minder populair dan bij hun zoontjes: zonder dat gebeurden er in en om de boerderij al ongelukken genoeg. Toch was de inhoud van zo'n bus maar 250 cc. Elders was dat wel anders. Zo begint in Eijsden volgens TEN BENSEL 13-14: 'op het lommerrijke Vroenhof waar bij het verschijnen van de danswekkers een reeks kruidkamers worden afgeschoten.' Het zullen wel folkloristisch-dikke melkbussen geweest zijn van 40 liter! Of erger: Erens BKK 83 (complete bronvermelding ging verloren) meldt uit hetzelfde Limburg: 'Elk feest werd in de vroege ochtend aangekondigd door het schieten van

de kamers. Dat waren ijzeren cilindfers, gevuld met een prop leem, die met springstof eruit werd geknald. Het hanteren van de gloeiende ijzeren bout aan een lange steel was niet geheel zonder gevaar'.

karbietlamp (carbidlantaarn, vooral gebruikt als rijwiellantaarn)

De lamp was voorzien van een waterreservoir: het carbid daarin leverde dan in reactie op het water het benodigde acetyleneegas voor de verlichting.

karrekaaw WWB 212 (kerkkauw)

Een ander woord hiervoor: *tjan*. Een tamme ekster was wel *en hannek*. KLUGE verwijst naar Vlaams Hanzeken (Dohle). Een combinatie van beide luidt *tjannek* in OOGBr 135 voor Hilvarenbeek. In WIJCHEN 99 eveneens *tjannek*, onder bijvermelding: roepnaam: *tjan*. Maar of de naam nu teruggaat op Hans, Hanneke, Adelheid of Klaas, het zijn allemaal dezelfde praatgrage gasten.

karstaake (karstaken)

Deze term variant van de *hòjppòdle* WWB 177 (hoopalen): rondhouten in de vier hoeken van de kar geplaatst om de laadcapaciteit te verhogen. Deze variant verklaart waarom in H *de pòdle* in de grond worden geslagen met de *staakhammer*.

karwip WWB 139 (krik)

PIRAINEN geeft als benaming Wagenwippe, en s wippen (auf- und abbewegen) de toevoeging: Ne Kaare mott wippen (musz federn, im Gleichgewicht sein, wat een precieze omschrijving is van het H *wieppere* (heen en

weergaan van de mijt)

katteloooges (catalogus)

Dit nogal geleerde woord de woordenschat binnengedrongen via de veetentoonstellingen: de geliefde *fòkdaach* (fokdagen), gehouden tot leering en vermaak: *òp tie fokdaach loe:pe de boerre ront minne katteloogez in de haant!* (Op die fokdagen lopen de boeren rond met een catalogus in de hand)

kattevèl (kattenvel)

Benaming voor het kattenkruid (*Nepeta cataria* L.)

keel WWB 220, 223 (kiel)

Van de volwassenen werd de keel in de jaren '30 nog slechts gedragen door de huisschilder: een witte. Zijn zonen droegen toen al de witte overall. Meest normale kleur was echter blauw. De linnen stof kon zelf worden *gewééve* (geweven), maar voor het blauwverven bracht men de stukken per kruiwagen naar de *blòðwvèrveréj* van het *Gaasthòws* in Grave. De *keel* werd het laatst algemeen gedragen door de jongetjes vòòr ze naar school gingen. Hij was toen het laatste overblijfsel van een soort kledingdracht, met eronder bloes of trui, en daar weer onder *en kesjètje* (corsetje) met knoopsgatenelastiek (die de lange kousen hielpen ophouden). De broek was *en klébboks*: met naar voren en achteren vast te knopen klep. Deze broek werd opgehouden aan galgjes of met knopen aan 't *kesjètje*.

kééle (kielen, snijhoeken tussen op elkaar aansluitende dakpanden)
in de kééle hin rie.te dak feul te

lééje! (in de kielen heeft een rieten-dak veel te lijden)

kefijhaawer (caféhouder)

héj waar kòpman mar hiel der òk nòch kefij bé! (hij was veehandelaar maar baatte ernaast ook nog een café uit)

kéjke (kijken)

Behalve de betekenis van ABN kijken is er nog een tweede: eruitzien. *de haaver hi nie al der weer gehad, mar ze kékt nie slèècht!* (de haver heeft niet het beste weer gehad, maar ziet er niet slecht uit)

kèl WWB 216 (kerel)

Ook in de bijzondere betekenis van verkoper / opkoper: *de kieppekèl* (opkoper van oude kippen), *de papkèl* (verkoper van flessen pap), *de lappekèl* (verkoper van lappen stof)

Al deze ondernemers kwamen bij de klanten aan de deur. De *sieggarekèl* verkocht zijn waar in kistjes van 100 stuks, in een blauw bewaasde keuken want alle mannen in de buurt mochten proefroken. De lappenman was meestal een Jood. Vandaar naast *lapekèl* ook wel *lapejoot*.

kemuunnie WWB 274 (communie)
te kemuunnie gòdn (naderen tot de H.Tafel)

de kemuunnie òwdèèle x òwtrèjke (de communie uitreiken)

de kemuunnie brénge (de communie: de H.Hostie uitreiken aan niet-ambulante parochiaan thuis op diens verzoek)

ze hébbe den aawe Piet vandemèèrge nòg de kemuunnie gebrocht! hoe wettege dè? ksaag de pestoe:r minsie:r verbéjfietsè! (ze hebben de oude

Piet vanmorgen nog de H.Teerspijze gebracht! hoe weet je dat? ik zag de pastoor met de H.Hostie voorbij fiet-sen)

de kemuunnie doen (de communie doen), dwz: voor het eerst te communie gaan, met alle feestelijkheden vandien. Dit gebeurt sinds 1905 op de leeftijd van zeven jaar, daarvoor op een van elf jaar.

de plèchtege kemuunnie doen (de plechtige communie doen). Deze communie doen de kinderen op het einde van de lagere schooltijd. De voltooiing van het godsdienstondericht wordt gevierd met de H.Communie èn de plechtige hernieuwing van de doopbelofte: zelf eerder nog niet afgelegd. Een soort rites d'initiation dus.

kemuunnie-òwtrèjkeng (communie-uitreiking)

Deze uitreiking had plaats zonder mis, in alle vroege nog voor de eerste mis, tussen 6 en 7, om parochianen die door hun werk verhinderd waren naar die vroege mis te komen, te gerieven: zo hoefden ze niet nuchter te blijven tot ± 11 uur!

Kérkhòf, de (de Kerkhof)

Met deze oude benaming werden grond en huizen rond de kerk aangeduid, itt *et kèrkhòf*, waar de doden liggen.

kéttenge (kettingen, ww)

Met dit ww werd het maken van rozenkransen met behulp van een fijn tangetje aangeduid. Nadere informatie ontbreekt.

keuje mv *keujes* dim *kujke*
WWB 205 vv (big)

De oude vorm van dit woord met d

ipv j nog WBD I 815: kudde. Onder het dim kuddeke vonden we ergens langs de Steenweg op Diest nog een beeldig spreekwoord: als de kuddekes dik zijn, zijn de zuipkes zuur! Uit die contreien stamde ook mijn schoonmoeder, die constateerde aan tafel hetzelfde in een verwante beeldspraak: als het muisje vol is, is het meeltje bitter!

keukestél (keukenstel)

Een keukenstel bestaat uit een wandrek van hout met links en rechts een olie- en azijnfles, en verder gedekselde bussen met benodigheden als meel, rijst, vermicelli enz. Flessen en bussen uitgevoerd in aardewerk. Het keukenstel was slechts in de mode tussen beide wereldoorlogen.

whan töws froegger òk en keukestél!
(we hadden thuis vroeger ook een keukenstel)

Keule (Keulen)

mésse zò bót dègger miw bloe:te kónt óp nò Keule kunt rééje! (messen zo bot dat je er met je blote kont op naar Keulen kunt rijden)

keuvere (coveren: nieuw loopvlak aanbrengen op te dun geworden autobanden)

ónder ónze platte waage koe:poe nòjt nééj baant, aat aaw diew dan lòdte keuvere! (onder onze plateauwagen kopen we nooit nieuwe banden maar altijd oude die we dan laten coveren)

kielle WWB 224 (kietelen)

Opgemerkt dient nog te worden dat onder het plagend kietelen van kleine kinderen door de plager nooit het

ww *kietele* wordt herhaald maar altijd het ww *kielle*. Het WNT schrijft aangaande kiele-kiele dat deze plaaggeluiden teruggaan op het ww kielien. Aldaar ook voorbeelden van volksliedje met kiele-kiele uit 1906. Nog na de oorlog hoorden we tijdens carnaval in Venlo zingen: kiele-kiele-wenske...

kiem WWB 237 (schimmel)

Bij VAN BEST s kaem: moisissure, alsook het ww bekaemen = beschimmelen.

kieppekuntje (kippenkontje)

Het woord hoofdzakelijk gebruikt door kinderen die bij elkaar een vormpje in de huid drukken, dat op een kippenkontje lijkt.

kieppere (gooien, omvallen)

Iteratief bij *kieppe*.

héjs minne zatte kòp in de sloe:t gekieppert! (hij is met een zatte kop in de sloot gevallen)

kiepper menen émmen nie um (gooi mijn emmer niet om)

kierr WWB 207 (roepnaam voor het varken)

Dit met korte ie uitgesproken woord enkel als roepnaam gebezigd, en steeds in een reeks van herhaling gerealiseerd: *kier-kier-kier...!*

Dit *kier* is van huis uit een znw dat als zodanig uit het H is verdwenen maar in WBD I 814 bij het lemma *kier*: jong varken, nog voor tal van plaatsen opduikt als kurre of kurretje.

Mogelijk heeft de term *kierr* al een geschiedenis achter de rug voor ze werd toegepast op het varken. Vgl KLUGE *skirre*, waar het woord wordt herleid tot got *qairrus* = zachtmoedig. Dit leidt

ons naar de duiven: Bei den Taubenzichtern ist 'kirremachen' üblich in der Bedeutung: beruhigen, locken.

kierreje, de (het kyrie eleison) Smeekbede in het Grieks aan het begin van de mis. Ook als ww gebruikt (WWB 254) voor een ruig vangspel op de speelplaats. Gevangen, geven jongens vanger en verder elkaar een hand zodat een geduchte sliert ontstaat. Het ww zal dan ook wel slierten betekenen. ROBERT s kyrielle: lange reeks van woorden. [Het eigenlijk korte gebed in de kerk ook lang door zang en herhaling.]

kiess kiess!

Uitgesproken met korte ie-klank: aansporing voor de hond om aan te vallen. Hierbij het ww *ðnkie.ze* (ophitsen)

kieste WWB 320 (in de kist leggen) In het register staat 271, moet zijn 269

kiettelsténtje WWB 224 (kietelsteentje)

Volgens VAN DALE 1950 is een kietelsteentje een gewestelijk woord voor een keilsteentje. Wat voor H onjuist is. Daar wordt gekieteld met een rond en glad kiezelsteentje. Gekeild wordt er met een *schieffelsténtje*, dat ook glad is maar verder plat.

kievvet WWB 212 (kievit)

Inzake de relatie v-w in het Huiselings kan worden opgemerkt dat MW 211 kiewiet heeft voor deze loopvogel, met in zich de w van *Ròwwestèjn* (Ravenstein)

kif (kif, jaloezie)

dès te kif! (dat is uit jaloezie, dat ze

het niet mooi vinden)

Opmerking: zoals *ris* uit *rèjze* en *slit* uit *sléjte* komt *kif* wel uit *kéjve* (kijven)

Killeke (van Knilleske: dim van Cornelis)

De wisseling van kn x k komt ook in andere gevallen voor:

knaawe x *kaawe*, ook met verlies van k: *knéjpe* x *néjpe* en *néptang*.

kjòs WWB 91 (kiosk)

Dit woord uit het Nabije Oosten wordt in het nabije Berghem gerealiseerd als *kjòzzek*.

klaate (chocolade [melk])

Deze korte vorm van *seklaate* te rekenen tot de kindertaal.

klampe WWB 141 (klampen)

Met deze klampen van 5 cm werden velgen van 5 cm tot 10 verbreed: op een gegeven moment het wettelijk minimum.

De oude maat ook nog teruggevonden bij PIRAINEN: de hoge Kaoren häbht tweetöllge Raa. Dus met: Felgenbreite von zwei Zoll.

VAN DALE 1950 geeft onder klamp 3: stuk leer dat men met houten pennen onder klompen slaat. Uit andere bronnen blijkt dat hiervoor ipv leer ook wel hout werd gebezigd.

klat, ene (klad, vlek)

vlek:

oe.; *nòw hék tòg ene klat immen schrift chemakt!* (o, nu heb ik toch een inktvlek in mijn schoolschrift gemaakt) kleine hoeveelheid overgebleven vloeistof, kladjje:

der zit nòg en klètje ròmmè ónder in diejjen émmèr! (er zit nog een kladjje

melk onder in die emmer)

De mv-vorm nog in de zegswijze *iemmez bé zen klaade vatte!* (iemand te grazen nemen)

kléppe WWB 221 (kleppen)

Bij de betekenis klikken past PIRAI-NEN: Klapspaan. Nog in de betekenis doorvertellen: *'t is me tòg en klép: zhi alles durgeklépt!* (ze is toch een klikster: ze heeft alles doorverteld)

klérkes (kleertjes)

Dim bij *klie:r* (kleren), zijnde het mv van *klie:t* dat als dim *klie:tje* heeft.

Sunteklòds hi klérkes fur de póp gerijje! (S-N heeft kleertjes voor de pop gereden)

klètse WWB 226 (wauwelen)

Ook in de betekenis van verder vertellen, rondbazuinen of - minder neutraal - klikken. In deze laatste betekenis ook wel: *verklètse*.

Opmerking: behalve klap kan het znw *klèts* dan ook nog onzin of verklikster betekenen.

klètskónt (kwektante)

Iemand die veel (met als connotatie: teveel) praat.

Dès me tòg en klètskónt ie:n! (dat is me toch een rebbel)

klètssnat (door en door nat)

We moesse dur de réégen èn kwaame dan òk klètssnat tòws! (we moesten door de regen en kwamen dan ook door en doornat thuis)

Synoniemen: *strónnat*, *zèjknat*, *klèddernat* en: *zò nat ès mist* (mest)

klie:r (kleren)

héj hi te klie:r al òn! (hij heeft de

kleren al aan), dwz: de kloosterkleren, als teken dat hij in een kloostergemeenschap is ingetreden)

klink WWB 295

In het register paginanummer 321 verwijderen

Klink ook gebruikelijk als onderdeel van een deursluiting: een plat ijzeren staafje dat aan een zijde draait om een bevestiging in de deur, naarboven voor ontsluiten. Bij sluiting valt de *klink* terug in een sluithaak in de deurpost. Sluit de *schaaf* in een horizontale beweging, de *klink* doet dat in een verticale.

trékt! doe de deur ez ób de klink! (het tocht! doe de deur eens goed dicht, zodat de klink in de sluithaak valt)

Bij een *schaaf* wordt de deur gesloten door een staaf in de opening van de deurstijl te schuiven. *Ze* dient als nachtslot: *doe de deur ez óp schaaf: we gòn nò bé!* (doe de deur eens op schaaf: we gaan naar bed)

klómbdik (klompdik; hevig)

Gezegd van *vrie.ze* (vriezen): *thi vnaacht wér klómbdik chevrórre!* (het heeft vannacht weer hevig gevrozen)

klómp WWB 156:

'Ook smeerde men de platte bovenkant (van de *mathòðk*) voor het *wétte* wel in met *mòdder*. Het water voor het aanmaken van die modder werd op het veld in *ene klómp* bewaard'. Omdat zo'n klomp lastig is, werd ± 1900 een geëmailleerd tuitje gebruikt dat aan de broekband kon worden gehaakt en in de werkgang meegevoerd. Daarin zal geen water hebben gezeten (dat zou worden gemorst) maar een kleverige substantie.

Speciale vermelding dient de klomp die kinderen op de avond van 5 dec bij haard of kachel plaatsten. Die werd altijd gesneden uit een voederbiet en gevuld met veevoer. Alleen zo kon je naar behoren *oewwe klómp sètte* (je klomp zetten). De volgende ochtend bleek die klomp altijd opgevreten door het H Paard, en stond in de mooie kamer de tafel vol heerlijkheden en geschenken.

Onder *de klómp òwthòdòle* verston men: het in ontvangst nemen van sinterklaasgeschenken buitenshuis.

klómpeloe:pe (klompenlopen)

Spelletje dat ouden met kinderen spelen: het kind gaat op de klompen staan van wie sterk genoeg is, met het gezicht naar de ander, die dan begint te lopen, en het kind loopt zonder zelf een voet te verzetten met hem mee.

klómpeschraber (klompenschraper)

Veelal een ijzeren mes in een nis onder in een muur of ook wel in de bodem bevestigd bij een toegang. Daarop werd de aanklevende aarde van de klompen geschrapt alvorens naar binnen te gaan.

klómpuntjesòdè (klomppuntjeszaad)

Schertswoord voor zaad waar de houten pennetjes uit groeien waarmee een leren lap onder de klomp wordt vastgeslagen. Het woord bestond uitsluitend op 1 april.

klòdòr WWB 321 (klaar)

alleen maar (WWB 136, 212)

klòdòr broe:t (alleen maar brood, zonder beleg)

gereinigd van onkruid (WWB 194)

weer schoon (WWB 203)

gereed (WWB 239)

Ook in uitdrukkingen als:

wa hédde nõw wér klòdòr gemakt?

(wat heb je nu weer uitgevreten) en: *nie feul klòdòr maake* (niet veel pres-teren)

hèj makt nie feul klòdòr, den diejje!

(hij presteert niet veel, die kere!)

Voorts zie men nog onder: *ónklòdòr*.

Klòdòs x **Klaas** WWB 42 (Nicolaas)

In de jaren '30 was *Klòdòs* al verouderd. Jongens heetten toen *Klaas*. Daar komt nog bij dat *Klòdòs* dan al pejoratief wordt gebruikt: *wanne Klòdòs!* (wat een sukkel)

Deze oude klankstand bleef ook bewaard in *Sunterklòdòs* (Sinterklaas) en *klòdòsmòp* (zie aldaar).

klòdòsmòp (Sint Nicolaas mop: speculaaskoekje)

klòdòsmòpke (speculaasje)

den bèkker bèkte vroegger, dè sprékt, rònt Suntre Klòdòs klòdòsmòpkes! (de bakker bakte vroeger, dat spreekt vanzelf, omstreeks Sint Nicolaas speculaasjes)

kloon (clown)

Dit en ander Engels spraken we ± 1935 perfect: *kòjbòj, karrener, afséjt, hèn* en *gool*. We hadden geen voetbalclub, kenden de spelregels niet en volston den met het nemen van strafschoppen: *piennantiejje*.

klòppe (kloppen)

òft hool is kunde huu:re èscher tigenònklopè! (of het hol is kun je horen als je er tegen klopt)

met de betekenis van juist-zijn:

dè klòpt èz en bus x èz ene zwééren-de vinger! (dat is helemaal juist)

klöppert WWB 297 (kanjer)

NEDER-BETUWE 54: klopperd = grote jongen.

MAAS EN WAAL 95: klopperd = flinke boy.

klöster WWB 321 (klooster)

Toe te voegen de betekenis bejaardenhuis wanneer dit (en zo was het meestal) beheerd werd door kloosterzusters. *den aawe Piet sit tiggewórrrech in Ròwwestèjn in 't klöster!* (de oude Piet zit tegenwoordig in Ravenstein in het klooster)

klöwsters (boeien van touw)

Om de poten van een te dekken merrie, zodat deze bij onwilligheid niet naar de hengst kan slaan; ook ter bescherming van de kostbare voorpoten van de hengst.

kluntjeschie:r WWB 321 (klontjesschaar)

De term wel opgenomen in het register maar verder in WWB niet te vinden. Het eerste bestanddeel slaat op *bròwn kluntjes*. Deze bruine klontjes zijn kandijbrokken aan een touwtje voor kinderen bij wijze van snoep, voor in thee, koffie etc. De brokken die te groot waren werden gebroken met een klontjesschaar.

knaap (knaap: groot exemplaar)

èn wa sloeggoe óp te kant? ene knaap van drie kielloo! (en wat trokken we op de kant [van de sloot]? een geweldige vis van drie kg)

knabbe WWB 154 (handgrepen aan

de steel van de zeis)

De term hoort wel tot de familie van *knaap* dat in ABN ook standaard betekemt om kleren overheen te hangen, ledepop (mannequin). Met *knabbe* nog verwant: knevel (stokje), dat blijkens KLUGE 381 in Zweedse dialecten ook handgreep aan de steel van een zeis betekent. Oerbetekenis van *knaap* is wel eind hout zoals bij bengel, vlegel, knuppel.

knie-baande WWB 174 (kniebanden)

Dit ww ook bij GOOSSENAERTS, met illustratie maar zonder begrijpelijke verklaring van het waarom.

knikwiel (knikwiel)

en karrat woor de spie:ke van nõ böwte stòn noemme ze bóns en knikwiel! (een karrad waarvan de spaken naar buiten staan, noemen ze bij ons een knikwiel)

Knillesroe:ze WWB 130 (pioenrozen)

Vernam dat in Meerlo pioenzaden werden gewijd ter ere van Sint Cornelis tegen de stuipen, een ritueel dat zou teruggaan op voorchristelijk gebruik.

kniplicht (zaklantaarn)

vat et kniplicht es, um bé te luchte! (neem de zaklantaarn eens, om bij te lichten)

knoeppe x knoeppe (knappen)

Een knoepachtig geluid maken bij het breken.

die snuupkes knoeppe zò lekker tusse de taant! (die snoepjes knappen zo lekker tussen de tanden)

inéns knoepie der iets, èn jawwél: twaar kepòt! (ineens knapte er iets en jawel: het was kapot)

knoerzel WWB 228 (kraakbeen)

Voor de tegenstelling *H oe* en *ABN a* zie ook *s knoepp*e (knappen).

In het MNW *cnorsel*, met het ww *cnorsen* = (tanden)knarsen.

knoe:t WWB 102 (knotwilg).

Deze benaming ook wel in algemeen gebruik, zie bv *dKe s knot*, en *WNT s knoot*.

knòlle WWB 204 (knollen: laten drogen)

Gezegd van laatrijpe polderhaver, die pas na het *knòlle* mocht worden opgebonden, dwz: hooien van haver alvorens deze op garven te binden.

In het register verkeerdelijk voorzien van paginanummer 203, moet zijn: 204.

knup (knoop, in touw e d)

Het ww en mv *knuppe*, het dim *knupke*. *kréjch die knuppe hòst nie òwt et tòdòw!* (ik krijg die knopen haast niet uit het touw)

men feeters saaten in de knup! (mijn veters zaten in de knoop)

knuppe (knopen)

dèntjes séjn te kòrt um nòch te kunne knuppe! (de eindjes zijn te kort om nog te kunnen knopen)

knuu:p (knoop, knopen)

Hierbij het ww *knuu:pe* (knopen), en het dim *knöpke*. Sluitmiddel bij kleiding etc.

ksétter néj knuup òn! (ik zet er nieuwe knopen aan)

Zie ook onder *knup*.

koelbak (gemetselde bak met een leiding aan een pomp verbonden, dienende voor het koelen van de vers ge-

wonnen melk)

wie génnè koelbak hi héngt te tóòjt mar in de put! (wie geen koelbak heeft, hangt de melkbus maar in de put)

ko:pe (kopen)

Hier te vermelden in de uitdrukking *en kientje ko:pe* (een kindje krijgen) *whak chehört, hédder wér en kientje bé gekòdòcht?* (wat heb ik gehoord, heb je er weer een kindje bij gekregen)

koerreke WWB 212 (koeren roepen van duiven)

Een vluchtige terrein verkenning even over de Maas leert dat onder deze term ook praten en het laten horen van darmgerommel valt.

Een overzichtje:

NEDER-BETUWE 56: koerke (druk praten);

HUISSEN 110: koerreke (het rommelen van de ingewanden);

GROESBEEK 151: koerke (gerommel in de buik);

MAAS EN WAAL 96: koerke (koeren, druk, kort aangebonden praten);

WIJCHEN 49: koerke (het hoorbaar opspelen van de buik)

koers (cours)

Groep van jaargenoten uit een priesteropleiding.

òlleje pestoe:r is fan denèjgeste koers ès ten ónze! (jullie pastoor is van dezelfde cours als die van ons)

koet, oover WWB 182 (met verkeerde stand van de koot)

WBD I 661, 662 behandelt deze afwijking bij paarden onder het lemma: overkoot. Daarin wordt onderscheiden tussen overkoot slaan en overkoot staan, waarbij de *H* term abusie-

velijk wordt gelezen als *overkoe:t sòdòn* ipv *sòdòn*.

koe.tele WWB 251 (oneerlijk ruilen)

koe.telech WWB 235 (kortaf)

Van ruilen komt huilen! Tussen beide betekenissen ligt vermoedelijk een oorzakelijk verband. Men vergelijkte verder: HUISSEN 110: koetele (ruilen, verkwan-selen);

GROESBEEK 152: koetele (oneerlijk spe-len);

WJCHEN 49: koetele (vals spelen);

MAAS EN WAAL 96: koetele (foefelen)

Geen van voorgaande plaatsen heeft de term koetelig (kortaangebonden, mop-perig, ontevreden). Wel vermeldt NEDER-BETUWE 56: koerelig (slecht humeur hebbend)

kòffiebloemme WWB 100 (zwanen-bloemen)

De naam koffiebloemen vanwege het feit dat de uitgebloeide bloemen kleur en vorm aannemen die aan koffiebo-nen doen denken.

kòffiedrap WWB 236 (koffiedik)

kòjbòj (cowboy)

Voorbeeld van lettergreepassimilatie als bij *ómmekömmes* (oom Kobus), *ónjeklónje* (eau de cologne) en *poellietoe.re* (politoeien)

Zie hiervoor in MW 208: kermelee:m (carbolineum) en 345: rontonde (ro-tonde)

kòjjechéjt WWB 224

te lezen als: *kòjjechhèjt*.

kòjjóng (kwajongens)

dè sulle die kòjjóng vnillemans wél wér gedòn hébbe! (dat zullen die

kwajongens van Elemans wel weer gedaan hebben)

kòjkenbruuier, den WWB 211 (de kuikenbroeder)

Opmerking: lidw *den* te lezen als *de*.

kòldöj WWB 212 (koolduif: hout-duif)

WALD 1989 p 364: kooldoeve omdat ze swinters op de moes komt! Dan vraag je natuurlijk: waarom dan geen moes-duif? Zelf altijd gedacht dat onder-havige duif verzet was op *kòlzòd* (kool-zaad).

kòmme (komen)

Ook als koppelwerkwoord gebruikt.

zörg dèt nie kepòt en kömt! (zorg dat het niet kapot gaat)

röjm et óp, anders kömmet nòg ez ewéché! (ruim het op, anders raakt het nog een keer weg)

kómplemente (complimenten)

kómplemente van sfòdder en of tè òllieijen Toon kòmmente vréjdach zó kunne kòmme hèlepe? (groeten van onze vader, en of Toon komende vrijdag zou kunnen komen helpen)

dè fròwke van den dòkter dèz en goej ie:n, aat friendelek èn niks chén kóm-plemente! (dat vrouwtje van de dok-ter, dat is een goed [vrouwtje], altijd vriendelijk, en helemaal geen kak, streken of smoesjes)

kónt WWB 103 (onderstuk van boom tussen stam en wortels)

In Lent heet dat stuk boks. De Zeeuwse gaai heet bij Debrabandere ZEW 74 broekhannek. Hij omschrijft broek als de ' plaats waar de stam in de kruin overgaat'. Broek, boks of

kont: de term duidt op lichaamsdeel of kledingstuk dat zich in benen of pijpen vertakt.

kónttès (kontzak)

de knibbeurs stook òwt sen kónttès!
(de knipbeurs stak uit zijn kontzak)

Kooba WWB 227 (Jacoba)

De uitdrukking: *òn oewwen hak, si Kooba!* (aan je hak, zegt Jacoba, dwz: mooi niet!) valt ook elders te beluisteren. Een citaat uit de Limburger (Ed. Venlo) van 31-III-'07: 'De bevolking zou actief worden geïnformeerd. Aan miennen hak, zag Koeëba! Daar is niets van terecht gekomen'.

kòòl WWB 322 (kaal)

Ook in de betekenis van: geheel en al. *dè floe.rklie:t is kòòl versleete!* (dat vloerkleed is tot op de draad versleten)
die minse waare kòòl ooverstuu.r! (die mensen waren helemaal ontregeld)
kéggès, zhén der spulgoe.t kòòl ooverstuu.r. (kijk eens, ze hebben hun speelgoed helemaal kapot)

koolenbak (kolenbak)

gietijzeren bak, buikvormig, op vier korte pootjes met breedbollig handvat aan elk kopcind, staande bij de kachel met een dagvoorraad steenkool.

koolekit (kolenkit)

Steenkoolreservoir bij de kachel, in de vorm van een zich naarboven enigszins verjongende cilinder, bovenaan met een schuin uitgesneden opening, met twee handvatten aan de voorzijde voor het leegschudden. In tegenstelling tot de wat oudere *koolenbak*

niet van gietijzer maar van blik.

kooneng (conus)

Bedoeld: conusvormig onderdeel uit de as van een fietswiel.

kööstere (kosteren)

Flip fan Zöwle waar génne kööster, héj köösterder óp sondaag en bietje béj! (F van Z verdienende zijn brood niet als koster, hij fungeerde als zodanig op zondagen voor wat extra-inkomen)

kòpkeukele (over het hoofd buiten)

NEDER-BETUWE: kopkuukele - over het hoofd duikelen.

kòp (kop: hoofd)

kòp-èènt (hoofdeind van een bed)

kòpkusse (hoofdkussen)

de kòp stoe:te (het hoofd stoten)

òwt de kòp lie:re (uit het hoofd leren)

kòp fan ónthaawe (geheugen)

òwt de kòp kénne (vanbuiten kennen)

Dat ooit de term hoofd gebruikelijk was blijkt nog uit *huu:t* (ploeghoofd) en *vörk* (via *vörrft* uit *vörcht*) dat hoofdakker betekent. Met de invoer van *hoofkaas* en *hoofónjeklónje* raakt *kòp* meer en meer op de achtergrond.

kòrpendu WWB 105 (courtpendu)

Bij CALLEWAERT wordt aagtappel in het Frans vertaald met: capendu.

kòrrel (korrel).

Hoevvel kòrrels sitten er in dees ròggòòr? (hoeveel korrels zitten er in deze rogge-aar)

Wanneer er sprake is van graankorrels wordt ook wel het woord *pit* gebruikt. *whan génne pit kòrre mér in hōws* (we hadden geen korrel graan)

meer in huis)

kòrt fòwl (kort vuil)

De laatste resten van de nageboorte.

kraach (kraag)

Zie hiervoor onder *bazzeloe.n*

kraas (kras)

nèt nêjt, èn der zit al ene kraas in de poelliettoe.r! (net nieuw, en er zit al een kras in de politoer)

den dòkter ha nòch chénne nééjen òwtoo òv der zaat al ene lélleke kraaz óp! (de dokter had nog geen nieuwe auto of er zat al een kras op)

kraase (krassen).

ge kónt se mi ter griffels huu:re kraase óp ter lèèj! (je kon ze met hun griffels horen krassen op hun lei)

krallenbócht (kralenonkruid)

Naam van de zwarte nachtschade, in WWB 130 vermeld met het synoniem *hónskralle*. De kralen zijn de bessen van de plant.

krèèlekes WWB 130 (kraaltjes: blauwe druifjes)

Ook bij PIRAINEN: Krällekes als benaming voor de Perlhazyazithe.

krèk (correct)

precies: *krèk wa ge zégt* (precies wat je zegt)

zojuist: *héj waar krèk nòch hie.r* (hij was zojuist nog hier)

net: *die bóks pést me mar krèk* (die broek past me maar net)

krèp WWB 209 (rookvlees)

Het woord eveneens in MW 236 in de algemene betekenis: deel van de slacht.

krijjeliën (creoline)

Dit ontsmettingsmiddel werd gebruikt als een van de grotere landbouwdieren was doodgegaan. Het kadaver werd dan - vòòr in de jaren '30 *den destrukter* (de destructor) op het erf verscheen - op eigen terrein begraven, onder toezicht van een gemeente-ambtenaar. Deze goot voor de groeve weer werd dichtgegooid een fles creoline uit over het dode dier, en in de voor hij vertrok ook de verschuldigde leges: *enen dòlder* (een daalder: zilveren muntstuk van f 1.50)

kristelek (christelijk)

Het woord enkel gebruikt bij openbare niet-kerkelijke vergaderingen. Deze werden steevast geopend en gesloten met *de kristeleke groet*: dan zei de voorzitter: *glooft séj Jeezes Kristes*, en antwoordde de vergadering met alles wat nog over was van het enthousiasme uit 1853: *in alle eewechejt aame!* Ze realiseerden een voor-geformuleerd tekstje, dat een heel bijzonder plaatsje had in hun dialect. Veel bijzonderder dan het uit het Nabije Oosten ingevoerde: amen.

Thuis zei iedereen als het uit moest wezen met het gezeur: *aamen èn òwt!*

kröske (kruisje)

In: *en kröske vròðge* (een kruisje vragen). Als kind moest je bij het naar bed gaan een kruisje vragen aan vader: hem het voorhoofd aanbieden waarop hij dan met de rechterduim een kruisje tekende, onder het uitspreken van de woorden: God zegene je! Alsof of omdat hij deel had aan het algemeen priesterschap van de gelovigen.

kröws WWB 272 (kruis)

Een kruisje in elk nieuw brood kras-sen? Het kwam ook elders voor: 'Hij nam het brood... en sneed er het uiteinde af na er eerst met de punt van het mes een kruisje opgemaakt te hebben. Dit was een gewoonte, die zijn vrouw hem geleerd had en die hij, ofschoon hij niet aan de godsdienst deed, toch aan had gehouden. Hij dacht altijd aan zijn vrouw, die streng katholiek was, als hij dit kruisje maakte.' Het citaat stamt uit L. van Deysse: EEN LIEFDE, I 94

kröwstie:ke (kruisteken)

In de kerk zie de de minse iedder oe:genblik en kröwstie:ken - òv iets tetter óp lékt - maake! (in de kerk zie je de mensen elk ogenblik een kruisteken - of iets dat er op lijkt - maken) Vooral buiten de kerk zag je ze wel eens en kröws slòon (een kruis slaan) Vooral als iemand schrok.

kröwswéch (kruisweg)

Soms gaat de pastoor tijdens het lof op zondag de schare voor in de kröwswéch: een lijdensmeditatie langs de vértien staasies van 's Heeren lijden. Je kon ook privé de kröwsweg bidde aan de hand van de kröwsweg in oew kerkboek (de kruisweggebeden in je kerkboek)

kröwwaagebrééj (opsteekberden van een kruiwagen)

vur zaant krööje hédde kröwwaagebrééj nõddech, mar kkanze nérnte véjne! (voor zand kruien heb je opsteekberden nodig maar ik kan ze nergens vinden)

kulle WWB 261 (kullen: foppen)

Ook in de meer tragische betekenis

van: gestraft door het noodlot: èn ès che dan nõg ene natte zómmer krécht zédde goe.t chekult! (en als je dan nog een natte zomer treft, word je zwaar getroffen)

kurketrékker (kurkentrekker)

Het woord voor kurk heet in H stòp. Mèt de trekker sloop ook het woord kurk binnen. Zo bracht ook de schénk-keetel, opvolger van de moor, naast het oude inschudde het woord inschénke mec.

kuumme (kuimen: klagen)

Slechts eenmaal gehoord, zij 't wel van de buurvrouw. Bij Gezelle: naast kummen ook kuimen: zuchten. Zie ook OOGBr 182, waar uit Neerkant kume wordt gemeld voor: zuchten.

GROESBEEK 163: kuume = kreunen.

Voor meer gegevens: WEJNEN ED 107. Voor de etymologie zie men ook KLU-GE 360 die aldaar kaum verbindt met kumen = trauern.

kwaake (kwaken van kikvorsen)

Mèt umlaut: kwééke x kééke: schreeuwen, gillen. Schröwwe enkel voor schreien. De wisseling kw-k ook bij de namen van niet bepaald geluidloze dieren als kwak en kikker. Verder over deze woordengroep geen kik. Schröwwe is schreien. Gillen, schreeuwen is de betekenis van schrééke. WEBSTER shrike: shrillvoiced bird, mogelijk dezelfde als de Brabantse hechschéjt, die dan voortkomt van een niet meer begrepen hechschréék. Dat het verschil tussen zingen en schreeuwen niet altijd even duidelijk is, blijkt bij VAN BEST: gequecek voor vogelzang.

kwat (hoeveelheid van een keer

spugen)

héj spòòwde moover de jas: ene lange kwat! (hij spuwde me over de jas: een lange sliert)

In GROESBEEK: kwats = fluim.

kwatte (spugen)

héj hi moover men tröög gekwat! (hij heeft me over de trui gespuugd)

GROESBEEK 164: kwatse = spugen.

kwattertemperdaach (quater-temperdagen)

Dit nogal moeilijke mv te herleiden tot de vier jaargetijden (quatuor tempora) uit de Latijnse eredienst. Elk seizoen begint met de woensdag, donderdag en vrijdag als dag van vasten en zich onthouden.

De *kwattertemperdaach* vallen in de eerste week van Veertigdaagse Vasten, in de Pinksterweek, de week na Kruisverheffing (14 sept) en in week 3 van de Advent.

Opmerking: de volksetymoloog - vermoedelijk te vinden op de pastorie achter een glas wijn - heeft het moeilijke mv wat toegankelijker gemaakt voor gelovigen met weinig notie van het liturgisch Latijn: *kòðjètemperdaach* wat dan staat voor kwade dagen waarop men zijn consumptie dient te *tèmpere* (temperen, matigen)

kwèps WWB 228 (na veel drinken: een beetje misselijk)

CALLEWAERTS vertaalt kwipsch met: *maladif, indisposé*; en weepsch met: *insipide, fade*.

WNT vermeldt onder weepsch: flauw, snel misselijk; onder kwapsch: misselijk. Mogelijk hoort *kèps* (WWB 253: alles kwijt) ook bij deze groep.

kwèl (kwelwater)

kwikriem WWB 143 (buikriem)

De term ook in MAAS EN WAAL. HUISSEN 152 geeft: wipsingel, touw dus of band tegen het opwippen van de kar.

Het woorddeel *kwik* hoort bij het ww *kwikke* = wegen uit de hand = wikken. Een kar die wipt op haar as beweegt als een weegschaal.

kwòòt x kòòt (kwaad: boos, slecht, boosaardig)

ene kòðj mènneke (een slecht ventje)

kòðj minse (slechte mensen)

ene kòðj stééj (een slechte stee, plek)

wa waarie kòòt! (wat was hij boos)

zém kòòt chemakt! (ze hebben hem boos gemaakt)

ene kòðjen hónt! (een boosaardige, kwaadaardige hond)

minse kunne gruuwwelek kwòòt séjn, mar dõrm zéjnt nõch chén kwòòj minse! (mensen kunnen gruwelijk kwaad, boos zijn, maar daarom zijn het nog geen slechte mensen)

ene kòðjen hòdn (een agressieve haan)

ene kòðj koe (een slechte koe)

ene kòðj huntje (een hondje dat niet voldoet aan de eisen van gezondheid of stamboek)

ene kòðjen hónt (een bijtgrage hond)

De vormen met *kw* staan sterker dan die met *k* die ouderwets aandoen omdat ze bij oude mensen beter passen dan bij het modieuze ABN.

laabes WWB 229 (lul, sul)

Zowel GROESBEEK als WIJCHEN en NEDER-BETUWE hebben de term *labes* voor een sloom, lang persoon. Bij PIRAINEN: *Laobes* (Junge der Unsinn macht). DE VRIES 406 geeft als va-

riant voor lobbes: labes in Beierland en de Achterhoek. Naar dit lobbes verwijst KÜPPER 323 s Lapps x Labbes: energieloser Mann, welk woord hij verbindt met lappen (slap neerhangen). KLUGE s läppisch: '...algemeen zur Schelte des äusserlich oder sittlich Haltlosen'. In WWB 229 lijkt me *laabes* niet toevallig in het gezelschap van *lamzak* en *lamlul*.

laam WWB 45, 213 (schapenjong)
In WWB 213 is *laam* schapenjong, terwijl op 45 de term niet wordt gedefinieerd. Omissie want in H kan *laam* ook verlamd betekenen.

laast WWB 322 (hooi- of graanberging tussen 2 spanten in een schuur)
Correctie WWB 128: het mv *laatste* moet zijn *laaste*.

lache WWB 226 (lachen)
Het MW 246 heeft *laache* x *laage*, welke laatste vorm ik vaak gehoord heb van inwoners van Oss in de jaren '30.

ladder (ladder in een kous)
Dit woord behoort tot de illegale woordenschat: sluipenderwijs dringen ze het dialect binnen mèt het nieuwe voorwerp (de nylonkous) en deszelfs onderhoud: *ene ladder óphòde* (een ladder ophalen) Het gewone woord voor ladder is *lie:r*.

lampètkan - lampètkóm (lampetkan - lampetkom)
Wasstel van aardewerk. Het stel stond - de kan in de kom - op de *wastóffel*.
Ès snaachs en veejeen ooverkwam brómme, stón de lampètkan zaachjes te rammelen in de kóm, èn ès tan de mooter van dè smérding der mee óp-

hiel, wiert óp te kaamer van bówte èn van binne óntaart stil! (als 's nachts een V₁ overkwam brommen, stond de lampetkan zachtjes te rammelen in de kom, en als dan de motor ermee ophield, werd het op de kamer vanbuiten en vanbinnen heel erg stil)

langbénder (iemand met lange benen)
bé die Kòkkes séjnt ammel van die langbénders! (bij die fam.Kocken hebben ze allemaal van die lange benen) Dat het woord minder particulier is dan we indertijd dachten, blijkt uit WUCHEN 57: langbeinder = langpootmug).

lappe, van aaw (van oude lappen, dwz: vies, lelijk)
en gezicht fan aaw lappe (een vies gezicht: WWB 231)
Deze bepaling van misprijzen volgens WNT XVIII Deel 1 1086 ontstaan via: versleten kleren: de lappen hingen erbij. Aldaar ook bek, snoet van oude lappen.

lappejoot (lappenjood)
In H een handelaar in textiel die zijn klanten de lappen stof aan huis liet zien.
in H vónde de boerrinne Leviettekes mar nen duu.re lappejoot, mar wörm kòchte ze dan zò géér bé dieje kèl? (in H vonden ze Leviticus maar een dure lappenjood, maar waarom kochten ze dan zogaarne bij die kerel?)

lat (lat in de zoom onder in het lancaster raamgordijn)
Door die lat hing het gordijn mooi strak omlaag. Daar de ramen toen nog verdeeld waren in vele kleine ruitjes kon je die lat in een hoek van

twee roeden schuin omhoog zetten: *dérke, zét me de lat éfkez umhòch, dèk wa zie!* (meisje, zet me de lat even omhoog, dat ik wat kan zien)

lèchhòrn (leghorn: kippenras)

Een via Livorno naar Amerika gekomen kip, en aldaar veredeld tot een wijd verspreid legras, waarvan ook het eerste deel volgens KLUGE teruggaat op de eerste lettergreep van Livorno, maar door de volksetymoloog werd verbonden met leggen.

vur den òrlòch saad ooveral witte lèchhòrns loe:pe, duk mi blòòw, gruu.n òf ròt chevèryde vleugels, tigge d'òs-se bènde! (voor de oorlog zag je overal witte leghorns lopen, vaak met blauw, groen of rood geverfde vleugels tegen [de kippendieven van] de Osse Bende)

lèèj (lei)

ge lie: rde toe nòch schrèjve minne griffèl óp en lèèj! (je leerde toen nog schrijven met een griffel op een lei)

lèèjke x lèkke (lekken)

De varianten worden naast elkaar gebruikt, zonder betekenisverschil. Mogelijk zijn twee ww, een met korte en een met lange stamvokaal samengevallen. Ook kan *lèkke* zijn ontstaan uit het verkortingsproduct van *lèèjke*. *trèègende dèt sèkte èn dur de zòlder lèkte!* (het regende dat het zeikte en door de zolder lekte)

Opmerking: *zèkte* ovt van *zèèjke* (zeiken)

léést WWB 323 (laatst)

lééve WWB 323 (leven)

Toe te voegen: herrie, kabaal. *wa maake die kèjnder tòch wér en lééve!* (wat maken die kinderen toch weer een kabaal)

léévemaaker (levenmaker: schreeuwer)

tis enen èchte léévemaaker! (het is een echte schreeuwer)

léézen èn schrèjve, kunne (kunnen lezen en schrijven)

Gezegd van paarden die uit ervaring al weten wat ze te doen en laten hebben, intelligent genoeg om ook zonder commando het juiste gedrag te vertonen:

de voerman laach te slòòpen óp te kar wan,t pèrt kós léézen èn schrèj-ve! (de voerman lag te slapen op zijn kar want het paard wist zonder ge-stuurd te worden de weg)

léjnt WWB 143 (lijn: mentouw)

Onderscheiden wordt tussen *de kar-léjnt* en *de ploechléjnt*.

Toe te voegen: *de korte léjnt* voor het paard in de kar, en *de lang léjnt* bij dito voor de ploeg.

Omdat in H het mentouw of de stuurlijn altijd in een lange lus aan het bit wordt bevestigd - op het Zand zag je nog de enkelvoudige - wordt het woord ook wel gebruikt als plurale tantum: *kan de léjnde nérges féjne, zligge nie woor ze dienne te ligge!* (ik kan het mentouw nergens vinden, het ligt niet waar het dient te liggen)

Voor de etymologie is het van belang dat zowel lindeboom als linnen in H als *léjnde* wordt gerealiseerd. Wat dat betreft is er niets op tegen om te veronderstellen dat de Germanen hun woeste paarden aanstuurden met leidsels van linnen of nõg mooier: van lindebast.

lèjsels (leidsels)

Benaming voor de sporadisch waar-

genomen leidsels van leer die enkel bij rijtuigen werden gebruikt.

lèktries (electriciteit)

Dit znw ook in GROESBEEK 169.

lèktries botje (elektrisch botje: elleboogbotje)

kstie.t men lèktries botje, verroest, tè dimmen wie:! (ik stootte mijn elektrisch botje in de elleboog, verroest, dat deed me een pijn)

léllek (lelijk)

ene lélleke kèl (een boosaardige kerel)
en lélleke dérke (een meisje dat niet knap is)

lélleke grónt (landbouwgrond die stug en dus lastig te bewerken is)

en lélek iets (iets vreselijks: bv ziekte)

léllek doen (boos schreeuwen, schelden, tekeergaan)

moe:j roe:t is nie léllek (mooi rood is niet lelijk!) gezegd van rood haar
nie miw léllek hëntje! (niet met je lelijk = links handje)

léllekert (lelijkerd)

dè sulle die léllekers wél wér gedòn hébbe! (dat zullen die rotzakken wel weer gedaan hebben)

oe.stoe, léllekert! (naar huis jij, lelijkerd)
Staande uitdrukking waarmee meelopende hond weer terug wordt gejaagd.

lèns (zonder water te geven)

Gezegd van een pomp die *iz afchelo:pe* en dus geen water meer geeft. Door er langsboven weer voldoende water in te gieten, werd het euvel verholpen: dan *lie.p* ze weer.

lérs (laars)

In samenstellingen: *wòtterlérze* (wa-

terlaarzen), *lieslérze* (laarzen van de hoogste lengte, reikend tot de lies)
Ze waren steeds van leer, dat goed moest worden onderhouden met vet. Bij uitdroging werden ze lek.
ès ter éenne lérs lèkt, is ten andre òk niks mer wèrt! (als er een laars lek is, is ook de andere niets meer waard)

licht (licht, znw)

Zowel de- als het-woord:

gòz òt te licht sitte, dan ziek òk wa!
(ga eens uit het licht zitten, dan zie ik ook wat)

toe viel enéns tlicht òwt! (toen viel ineens het licht uit); *makket licht ez òn, dan ziew waw zégge!* (steek het licht eens op, dan zien we wat we zeggen)

licht (wellicht)

licht dèst toe.n! (het is waarschijnlijk dat ze het doen)

dè hédde nòggal licht! (dat heb je nogal gauw)

Opmerking: vermoedelijk onder invloed van het Zand ook wel: *lichlek*.

lie.f (lief)

wan lie.ve kientjen ie:n! (wat een lief kindje)

dès tliefstje kientje van allemò! (dat is het liefste kindje van allemaal)

lievermènnenes blööjen oovral in den hòf! (duizendschonen bloeien overal in de tuin)

wasse tòch lie.f! (wat is ze toch lief)

liennie (linie)

ès te zón de liennie passeert, èn de wéjnt stò dan verkie:rt, dan bléft ie òk nòch lang verkie:rt stòòn! (als op 21 maart de wind verkeerd staat, blijft die zo nog lang staan)

liennoolejem (linoleum)
twaar toe 'néns mòdde: liennoolejem! (het was toen ineens mode: linoleum)

-lietters (-liters, met een litermaat van)
bóns töws haw dêrtechlietterse en fértechlietterse tööjte! (bij ons thuis hadden we melkbussen van dertig en veertig liter inhoud)

lievvenie:r (lievenheer)
kruisbeeld met corpus:
bé de begraffenis chö ne lievvenie:r miw mij ób den déksel vannoe kiest! (bij de begrafenis gaat een kruisbeeld met je mee op het deksel van je kist)
Onze Lieve Heer:
dè sal de lievvenie:r wél öwtmaake (daarover zal God wel beslissen)

ligge (liggen)
Een in WWB niet vermelde betekenis dient te worden toegevoegd: bezitten.
Lanzdaal litter nééve! (Lansdaal ligt met zijn perceel ernaast)
Ook als hulpww: *ze ligge me genduurrech te vervééle!* (ze zijn me voortdurend aan het pesten)
wa lidde me door tòch te kloete! (wat ben je me daar toch aan het prutsen)
Zie ook onder *valle*.

loe:je (looien ww, ook: van lood)
hööj kunde èjges nie loe:je! (huiden kun je zelf niet looien)
Opmerking: het verkortingsproduct alleen in de achternaam *de Løjjer* (de Looier)
loe:je réégepépe zéjn te duu.r! (loden regenpijpen zijn te duur)

loellie (loellie: vieze, te slappe koffie)

loe:pe (lopen)
loe:pes (te voet)
et chruu.n iz òn diejje kant chòn loe:pe! (het knollengroen is aan die kant na opkomst weer verdwenen), bv door wateroverlast, ziekte of vraat.

loe:s WWB 41 (loos: long)
Het woord dient alsnog ingevoegd in het register.

loe.ter WWB 136 (louter)
Volgens WEIJNEN ED 117 een Veluws woord. De grenzen dienen aanmerkelijk ruimer getrokken.

lòf (lof)
Niet verplichte zondagmiddagdienst ter aanbidding van het H.Sacrament.
De méste minse góngé sòndachsmidachs nòt lòf (de meeste mensen gingen op zondagmiddag naar het lof)

lööj (lui)
ene tòt fan en pèrt: ene lööje miet-ter! (een vod van een paard: een luie rotzak)

lòöjer WWB 177 (lader)
In het register verkeerdelijk als *lööjer* vermeld.

lòòm (loom)
Alleen gezegd van het weer: drukkend.
wan lòòmen weer vandaach! (wat een drukkend weer vandaag)

lòòt WWB 206 (laat)
Met de trappen van vergelijking *lòter* en *léést* x *lòst*.
de léésten téjt hörde duk de lòstten téjt ségge! de laatste tijd hoor je vaak de *lòstte* tijd zeggen)

dan kòw léést fan de wéék! (dan komen we op het eind van de week)
tister éñne van de lééste mèm (het is er een van de achterste tepel), dwz: minder goed dan de anderen
müttelangelééste x tlangelééste (ten langen leste: ten slotte)
de lééste mis (de laatste, altijd gezongen, zondagsmis)
hoe lötter ób den òðvent hoe schònder vòlk! (hoe later op de avond, des te aangenamer bezoek)

lòtè WWB 163 164 (laten: aderlaten)
Dit 'Vroeger zoveel toegepaste aderlaten' had toen ik dit schreef midden vorige eeuw zelfs in de geneeskunde voor de mens nog niet afgedaan: 'veelvuldig toegepast in de XVII en XVIII eeuw, daarna weer een tijd lang verlaten en thans weer toegepast bij vsch ziekten..', blijkens lemma: aderlating in dKe.

lòt dim: **lòtje** (lot)
kank oe en lòtje verkoe:pe?
antwoord: *nie;*, *ès wéj mijloote winnoe nòjt wa!* (kan ik u een lotje verkopen?)
antwoord: (nee, als we meeloten winnen we nooit wat)

lòzzie WWB 324 (horloge)
Vermeld dient alsnog te worden de betekenis: horlogeketting, een term van de speelplaats bij de jongensschool.
iemmez ene lózzie oover zenen bloes spòðwe! (iemand's bloes bespuwen met een horlogekettingvormige sliert spuug)

lukke (lukken)
tsa wél lukke! (het zal wel lukken: we spelen het wel klaar; het is wel genoeg)

Op de vraag: hoe groot is de kans?
tmach naaw lukke (het kan nauwelijks lukken), het is dus niet waarschijnlijk;
lukt x schikt nòggal! (gaat wel maar 't houdt niet over)

luu:tje (loodje)
de zak waar oope gewist want et luu:tje waar der af! (de zak was open geweest, want het loodje was eraf)

maake (maken)
In diverse betekenissen:
wa makte me nòw? (wat haal je me nu uit)
ikant nie maake (ik krijg het niet gewisseld)
hoe makte niet òk al wér? (hoe zei hij dat ook al weer)
ze maake me wa vèrrech, tie kòj-jóng! (ze halen me wat uit, die kwa-jongens)
middach maake (uitscheiden met het werk voor het middageten)
òðvent maake (uitscheiden met het werk omdat het donker wordt)
PIRAINEN meldt voor Munsterland eenzelfde uitdrukking: Meddag maaken = een middagpauze houden

macht (grote hoeveelheid)
der hóng me tòg en macht pééren òn diejjen bòm! (er hing me toch een massa peren aan die boom)

mangelmesien x mangelmeule
WWB 133 (handmolen voor het schijven of snipperen van voederbieten)
De oudste vorm had verticale messen die de mangel in schijven sneden. In het interbellum verschijnt dan een verbeterde uitvoering met een horizontaal liggende cylinder met snijhaken en

messen die de biet aan snippers snijdt.

mangelplante (bietenplanten)

Hiervoor ook: *pitte*.

ès te pitte nõw mar nie verdruu:ge (als de bietenplanten nu maar niet verdrogen)

mangelstéeker (bietensteker)

Dit apparaat bestond uit een steel met een kruk aan het bovineinde. Beneden zat een cilindervormig, iets taps toelopend buiselement met daarin een s-vormig mes. Hiermee maakte men de voederbieten kort en klein vòòr de *mangelmeule* zijn intree deed.

man (man)

wa man! (wat een [waardeloze] kerel)
ene gulde de man (een gulden per man)
de klèèn manne (de kleine kinderen)
man vur man (een voor een)

mans (mans: capabel)

héjs mans sat (hij is capabel genoeg)
héjs hie:l wa mans (hij is tot veel in staat)

mathòòk WWB 156 (oogsthaak)

Deze haak heeft een lange, *de pik-hòòk* een korte steel. Verrassende overeenstemming in werkwijze en terminologie bij PIRAINEN die het Munsterlandse Pickhaaken omschrijft als Mahdhaken. En deze laatste ook de functie toeschrijft van Baustrick = *wétstreekel*. Bij het wetten gaat men in Munsterland weinig anders te werk dan in H: zum Schärfe (wétte) wurde Pech mit Sand benutzt.

medam WWB 324 (steunpaaltje)

Pagina 140 moet zijn: 139.

mee x **mi** x **mij** (mee, met, vlug)

gòdde mi hum mee? (ga je met hem mee)

mi te hum kank nie schrèjve! (met de [pen van] hem kan ik niet schrijven)
dè hédde mi tè wèèrm weer mij! (dat heb je met dat warme weer al gauw)

Méér WWB 110 (veldnaam)

Het bestanddeel *méér* in tal van H veldnamen voor laag gelegen graslanden die 's winters goeddeels onder water staan. Aaneengesloten geven ze de loop aan van een verlande Maasarm. Die betekenis heeft meer ook in Balgoyse Meer en Boxmeer.

mekòòr (elkaar)

wan veul schik mi mekòòr! (we hadden veel plezier met elkaar)
dès krèk en tientje, allez bé mekòòr! (dat is precies een tientje in totaal)
gullie moet van moedderz achtermekòòr tòws kòmmen! (jullie mochten van moeder onmiddellijk thuis komen)

meleur (malheur: pech)

ónderweeges kreek meleur mitte fiets! (onderweg kreeg ik pech met de fiets)

mèlkkoe (melkkoe)

vroegger waar nen boe:r mi tien mèlkkoej hie:l wa mans! (vroeger was een boer met tien melkkoeien heel wat mans, dwz:een grote boer)

mèlkséel (melkzeel)

Het *krøjwaagezéel* verlichtte de last van de kruiwagen. Het *mèlkséel* hielp bij het dragen van de melkbus op de rug. Hoe de melkster deze zware vracht op haar rug kreeg herinnerde zich nog maar één oude boer: in de wei stond een standaard in de vorm van een paal. Daarop ging

de bus tot halver hoogte. En vandaar eerst op de rug. Hoe het er precies uitzag wist niemand nog.

Het zeel voor de kruiwagen bestond uit een band van leer en touw over de schouder met links en rechts afhankelijk een lus waarin de burries kwamen te liggen. Voor het melkzeel zal gedacht moeten worden aan een draaggestel of -zadel waar de bus inpaste.

De *vrónk* van WWB 169 is onjuist voorzover aldaar vereenzelvigd met het draagzadel als geheel: ze was ongetwijfeld een onderdeel in de vorm van een kussen dat met leer bekleed en halvemaaanvormig de rug van de draagster moest beschermen.

menie.r (manier: fatsoen)

niks sò lómp èz en vèèrke want tè hi nòch ter menierre! (helemaal niet zo lomp als een varken want dat heeft nog haar regels van fatsoen)

mèntech = steevech WWB 324

Opmerking: in het register als bovenstaand vermeld maar in de tekst onvindbaar, vermoedelijk bij het sluiten van de pers nog toegevoegd, na de mondelinge meededeling.

mèrketón (melum cotoneum: grote perzik)

pieerreke zéjn klèèn, mèrketóns séjn groe:te pèrzeke! (pieerreke zijn kleine, merketons zijn grote perziken)

Zie voor de etymologie WELJEN ED 126.

mèrt WWB 228 (schijt, lak, hekel)

Dit woord fungeerde ooit als schibbolet: om de buitenstaander te ontmaskeren. Zo was er ooit een pastoor die zich pas nieuw in de parochie over-

ijverig wilde inburgeren. Hij zei de markt te hebben aan telaarcomers, niet beseffend dat het woord ontleend was aan het Franse merde.

mesien (machine)

Rond 1900 is een machine nog vooral een molen die met de hand wordt gedraaid, of een apparaat dat met de hand wordt aangedreven.

Voor een overzicht: WWB 133, 134.

Toegevoegd dient nog de opmerking dat naast *drankmeule* voor het fijnmalen van draf ook de term *drankmesien* werd gebezigd.

mesjeus WWB 31

Die Franse heerjes mogen lang geleden uit Ravenstein zijn verdwenen, nog in de jaren '50 tekende ik het volgend verhaal over hen uit de volksmond op. Toen de paasos in het stadje werd getoond, bekeken en door deskundigen bevoeld, lieten ook de studenten - die in schrale kosthuizen waren ondergebracht - zich niet onbetuigd. Die stonden niet, maar knielden op de grond om vlak boven de hoofde koten te betasten. Zeiden die kenners: jonges, jullie moeten boven voelen, niet aan die koten. Nee, zeiden de geleerde heertjes, we moeten onderaan zijn, bij de koten, want we krijgen niets anders.

Bedoeling van het verhaal is duidelijk te maken dat de Franse mesjeus het niet breed hadden. Ze waren nog net als in de Middeleeuwen bij burgermensen in de kost. En in die kosthuizen was schraalfhans keukenmeester!

mèskesschool WWB 265 (meisjes-school)

Toen H nog zijn eigen klompenschool-

tje had, zaten daarin de jongens en meisjes natuurlijk nog niet apart. De scheiding had pas plaats toen de kinderen in Ravenstein naar school moesten. Daar gingen de meisjes niet naar de 'derkesschool' en niet naar de meisjesschool. In R waren meisjes al *mèskes*. Het werd dus *mèskesschool*.

meténtjes WWB 69, 220 (mitaines)
Abusievelijk niet opgenomen in het register.

meulerie:p (molenroep, molentouw)
In het register opgenomen zonder bijbehorend paginanummer 208.

middach maake (middag maken: pauzeren voor het middagmaal)
wént pèrt nat: twört òk téjt dèw middach maake! (we hebben het paard nat van het zweet: het wordt ook tijd dat we middag maken)
Bij PIRAINEN voor dezelfde handeling: Meddeg maake.

midde (midden)
doe diejje kwatta mar dur de midde, dan krédde bèj de hélf! (doe die reep maar middendoor, dan krijg je beiden de helft)

middedeur (middendoor)
den bört viel me tòch middedeur! (het bord viel me toch midden door)

mie.re WWB 74 (turen)
Deze betekenis eigenlijk secundair, nl een gevolg van de primaire: prutsen, haspelen, fiemelen etc: precisiewerk verrichten dat nergens toe leidt. In deze laatste betekenis ook in GROESBEEK en NEDER-BETUWE. MW 278 geeft de betekenis: drukte

maken.

mietter WWB 182, 224 (mieter: lichaam, donder, bliksem, ondeugdelijk levend wezen, rotzak)
héddóp oe mietter gehat? (heb je op je donder gehad)
ze zéjn em goe.t op sen mietter gekòmme! (ze hebben hem een flink pak slaag gegeven)
Ook in de uitdrukking: *dès nò de mietter!* (dat is kapot)
dè diejje mietter hie.r róntschuupt stò me niks òn! (dat die rotzak hier rondzwerft bevalt me niets)
ge bedoelt tòch nie diejje schééle mietter van den Tunnes? (je bedoelt toch niet die schele, waardeloze zoon van Theunissen)

miettere (mieteren: prutsen x weg-scheren, oprassen, gooien)
Wa sitte door tòch te miettere mi tè ding! (wat zit je daar toch te kloten met dat ding)
en nòw mietterde mar óp! (en maak nu maar dat je weg bent)
mietter mar wéch! (gooi maar weg)

mietterech (mieterig: slecht, schamel, armoedig, ongezond)
wa moek mi sòn mietteregen ding? (wat moet ik met zo'n nietswaardig ding)

mijjendan (mee-en-dan: af en toe)
zoe:wiets krédde mijjendan! (zoiets overkomt je af en toe)

mijpersant (en passant: tegelijkertijd)
dan doew dè mijpersant! (dan doen we dat in het voorbijgaan ook even)

mik (gaffelvormige plek)

waar in een lichaam de benen samenkomen: *kfiel mi mene mik óp te fietsestang!* (ik viel met mijn mik op de fietsstang)

waar bij een boom twee takken samenkomen: *bé ne put stón aat ene put-mik!* (bij een put stond vroeger een gegaffelde paal)

mikmak WWB 252 (boel, santekraam)
De term abusievelijk niet opgenomen in het register.

Voor mic mac zie ROBERT: de meute-macre (rebellé), du moy.néerl. muyt-maker (mutin). De oorspronkelijke betekenis wel van ordeloze, muitende troep.

millééj (medelijden)
goefter gén millééj mi te hébbe! (je hoeft er geen medelijden mee te hebben)

Milwèrt WWB 100 (Middelwaard)
Dat de korte vorm mil voor middel ooit in zwang was blijkt uit MAAS EN WAAL 104: mildeur = deur tussen voor- en achterhuis met de toevoeging: samentrekking van middeldeur.

min WWB 229 (zwak, broos, teer)
tis me tòg en minne mènneken ie:n! (het is me toch een zwak kereltje)
Ook: niet weerbaar, assertief: *marzen wéfken is nòch nie sò min!* (maar zijn vrouw-tje weet goed voor zich op te komen, van zich af te praten)
Opmerking: in de laatste betekenis is min synoniem met: *prut* van WWB 235.

minder (minder)
wa chélle de keujes fandaach? (wat gelden de biggen vandaag) in *Òss waare ze vandemèèrge en stuk min-*

der! (in Oss waren ze vanmorgen een stuk minder waard)

mins - minse (mens - mensen)
Alnaargelang het geslacht wisselt de betekenis:

de mins (de man, de m echtgenoot)

et mins (de vrouw)

et minske (het vrouwtje)

de minse (de mensen)

Bij de uitroep *mins, mins* betekent het woord: man of vrouw al naar sekse van aangesprokene.

mis (misoffer, mis)
en zingende mis (met zang)
en léézende mis (zonder zang)
en mis mi drie hërre (plechtige mis met drie heren)

en miz bestélle (een mis bestellen)
dwz: de pastoor vragen om een mis te doen tot zekere intentie

Opmerking: de pastoor zal *en miz doen* of *en mis lééze* maar nooit *en mis singe* want dat doen de koorzangers. Misdiens *diennen* en *mis*. Eenmaal opgedragen, *iz en mis öwt x afcheloe:pe*

missie (bekeringsactiviteiten van de RK Kerk, veelal in den vreemde, ook wel in eigen parochie: ter verdieping van reeds aanwezig geloof)
we spòòre pòsseegels fur de missie! (we sparen postzegels: de opbrengst is voor de missie)

en paar vrémde pòòters geeve dees wéék in Hèèrpen en missie, nou, dès niks te vroech! (een paar paters geven deze week in Herpen een volksmissie, wel, dat is niets te vroeg)

missie-buske (missiebusje)
Busje met een gleuf voor muntjes

tbv de missie.

In de winkels saade vroegger duk en missie-buske stôn! (in de winkels zag je vroeger vaak een missiebusje staan)

missiejjenaares (missionaris)

En bruu.r van em zit in de missie, ès missiejjenaares (een broer van hem zit in de missie: verricht bekeringswerk in een missiegebied)

missie-nèjkring (missienaakring)

Tot deze vereniging behoorden vrouwen die niet onbedreven in de naaldkunst paramenten maakten en versierden voor de eredienst in de missie. Hun werk werd wel ten toon gesteld op de *missie-tentoe:nstelleng*.

missie-pòdter (missiepater)

de pestoe:r hi vandaach nie geprikt, dè din ene missiepòdter, en die kwaam nò de preek èjges mi te schòdòl rón! (De pastoor heeft vandaag niet gepreekt, dat deed een missiepater, en die ging na de preek zelf met de collecteschaal rond).

missie-tentoe:nstelleng (missie-tentoonstelling)

Op deze weldadigheidsbazaar werd de bezoeker verleid geld uit te geven aan allerlei attracties. Missionarissen hadden er vaak een stand met etnica uit hun missiegebied. Ook kon men er het werk van de missienaakring bewonderen. Uitgeverij Het Spectrum stond er soms met een stand met boeken.

missie-zuster (missiezuster)

in dè hōwshaawe zéjn drie dérkes missiezuster! (in dat gezin zijn drie meisjes missiezuster)

mizbak WWB 73 (vuilnisbak)

Het eerste deel van deze ongeveer 4x2x2 meter metende betonnen bak bevat het woord mest: allerlei stadsvuil uit Ravenstein, waaronder mogelijk ook wel stalmest. De bak voorzag in de behoefte van de bewoners om tijdig hun vuil kwijt te raken toen er nog geen reinigingsdienst langs kwam.

De term ook in Utrecht: 'woning en bergplaats, doch oorspronkelijk ingericht als stal, koetshuis en koetswoning met nog aanwezige mestbak'. Bedoelde woning: Achter Sint Pieter 7, blijktens een akte uit 1844, aangehaald in: STEENGOED: Utrechts Monumentenfonds 23-4-1996 p 15.

mòdder (modder)

dè pèrt van oe hi zeeker niks te doe.n: héjs mòddervè! (dat paard van je heeft zeker niets te doen: het is erg vet)

moe:j (mooi)

Ook gebruikt in de zin van: rechts. Zo leerden kinderen al vroeg een kruisje maken met het mooie, dwz rechtse handje. Hiermee wordt niet iets nieuws verteld: 'Doen hi ende sijn ghebede, seendi alle sine lede, scone met siere rechte hand...'

Uit: KAREL ENDE ELEGAST 1311 vv.

mójje WWB 105 (meuk: bewaarplaats)

In H deze bewaarplaats nog enkel voor onrijpe vruchten. De term ook wel gebruikt voor onbepaalde hoeveelheid: *ene mójje péère, appel, noote*.

mójjeke WWB 105 (meuken: laten rijpen van fruit)

Voor de betekenis: laten rijpen van pottenbakkersklei die zich zonder dat niet laat verwerken, zie Scholten Neess-Juttner 17: 'mauken: ein Garungsprozess'. Na dit rotten wordt de klei met de voetengetreden (gekneed), in Tegelen maar ook in Vreden (Dtsl) en omgeving. Daar zeggen ze, ELLING 459, met de Mauke den Toon trään. Die Ton is klei, maar Mauke wordt vertaald met: Fusz. In mijn D-N van Von Beckum staat achter Mauke: (gewestelijk) mok, moekepoot (ziekte in de paardepoot), bewaarplaats voor ooft, geld. Dit alles vanwege een paar H termen: de paardenziekten *mòk* en *mòwke* en *mójjeke* = laten rijpen. Zijn de woorden aan elkaar verwant? Met als centrale betekenis: zacht zijn, worden, maken?

mòl WWB 231 (veelal ondergronds actief zoogdiertje, mol)

blinken èz ene mòl ónder zene start (heel erg blinken)

Ter vergelijking: toen onze werkster het bureau waaraan al dit fraais geschreven wordt, eens goed had geboend, stelde ze niet zonder voldoening vast: het blinkt weer als een hondenkulleke in de maneschijn! Een uitdrukking vanuit haar jeugd in Sliedrecht. Voor dat kulleke zie men onder *paapetoe.te*. Alsook MAAS EN WAAL 45, alwaar de uitdrukking: blinken aes nen hondekeutel in de maoneschijn. Voor het verband tussen *kulle* (foppen) en kulleke zie men: ZEW 213

mölder (molenaar = meikever)

De meikever diende tot vermaak van de schooljeugd. Hij werd vastgezet

in een luciferdoosje. Hij mocht wel vliegen maar niet wegvliegen. Daarom zat hij vast aan een lange garendraad. Voor hij vloog zag je zo'n mulder *pómpe*: de schilden bewegen.

In Eefden noemden ze dat pompen tellen blijkens WALD 1989 320. Vandaar natuurlijk ons liedje in afwachting van het opvliegen:

Mölderke, mölderke, télt oew gèlt en gòt en bietje vlie.ge!

mölderpanne WWB 126 (soort pan).

De omschrijving duidt op de ouderwetse monumentenpan. Die is onjuist. Mijn zegsvlieden - ongeschoolde taalkundigen maar bedreven volks-etymologen - begrepen Mulden niet en brachten hem gastvrij onder bij hun eigen molenaar. De pan is wel oud maar niet zó oud. We raadplegen ZWIERS: Bouwkundig Woordenboek. Daar vinden we onder Muldenpan: geen oude, geweldde maar platte pan met kop en zijsluiting, pas in 1841 in de Elzas uitgevonden. Aldaar ook een afbeelding.

mölkepap (karnemelkse pap)

Modernere variant: *mélkepap*, bij *mélk* = ondermelk. De term *mölk* daarvoor heb ik nooit gehoord.

mòllevèl WWB 223

Het woord betekent ook: vel van de mol die in de winter door de knechts wel werd gevangen voor bijverdiensite: zo'n vel bracht al gauw een stuiver op, wat toen helemaal niet niks was.

mónt èn klòwzie:r (mond en klauwzeer)

Jongere aanduiding voor de ziekte die met het gewoner woord *tóng-*

blòdjer (tongblaar) werd aangeduid.

mòòl WWB 325 (jonge koe)

Het dim in WWB 51 als *mòlleke* weergegeven, in WWB 89 als *mòlleke*. Dit verschil berust niet op een vergissing maar geeft blijk van de aarzeling waaraan de sprekers toen al onderhevig waren.

moor WWB 209, 238 (waterketel)

De moor was ten tijde van de open haard een platboomde, koperen ketel. Na de invoering van de kachel omstreeks 1850 maakte de moor plaats voor een zakketel: *schénkkeetel*. Deze rustte met de mooie bovenkant op de kachelplaat, de zwarte zak hing lager op het vuur.

moore WWB 162 (grond omwoelen door een rund met de horens)

Dezelfde betekenis bij GOOSSENAERTS 516 en ZEW 254

In WIJCHEN 63, MAAS EN WAAL 105 en NEDER-BETUWE 71 als betekenis enkel: zwaar grondwerk verrichten.

mòòw WWB 222 (mouw: armdeel van kledingstuk)

Het dim *mòwke* volgens BERNS 213 naamgever van het zachte gezwel op een paardenpoot als vermeld in WWB 182: *et mòwke*.

Zie verder onder: *mójjeke*.

mòp WWB 127 (zware, plompe steen)

Toe te voegen als nog drie betekenissen:

paardendrol, als reeds viel af te leiden uit WWB 259: *péérdemöpke*.

koek, in *dè trummelke zitte de mòppe, mènneke!* (in dat trommeltje zitten de koeken, jongetje)

grappig verhaaltje, *den diejje kamme tòg en mòppe vertèlle!* (die kan me toch moppen tappen)

De samenhang tussen koek en uitwerpsel ook in het woord bolus.

Verder herinner ik me uit mijn jeugd ons geliefde schoolrijmpje:

zuster mòp

zónder kòp

zónder oore

zoo is suster mòp

geboore!

Vaak is een moppensoort gebonden aan de plaats waar ze sinds onheuglijke tijden worden vervaardigd. Zo wordt in Dalfsen al 200 jaar een bepaald soort koekjes gebakken, reden waarom lieden uit die plaats worden uitgescholden als Dalfser Moppen, en dat zelfs met òns rijmpje:

Dalfser moppen

zonder koppen

zonder ooren

zoo zijn Dalfser moppen geboren.

(NANNINGA 160)

mòs WWB 232 (mos)

Ook de snoek van de broederschap in DORP AAN DE RIVIER van Antoon Coolen wordt vanuit dezelfde sfeer der volksverhalen beschreven: 'De snoek had mos op zijne kop...'

mòt (mist, nevel)

der hóng me vandemèerge tòg ene

mòt tusse de hòws! (er hing me vanochtend toch een mist tussen de huizen)

mòwzech (muizig; grauw, grijs)

wan mòwzege lócht fandaach! (wat een egaal grijze lucht vandaag)

mus x **höwskrits** WWB 212 (mus)
De mus wekt de indruk te zijn ont-
snapt uit het Aards Paradijs vòòr Adam
gelegenheid had haar een naam te
geven. In WIJCHEN 51 heet ze krits,
GROESBEEK 120 huusklets, NEDER-
BE-
TUWE 43 huisscheet. WALD 1989 p 387,
388 volgt de spraakverwarring tot in
Duitsland. We beperken ons tot het
elementaire scheldwoord: kont, kloot,
klots, kluts, drol, krööt, krot. Intus-
sen de kluts kwijt? Daarvan een op-
gave uit Elten (Dtsl).

muts WWB 220 (hoofdbedekking: muts)
Ook in de afgeleide betekenis van
hoofdbedekking: afsluitend sierstuk
boven op de kachel, puntvormig of
afgeplat, en dan met twee oren.
Hoc de dop op een pijp genoemd werd
die gebruikt werd door rokers om
brand te voorkomen, weet ik niet.
Bij DE BONT VOC 593 heet hij een muts.

mutser (mutsaard: bos met takken)
Dit woord gebruikt naast *takkenbós*
en *schaans* (schans).
*hòl mez ene schaans van de hòwt-
méjt!* (haal me eens een takkenbos
van de houtmijt)

muu.re WWB 249 (omwoelen van
modder in viswater)
Dit ww ook in MAAS EN WAAL 105:
troebel maken.
De term: murig = troebel, niet in H
maar wel in WIJCHEN 63 (murrig),
MAAS EN WAAL 105 (mürrig), GROES-
BEEK 192 (muurig: brak, met grond-
smaak).
Dat met *muu.re* het woord moer =
grondsop verwant is, wordt niet tegen-
gesproken door HUISSEN 100: grun-
dele: water in een sloot troebel ma-

ken door met een stok in de grond te
roeren.

naabòw (nabouw: nateelt)
Veredelde productierassen verliezen
hun zuiverheid in de loop der jaren
waarin hun originele pootgoed wordt
doorgeteeld, ze *veraarde* (verbaste-
ren) ieder seizoen meer. Vandaar de
onderscheidingen: *urste, twédde, dèrde*
naabòw (eerste, tweede, derde na-
teelt). De moderne klankstand van
het lemma bevestigt de herkomst uit
recent landbouwonderwijs.

naaw (nauw)
dè mach naaw lukke! (de kans daar-
op is erg klein)

naawe WWB 233 (nauwen: erop aan-
komen, gevaarlijk worden)
dè naawt er nòch niks! (dat heeft
nog helemaal geen haast, is nog niet
hard nodig)

nattes (natte voeten)
bét slótje springe kréddeet reezkoo
van nattes! (bij 't slootje-springen krijg
je het risico van natte voeten)
Zie ook WWB voor: *hébbes, haawes*.

nééjmòddes (nieuwmodisch: in over-
eenstemming met de nieuwe mode)
*khan heekel òn die nééjmòddese blòdz-
bòks* (ik had een hekel aan die nieuw-
modische plufour)

neeme (nemen)
nim mar mee! (neem maar mee)
dès mòj meegenómme! (dat is mooi
meegenomen)
de pliessie nóm em mee! (de politie
nam hem mee)
ze noome de ròg òn! (ze namen de

rogge aan; dwz: ze maaiden die voor een afgesproken bedrag)

nérke WWB 69 (herkauwen)
Het lemma abusievelijk niet opgenomen in het register.
PIRAINEN: nerken: wiederkauen.

nèt WWB 234 (net)
precies:
héjs nèt sò krèk x nèt sò nèt zen vòdder! (hij is precies zo als zijn vader)
op een haar na:
want hòj nèt binne toet begón te réégene! (we hadden het hooi net binnen toen het begon te regenen)

nie: x *nee* x *nijje* (neen)
Opmerking: de intensief *nijje* afgeleid van het jongere *nee*.

nie.ver (nijver: ijverig, vlijtig)
„nie.ver mènneken ie:n, aat in de weer! (een vlijtig baasje, hij, altijd bezig)

nò (naar)
nò de kloe:te (helemaal kapot: naar de filistijnen)
nòws! (naar huis)
Voor andere vb WWB 256.

nòddech (nodig)
Dè moette gé nòddech ségge! (dat moet jij nodig zeggen)

nòdderaant (naderhand)
toe moowt nie, nòdderaant kówt nie! (toen mochten we het niet, naderhand konden we het niet)

noe:jt (nooit)
Deze lange vorm naast *nòjt* vooral gerealiseerd door de dorpsoudsten die meestal ook langzamer, lijziger

spraken. Hetzelfde geldt voor *oe:jt* en *òjt* (ooit)

noe:t nood
hulp fan de buurre hév pas nòddeg èw in de noe:t sitte! (hulp van de buren hebben we pas nodig als we in de nood zitten)

noe:tstal (noodstal)
In een bepaald soort schuren, volgens latere mededelingen wel Duitse schuren genoemd, vermoedelijk variant voor Vlaamse schuren: stal waarvan een gedeelte ± 1 meter hoger lag, een voorziening voor geval van hoog water.

nòggal (nogal)
hoe gögget jóng? Schikt noggal! (hoe gaat het jongen? houdt niet over)

nón (kloosterzuster)
alwér en nón ób de pòt! (alweer een non op de pot) Vaste formulering bij het horen van het kloosterklokje van Soeterbeek in Deurzen, dat je heel vaak kon horen luiden.

nòò (na: achterna)
Vraag: *woor gòdde hén?* (waar ga je heen)
Antw: *men neus nòò!* (mijn neus achterna)

nòòt WWB 223 (naad)
Kém òtte nòòt lòòte wérke (ik heb hem zich uit de naad laten werken)

nootenblòk (bloccnote: bloc geperforeerd en gelineerd schrijfpapier)

nut WWB 83 (nut, profijjt)
érges feul nut fan hébbe (ergens veel

profijt van hebben)

Ipv *nut* werd ook wel *wil* gezegd:
door hébbe we veul wil van gehad
(daar hebben we veel nut van gehad)

nuu:je (noden: uitnodigen)

we vròðgen der nie, al lósse drèjge wél döøjtek nuu:je! (we vragen haar niet, al legt ze het er wel duidelijk op aan om te worden uitgenodigd)

òch! (ach!)

higget hòst? (heeft het haast)

Antwoord: *òchòt nie:!* (o god nee)

òchchòtòchchot! (achgodachgod)

Opmerking: deze uitroep bij de ervaring van iets vreselijks.

òchèèrm (ocharm)

Tussenvoegsel van deernis: *tkéjnt ha òchèèrm gèn moedder mér!* (het kind had ocharm geen moeder meer)

òchtentfoejjer (ochtendvoer)

Met dit geïmporteerde voer wordt tevens het woord ochtend binnengesmokkeld. Andere pothoofdplanten kwamen binnen met het *soojaméél* (sojameel) en *gróntnooteméél*: soja was een onbekende zaak, en voor grondnoten had men het eigen woord: *ólliennótjes*. Met *de hòjhark* (WWB 132) werd de term hark binnengehaald. Voor het bij elkaar krabben van allerlei zaken had men eigen woorden als *griessel* of *réjff*. Met de *runderhòrzelzalf* krijgt de veehouder de horezel in huis die hij zelf *hórre* (hoornaar) noemt. In H hebben de mensen van huis-uit geen hoofd maar - net als het paard - *ene kop*. Wanneer tijdens het interbellum de boerin zelf geen *zult* meer maakt, haalt ze bij de slager *hoofkaas*. Eerder was dit hoofd

al binnengesmokkeld met het *hoofstéél* (hoofdstel als onderdeel van het paardentuig). Dat in lang vervolgen tijden het hoofd wel gebruikt werd blijkt uit de termen *heut* (ploeghoofd) en *vörk* (voorhoofd = hoofdakker = keerakker). Dan valt van *hoofkaas* verder te melden dat met de slager nog een tweede illegaal wordt binnengehaald: alle kaas is in H *kéés*, behalve *hoofkaas*.

Overigens is er nog zo'n pothoofd-klank: de pr-combinatie. Men zegt *pikdròòt* x *pikkerdròòt* (prikkeldraad), *pikkers* (prikkers ter voortstuwing van de slee). Als echter tijdens de economische crisis de consumptie-aardappelen omwille van de staatssteun gedatureerd moeten worden, geschiedt zulks met *den érpelprikker* (WWB 285), een door Den Haag uitgevonden en dan ook ongeschikt apparaat dat de aardappelen stuk moet prikken.

oe: x **oo** (oh!)

oe: *wa mòj!* (oh wat mooi)

oe:, *dè wissoe nie!* (o, dat wisten we niet)

oo, *dè wissik nie!* (o, dat wist ik niet)

in verkortingspositie ò ipv *oe:*

òjjónges nee! (o, jongens nee)

òjjéggés, *wa nòw?* (ojee, wat nu)

oe:genblik (ogenblik)

Gebruikt als de-woord:

òp ten oe:genblik hëw niks anderz in hōws! (op dit moment hebben we niets anders in huis)

oelleks (oeleks: ba wat vies!)

Met als variant: *ielleks!*

oe:m x **òm** (oom)

dèz en oe:m x *òm van méjn!* (dat is

een oom van mij)

De lange vorm *oe:me* komt niet voor:

oomen Doores, oome Jan

Alleen bij de dorpsoudsten kwam *òm* voor in achterplaatsing: *Péttèròm kòmt* (oom Peter komt) en *gívvèt Roel-levòmme mar* (geef het maar aan oom Roelof)

oewwè! (hoe wat!)

Uitroep van verbazing of schrik

òjjem (adem)

zigget òn den òjjem! (ze is kortademig)

Hierbij het ww: *òjje* (ademen)

òjjézzes x **òjjéggés** WWB 233 (uitroep van verbazing)

òjjézzes nie: (ochot nee).

Varianten: *òjjézzes* x *ajakkes*.

Veelal wordt aangenomen dat Jezus ten grondslag ligt aan de verbazing. Maar vlak ook de duivel niet uit. Mogelijk is *òjjézzes* een contra-taboe voor de duivel: een bezwering.

òllekert (olijkerd)

tznòllekert! (het is een slimmerik)

òlleng WWB 106 136 (aling: heel)

den òllengen dach (de hele dag)

als een bord gevallen is:

òlleng kepòt (helemaal stuk) of:

nòg òlleng (nog heel)

Deze laatste betekenis ook in GROES-BEEK 74: den telder is nog elling.

òllie - òlliessel (olie, oliesel)

hèj hi tòlliessel al gehat! (hij heeft het H.Oliesel al ontvangen)

Opmerking: *tòlliessel* heeft als synoniem naast zich: *den héllegen òllie* (de H. Olie)

òlsfèl WWB 158 (aalsvel)

Ook bij PIRAINEN: de aolene Huud wodde föör 'n Fläägel bruukt, für das Gelenk am Dreschfegel.

òmmekómmes (oom Kobus)

Voorbeeld van lettergreepassimilatie. Zie hiervoor ook *kòjbòj* en *ònjeklónje*.

òn- (aan-)

Voorvoegsel van ww die het begin van een handeling aanduiden. Die handeling is meestal een vorm van gaan.

bléf nòch mar wa zitte, ik doe x chò vast òn! (blijf nog maar rustig wat zitten, ik ga vast weg)

Andere ww met dit inchoatieve voorvoegsel zijn *fietse* (fietsen), *köjere* (kuieren), *lèèje* (leiden: te voet weggaan met aangebonden vee), *loe:pe* (lopen), *réeje* (rijden), *tréeje* (te voet gaan), *vòdre* (varen: gaan met paard en wagen)

ònbehuutst WWB 230 (onbeschoft, lomp)

Toe te voegen de verwante betekenis: zonder plan of overleg, met veel drift en weinig verstand.

Het woord ontbreekt in het Register. We vermoeden dat het etymologisch hoort bij ABN: onverhoeds.

De betekenis lomp ook in MAAS EN WAAL 106 en GROESBEEKK 202.

NEDER-BETUWE 77 geeft onder onbehuuds: zonder overleg, maar onder onbehoks: onbehouwen.

Het ziet er naar uit dat uit de mengeling van onverhoeds en onbehouwen *ònbehuutst* is voortgekomen. De slot -t ontbreekt in Neder-Betuwe dan ook, en is in H aanwezig mogelijk onder invloed van *ònbeshóft*.

ónder (bij, lid van...)

Hierbij de negatieve vorm: *ónderöwt*.
ksé nérnt ónder (ik ben nergens lid van)
*nòggal wa boerredérkes waaren ónder
t rééjdanse!* (nogal wat boerenmeisjes
waren bij de reidansclub)
*kbén lit fan den Boerrebónt mar ès tie
nòg duurder wört gòk trónderöwt!* (ik
ben lid van de Boerenbond maar als
die nog duurder wordt zeg ik mijn lid-
maatschap op)

ónderaant WWB 226 (onderhand)
twört ónderaant téjt (het wordt zo
zachtjes-aan tijd)
*ès ché nòw de bótschappe doet, dan
maak ik ónderaant tééte vèrrech!* (als
jij nu de boodschappen doet, dan maak
ik ondertussen het eten klaar)

ónderbak WWB 140 (onderbak)
Deze voorziening voor extra laadver-
mogen maar dan voor het vervoer
van aardewerken potten en bussen
ook bij ELLING 455: Hangefääken: an
Ketten hängender Kasten unter den
Töpferwagen.
Opmerking: genoemd Fääken is weer
hetzelfde woord als H *véeke*: verblijf-
ruimte voor kippen achter gevlochten
wanden.

ónderdehaant WWB 326 (onder-
hand)
Ook een korte vorm komt voor: *ónder-
aant*.
twört ónderaant téjt dèwz ónfiets! (het
wordt onderhand tijd dat we eens aan-
fietsen: beginnen weg te rijden)

ónderweeges (onderweg)
wén ónderweeges nérgéz óngestókt!
(we hebben onderweg nergens in een
herberg uitgerust: gepauzeerd, een

borrel gedronken)

óngepèrmeteert (ongepermitteerd,
verschrikkelijk, zo erg dat 't eigen-
lijk zou moeten worden verboden)
ze rééjen er óngepèrmeteert hart
(ze rijden er verschrikkelijk hard)

óngerakt WWB 207 (ongeraakt:
niet mooi in verhouding, niet fraai
als geheel, zonder harmonie van on-
derdelen)
Gezegd van een toom biggen waarin
groot verschil in kwaliteit, en dat is
geen mooi gezicht. De term wél ge-
raakt komt niet voor. Maar wat zegt
de Middeleeuwse dichter als hij een
mooie vrouw beschrijft? Die heeft het
over: een jonckvrouwe wale geraakt!

òngòòn WWB 49 (beginnen)
tiz en hie:l òngòòn! (het is me nogal
wat om aan te beginnen)
wa gòdde tòg òn? (waar begin je toch
aan)

ónjeklónje (eau de cologne)
Voorbeeld van lettergreepassimilatie.
Zie hiervoor ook: *kòjbòj* en *ómme-
kómmes*.

ònkje.ze (aankiezen: ophitsen)
*ge moet tiejjen hónt nie ònkje.ze, drèk
bét ie nòch!* (je moet die hond niet
kwaad maken, aanstonds bijt hij nog)
In WIJCHEN 11: anhisse,
MAAS EN WAAL 67: aonhisse,
GROESBEEK 26: aonhisse,
NEDER-BETUWE 5: aonhiese.
Maar NEDER-BETUWE 52 meldt voor:
uitroep om een hond op te hitsen, de
term: kies-kies.

ónklòòr WWB 206, 326 (boosaardig

opvliegend)

Het positief *klòdr* = lief, volgzzaam, makkelijk ontbreekt in H maar niet bij Antoon Coolen: PEELWERKERS p 16: 'Zij is niet klaar tegen Toone'. Zie ook DE BONT VOC 509 s prut. Al-
daar de toevoeging: ze was nog zo klaar, nog zo zuiver niet. Onklaar is dus iemand met een vlek op het blazoen.

ònlégge (aanleggen)

Contact beginnen en onderhouden, vriendschapsbanden aanknopen: Als kinderen klagen over vriendje of vriendinnetje:

*dan hadder òk mar nie mi moette òn-
légge!* (dan had je er ook maar niet mee moeten beginnen)

onderweg een café bezoeken:

ònderweeges héw nòg in De Kikfòrz òngeleet! (onderweg hebben we nog in De Kikvors gepauzeerd)

ònlòdje WWB 186 (aanladen; klei aan zich laten vastkleven; gezegd vooral van klompen)

HASSELT geeft s beslagen, de term aa.ngelaaie, in de betekenis van: beslagen. In Noord èn Zuid hebben we dus te doen met den aanleve van iets wat plakt, hetzij onder de klomp hetzij op de tong.

ònmèlke (aanmelken)

Dwz: *ònhaawe* WWB 166 (niet verkopen maar op de eigen boerderij exploiteren)

Wanneer een voor het eerst drachtige koe veel belooft voor fok of melkproductie, zal men het dier *ònmèlke*: niet verkopen maar in eigen produktie nemen. *Ge moet tie mòdòl nie wégdoen: ònmèlke!* (Je moet die melkkoe niet verkopen: zelf gaan melken)

ònnén (aaneen)

dèz ònnén te doe.n! (dat is voortdurend te doen)
ge nèèjt ze mar nètjez ònnén! (je naait ze maar netjes aan elkaar)

ònpie.pe (aanpiepen)

Met de armen in de pijpen gaan van een kledingstuk; vooral gezegd tegen kinderen bij het aankleden.
stil stòdòn èfkez en ònpie.pe! (stilstaan eventjes en met je armen in de mouwen piepen)

òns - ónze -'s (ons)

wén nen ónze vaader gebit! (we hebben een onzevader gebeden)

ónze vaader is feul ziek, óns moedder nòjt! (onze vader is vaak ziek, ons moeder nooit)

sfaader wét et nòch nie, èn smoedder éévemin! (onze vader weet het nog niet en ons moeder evenmin)

ònsnééje (aansnijden)

De eerste sneden snijden van een brood, met dat brood als object: *vir smoedder en broe:t ònsnééjt kraaster mitter méz en krösken óp!* (voor moeder een brood aansnijdt krast ze er met haar mes een kruisje op)

ònstooke (aansteken, in brand steken, opsteken van sigaar, pauzeren in een herberg, ertoe aanzetten)

stók nòg ez òn, oomen Doores! (neem nog een sigaar, oom Dorus)

zént höwz èjgez òngestókt (ze hebben 't huis zelf in brand gestoken)

ònderweegez héw nòg in De Kikfòrz òngestókt! (onderweg hebben we nog in De Kikfors gepauzeerd)

lòns marz beginne mi te kachel òn te stooke! (laat ons maar eens beginnen)

met de kachel aan te steken)
wie hi toor dè fuurke òngestókt! (wie heeft daar dat vuurtje aangestoken)
die kòjjóng hém mekòòr òngestókt! (die kwajongens hebben elkaar ertoe aangezet)

òntééje (beginnen met weggaan)
we zulle mar ez òntééje (we zullen maar eens opstappen)
Ook in MAAS EN WAAL 67: aontije.

òntòdèleng WWB 226 (aantaling: toespraak)
Achteraf wel eens getwijfeld of ik goed had gehoord, maar bemoedigd door WNT s aantal: uit MNL tale = rede, toespraak. En in het Supplement van 1956 de toevoeging onder idem: naar het schijnt alleen in het Zuiden.

òntrèkke (aantrekken: aankleden)
toet pèrt òntrók zaak al dèw te zwòòr gelòòje waare! (toen het paard aantrok zag ik al dat we te zwaar geladen waren)
kmoem nòg òntrèkke! (ik moet me nog aankleden)
wa tréktegèw kientje mèèrgen òn? hoe kleed je je kindje morgen aan)
tréktòe es chaaw òwt, èn iets fesoelèks òn! (kleed je eens vlug om)
dè hoew óns nie òn te trèkke! (dat hoeven we ons niet aan te trekken)

òntrie.ve (ontrieden: teveel vragen)
vat nòg ez av, oomen Doores! dè doek èk oe nie óntrie.! (bedien u nog eens, oom Dorus! dat doe ik als ik je niet ontrief)

ònvange (aanvangen: beginnen, uitvreten)

mi dè jóng viel niks òn te vange (met die jongen viel niets te beginnen)
wa hédde nòw wér òngevange? (wat heb je nu weer uitgehaald)

ònvoore (aanvoren)
Oorspronkelijk alleen: de eerste voren ploegen, maar dan ook: de eerste genen maaien van gras of graan:
de haaver iz al òngevoort! (de eerste stroken van het haverperceel zijn al gemaaid)

ònzeliervenie:r (Onze Lieve Heer)
Naast deze ook de korte vorm *zlievenie:r* als in: *tis mar goe.1 dèsse gestòrven is, zis nòw bé zlievenie:r!* (het is maar goed dat ze gestorven is, ze is nu bij OLV)
Met behoud van de n: *bén zlievenie:r*.

ònze Lieve Vròw WWB 277
Onze Lieve Vrouw, alleen gebruikt met aanvullingen als: van Keevelaar, Handel, Bergharen, Katwijk ed. Buiten deze officiële aanduiding zegt men vooral *ònslievrvòw* x *sliievrvòw*. Ook in verkleinwoord, als in de mededeling: *sliievrvòwks fan de naacht fant schèpkje gevalle!* (het beeldje van OLV is vannacht van het schapje gevallen)

oogel WWB 337
Heel apart, dit woord. Jammer dat het niet bestaat. Moet zijn: *voogel*.

ööjierzalf (uierzalf)
Aangewend tegen het euvel van ruwe, gekloofde spenen van de melkkoe.

òdorech WWB 337 (eigenaardig)
In het register abusievelijk opgenomen onder de v als *vòdorech!*

òdòrechhèjt (aardigheid: vreugde om te zien of anderszins mee te maken)
Èn zòn moedder mi drie van die klèèn óp ter fiets, dès tòg en òdòrechhèjt, òf fur òdòw nie dan? (en zo'n moeder met drie van die kleintjes op de fiets, dat is toch mooi om te zien, of voor jou niet soms)

òdòrem x **aarem** (Arnhem)

òòs WWB 247 (aas in het kaartspel)
Toegevoegd aan de vaste uitdrukkingen bij het kaartspelen dient nog: *gif méjn mar òsse, die hoevde nie te mèlke* (geef mij maar azen, die hoef je niet te melken)

Voor deze woordspeling zie men ook PIRAINEN voor juist het gemis van azen s Ossen: 'n Ossen an de Melk: Kartenspielausdruck: wenn jd einen Stich nach dem Andern verliert.

òdòvent WWB 273 (avond)

Toe te voegen:

héllegen òdòvent (klokke-zes in de avond)

òdòvent maake (ophouden met werken)

Zie ook HUISSEN 86: oovend hebbe: werk beëindigen, ook wel: ontslag krijgen.

ooverbléjftrommel (overblijftrommel)

Deze trommel was een boterhammentrommel voor overblijvers op school. Aan de bovenzijde van dit blikken trommeltje in vrolijke kleuren zat links en rechts een knop ter bevestiging van het koord waarmee het op het lichaam werd meegevoerd.

ooverbléjve (overblijven op school: tussen de middag niet naar huis gaan

om te eten)

ès che wéjt van school af wónde, moeste vroegger ooverbléjve! (als je ver van school woonde, moest je vroeger overblijven)

ooverén (overeen: overweg)

zkó_nn mimmekòdr nie ooverén! (ze konden met elkaar niet overweg)

ooverhange WWB 121 237 (overhangen: opzetten)

Dat die ene oude boerin waarvan sprake op 121 zich niet versprak, en haar neefje scherp toelisterde en door de jaren heen onthield, blijkt uit VAN BEST s overhangen: over 't vuur hangen = pendere, mettre sur le feu. En twee eeuwen later meldt de niet genoeg te prijzen eendelige VAN DALE 1950 onder overhangen: over, boven het vuur hangen: hang de aardappelen over.

ooverhém (overhemd)

Zie hiervoor onder *bazzeloe.n*.

ooverhoe:p WWB 104 (extra, gratis)

Ook in de uitdrukking *ooverhoe:p hòdle* (in het ongerede brengen): *zuukt wa ge wilt mar hòl me nie allez ooverhoe:p!* (zoek wat je wil maar laat de orde die ik heb aangebracht intact) Het ww halen zal hier wel gerelateerd zijn aan dat van: tevoorschijn halen.

oovernéjt (overnieuw: opnieuw)

VAN DALE 1950 rekent overnieuw tot de volkstaal.

nie:, dè hédde nie nètjes chedòn, dè moet oovernéjt! (nee, dat heb je niet netjes gedaan, dat moet opnieuw = over worden gedaan)

ooveröwt (over uit)

zkó_{nr} nie ooveröwt! (ze konden er niet over uitgepraat komen)

ooverstuu.r (overstuur: kapot)
die kějnder van óns séjn gén spulgoet wért: zént nõch nie òf tis al ooverstuu.r! (die kinderen van ons zijn geen speelgoed waard: ze hebben het nog niet of het is al stuk)
zwaar hëllemòl ooverstuu.r! (ze was helemaal over haar toeren, van streek)

óp (op)

Dit voorzetsel ook in de betekenis in, bij.

héj wónt óp Séllant (hij woont in het dorp Zeeland)

der zitte keujez óp (er zitten biggen in[de zeug])

der zit fiz óp (er zit vis in [die vijver])

óp en aander (bij andere mensen = buitenshuis)

óp en aander jòðr (in een ander jaar)
khar nie óp chedòòcht (ik had er niet aan gedacht)

óphöpt (ophoopt: opgehoopt:)

Een in de luchtbel van een staande uitdrukking in leven gebleven vdeelw, het best te plaatsen in het kielzog van de platboomde schuit: zonder *ge-tis chén gezicht, sònnen óphöpten bòrt!* (het is niet om aan te zien zo'n overladen bord)

óplégge WWB 252 (opleggen)

Toe te voegen:

vroegger kreege de kějnder in de kerk tschabbellie.r ópcheleet! (vroeger kregen de kinderen in de kerk het scapulier opgelegd). Die kinderen kregen dan symbolisch het schou-

derkleed van de monniken op hun schouder gelegd, tijdens een wijding die de drager ontvankelijk maakte voor de eraan verbonden aflaten.

wén wér hóndert méstvéèrkes ópcheleet! (we hebben weer honderd nieuwe varkens in mesthokken bijeen gebracht)

ópmaake WWB 180, 181 (mooi maken van manen en staart van een paard)

Aan deze make-up komt raffia te pas, en geen ruffen, zoals WBD I 681 vermoedelijk uit een slordig overschrift gewetensvol citeert.

ópmiettere (opkrassen)

èn ès che nõw nie gaaw ópmiettert...! (en als je nu niet gauw maakt dat je wegkomt...)

ópröjme (opruimen)

Gezegd van vee dat door ouderdom, ongeval of ziekte onbruikbaar is geworden en derhalve wordt overgedaan aan slager of vilder.

wén die koe ópcheröjmt: swier tawt! (we hebben die koe opgeruimd: ze werd te oud)

ópsétte (opzetten: dekken)

tééten is sò goe.t ès fèrrech, zét te tòffel mar vast óp (het eten is zo goed als klaar, dekt de tafel maar vast)

Zoals *ooverhange* voor het op het kachelvuur zetten of staan van spijzen terug kan gaan naar tijden van open vuur, zo kan het opzetten van de tafel nog herinneren aan de klap aan de wand: tafel die ingeklapt stond tegen de wand en voor het eten weer werd opgezet. Synoniemen uit OOGBr lijken dit niet tegen te spreken: toffel ophaole in Nistelrode, Vinkel-Hees-

wijk, en de toffel zette in Zevenbergen.

óp sò nòò (op zo na: bijna)
we zéjn óp sò nòò klòòr! (we zijn bijna klaar)

ópsoodemietter (klap)
héj kreech me tòg en ópsoodemietter! (hij kreeg me toch een optater)

ópsoodemiettere (opkrassen, op-
hoepelen)
èn nòw soodemietter mar óp! (en nu pak je je maar weg)
Met dezelfde betekenis van weggaan ook: *ópmiettere*.

ópstooke (opstoken)
zan alt hòwt ópchestókt! (ze hadden al het hout opgestookt)

ópsstruu:pe (opstropen)
ze strópte bèèj der mòòwen óp! (ze stroopte allebei haar mouwen op)

ópstuu:ke (opstoken: aanzetten, op-
hitsen)
Ówt zen èjge zój zwiets nie chaaw doe.n, mar zan em ópchestókt! (uit zichzelf zou hij zoiets niet gauw doen, maar ze hadden hem ertoe aangezet)

òrder WWB 214 (orde)
héjs nie in òrder (hij is ziek)
De meesten zeiden: *nie in òrde*, maar de oudsten realiseerden het woord nog met een slot -r.

òrte WWB 237 (ctensresten: die kin-
deren graag laten staan)
De term door ons ook waargenomen in de Lijmers. Niet in WEIJNEN ED.
Volgens WEBSTER s ort: ook in het Engels meestal in mv-vorm, en ver-

moedelijk uit het Nederlandse oor-
aete = remains of food.

Òs (Oss: plaatsnaam)
Hierbij: *dosse mèrt* (de Osse markt)
enen òsse (een man uit Oss)
en òsse (een vrouw uit Oss)
en òsses (een kind uit Oss)

Ter vergelijking:
en Schajjeks kientje
ene Schajjekse kèl
en Schajjekse boerrin
Wat dan weer aanleiding geeft tot de varianten:
enen òssese (man uit Oss)
en òssese (vrouw uit Oss)

òtterén (uitereen: uiteen, uit elkaar)
ge moet se goe.t òtterén haawe! (je moet ze goed uit elkaar houden)
òtterén is synoniem met *òmmekekòdre*.

òwt x òt (uit)
héj hi sen èrpel òwt (hij heeft zijn aardappelen gerooid)
héj hi te kòffie òwt (hij heeft de koffie op)
héj hi te slòòp òwt (hij is uitgeslapen)
héj hi sen èrte òwt (hij heeft zijn erwten uit, dwz: hij heeft z'n goodwill verspeeld)
gòz òtte licht (ga eens uit het licht)
gòz òtte voe.t (ga eens opzij)
gòz òtte weech (ga eens uit de weg)

òwtert (Utrecht)
In de uitdrukking: *nòt Sticht fan òwtert chòòn* (naar het Sticht van Utrecht gaan)
Gehoord van een zegsman die het had over Herpense hannekemaaiers.

òwthòòle (uithalen, helpen)
dè hòlt nie òwt! (dat helpt niet).
we beginne smèèrgez aat mi te ka-

chel öwt te hòdle (we beginnen 's morgens altijd met het uithalen van de kachel)

öwtmiste (uitmesten)

begin marz mi te pèrstal öwt te miste!
(begin maar eens met de paardenstal uit te mesten)

öwtoo x **öwtoow** (auto)

Het dim *öwtootje* of *öwtooke* al naar gelang de uitspraak: na -oo met -tje, na -oow met -ke.

Het genus ligt ook niet helemaal vast: *mi döwtoo* of *mi den öwtoo*.

öwtsétte (uitzetten; werk verzetten, uitvoeren, doen)

hart roeppen èn niks öwtsétte, zoe: éne! (hoog opgeven en niets presenteren, zo een)

èn wa tie jóng door dan öwtsétte, is nie feul goets! (en wat die jongens daar uithalen, is niet veel goeds)

öwtstufte (uitgummen, uitvlakken met vlakgom)

öwtstufte doe de min stuf (uitgummen doe je met een vlakgom)

öwtwéch (uitweg)

Vooraf bij akkerpercelen komt het voor dat een stuk grond ligt ingesloten tussen andere bezittingen die wel aan een openbare weg liggen. Dan mag de ingesloten eigenaar - zo nodig - met paard en wagen over het land van de burens voor alle noodzakelijke vormen van aan- en afvoer. Dat heet dan *et rèecht fan öwtwech* (het recht van uitweg).

Van iemand die zo'n uitweg heeft over de Lange Akkers zegt men wel: *héjz oover et Langakker geöwtweecht*.

öwtweege (het recht van uitweg hebben)

De Prins weecht dur onze kamp öwt!
(Prinsen heeft het recht van uitweg door onze kamp)

p (p)

Deze medeklinker kan intervokaal stem aannemen:

slibbere (glijden) t/o slippen,

schabbeli.e.r t/o scapulier.

De stemhebbende b kan van de andere kant intervokaal stemloos worden: *sooper* (sober).

paapetoe.te WWB 106 (bottels van de hondsroos)

Het element paap wel te duiden als de pastoor die in deze toog in tal van plantennamen voorkomt. Dat de *-toe.te* zouden slaan op geslachtsdelen (ook zeer geliefd bij de naamgevers van planten) lijkt ons in dit geval minder waarschijnlijk. Men kan denken aan toet, in GROESBEEK ook met lange oe en als: vrouw verklaard, totebel.

Liever verwijzen we naar GOOSSEN-AERTS s. papekanneke, die deze naam vermeldt voor de vrucht van de hagedoorn. Ter verklaring citeert hij Paque: 'Deze naam duidt waarschijnlijk de ampullen aan die de dienaar den priester onder de mis aanbiedt. De vruchten van den Crataegus hebben omtrent dien vorm.' Daar voegt G vervolgens aan toe: denk aan de betekenis van het oude pape! Dit doende, vinden we deze gewijde kannekens heel wat beter passen bij die oude pape dan al die klootjes en kullekes die al in zoveel andere plantnamen de celibataire staat van de paap in twijfel trekken. Wij gaan ter verklaring van *-toe.te* uit van het huidige *tööjte* = tuiten =

kannen. Dan dient worden aangenomen dat in deze oude naam de aloude oe-klank niet is gediftongeed, zoals ook niet in het verwante *toetter* x *toe.ter* (toeter) en *toe.tere* (toeteren)

paase (passen)

dè bazzeloe:n pést me nie mér, vur-rech jòðr piez et me nòg ès Toone bòks! (dit overhemd past me niet meer, vorig jaar paste het me nog als de broek van Toon = precies)

De aa van *paase* opponeert met de aa van *paase* waarmee ooit de heer Van Paasen werd aangeduid.

pakke WWB 178 (pakken: aandrukken om meer te kunnen bergen)

De term ook bij PIRAINEN: packen = stapeln: Schööwe an 'n Hoop (an de Miete) packen.

pakkedraager (bagagedrager)

Vroegger zaade nòggal ez en fiets rééje zónder pakkedraager! (vroeger zag je nogal eens een fiets voorbijkomen zonder bagagedrager)

palm WWB 135, 136 (palmmaat)

Elders werd niet de vuist genomen als standaard maar het tegeltje van 13x13 cm, blijkens TEGEL XVI 44. In de praktijk zal men overigens noch de palm van de hand noch het tegeltje aan de muur gebezigd hebben maar een reeds voorhanden meettouw waarin de knopen al waren aangebracht. Zie ook onder: *plevöws*.

panelèkker WWB 327 (kikkervisje)

Vraagteken aldaar vervalt.

part (part: deel)

ghét oe part nòw wél gehat! (je hebt

je deel nu wel gehad)

dan gö de méste part nò hum! (dan gaat het merendeel naar hem)

vroegger waarent fur de méste part boerre hie.r int törp! (vroeger waren het hier merendeels boeren in het dorp)

vur méjn part slònzem doe:! (wat mij betreft slaan ze hem dood)

zénder part òv die:l òn! (ze hebben er part noch deel aan)

patrenaat (patronaatsgebouw)

De eerste veelal onbekende, betekenis van patronaat is: vereniging. Deze beoogt de vorming van de jeugd, dök door ze te beschermen tegen schadelijke beïnvloeding van buitenaf. Kinderen die lid waren van de vereniging vonden in dit clubhuis emplooi. *In Ròwwestèjn stögget patrenaat tiggè de paasterééj!* (In R staat het patronaatsgebouw naast de pastorie)

pazzenakkerstrung WWB 130 (pastinakenplanten)

In *pazzenakker* klinkt het Latijnse pastinaca nog verhaspeld door.

Even mooi èn meer verbreed vb bij HEUKELS XCI.: pinksternagel.

péérdemòppe (paardenmoppen: uitwerpselen van het paard)

péérdevòlk (cavallerie)

veul boerrejònges diende bét péérdevòlk! veel boerenjongens dienden bij de cavallerie)

peezerik WWB 328 (tecllid, gierigaard)

WWB 168 zegt van de *peezerik* dat die bij het slachten wordt opzij gelegd. Waaróm wordt er niet bij gezegd. Dat doen we dus bij dezen: de vette

pezerik werd gebruikt om de zaag mee in te smeren als die begon te klemmen. Hierover een mooi citaat in WNT s pezerik: 'pezerik, smouter... dient evenals de kaars tot het invetten van... de zaag. De pezerik is eigenlijk de voorhuid verlengd met den verdroogden roedekoker van os of stier of zwijn.' Met de toevoeging: 'Gewestelijk hier en daar in Z.-Nederl. voor: vrek, gierigaard.' Uit dezelfde bron: 'in de Neder-Betuwe... ook voor het mannelijk lid van menschen'. Dus gauw naar Van den Hatert en Datema, maar die drukken zich s peezerik juist extreem netjes uit: pezig deel van een varken om de zaag mee in te vetten! En wat ze daar ook gebruiken? Het H. ww *peeze* (hard werken), met dezelfde betekenis als *piezakke* heeft, allicht, want het eerste lid van dit ww is de pees van pezerik.

pèk WWB 156 (pek)

Bij PIRAINEN eveneens de twee vormen naast elkaar: Pickhaaken naast Mahdhaaken. Voor het wetten eveneens Pech mit Sand. Voor de klomp met modder vond ik omtrent 1980 nog in Berghem een gemailleerd blikken tuitje met een haak waarmee het achter de broeksband aan het lichaam werd vastgezet en al maaiend meegevoerd.

pëlker WWB 126 (sluitpaal)

Ook in WIJCHEN 73 in de dubbelvorm: pelker - pelger. Overgang van stemloze k naar stemhebbende g hier zelfs buiten intervocale positie. WEIJNEN ED 147 gaat uit van een basisvorm perkel, bij de term park = afgeperkt terrein.

Voor de wisseling l / r zie WWB 97, 98

dölper x *dörpel* e.a.

pélspòd (peelspade)

Verouderd synoniem van *mistspòdn* (mestspaan), en blijkens de naam gelijk te stellen met de spaan waarmee in de Peel turf werd gestoken.

pepie.r (papier)

Bekend was het kinderliedje waarin gezongen werd: *ónder en pepierre zulderke*, waarbij gehurkt werd en het springtouw hoog over de hoofden ging.

Ook gebruikt als znw: *en wilde bést is ter ie:n zónder pepierre!* (een wild koebeest is er een zonder stamboek-papieren)

Zie ook s *zulderke*.

pèrmetòòzie (parentage: verwantschap, familie)

pòdter van Kíldónk zit bóns nòg in de pèrmetòòzie! (pater Van Kilsdonk figureert nog in onze stamboom)

pèrtstrónt (paardenstront)

vir vroech chruuntes in den hòf moette miste mi pèrtstrónt want die bruijt! (voor vroege groenten in de tuin moet je mesten met paardenstront, want die geeft extra warmte)

pesjónkele WWB 275 (kerk-in en kerk-uit biddend heen en weer lopen om de Portiuncula-aflaat te verdienen)

Bij PIRAINEN in twee vormen en twee betekenissen: passjunkeln voor het verdienen van de aflaat maar: pessdunkeln voor: nervös hin- und herlaufen (wie beim Portiuncula-Ablass in der kath. Kirche.)

pestòrsfiets (pastroorsfiets)

Herenfiets voor geestelijken, niet met de bekende horizontale stang maar een die schuin naar beneden liep.
en pestòrsfiets is chèn heerefiets èn òk chèn daamesfiets, zòvveul èz iets er tusse(n)! (een pastoorsfiets is geen herenfiets en ook geen damesfiets, zeg maar iets er tusse(n))

Pét WWB 218 (Piet)

Het betreft de korte vorm van een waarschijnlijk even niet voorhanden vorm *Pie:ter. Algemeen is de achternaam, bv *Piet Pie:ters*. De achternaam blijkt vaker een fossiel in zich te hebben: zo is *hoe:ch slechts bewaard gebleven in *van den Hoe:ge* (van den Hoogen)

De lange vorm eveneens bewaard in *pie:ter* en *mie:ter* (doopvader en -moeder). De korte eveneens in de naam van Oom Piet: *Péttèròm*.

peure (peuren: vissen op aal)

pie:le WWB 328 (versieren)

Ook in GROESBEEK: 'Toe faotje jörig was, hön ze zine stoe.l gepee.ld, toe moetje stierf ör ki.st. Toen opa jarig was, hadden ze zijn stoel versierd, toen oma stierf haar kist.'

piepper WWB 199 (aardappel)

Ook gebruikt als graadmeter voor regenval: *ze zégge dèt feul geréégent hi mard beschiet er nie òn, tis nòch lang nie òn de piepper!* (ze zeggen dat het veel geregend heeft maar het beschiet er niet aan: de regen is nog lang niet tot de aardappelen doorgedrongen)

piekke (pietje)

et krijoelt hie.r van de klèèn pier-

kes! (het krioelt hier van de kleine regenwormen)

Standvorm in de dialoog: *wörm? mdè ne wörm génnè pie.r is!*

pie,rk - pie,rke (perzik - perziken)
de pie,rke zéjn nòch nie réjp! (de perziken zijn nog niet rijp)

pierrech WWB 105 (zwak, slecht, waardeloos)

Hierbij nog de uitdrukking: *gén pie.r wèrt!* (geen pier waard: al zo ziek of nog zo ziek dat men eigenlijk niet meer kan functioneren)

Bij PIRAINEN s pierig (kränklich)

De betekenis ziekelijk ook in MAAS EN WAAL, WIJCHEN, GROESBEEK en NEDER-BETUWE.

piezzakke (te hard werken voor te weinig loon of effect)

gén boe.r wörrè mènneke, want tès zeuve daag in de wéék piezzakke èn bekant niks ferdienne! (geen boer worden jongetje, want dat is zeven dagen in de week hard werken en bijna niets verdienen)

wa lidde door te piezzakke! gò tòch nò höws! (wat lig je je daar in 't zweet te werken voor nop, ga toch naar huis)

Ook bij KLUGE en KÜPPER s piesacken. Volgens Kluge gaat het woord terug op pezek = ziemer = roede van het mnl dier. Oorspronkelijke betekenis: bewerken met de pezerik.

GROESBEEK 219 vermeldt s piezakke o.a. zwoegen.

pikdròèt x pikkerdròèt (prikkel-draad)

tpèrt moes wörrè afchemakt, zò zwòdr hagget in de pikdròèt chezéète! (het paard moest worden afgemaakt, zo

zwaar had het [verstrengeld] in het prikkeldraad gezeten)

pikkerdròtsteufke (prikkeldraadstoofje)

Houten haspel waar een rol prikkeldraad op zit gewonden, en die bij hergebruik vaak diende als voetenbankje, zoals de stoof.

piksel (piksel)

Kapot gedorste graandeeltjes, vermengd met onkruidzaden, enkel nog geschikt als vogelvoer, kwam als derde soort uit de dorsmachine.

pinkemèrt (pinkenmarkt)

Feestelijke bijeenkomst tgv een nogal massaal gebeuren als een kermis, waarop nog onervaren jongens en meisjes elkaar ontmoeten. Volgens mededeling een nog zo bedeesd avontuur dat de jongelui elkaar nog slechts met de pinken durven vasthouden.

Misschien moet die boerenschroom toch wat getemperd worden, als we bedenken dat die markt haar naam wel eens te danken zou kunnen hebben aan een ander soort pinken: kalveren met nog de melktanden van de jeugd, stiertjes die nog niet gesprongen hebben.

pinnetènsie (penitentie: boete).

we kreege vroegger méstal drie weeshegroetjes te bidde vur pinnetènsie! (we kregen vroeger meestal drie weeshegroetjes te bidde voor penitentie) *tis me nòggal génnè pinnetènsie, ene mins die pruu.ft!* (het is me nogal geen beproeving, een echtgenoot die aan de drank is)

pitte WWB 197 (bieten: gedacht als

zaad of jonge planten)

In WIJCHEN 73 realiseert men het begrip met peje, in GROESBEEK 214 met peej of suukerpiet.

plakkòote (plakkaten, vette kleverige plakken)

héj ha me tòg en plakkòote ónder zen klómpe! (hij had me toch een kleiplakken onder zijn klompen)

plat WWB 328 (plat)

Een speciale betekenis heeft dit *plat* in de aanduiding *platte kějnder* voor kinderen die nog niet kunnen lopen. In WBD 337 heeft onder het lemma: pasgeboren kalf, plat de verwante maar oneigenlijke betekenis van zeer jong. Oneigenlijk, omdat een kalf binnen een uur na de geboorte al staat.

Voor Vlaanderen zie F. Timmermans: ADRIAAN BROUWER 233, alwaar met *platte jong* vogels worden aangeduid die nog niet kunnen vliegen.

plèès, plèèske WWB 239, 184, 328 (zeker soort gebak, beschuit)

Zo'n antiek beschuitje droeg vroeger volgens mijn zegslieden wel de indruk van een duim, wat verwijst naar NANNING 141: pleskens van Kevelaar, ronde peperkoekjes met ingedrukte Mariabeeltenis. PIRAINEN vermeldt: Plassbroot voor doopgebak, Plassvisite voor doopvisite.

Voor de etymologie zij nog verwezen naar NANNINGS 36: '... spijzen die aan de monniken in den vastentijd werden voorgezet... ad cenam prima die placentam cum brachiolo, dwz bij den maaltijd op den eersten dag (der vasten) koek met het armpje'. Ooit zou dan een *plèès* een krakeling zijn geweest.

Toe te voegen WWB 184: 'het veulen komt ter wereld met een bloederig, beschuitvormig koekje = *et plèèske* in de bek'. Inspireerde het de volks-genezer? In NRC-H Boeken 10-7-'09 lezen we bij Atte Jongstra: 'het geneesmiddel voor vallende ziekte vindt men in de mond van een veulen als dit ter wereld komt.' Hij heeft deze wijsheid via André Hanou uit de Oeconomische Courant van 1800!

pléntie (plenty)

Bevrijdingswoord: zat, volop, genoeg. Door iedereen gekend en gebruikt. Met de bevrijders ook weer verdwenen.

plevöws WWB 135 (plavuis)

Drie plavuisen hadden de maat van een el. Elders beschikte men in dezelfde tijd over een steentjesmaat, standaardmaat van 13 cm ter lengte van een palm. Steentjes zijn dan antieke muurtegeltjes van 13x13 cm: *teegelkes*. Over deze steentjesmaat meer bij Dronkers in TEGEL 16 (1988): 'de boer beschikt over een touw met knopen erin, op een afstand van elkaar van de lengte van een haardtegel. Meet het varken negen afstanden achter de voorpoten, dan staat dat ongeveer gelijk met een gewicht van 200 pond schoon aan de haak. Een omvang van elf steentjes wijst op circa 300 pond.' Wie exact wil weten hoe levend gewicht werd gepalmd, raadplege RIJNHART 1284, onder: Zwaarte van het levend vec.

Vermeld dient verder dat in Gorssel 4 tegeltjes van 13x13 voor ellemaat door-gingen, blijkens WALD 1984-110.

ploech WWB 294 noot 30 (ploeg)

Voor ploeg als dier verwijzen we naar

KLUGE 242 s Geize = Pflugsterz: das gegabelte Holzstück, an dem der Bauer den Pflug hält, wie eine Geisz bei den Hörnern.

plukke-plók-geplókke (plukken - plukte - geplukt)

gat seker gén téjt dèggoew péere nòch nie geplókke hét? (je had zeker geen tijd dat je je peren nog niet hebt geplukt)

pluu.t WWB 133 (zakmes)

Het woord ook in GROESBEEK 224 en in MAAS EN WAAL 111.

pòddeng (pudding)

gluu:f mar nie dètter bónz iedderen dach pòddeng óp tòffel kömt! (geloof maar niet dat er bij ons iedere dag pudding op tafel komt)

poejjakkere (poeiakkeren)

Hard werken met te weinig resultaat. *wa lidde door tòch te poejjakkere!* (wat ben je je daar aan het uitsloven voor nop)

Opmerking: ww in Tegelen gebruikt voor het uitgraven van pottenbakkers-aarde; behoort ook tot de Rijnlandse woordenschat.

poelliettoe.re (politoeeren)

Met *kòjbòj, ómme Kómmes* en *ónje-klónje* vb van lettergreepassimilatie.

poellieje WWB 239 (klotsen)

Dit klotsen was nodig voor het maken van *sèpnat* (sapnat: dropwater) dat dan in MW 328 ook poeliepek heet. Bij DE BONT VOC 510: poeliefleske: flesje met in water opgeloste drop, welk oplossen door heen en weer schud-den plaats vindt.

Een prachtige parallel met *poellie-èèj* (bedorven ei waarvan je de inhoud bij bewegen kunt horen klotsen).

poerke WWB 207 (biggen, in kindertaal)

In de nooit voldoende te waarderen Fundgrube van het WBD zit her en der uiteraard een fout. We lezen dan ook in Deel I 815 s jong varken, een desinformatie: benaming voor big: poetje: peike... (Huisseling), Elemans. Maar daar raken - echt waar - de kinderen alleen maar vertederd door *poerke* of nòg liever: *poerkskes!* Het enkelvoud komt niet voor, waarschijnlijk omdat kinderen niet het individu zien maar de toom. In de zes kolom die de big inneemt in het WBD wordt ons woord slechts eenmaal genoteerd, voor K 348: Herselt, ergens onder Turnhout. Een enkele Vlaamse bron omschrijft het bigwoord o.a. met *pourceau*, het ouderwets Frans moedervarken van onze *poerkskes* mogelijk nog van Latijnse adel via *porcus*, *porca* en hun *porcelli*.

poerke (met de aalgeer in de modder steken om paling te vangen)

poe:t, mv **poe:te** WWB 167 (poot, mv poten)

In een enkel geval en dan vooral in de mond van oude zegslieden ook het mv *puu:j*.

ge bléft er miw puu:j moe:j van af! (je blijft er met je poten mooi vanaf)

poetje WWB 179 (vleinaam voor het veulen)

Blijkens HASSELT s. *pooi-poejke*, is deze vleinaam ook buiten Hasselt gebruikelijk. En voor GROESBEEK vermeldt

Giesbers: *poeike* x *poetje* als algemene benaming voor het veulen.

GOOSSENAERTS noemt voor de Kempen naast *poeike* nog *pee* als soort-en roepnaam voor veulen.

pòl WWB 237 (pol: bundel van plantendelen of planten met wortels)

bònne, bééze, wisse, wiskes, èrte groeijen óp ene pòl! (bonen, bessen, wilgetenen, floxen, erwten groeien in de vorm van een pol) Vandaar samenstellingen als: *pòlbònne* (polbonen tegenover bv staakbonen), *èrtepòl* (een pol erwten), *béézepòl* (bessenstruik), *wissepòl* (wilgestruik). Men zal ook zeggen: *ene pòl daalejas, en pòlleke mèèjzuuntjes*.

Opmerking: koolplanten en aardappelen groeien echter in de vorm van *ene stròng* (stronk).

Het woord *stròjk* vermoedelijk import uit de tijd dat de fruitteelt van hoogstam overging op laagstam in struikvorm.

pómpe WWB 172

Toe te voegen aan de gewone betekenis van pompen nog: het bewegen van de dekschilden door de meikever vlak voor deze gaat vliegen.

Ook wordt met dit ww de uitvoering aangeduid van een kinderspel. Rug tegen rug haken twee kinderen de armen in elkaar en buigen dan om de beurt zodat de ander met de voeten van de grond komt.

pómpeldoe.r x **pómperdoe.r**

(pompadour: bont bedrukt)

ene swèrkendachse schòlk makte ze vroegger van pómpeldoe.r schòrtegrèèj! (een daagse schort maakten ze vroeger van bont schortengoed)

pòmperdoe.re schòlk (bonte schort)

lessenaar staan)

pòòw (pauw)

ene pòòw zaade nie duk mar pòw-startjes saagde ooveral! (een pauw zag je niet vaak maar pauwstaartjes zag je overal)

pòòze (geboorte weeën)

póppestrónt WWB 222 (poppenstront)

Alleen in de uitdrukking: *zò dun ès póppestrónt* (erg dun en kwetsbaar)

De uitdrukking ook in HASSELT s poep: zo fijn als 'poepstront'. Poep in de betekenis van drek is in Hasselt onbekend, uitgezonderd in de samenstelling poepstront, die als pleonasme wordt gekenmerkt. Enige twijfel is op z'n plaats. Wie bij Staelens zelf pop opzoekt vindt: poep! Had men de DIEKSJENÉÉR VAN 't (HESSELS) het Hasselts Woordenboek genoemd, en niet het Nederlands-Hasselts, dan hadden alle Hasseltse woorden bij elkaar gestaan, en had het popje naast haar poepje gestaan.

pòrtefullie

zhén van ónze vòdder ób dòsse mèrt te pòrtefullie gestólle! (ze hebben van vader op de Osse markt de portefeuille gestolen)

pòtloe:t - pòtluu:jke WWB 217 (potlood)

hédden pòtluu:jke bé? dan schréjwjt éfkez óp! (heb je een potloodje bij je? dan schrijven we het even op)

De mv-vorm in volgend vb: *de méster hi aat en kiesje mi pòtluu:j óp de lésenaar stòn!* (de onderwijzer heeft altijd een kistje met potloden op de

pòtloe:je (potloden: zwart poetsen)
de mèjt moet sòtterdachs de kachel-plòòt pòtloe:je! (de meid moet op zaterdag de kachelplaat met grafiet zwart poetsen)

pòtmik WWB 239 (brood dat in de vuurkuil van de open haard werd gebakken)

WALD 1996 vermeldt potbrood uit Pannerden als: rond wittebrood dat in een ijzeren pot op de kachel werd gebakken.

póvbóks (plusfour)

Behalve *blòòzbóks* (WWB 262) werd in H ook wel gezegd *póvbóks*, evenals in WIJCHEN 75). Het verschil tussen Gelderland en Brabant zit hem hier in het geslacht: unne pofboks in WIJCHEN tegenover *en póvbóks* in H.

pòws (paus)

zha drèjge deftig òngetrókke, zleek te pòws wél! (ze had zich deftig aangekleed, ze leek de paus wel)

pòz-èèjer (paaseieren)

Deze werden niet gelegd door de kip, en ook niet gemaakt van snoepgoed en gekocht in de winkel, ze werden - zo werd de kinderen meegedeeld - gestrooid door de klokken die op Paaszaterdag terugkeerden na een lang verblijf in Rome.

praam WWB 45 (stokje in de lus van een touw)

De lus van deze knevel wordt bevestigd om de lip van een paard; vervolgens wordt het stokje aangedraaid tot over de pijngrens om het paard te

dwingen tot iets wat het niet wil.

pralle (prallen: zaadballen)

MAAS EN WAAL 111: praelle voor testikels.

KLUGE s prall (volgestopft) verwijst naar de afleiding Pralling = Hode.

prebeere (proberen)

Ook in de vage uitdrukking: *prebeere doen de huntjes!* (proberen doen de hondjes)

prebeerpónnie (probeerponny)

Ponnyhengst die men laat uitproberen of de merrie wel dekrijp is. Aldus wordt gehandeld om de kostbare hengst die uiteindelijk het werk moet verrichten, te vrijwaren voor het letsel dat door een onwillige merrie makkelijk kan worden toegebracht.

prèlwéch (parallelweg, lopend naast de spoorweg)

oover de Prèlwéch lie.poe nòt stesjón! (over de Parallelweg liepen we naar het station)

prént (prent: veeleisende, verwaande vrouw)

wan prént ie:n! (wat een verwaande, verwende tante)

pròòt WWB 230 (praat: praatstof - manier van praten)

wanne pròòt (wat een onbetamelijke manier van praten)

gènnè pròòt oover maake (erover zwijgen)

èster mar gènnè pròòt over kòmt! (als er maar niet over geroddeld wordt)

hèj hi wèjnech pròòt (hij is niet spraakzaam)

òòrege pròòt (mededelingen die be-

vreemding wekken)

pròpke (propje)

Mijn ouders verschoten *pròppe* (WWB 106) in de vorm van elzeppen met de *klabbus* (proppenschieter). Wij behielpen ons met *pròpkes* van papier, die we lanceerden met een *stiekske* (elastiekje), hoofdzakelijk op school, in de klas.

pròtsaam WWB 329 (praatzaam: spraakzaam)

In het register dient paginanummer 226 te vervallen, op p 230 bleef de definitie wat vaag. Een praatzaam iemand is gaarne bereid tot een wedergroet of een praatje, met als connotatie: vriendelijk. VAN DALE 1950 vermeldt onder spraakzaam: tot spreken geneigd. Bovendien als verouderd: vriendelijk, minzaam.

pròtsmaaker WWB 329

Foutief gespeld. Moet zijn: *pròtsmaaker*.

pròttestans WWB 329

Foutieve spelling, moet zijn *pròttestans*.

pròttestante WWB 329

Foutieve spelling, moet zijn *pròttestante*.

Opmerking: *pròttestant* kan behalve als znw ook als bvnw gebruikt worden: *pròttestante x pròttetanse minse* (protestante mensen)

Pròwse (Pruisen: inwoners van gelijknamig gebied)

In H verstond men onder *Pròwse* marskramers die *rónkwaame x langz de deur kwaame*, met ijzerwaren als spaden, zichten en zeisen.

prulleke (prulletje: koosnaam voor het kleine kind)
gé zét moedders prulleke! (jij bent moeders lieveling)

prut WWB 235 (volgzaam, gewillig, lief)

Alleen in ontkennde vorm gebruikt: *zis nie prut!* (ze is niet op haar mondje gevallen) Deze term ook bij DE BONT VOC 509. Voor een synoniem zie men onder: *ònkldòr*.

pruu.ve WWB 329 (proeven)
proberen hoe iets smaakt: *maak éfkes fan de néeje sjèm pruu.ve?* (mag ik even van de nieuwe jam proeven)
verslaafd zijn aan alcohol: *dere mins pruu.ft, en door vélt nie tiggenóp te boe.re!* (haar man is aan de drank, en daar valt niet tegenop te boeren)

punder WWB 134 (unster, Romeinse balans)

Bij het schatten van gewichten uit de hand sprak men van *kwikke* (wikken). Dit schattend wegen heet even verder, in de NEDER-BETUWE, *punderen*. Van den Hatert: 'As ik ut zo pun-der dan is dâ zeuve kilo. Mar as ge ut zeker wil weete, dan vatte we de unster'. Dit unster is vermoedelijk een vergissing: het lemma ontbreekt. Maar onder *nunster* vinden we ter verklaring: *unster*, weegapparaat. Met als voorbeeld: *schôn aon de nunster...*

raake, dröwt (raken, eruit)

Een geslacht van dieren of planten kwijt-raken door ziekten, onvruchtbaarheid, veraarding etc.

door han ze me tòg en moe:j daalejas, mar ze zéjn der öwtcherakt (daar hadden ze toch een mooie dahlia's, maar

die zijn ze kwijt geraakt)
die Bètjez die we han, dè waare nõg es koej, mar we zén der öwtcherakt!
die Betjes die we hadden, dat waren nog eens koeien, maar we zijn die stam kwijt geraakt) Door onvruchtbaarheid, ziekte, onvoldoende prestatie etc.

rèbbel (rebbel: mond, praattante)
mond: *hawt tòg ez éfkez diejje rèbbel van oe!* (houd toch eens even die mond van je)

rebbelende vrouw: *tis me tòch sòn rèbbel ie:n!* (het is me toch zo'n praattante)
en goej wéfken ie:n, zlang èsse dere rebbel mar hawt! (een goed meisje, zolang ze haar mond maar houdt)
Ook in de samenstelling *rèbbelkónt*
Erg hoofs klinkt het niet. Maar blijkens PIRAINEN zijn de mannen van Munster geen haar beter. Daar heet een kwebbel: *Räbbeldööse, Räbbelgat, Räbbelkaore, Rébbelkunte, Rébbelschüü-te en Räbbeltaske (-tasse).*

rèbbele (rebbelen: praten)
ze zit òn ie:n stuk deur te rèbbele!
(ze zit onophoudelijk te praten).

reegel (regel)
in de reegel kant chén kwòd! (normaal kan het geen kwaad)
de reegel van drije (de regel van drie)
Met deze woorden gaf een zeer bejaarde informant uit eigen jeugd een rekenwijze aan.

réégene WWB 196 (regenen)

Toe te voegen:
et réégent (het regent)
et réégende (het regende)
réeget? (regent het)
réegetenet x réégetdet (regende het)
De *éé* wordt nooit *ee*, wie *reegene*

zegt valt buiten de taalgemeenschap.
Zingende schoolkinderen uitgezonderd:
et reegent, et seegent, etc

rèèn (rein: gemeen, oneerlijk, smerig, vies)

Alleen in kwesties van eerlijkheid bij spel: *wan rèènen ding ie:n!* (wat een rotmeid, oneerlijk meisje) Term mogelijk ingebracht door een van de vele boerenmeiden uit Oss en omgeving. Zie WWB 251, waar *rèns* eerlijk, en *ónrèns* oneerlijk betekent. Hier mogelijk te maken met hetzelfde woord als *rèèn* in verkortingspositie voor adverbiale s. Blijkens BMW: 148 is de term ook bekend in Nistelrode in de verwante betekenis: vies, met de opmerking: het woord drukt precies het tegenovergestelde uit van wat je zegt! DE BONT Voc 518 geeft wel reins en onreins maar niet iets dat beantwoordt aan *rèèn*.

Wel een gelijkkluidend lemma voor de mansnaam Reinier. Dat ze in Nistelrode het tegenovergestelde zeggen van wat ze bedoelen is uiteraard onwaarschijnlijk. Ik houd het nog even op het rein van Reintje de Vos: die beantwoordt met zijn smoesjes precies aan de betekenis van ons *rèèn*: oneerlijk. En het H *Rèntje* (Reinertje) kan enkel verkort zijn uit de verdwenen standnaam **Rèèn*, een van de vele nazaten van Reinaert.

retréét (retraite: een periode van enkele dagen waarin de retraitant zich in een retraitehuis terugtrekt om zich te bezinnen op eigen religieuze normen en waarden)

vlij wéék zéw in Tilbörch óp retréét chewist! (verleden week zijn we in Tilburg op retraite geweest)

richter (richter: plank)

Als er in Ravenstein een schip gelost werd voor de meelfabriek, liepen de arbeiders over een smalle plank tussen wal en schip: *ene richter*.

Rieggart (Richard)

Met opmerkelijke g ipv ch.

riem WWB 231 (riem)

WICHEN 77 s prut: t vlees is zo tèt as rieëm... wat wordt vertaald als: zo taai als leer. Als deze verklaring juist zou zijn, zou men in het H zeggen: *zò tètj ez ene riem*, maar men zegt er: *èz riem*.

rie:pe, ripsakke WWB 229 (repen: gemeenschap hebben, wild spelen, donderjagen)

In MEDEDELINGEN 1962 Nr 2, p 6 merkt Jan van Bakel op: 'Het woord ripsakke dat Elemans voor Huisseling vermeldt, is nergens in het materiaal voor de dag gekomen'. Het is daarom wel interessant wat nader in te gaan op dit woord. Of beter: woordgroep.

Rie:pe heeft *ie*: < OWG ai, met als klankwettig verkortingsproduct *é*, maar voor p meestal *i*,

rie:p-ripke (reep),

strie:p-stripke (strecp),

zwie:p-zwipke (zweep).

Als Van Bakel in het ons zo Nabije Westen geen sporen vond van ripsakken als vorm van zwoel gestoei, dan zullen we ons moeten wenden naar het Nabije Oosten. Daar stoten we niet op dat ene woord maar meteen op de hele harem: het grondwoord *repen*, het iteratief *reupelen*, de samenstelling *ripsakken*, en daar dan in de hitte van het minnespel zelfs nog een voorvoegsel aan opgehangen: *verrippzak-*

ken. Plus het znw reuperd. Hier de oogst van een verkenningstocht op vrijersvoeten:

GROESBEEK:

reupele voor copuleren, ravotten; verupele voor rommel maken; verrapsakke x verrappe voor vernielen.

WIJCHEN:

reupe voor achter de meiden aanzitten, stoeien; verrapsakke voor vernielen; reuperd voor rokkenjager.

NEDER-BETUWE:

reupe voor gemeenschap hebben van dieren; verreupe x verrapzakke voor vernielen.

MAAS EN WAAL:

reupe voor rollebollen, achter de meiden aanzitten; verrupsakke voor vernielen; overreupe voor je kapot werken.

HUISSEN:

reupele voor stoeien; verrapzakke voor kapot maken.

rillek (redelijk)

niks óp teege, dès rillek! (niets op tegen, dat is redelijk)

rillekwie vreere (reliqui vereren)

Kussen vooral na het Lof van een door de pastoor aangereikte reliqui, in H die van de H.Teresia. Het beschermglaasje werd na elke kus vluchtig schoongeveegd.

ròch WWB 195 (rogge)

Als sjibbolet ter kenmerking van het Heikants werd jaren '30 nog gezegd: *péjn immene rijk fant ròwk mèèje!* (pijn in mijn rug van het rogge maaien) MW 341 heeft naast verouderd reug rug, op 344 naast rog verdwenen raug.

roe:k WWB 183 (rook)

Dit laten inademen van rook heeft een

lange voorgeschiedenis. MAERLANT 127 bespreekt onder Pinus de geneeskraft van de pijnboom: de dennenappel legt men op het vuur, en men ontvangt daarvan de rook door de neus! Heilzaam voor de doorbloeding van de hersenen. En MAERLANT 58 verneemen we onder capra (geit) dat je bij falen hoorn van een geitenbok moet verbranden: voor de neuzegaten van den man! Waar die aan lijdt is moeilijk leesbaar, gelukkig spreekt hier de bok duidelijke taal.

Karel Soudijn (PSYCHOLOGIE IV-3 1985) schrijft over behandeling van hysterie in niet eens zó lang geleden tijden door het inbrengen van rook in de baarmoeder. Een vreeslijke behandeling! Iemand de dampen aandoen, zou een zegswijze zijn uit dat medisch specialisme.

roe:s (roos: plant of bloem)

De klankstand van *ruu:ske* (roosje) en *ròzkekran*s is klankwettig juist, de u van *ruzzenuutje* is dat niet.

ròggeméél WWB 127

Dit meel algemeen gebruikt voor de makkelijk en snel te produceren *ròggeméélepap*. Van meel gemaakte pap was ooit een vorm van dagelijks geserveerd krachtvoedsel. WWB had dan ook naast *boekkendeméél* nog moeten vermelden: *garsteméél* (meel van gerst) en *wèjteméél* (meel van wèjt = tarwe). Behalve voor menselijke consumptie was meel in de jaren'30 ook een belangrijk onderdeel van de veevoeding. Dit item heb ik, om het zacht uit te drukken, wat vluchtig behandeld: de koeien vraten maar wat graag mee van het *ròggeméél!* Het WBD I 299 vv inspireerde me tot het volgende over-

zicht: een menu waar behalve het vee van de boer ook de haven van Rotterdam wel bij voer:

gróntnooteméél (pindameel),
kookesméél (kokosmeel),
léjnméél (lijnzaadmeel),
mèjisméél (maïsmee),
sooja-méél (sojameel),
visméél (vismee).

Van lijnmeel werd ook *léjnkoek* gemaakt. Koeien die wat extra voer nodig hadden, kregen dan na de maaltijd met de hand zo'n koek bijgevoerd.

ròl (rol)

Hoeveelheid als gewonden op een haspel: *ene ròl pikdròd*.

In een klooster met slotzusters zat in de scheidingswand tussen slot en wereld ooit een doorgeefluik in de vorm van *ene ròl*, een draaiende cilinder waardoor voorwerpen in en uit konden waardoor bij elke partij in eigen wereld bleef.

ròmbakke (roombakken)

Deze bakken bevonden zich voor- en achteraan op de laadvloer van de kar van de melkophaler. Op die plaatsen werd de laadvloer door die bakken vergroot.

de ròmbakke veur èn achter òb de ròmkar stééke lings èn rèchs òwt! (de roombakken voor en achter op de melk-car steken links en rechts uit)

ròmkar (melkkar)

De kar van de *ròmboe.r*. In te voegen WWB 140.

Driekkes fan Aar rój toe nòg de ròmkar (Driekus van Aar reed toen nog de roomkar: was toen nog de melkophaler)

ròmke WWB 330 (raampje)

Foutief gespeld; moet zijn: *ròmke*.

ròmme WWB 330 (melk)

Toe te voegen: *en koe in de ròmme hébbe!* (een koe in de melk hebben) Dat wil zeggen een koe ter leen hebben. Nog omstreeks 1900 hadden arme boertjes wel *en koe van de pestoe:r in de ròmme*. Die mochten dan voor geen of nauwelijks een vergoeding zich de melk toe-eigenen.

ròmme mi beschöwt WWB 239 (melk met beschuit)

Eens in de week werd de warme maaltijd wel besloten met een gerecht dat men *ròmme mi beschöwt* noemde: melk met suiker en beschuiten. Het geheel warm opgediend. Ook wel koud en zonder suiker. Dan moest de eter er de beschuiten zelf inbrokkelen.

Zie voor hetzelfde maal in GROESBEEK s beschuute pap.

Ròms WWB 272 (Rooms-Katholiek)

Ook met de betekenis dat iemand graag melk in de koffie had: *ksé goe.t Ròms!* (ik heb er erg graag veel melk in)

róndummer WWB 238 (hele snee brood)

Vooral bij hoge broden werden halve sneden gesneden: dan liet men het mes halverwege uitlopen, draaide het brood een halve slag en sneed vervolgens de andere helft af. Aan een deel van de snee ontbrak dan uiteraard de korst, die intact bleef bij hele sneden, die daarom dan ook *róndummers* werden genoemd. In GROESBEEK 238 is van deze geschiedenis niet veel meer over: daar slaat het woord op een dubbele boterham, maar die was in kariger tijden altijd al dubbel.

rónsel WWB 157 (rondsel)
De volledige mededeling aldaar had
geluid: *kamwielle èn rónsels*.

rööj WWB 256 (rui: touwschommel)
Hierbij het ww *rööje* (schommelen),
dat mogelijk te verbinden is met rui-
en = reien = dansen in de ronde. De
schommel bestond uit een lusvormig
touw met onderin een links en rechts
ingekeept zitplankje. In Berghem te-
kende ik ooit een frappante Ausfor-
derung zum Tanz op: *kòm hie.r frót-
kónt, dèkkoe nõg es róntröøj!* (kom
hier, drel, dat ik je nog eens rondsleur)
Bij PIRAINEN: Röldel x Röile voor
Kinderschaukel.

ròðje (aanraden, raad geven)
ƙaw nie ròðje, Bèrtes! (ik kan je
geen raad geven, Bertus)
èj zenèjge nõw mar lie.t ròðje!! (als
hij zich nu maar eens raad liet geven)

ròðme WWB 184 (heen en weer be-
wegen van de benen)
Een in vaktaal bewaard relict dat wel
in verband staat met Eng ww *roam*:
go aimlessly.
Zie ook BMW 147 onder *raom* = sprong
voor de opmerking: vroeger kwam ook
het ww *raome* voor met als beteke-
nis: springen. Maar het ww is niet
dood. WIJCHEN 79 geeft hetzelfde woord
in een enigszins andere maar verwan-
te betekenis: raome: wild bezig zijn.
Met als vb: die jonge ligge wir dur
de hut te raome: de kinderen zijn weer
aan het donderjagen door het huis.

ròsstòk (voermansstok)
*In woorde ès ròskaam, ròsmeule, ròs-
sak èn ròsstòk zit nõg enen aawe
naam fur pèrt!* (in woorden als roskam,

rosmolen, roszak en rosstok zit nog
een oude naam voor paard)

röwle - rool - geroole (ruilen,
ruilde, geruild)

ròwwòðzie (ravage: troep, rotzooi,
rommel)
*zan niks ópcheröjmt: et waar me tòg
en ròwwòðzie!* (ze hadden niets op-
geruimd: het was me toch een troep)
Het vreemde woord is vermoedelijk
in verband gebracht met *ròðw* = ruw.
Met w voor v zoals in *Ròwwestèjn*.

rujwèène WWB 164 (het rood wen-
den = het lijf bieden: prolapsus va-
ginae)
In WBD I 458 slechts vermeld voor
Dinteloord (K 151).
Het bestanddeel *ruj-* betekent: inwen-
dig orgaan: binnenzijde van de sche-
de of deel van de baarmoeder. Dat het
woord iets met rood van doen heeft
ligt voor de hand maar is onzeker.
Zie voor de etymologie BERNIS 94.

saandrendaachs (de andere dag)
*saandrendaachs froek em: héddeð
bésje nõch? hajt al nie mér!* (de vol-
gende dag vroeg ik hem: heb je dat
beestje nog? had hij het al niet meer)

saap (sappig)
Het woord is een variant van *sèèp*
(WWB 103), in een wat jonger jasje:
*stele vur oew gerétschap moette al
in mèèj ówt ten bòm zaage, dan zèjn
ze noch saap!* (stelen voor je gereed-
schap moet je al in mei uit de boom
zagen, dan zijn ze nog sappig)

sakremènt (sacrament: wijding in
de vorm van uitwendig teken waar-

door genade wordt aangeduid en gegeven)

In de betekenis van Sacrament des Altaars: *tsakremènt stónt ówtgestélt!* (de geconsacreerde hostie stond uitgesteld)

In het algemeen: *hoevvel sakremènte zéjn der? Zeuve menie: r!* (hoeveel sacramenten zijn er? zeven, meneer)

De verhevenheid der sacramenten werd wel eens verlaagd door een grapje uit de eigen *kattegismes* van de kinderen: Vraag: *wast sakremènt dès huuwweleks?*

Antwoord: *tsakremènt dès huuwweleks ist ówtwèndech tie:ken woormi man èn vròw òmmekòòr wòrre vaastchebónde mar woornòð ze beginne te spartele um wér lòs te kòmme!*

schabbelie.r WWB 276 (scapulier) *Vroegger kreedde in de kerk dur de pestoe:r et schabbelie.r ópcheleet* (vroeger kreeg je in de kerk door de pastoor je eerste scapulier opgelegd, dwz door oplegging uitgereikt)

Opmerking: daar sk vreemd is aan het H begint het woord met sch. Het dialect heeft tevens de neiging om stemloze ploffers intervocaal met stem uit te spreken. Ook de k wordt in zo'n geval wel als g gerealiseerd. Zie hier voor onder *Driegges*.

schaaf WWB 118 (schaaf) Toe te voegen de tegenovergestelde vorm bij *van schaaft*, zijnde *óp schaaft*. *doe de deur mar óp schaaft!* (sluit de deur maar met de schaaft)

schaame (schamen) *ge moestoe schaame!* (je zou je moeten schamen) *dèggoe nie schamt!* (dat je je niet schaamt)

schamdoe! (schaam je)

Schaat WWB 115, 330 (veldnaam) Moet zijn: *Schaat*.

schaft (kousdeel) *Et stuk van de kòws tusse voe.t èn knie hètte vroegger de schaft!* (het deel van de kous tussen voet en knie heette vroeger schaft)

schafte (schafden) *ghét hie.r niks te schafte!* (je hebt hier niets te maken) *dénkt er òn dèg óp téjt schaft, al wast allie:n mar vurt pèrt!* (denk er aan dat je tijdig pauzeert, al was het alleen maar om het paard te sparen)

schaftwèèrk (schafwerk: extra werk) Kwam een ingehuurd *èrrebèèjer* (dagloner) niet gereed met de opdracht dan werd hij bijgehuurd voor de tijd die nodig was voor de voltooiing van het werk.

Schardéjk (Schaardijk: veldnaam) Dijk tussen Langelse Sluis en de Kromme Hoek in Neerloon: met weinig voorland of uiterwaard.

schèèj WWB 330 (schede, scheiding). Toe te voegen de betekenis van de grote, brede zoom onder in de Lancaster raamgordijnen: daarin werd een lat gestoken voor het strak afhangen van de stof. Ook kreeg men meer zicht door die lat met een uiteinde tegen een roede te plaatsen voor meer licht. De term *schèèj* voor scheiding in het haar WWB 225 abusievelijk als *schééj* genoteerd.

schèèje WWB 208 (scheiden)

Nog in: *nie precies wie:te woort schèèjt* (niet precies weten hoe 't zit), gezegd als men niet kan onderscheiden wat er exact speelt.

Hierbij de uitdrukking: *dè moette Gôt èn de mölder mar schèèje!* (in deze penibele zaak weten slechts God en mulder hoe 't precies zit)

schéere (scheren, afscheren)

Als een kalf, vies van plaatsvervangende moedermelk, niet vol overgave wou drinken, moest je het *de kröwn schéere* (de kruin scheren), in feite een steek onder water naar de HH Geestelijken die maar wat graag dronken als in het drankje alcohol zat.

schérlappe WWB 293 (scheerlappen: oogkleppen)

ELLING 463 noemt de kleppen die de paarden tegen het dol worden bij het draaien van de manege dragen Schüük-lappen: tegen het dol worden.

schèts WWB 168 (identiteitskaart voor runderen)

Deze *schèts* werd ingevoerd in de jaren '30, toen vanwege de economische crisis van overheidswege ook het fokken van rundvee aan banden werd gelegd. Wie toch meer runderen fokte moest thuis of onderweg gecontroleerd kunnen worden. En dat kon dan aan de hand van die schets.

Toen in de oorlog de Duitsers dit prachtige controlemiddel ook voor elke Nederlander verplichtten, was voor vele boeren het identificatiebewijs een mond te vol: die zeiden: *schèts*.

èn zörch minse dèggoew schèts bé hét (en zorg, mensen, dat je je identiteitsbewijs bij je hebt)

Voor een wat formelere situatie hees

men zich in een netter maar wat krap zittend pak, en zei men: *dènsiebewéjs* (identiteitsbewijs)

scheut (scheut)

Ook in de betekenis: op weg.

ès te hélfjt mijduu zéjnoe al en hie:l èènt óp scheut! (als de helft meedoet, zijn we al een heel eind op weg) Het bijpassend ww: *ópschie.te* (opschieten)

schieffele WWB 256 (kiskassen)

Een znw schieffel ontbreekt in het H, maar niet in GROESBEEK: daar zijn schieffeltjes schilfertjes.

In HUISSEN 132, is een schiefel een dunne schijf en betekent schiefelen schillen, terwijl schiefel met korte ie wordt gerealiseerd, en schiefkes (= gebakken aardappelschijven) met een lange ie wordt uitgesproken.

KLUGE vermeldt dat Schiefer oorspronkelijk een houtspaen is, en pas later eenduidig op de lei wordt betrokken.

schiellek (schielijk: vlug)

hè jóng, ge moet nie sò schiellek drinke! (he jongen, je moet niet zo vlug drinken)

schienwit WWB 180 (helemaal wit)

Het ABN heeft hier de term schiemwit. Als men vervolgens bedenkt dat het in H tegen de avond begint te *schieम्मere*, dan ligt de etymologie voor de hand: zo wit als een schim.

Het znw schiem nog in GROESBEEK 247 voor het begrip schim, schaduw, glimp. Ook MAAS EN WAAL en NEDER-BETUWE hebben m-vormen.

schie.te WWB 204 (schieten)

In de betekenis van voortbrengen, opleveren)

In verband hiermee zij verwezen naar VAN DALE 1950, waar onder scheut 9 de definitie: opbrengst van gewas, Zuidn. In de betekenis van uitkienen, bekijken: *hěj higget choe.t cheschoote: ès kassie:r van de Boerre Lénbank, hoeftie nõjt mér te wérke!* (hij heeft het goed gepland: als kassier van de Boerenleenbank, hoeft hij nooit meer te werken)

schierpmöske (spitsmuisje)

Het ww voor sjirpen echter *sjierpe*, waar WIJCHEN 85 en MAAS EN WAAL 118 daarvoor schierpe noteren.

schie.twörm (schietsworm: zilverschijfje, boekenworm)

schik WWB 175 (schik: plezier, zin) *hédder génne schik, dan moette mar schik maake!* (heb je er geen levensvreugde, dan moet je maar zorgen dat je er die krijgt) *hěj hitter goeije, génne schik* (hij heeft het er erg, niet naar zijn zin)

schikke (schikken)

Vraag: *èn Bèrtes, hoe gögget miw?* (en Bertus, hoe gaat het met je) Antwoord: *schikt nõgal* (gaat wel) Opmerking: vaak met de ondertoon: houdt niet over.

schille WWB 229 (schelen: mankeren) *Wam schilde wie:k nie!* (wat hem scheelde weet ik niet)

Toe te voegen:

schille (schelen: ontbreken) *tschòw nie feul òk waar verzoope!* (het scheelde niet veel of ik was verzoopen)

schoe.r (onweersbui)

we kwaame nõg dröch töws mar der hóng me tòg en schoe:r (we kwamen nog droog thuis maar er hing me toch een bui)

schoe,rke (schurken)

Zichzelf tegen iets met harde weerstand aanwrijven ter bestrijding van jeuk op een plaats waar je met de hand niet bijkunt. Vooral reflexief gebruikt: *hěj schoe,rkte zen èjge tigge de pelker!* (hij schurkte zich tegen de deurpaal)

schöfke (schuifje)

In engere zin het schuifraampje tussen biechtvader en biechteling in de biechtstoel. Door het open raampje heen belijdt men zijn zonden. Wanneer de biechteling niet voldoet aan de juiste gesteltenis, mag hij zijn zonden niet belijden. Probeert hij zulks toch, dan schuift de priester het raampje dicht als teken dat de biecht niet kan worden afgenomen: de biechteling krijgt dan het schuifje.

NSB^{ers} kreegen in den òrlòg et schöfke! (NSB^{ers} werden in de oorlog niet toegelaten tot de biecht)

schóft (schoft: dagdeel)

wén nog en schóft wèèrk vurw klòòr zéjn! (we hebben nog een dagdeel, tijdsspanne tussen twee pauze's in, nodig om klaar te komen met ons werk)

schöjmeert WWB 331 (schuimaarde)

Moet zijn: *schöjméért*.

schòlle WWB 7 (schollen)

Slechts eenmaal gehoord woord dat vermoedelijk echt heeft bestaan blijkens HEDDE GII 278 waar Marie van Walbeek het vermeldt voor Zeeland

in een opsomming van kinderspelen: skolle.

schölp WWB 104 (schulp)

Toe te voegen: naam ook gebezigd voor de harde schil van de walnoot: *en noot hi énnen boest, twie: schölpe èn vanbinne vier téntjes!* (een noot heeft een buitenbast, twee dekseltjes en inwendig vier teentjes)

schòn (schoon,)

De lange vorm **schoe:n* is niet naast de korte bewaard gebleven, zoals *moe:j* x *mòj*.

dérke dérke, wa zédde tòch schòn! (meisje, meisje, wat ben jij mooi gekleed) *tis men schòn ie:n!* (het is me een mooie) *tis me wa schòns* (het is me wat moois) *twórt hoe langer hoe schònder!* (het wordt steeds mooier)

mi te pòose zéjn de minse óp ter schònst! (met Pasen zijn de mensen op hun mooist)

In de betekenis: helemaal, nog:

de koej hént schòn óp (de koeien hebben het voer helemaal op) *zi schòn geléjk* (ze heeft helemaal gelijk)

schònmoedder (schoonmoeder)

we zégge schònmoedder, schònvaader, mar zwòðger, zwòðgerin! (we zeggen schoonmoeder, schoonvader, maar zwager, zwagerin)

schòòj WWB 160 (schade)

de schòòj viel mee! (de schade viel mee) *en koe kepòt x schòòj hébbe* (een koe dood hebben)

kòmt te schòòj mar es chaaw truchhòòle! (komt de schade maar eens gauw terughalen) Vaste formule bij afscheid van bezoek: breng maar gauw een tegenvisite: dan staan we weer quitte.

schòòjlek WWB 181, 213 (schadelijk) Behalve de betekenissen schadelijk of duur, onvoordelig nog die van vrolijk vanwege andermands verdriet: *wa sitte door schòòjlek te lache?* (wat zit je daar met leedvermaak te lachen) Men vergelijkte Dts Schadenfrohn.

schòòl x **schaal** (schaal)

Het verschil in articulatie is niet vrijblijvend: bij het eten gaat mogelijk een *schaal* rond, bij de collecte in de kerk is er uitsluitend sprake van *schòòl*.

school WWB 331 (school)

in Ròwwestèjn hadde vroegger twie: schoole: en mèskesschool èn en jón-gesschool! (in R had je vroeger twee scholen: een meisjesschool en een jongensschool). Geen *dèrkesschool: in Ravenstein waren meisjes nl. *mèskes*.

Verder nog in het oude H *schòl-hòws* (schoolhuis) en nieuwere woorden als: *schooletwie* (schooletui) en *schoolópsiender* (schoolopziener).

schòòr WWB 331 (schaar: ploegmes, opbrengst, product, oogst, hoeveelheid gras die een grazer consumeert in een seizoen, dekplaat van gevlochten hout op bruggen en hooizolders)

In register vervalt paginanummer 124. Aangaande de betekenis noodbrug (WWB 99, 103) voege men toe: *dan moew oover diejje graav en schòòr légge!* (dan moeten we over die sloot een noodbrug leggen)

Bij *schòòr* de volgende ww: *òwtschòòre* (uitscharen: het vee in het voorjaar uit de stal naar de weide brengen)

inschòòre (inscharen: vee naar een nieuwe weide brengen)

umschòdre x *verschòdre* (om- of verscharen: vee van de eene weide naar de andere overbrengen)

schòdowe (schouwen: nagaan, controleren)

bé 't leevere schòdowe vroegger Funneke de Vócht te èèjer! (bij het leveren controleerde vroeger F de V de eieren) Hij deed dat door ze door te lichten.

schóttelwòttertunneke (schotelwatertonnetje)

Met schotelwater werd eetgerei schoon gespoeld. Dit water, aangevuld met etensresten en andere vreetbaarheden, ging in een tonnetje, en vervolgens naar de varkenstrog.

schöwns x ***schöwn***

ge moet er schöwnz ooverhénéjge! (je moet er schuin overheen eggen) Oude-re boeren zouden in dit geval *schriks* hebben gezegd.

schraap WWB 224 (schrale huid)

Ook in de samenstellingen:

schraapphaant (ruwe handen)

schraapstreekels (ruwe koeienspenen)

De term *schraap* hoort bij het ww *schrabbe* (schoon krabben), zoals *de knabbe* van de zeis wel horen zal bij *knaap*, en de *kraap* (krab) bij *krabbe*.

schrabbe WWB 209 (schrabben)

Schoonmaken door er met een hard voorwerp overheen te krabben: *mangels, wòrtels, érpel schrabbe!* Het verdelw: *geschrapt*. Dit niet te onderscheiden van dat van *schrappe* (schrappen)

schranke (schranken: uit het lood staan)

de deur schrankt: se kannie mér dicht!

(de deur hangt uit het lood, ze kan niet meer dicht)

schrappe (schrappen)

Ksé nóg ónder den Boeremont mar ès tie nóg duurder wòrt, dan gòk ter ónderòwt: lòòk me schrappe! (ik ben nog lid van de Boerenbond maar als die nog duurder wordt, ga ik daar weg, laat ik me uit de ledenlijst schrappen)

schréeke WWB 226 (schreken: schreeuwen)

Hierbij Ned. schriek: kwartel, ral, krekkel. Gaat de reiger terug op kraiker (schreeuwen), in Duitsland is de Holschrak als Vlaamsegaii ook een schreeuwlelijk.

In Engeland heet de klauwier shrike, naar zijn schreeuwig geluid. De schuwe en dan ook maar vluchtig waargenomen hegskijt van MW 164 hoort vermoedelijk eveneens tot de schreeuwers.

schréjverek WWB 212 (schrijverik: vogel)

Welke vogel hiermee bedoeld werd, kon me indertijd al niet meer worden verteld.

Volgens VOGELS 153 noemen ze in Overloon de grasmus: schrijver.

Volgens WNT: 'Benaming voor de geelgors... oa in Brabant en Antwerpen... de eijeren zijn... met fijne kronkelstreepjes als beschreven, weshalve deze vogel in sommige streken schrijver genoemd wordt.'

Zelfde naam voor zelfde beest ook in GROESBEEK 253 (schrie.verik),

WALD 1989-391, Eibergen: schrieverke, DE BONT VOC 642 de Kempen: schrijverd, en GOOSSENAERTS 665: schrijver.

schriks WWB 194 (schuin, dwars)
GROESBEEK 255: schrek: schuin, ver-
want aan Dts schräg.

schulfhòwt WWB 331 (rondhout
onder oogststapel)

Het woorddeel schulf wijst uit dat in
H ooit het woord schelf voor oogst-
stapel bekend was. Dit *schulfhòwt* hoort
thuis onder het lemma: balklaag
onder de schuurtas in WBD 1 136, waar
het ontbreekt; wel vermeld onder schelf-
hout = zolderingen boven stal en dors-
vloer.

schulp WWB 331 (schulp)
Lemma vervalt, moet zijn *schölp*.

schuu.pert (zonder toezicht rond-
zwerfende kwajongen)
*dieije witte van den Tunnes moette in de
gaate haawe, dèznen èchte schuu-
pert!* (dat witte jong van Theunissen
moet je in de gaten houden, dat is
een echte schuuper)

schuu.pe WWB 331 (rondzwerfen)
In MAAS EN WAAL: enkel het znw
schuperd voor kwajongen, dat hij in
verband brengt met o.a. het Brabants
schupe. GROESBEEK geeft voor het
ww: op stap zijn, en vier znw die er-
mee zijn samengesteld.

sèèp WWB 256, 257 (sappig)
Voor het maken van een wilgen-
fluitje moest de twijg sappig, jong zijn.
Bij PIRAINEN heet zo'n fluitje dan ook:
ssapphuppe (Bastflöte), gemaakt uit
Sappholt: Saft enthaltendes Holz. Al-
daar ook de techniek die mij niet meer
bijstond: die Rinde löste sich im Früh-
jahr gut ab. Jungen fertigten sich Mund-
stücke aus dünnen Zweigen, die in den

stärkeren Zweigen eingesetzt wurden.

seeseedee (CCD)

De afkorting gebruikt tijdens de cri-
sisjaren vanaf 1930, ze stond voor
Crisis Controle Dienst.

*iemmes fan de seeseedee lichte bónz
den déksel van den bótervloet: i um
te kèjke òw nie èjges han gekèrt!* (ie-
mand van de CCD lichtte bij ons het
deksel van de botervloot om te kij-
ken of we niet zelf hadden gekarnd)

seeter WWB 176 (bruin hooivocht)
In HUISSEN seter = tabakssap. Aldaar
ook het ww sètere = kwijlen.
In MAAS EN WAAL betekent seter:
eczeem. NEDER-BETUWE geeft naast
sèter (nicotinevocht) ook sèterooog:
huidziekte boven het oog.

sefòjkekòl WWB 331 (savooienkool)
Misdruk te herstellen als: *sefòjkekòl*.

séjns (sinds)

Als voegwoord: *séjns x séjnstè: wént
nie mér gezien séjnstèw verhòwst séjn!*
(we hebben het niet meer gezien
sinds we verhuisd zijn)
séjnz déjnzdag emèèrgen izd bééter!
(sinds dinsdagmorgen is het beter)
*séjns se de Mòds rèècht cheleet héb-
be, stò te Béérs nie mer!* (sinds ze de
Maas hebben gekanaliseerd, stroomt de
Beerssche Maas niet meer)

séjs WWB 209 (extra dikke worst)
PIRAINEN: Ssieseworst, maar daar slaat
de term juist op een kleine worst.

seklaate (chocolade)

sèl (cel: knechtenkamer, slaapkamer
zonder daglicht)

In WBD 163 wordt de cel slechts voor één plaats geregistreerd: Aarle.

Blijkens zijn NOVELLEN kende Jacob Cremer het woord uit zijn geliefde Betuwe.

Giesbers: RIVIERENGEBIED 86 geeft onder Knechtenkamer de term cel enkel voor Hernen en Ooij.

WALD 1984 heet: De Mens en zien Huus. In dat huis hééft de knecht geen kamer.

Voor uitsluitel raadplege men Schaars: BOERENTERMEN 205. Daar laat de auteur op kaart 27 duidelijk zien dat de term cel nagenoeg uitsluitend en bijna overal in de Lymers voorkomt.

senèl (chenille)

kwie:t nie waffer grèèj tis, kdénk senèl!
(ik weet niet wat voor stof het is, ik denk chenille)

sèntie-meeter (centimeter)

10 mm: *nen dôjm iz dôrdalve sèntie-meeter!* (een duim is 2½ cm)

rolmaat: *de klérmaaker mét minne sèntiemeeter* (de kleermaker meet met een rolmaat)

Sèpke, sèpke, sèpe... WWB 257 (sapje, sapje, sappige)

Dit liedje werd gezongen bij het maken van een wilgen fluitje. Je hoort hetzelfde deuntje terug bij PIRAINEN s Ssappholt:

Ssipp-Ssapp-Ssiepe/

Ssipp-Ssapp-Ssulken

(Bastlösereim der Kinder...während der Bast vom Ebereschenholz gelöst wurde).

servieske WWB 331 (houtspaandertje)

Ook in HUISSEN s. servieze: spaandertjes hout om vuur uit de kachel te nemen. In MAAS EN WAAL: sèrvieske: lang en dun snippertje hout om vuur uit de kachel te

nemen...En NEDER-BETUWE: servieske: houtsnipper om vuur te nemen uit de open haard...

SHIBOLET (kenmerkend voorbeeld uit een dialect, uiteraard door anders sprekkenden geformuleerd)

Vanuit H de volgende voorbeelden:

Herpen:

dès ter jénne! ipv *dès ter ènne* (dat is er een)

Berghem:

khé péjn in mene rijk vant ròwk mèèje!
ipv *khé péjn in mene ruch vant ròch mèèje!* (ik heb pijn in mijn rug van het rogge maaien)

Oss:

óns mòn hi te bóks òn! ipv *óns moeder hi te bóks òn!* (moeder is de baas)

Escharen:

gins wiet óp ten diek kömt fòder òn mi te huu,skar, kiek em es kie.ke! ipv *gins wéjt óp ten déjk kömt faader òn mi te hòjfkár kék em es kéjke!* (ginds ver op de dijk komt vader aan met de huifkar, zie hem eens kijken)

Soms fietste een shiboleet van het ene dialect naar het andere. Dat was dan een koopman.

Zo heette een veekoopman uit Herpen in H: *de Ków* en niet *de Koe*.

Houten palen voor de afrastering werden aangeboden door een koopman uit Groesbeek die in H bekend was onder de naam *Pööl*: in feite het Groesbeekse meervoud van palen, waar wij *pööle* zeiden.

Het kon ook gebeuren dat we een shiboleet gebruikten om ons eigen dialect te kenmerken, bv tegenover ons dienstmeisje uit Oss. Dat realiseerde niet *zégge* (zeggen) zoals wij maar *zèjge* dat in ons jargon zeven van de melk betekende. Ze heeft dan ook vaak moeten ho-

ren: *zèjge doew hie.r de ròmmè!* (zigen doen we hier de melk)

sièpse WWB 171 (melken tussen duim en wijsvinger)

De term ook in MAAS EN WAAL. In WBD I 516 wordt het ww niet vermeld, wel het znw gesipsap: daad van siepsappen. Wat voor daad wordt niet helder omschreven. Daarvoor naar PIRAINEN s Stripsen: best. Art zu melken, mit zwei Fingern u Daumen... bei Kùhen mit sehr kurzen Zitsen. Zie ook: *zoeppe*.

singel (riem of touw onder de buik van het paard doorgetrokken om tuigdelen vast te zetten)

sjappie (afwijkend type in het dorp) Het is altijd een man, een beetje modieus, werkschuw en onbetrouwbaar: *diejje sjappie hi sen pèjje aat schieps óp sene kòp stòn!* (dat kreltje heeft zijn petje altijd schuin op zijn hoofd staan)

In GROESBEEK een onguur persoon, in de NEDER-BETUWE een opschepper.

sjèster (gemaakt van manchester) Deze korte vorm gebruikelijk naast de lange van *mesjèster* in WWB 223: een tijdens het Interbellum bij het werkvolk uitermate populaire soort van textiel. *Tis kawt, doew sjèsters jèske mar òn!* (het is koud, doe je manchester jasje maar aan)
en nééj sjèsterse bóks piepte durste daag óndert loe:pe! (een nieuwe manchesterbroek maakte de eerste dagen onder het lopen piepende geluiden)

sjét WWB 222 (sajet)
Moet zijn: *sjèt*.

sjierpmöske (sjierpmuisje: spitsmuisje)

Als je goed luistert kun je zo'n muisje horen *sjierpe* (sjirpen)

slach x **hékkeslach** WWB 99 (toegang tot perceel door een sloot met trekkend water)

Bij *slach* denke men aan een ww als (een brug) slaan, of wel aan het slaan van een klaphek.

Verwante begrippen zijn *schòdr* WWB 99 (noodbruggetje met gevlochten mat van twijgen waarop aarde als wegdek) en *dénke* (dammetje): een stukje gedempte sloot als toegang tot aanpalend perceel, uiteraard in niet stromend water.

slèchske WWB 271 (haar van een rijtje knotwilgen)

Het onderliggende ww slaan in de betekenis van kappen is verloren gegaan.

slèècht WWB 332 (slecht)

De vergrotende en overtreffende trap: *slèchter* en *slèèchst*. *Mar toe waarz òk óp ter slèèchst!* (maar toen was ze ook op haar slechtst)

slééver WWB 164 (kleverig slijm van de nageboorte)

Het WBD I 452 heeft wel het lemma: kleverig slijm bij nageboorte, met woorden als: slijm, sliert, slinger en sluier, maar zonder H *slééver*. Dit woord werd ondergebracht bij het lemma: afscheiding uit de schede, met andere termen als: slibber, slijver, slib, slijm en slidder.

Mogelijk verwant met de Eng woorden slaver en slobber voor: zever, saliva. Voor de etymologie zie men WEIJNEN ED 183: van een basis die slijmig betekende.

slèk (slak)

de slèkke vréete de slòd kòd! (de slakken vreten de sla kaaf: helemaal op)

slépstie:n (slijpsteen)

Ronde slijpsteen in de vorm van een dikke schijf, bevestigd op een as die rust op een onderstel met vier poten. De steen is zo gemonteerd dat het slijpvlak bij gebruik door het water draait van een waterreservoir, en wordt met de hand aangedreven.

slès, vur WWB 252 (voor slechts, dwz: voor de grap, voor zolang het spel duurt, in schijn, enz.).

bé knikkere vur slès krécht ieder-rie:n zen verlórre knickers wèr truch, dan gögget mie:r um die:r! (bij knik-keren om het spel krijgt iedereen zijn verloren knickers weer terug, dan gaat het meer om de eer)

Het tegenovergestelde van *vur slès* is *vur mèènes* of *vur haawes*.

BALGOY 98 meldt: nie vur echt mar vur sles.

sleuf (sleuf)

Voet- of looppad door een weide.

slichte WWB 99, 102, 175 (slechten, effenen, met de grond gelijk maken)

Toegevoegd dient de betekenis als te vinden op WWB 102: het *ópmaake*: het verwerken van het haar van vooral knotwilgen tot allerlei soort gerief-hout als slieten, palen, staken, geerden, rijshout en bossen brandhout.

Deze betekenis ook in GROESBEEK slichte = omzagen, kappen, en bij DE BONT en GOSSENAERTS. Deze laatste geeft een voorbeeld uit het Leuvense van het jaar 1498: Dat Jan binnen den iersten jaere alle struwelen, mierhopen

ende doornen in den dries zal moeten uitroden, slichten ende spreiden. Uit het citaat blijkt dat in 1498 hout wordt geslicht door het te rooien, dwz gelijk te maken met de bodem waar het op staat.

sliëps WWB 220 (stropdas voor mannen)

GROESBEEK 260 vermeldt het woord met de correcte toevoeging: verwant aan het Duitse woord Schlips

De term niet vermeld in NEDER-BETUWE en MAAS EN WAAL.

KLUGE bij Schlips: seidene Halsbinde mit herabhängenden Enden seit 1840... Die afhangende einden zijn de sli-p-pen waar de *sliëps* het van moet hebben.

KÜPPER geeft onder Schlips de betekenis penis: wegen des Abwärts-hängens in Normalhaltung. Een betekenis die Küpper wel niet geleerd zal hebben op moeders *slip* (schoot).

sli.e.t WWB 102, 173 (tak van een knotwilg als eindproduct van ± 6 jaar)

sli.e.te kunde ób den balke légge mar ge kunt er ók pòde van zaage! (oude takken kun je gebruiken voor het leggen van een hooizolder maar je kunt er ook weidepalen van zagen)

Het haar van een knotwilg werd als volgt naar leeftijd ingedeeld: *de wis* 1 jaar, *de géért* 2 à 3 jaar, *de staak* 3 à 4 jaar, *de sli.e.t* 5 à 6 jaar.

De staakhammer waarmee weidepalen worden ingeslagen wijst er echter al op dat de leeftijdsgroepen aan verandering onderhevig zijn.

Dat geldt ook voor GROESBEEK: daar wordt de sliet ook als bonenstaak gebruikt. En bij NEDER-BETUWE is de sliet zelfs een 'dunne tak om te binden'.

slóbbere WWB 332 (slobberen)
Vervalt voor *slóbbere*.

slòòn WWB 182 (slaan)

Het slaan van paarden komt ter sprake in WBD 1 626, 627 onder het lemma: achteruittrappen; aldaar wordt medegedeeld: *slòòn* met de voorbenen trappen, volgens WWB 182. Zoekt men die plaats op, dan leest men daar *slòòn* is achteruittrappen.

slòòpes (slapends: slapende)

die sómme zéjn nie moejlek: die kank slòòpes! (die sommen zijn niet moeilijk: die kan ik al slapende)

sméér WWB 332 (vet, smeer, slaag)

In register WWB *sméér* 61 te verbeteren met 60.

Voor de betekenis slaag, ransel verwijst KLUGE 1975 naar de wijze waarop certijds voorwerpen in smeer of was werden gezet.

Men leest s wicksen: Putzmittel werden mit kraftigem Schlag aufgetragen. En s schmieren: die Bedeutung prüfeln nach dem schlagenden Auftragen von Wicksmitteln.

Oorspronkelijk betekent smeer ongesmolten reuzel. Vgl hiermee de *peezelik*: het geslachtsdeel van het varken waarmee nog niet zo erg lang geleden de zaag werd ingevet, ook in NEDER-BETUWE 85: 'de zaag begint te klemmen. Je moet de pezerik er langs halen'.

smérlap (viezerik)

Dit scheldwoord betekent hetzelfde als *smérdèl* WWB 332.

smérrech WWB 197 (smerig)

Behalve van een dreigende lucht ook

gezegd van bouwland waarop men veel last heeft van onkruid of door stugheid lastig te bewerken.

smérrege klèj door: der zit te wèj-nech saant teur! (veel te zware klei daar: er zit te weinig zand doorheen)
nò érpel krédde gén smérrech mar jówst klòòr laant! (na aardappelen krijg je geen smerig maar juist schoon = onkruidvrij akkerland)

smijje (smeden)

De smit köpt te hoevvézers kant èn klòòr in: héj hoeft se nòch mar paas te smijje óndert pèrt! (de smid koopt de hoefijzers kant en klaar in: hij hoeft ze nog maar pas te smeden onder het paard)

smis (smidse: smederij)

In H had je vroeger twee *smisse* (smederijen) *de smit iz allang doe:t mar zen smis stóttet aat nòch!* (de smid is allang dood maar zijn smidse staat er nog steeds)

smit (smid)

Int tórp hadde vroegger twie: smij! (in het dorp had je vroeger twee smeden)
Van de ene weet ik het niet: de andere diende voor geleverd werk slechts ééns per jaar, in december, een rekening in. Dat was ook in het Land van Kleef zo, las ik bij Jakob Imig: in früheren Zeiten war es weithin üblich, dasz die Handwerker mit Ihren Kunden bei sich in Grenzen halten den Aufträgen nur einmal jährlich abrechneten... (Zie hiervoor: Kalender für das Klever Land auf das Jahr 1986 p 58)

smitte (smitten)

Voor smeedwerk naar de smid gaan.

wéj smitte bé van Zustere (wij gaan voor smeedwerk naar van Susteren)

smòws (smous: baard)

Dit woord voor baard vermoedelijk ontleend aan Joodse mannen die wel-
eer vaak herkenbaar waren aan hun
baard. Vb WWB 24

smòwtappel WWB 209 (vetappel)
PIRAINEN geeft voor Schmoltappel:
in Schm. gebratener Apfel.

snoeije WWB 196 (snoeien: zaad-
pluimen van de haver)
Alsnog op te nemen in het register
waarin het ontbreekt.

soek WWB 214 (vleinaam voor de
hond)
Volgens PIRAINEN s suck ook lok-
naam voor de hond in Munsterland.

sómwéjle WWB 136 (soms)
Hiernaast met dezelfde betekenis: *sóms*,
avventoe, *mijjendan*, *betéjtenwéjle*.

soodemieter (sodemieter: lichaam,
donder)
*hédde nõg óp oew soodemieter ge-
hat?* (heb je nog op je donder gehad)
Hierbij nog de uitdrukking *nò de soo-
demieter* (naar de Filistijnen = kapot)

soodemieterre (sodemieteren: ver-
velend doen, klieren, hinderen x
opkrassen)
lich tòch nie sò te soodemieterre!
(lig toch niet zo te klieren)
soodemieter tòg óp, man! (donder
toch op, kerel)

soojaméél (sojameel)
sooja, een woord dat pas via veevoer

bekend raakt. *De kějnder pruu.vde
vroegger wél es fan 't soojaméél èn
vónnend duk nõch lèkker òk!* (de kin-
deren proefden vroeger wel eens van
het sojameel en vonden het nog lek-
ker ook)

sooper (sober: zuinig, spaarzaam)
*Groe:t òf klèèn: de boerre lééfdén in
diejjen téjt nõch hie:!* *sooper!* (groot
of klein: de boeren leefden toen nog
heel sober)

sórtech WWB 332 (soortig)
MW 376: *sórtig* = betamelijk.

sòwze (sausen: regenen)
Wa higget wér gesòwst fandenaacht!
(wat heeft het weer geregend vannacht)

spanne WWB 171 (vast snoeren)
Het ww mogelijk import via een melk-
cursus. Bij Gezelle dezelfde beteke-
nis: in boeien slaan.
Toe te voegen de betekenis haast heb-
ben: *doegget mar óp oew gemak: et
spént er niks!* (doe het maar op je ge-
mak: het heeft heel geen haast)

spanne (spannen: er hevig aan toe-
gaan)
en gluu:f mar dètter toe spien! (en ge-
loof maar dat het er toen hevig aan
toeging)

spéjle WWB 210 (spijlen)
Houten staafjes waaraan vleeswaren
worden opgehangen bij roken of drogen.
Zie PIRAINEN s Wostespiele: woord
en zaak ook in Munsterland.

spèkfèèrke WWB 205 (spekvarken)
Dit varken produceerde voor de con-
sumptie het meeste aan eetbaar ge-

wicht en werd enkel gemest voor eigen gebruik. Het *vlèjsfêèrke* produceerde juist veel kwaliteitsvlees en werd gemest voor de verkoop.

spèkhank WWB 94 (ophangruimte voor spek)

Toe te voegen in het register: 94

spèkkaast WWB 210

In dit geval vb van een oude naam voor een nieuw voorwerp: een kleerkast, geschikt gemaakt voor het opbergen van vleeswaren tegen de vliegen. Voor het oude voorwerp zie men WBD 143: kast aan 'n zijwand van de schouw / Kast op zekere hoogte ingebouwd naast de schoorsteen. Voor H werd de term opgetekend in een boerderij met nieuwgebouwd woongedeelte.

spèkswaart (spekzwoerd: varkenshuid in gekookte staat)

we snóje vroegeer et strie: pspèk fur de bóiteram nie óp et tòffelblat òv en plènkske mar óp sen èjge spèkswaart! (we sneden vroeger het doorregen spek niet op het tafelblad of een plankje maar op zijn eigen zwoerd)

spektaakel WWB 234 (spektakel: herrie)

Hierbij het ww *spektaakele* (herriemaken, schreeuwen en joelen en krijzen etc) Een betekenis derhalve die indruist tegen de etymologie die naar een schouwspel verwijst.

moette die kèjnder huu:re spektaakele! (moet je die kinderen kabaal horen maken)

spèlkónt (kuiken of volwassen kip met bevuilde achterveren als gevolg

van diarree; ook het bevuilde achterwerk van zo'n ziek dier)

spèlle WWB 333 (dunne ontlasting uitwerpen)

In het register paginanummer 252 overbrengen naar het onmiddellijk volgende *spèlle* (spelden)

spiegele WWB 333 (jaloers maken)

Ook in MAAS EN WAAL (spiegele, met iets nieuws of lekkers pronken om anderen jaloers temaken) en GROESBEEK (spie.gele: pronken, jaloezie opwekken)

spiegelkónt (spiegelkont: vrouw die anderen de ogen uitsteekt met haar rijkdom, schoonheid, speelgoed etc) Hetzelfde achtervoegsel bij PIRAINEN die Huulkunte en Bläärkunte vertaalt met Heulsuze.

spien WWB 75 (spande)

In register verkeerdelijk opgenomen als *spie.n* 75, moet zijn *spien* 75.

spiertsse WWB 226 (spiertsen: spuwen)

Ook het Duits heeft de klanknabootsende anlaut: spirzen. In de NEDER-BETUWE gebruiken ze behalve het ww ook het znw: spierts, waar het H *spòðw* (spuu) voor bezigt.

spinnewiel (spinnewiel)

Zie hiervoor s *blòðw léjnde*.

spòldere (stoeiend spelen, heftig bewegen)

Synoniem bij *spòlke*, iteratief bij MW 379: spolle = in wanorde brengen door te trappelen.

spòlke WWB 228 (zich met veel drukte en onstuimigheid bewegen door

water, gewas etc)

Ook gezegd van het druk, lawaaiërig en met veel beweging spelen van kinderen, bv in het hooi. Eenzelfde betekenis ook in BMW 172 onder de term spullen: de kinderen spollen: ze speulen, ze lope mar wa achter mekaar an te holle, koi weer op komst, denk ik!

spónzedoe:s (sponzendoos)

Blikken, cilindervormig doosje met twee deksels en een tussenwandje voor het opbergen van twee vochtige sponsjes waarmee de lei kon worden schoon-geveegd. *Èzzoe en labbòn in óns spónzedoe:s stòpte, begón die te schie.te!* (als we een tuinboon in onze sponzendoos stopten, begon die te kiemen)

spórre (sporen: de ijzeren punten waarmee de plukladders zodanig in de bodem staan dat ze niet meer onderuit schuiven)

en pluklie:r hi tiggent öwtchlèèje ónder-òn twie: spórre (een plukladder heeft onderaan tegen het uitglijden twee sporen)

spörrie (spurrie: spergula arvensis)

Van teveul spörrie raake de koej òn de spél! (van teveel spurrie krijgen de koeien diarree)

spörrie-koe WWB 231

Een koe die met spurrie wordt gevoerd gaat extra-dun af. Vandaar: *spéllen èz en spörrie-koe*

Ook bij PIRAINEN: he dritt as ne Spörriekoh!

spòrt (sport)

Sport was in de jaren '30 bij de boeren, en zeker bij de wat oudere boeren niet geliefd. Hun beroep vergde

veel lichamelijke inspanning. In de vrije tijd diende dat lichaam uit te rusten! Vandaar ook in het begin zelfs verzet tegen de paardensport (als vermeld WWB 144): ook het paard diende in zijn vrije tijd te rusten!

Wandelsport? Wandelen omwille van het lopen zelf? Boeren gaan altijd ergens naartoe. Zelfs als ze *kööjere* kijken ze om zich heen: hoe beesten en gewassen het maken.

Toch zag ik ooit op TV-Gelderland een inwoner uit H meelopen in een film-*pje* uit ± 1935 met de Vierdaagse, een zekere M van Roosmalen, rechterhand van de toenmalige malcontente Boerenleider, geen boer: een intellectuele Pot-*hoofddorpeling* uit Den Haag.

sprééke (spreken)

In het register WWB 333 p 61 vervangen voor p 60

Toevoegen: *afsprééke* (afspreken)
ik sprook di mi niemmez af! (ik sprak dit met niemand af) *èn zéllie sprooken et mi méjn nie af!* (en zij spraken het met mij niet af)

sprès (expres: met opzet)

zém sprès lòdte valle! (ze hebben hem met opzet laten vallen)

Ook in NEDER-BETUWE 111: da het-ie spres gedaan.

sproe.tels WWB 224 (sproeten)

Sproeten werden bestreden met paardenmelk.

spröwte = kooke WWB 333

Tot verbazing ook van de auteur, staat het oude ww *spröwte* wel in het register als synoniem van *kooke*, echter: zonder paginanummer. Verder wordt er in WWB niet over dit spruiten ge-

rept. Men zie hiervoor dan ook in WBD 1 317 onder het lemma: werkwoorden in verband met het koken van veevoeder. Daar wordt spruiten twee keer genoemd, aan de Belse kant van de grens. Zo krijgt de vondeling van WWB 333 toch nog familie.

Vermeld had dienen te worden: *ròch spröwte* = rogge 's avonds koken en de volgende dag opvoeren aan het vee, bv aan een *vòrse koe*, al dan niet onder toevoeging van lijnmeel. Het koken zal meer weg hebben gehad van matig verhitten en gedurende de nacht laten nabroeien, met het opzwellen en kiemen of spruiten van de korrel tot gevolg. De term mogelijk import via de landbouwvoorlichting van NCB of vanuit de landbouwvoorlichtingsboeken van Roes.

staak (familietak)

Dillemansen oover de Mòds zéjn van enen andere staak! (de Elemansen oover de Maas zijn van een andere familietak)

Eenzelfde betekenis heeft het woord *tuk*: *die zéjn van den èjgsten tuk!* (die zijn van dezelfde bloedgroep)

Het woord *staak* is ook in andere streken in gebruik blijkens NRC-H 27-8-'95 waarin vermeld wordt dat de financiële bloedgroepen binnen de familie-NV van V&D zichzelf *staak* noemen.

stat (stad)

Ròwwestèjn iz en stat! (Ravenstein is een stad)

in de stij woone gén boerre! (in de steden wonen geen boeren)

Een zeer dunne plek in een weefsel noemde men *en kòd̄j stééj* (een slechte plaats). *Die tröøj van òd̄w doew mar in de tòtsak, ze zit fòl mi kòd̄j stééj*

(doe die trui van je maar in de voddenzak, hij zit vol kale plekken)
Voor het begrip *glee* = dunne plek in weefsel heeft PIRAINEN: Knippstää.

stamhòws (stamhuis)

sòndachs gónge de getròwde bruu.rs nò de lééste mis aat nòt stamhòws vur en brandewéjntje mi sòjker, èn um wér bé te pròdte! ('s zondags gingen de getrouwde broers na de hoogmis altijd naar 't stamhuis voor een brandewijntje met suiker, en om weer bij te praten)

stardbutje (staartbotje; stuitbeentje)

héjz óp sen stardbutje gevalle! (hij is op zijn stuitbeentje gevallen)

stééke - stooke - gestooke

(steken - stak - gestoken)

ze stookenem ònt mès! (ze staken hem aan het mes)

bé die ziekte moette vuu.rkròwt stééke! (bij die ziekte moet je vuurkruid steken)

Volgens nadere mondelinge mededeling vooral toegepast bij varkens en kalveren. Gestoken werd in de staart met een *vuurkròwtèlske* (vuurkruidelsje)

stèèl WWB 57, 205

Toegevoegd de betekenis: regelrecht, zonder enige angst of aarzeling.

héj dinder stèèl óp af! (hij ging er direct, zonder enige aarzeling op af)

stèkbééze WWB 22 (kruisbessen)

wén in den hòv ene pòl mi stèkbééze! (we hebben in de tuin een struik met kruisbessen)

Als kinderen vingen we geen *stèkbaarsjes*, wel *steekelbaarsjes*, vermoedelijk een jong schoolwoord. Dit vermoeden ingegeven door PIRAINEN

die zowel Stääkbääse als Stääkbaors vermeldt voor Munster.

stèmpel (stempel: stam, steel van de boerenkool)

Het verschil tussen *ene stèmpel* en *ene stróng* bestaat hierin dat de een wel, de ander niet de blaren mist aan de steel. De stempel is dus eigenlijk de stut waar de plant op staat.

sténpöön WWB 64 (steenpuin)

Omdat indertijd veel wegen nog zachte straten waren, werden deze met *sténpöön* verhard. Dezelfde werkwijze te vinden bij ELLING 465: waar de pottenbakker zijn Abwurfmaterial loost in die Schlaglöcher der Feldwege.

steufke (stooftje)

Houten haspel waar vroeger de rol prikkeldraad op zat gewonden. Die haspel werd wel gebruikt als voetenbankje.

stiekske (elastiekje)

Een toen nog vrij modern hulpmiddel in het huishouden, dat de jeugd gebruikt als mini-katapult, om propjes mee te schieten.

stierrelaibes (teellid van de stier)

stie.ve WWB 196 (stuiven: stuifregenen, miezeren, motregenen; daarnaast het opgaan of doen opgaan van stof)

et réégent nie feul: et stie.ft en biet-je! (het regent niet veel, het mot-regent wat)

vur ge de déél véécht moette sprèn-kele, anders stie.ft et teveul! (voor je de deel veegt moet je water spren-

kelen, anders stuift er teveel stof op)
ge moet nie sò stie.ve bét véége, mie:r sprènkele! (je moet niet zoveel stof opjagen bij het vegen, meer water sprenkelen)

DE BONT KV merkt op p LXIV op dat stieven ipv stuiven een Westnederlands taalverschijnsel is.

stoel WWB 122 (stoel)

De uitspraak met korte oe hoofdzakelijk door jongeren gerealiseerd. Ouderen gebruikten ook in het ev de lange klinker.

we kéjke nie op ene stoe.l mie:r òf minder, stuu.l zat! (we kijken niet op een stoel meer of minder, stoelen genoeg)

stoe:me (stomen)

Behalve geprikt werden aardappelen op de boerderij in de jaren '30 ook wel *gestómt* (gestoomd) om ze te denatureren.

stoe:te (stoten)

ze stie.te de muurren um (ze stootten de muren om)

stònde (staande)

mi te stònde kar vòòre (met de staande kar varen, rijden), dwz: met twee karren de oogst binnenhalen. Terwijl de ene kar stilstaat bij het lossen, is een andere onderweg voor een nicuwe vracht.

stoof (stoof: warme voetsteun)

Deze stoof werd verwarmd met gloeiende turf of bruinkool in een stenen testje. Een wat lager en breder model bevatte geen vuur maar warm water.

stòdle WWB 265 (stalen: lijken)

Het ww werd het meest gebruikt in

de afkeurende formule: *dè stòlt tòch nérgez óp!* (dat lijkt toch nergens op)

stòòn WWB 162 (staan)
wis te middech higget stòn te réé-gene! (tot de middag heeft het aan een stuk door geregend)

stòòn èz ene pòòl WWB 162 (staan als een paal, gezegd van een goed bronstige koe die dan ook blijft staan onder de stier).
Bij PIRAINEN s staan: De Koh steht (die Kuh ist brünstig), alsook: wenn de Peerde nich hengsten, dan stonnen de ook nich (dann lieszen sie den Hengst nicht an sich heran)

stòp (stop, kurk)
Doe mar gaaw ene stòp ób die flès! (doe maar gauw een kurk op die fles)
Door de kurkentrekker is de positie van *stòp* ernstig verzwakt.

strakke (straks)
zé maar zuu.t, strakke kömt moedder wer tòws! (wees maar zoet, straks komt moeder weer thuis)

strèèle (strelen)

strie:pòòl WWB 175 (streepaal: weer-aal)
Bedoeld is de Grote Modderkruiper: *Cobitis fossilis*, lengte tot 30 cm, kleur donker met gele en bruine lengtestrepen, als medegedeeld in dKe, die hier nog aan toevoegt: 'Bij naderend onweer zwemt de GM vaak aan de oppervlakte; vandaar het gebruik als weerprofeet in een glazen bak'.

stróndbóks (poepluier)
men zuster is nòt tklòster gegòn, door

hoevde ze vur de vròw van der awste bruu.r gén stróndbókse te waase! (mijn zuster is naar het klooster gegaan, daar hoefde ze voor de vrouw van haar oudste broer geen poepluiers te wassen)

stròppe WWB 223 (een vorm van haken)

Dit handwerk voor mannen zal wel stammen uit de tijd dat deze ook als herder fungeerden.

Zie PIRAINEN s stricken: Den Scheeper dee Socken stricken (de herder breide kousen). Strop en strik betekenen ook hetzelfde.

stukkech WWB 334 (stukkig)
Deze term ook in de graanhandel gebruikelijk, blijkens dKe s stukkig: graankorrel die goed gevuld, vol, zwaar, niet rimpelig is.

struu:pnaagel (stroopnagel: nijdnagel)
Losscheurende huiddeeltjes naast de nagel: *van érpelraape krédde struu:pnaagels!* (van aardappelen rapen krijg je stroopnagels)

stufte (met vlakgom verwijderen)
verzichte ch stuffe, anders chögget pe-pie.r kepòt! (voorzichtig uitgummen, anders gaat het papier kapot)

stuukke WWB 253 (stuikend knikkeren)
In algemene zin werd het woord niet meer gebruikt.

VAN DALE 1950 omschrijft het als 'door een stoot neerwerpen', onder de toevoeging: Zuidnederlands.

stuumpke (stompje)

óp school moessoe vroegger de pòt-loe:jstuumpkez in ene kópperen haawer schòjve um ze zóngeveer ólleng óp te schréjve (op school moesten we vroeger de potloodstompjes in een koperen houder schuiven om ze zo ongeveer helemaal op te schrijven)

sunt (zonde: jammer)

sunt dèkt moet ségge mar ie dòcht nie! (zonde dat ik het moet zeggen maar hij deugt niet)

Sunt WWB 334 (Sint)

Dit predikaat voor heiligen wisselt van vorm: *Sunt Hòjbert, maar Sunte Mechuu*t. Verder nog *Sunter Knilles*. Behalve *Sunteklòds* of *Sunterklòds* zei men ook wel *Suntereklòds*.

Sunte Metéjs WWB 267

Deze Mattias was een van de 72 leerlingen die door de apostelen in hun kring werd opgenomen als plaatsvervanger van Judas. Dit is zo ongeveer het enige wat van hem bekend is. Op zijn feestdag, 24 februari, begon het landelijk werkjaar. Op die dag kreeg men *néj hòdr* (nieuw haar = nieuw personeel) in huis, op de breuklijn tussen winter en voorjaar.

Voor meer gegevens over deze heilige zie men ook onder ZEGSWIJZEN.

suummietlamp (sumitlamp)

Een op benzine brandende gaslamp met grote lichtopbrengst, vooral gebruikt in hokken met legkippen tijdens de lange nachten om de dag kunstmatig te verlengen. wat moest leiden tot hogere eierproductie. Het bestanddeel sumit afgeleid van de merknaam.

t (t)

Ook deze medeklinker kan intervokaal stemhebbend worden:

iemment (iemand)

iemment higget chedòn, mar iemmen-de zoe:mar beschuldege dè hòlt nie òwt (iemand heeft het gedaan, maar iemand zomaar beschuldigen haalt niet uit: helpt niet als je de waarheid wil weten)

tabbernaakel (tabernakel, altaarkluis ter bewaring van de H.Eucharistie) *de pestoe:r kón vandemèerge tabbernaakel nie oopekréjge!* (de pastoor kon vanmorgen het tabernakel niet open krijgen)

In overdrachtelijke zin: *donder ze kreeg ób der tabbernaakel!* (ze kreeg op haar donder)

tas (tas)

Zowel de luxe damestas als de ruige boodschappentas.

óns moedder ha aat ónjeklónje èn péé-premuntjez in der tas! (Moeder had altijd eau de Cologne en pepermuntjes in haar tas)

In en tas bròchte ze vroegger de kòf-fie en de bóteramme nòt fèlt! (in een boodschappentas brachten ze vroeger de koffie en de boterhammen naar het veld)

Aanvankelijk dachten we dat de damestas nooit de umlautsvorm gekend had. Pas bij navraag over de oude vrouwenkledij dook toch nog bij die betekenis de vorm *tès* op.

teegelkes (Oudhollandse haardtegeltjes)

In de oudste boerderijen vanaf ± 1775, in de maat 13 x 13 cm.

téje (tijgen: gaan)

Woor tééjd óp af, oomen Doores? (waar ga je heen, oom Dorus)

Hierbij *getééjt* (van plan) zie WWB 236.

tèjke WWB 181 (teken)

Een jongere vorm: *tie:ken*.

tèene WWB 137 (ten einde)

Nooit in de ABN-betekenis: met het doel.

door tèene (daar op het einde)

tèenen òn (aan het einde)

ksé tèene! (ik ben aan het eind van mijn krachten)

ge zut er wél tèene bléjve! (je zult er wel vanaf blijven)

ge moettoe nie tèenen ééte (je moet niet blijven eten tot je niet meer kunt)

téjge (tijgen: gaan)

héj teeg dróp af! (hij stapte er naar toe)

téjt WWB 136 (tijd)

Met als mv *tééj*: *tséjn kòdj tééj!* (het zijn slechte tijden)

Verder nog:

van den téjt (onlangs),

betéjts x betéts (op tijd, tijdig),

den duksten téjt (het vaakst),

de mésten téjt (meestal),

den òllengen x héllen téjt (voortdurend),

den halven téjt (in de helft van de gevallen)

En tenslotte: *héj ha gén téjt bé* (hij had geen horloge bij zich)

télle WWB 254 (gelden, achten, waarden)

In de betekenis van gelden: bij tikkertje *gèlle* (gelden) of *télle* tikken niet op de blote huid: *bloe:t slö doe:t* (bloot slaat dood)

in de betekenis van achten, waarden: *oe:, wa télk tè wèjnech!* (o, wat vind ik dat erg)

témme WWB 171 (teems: melkzeef)

De Franse herkomst van het woord blijkt al bij VAN BEST: daar is een teems in het Frans: *tamis*, en een ziftenverkooper een: *marchand de tamis*. CALLEWAERT brengt eveneens teems en *tamis* bij elkaar, alsook: *zijgen* en *tamiser*. ROBERT houdt *tamis* voor een Gallisch relict.

tèmpele (tempelen, naar de kerk gaan)

De uitdrukking ook in NEDER-BE-TUWE s *tempele*: onze buure gaon zondags twee kir *tempele*.

tès WWB 222

damestas als in de XIX eeuw onder de rok gedragen. Voor de latere *damestas*: zie onder *tas*.

broekzak

héj ha en knie.p in de tès! (hij had een zakmes in de zak)

tie:kene (tekenen)

Piet Illemans hi toe óns nééj höws nòch chetie:kent! ([architect] P.E. heeft toen ons nieuwe huis nog getekend)

De verouderde vorm *tèèjkene* slechts gehoord in de betekenis van een handtekening zetten:

zént höwz al gekòdcht mar moette nòch tie:kene! (ze hebben het huis al gekocht maar moeten [de akte] nog ondertekenen)

hoe tèèjkent ze van drèjge? (hoe heet ze van zichzelf)

Zie voor eenzelfde vokaalspanning ook onder *hie:te* (heten)

tèrmesflès (thermosfles)

Vroegger nómme de boerre en drinkestötje mee nòt laant, tiggeswórrreg en tèrmesflès! (vroeger namen de boeren een drinktuitje mee naar het

land, tegenwoordig een thermosfles)

tèsje WWB 121 (gloeïend stukje turf of briket)

Alsnog toe te voegen de nadere betekenis van: aardewerken vuurpotje in de stoof.

tètje WWB 334 (tijdje)

Te lezen als: *téje*.

tèttè WWB 265 (dankje)

Antoon Coolen laat het de Goede Moordenaar zeggen om er de man mee te typeren: Dat is de manier van de kinderen bij ons, om dank o te zeggen.

tie:n (teen)

De vorm geldt voor ev èn mv *et pèrt trój me göddölme óp men tie:n!* (het paard trad me potverdomme op mijn tenen)

Het verkleinwoord: *téntje* (teentje): *en noot hi vie.r téntjes!* (een walnoot heeft een vrucht van vier teentjes)

tigge dè (tegen dat)

tigge dègget krécht sédde doe:t!

(tegen de tijd dat je het krijgt ben je dood)
dès tòch fuls te duu.r tigge dègget èjges makt, zòn gemakt chekòdchten bloeske! (dat is toch veel te duur vergeleken met dat je het zelf maakt, zo'n confectiebloesje)

tigge(s)wórrrech (tegenwoordig)

vroegger haw kòppéjn, tigges-wórrrech héw hoofpéjn, mar dèt nòw òk minder péjn duu, nie:! (vroeger hadden we koppijn, tegenwoordig hebben we hoofdpijn, maar dat het nu ook minder pijn doet, nee)

tòdde stooke WWB 183 (vodden

verbranden)

Zie voor rook als geneesmiddel ook Tobias VI-8: 'Als je hart en lever op kolen legt, verdrijft de rook daarvan alle mogelijke boze geesten...'

tòdding (waardeloos ding, slecht exemplaar)

Al die tòddinger, wa doedder mi in hōws! (al die prullen, waarom haal je ze in huis)

toe WWB 233 (toen)

Als voegwoord: *toejt sin zaakt òk!* (toen hij het zei, zag ik het ook)

Als bijwoord: *toe zinniet pas!* (toen zei hij het pas)

Als bijwoord ook in combinatie:

toe-nèt (toen-net: zojuist)

toestrakke (toen-straks: daarnet)

toe-léést (laatst)

toe-rèèje WWB 206 (voorbereidselen treffen)

Het woord wordt enkel gebruikt voor het treffen van voorbereidingen voor het werpen van biggen, in de vorm van: nest maken. In WBD I 835 wordt de term maar vanuit één plaats gemeld: Huisseling. Als op p 440 gevraagd wordt naar het aanstalten maken te gaan kalven, dan is er wederom maar vanuit één plaats het ww toereiden gedocumenteerd: Cuyk.

Diep is de val die het woord toereiden sinds de XVIII eeuw sociaal heeft gemaakt. Ooit was het woord even deftig als de Leidse geleerden op het Rapenburg: 'In 1769 deed... Ahasuerus van den Berg (1723-1807) uit Arnhem, aan de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde in een brief van 30 augustus het voorstel tot <het toereiden van een volkomen omschrijvend

Nederduitsch Woordenboek>'. Toen ik dit las in Het Woordenboek der Nederlandsche Taal van P.G.J. van Sterkenburg, was ik toch een beetje trots, dit in het deftige Leiden verloren moederwoord van het WNT, te hebben mogen terugvinden in ons eigen varkenskot. Al deelt Cuyk natuurlijk een beetje mee in de eer.

toestrukke (toenstraks: zojuist, nog niet zo lang geleden)
khém toestrukke nòch langs sien kòm-me! (ik heb 'm even terug nog voorbij zien komen)

toe.ters WWB 99 (waterscheerling)
Heukels vermeldt deze volksnaam niet bij de waterscheerling, wel de naam: wilde kervel, voor Noord-Limburg. Maar bij de groep volksnamen voor de *Anthriscus silvestris*, wordt de echte kervel samengevat onder het hoofd: toeters.

toe-nèt (toen-net: zojuist)
toe-nèt waarzr nòch! (zo-even waren ze er nog)

toe-tøjge (toetuigen: aanschaffen, kopen)
die hém door tòch wa toegetøjcht! (die hebben me daar toch wat aangeschaft)
Ook in NEDER-BETUWE: nije kleeer toe tuige, en MAAS EN WAAL: 'ne nije jaes toe tuige.

tòffellòðj (tafella)
De mèsse liggen in de tòffellòðj! (de messen liggen in de tafella)

töøjere WWB 174 (teuren)
In Munsterland töörn, waar het woord ook strikken betekent blijktens PIRAI-

NEN: Fische mit einer Schlinge fangen: Schnööke Tüörn (Eine Schlinge aus Kupferdraht im Wasser, in die der Hecht hineinschwimmt)

töøjterék (tuitenrek: uitdruiprek: voor gewassen melkbussen)
de töøjte stòn böwte óp et töøjterék ónderstebooven ót te dröppe! (de melkbussen staan buiten op het melkbussenrek uit te druipen)

tòðp WWB 325 (domme vrouw)
Zoals iemand die niet praten kan niet *stóm* hoeft te zijn, zo hoeft dat ook niet iemand die *doe:f* is. Duits taub betekent naast doof ook: stumfsinnig, nàrrisch. Mogelijk vertegenwoordigt H *tòðp* een vorm uit het vokaal verleden van: doof. MW 420 heeft: *too:b*, en Grave in OOGBr 112: *taop*.

tòtsak (voddenzak: zak waarin waarloos geworden textiel wordt bewaard)
die bóks is chat óp chat, doe ze mar in de tòtsak! (die broek is gat op gat, doe ze maar in de voddenzak)
Ook in Munsterland werden de voden in een zak (Ploddensack) bewaard voor de *tòddekrémmer*: Ploddenkree-mer, blijkens PIRAINEN.

traktement (traktement: zakgeld)
de knèecht verdiende en huu.r, èn ied-dere zóndach en kwartje traktement (de knecht verdiende een jaarhuur, plus iedere zondag een kwartje zakgeld)

trètse (taatsen, ijzeren punten onder de schoenen, tegen het uitglijden op een gladde weg)
Slechts eenmaal gehoord. Verwarring van *tred* en *taats* ligt voor de hand.

Volgend voorbeeld is een reconstructie: *de melkboe.r ha swinters wél trèt-sen ónder!* de melkboer in Ravenstein had 's winters wel taatsen onder)

tuk (beet, te pakken)
héj hajm tuk! (hij had hem beet)
Zant mènneke goe.t tuk! (ze hadden het ventje goed beet)

Turke WWB 23 (Turken)
Vreemd aan het gedicht over de inwoners van Neerloon is het rijm *Turke - snörke*. Bij een inheems liedje zou je verwachten *Törke - snörke*. Zo zal het ook wel hebben geklonken oorspronkelijk, gezien de uitspraak met *ö* in MW 406.

tut WWB 265 (speen van de tutfles)
MAAS EN WAAL 131 geeft voor de term behalve speen ook: doekje om op te zuigen.

HUISSEN vermeldt tut enkel in de betekenis van lapje stof: 'lapje waarin suiker zat, naar verluidt ook wel eens enkele druppeltjes jenever, en dat dichtgebonden was zoals 'n zakje blauwsel; om een kind in slaap te krijgen...'
A.P.Barentsen heeft als arts nadere informatie in dezen uit HET OUDE KEMPENLAND: het aardewerken babyflesje was verre van hygiënisch. Het kind werd er ziek van, en huilerig. De jenever diende om het beter en sneller te sussen. Beter? Baby's werden wel dronken in de wieg aangetroffen. Het woord *tut* verwant met (melk)-tuit, toeter, tiet, alle zaken met spits toelopende vorm. Meer daarover bij Debrabandere ZEW 350

tuu:ne WWB 40 (tonen, er uitzien)
bröwn schoe.n ónder en striepkez-

bóks, dè tónt nie (bruine schoenen bij een jacquet, dat is geen gezicht)
Zie PIRAINEN s töönen (aussehen).

twallèt-émmer (toilettemmer)
Gebruiksvoorwerp van vòòr het stromend water in huis, of meer nog: van voor de afvoerbuï die daarbij hoort. De emmer had een houten, van twee zijknoppen afneembaar handvat, en inliggend ingebogen deksel waardoorheen het waswater na gebruik uit *de lampètkóm* werd overgegoten.

twédderaant (tweeërlei)
in dè höwshaawe hén ze twédder-aande kéjnder (in dat gezin hebben ze kinderen uit meer dan een huwelijk)
héj ha tòch twédderaande sòkken òn. (hij had toch sokken aan die niet bij elkaar hoorden)

twét, mitren (met hun tweeën)
zwaarn aat mittren twét! (ze waren altijd met hun tweeën)
Kent het Nederlands deze vorm niet, het Duits doet dat wel: zu zweit (met hun tweeën), zu viert (met hun vieren).

twijje (tweeën)
mi oew x miw wijje (met je tweeën)
mi oewwen x moewwen x miwwen wijje (met je tweeën)
mi óns x mins wijje (met ons tweeën)
mi ónzen x mónzen wijje (met ons tweeën)
mitter x mitren wijje (met hun tweeën)
Enkele oudere sprekers gingen nog van *twie*: uit en niet van *twee*, en zeiden dus: *mi oew twéjje* etc.

ullenggat (bunzinggat)
Gat onder in de zijmuur van achterhuis of schuur, zodat de *ulleng* (bun-

zing) toegang had tot de binnenruimte waar de *ullengklem* (bunzingklem) voor hem in de winter dichtklap-klaar stond. Eenmaal gevangen, was het dier voor de knecht, die de huid verkocht aan de opkoper.

ullengklém (bunzingklem)

Houten klem, opgesteld voor het inloopgat in de muur van een bedrijfsge-deelte van een boerderij. De houten constructie mat ± 60 x 25 cm, en bestond uit twee zware, bij werking in elkaar vallende spits toelopende driehoeken. Bij het binnenlopen zette de bunzing door het betreden van een plankje het helse apparaat zelf in werking. Voor grotere slagkracht werd de vallende driehoek nog wel eens verzwaard met een veldkei of ander gewicht. Daar de knecht de huid van de bunzing mocht verkopen, vergat deze in het seizoen zelden de val voor het slapen gaan te zetten.

um (om, omgeploegd)

Aan WWB 335 s *um* toevoegen: 189. Zie PIRAINEN s *üm*: Dat land is *üm*. (Dat land is omgeploegd).

umkėjke (omkijken)

Als je in het voorjaar de tarwe egt, *meude nie umkėjke* (mag je niet omkijken) Doe je dat toch, dan denk je dat van het gewas niets overblijft. Hierbij dient opgemerkt dat de ouderwetse tarwerassen beter egtandbestendig waren.

umkieppe (omkippen:omvallen, omgooien, een miskraam krijgen)

Bij het ww *kieppe* x *kieppere*. *wie hi tjen émmer umgekiept?* (wie heeft die emmer omgegooid)

den émmer iz umgekiept! (de emmer is omgevalen)

zis umgekiept (ze heeft een miskraam gekregen)

GROESBEEK 140: beejeur is de kar ge-kiept: ze had een miskraam.

KÜPPER 490: Umkipp: Fehlgeburt.

PIRAINEN: se háff de Kaore upkipt (sie hatte eine Fehlgeburt).

ummers (immers)

dè héddummerz al gaawèchtech! (dat heb je immers al gauw)

umspòðje (omspaden: ompspitten)

diejje slòðj wòrt niks mér, die spòðjt mar um! (die sla wordt niets meer, die spit [je] maar om)

uuppere (opperen: helpen van de metselaar)

vur ie vur zen èjge begón, hittie bé verschèðjne mètselaars cheuuppert! (voor hij voor zichzelf begon, heeft hij bij verschillende metselaars geopperd)

uu.r (uur)

en uurke mie:r òf minder makt nie òwt! (een uurtje meer of minder maakt niet uit)

hoevvel uurre hédde gewérkt? (hoeveel uren heb je gewerkt)

um ie:n uu.r waaroe tòws! (om een uur waren we thuis)

um twéjjuurre laagoe ób hét! (om twee uur lagen we op bed)

alle uurren ene leepel! (elk uur een lepel)

Wat ouderwets: *alle uurres* (elk uur)

Deze laatste vorm mogelijk onder invloed van tijdsbepalingen als: *smèðges, smiddechs, sòðves, snaachs, sòn-dachs, swèrkendachs*.

Zo ook: *um vie.r uurre* (om vier uur)
maar: *sfi.e.ruurres ét ie nie!* (om vier
uur eet hij niet)

v

Deze stemhebbende glijder wisselt wel
af met de zeer na liggende w: *évvel* x
éwwel (toch al).

Ook het verschil tussen *zuvvende en*
zuwwende (zevende) en *òðvent* en
òðwent (avond) wordt wel verwaar-
loosd. Hier past ook een uitstapje naar
Kevelaar. In Brabant hoorde ik Kee-
welder, en bij PIRAINEN vernam ik dat
in Munsterland: Kääweler Prussioons-
koffie, dünner Kaffee is.

vaagevénster WWB 126, 127 (hooi-
venster)

WBD I 127 vermeldt vagevenster en-
kel in de betekenis van schuurdeur-
raampje.

vaastetrummelke (vastentrom-
meltje)

Woord met de rijkdom van het Room-
se leven in onbruik geraakt: een trom-
meltje om in de vasten gekregen snoep-
jes te bewaren tot de eerstvolgende
zondag, of zelfs tot Paaszaterdag.

in de vaaste gekrigge snuupkes diw
vroegger in en vaastetrummelke! (in
de vasten gekregen snoepjes deden
we vroeger in een trommeltje)

valle (vallen)

Ook in specifiek gebruik met *ligge*
(liggen):

wa lidde tòch rón et höws te valle!
(wat lig je toch rond het huis te val-
len), dwz: wat loop je toch rond het
huis te sjouwen.

zéd betéts tòws anders ligde wér dur
den dónkere te valle, nè ès chiestere!

(wees op tijd thuis, anders sjouw je weer
door het donker, net als gisteren)

vannaf (van af)

ge bléft er vannaf! (je blijft eraf)

héjs ter vannaf! (hij is niet meer bij
zijn verstand)

door wik vannaf séjn! (daar wil ik
niets met zekerheid over zeggen)

dè kömt er af! (dat komt ervan)

ze kwaam van Òz af! (ze kwam van
Oss)

vannèjges (vaneigens: vanzelf)

dè sprikt vannèjges! (dat spreekt van-
zelf)

vast x **vaast** (vast)

Kreet vòder het aantrekken van het paard
ter waarschuwing van de lader op de
koren- of hooikar: *haw doe vaast!* (hou
je vast)

wéj tréeje vast òn, gullie kömt óns
wél nòd! (wij gaan al lopend weg,
jullie komen ons wel na)

va.f WWB 336 (vader)

te lezen als *vat*.

vatte (pakken, nemen)

vat ez òn! (pak eens aan)

vat nòg ez af! (neem, bedien je nog eens)

zhémt afchevat! (ze hebben het hem
afgenomen)

zhaw goe.t chevat! (ze hadden je goed
beet genomen)

ze vie.ten em vaast! (ze paken hem vast)

kfi.e:t ene stoe.l en góng zitte! (ik pakte
een stoel en ging zitten)

zén den dief chevat! (ze hebben de
dief gepakt)

zòn bietje réégen vét nie! (zo'n beet-
je regen dringt niet door)

mèèrge vattoe die héch wel! (morgen

knippen we die heg wel)

véége WWB 336 (vegen)
èssie et chevéecht krécht, löttie iedderie:n vurm wérke! (als hij er kans toe ziet, als hij het voor elkaar krijgt laat hij iedereen voor hem werken)

vééke WWB 292 (veken: gevlochten horde)

Vgl ELLING: Hangefäaken: an Ketten hängender Kasten unter dem Töpferwagen. Hier is kennelijk een gevlochten mand bedoeld voor extra laadruimte. Ook bij PIRAINEN: Fäaken: Endbrett des Wagenaufbaus. Ook: Achterfäaken: hinteres Brett am Kastenwagen.

véér (veer: veerpont, veerovergang)
Verkortingsposities in *vérhöws, vérgèlt* en *vérman*.

In Nistelrode, in het waterloze middle of nowhere, werden de inwoners door de waterlanders wel getergd met de onmogelijkheid van *et Nisselròjs féér* door te roepen: *hòl oover!* (haal over)

vèèrkezbak (varkensbak, varkenstrog)
den héllegen Antoonejes iz en bruu.r van ónze vèèrkezbak! (de H.Antonius is een broer van onze varkenstrog), dwz beide zijn gemaakt van hout uit eenzelfde boom.

vèèrkesfóns WWB 160 (varkensverzekering)

NEDER-BETUWEL: 'keujesfonds'. Met de toelichting: 'Arbeiders konden niet zonder een varken. Als dat werd geslacht, moesten ze daar op teren. Het was een ramp als dat varken doodging. Dan was er het varkensfonds.' Daar voegt de auteur onder 'keujestang' nog aan toe: 'Met een varkenstang haalde

men bij het varken een stukje uit het oor. Daaraan kon men dan zien of het varken wel of niet in het varkensfonds zat.' *Zat?* In H: *dè pèrt stö verrékte hòg in de fóns!* (dat paard is erg hoog verzekerd)

vèlt

WWB 113, 233, 240 (veld)

Ook in uitdrukkingen als *te vèlt moette* (ten velde moeten, eropuit moeten), van huis moeten om elders iets te kopen. *Óns pèrt is ferzoope, nòw moettoe te vèlt fur nen nééje!* (ons paard is verdronken, nu moeten we eropuit voor een nieuw)

vèlt WWB 92 (3e pers van vallen)

In het register vervalt achter dit lemma paginanummer 240.

veraarde (veraarden: verbasteren)

Zuiver gekweekt pootgoed verbastert in de loop van de jaren: *we moette nééj pooterz bestélle, daaw zéjn veraart* (we moeten nieuwe pootaardappelen bestellen, de oude zijn verbastert)

verdómmes (verdomde)

héj rój verdómmes hart! (hij reed verdomde hard)

verdómmese kèl! (verrekte kerel, rotzak)

verdöwstere (verduisteren)

Het ww behoort tot de efemere woordenschat van de bezettingsjaren 1940-1945. In die jaren had je maar te zorgen dat in huis de verlichting niet van buiten zichtbaar was.

zén óns chiestre gewarschòwt, wan nie choe.t ferdöwstert! (ze hebben ons gisteren gewaarschuwd: we hadden

niet goed verduisterd)

verdöwsteringspapie.r (verduisteringspapier)

Zwart papier, als behang op rollen verkrijgbaar om het huis mee te verduisteren tijdens WO II.

vergimmes (verrekt, verdraaid)
héj rij vergimmes hart! (hij reed verrekte hard)
ze kreem nie, de vergimmese kèl! (ze kregen hem niet, de verdraaide kerel)

verjaage (verjagen)
Eigenlijk: zo bang maken bij het storen, dat de vogel niet meer terugdurft op het nest.
den öjver in Méége waar al ònt bòdowe, mar zém verjaage! (de ooievaar in Megen was al aan het nestelen, maar ze hebben hem verjaagd)
ge moet nie sò duk int nésje van zòn vuggelke kèjke, want tis soe: verjaage! (je moet niet zo vaak in het nestje van zo'n vogeltje kijken, want het is zo verjaagd)

verklètse (verraden, doorvertellen)
zhigget verklètst! (ze heeft het doorverteld)

verléppe (verleppen: verwelken)
kéggas: de bluumkes séjn nòw al verlépt! (kijk eens, de bloempjes zijn nu al verwelkt). Zie ook: *verslèttert*

vèrrech WWB 336 (vaardig: gereed)
Vooral gebruikt in de betekenis van: rijp voor verkoop of slacht (WWB 166) of rijp voor inzaaiing: het *vèrreg bòdowe* (gereed ploegen) van WWB 186. Ook in de betekenis: gereed maken = kleden om uit te gaan.

Vèrrech ben je ook als je klaar bent met eten.

En *vèrrech maake* betekent presteren of uithalen.

de mèsfèèrkes héw vèrrech; die gòn mòndag emèèrge wèch! (de mestvarkens hebben we vet, die gaan maandagmorgen weg)

makt oe es fèrrech fur de kèrk! (kleed je eens voor de kerkgang)

wa makte me nòw tòch fèrrech! (wat haal je me nu toch uit)

héj za nie feul vèrrech maake, den diejje! (hij zal niet veel presteren, die kerel)

verrékke (verrekken: doodvallen, weigeren)

verrék nòw gaaw! (verrek nu gauw), dwz: sterf subiet

ge kunt me verrékke! (voor mijn part val je dood), dwz: geen denken aan *wén vannalles chepròbbeert mar héj verrékten et!* (we hebben van alles geprobeerd maar hij weigerde het)

verrékkes (verrekte)
Héj rój verrékkas x verrekte hart! (hij reed verrekte hard)
verrékkese kèl! (verrekte kerel, rotzak)

verroeste (verroesten)
Gezegd van ijzerwerk:
di slòt is kòdòl verroest! (dit slot is helemaal verroest)

Ook wordt *verroeste* gebruikt in de betekenis van *verrékke*: *verroeste kèl!* (verrekte kerel), *verroest!* (verrekt)
héj verroesten et (hij weigerde het)
khéw te verroeste (je kunt me de pot op)

verschèèje (verscheiden: verschillend)
wént fan verschèèje kantes chehòrt!

(we hebben het van verschillende kanten gehoord)

verschie.te (verschieten)

Van kleur veranderen:

dè schòrtegrèèj is niks wèrt: et ferschiet! (die schortenstof is niets waard: ze verschiet)

schrikken:

ktrok te lòdj oopen èn der schoot en rat òwt: kferschoot me tòch! (ik trok de la open en er sprong een rat uit: ik schrok me toch)

verschille (verschelen: schelen, uitmaken)

dè kamme niks verschille x schille! (dat kan me niet schelen)

verslèttert WWB 66 (verflenst)

MAAS EN WAAL 121: slaedder: glibberig spul, kapot gekookte troep van andijvie.

Zie PIRAINEN s Verschlett (verschleisz) en verschletten (verschlissen). Mischien een intensiefvorm bij versleten.

verspeule (verspelen)

khér veul òn verspult (emotioneel is het voor mij een zware opgave geweest) Het ww wordt vooral gebruikt na bezoek aan mensen die binnenkort sterven.

vervatte (vervatten)

Bij het hanteren even onderbreken om van hand of handstand te wisselen.

waacht ez éfkes, kmoet fervatte! (wacht eens even, ik moet het iets anders vasthouden)

vervoerbewéjs (vervoerbewijs)

Geleidebiljet bij vee op de openbare weg, aan de hand waarvan het ge-

identificeerd kan worden.

De term stamt uit de efemere woordenschat van de economische crisis en de daarop volgende WO-II.

Khòdl mèèrge vurd bésje en vervoerbewéjz bé den broohaawer! (ik haal morgen voor het rundbeestje een vervoerbewijs bij de Bureauhouder)

verwoone (verwonen)

wa verwónde nòw ieddre wéék òn huur. Bètes? (wat verwoon je nu iedere week aan huur, Bertus)

verzaake (verzakten)

Term uit het kaartspel: niet de verciste soort uitspelen, terwijl je daar wel over beschikt. *ene klévvere? dan hédde verzaakt!* (een klaveren? dan had je die eerder moeten spelen)

verzòlt WWB 175 (verspocht)

Vdeelw van een ww dat zacht, sponzig worden betekent.

ZEW 395 s zolen, verzolen verwijst naar Zaans zeulen = zachtjes koken. En merkt op: wellicht door d-syncope uit zodelen = koken, en geeft als afleiding verzolen: verschroeien. WEIJNEN ED 247 s zeulen = pruttelen, verwijst naar Duits schwelen = schroeien.

vèst WWB 336 (eigendomsbewijs)

In het register abusievelijk met é vermeld.

Een *vèst* is een kledingstuk.

vèt

bevriend: *die zéjn zò vèt!* (die zijn zo bevriend)

groeizaam: *wan vèt weer!* (wat een groeizaam weer: nl. zacht en vochtig)

goed bemest: *vèt laant* (goed bemest bouwland)

van nature vruchtbaar: *vètte grónt*
(vruchtbare grond)

vètkees (smeerlap, viezerd, ongewassen individu)

Tis mene vètkeez ènne! (het is me een viezerd)

veul (veel)

Ook in: *vul mie:r* (veel meer),

vuls te veul (veel te veel)

hěj hitter mie:r ès séj! (hij heeft er meer dan zij; hij is rijker dan zij)

knèechs èn mèjde zéjn vur de méstepart kéjnder van klèèn boerre! (meiden en knechten zijn merendeels kinderen van kleine boeren)

veulewéch (veelweg: meestal, veelal)

tséjn veulewéch tèjgste sórt minse die dè doen! (het zijn meestal dezelfde soort mensen die dat doen)

vischéért (hengel)

Van en géért, en snoe.r, enen dóbber èn enen angel makte we vroegger en vischéért! Van een gaarde, een snoer, een dobber en een angel maakten we vroeger een hengel)

visméél (vismeel)

We voejjere óns koej visméél (we voeren onze koeien vismeel)

visse WWB 249 (vissen, ww)

Hierbij het gezegde:

gòdde sómmers fisse èn swinters funke dan ligget spèk nie hèndeg in de kójp te stinke!

Bedoeling is te zeggen: werk verwaarlozen voor liefhebberij leidt tot armoë.

In Munsterland vinden ze dat ook blijkens PIRAINEN:

Fissen und jaagen

giff'n hungrigen Maagen
und ploddrigen Blaagen.

vlaach (vlag)

Ook in de corrigerende uitdrukking: *hédde de vlaag òwthange?* (heb je de vlag uithangen) De vraag is eigenlijk een medeling: je onderhemd hangt uit je broek!

vlaage (vlaggen, ww)

hěj vlaacht!

hij heeft de vlag uithangen

hij loopt met het onderhemd uit zijn broek.

Betekenis 2 ook bij WNT maar dan met het woord vaan.

vlij (verleden)

In uitdrukkingen als *vlij wéék* (verleden week), *vlijjòòr* (verleden jaar)

vloe.r

de vlo.e.r hék chevéécht, nòw moek se nòch stròöje! (de vloer heb ik geveegd, nu moet ik ze nog bestrooien met zand)

Ook wel uitgesproken als *floe.r*.

voedballe x **voebballe** (voetballen)

Sport stond niet hoog aangeschreven: wie de hele week had gewerkt diende op zon- en feestdagen uit te rusten. Toch drong natuurlijk wel een enkele voetbalterm door: *afséjt, hèn, gool, karrener, kiepper, kieppe, pienantie, piennantieje* (strafschoppen nemen)

voe.t (voet)

Onderstuk van de kachel, met daarin *d'aslòòj* (de aslade)

voe.t – **voe.te** (voet - voeten)

voe.te véége èsteblijf! (voeten vegen a.u.b)

et pèrt trój óp mene voe.t! (het paard trad op mijn voet)

In een aantal staande uitdrukkingen nog een monosyllabisch mv:

vur de voe.t wéch (voor de voeten weg, zoals het zich aanbiedt, dus niet volgens een vooraf bedachte volgorde)

onder de voe.t hòdle (onder de voeten halen: in gebruik nemen)

òtte voe.t! (uit de voeten: opzij)

ik kan der nie mi òttevoe.t! (ik kan er niet mee uit de voeten = overweg)

In één geval wordt ev voet uitgesproken als *foet*: een commando voor het paard als dit een voet moet optillen, bv bij de hoefsmid.

In GROESBEEK luidt dit bevel: foes, met de bijbemerking: verwant aan het Duitse woord Fuss.

voe.tebank (voetenbank)

Deze achter in de bedstee boven het *voe.tenènt*. Wat er in elk geval op stond was *de pispot*.

voe.tekusse (voetenkussen)

Kussen op het *voe.tenènt* (voeteneinde) van het bed.

voe.tenènt (voeteneind van een bed)

èst te kawt wierr liwn voe.tekussen óp et foe.tenènt! (als het te koud werd legden we een voetkussen op het voeteneind)

voogel WWB 337

In het register abusievelijk: *oogel*.

vòdn WWB 229 (vaan)

Volgens WNT s vaan betreft deze ziekte de jicht in dialecten als die van Bom-melerwaard, Brabant en Limburg.

vörk WWB 189 (keerakker)

MAAS EN WAAL heeft : vurk. In HUISSEN 150: vurf. GROESBEEK: vörft.

vörste (vorsten, ww)

Het maken / repareren van een vorst van een rieten dak.

vórt (voort)

voortaan, van nu af aan, al sinds enige tijd: *hěj duugget fórt allie:n* (hij doet het voortaan alleen)

héjs fórt fur de fóns (hij is ten dode opgeschreven: gereed voor het begrafenisfonds)

uit de voet, weg, opzij. Als uitroep meestal met *f*: *fórt!*

doesfórt, anders kòmde nòch te lòd! (maak eens voort, anders kom je nog te laat)

vórtfòreng WWB 137 (voortvaring: paard + kar + tuig)

In MW 429 hetzelfde begrip onder de naam: vorring = (voort)varing.

vórtjóng (voortkinderen)

Al lopende maar nog niet schoolgaande kinderen, die vaak in de weg lopen en dan *vórt moette* (uit de weg moeten)

vrak (WWB 96)

De betekenis: tot op huid en botten uitgemolken. De term vermoedelijk afkomstig uit de veehandel, die het gebruikt voor een versleten, oude en vrijwel waardeloos geworden koe die moet worden opgeruimd.

vréj haawe (vrij houden: vrijwaren van de kosten van een avondje uit)

khér vréj gehauwe! (ik heb haar vrij gehouden: voor haar betaald)

vréj vòlk (brutale mensen)

vréj hòf (vrij hof: het huis alleen, zonder toezicht)

Ten tijde van de bruidswerving aan-
duiding voor de jongens dat de meis-
jes zonder toezicht thuis zijn. Een
aansporing dus. Om belanghebbenden
het nieuws door te geven: *wier den
béssem öwtchestooke* (werd een
bezem uit het raam gestoken)

vrèèle WWB 150 (vreilen: wringen)

Ook in een specifieke betekenis: met
een gevorkt takje door een vliegope-
ning een vogelnestje uit een voor de
hand ontoegankelijke nestruiimte al
draaiend te voorschijn halen.
Zie ook onder *frètter*.

vrie.s (vries: rijm, rijp)

Dit znw duidt op het wit van de vorst
dat in de ochtend op het gras ligt bij
voldoende luchtvochtigheid.

*Tiggen en uu.r òv élf laag de vrie.s
nòg oover et chras!* (tegen een uur of
elf lag de rijp nog over het gras)

De term ook bij Coolen: ONDER DE
CANADASSEN 284 maar daar met de be-
tekenis van vorst: Bij den eersten vries.

vrie:t WWB 183 (wreed: onstuimig, dol)

Een onstuimig paard heeft een nogal
wild karakter. Dit wild eveneens in
het Eng met de secundaire betekenis
van verliefd, dol. Zo ook in het H:
*temaatesoep, nie:, door zék nie frie:t
óp!* (tomatensoep, nee, daar hou ik
niet van)

enen vrie:jen bónk (een onstuimig
paard)

vrónk WWB 169 (wring)

De betekenis: draagtuig voor het ver-
voer van melkbussen op de rug, bleek
onjuist. Dat draagtuig heette *et mèlk-*

séél, en de wrong was daarvan een
lederen stootkussen ter bescherming
van de rug.

vuggelkes WWB 213 (vogeltjes)

zoe:, zédde vuggelkes ònt fange! (zo,
ben je vogeltjes aan het vangen) Deze
uitdrukking placht te worden gebe-
zigd voor iemand die zijn gulp open
had staan.

vurtòffelijk (voortoffelijk: voetje

voor voetje, zoals het komt, zonder
voorkeur of programma, niet eerst de
grote en dan de kleine, dikke dunne
etc. Het woord ook in GROESBEEK 318.
En HUISSEN 150, waar het ook voor-
komt als nevensvorm van voortreffelijk.

vuulle (voelen)

*èzzòv enen boe.r niks fuult, nen boe.rs
chéenne piepper!* (alsof een boer niets
voelt, een boer is geen pieper)

vuu.r (vuur)

*Toemkt froech, kreechie ene kòp ès
fuu.r!* (toen ik het hem vroeg, kreeg
hij een hoofd als vuur: bloosde hij
hevig)

vuurkròwtèlske (vuurkruidelsje)

Met deze els of priem werd in de huid
een gaatje gestoken zodat een etter-
dracht kon worden gezet als vermeld
in WWB 164, 165.

w w)

Wisselt af met *oe* in de betekenis van
wij:

dè doew x dè doennoe (dat doen we)

dè suw x dè sulloe (dat zullen we)

dè diw x dè dinnoe (dat deden we)

dè sów x dè sónnoe (dat zouden we)

waarneeme (waarnemen)

In de betekenis van hard laten werken, uitbuiten, de geboden kans derhalve waarnemen: *hėj kòmť óns hëlpe mit hõjje, hėjz en bietje lööj, mar gluu:f mar dëwm waarneeme!* (hij komt ons helpen met hooien, hij is een beetje lui, maar geloof maar dat we hem waarnemen)

wabblief? (wat belijft u...)

wal WWB 337 (wal)

Verhoging in het landschap (WWB 99) maar ook wel op het erf of in de bongerd: waar de oogst op hopen wordt verzameld om na te rijpen of te worden ingekuuld.

wannie:r (wanneer)

wannier x hoennie:r kòmde? (wanneer kom je)

wastöffel (wastafel)

Bedoeld is de vaste, houten wastafel van voor de waterleiding, zie verder onder: *lampëtkan*.

wéch, weech (weg, wegen)

richting:

èst kórren éenne wég inli, mèèjet mèk-kelek (als het graan in een richting ligt doorgezegen, laat het zich makkelijk maaien)

straat:

aachterraaf wòrre de weech slèècht ónderhaawe (buiten de bebouwde kom worden de wegen slecht onderhouden)

In staande uitdrukkingen is bij het ev de lange klinker bewaard gebleven in het fossiel van de verbogen vorm: *gòz öteweech!* (ga eens opzij) *ge zit me fie.s in de weech!* (je zit me vies in de weg)

ónderweeges (onderweg)

wéchjaage (wegjagen)

hėj hi nõg éfkes in R gestòñ, mar door hénzem wéchchejaage! (hij heeft nog eventjes voor de klas gestaan in R maar daar hebben ze hem weggejaagd, ontslagen)

weedeman, weedevròw (weduwnaar, weduwe)

zis minne weedeman getròwt! (ze is met een weduwnaar getrouwd)

In NEDER-BETUWE 136: weduwan - weduwnaar; in GROESBEEK 324: wedman x wedkel - wedvrouw.

wééje (wijden: besprenkelen met wijwater)

sléntes wierre de bésjes èsse de stal ówtinge gewééjt! (in het voorjaar werden de koebeestjes als ze de winterstal uitgingen met wijwater besprenkeld)

bé ónweer moessoe thòws wééje! (bij onweer moesten we het huis wijden)

wèèjk (weck, znw)

doe die smérrege bóks mar ez ówt, dèk sin de wèèjk sét! dwz: *insméere mi gruu.ne zie:p èn in wèèrm wòdter lòdte wèèjke* (insmeren met groene = transparantzeep en in warm water laten weken)

Niet met *èèj* < ai maar met *ie*: < ai het bnw *wie:k* = week, zacht.

Voorbeeld van het gebruik niet meer voorhanden.

wèène WWB 189 (wenden: keren)

Ook gebruikt als kleermakerswoord: het binnenstbuiten keren van de stof uit een oud kledingstuk om er een nieuw van te maken: *We wèène de stòf van*

diejjen aawe jas en door maake we dan vur òòw en nééj jèske van! (we keren de stof van die oude jas en daar maken we dan voor jou een nieuw jasje van)

wèène WWB 193 (wenden: geren)
Het ploegen van steeds kortere voren wordt geïllustreerd met Afbeeldingen. In r 12 van boven wordt echter Afb XXII genoemd: dit moet zijn Afb XVI, verwijzend naar Figuur 16.

wéerde WWB 338 (waarde)
De verwijzing naar de pagina niet 61 maar 60.
wa de wéerde van dè krot is? al wagger vur gift is te veul! (wat de waarde van dat krot is? al wat je ervoor geeft is teveel)

wéére (weren)
héj hi verlórre mar zenèjge goe.t chwéert! (hij heeft verloren maar zich goed geweerd)

wéérelt WWB 61
Moet zijn: 60
Een ouderwetse vorm: *wérrelt*.

wèèrk (werk)
Den dòkter wét nie woor ie òn moed beginne: tis ammòl versleete wèèrk! (de dokter weet niet waaraan hij moet beginnen: 't is allemaal versleten binnenin), dwz: de ouderdom heeft zoveel aangetast dat de dokter er niet veel heil meer in ziet.

weeschegroet, en weesgegroet, een)
bit mar drie weeschegroette vur pinnetènsie! (bid maar als penitentie drie weesgegroeten) Ook het dim komt voor: *weeschegroetje*

wèj (weide)
Ook in de betekenis van gras: *de koej hén de wèj óp!* (de koeien hebben het gras op)

wéjff (wijf: vrouw, echtgenote)
In H heeft wéjff geen negatieve betekenis, al kan het wel in negatieve zin gebruikt worden.
et wéjff fan den bèkker (de vrouw van de bakker) Hiermee wordt bedoeld een holte in het brood. Zie daarover ook ZEGSWIJZEN.

SLEGERS 121 citeert Antoon Coolen: 'en Jeroen den bakker jaagt zijn vrouw met al haar moederverdriet door de gaten in zijn watermikken'. Daaraan zelf toevoegend: 'Coolen speelt hier met het algemeen gezegde over een slechte bakker die broden verkoopt die wel groot zijn maar niet aan het gewicht, omdat er zulke grote gaten inzitten'.

wèjje (weiden, ww)
Ook in de betekenis van: grasland in gebruik hebben voor vee.
diejje kamp is fan óns, èn Jan Stòts wèjt ernééve! (die graskamp is van ons, en die ermaast is van Jan Stoots)

wéjjer-óp (wijder op)
Verder weg. *Wa wéjjer-óp hén de boerre nòch chras sat, èn hie.rs alles ferdruu:cht!* (wat verder weg hebben de boeren nog genoeg gras, en hier is alles verdroogd)

wél WWB 338 (wel, bijw)
Toevoegen: 268
Ook in de relativerende combinatie: *wél-wél = sjónge sjónge!* (is me nogal niet wat)

wèl WWB 338 (wel: bronwel / landrol)
Paginanummers 136, 268 vervallen.
VAN DALE 1950 geeft wel als timmermansterm voor de ronding voor aan de traptree, en als Zuidn aanduiding voor: walsrol.
GROESBEEK 327 noemt voor landrol: welboom, welke term ook bij PIRAINEN.

wèlk (wat? wat zeg je?)
In deze betekenis ook bij WIJCHEN 111.

wèlver WWB 338 (wervel)
Het paginanummer 299 moet in het register vervallen. De wervel is het draaibaar blokje hout waarmee aan de binnenzijde een kastdeur wordt gesloten door het draaien van een houten *knòp* = *kruk* aan de buitenzijde. Van het lemma bestonden drie varianten. De jongsten zeiden *wèrvet*. Ouderen zeiden *wèlver* of, vooral als ze nòg ouder waren, *wòlver*.
DE BONT VOC 730, 731 heeft voor dit voorwerp de term *vreil*, dim *vreileke*. Een uitvoerig verhaal hierover onder: *vrelleke*, in BMW 188, 189.
Zie verder onder *vrèèle*.

wérskante, van (van beide kanten)
ècht nòw urst fan wérskante vast ònvoort, dan hèwt mèèrge vur de middech nòg af! (als je het nu eerst van beide kanten alvast met de zicht inmaait, dan hebben we het te maaien graan morgen voor de middag met de maaimachine nog af)

wèrt - wéérde (waard - waarden)
grasland - graslanden tussen dijk en Maas. *De Milwèrt in Ròwwestèjn* (de Middelwaard in R). *De Lònse Wéérde* (de uiterwaarden in Neerloon)

wiebbele (onvast op de benen staan, heen en weer bewegen, niet stilzitten)
die kaast wiebbelt, ge moet en spie ónder ie:n van de poe:te schòjve, dan kòmt ze steeveger te stòdn! (die kast beweegt, je moet een spie onder een van de poten schuiven, dan komt ze steviger te staan)

wiemmele (wiebelen)
heen en weer bewegen: niet stil zitten.
Synoniem met *wiebbele* en *wieppere*.
nie wiemmele, stil zitte! (niet wiebelen, stil zitten)

wieppere WWB 75 (evenwichtig heen en weer bewegen)
Het ww werd gebezigd door mensen die een mijt moesten zetten. Vooral een hoge mijt diende in evenwicht te blijven. De vakman zorgde daarvoor, die wist uit ervaring dat een mijt die niet *wiepperde* uiteindelijk om zou vallen. Er moest beweging in zitten.
Dat *wieppere* een herhalingswerkwoord is bij wippen, blijkt ook uit PIRAINEN's Wippen: *auf und abbewegen*. Ne Kaare mott wippen (musz federen, im Gleichgewicht sein).

wil (plezier, nut)
érges feul wil af hébbe (ergens veel nut en plezier aan beleven)
Zie ook: *nut*.

wilde rebèèrber (wilde rabarber: groot hoefblad)
tfergö bém aachtert hòws fan de wilde rebèèrber! (het krioelt, stikt, we-melt bij hem achter het huis van het groot hoefblad)

winne (winnen: verdienen, erop vooruitgaan)

wa hédde nòw òn dè kuuske gewónne? Antwoord: *nikz Bèrtes, khér òn verspult!* (wat heb je nu aan dat koetje verdiend) Antwoord: (niets, Bertus, ik heb eraan verloren)

Bij bezoek aan een ziek meisje: *ksiet al, dérke, ghét séjns flij wéék flink chewónne!* (ik zie het al, meisje, je bent er sinds verleden week goed op vooruitgegaan)

wis (tot)

wis woor? (tot waar)

wis toor! (tot daar)

wiz emèèrge (tot morgen)

wiz en déjnzdach (tot dinsdag)

de bésjes loe:pe bówte wisd begint te vrie.ze! (het jongvee loopt buiten tot het begint te vriezen)

wiskes (floxen)

Het Latijnse woord voor *wiske* is *virga*, vanwaar *virga aurea* voor de gulden roede die ook een twijg-vormige groeiwijze heeft

Toelichting: de plant lijkt veel op jonge wilgetakjes = *wiskes*.

wit (wit: bevriend)

oover heur zówk mar niks ségge tiggerener, want tèssò wit! (over haar zou ik maar niets zeggen tegen haar: want die twee zijn zo bevriend)

De term *wit* synoniem met *dikke mik*: *tusse die twie: izd dikke mik!* (die twee kunnen het erg goed met elkaar vinden)

Zie ook BMW 194 voor wittigheid: een goede verstandhouding.

Daar *mik* enkel wittebrood betekent, ligt het vermoeden voor de hand dat het hier besproken *wit* samenhangt met dat van de wittebroodsweken.

wittechèjt (wittigheid)

Een kalf dat nog niet op vast voedsel kan leven maar nog melk drinkt of van melk afgeleide producten, krijgt nog *wittechèjt*.

wizze (wezen)

héjs wizze hòlle! (hij is wezen hollen), dwz: hij hanteerde de leidsels toen het paard op hol sloeg)

wónder (wonder)

Wordt dit znw als zijnde onzijdig aangeduid als *en wónder*, toch zal men veelal zeggen: *génne wónder* dat iets zus of zo is afgelopen. Voor nadere informatie: zie onder ZEGSWIJZEN.

wònnè (waar-niet)

Typerende toevoeging aan de afscheidswens *hawdoe*, want enkel gehoord van dienstpersoneel dat van het Zand kwam, met name van Oss. In tal van andere combinaties als stopwoord.

wó.nt WWB 338 (woont)

Foutief gespeld, moet zijn *wónt* *Woorn zwaaluuw wónt chö gén koe kepòt!* Zie hiervoor onder ZEGSWIJZEN s *zwaaluuw*.

woone (wonen: nestelen)

ik wie:t woor diejjen blòwlégger wónt! (ik weet waar die roodstaart nestelt)

wònlát WWB 125 (waanlat: wanlat)

Het ABN heeft naast de lange ook de korte vokaal voor dit pejoratief.

Waanzin (berustend niet op een waan maar op een slechte waarneming / wanwaarneming) naast wankant: de slechte = niet gekantrechte zijde van een stuk hout. Engels en Duits hebben de

lange vokaal: wane (the slating or beveled defective edge); het Dts Wahnkante gebruikt voor de niet gekantrechte kant van een onvolledig bezaagd stuk hout.

Dat dit wan nog familie is van het Latijnse vanus is mooi meegenomen. Dat ons wan ook in Venus zit, toont de zure kant van de linguïst.

woor? (waar?)

woor *hédde ze?* (waar heb je ze)

wòrstpinne WWB 209 (worstpinnen)
Toen we onlangs nog een voorraad van deze worstpinnen in H aantroffen, bleken deze zorgvuldig van de bast ontdaan. PIRAINEN s wostepinne leverde informatie voor Munsterland: kleiner Holzstab, Dorn zum Verschlieszen der Wurstenden (für Mettwurst aus Schleedorn, für Leber- und Blutwurst auch aus Faulbaumholz). Das Holz wurde entrindet, getrocknet, fingerlang spitz zugeschnitten; die Dornen wurden zum Aufbewahrung in die Stuhlmatten oder in ein Stück Torf gesteckt.

wòtterflöwt WWB 213 (waterfluit)

De meest voor de hand liggende vogel is de in H algemeen voorkomende Kievit, door KLUGE 367 omschreven als: der gehäubte Regenpfeifer vanellus cristatus.

VAN DALE 1950 vermeldt onder waterfluit de vogel regenwulp.

wòtterkan (waterkan)

IJzeren, cilindrische, naar boven toe zich verjongende kan met brede uitloop en groot oorvormig handvat, veelal wit geëmailleerd, met blauwe randjes, ± 50 cm hoog. De kan verdwijnt met

de komst van de waterleiding.

In Ravenstein werd ze veel gebruikt door de huisvrouwen voor het vervoer van water uit een van de vele stadspompen naar de eigen woning. De *schénkkeetel* (WWB 331), de tegenwoordige fluitketel, werd ermee gevuld, alsook op de slaapkamers de *lampètkan*. Zie ook onder *twallètémmer*.

wòtter pörrie WWB 338 (watergal)

Moet zijn: *wòtterspörrie!*

VAN DALE 1950 geeft als betekenis: gew. hardbloem. Voor de complete spraakverwarring zie men HEUKELS 244, 245 s spergula.

wòzzem (wasem)

der hóng me tòg ene wòzzem in de keuke! (er hing me toch een wasem in de keuken)

wullemke (willempje)

De oude klankstand bleef bewaard in een fossiel: alleen in de benaming van oude gouden munten met daarop de beeldenaar van Koning Willem. *Khan Gòòw Wullemke, ksét nòw kwejt!* (ik had een Gouden Willempje, ik ben het nu kwijt)

Normaal zegt men: Willemke.

wunneng (woning)

De normale uitspraak is: *wooneng*. Eenzelfde scheiding tussen ouderwets en gewoon ook te vinden bij: *kuuneng* x *kooneng* en *hunneng* x *hooneng*.

zaacht x **zòòft** (zacht)

Men zegt: *wan zaacht weer, wan zòòfte péér* (wat een zacht weer, wat een zachte peer)

Opmerking: *wan zaachte péér* kan

ook maar *wan zòðfje weer is uitgesloten.

zaddoek x **zawdoek** WWB 220 (zakdoek)

Hédde génne zaddoek bé? (heb je geen zakdoek bij je)

zaddoek is de jonge vorm, richting ABN, zoals in Ravenstein het *mèske* wel achterligt op meisje, maar voor op *dérke*.

zé (wees ww-vorm)

Zé mar zuu.t, mènneke! (wees maar stil, manneke)

Eigenlijk betekent *zuu.t* braaf, lief. Als je aan moeders denkt in de grote gezinnen van toen, dan is de koppeling lief-stil niet zo vreemd.

ze (bedoeld: centen)

Héj hisse zat! (hij heeft er genoeg, centen)

zeege (zegen)

toe gaav den biskòp ónz de zeege (toen gaf de bisschop ons de zegen): zegende hij ons met een zegnend handgebaar.

zeegegèlt (zegengeld)

Muntstuk, meestal een gulden, dat van de koopsom werd teruggegeven aan koper als symbool van de zegen die verkoper wenste dat mocht rusten op de koopwaar.

zeegel WWB 268 (zegel)

Het zegel crover leggen in de betekenis van bezwangeren, is een uitdrukking die in H niet uit de lucht is komen vallen als uniek verschijnsel. Zie bv WNT III' k 1319: zegel en brief, met brief òòk als: vrouwelijk schaam-

deel, k 1335.

Voorts Hans van Straaten: RAZERNIJ DER LIEFDE p 116, 266, voor brief en zegel als beeldspraak voor vrouwelijk en mannelijk schaamdeel.

zeegene (zegenen)

ene goeije pestoe:r zeegent sen èjgen et urste! (een goede pastoor zegent zichzelf het eerst)

Ook in het kinderliedje: het regent, het zegent, de pannen worden nat. De kinderen zongen: *réégent* en *zéégent* of *reegent* en *zeegent*. In beide gevallen blijkt het liedje import: in H zegt men nooit *reegent* maar ook nooit *zéégent!*

zeeker (zeker)

Ook gebruikt voor beschrijving van het karakter: *dès me tòg ene zeekere!* (dat is me toch een onverstoorbare kerel). Idem in GROESBEEK 337.

zèèjkerech (zeikerig; gierig)

zèèjkerege minse, zèèjte nie fer niks te Sèntjes! (gierige mensen, ze heten niet voor niets de Centjes)

zèèjkmie.r (zeikmier)

Bedoeld is niet de gewone vrij grote, zwarte mier maar een kleinere, roodkleurige soort; of net andersom: net als bij de kleine vogels is bij de kleine insecten de terminologie ietwat onzeker.

zèèjknat (zeiknat: kletsnat)

et stie.vde en bietje, mar toew tòws kwaame, waaroe zèèjknat! (het miezerde een beetje, maar toen we thuis kwamen, waren we kletsnat)
Synoniem: *stróntnat*.

zèèjkpröjme (zeikpruimen)
Vieze, zure pruimen van onbestemd ras.

zèél WWB 143 (zeel: borsttuig)
In aangrenzend Duitsland nog opgetekend uit helaas niet gedocumenteerde bron: Se ha 'n Sellen al froh en! dwz: ze moest reeds als kind hard werken.

zèksel (zeiksel: hoeveelheid urine)
toe moessoe min zèksel nò den dòkter! (toen moesten we met een plas naar de dokter)

zétte (zetten)
daachs fur Sunteklòds meugoe bé de kachel ónze klómp zétte! (daags voor Sint Nicolaas mogen we bij de kachel onze klomp zetten)
door zéttoe van de lénte érpel! (daar planten we komende lente aardappelen)
hédde gullie oew kèrskripke òk al gezét? (hebben jullie je kerstkribje ook al gezet)

zeuve WWB 83 (zeven)
Behalve op het getal slaat de term ook op een witte voorhoofdsvlek bij vee, indien deze de vorm heeft van het getal 7. De uitspraak *zeeve* alleen in liedteksten. Voor een vb zie men onder *zeeve* in ZEGSWIJZEN. Voor het verschijnsel als zodanig: ONDER DE GROENE LINDE, deel 2 p 16: 'De meeste liederen zijn overgeleverd in het Nederlands, niet in het dialect. Dat moet toegeschreven worden aan de enorme invloed van gedrukte bronnen zoals liedboeken en liedblaadjes.'

zilletries (zelatrice)
Vrouw die collecteert voor een goed doel.

zín (zin: manier)
óp sòn zin! (op zo'n manier)

zingende mis (gezongen mis: mis tijdens welke wordt gezongen)
Zie ook WNT s vliegend: vliegend schot: schot op vliegend wild. Hetzelfde metonymisch gebruik bij een *léézende mis*.

Zlievvenie:r (Onze Lieve Heer)
Naam van God.
den énnen boe:r wil zón, den andre réégen, tis mar goe.t tè Zlievvenie:r èjges ter oovergö! (de ene boer wil zon, de andere regen, 't is maar goed dat OLH zelf daar over gaat)
Als met *lievvenie:r* het lichaam van Christus aan het kruis bedoeld wordt als voorwerp van hout, porselein, gips of dit lichaam met het kruis, dan gebruikt men niet het bz vnw z maar het lw d: *van de wéék fiel bóns dlievvenie:r minne klap fan de muu.r!* (bij ons viel vorige week het kruisbeeld met een klap van de muur)

zo zoe.r èz brèm WWB 231
zo te lezen als *zò*.

zòch WWB 206 (zog)
De term is wel te vinden in de tekst maar ontbreekt in het register.

zoej WWB 339 (zoei: gier)
WEIJNEN ED 247 herleidt de term tot het ww zieden: het borrelen van gasen in die meststof. Als betekenis geeft w: mestvocht, mestgoot, greppelvoor, spoelwater, oprisping. In zijn opsomming ontbreekt de H betekenis: urine van vee.
Boven de rivieren wordt wel verschil gemaakt tussen gier en ier: twee vormen van hetzelfde woord voor twee

bijna dezelfde zaken: gier voor urine, ier voor mestvocht dat uit de vaste meststof sijpelt.

Nadere documentatie wordt bemoeilijkt door het feit dat de mestwinning niet overal op dezelfde wijze plaats vindt, en ook verandert in de tijd.

In Brabant vind je de potstal, tot de melkfabriek opkomt met alle hygiëne vandien.

In de potstal wordt de urine vermengd met allerlei strooisel.

In de moderne groepstal wordt de urine gescheiden van vaste mest en strooisel, en afgevoerd naar de gierkelder. Naast of nabij deze kelder ligt dan de mesthoop waaruit dan nog het mestvocht sijpelt. Dit wordt meestal via een greppel afgevoerd naar de sloot, of vermengd met absorberend materiaal als mest afgevoerd.

Boven de rivieren is de mestverwerking weer heel anders. Daarover vertelt RIJNHART even uitvoerig als smakelijk. Bij hem kan men ook lezen hoe kostelijke gave zoiets als gier is, waar hij de lezer laat bedenken: 'dat de gier van ééne koe dagelijks 13 cents en jaarlijks vijftig gulden waard is'. Hij laat tenslotte ook weten 'dat een pond van deze zelfstandigheid de nodige stikstof bevat ter vorming van zestig pond tarwe.'

Dit soort agrarische geschiedenis leidt tot het vermoeden dat ook in H *zoej* de primaire betekenis heeft van mestvocht, of de geul waardoor dat afvloeit. Daarover is dan na de invoering van groepstal / gierkelder de betekenis van gier heengevallen. Zie hiervoor onder: *zoejgraaf*.

Voor de oorspronkelijke betekenis van mestvocht pleit ook het materiaal van PIRAINEN: Sudde, Sud: schmutziges

Wasser.

Tot slot van dit mooie lemma een citaat van Antoon Coolen, die het Brabants schriftelijk vorm gaf in literaire schoonheid: ons aller Brabants rust straks op het Père Lachaise van het Literair Museum. Coolen schreef in STIEFKIND: 'hij neemt de schoonste pop en gooit ze in de zoei...' Over honderd jaar zoeken Brabanders dit woord misschien nog op in dit boek, dank zij Antoon Coolen: Brabander van den bloede èn van verdienste.

zoejgraaf (zoeigraaf: iersloot)

Geul die bij de mestvaalt volloopt met mestvocht dat vermengd met kaf wordt uitgeschept en als meststof gebruikt. In deze samenstelling heeft *zoej* dus nog de betekenis van mestvocht. Het mengen met kaf zal een uitvloeisel zijn van het gebruik om in de potstal plaggen, stro en wat dies meer zij onder het vee te strooien.

zoejkist (gierkist)

Houten kist waarin de gier wordt opgepompt en vervolgens afgevoerd naar het te bemesten land. Deze kist heeft haakse hoeken en is de opvolger van de tonvormige *zoejtón*.

zoejschépper (gierschepper)

Een emmer met lange houten steel om gier mee te scheppen.

zoejtón (gierton)

De normale gierton is al in de jaren '30 een industrieproduct van metaal. Er was nog één boer met zo'n ronde ton van hout, een product van de kuiper. Hoe de boer eraan kwam, lezen we bij RIJNHART 605: zeer dikwijls is men het best geholpen door een vat, eene

maderapijp met ijzeren hoepels, bij eenen wijnkooper te nemen...

zoeppe x **soeppe** (soppen: soppende geluiden maken)

Steeds onpersoonlijk gebruikt.

ès che nòw dur de Mèrkes lòpt, soep et al, mèèrge stònz ónder! (als je nu door de Meertjes loopt, sopt het al onder je voeten: morgen staan ze onder water)

zoe:vórt (zovoort: spoedig)
tis zoe:vórt lénte! (het is spoedig lente)

zólder (zolder: zitvlak in een broek)
héj ha te zólder in zen bóks chescheurt! (hij had het zitvlak van zijn broek gescheurd)

zòlpóntkétting WWB 147 (zadel-pondketting)

In WBD 1 7 1263 wordt alleen vanuit Kuik (L 159) voor dit ploegonderdeel de term: taaië wissen gemeld, wat voetnoot bij WWB 147 bevestigt: de zadel-pontkettingen waren oudtijds van teenhout!

zómmerdach (zomerdag)

Alleen in de uitdrukking: *in de zómmerdach* = *sómmers* = gedurende de zomer. *In de zómmerdach wiert kórre ènt hòjgras chemèjè!* (in de zomer werd het graan en hooigras gemaaid)

zónk WWB 193 (laagte)

Duits Senke: slenk, holte in een aambeeld.

zööjdéssel x **zeudéssel** WWB 130 (melkdistel)

In MAAS EN WAAL zööidéssel, met verwijzing naar het ww zööie (zich

uitzaaien).

Aan weerszijden van de Maas heerst dan ook de gedachte dat de plant zo heet omdat ze (zich uit-) zaait. In H gold echter ook de variant *zeudéssel*, eerder elders al ontmaskerd als zijnde een varkensdistel, vorm van zwi-jnenvoer. Zeu is dan een in de plantennaam nog boven aarde staande maar al lang overleden nevenvorm van zeug. Bij HEUKELS voor Friesland ook: motdissel (mot = zeug).

GROESBEEK geeft onder zijje: uitzaaien, onder zuijgras: wild gras door keuterboeren gebruikt voor veevoer.

Plantkundig houd ik me op de vlakte. Als taalkundige hoor ik het geknor van varkensgras.

zówwa (zowat: ongeveer)

tis nòw zwan jòòr dèrw wéch séjn! (het is nu ongeveer een jaar dat we er weg zijn)

zulderke (zoldertje)

Bekend uit het springliedje:

*ónder en pepierre zulderke
van je een, twee, drie...*

Men moest dan op de hurken gaan zitten onder het touw.

Bij DE BONT VOC 782 is: ene papiere zulder taai gelopen buigzaam ijs.

zuster (zus, non)

héjn bruu.r nòg èn en zuster! (hij heeft een broer nog en een zus)

vroegger zaate de dérkes bé de zusters ób de mèskesschool! (vroeger zaten de meisjes bij de nonnen op de meisjesschool) Die school stond in Ravenstein, en daar heetten meisjes geen *dérkes* (deertjes) maar *mèskes* (meisjes)

Zustere, Van (Van Susteren)

Naam van een der smeden. Een herbergier heette: *Van Zummere*, voor de Burgerlijke Stand: Van Summeren. In beide namen heeft de s nog de oorspronkelijke uitspraak met z bewaard.

zuurkòlle WWB 237 (zuurkool)

de zuurkòlle zéjn nòg en bietje te zoe.r, kdoer nòch wa ròmkez deur! (de zuurkool is nog een beetje te zuur, ik doe er nog wat melk door)

zuutjes (zoetjes: zachtjes, voorzichtig, langzaam)

Dè zéch mar zuutjes! (dat zeg maar zachtjes, nl onder groot voorbehoud)

zwart WWB 239 (zwart)

De laatste zwarte steen in de oven voor deze helemaal gloeiend is, heet in H *de zwarte man*.

In Den Dungen noemde me een bakker deze steen *den duuvel*.

Zie ook PIRAINEN s Hund: den schwatzen Hund mutt d'ruut (zu früh zum Backen).

In Gendringen was de duivel ooit aanwezig in een haardtegeltje: een donkere schildpadtegel tussen de witte tegels of lichte landschapjes, het zgn vuurduveltje dat ervoor diende te zorgen dat je geen brand kreeg. Zie hiervoor WALD 1984-111.

De term *zwart maake*: ploegen (WWB 151) ook bij PIRAINEN s schwatt.

zwèèrk WWB 274 (zwerk: gewelf)

Dat het deftige zwerk ook elders tot de volkstaal behoorde blijkt uit NEDER-BETUWE 116: swurk, in de betekenis van donderwolk.

zwie:p WWB 340 (zweep)

In het register moet p 224 vervallen. Voor de regelmatige verkorting van de *ie*: zie WWB 39. Aldaar ook de uitzonderingen met *i*. Hiertoe behoort ook de *i* van het dim *zwipke*.

lég er de zwie:p mar oover! (leg er de zweep maar over) Deze staande uitdrukking vooral gebruikt bij het rozenhoedje 's avonds: voorbidder, schiet een beetje op, we willen naar bed!

zwie:t WWB 224 (zweet)

Dient alsnog opgenomen in het register.

wa sédde? duur? nie òn te kòmme? geméntewérkersswie:t, doors nie òn te kòmme! (wat zeg je? duur? niet aan te komen? gemeentewerkerzweet, daar is niet aan te komen)

zwòðgerin (zwagerin, schoonzus)

v vorm van *zwòðger* (schoonbroer).

Zie verder onder *schònmoedder*.

zwòðjalke WWB 176 (zwardbalken: tussen twee sneden een streepje gras laten staan)

In Groningen heet de rug tussen twee zwaden: zwardbalk.

WEBSTER s balk: ridge of unplowd land between furrows.

Nagekomen lemmata:

brééke (breken) maar *bruu:ke* (bijna tot brekens toe blijven doorwerken) met het znw *bruu:kert* (workaholic)

böjge (buigen) maar *buu:ge wistie hòst brekt* (een stok kromzetten tot hij bijna breekt)

BIJLAGE

In deze bijlage nog een aantal foto's die de auteur ± 1950 maakte op het terrein van zijn onderzoek. Ze vormen de toevoeging WOORD EN BEELD VAN DE BOER. Bijzonder interessant zijn de foto's van - gelukkig - alle vier de zijden van Huiselings oudste, wat vervallen maar ook nooit gewijzigde boerderij: Saksisch, nog zonder kruk en met de voordeur dan ook in de zijgevel. De haard vol tegeltjes. Van het in een balk gebeitelde en door mij ooit gedocumenteerde jaartal, ging het laatste cijfer helaas verloren: 179? Mèt de tegeltjes dus: XVIII - D. De scheiding tussen voor en achter? Beneden van steen, boven van hout. Verder herinner ik me helaas weinig van het interieur. Te erger naarmate ik me realiseer dat kort na het maken van de foto's het monument door een buurman werd aangekocht en zorgvuldig met de grond gelijkgemaakt. De bouwkundig historicus zal het vele wat op de foto's nog te zien is ongetwijfeld naar waarde weten te schatten voor reconstructie van het interieur.

Eerst toen me in de loop van 2009 gevraagd werd of ik dan misschien nog over enig fotomateriaal beschikte uit de jaren '50, werd ik een beetje zenuwachtig. Gelukkig bleek dat na tal van verhuizingen, schoonmaakepidemieën en opruimingen een pakje van de fotograaf met slechts negatieven aan de vernietiging was ontsnapt. Toen ik de afdrukken bekeek werden mijn niet meer zo beste ogen weer even scherp als ze een halve eeuw geleden waren. Ik werd gefrappeerd met een Grammofoon-Erlebnis: 'Een jubel die geen adem hoeft te halen stijgt uit het zwarte landschap van het niet'. En eindelijk weer eens verdiept in Gerrit Achterberg, ontdekte ik dat hij in eenzelfde Erlebnis ook de Fotografie te berde brengt: 'en mijn hand gleed over het origineel waar de foto is vergeeld'.

En zo is het precies. Een dialectoloog legt het dialect vast tot het lang na zijn uitsterven weer in leven wordt gelezen uit het zwarte landschap van een gedrukte tekst. Terwijl ik keek naar de foto gleed mijn oog weer over het origineel. Wat in de volksmond ooit nog een tabaksboerderij was geweest, het slepersbedrijf van Jan van Tilburg, afgebroken voor efemere nieuwbouw, herrees uit dit negatief als een sprookjeshuis aan de

Graafsestraat, op de buitenglooiing van de stadsgracht. Ik kon mijn ogen bijna niet geloven. Alsof ik Kathleen Ferrier na een mensenleeftijd weer hoorde zingen. Ik was terug in een verdwenen dorp: Herculaneum, zou Achterberg schrijven.

Ik keek in het ongerepte landschap van mijn bakermat, met op de achtergrond de Huisselingse kerk. Op de voorgrond herkauwen koeien gras van een halve eeuw oud. Als uit de grammofoon van Achterberg hoor ik weer de sikkels klinken, de mooiste muziek ooit in mijn kinderoren: een zwanenzang waar visueel nooit meer een einde aan komt.

En dat daar, dat is het weidehek waarop ik als puber zat te dromen: ooit door de afrasteringen heen van het platteland te ontsnappen. Ik zag de biggenmand terug, met veel vers en goudgeel stro waarin de biggen, negen weken oud, roze gewassen en met twaalf tegelijk het erf verlieten, naar de markt voor een nieuw maar zeker geen beter leven. Eenmaal verkocht, kregen ze nog op de markt van de koopman een vieze kleurstreep op hun net gewassen rug: een veeg teken.

En dan zijn er nog de afsluitende foto's van de twee bakhuizen in Neerloon. Wat een bouwvallen! Maar ook: hoe compleet nog. Ik herinner me niet ze ooit gezien te hebben. Ik herken ze dan ook niet van de foto: ze zijn er dan nog, maar nu is het alsof ik ze voor het eerst zie. Ze horen bij het woord *bak-höws* (WWB 239). En er past een verhaal bij. De meeste boerderijen hadden - inpandig of uitpandig - een oven voor het bakken van het eigen brood. Zo was mijn vader in zijn ouderlijk huis naast boer ook bakker. Met de 'bakkers' uit de buurt had hij een afspraak. Men bakte op verschillende dagen. Kwam men te kort, dan wist men precies waar je dan *en bruu:tje bé kónt sétte*. Tot in 1914 vanwege de voedselregeling en de daarbij horende voorschriften en controleurs het zelfbakken wordt verboden. De zelfbakkers zullen aanvankelijk wel vreselijk gemopperd hebben. Maar geen van hen was na 1918 zo dom om weer bakker te worden. Geen wonder dat de twee bakhuizen uit Neerloon er wat verwaarloosd uitzien.

Het hier volgend gedicht is eigenlijk ook een foto: een geheugenbeeld van mijn promotor in 1958. Na mijn kandidaats in 1950 vluchtte ik uit angst voor LC Michels in de armen van de literatuur-historicus Gerard Brom. Om dus na mijn doctoraal de nadruk weer te leggen op de taalkunde. Stond Michels als een peetvader aan het begin van WOORD EN WERELD VAN DE BOER? Dan zal hij in die functie ook staan aan het einde van deze niet eens zo kort uitgevallen Kortspraak.

JAGER MET HOOFDAKTE

Zijn hoed
een listig bolwerk
op het hoofd van de jager.

Zijn mond
een krakende klankwet
bemeestert de drift
van de meute.

Zijn bril
door kijken geslepen
rijdt op een neus
die buit ruikt.

Zijn kruit
is het zout van de geest
op de staart van de vos
in de volzin.

Zijn hand
in jagerslatijn brengt
tot in komma's korrekt
verslag van de jacht uit.

*Bovenstaand portret van L.C.Michels
van de hand van de auteur uit diens
bundel WAAROM PA...
Brabantse Drukken / Den Bosch 1977*

Zicht op Ravenstein

Zicht op Huisseling

Zelfgemaakt weidehek

Sikkels klonken, sikkels blonken, ruisend viel het graan...

Boerderij Van de Heuvel, voorzijde

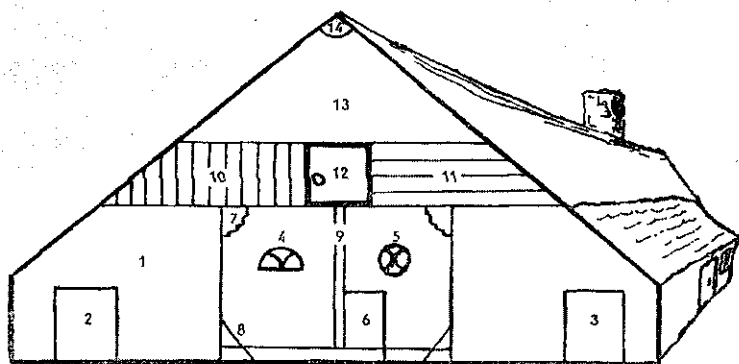
Boerderij Van de Heuvel, achterzijde

Boerderij Van de Heuvel van uit het zuidoosten

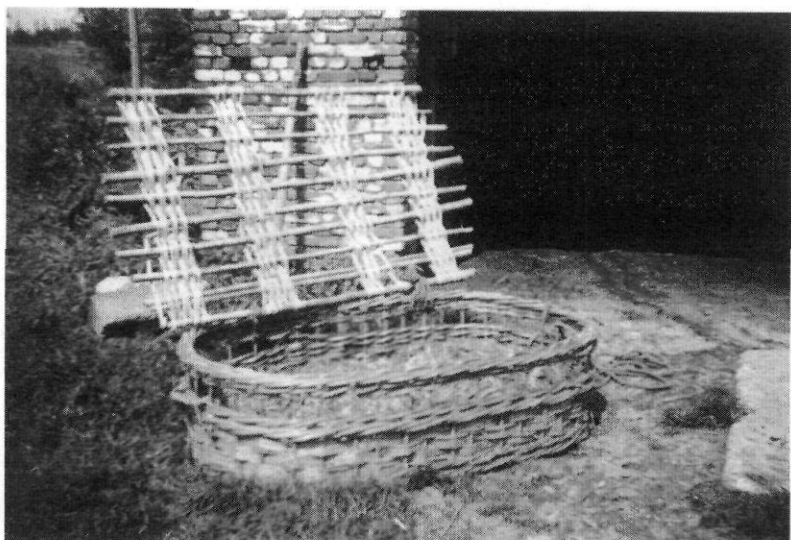
Boerderij Van de Heuvel vanuit het noordwesten

Fig. 3. De achterzijde van de boerderij.

- 1 achtermuur, 2 paardenstal deur, 3 koestaldeur, 4 halvemaan, 5 rondog,
 6 achterdeurdeurtje, 7 vulling, 8 schoor, 9 pelker, 10 staande planken,
 11 gepotdekselde planken, 12 vagevenster, 13 schildje, 14 uilengat.

Schematische voorstelling van een H boerderij in WWB 126

Biggenmand van de mandenmaker

Tabaksboerderij Van Tilburg

Bakhuis Neerloon.

Bakhuis Neerloon.